

ΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Σ ΚΖ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Σ Τ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι
(ἐτήσια)

Ἑσωτερικοῦ	Δρχ. 490
Νομ. Προσώπων, Ὁργανισμῶν, Τραπεζῶν	» 500
Κοινοτήτων καὶ Σχολείων	» 400
Ἑξωτερικοῦ	Δολλ. 20
Τιμὴ τεύχους	Δρχ. 100

Ἑμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς Σμύρνης ἀριθ. 11, Ἰωάννινα, Τηλέφ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Φιλαρ. Βιτάλη	: Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης (ιστορ. μονογραφία)	Σελ. 961
Μητροπολίτου Γερβασίου Ὁρολογὰ (ἐπιμ. Π. Τζιόβα)	: Ἀνέκδοτο Ἡμερολόγιο (ιστορ. στοιχεία)	» 972
Δημ. Τρ. Παπαζήση	: Βιογραφικὴ συλλογὴ Ἑλλήνων τῆς Τουρκοκρατίας (ιστορ. στοιχεία)	» 981
Σπ. Ν. Καινούργιου	: Πρακτικὲς ἱατρικὲς γνώσεις (λαογρ. μελέτη)	» 993
Ι. Μαυρομάτη	: Οἱ μαστόροι τὸ Σαρανταήμερο (λαογρ. στοιχεία)	» 1004
Χρήστου Σκανδάλη	: Ἡ λαϊκὴ λατρεία Κρυφοῦ καὶ Κουκλησίου Ἡπείρου (λαογρ. μελέτη)	» 1006
Θ. Κουσούρη	: Ἐπιπτώσεις τῆς ρυπάνσεως τῶν ὑδάτων στὴν οἶκον. ἀνάπτυξη τῆς Ἡπείρου (μελέτη)	» 1018
Κ. Δ. Στεργιοπούλου	: Τὸ ἐπίθετο «ἱστορικὸς» (δοκίμιο)	» 1031
Θεμ. Παπαθανασίου	: Ἡ ἐργασία κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψη (μελέτη)	» 1046
Κώστα Μ. Οἰκονόμου	: Ὅταν ὁ ὀρίζοντας — Ἡ γῆ νὰ γίνῃ μετέωρη (ποιήματα)	» 1058
Κώστα Πηγαδιώτη	: Τὰ σύννεφα (ποιήμα)	» 1059
Franco Fortini (μετάφρ. Φοῖδου Δέληφ)	: Τὰ γενικὰ πεπρωμένα — Στοὺς φιλοπρόδους κριτικούς (ποιήματα)	» 1060
Τ.Ι.Α.	: Ὁ ραδικοσκοπὸς (διήγημα)	» 1062
Χρυσάνθης Ζιτσαίας	: Πίνακας (ποιήμα)	» 1065
Yvan Goll (μετάφρ. Μιχ. Πετρόχειλου)	: Ὁ Γιάννης χωρὶς γῆ (ποιήμα)	» 1066
Προπέρτιου (μετάφρ. Βασ. Ι. Λαζανά)	: Ἐβδόμη καὶ Ὀγδοὴ Ἑλεγεία τοῦ Πρώτου Βιβλίου (ποίησις)	» 1067
Gregor Manganon (μετάφρ. Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου)	: Γκρέκο (μελέτη)	» 1069
Πην. Π. Μαρνέλη	: Ροῇ (ποιήμα)	» 1077
Γιάννη Σαραλή	: Τὰ κρυφὰ μου μηνύματα (ποιήμα)	» 1078
Georges Barthouil (μετάφρ. Γ. Κόκκινου)	: Ὁ ἀγαπῶν — Τὸ αἷμα τῶν ὁνείρων — Ὁ φόβος — Ἀδεια ἐπιστροφῇ — Ἰσως (ποιήματα)	» 1079
Κώστα Πηγαδιώτη	: Δεκαπενταύγουστος (ποιήμα)	» 1080
Βαγγέλη Ψινιότη	: Ἀποκλεισμός (διήγημα)	» 1081
Φωκ. Ι. Καψάλη	: Λευτεριά (ποιήμα)	» 1085
Γ. Παπαστάμου	: Ἰππῶνας ὁ Ἐφέσιος (ποιήμα)	» 1085
Γιώργου Βέη	: Ἐγὼ γιὰ τὴν ἀφοσίωση (ποιήμα)	» 1086
Δημοσθ. Κόκκινου	: Ἐπιστροφῇ (διήγημα)	» 1087
Ἀγγελικὴς Κουτσουγιάννη	: Σκηνὴ (ποιήμα)	» 1090

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Μικρὸ ἀφιέλωμα στὸν Σοφοκράτη Καραντινό (ζεῖμενα Α. Γερωντζοῦ, Στ. Βασιλείου, Ε. Παπανούτσου, Θ. Ξύδη, Θ. Κωτσόπουλου, Στ. Αἰνάνη, Γ. Ματσοῖδη, Τάση Σιωμοπούλου, Α. Κόζζινου). — Σημειώματα: Ὁ Κ. Τανάα (Π. Βεβλή). — Ἐνα μνημόσυνο γιὰ τὸν Ἀριστο Σταθόπουλο (Α. Γερωντζοῦ). — Κριτικὴ τοῦ βιβλίου — Τεχνολογικά. — Πνευματικὰ πένθη. — Πνευματικὰ γεγονότα. — Διάφορα. — Βιβλία ποὺ λαβαίμε. — Οἱ συννευγάτες τοῦ ΚΖ' Τόμου. — Περιεχόμενα τοῦ ΚΖ' Τόμου.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξεις: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωργάφου 51 - Ἰωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διδολή 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη
Ἐκτύπωση: Τυπογραφεῖο «Η ΔΩΔΩΝΗ», Κονίτσης 195, τηλ. 920.610 & 925.159 - Θεσ/νίκη

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΖ'

◆ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1978 ◆

ΤΕΥΧΟΣ 319-320

Ἀρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΒΙΤΑΛΗ
Πρωτοσυγέλ. καὶ Ἱεροκῆρυκος
Ἱ. Μ. Νικοπόλεως

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

Ο ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἱστορικῶν μου ἐρευνῶν καὶ μελετῶν ἀνήκει καὶ ἡ μετὰ χειράς ἐργασία, ἡ ὁποία ἀφορᾷ εἰς μίαν ἀκόμῃ ἐξαίρετον ἡπειρωτικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἄγνωστον ἐν πολλοῖς.

Πρόκειται διὰ τὸν αἰμίνηστον Ἀθανάσιον Κ. Ἀθανασιάδην - Μάνον, τὸν ἄνευ πάσης ἀντιλογίας ἀποδεικθέντα Εὐεργέτην τῆς Πρεβέζης, τῆς τε πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς ἐν γένει.

Τὸν ἐξετίμησα βαθύτατα καὶ τὸν ἠγάπησα, καθ' ἣν ἐποχὴν διεξερχόμεν τοὺς δύο διασωθέντας περιοπουδάτους κώδικας τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱερᾶς Μητροπόλεως, τοὺς ὁποίους ἄλλοτε (ἐν ἔτει 1957, τὸν Α' καὶ ἔτ. 1969—1970, τὸν Β') εἶχον τὴν εὐκαιρίαν καὶ χαρὰν καὶ παρουσίασα ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ λαμπροῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία».

Ἐνόμωσα χρέος μου ἱερόν, ἐξ ἀγάπης καὶ τιμῆς πρὸς αὐτόν, ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀγήρω μνήμην του καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης ὅπως ἀξιολογηθῇ καὶ προβληθῇ ἡ μεγάλη καὶ ἀνεκτίμητος προσφορά του εἰς τὴν Πρέβεζαν, ἐν ζωῇ καὶ μετὰ θάνατον, νὰ ἐπιτελέσω ἐν φιλολογικὸν μνημόσυνον, παρουσιάζων αὐτόν, δι' ὀλίγων, εἰς τὸ φιλόμουσον κοινὸν τῆς εὐάνδρου Ἡπείρου μας, καὶ διὰ τῆς ἀγαπητῆς Πρεβέζης, ἡ ὁποία δὲν πρέπει ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ λησμονῇ τοὺς πραγματικοὺς Εὐεργέτας της, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλει ἀσφαλῶς τὴν ἐπιβίωσιν καὶ τὴν δόξαν της ἐν τῇ μακρᾷ καὶ πολυκυμάντῃ ἱστορίᾳ της.

Πιστεύω, ὅτι πᾶς ὅστις ἤθελε λάβῃ γνῶσιν τῶν κατ' αὐτόν θὰ δικαιώσῃ πλήρως τὴν τοιαύτην μου ἀπόφασιν.

† Ἀρχιμ. Φ.Α.Β.

Α'.

Ὁ Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης (γνωστὸς καὶ ὡς Μάνος) ἐγεννήθη εἰς τὴν Πρέ-

δεξαν, τὴν 27ην Ἰουνίου 1809¹, ἐκ τῶν εὐσεβῶν καὶ διακεκριμένων γονέων Κωνσταντίνου καὶ Εὐδοκίας.

Ὁ πατὴρ του ἦτο, κατὰ τὸ ἐπάγγελμα, Διδάσκαλος ἐν Πρεβέζῃ.

Ἐν ἔτει 1800 συνέβαλεν οὗτος τὰ μέγιστα εἰς τὴν ὥραϊαν προσπάθειαν τοῦ τότε Μητροπολίτου Ναυπάκτου Ἀρτῆς καὶ Πρεβέζης Ἰγνατίου, τοῦ λογίου ἐκείνου καὶ ἐπισήμου, ἄμα καὶ ἐθνεγέρτου, Ἀρχιερέως, μετὰ τοῦ μετ' αὐτοῦ συμπράττοντος εὐγενοῦς τέκνου τῆς Πρεβέζης Ἰωάννου Γενοβέλη, ἐπὶ διοικήσεως τοῦ ἀγαθοῦ, κατὰ τὰ ἄλλα Ἀπτουλλάχ δέη, πρὸς ἰδρυσιν καὶ λειτουργίαν εἰς τὴν πόλιν τῆς Πρεβέζης Σχολαρχεῖου, διὰ συνεισφορῶν τῶν Ἱερῶν Ναῶν καὶ Μονῶν τῆς Περιφερείας ταύτης καὶ ἐξ ἐράνων τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν. Ὁ δὲ ἐν λόγῳ, ἐξαίρετος Διδάσκαλος, Κωνσταντῖνος Ἀθανασιάδης διωρίσθη τότε Σχολάρχης ἐν αὐτῷ, ἐργασθεὶς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν μετὰ πολλῆς εὐσυνειδήσιας καὶ ἀποδοτικότητος².

Ἐπόμενον ἦτο, ὡς ἐκ τούτου, νὰ φροντίσῃ οὗτος ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν τῶν τέκνων του, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Ἀθανάσιος κατ' ἐξοχὴν διεκρίθη, ὡς τὰ μάλιστα εὐφυῆς καὶ φιλομαθές.

Ἐξ ὧν ἔχω ὑπ' ὄφιν μου, συμπεραίνω, ὅτι εἶχε μεγάλῃν διὰ τὴν ἐποχὴν του μόρφωσιν, καὶ δὴ θρησκευτικὴν, νομικὴν, φιλολογικὴν καὶ ἐγκυκλοπαιδικήν. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγνώριζε καὶ τουρκικὰ καθὼς καὶ γαλλικά³. Ἦτο δὲ εὐκατάστατος Πρεβεζαῖος, ἐνθουσιώδης πατριώτης, εὐσεβὴς καὶ ζηλωτὴς Χριστιανός, ἐντιμὸς οἰκογενειάρχης, φιλόανθρωπος καὶ πρὸς τοὺς πάντας, καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους τὰ μάλιστα ἐξυπηρετικὸς καὶ εὐεργετικὸς. Συνεδέετο δὲ στενώνοντα, μὲ φιλίαν ἐγκάρδιον καὶ εἰλικρινή, αὐτόχρημα ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν, μετὰ τοῦ Σπυρίδωνος Καραμάνη, ἄλλου προκρίτου καὶ εὐεργέτου τῆς Πρεβέζης, τῆς ὁποίας δικαίως ὀνομάσθη πατὴρ καὶ προστάτης⁴.

Κατὰ τὸ ἐπάγγελμα, ὁ Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης ἦτο Καγκελλάριος — ὅπως ἐλέγοντο τότε αἱ συμβολαιογράφοι — καὶ γραμματεὺς τοῦ ἐν Πρεβέζῃ Ἀγγλικοῦ Προξενείου. Ἐπὶ σειρὰν δ' ἐτῶν, θαυτάτα ἐκτιμώμενος ὑφ' ὅλων, ἐξελέγετο, μεταξὺ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως, καὶ διετέλεσεν ἐπίλεκτον μέλος, ἀλλὰ καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Δημογεροντίας Πρεβέζης, ἐργασθεὶς μετὰ πολλοῦ ζήλου, ἐξ ὁλοκλήρου δὲ ἀνδιδοτελῶς, διὰ τὴν ἐξυπηρετήσιν τῶν Χριστιανῶν τῆς πατρίδος του, κατὰ τὴν ζοφερὰν ταύτην περίοδον τῆς στυγνῆς τουρκοκρατίας.

Μάρτυρες ἀφειδεῖς τῆς ἀκαμαίου ἐργατικότητος καὶ φιλοπονίας του, μάλιστα τῆς φλογερᾶς φιλοπατρίας του, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀξιολόγου προσφορᾶς του εἰς τὴν Πρέ-

1. Κ ὦ δ ι ξ Β' τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἐν ᾧ καταγράφονται αἱ ἐκδιδόμενα παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τῆς παρ' αὐτῷ τεταγμένης Δημογεροντίας ἀποφάσεις καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἀναγόμενα εἰς ὑποθέσεις τῶν Χριστιανῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, Πρεβεζα κατὰ Ὀκτώβριον 1873—1885, σελ. 270.

2. Σ ε ρ α φ ε ἰ μ Ξενοπούλου, Μητροπολίτου Ἀρτῆς, Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς ποτὲ ἀρχαίας καὶ ἐγχρίτου Ἡπειρωτικῆς πόλεως Ἀρτῆς καὶ τῆς νεωτέρας πόλεως Πρεβέζης, ἐν Ἀθήναις 1884, σελ. 230. Βλ. καὶ ἡμέτερον μελέτημα «Ἰγνατίος ὁ Λέσβιος, ὡς Μητροπολίτης Ναυπάκτου - Ἀρτῆς καὶ Πρεβέζης, ἐν «Ἡπειρωτικῇ Ἐστίᾳ», ἔτ. ΙΒ' (1964).

3. Εἰς τὴν βιβλιοθήκην του λ.χ. ὑπῆρχον καὶ τὰ ἐξῆς βιβλία: τουρκικὴ καὶ γαλλικὴ γραμματικὴ (Βλ. Κ ὦ δ ι ξ Β', ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 289).

4. Β ι τ ἄ λ η Φιλαρέτου, Ἀρχιμ., Σπυρίδων Καραμάνης, ὁ πατὴρ καὶ εὐεργέτης τῆς Πρεβέζης, ἐν «Ἡπειρ. Ἐστία», ἔτ. Κ Σ Τ' (1977), σσ. 522—532, τοῦ α ὕ τ ο ὕ, Ὁ ἀγὼν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἑθνους ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιφερείᾳ τῆς Νικοπόλεως, Ἰωάννινα, σσ. 28—29.

θεζαν και τὸν δεινῶς χειμαζόμενον χριστιανικὸν λαόν της, οὐ μὴν καὶ τῆς ζώσης πίστεως καὶ ἐκτάκτου εὐσεβείας του, ἀπομένουν ἕσσαι οἱ δύο διασωθέντες κώδικες παρὰ τῇ καθ' ἡμᾶς Ἱ. Μητροπόλει, εἰς τοὺς ὁποίους ἰδιοχείρως, κατὰ τὸ πλεῖστον, καταχωροῦνται παρ' αὐτοῦ τόσαι καὶ τόσαι εὐεργετικαὶ πράξεις τῆς τοπικῆς μιᾶς Ἐκκλησίας, ἥ ὅποια διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Δημογεροντίας ἤσκει τότε πραγματικὴν αὐτοδισίκησιν. Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρω καὶ τοῦτο τὸ ἐξόχως χαρακτηριστικόν. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπῆρξεν ἐκλελεγμένος ἐκκλησιαστικὸς ἐπίτροπος καὶ προσέφερεν ὁλοπροθύμως τὰς πολλαπλὰς τοῦ ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἐνοριακὸν τοῦ Ἱ. Ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, εἰς τὸν ὅποιον, ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἀμβωνος, ὡς ἄλλος ἱεροκλήρυξ, τακτικώτατα ἐκήρυττε μετὰ δυνάμεως τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἀδελφούς μας, τοὺς ὁποίους ἐστήριζε καὶ ἐφώτιζε, παρηγόρει καὶ πνευματικῶς καθωδῆγει...⁵.

Ὡς υἱὸς τοῦ Σχολάρχου τῆς Πρεβέζης, ἀλλὰ καὶ ὡς μέγας τῆς παιδείας ἐραστής, ὁ Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης διετέλεσεν ἐπίσης καὶ ἑφορος τῶν ἐν Πρεβέξει Σχολῶν, συντελέσας σπουδαίως διὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ἐν αὐτῇ Παρθεναγωγείου, ἀλλὰ καὶ μερμυγῶν συνεχῶς διὰ τὴν εὐρυθμίον λειτουργίαν καὶ τὴν παντοειδῆ καὶ δὴ οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν αὐτῶν⁶.

Οὐχ ἥττον εἶχεν ὁ αἰδίδιμος καὶ τὴν ἀγαθὴν πρόνοιαν νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀποφοιτῶντας, ἐπιδεικνύων πατρικὴν προστασίαν εἰς τοὺς ἐφιεμένους εὐρυτέρων σπουδῶν.

Εἰς ἐνδειξιν, ἀναφέρω μίαν ἐνέργειάν του, προκειμένου νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸν καὶ νὰ φοιτήσῃ εἰς τὰ ἐκεῖ Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα ὁ ἐκ Πρεβέζης νέος Ἀλέξανδρος Χρ. Αὐγερινός. Τὸν συνιστᾷ θερμότατα διὰ μιᾶς ἐπιστολῆς, ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου 1883, «πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἀρχιερέα Κύριον Κλήμην, Μητροπολίτην Δρυϊνουπόλεως». Ἴδου αὕτη:

«Σεβασμιώτατε ἅγιε Γέρον!

ἡ ὀρθὴ καὶ πατοιωτικὴ διαχείρισις τῶν αὐτόθι Ζωγραφείων Διδασκαλείων διεξαγομένη νῦν ὑπὸ ἀγαθῶν καὶ φιλοπατρίδων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος, συμφώνως ταῖς σοφαῖς διατάξεσι τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῶν φιλογενεστάτου Χρηστάκη Ἐφένδη Ζωγράφου, παροτρύνει ἕκαστον ἡπειρώτην νὰ δράμῃ εἰς ἀπολαυτὴν τῶν ἀγλῶν καρπῶν ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τούτοις δαφιλῶς δρεπομένων. Τοιοῦτος παρουσιάσθη ὁ ἐνταῦθα κύριος Χρήστος Ἱω. Αὐγερινὸς πολίτης Πρεβέζης ἐπιθυμῶν ἀπὸ καρδίας, ἵνα ὁ πρωτόκομος τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ἄγων τὸ ἐ' τῆς ἡλικίας ἔτος, ἀρυσθεῖς ἐν τῇ ἐνταῦθα Θεοφανεΐᾳ Σχολῇ τῶν προκαταρκτικῶν παραδόσεων, καταταχθῇ ὡς ἐξωτερικὸς μαθητὴς τῶν Ζωγραφείων Διδασκαλείων, ἀποδίδοντος τοῦ φιλοστόργου πατρός του τὰ διὰ τοῦ διαγράμματος τοῦ Εὐεργέτου κυρίου Ζωγράφου κεκανονσμένα ἔξοδα, καὶ οὕτω ἀπολαύσῃ οὐχὶ μόνον τῆς ποθητῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν αὐτοῖς διδασκομένῃς, ἀλλὰ καὶ τῆς χρησιμοτάτης χριστιανικῆς ἠθικῆς, ὅθεν ὁ νέος οὗτος Ἀλέξ. Χρ. Αὐγερινὸς ὑγίης τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα εὐφυῆς, ἔρχεται αὐτόθι συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ φιλοστόργου πατρός του ὡς ἐξω-

5. Β α σ ι λ ᾱ Ἱ.Λ., Ναοὶ καὶ Μοναστήρια τῆς Πρεβέζης, ἐν «Ἡπ. Ἑστία», ἔτ. ΙΘ' (1970), σ. 271. Β ι τ ᾱ λ η Φιλαρέτου Ἀρχιμ., Ἱστορικὲς σελίδες: Καμπάνες στὴν Πρεβέζα ἐπὶ τουρκοκρατίᾳ, ἐν «Τοπ. Φωνή» Πρεβέζης, ἔτ. 1977, ἀρ. φφ. 943, 944, 945 καὶ «Πρωϊνὰ Νέα» Ἰωαννίνων, ἔτ. 1977, ἀρ. φφ., 3878, 3879, 3880, τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Δημογεροντία τῆς Πρεβέζης ἀπὸ τοῦ 1854 καὶ ἔξῃς (ὑπὸ δημοσίευσιν).

6. Β ι τ ᾱ λ η Φιλαρέτου, Ἀρχιμανδρίτου, Προσπάθειαι διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Πρεβέξει Σχολείων ἐπὶ τουρκοκρατίᾳ (ὑπὸ δημοσίευσιν).

τερικὸς μαθητῆς, καὶ παρακαλεῖται ἡ ὑμετέρα Σεβασμιότης, οἱ ἐλλόγιμοι Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διευθυνταὶ τῶν Διδασκαλείων νὰ δεχθῶσιν αὐτὸν εὐμενῶς τὸν νέον τοῦτον ἡπειρώτην διψῶντα τὰ καλὰ τῆς παιδείας, καὶ κατατάξωσιν εἰς τὴν ἀρμόδιον τάξιν τῶν μαθητῶν, προνοοῦντες τὰ τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ δαπάνη τοῦ φιλοστόργου πατρός του κατὰ τὰ ὡς εἴρηται κεκανονισμένα ὑπὸ τοῦ εὐεργέτου Ἰδρυτοῦ, μηδὲν ἄμφιβάλλοντες ὅτι τόσοι ἡμεῖς ὅσον ὁ πατήρ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ νεανίας χριστιανικῶς ἐκπαιδευόμενος, ἐσόμεθα διὰ παντὸς εὐγνώμονες πρὸς τὸν μέγαν τῆς Ἠπειροῦ Εὐεργέτην πρὸς τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα, τοὺς ἐλλογίμους Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους, καὶ πάντας τοὺς συγκροτοῦντας τὴν Ἐφορείαν τῶν αὐτόθι ἐκπαιδευτικῶν Καταστημάτων.

Δέχθητε, Σεβασμιώτατε Ἱεράρχα, τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ πρὸς τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα ὀφειλομένου σεβασμοῦ, καὶ δότε ἡμῖν τὰς εὐλογίας σας.

Ἐκ τῆς Ἱεράς Μητροπόλεως Νικοπόλεως, περιοδεύοντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου,

† Ὁ τοῦ Ἁγίου Νικοπόλεως Ἐπίτροπος
Οἰκονόμος Γεώργιος Λάμπας
Ὁ ἐκ τῶν Δημογερόντων,
Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης»⁷.

Πρέπει δ' ἐνταῦθα νὰ μεταφέρωμεν καὶ μίαν ἄλλην παρεμφερῆ εἰδησιν, τὴν ὁποίαν ἐξ ἄλλης αὐθεντικῆς πηγῆς ἔχομεν ὑπ' ὄψιν. Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω Ἀλεξάνδρου Χρ. Αὐγερινοῦ, εἰς τὰ ἐν λόγῳ, ἄξια λόγων καὶ ἐπαίνων, Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα Ἀργυροκαστροῦ τῆς Βορείου Ἠπειροῦ, ἐφοίτησαν καὶ ἐξῆλθον ὡς Διδάσκαλοι μὲν οἱ: Ἀθανάσιος Μπουραζάνης, Ἀπόστολος Μπιτζιλέκης, Ἀ. Γερογιάννης, ἐκ Πρεβέζης, Κωνσταντῖνος Παπαμιχαήλ, ἐκ Θεσπρωτικοῦ, Ἰωάννης Κατζᾶς, ἐκ Στεφάνης ὡς Διδασκάλισσαι δέ, ἅπασαι ἐκ Πρεβέζης καταγόμεναι, αἱ: Εὐφροσύνη Γ. Γκινάνα, Καλλιόπη Παπᾶ Γεωργίου, Γεωργία Γκαρτζούνη, Αἰκ. Σαμαρτζή, Ἀθ. Δημιολίτσα καὶ Αἰκ. Καρύδου⁸.

Πόθος ὅμως ζωηρότατος τοῦ μακαρίτου Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου ἦτο, ἀνέκαθεν, νὰ ἀποκτήσῃ καὶ ἡ Πρέβεζα, ἡ πόλις ἰδιαίτερος Πρέβεζα, μορφωμένους Λευῖτας, Ἱερεῖς προσοντούχους εἰς διακονίαν τοῦ Θυσιαστηρίου καὶ τοῦ Λαοῦ τῆς.

Ἐγνώριζεν οὗτος, θεοσεβὴς ὡς ἦτο καὶ ἑνθερμος πατριώτης, ἐξ ἰδίας του προφανῶς ἀντιλήψεως, τί σημαίνει τοῦτο διὰ τὸν τόπον, διὰ τὸν πολυπαθὴ λαόν, μάλιστα εἰς καιροὺς δυσχειμέρους.

Μόνον ἐθελουφλοῦντες καὶ ἄφρονες, δυστυχῶς, δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ ἐννοήσουν τοῦτο, τὸ τόσο ἐκ πάσης ἐπόψεως σημαντικόν.

Ἐκεῖνος ὅμως, σοφὸς ὡς ἦτο καὶ ἔμπειρος, θαυρᾶς ἀλλὰ καὶ πρακτικώτατος, εἶχε πλήρως κατανοήσῃ τὴν σημασίαν τοῦ πράγματος. Διότι, ἐγεννήθη καὶ ἔζησε κατὰ τὴν δραματικὴν ἐποχὴν τῆς ζοφερᾶς τουρκοκρατίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλα γενικῶς

«τάσκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά»,

καθὼς γράφει τόσο παραστατικῶς εἰς τὸν ὕμνον του «πρὸς τὴν ἐλευθερίαν» ὁ ἔθνι-

7. Κ ὦ δ ι ξ Β', ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 233—234.

8. Λόγοι ἐκκλησιαστικοὶ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Γρεβενῶν πρῶην Δρυϊνουπόλεως Κ λ ἡ μ ε ν τ ο ς, διασκευασθέντες καὶ ἐπεξεργασμένοι ὑπὸ Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανῆς Βασιλείου, ἐν Ἀθήναις 1928, σσ. 165, 166—168, ἐνθα παρατίθεται «Κατάλογος ἐκ μνήμης συνταχθεὶς ἐλλείπει ἤδη ἀρχαίων ἀποφοίτων τῶν Ζωγραφεῖων Διδασκαλείων τῆς Ἠπειροῦ, ἐπιδοθέντων εἰς διαφόρους σταδιοδρομίας».

κός μας ποιητής Διον. Σολωμός⁹.

Ο Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης ἔζη καὶ ἔδλεπε τὴν τραγικότητα τῆς καταστάσεως. Ἡ ἀφόρητος δουλεία, ἡ βαρβαρότης καὶ ποικιλότροπος καταδυνάστευσις τῶν σκλάβων ὑπὸ τῶν τυράννων, ἔλα τὰ πατεπείξεν ἀφορήτως, τὰ πάντα ἐτρόμαζε, τὸ Ἔθνος δολόκληρον ἡπείλει νὰ ἀφανίσῃ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ὄλῃν του ὑπαρξίν, ὡσάν μὲ «ἄλλη θαρεῖα πλάκα» δίκην ταφόπετρας, εἶχε καλύψει, διὰ νὰ μὴν κινῆται, οὔτε νὰ ἀναπνέῃ ἐλευθέρως!...

Ἐπίστευε, λοιπόν, ὁ Ἀθ. Ἀθανασιάδης ἀκραδάντως — τὸ διέδλεπεν ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος καί, ὅσον ἡδύνατο, τοῦτο πιστῶς καὶ θερμῶς ὑπηρετεῖ — ὅτι μόνον ἡ ἀγία καὶ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία μας, ἀδούλωτος ἀείποτε καὶ ἐλευθέρα, ὡς ἐκ τοῦ ὑπερκοσμοῦ χάρακτῆρός της, μὲ τοὺς φωτισμένους καὶ ἀξίους κληρικούς της, αὐτὴ καὶ μόνῃ εἶναι καὶ παραμένει ἡ παρηγορία τοῦ στενάζοντος ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Καὶ οὗτος ἔχει πάντοτε μεγάλην ἀνάγκην ὀρθῆς διαποιμάνσεως καὶ κατευθύνσεως, ἡθικῆς βοήθειας καὶ πάσης προστασίας, ἀπὸ ζηλωτῶν καὶ ἐμπνευσμένων Λειτουργῶν τοῦ Θυσιαστηρίου, οἱ ὅποιοι ἀποδεδιγμένως θητεύουν πάντοτε εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἀξιοσέβαστον ἰδέαν τῆς Πατρίδος, τὴν ὁποίαν ὄντως διέσωσαν πλειστάκις, ἐφ' ὅσον δι' αὐτὴν ἐθυσιάσθησαν πλείστοι ὅσοι, ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι, γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι. Πατριάρχαι καὶ Ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς καὶ Μοναχοί, εἰς τὰς πρώτας γραμμιάς τοῦ ἱεροῦ ἀγώνος μετὰ τοῦ εὐσεβοῦς καὶ φιλοπατρίδος ποιμνίου των, καὶ μᾶς παρέδωσαν ταύτην ἐλευθέραν καὶ ἑνδοξόν¹⁰.

Εἶναι ὄντως πολὺ ἀποκαρδιωτικόν, ἂν ὄχι ἐγκληματικόν, τὸ ὅτι εἰς τὰς κρίσιμους ταύτας ἡμέρας ἐπιχειρεῖται συστηματικῶς ἡ διαστροφή τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑθνους καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Ὁ ἄνεμος τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ ἀρνητισμοῦ πνέει μετὰ σφοδρότητος καὶ παρασύρει πολλοὺς εἰς τὴν ἀπάτην καὶ τὸ ψεῦδος, εἰς τὴν ἀχαριστίαν καὶ τὴν ἀναισχυντίαν! Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια μένει, ὡς ἀλήθεια, ἀκλόνητος. Καὶ αὐτὴ θὰ λάμπῃ πάντοτε! καὶ θὰ ὑπερυψώνεται νικῶσα καὶ θριαμβεύουσα!...

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν ἡμέτερον Ἀθανάσιον Ἀθανασιάδην, τὸν ὑπῆρέτην, φρουρὸν καὶ ἀγωνιστὴν τῆς ἀληθείας, εὐσεβείας, φιλοπατρίας.

Μία ἄλλη πράξις σχετικὴ, κατὰ τὸ 1872 συνταχθεῖσα, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος συμπράττει καὶ μάλιστα καθίσταται ἐγγυητὴς δι' ἓνα νέον ἐκ Πρεσβέξης, τὸν Ἰωάννην

9. Ν ἁ κ ο υ Π., 'Ο Σολωμός τραγουδιστὴς τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Θρησκείας, Ἀθήνα, σ. 118.

10. Ἀναμφιβόλως τοῦτο εἶχον ὑπ' ὄφει καὶ οἱ διάσημοι ἡπειρωταὶ ἀδελφοί, ἐκ τοῦ Μονοδενδρίου τῶν Ἰωαννίνων καταγόμενοι, Ριζάρα, Μάνθος καὶ Γεώργιος, μεγάλοι εὐεργέται γενόμενοι τοῦ Ἑθνους, οἱ ὅποιοι, σὺν τοῖς ἄλλοις, τῷ 1841 ἱδρυσαν τὴν ἐν Ἀθήναις πολύφημον Ἐκκλησιαστικὴν Ριζαρείον Σχολήν. Βλ. Β ι τ ἁ λ η Φιλαρέτου, Ἀρχιμανδρίτου, 'Ο Ἱερεὺς στὴ Θεία Λατρεία ὡς Τελετωργός, Ἀθήναι 1957 τοῦ α ὕ τ ο ὕ, 'Ο Κληρικὸς ὡς πνευματικὴ προσωπικότης, ἐν Ἀθήναις 1964, τοῦ α ὕ τ ο ὕ, 'Ἡ διὰ τὰ Σχολεῖα ποιμαντορικὴ πρόνοια τοῦ Μητροπολίτου Ἀοῦνης Σεραφεῖμ Α', ἐν «Σκουφᾷ», ἔτ. 1968, τοῦ α ὕ τ ο ὕ, 'Ἡ κοινωνικὴ δράσις τῆς Ἑλληνορθοδόξου Ἐκκλησίας μας κατὰ τὴν ξενικὴν κατοχὴν, Ἀθήναι 1970, τοῦ α ὕ τ ο ὕ, Τὸ ἱερόν Τάγμα τοῦ Ἑθνους πρὸς τὸν Σωτήρα Χριστόν, Ἀθήναι 1971, τοῦ α ὕ τ ο ὕ, Ἀγῶνες καὶ θυσία τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου μετὰ τὴν ἄλωσιν, Ἀθήναι, τοῦ α ὕ τ ο ὕ, Τὰ Ἐλευθέρια, τόμος ἀναμνηστικὸς ἐπὶ 150ετηρίδι τῆς Ἑθνεγερσίας, Ἀθήναι 1972, τοῦ α ὕ τ ο ὕ, 'Ο Ἑλληνορθόδοξος Μοναχισμὸς καὶ ἡ Παλιγγενεσία τοῦ Ἑθνους, Ἀθήναι 1971, τοῦ α ὕ τ ο ὕ, 'Ο Ἑλληνορθόδοξος χριστιανικὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ ἐπιτεύγματά του, Λευκωσία 1975, τοῦ α ὕ τ ο ὕ, 'Ἡ Ἱερατικὴ Σχολὴ Πρεσβέξης, Ἀθήναι 1977 Πρβλ. Μ α ρ τ ῖ ν ο υ Ἀθ., Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια, τόμ. 1ος - 13ος, μάλιστα 10ος, στ. 803—807 κ.ά.

Παπαχρήστου, μεταβαίνοντα εἰς τὴν Ἱερατικὴν Σχολὴν τῆς Νήσου τῶν Ἰωαννίνων, θεβαιώνει τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές, διὰ τὰ πηγαῖα καὶ ἔκτακτα αὐτὰ ἐθνικοθηρησκευτικὰ αἰσθημὰτά του. Ἰδοὺ αὕτη·

«Ἐπειδὴ πρόκειται νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἰωάννινα νέος ἐκ Πρεβέζης, ἵνα ἐκπαιδεύθῃ ἐν τῇ ἐκείσῃ Ἱερατικῇ Σχολῇ πρὸς τὸ ἱερωθῆναι μετὰ τὸν τῆς ἐκπαιδεύσεώς του ὀρισμένον χρόνον, καὶ ἐπειδὴ ὡς τοιοῦτος ἐξελέχθη ὁ Ἰωάννης Παπαχρήστος ἐκ Πρεβέζης κάτοχος τῶν προσόντων διαλαμβανομένων ἐν τῷ κανονισμῷ τῆς αὐτῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς, διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς Παπαχρήστος ἀπερχόμενος εἰς Ἰωάννινα ὡς ὑπότροφος τῆς εἰρημένης ἐν τῇ Νήσῳ Ἰωαννίνων Ἱερατικῆς Σχολῆς, καὶ κατατασσόμενος αὐτῆς μαθητῆς ὑπόσχεται διὰ τοῦ παρόντος ὅτι θέλει καταβάλλει πᾶσαν προσπάθειαν καὶ ἐπιμέλειαν ἵνα διδασχθῇ προσηκόντως τὰ ἐν αὐτῇ μαθήματα, ὅτι θέλει διάγει βίον σεμνὸν συμφώνως τῷ ταύτης κανονισμῷ καὶ τέλος ὅτι μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του θέλει ἀναδεχθῇ τὸ ὑπέρτιμον τῆς Ἱερωσύνης ἀξίωμα ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι. Ἐφ' ᾧ σκοπῷ καταταχθήσεται ὑπότροφος ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κου Σωφρονίου καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Σχολῆς ἐκείνης ἀξιοτίμων Ἐφόρων, ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν ὁ αὐτὸς Παπαχρήστος ἀθετήσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του πρὸς τὸ ἱερωθῆναι, ὑποχρεοῦται νὰ ἀποτίσῃ εἰς τὴν Ἱερατικὴν Σχολὴν Ἰωαννίνων ἀνά γρόσια χίλια κατ' ἔτος κατὰ τὸ Ἀον ἄρθρον τοῦ κανονισμοῦ αὐτῆς, κατὰ πᾶσαν δὲ ἐγγραφὴν τοῦ μνησθέντος Παπαχρήστου περὶ τὸ πληρῶσαι τὰ χρήματα ταῦτα ἐπὶ τῇ ἀθετήσει τῆς ὑποσχέσεώς του ὑποχρεοῦται ὁ ἐγγυήτης κύριος Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης ν' ἀποδώσῃ τὰ κατὰ τὸν κανονισμόν χρήματα γρόσια χίλια κατ' ἔτος εἰς τὴν Ἱερατικὴν Σχολὴν, πρὸς ἣν ὁ Παπαχρήστος ἔσται ὑπεύθυνος καὶ ὑπόσχεται διὰ παντός.

Εἰς πίστῳσιν τούτων ἐγένετο ἡ πρᾶξις αὕτη ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τῷ κώδικι τῆς ἐνταῦθα Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ υπογράφεται ἐνώπιον τῶν υπογραφομέ-

Ἐν Πρεβέζῃ τῇ 16 Ἰουλίου 1872

Ἰωάννης Παπαχρήστου ὑπόσχεται

Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης ἐγγυῶμαι

Διον. Μπρέκουσης μαρτυρῶ

Δημήτριος Β... μαρτυρῶ

† Ὁ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος Οἰκ. π. Γεώργιος¹¹.

Ἐκ τῆς ζῳηρᾶς αὐτῆς ἐπιθυμίας του νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Πρεβέζα μορφωμένους καὶ ἀξίους Ἱερεῖς ἐκινήθη καὶ συνέγραψεν ἰδιοχείρως τὴν διαθήκην του (6 Ἀπριλίου 1883), ἡ ὁποία περιλαμβάνει καὶ τὰ ἐξῆς περισπούδαστα·

«Ἀναπόφευκτος πρὸς πάντα θνητὸν ὁ θάνατος καὶ ἄδηλος ἡ ἡμέρα καὶ ὥρα, καθ' ἣν ὡς κλέπτῃς ἔρχεται· διὸ ἔχων τοῦτον κατὰ νοῦν ὁ ὑποφαινόμενος Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης υἱὸς τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου Ἀθανασιάδου Μάνου Διδασκάλου καὶ τῆς μακαρίτιδος Εὐδοκίας τὸ γένος Φραντζῆ Σφαλτοῦ, προθεκῶς ἤδη τὴν ἡλικίαν ὡς γεννηθεὶς εἰς Πρεβέζαν τὴν 27ην Ἰουνίου τοῦ 1809, χαίρων δ' ἄκρας ὑγείας καὶ ἔχων τὰς φρένας μου ὑγιεῖς καὶ θέλων νὰ διαθέσω τὰ κατ' ἐμαυτὸν ἐν πλήρει ἐμῇ συνειδήσει γράφω ἰδίᾳ τῇ ἐμοὶ χειρὶ τὴν παροῦσαν διαθήκην καὶ ὑστέραν θέλησίν μου, ὅπως μετὰ τὸν θάνατόν μου λάβῃ αὕτη ὅλην τὴν ἐνέργειάν της, ὡς ἀπορρέουσα ἐκ τῆς ἀπαραβάτου καὶ ἀπαρabiάστου μου θελήσεως.

Ἐνυμφεύθην κατὰ Μάιον τοῦ 1837 νομίμως τὴν κυρίαν Ἀγγελικὴν τοῦ μακαρίτου Γεωργίου Παπαδοπούλου ἐξ Ἀρτης συζήσας αὐτῇ, ὡς καὶ νῦν συζῶ

11. Κ ὦ δ ι ε Α' τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱ. Μητροπόλεως (1854—1883), σελ. 342.

ἐν ἄκρῳ εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ· ὁ γάμος ὅμως οὗτος οὐδένα καρπὸν ἐπέφερεν, ἀλλὰ πρὸς παρηγορίαν τῆς συζύγου μου καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ υἱοθετήθη παρ' ἡμῶν τὸ 1859 διετῆς ὡς ἔγγιστα, θυγάτηρ τοῦ ποτὲ ἀνεψιοῦ τῆς συζύγου μου Ἀριστείδου Θεοχάρη, ὃν περ καὶ ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἄχρι τοῦ γάμου του διέθρεψα καὶ ἀνέθρεψα εἰς τὴν οἰκίαν μου, Μαριγῶ καλουμένη ἢ υἱοθετηθεῖσα αὕτη κόρη, νῦν δὲ συζευγμένη παρ' ἐμοῦ νομίμως ἀνδρὶ τῷ κυρίῳ Δημητρίῳ Γ. Γαρτζούνη τὴν 17 τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου τοῦ λήξαντος 1882 δευτέρου ἔτους. Ὅθεν πρὶν ἀναφέρω τὰ τῆς περιουσίας μου ἀφήμι ὡς ὀρθόδοξος Χριστιανὸς τὴν σύγχωρησίν μου πρὸς πάντα, ὅστις τυχὸν μὲ ἠνώχλησε ἐν τῷ ματαίῳ τούτῳ κόσμῳ καὶ ἀπαιτῶ κάγώ, ἵνα πρὸς με ταῦτὸ πράξουσιν καὶ ὅσοι ποτὲ παρ' ἐμοῦ τυχὸν ἔλαβον τινα δυσαρέσκειαν.

α)

β)

γ)

δ) Ὅλα τὰ βιβλία μου ἐκτὸς τῶν νομικῶν ἀφιερῶ πρὸς τὴν Θεοφάνειον ταύτην Σχολὴν τῆς πατρίδος μου, ταῦτα ἐπιμελεία τῆς συζύγου μου ἢ τοῦ κ. Γκαρτζούνη δέον νὰ μεταφερθῶσι πρὸς τὴν ἱεράν ταύτην Μητρόπολιν καὶ ἐκεῖ ἐνώπιον τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δημογερόντων νὰ παραδοθῶσιν ἀκριβῶς πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν τοὺς διευθύνοντας τὴν Σχολὴν καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον, ἀφοῦ πρότερον ἀπογραφῶσιν εἰς ἐξ ἐπίτηδες πρωτόκολλον μετὰ πάσης σαφηνείας, ὁποῖον πρέπει νὰ ὑπογράψωσιν οἱ πάντες καὶ τεθῶσιν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Θεοφανείου Σχολῆς ὑπὸ τὴν εὐθύνην τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπων περὶ τῆς ἀσφαλοῦς συντηρήσεώς των, καὶ οὕτω μὴ ἀπολεσθῶσιν ὡς ἀπώλοντο διάφορα βιβλία, ὁποῖα ἐπὶ τῆς ἐφορείας μου φιλότιμοι ὁμογενεῖς πρὸς αὐτὴν ἐδωρήσαντο.

ε) Τὸν κήπον μου καὶ τὰ ἑκατὸν δέκα εἰς Ἀγ. Γεώργιον ἐλαιόδενδρα ὡς ἤδη ταῦτα εἰς τὴν παροῦσαν ὥρισα διαθήκην μου θέλω μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου μου ὡς καὶ ἡ ἐν τῷ κήπῳ μου οἰκία νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν κυριότητα καὶ κατοχὴν τῆς προσφιλοῦς μοι υἱοθέτου Μαριγῶς, τῶν κληρονόμων καὶ τῶν διαδόχων τῆς, πρὶν ἢ ὅμως αὕτη μετὰ τοῦ συζύγου τῆς Δημητρίου Γαρτζούνη ἐμβῶσιν εἰς τὴν κατοχὴν αὐτῶν τοῦ κήπου μου (μπαξέ) ἐν αὐτῷ οἰκίᾳ καὶ τῶν ἑκατὸν δέκα ἐλαιοδένδρων μου συνεχομένων μετὰ τῶν ἐβδομήκοντα τῆς συζύγου μου, ὁφείλουσι νὰ μετρήσωσιν ἀφεύκτως ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιερέως πρὸς τὴν ἐνταῦθα παρ' αὐτῷ Δημογεροντίαν καὶ τινας τῶν προκρίτων καὶ εὐπολήπτων πατριωτῶν παρόντων τῶν ἀνεψιῶν μου λίρας τουρκικὰς διακοσίας ἀριθ. 200, καὶ ἅμα μετρηθῶσιν ὡς εἴρηται αἱ διακόσιαι αὗται τουρκικαὶ λίραι, θέλω νὰ δανεισθῶσι πρὸς ἀξιοχρεῶν πρόσωπον ἐπὶ φερεγγύῃ ἐγγυήσει, ἐπὶ τόκῳ ἀνὰ δέκα τοῖς ἑκατόν, ὁ τοκισμὸς οὗτος δέον νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ ὀλόκληρον εἰκοσαετίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς συζύγου μου, ἵνα διὰ τοῦ τοκισμοῦ καὶ ἀνατοκισμοῦ φθάσῃ τὸ κεφάλαιον τῶν διακοσίων τουρκικῶν λιρῶν εἰς ἀρκετὸν ποσόν, ὅπως οἱ μετὰ ταῦτα ἐτήσιοι αὐτοῦ τόκοι, κατατιθεμένου μᾶλλον τότε τοῦ κεφαλαίου εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὴν Τράπεζαν πρὸς αἰωνίαν ἀσφάλειαν ὧσιν ἐπαρκεῖς εἰς συντήρησιν τοῦ ἀγαθοεργοῦ καὶ σωτηρίου σκοποῦ, ὁποῖον νῦν διορίσω καὶ ὁποῖον τὴν διάρκειαν ἐπιθυμῶ καὶ θέλω αἰωνίαν καὶ ἀπαραβίαστον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς φιλῆς ταύτης Πατρίδος. τοὔτέστι θέλω μετὰ τὴν εἰκοσαετίαν οἱ τόκοι νὰ δαπανῶνται οὕτως ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἀρχιερέως τῶν παρ' αὐτῷ Δημογερόντων, τοῦ κ. Γαρτζούνη, τῶν ἀνεψιῶν μου καὶ τιων ἐκ τῶν εὐπολήπτων πατριωτῶν εἰς ἐκπαίδευσιν δύο πτωχῶν, εὐφυῶν καὶ χρηστοήθων νέων τῆς κοινότητος ταύτης παρεχομένης τῆς ἀναλόγου δαπάνης κατὰ μῆνα πρὸς διατροφήν

καὶ κτῆσιν βιβλίων εἰς ἕκαστον τούτων, ἐν ὧσ' ἂν διδασκῶσι τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν τῇ Θεοφανείῳ ταύτῃ Σχολῇ, ὑπὸ ἐγγύησιν τῶν γονέων αὐτῶν ἢ ἄλλων τιμίων πολιτῶν, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐνταυῦθα ἐκπαιδεύσεώς των οἱ δύο οὗτοι νέοι θέλουν διάγειν σώφρονα κατὰ πάντα βίον, φερόμενοι εὐσεβῶς πρὸς τὰ θεῖα καὶ εὐπειθεῖς πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ πάντα πολίτην καὶ ὅτι κατὰ πᾶσαν παρεκτροπὴν των τοῦ κανόνος τούτου οἱ ἐγγυηταὶ θέλουσι εἰσθεὶς ἀποχρεοῖν νὰ ἀποδώσωσι πρὸς τὴν Δημογεροντίαν καὶ τὸν κ. Γαρτζούνην καὶ λοιποὺς συγγενεῖς μου τὸ δαπανηθὲν ποσὸν ὑπὲρ αὐτῶν, ὁποῖον οὗτοι λαβόντες τοῦτο θέλουν διαθέσει τῇ ἐγκρίσει τοῦ Ἀρχιερέως πρὸς ἄλλους δύο πτωχοὺς καὶ χρηστοθήεις νέους πολίτας Πρεβέζης εἰς ἐκπαιδευσίν των ἐν τῇ Θεοφανείῳ ταύτῃ Σχολῇ. μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐνταυῦθα σπουδῶν των οἱ νέοι οὗτοι δύο ἐξεταζόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τῆς Θεοφανείου Σχολῆς καὶ ἐγκρινόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως, τῆς Δημογεροντίας, τῶν συγγενῶν μου, τοῦ κ. Γαρτζούνη, ἀνεψιῶν μου καὶ τινων σεβασμίων συμπολιτῶν ἀποφαινόμενοι ἐνώπιον τούτων ὅτι ἐπιθυμοῦσι καὶ στέργουν νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Ἀθήνας ἵνα ὡς ὑπότροφοί μου διδασκῶσι εἰς τὴν Θεολογικὴν ἐκεῖ σχολὴν καὶ μετὰ τὴν ἐνδελεχῆ ἐκπαιδευσίν των χειροτονηθῶσιν ἱερεῖς τοῦ Ὑψίστου μετὰ τὸν νόμιμον γάμον των καὶ μείνωσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἱεουργοῦντες κανονικῶς εἰς τοὺς ἱεροὺς Ναοὺς, καὶ διδάσκοντες ἐπ' ἐκκλησίαις τὸν περιούσιον λαόν, θέλουν λαμβάνειν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ κεφαλαίου ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα πρὸς ἱματισμόν, τροφήν των καὶ βιβλία, ἀφοῦ δὲ νυμφευθῶσι καὶ χειροτονηθῶσι ἱερεῖς θέλει λαμβάνειν ἕκαστος τούτων κατὰ μῆνα πεντόλιρον ἥτοι πέντε τουρκικὰς λίρας ἐφ' ὅρῳ ζωῆς των, ὅπως ζῶσι μετὰ τῶν ἐκ τῆς ἱερωσύνης εἰσοδημάτων ἀνέτως καὶ ἀγγογύστως εὐλογοῦντες καὶ διδάσκοντες εἰς τὴν εὐθειᾶν ὁδὸν τὸν περιούσιον λαόν τῆς πατρίδος των. οἱ δύο οὗτοι νέοι, πρὶν ἢ ἀπέλθωσι εἰς Ἀθήνας ἐπὶ τῷ ἀνωτέρῳ κοινωφελεῖ σκοπῷ, ὀφείλουν νὰ παρᾶσχωσι ἀξιοχρέους ἐγγυητὰς ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιερέως τῆς Δημογεροντίας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ὁμηγύρεως ἤδη ὀρισθέντων δι' ὅλον τὸ ποσὸν τὸ εἰς ἐκπαιδευσίν των, ὡς εἴρηται, ἐν Ἀθήναις ἐν γένει δαπανηθόμενον, ὁποῖον οἱ ἐγγυηταὶ οὗτοι θέλουσιν ὑποχρεωθῆναι νὰ ἀποδώσωσιν ἀφεύκτως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω τῇ συνδρομῇ τοῦ Ἀρχιερέως, καθ' ἣν περίπτωσιν οἱ ἐκπαιδευθέντες δύο οὗτοι νέοι (δὲν θέλουν) νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα, ἢ δὲν στέρξωσιν νὰ χειροτονηθῶσιν ἱερεῖς ἄξιοι ὄντες κατὰ τοὺς θεῖους ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας μετὰ τὸν νόμιμον γάμον των, δὲν προθυμοποιηθῶσι νὰ διδάσκουν ἐπ' ἐκκλησίαις καὶ ἀλλαχοῦ τοὺς ἀγαπητοὺς πατριώτας των ὡς ἤδη ὥρισται. τὸ δὲ ληφθὲν τοῦτο ποσὸν ἐκ τῆς παρεκτροπῆς των θέλει διατεθῆναι εἰς συντήρησιν ἄλλων εὐσεβῶν καὶ τιμίων νεανιῶν. πρὸς τοῦτο κατὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν παραμονὴν τῆς ἐν Ἀθήναις μεταβάσεως τῶν ὑποτρόφων θέλει συνταχθῆναι ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει πρωτόκολλον ὑπογραφόμενον ὑπὸ πάντων τῶν συνελευσμένων καὶ ἐπιβεβαιούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως ἢ τοῦ ἐπιτρόπου του. τὸ φιλόανθρωπον τοῦτο ἔργον θέλει ἐνεργηθῆναι διὰ παντός, διὸ δέον τὰ κεφάλαια νὰ κατατεθῶσιν εἰς τὴν Ἐθνικὴν ἐν Ἀθήναις Τράπεζαν μετὰ τὸν ἐνταυῦθα ἐπὶ εἰκοσαετιᾷ τοκισμόν καὶ ἀνατοκισμόν αὐτῶν. ἂν δὲ τὸ ἐτήσιον τούτων εἰσοδήμα δὲν ἦελε ἐπαρκῆ εἰς ἐκπαιδευσίν δύο νέων εἰς Ἀθήνας, τότε θέλει ἐκλέγεσθαι καὶ ἀποστέλεσθαι εἰς μόνον νέος καὶ ἐκτελεῖσθαι ἀκριβῶς ἅπαντα τὰ ἤδη ὥρισθέντα καὶ ἀποφασισθέντα. καθ' ἣν περίπτωσιν ὁ τοιοῦτος ἱερεὺς ὑποπέσῃ εἰς τι πλημμέλημα ἢ κακούργημα καὶ ἐπομένως καθαιρεθῇ κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως, τότε δὴ τότε θέλει στερεῖσθε ὁλοσχερῶς τῆς ἀπολαυγῆς τοῦ ἐτήσιου εἰσοδήματος τοῦ κληροδοτήματος τούτου, ὁποῖον ἄνευ ἀναβολῆς θέλει διατίθεσθαι ὑπὲρ ἄλλου χρηστοτηθοῦς νέου ἐδῶ ἢ εἰς Ἀθήνας ἐκπαιδευομένου, ἵνα ἐφεξῆς ἀναλάβῃ τὸ ὑπέρτιμον τῆς ἱερωσύνης

ἀξίωμα, καὶ ἐπομένως ἀπολαύη τὸν ἐτήσιον καρπὸν τοῦ κληροδοτήματος καθ' ἃ ἤδη προώρισται.

- στ)
ζ)
η)
θ)

ι) Τὴν παροῦσαν μου Διαθήκην ἐπιθυμῶ νὰ ἐνεργήσῃ ἡ φιλότατη σύζυγός μου καὶ ὁ προσφιλεῖς κ. Γαρτζούνης, νὰ καταχωρηθῇ αὐτολεξεῖ εἰς τὸν κώδικα τῆς ἐνταῦθα Ἱερᾶς Μητροπόλεως ἐπικυρουμένης τῆς ἀντιγραφῆς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου πρὸς αἰωνίαν αὐτῆς τήρησιν, καθ' ὃν τρόπον αὐτὸς ἐγὼ πολλὰς διαθήκας πατριωτῶν ἀντέγραψα εἰς τὸν αὐτὸν τῆς Μητροπόλεως κώδικα.

ια) Διέθεσα καὶ διένειμα ὅσα ἐκ τῶν κόπων μου ἢ ἰδρώτων μου ἀπένειμαι πρὸς ἐμὲ καὶ οὐδὲν ἕτερον ἔχων ἴδιον, ὥστε οὐδεὶς τῶν συγγενῶν μου ἔχει τὸ ἐλάχιστον νὰ ἐξενέγκῃ παράπονον. ἀφιερῶ δὲ τὴν αἰωνίαν τήρησιν τῶν ὀρισθέντων περὶ λογίου καὶ εὐσεβοῦς ἱερέως ἢ ἱερέων εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ εὐσέβειαν τοῦ κατὰ καιρὸν σεβασμιωτάτου Ἀρχιερέως, τῶν δημογερόντων, τῶν ἀγαθῶν καὶ φιλοπατρίδων πατριωτῶν, τοῦ γαμβροῦ μου Γαρτζούνη, τῶν ἀνέψιων καὶ λοιπῶν συγγενῶν μου, ὅπως μηδέποτε στερηθῇ ἡ χριστιανικὴ αὕτη κοινότης ἀξίου ἱερέως ἢ ἱερέων καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν ἐκλεχθῶσι ἄλλοι καὶ εὐπαίδευτοι ὡς ὥρισται εἰς τὸ πέμπτον ἐκτενὲς ἄρθρον τῆς παρούσης μου....».

Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης

† Ὁ Νικοπόλεως ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ θεβαῖοι¹².

Ἐκ τοῦ σπουδαιότατου καὶ ὅλως πρωτοτύπου τούτου κειμένου τῆς, εἰς ἀποσπάσματα, παρατεθείσης διαθήκης, πληροφοροῦμεθα τ' ἀκόλουθα:

Τὰ τῆς γεννήσεως καὶ ἀνατροφῆς - μορφώσεως τοῦ Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου, ὅστις, εἰς ἡλικίαν εἴκοσι ὀκτὼ ἐτῶν, συνῆψε γάμον, τὸν Μάϊον τοῦ 1837, μετὰ τῆς Ἀρτινῆς κόρης Ἀγγελικῆς Ἰω. Παπαδοπούλου. Ἐζῆσε δὲ μετ' αὐτῆς ἁρμονικῶς καὶ ἐν πλήρει ἀγάπῃ καὶ ἀφοσίώσει. Δὲν ἀπέκτησεν ὅμως ἐξ αὐτῆς τέκνον. Καὶ πρὸς παρηγορίαν τῶν υἱοθέτησαν διετὴ τὴν Μαριγῶ Ἀρ. Θεοσχάρη, τὴν ὁποίαν ἐπροίκισαν καὶ ὑπάνδρευσαν μὲ τὸν ἱατρὸν Δημ. Γαρτζούνην. Εἰς τοῦτον ἐδώρησε ὅλα τὰ νομικῆς φύσεως βιβλία του τὰ δὲ λοιπὰ ἅπαντα, ποικίλης ὕφης, (θρησκευτικά, ἱστορικά, φιλοσοφικά καὶ φιλογολικά, ἐγκυκλοπαιδικὰ καὶ ξενόγλωσσα), εἰς 340 τόμους, τῶν ὁποίων συνετάχθη ἐπακριβὲς κατάλογος καὶ πράξις, ἀπὸ 20 Ἀπριλίου 1885, τῆς Ἐκκλησ. Δημογεροντίας (ὑπογράφουν ὁ Ἀριχερατικὸς Ἐπίτροπος Οἰκ. Π. Γεώργιος, Παν. Χ. Μαυμιάτης) παρελήφθησαν ἀπὸ τοὺς Ἐπιτρόπους τῆς Θεοφανείου Σχολῆς (ὑπογράφουν, Περικλῆς Λουρόπουλος, Ἀθαν. Καραντζούλας καὶ ὁ Διδάσκαλος - Σχολάρχης Ἰω. Παχούνης) μεθ' ὃ κατετέθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην αὐτῆς¹³.

Ὁ ἀείμνηστος Ἀθ. Ἀθανασιάδης εἶχεν ἀναμφιδόλως συντάξει, τὴν 30ῃν Μαΐου

12. Κ ὠ δ ι ξ Β' τῆς ἐν Πρεβέξῃ Ἱ. Μητροπόλεως (1873—1885), σσ. 275—280, Β ι β λ ι ο ν τῶν Διαθηκῶν τῶν Κληροδοτημάτων (1814—1942), σσ. 67—73. Αὐτόθι ὅρα (σσ. 54—60) καὶ τὴν διαθήκην τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Ἀθανασιάδου, ὅστις κατ' ἐπιθυμίαν τῆς συζύγου του Γιαννούλας συνέστησαν ἕτερον φιλανθρωπικὸν Κληροδοτήμα ἐν Πρεβέξῃ, τὸ ὁποῖον ἐλειτούργησεν εὐεργετικῶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη (βλ. καὶ ἡμετέρας ἐργασίας : «Ὁ Εὐδὶξ Β' τῆς ἐν Πρεβέξῃ Ἱ. Μητροπόλεως ἐν «Ἠλ. Ἑστία», ἔτ. 1970, σ. 157 κ.ἀ., Οἱ Ἑλεοθέτια τῆς Πρεβέξης (ὑπὸ ἔκδοσιν).

13. Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 288—291.

1882, καὶ τὴν διαθήκην τῆς συζύγου του Ἀγγελικῆς. Εἰς τὸ ε' ἄρθρον τῆς¹⁴ βλέπομεν τὴν σύστασιν ἐνὸς κληροδοτήματος ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐνισχύσεως τοῦ Παρθεναγωγείου Πρεβέζης, ἀφ' ἐτέρου δ' ὑπανδρείας μιᾶς πτωχῆς πλὴν τιμίας καὶ εὐσεβοῦς νεάνιδος. Ἀμέσως ὁμοῦ μετὰ τὸν ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ ἀνδρός τῆς, δι' ἐνὸς κωδικέλλου τῆς (ἀπὸ 11 Ἀπριλίου 1885), διέταξεν, ὅτι «ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκτελεσθῇ καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ ἐκεῖνα μέρη (τῆς διαθήκης τῆς) καὶ μόνον νὰ μὴ ἐκτελεσθῇ τὸ λάσσον, ὅπερ διὰ τῆς διαθήκης τῆς ὑπεχρέου τὸν μακαρίτην σύζυγόν τῆς ἔνεκεν τοῦ ἐπελθόντος θανάτου τοῦ συζύγου τῆς καὶ τῆς δυσκόλου οἰκονομικῆς θέσεώς τῆς»¹⁵.

Ὁ Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης, ὡς ἤδη ἀναφέρθη, ἐπὶ σειράν πολλῶν ἐτῶν, ἐξελέγετο καὶ ὑπῆρέτει, μετ' ἐξαίρετον ζήλου, ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὅλως ἀνιδιοτελεῶς, ὡς ἐκκλησιαστικὸς Δημογέρων καὶ γραμματεὺς παρὰ τῇ ἐν Πρεβέζῃ Ἱερᾷ Μητροπόλει. Ὅταν ὁμοῦ ἀπώλεσε τοὺς πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντας ἐπιστηθίους φίλους καὶ συνεργάτας του, διαπρεπεῖς δὲ Πρεβεζαίους, Σπυρίδωνα Καραμάνην καὶ Κωνσταντῖνον Κακαμπίνην, οὗτος κατελήφθη ὑπὸ ἀθυμίας καὶ στενοχωρίας ἀφορήτου. Ἐντεῦθεν ὠδηγήθη εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ. Δημογεροντία, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ἴδιος ἔγραψεν εἰς τὸν ὑπ' ὄψιν Κώδικα Β' αὐτῆς, ὡς ἐξῆς·

«Βαρυνθεῖς ὁ ὑποφαινόμενος τὸ τῆς δημογεροντίας ὑπόργημα, ἀποθιωκῶτων ἤδη τῶν συνεδέλφων αὐτοῦ μακαρίων Σπυρίδωνος Καραμάνη καὶ Κώνστα Κακαμπίνη μεθ' ὧν ἀπὸ τοῦ 1864 ἄχρι τῆς τελευτῆς των ἀόκνως εἰργάσθη, ἐν τῇ γενομένῃ σήμερον συνεδριάσει τῶν πολιτῶν Πρεβέζης, καὶ παρουσίᾳ τοῦ

14. Αὐτόθι, σελ. 283—284: «Μολονότι τὰ τῆς προικοῦς μου χρήματα εἶναι γόσια τ. 3.000 τῆς ἐποχῆς τοῦ 1837, μολαταῦτα διορίζω καὶ ἀποφασίζω αὐτὰ τὰ χρήματα καὶ ἄλλα προστιθέμενα ὑπὸ τοῦ συζύγου μου γινόμενα ὅλα λίρα τ. τεσσαράκοντα (40) νὰ δανείσῃ μετὰ τὸν θάνατόν μου ὁ προσφιλὴς μου οὗτος σύζυγος ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τῆς παρ' αὐτῷ τεταγμένης Δημογεροντίας προσκαλουμένων καὶ τινων ἀξιολύμων προκοιτῶν τῆς πόλεως ταύτης πρὸς ἀξιοχρεα πρόσωπα ἢ πρόσωπον μὲ πᾶσαν ἀσφάλειαν ἐπὶ ὀλόκληρον δεκαετίαν κατὰ τὴν ὁποίαν θέλω νὰ προστίθῃται ὁ τόκος εἰς τὸ κεφάλαιον. Ἀφ' οὗ δὲ διὰ τοῦ ἀνατοκισμοῦ γίνῃ ἱκανὸν κεφάλαιον καὶ τῶν συνθέτων αὐτοῦ τόκων, τότε, λέγω, μετὰ τὴν 10ετίαν ταύτην ἐπιθυμῶ καὶ θέλω ἵνα ὁ ἡμῖς τόκος διδῇται ἐτησίως εἰς τὸ ἐνταῦθα Παρθεναγωγεῖον, ὃ δὲ ἄλλος ἡμῖς εἰς ὑπανδρείαν μιᾶς πτωχῆς καὶ τιμίας νεάνιδος τῶν ἐκ τῆς συγγενείας ἐμοῦ ἢ τοῦ συζύγου μου ἔχοντος τοῦτον τὴν πρωτοβουλίαν, ἢ τοῦτου ἀποθανόντος ἐνὸς τῶν ἀνεγνῶν του κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς εὐεργετηθισμένης κόρης, ἥτις πρέπει πάντοτε νὰ εἶναι ἐτοίμη εἰς γάμον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου μου ὁ Σεβ. Ἀρχιερεὺς καὶ ἡ παρ' αὐτῷ Δημογεροντία θέλουν λαμβάνῃ πατρικὴν πρόνοιαν καὶ συντήρησιν τοῦ θεοφιλοῦς τοῦτου προικοδοτήματος. Διὸ ἐπιθυμῶ νὰ καταχωρισθῇ μετὰ τὴν ἀποβίωσίν μου ἡ Διαθήκη μου αὕτη εἰς τὸν Κώδικα τῆς ἐνταῦθα Μητροπόλεως, ἵνα ἡ τοῦτο γνωστὸν καὶ μηδεὶς τολμῇ ποτὲ νὰ τὸ διαείσῃ ἢ καθ' οἷονδήποτε τρόπον τὸ σφετερισθῇ. Ἡ δὲ ἐκλογὴ τῆς πρὸς ὑπανδρείας κόρης ἐπιθυμῶ νὰ γίνῃται εἰς ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν Ταξιαρχῶν, 8 Νοεμβρίου. Ζ'. Ἐπιβάλλω τὸ χρέος μου πρὸς τὸν προσφιλῆ σύζυγόν μου νὰ δώσῃ πρὸς ὕσας πτωχὰς Χριστιανὰς οἰκογενείας ἐγκρίνη καὶ εἰς μίαν μόνην φορὰν γόσια 500, πρὸς δὲ τὴν ἀγαπητὴν μου Μαριγῶ ἐπιβάλλω τὸ χρέος νὰ τελῇ κατ' ἔτος Ἀρχιερατικὸν μνημόσυνον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν Ταξιαρχῶν».

15. Παρὰ ταῦτα εὐαρέστος καὶ αὕτη ἀναφέρεται καὶ μνημονεύεται μετὰ τοῦ εὐεργέτου συζύγου τῆς (βλ. Βιττάλη Φιλαρέτου, Ἀρχιμανδρίτου, Τὰ διὰ τοὺς Εὐεργέτας τῆς Πρεβέζης τελούμενα κατ' ἔτος ἱερὰ Μνημόσυνα, ἐν «Ἠπειρ. Ἑστία», ἔτ. Κ' (1971), σσ. 46—55, Κωδ. δ. ι. ξ. Β', ἐνθ' ἀνωτ. σ. 286.

Ἀρχιερέως κυρίου Σεραφεῖμ ἐπανελθόντος κατ' αὐτάς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, παραιτεῖται τῆς τιμητικῆς ταύτης ὑπηρεσίας, παρακαλῶν τὴν ὁμήγυριν νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν ἄλλου, κατὰ τὰ εἰθισμένα, πρὸς διεξαγωγὴν τῶν διαφόρων ὑποθέσεων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν Χριστιανῶν, προσερχομένων εἰς τὴν Ἱερὰν ταύτην Μητρόπολιν, καὶ ἀπαιτούντων δικαιοσύνην κατὰ τοὺς Ἱεροὺς κανόνας καὶ νόμους τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν Πρεβέξῃ τὴν δεκάτην Μαΐου 1874.

Ἀθαν. Ἀθανασιάδης»¹⁶.

Δὲν ἐθάσταξεν ὁμῶς νὰ παραμείνῃ μακρὰν τῆς τῆς τῆς αὐτοῦ εὐγενοῦς καὶ τοσοῦτον εὐεργετικῆς διακονίας. Καὶ τελικῶς ἐπανῆλθεν, ἀργότερον, εἰς τὰ ἴδια ὕψηλὰ καὶ προσφιλῆ καθήκοντά του¹⁷, ἐκ τῶν ὁποίων, ὡς ἀπεδείχθη, μόνον ὁ θάνατος ἦτο ἱκανὸς νὰ τὸν ἀνακόψῃ καὶ ἀπομακρύνῃ.

Ὁ ἀοίδιμος Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου τὴν 5ην Ἀπριλίου 1885, ἄγων τότε τὸ 76ον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Τοῦτο πληροφροῦνίμα ἐκ τοῦ ἐξῆς ἐνθυμίσματος - σημειώματος, τὸ ὁποῖον κατεχωρήθη κάτωθεν ἀκριβῶς τῆς, ἐν ἀντιγράφῳ καταστρωθείσης εἰς τὸν Ι. Κώδικα, διαθήκης του·

«Σήμερον τὴν ἑκτην τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου τοῦ 1885 πέμπτου ἔτους ἀποβιώσαντος ἀπὸ χθὲς καὶ κηδευθέντος σήμερον τοῦ διαθέτου Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου, ἀνεγνώσθη ἐπ' ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους μετὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ἡ παροῦσα διάταξις εἰς ἐπήκοον πάντων καὶ μαρτυρεῖται·

Οἱ ἐπίτροποι τοῦ ναοῦ

Π. Μ. Λουρόπουλος

Χρήστος Ἰ. Αὐγερινός.

Δ. Α. Γερογιάννης

Χ. Α. Σκέφερις

Ἀλέξιος Χ. Ντόντος

Κωνσταντῖνος Περγίκης»¹⁸.

16. Αὐτόθι, σελ. 57. Βλ. καὶ ἡ μ ἐ τ ε ρ ο ν σχετικὸν μελέτημα, ἐν «Ἡπειρωτικῇ Ἐστία», ἔτ. 1969, σ. 411. Εἰς τὴν παραίτησιν ταύτην ὁ Σπ. Καραμάνης ἐκ λάθους προφανῶς ἔγραψε τὸ ἔτος «1864» ἀντὶ τοῦ ὁρθοῦ «1854», καθ' ὅσον ὁ Κ ῶ δ ι ξ Α' ἀπὸ τότε καὶ ἐν συνεχείᾳ παρουσιάζει αὐτοὺς ὡς Ἐκκλ. Δημογέροντας.

17. Ὅρα Κ ῶ δ ι ξ Β', σσ. 69—71, 77—83, 95—100, 105, 114—119, 128, 151—154, 160—182, 193—196, 198—215, 217—235, 246, 249—250.

ΤΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΚΟΡΥΤΣΑΣ - ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΓΕΡΒΑΣΙΟΥ ΩΡΟΛΟΓΑ 1864 - 1916*

(Παρουσίαση: ΠΑΝΟΥ Δ. ΤΖΙΟΒΑ)

Ἀριθ. πρωτ. 29

Τῷ Οἰκουμένικῳ Πατριάρχῃ Κυρίῳ Ἀνθίμῳ

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ ἐκομισάμην μόλις χθὲς τὴν ἀπὸ 16ης Ἰανουαρίου ἐ.ἔ. χρονολογουμένην ἐπιστολὴν τῆς Ὑμετέρας προσκυνητῆς μοι θ. Παναγιότητος, δι' ἧς διατάσσεται, ὅπως ἐνεργήσω τὰ δέοντα καὶ πληροφορήσω τὴν ἁγίαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς ἐκ Κορυτσαῶν Ἰωάννας Γρηγορίου Θεμελῆ. Πρὶν ἢ διαφωτίσω τὴν Ἱερὰν Σύνοδον περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ὁρθὸν καὶ ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι νὰ σημειώσω ὅτι ὁ γράψας τὴν κατ' ἐμοῦ αἴτησιν τῆς εἰρημένης Ἰωάννας εἶνε Πέτρος τις Χαρίτζης, ὅστις καταδιωκόμενος σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ πρὸς ἀπόδοσιν τῶν ὀφειλομένων τῷ λάσσῳ καὶ ὡς Παρίας ὑπὸ τῶν ἐν Κορυτσαῶν πάντων Θεωροῦμένων καὶ μυσαττόμενος, πλανᾶται τῆδε κακείῃσι ἐπιζητῶν ἀφορμὰς, ὅπως ἐξερευνῆται παντοδαπὰς περὶ τῶν ἐνεργειῶν ἐμοῦ τε καὶ τῶν Σωματείων φλυαρίας εἰμὶ πλέον ἢ βέβαιος ὅτι ἡ ἄνω ρηθεῖσα Ἰωάννα, Ἀλβανόφωνος οὖσα, οὐδαμῶς ἐννόησε τὴν ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ της Πέτρου Χαρίτζη πολυπενθεῖσαν διαστροφὴν τῆς ἀληθείας· ἄλλως εἰς τὸ ἄκρον εὐσεβῆς οὖσα, καὶ πολλὴν πρὸς ἐμὲ ἐνδεικνυμένη τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν εὐλάβειαν, οὐδέποτε ἤθελεν ὑπογράψῃ τοιοῦτον ἔγγραφον, ἐν ᾧ φανερῶς διαστρέφεται ἡ ἀλήθεια καὶ ἐν ᾧ κατηγοροῦμαι, ὡς ἀρνηθεὶς δικαιοσύνην εἰς χήραν, ἣτις ἀπεναντίας πολλὰς ἔχει ἀφορμὰς πρὸς ἐμὲ εὐγνωμοσύνης, ὡς καταδειχθήσεται ἐκ τῶν ἐφεξῆς.

Εἶνε ἀληθές, Παναγιώτατε Δέσποτα, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος Ἰωάννα Γρηγορίου Θεμελῆ προσελθοῦσα ἐπέδωκε μοι ἀγωγὴν κατὰ τοῦ κηδεμόνος τῶν τέκνων της ἀνδραδέλφου της Ἀθανασίου Θεμελῆ· ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀληθέστατον, ὅτι ἐκκλητεύθη ὑπ' ἐμοῦ ἀρμοδίως καὶ ἐνεφανίσθη, μετὰ τὸν διορισμὸν μάλιστα τῶν ἐξ ὀφφικίου μικτῶν Σωματείων, ἐνεφανίσθη λέγω, πρὸ τῆς ἀξιοτίμου Δημογεροντίας, ἐνεργοῦσης καὶ ὡς μικτὸν ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον, ὁ ἐναγόμενος Ἀθανάσιος Θεμελῆς· ἐκ μέρους τῆς ἐναγούσης Ἰωάννας παρέστη ὡς πληρεξούσιος ὁ ἄνω ὀνομασθεὶς Πέτρος Χαρίτζης, καίτοι δὲ τὰ ἀξιώματα μέλη τῆς Δημογεροντίας δὲν ἤθελον νὰ παραδεχθῶσιν αὐτὸν ὡς πληρεξούσιον, ἅτε τρεφόμενον ἀδίκως διὰ τῶν ἱερῶν χρημάτων τοῦ λάσσου, ἐν τοῖς τῇ ἐπεμβάσει ἐμοῦ ἐγένετο παραδεκτὸς πρὸς περιφροῦρησιν τῶν δικαίων τῆς χώρας. Ἀνεγνώσθη ἀκολούθως, ὡς εἴθισται, ἡ ἀγωγή, ἀνεπύχθη ὑπὸ τοῦ πληρεξουσίου τῆς ἐναγούσης, ὁ δὲ ἐναγόμενος Ἀθανάσιος Θεμελῆς ἀτελογήθη διαταθείς, ὅτι δέον ἐν πρώτοις νὰ θεωρηθῶσιν οἱ λογαριασμοὶ του, καὶ ἐὰν ἐκ τῆς ἐξελέγξεως ἀποδειχθῇ ὅτι ἔχουσι νὰ λάβωσι παρ' αὐτοῦ ἡ χήρα καὶ τὰ ὀρφανὰ, εἶνε πρόθυμος νὰ ἀποτίσῃ τὰ ἀπαιτούμενα· ὅτι πολλάκις ἐζήτησε νὰ παραδῶσιν λογαριασμοὺς εἰς τοὺς ἐκτελεστάς της διαθήκης ἀξιοτίμους κ.κ. Χρηστάκην Νίκου καὶ Ἰωάννην Μίχον, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, καὶ ὅτι

ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης κατατίθεται τὴν κηδεμονίαν καὶ παρεκάλεσεν, ὅπως διορισθῇ ἕτερος κηδεμών. Τὸ δικαστήριον μετὰ διάσκεψιν ἀπεφάνθη, ὅτι ἀνάγκη ἐν πρώτοις νὰ θεωρηθῶσιν οἱ λογαριασμοί· πρὸς τοῦτο δὲ διώρισεν ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν δύο ἄνωθι μνημονευθέντων ἐκτελεστῶν καὶ τῶν ἀξιολύμων κ.κ. Χαράλαμους Μόσχου καὶ Τάκη Βαλαούρη· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐξέλεγχξις ἀπήτηι χρόνον μακρόν, ὥς δευχθήσεται ἐκ τῶν κατωτέρω, τὸ δικαστήριον ὑπεχρέωσε τὸν ἐναγόμενον νὰ πληρώσῃ λίρας Ὁθωμανικὰς ὀκτὼ κατὰ μῆνα εἰς τὰ ὄρφανὰ τοῦ μακαρίτου ἀδελφοῦ τοῦ διαρκούσης τῆς ἐξελέγξεως ταύτης. Ἐκ τούτων καταφαίνεται, Παναγιώτατε Δέσποτα, ὅτι οὐ μόνον δὲν ἠρνήθην δικαιοσύνην, ἀλλὰ καὶ ἐξέδωκα ἀπόφασιν, ἣς τὴν κοινοποίησιν δύνανται νὰ ζητήσωσιν ἄρμοδιως οἱ ἐνδιαφερόμενοι παρὰ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, οἱ δὲ θεωροῦντες αὐτοὺς ἡδικομένους, δύνανται νὰ ἐφεσιβάλωσι προσηκόντως τὴν ἀπόφασιν. Ἐπὶν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἐξέλεγχξις ἀπαιτεῖ χρόνον πολὺν· πρὸς ἐξήγησιν τούτου ἀνάγκη νὰ σημειώσω τὰ ἐπόμενα. Γινώσκει ἡ Ὑμετέρα Θ. Παναγιότης τὸν ἐν Κορυτσαῖ Θεμελῆν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Γρηγόριον, Ἀθανάσιον καὶ Διονύσιον. Ζῶντος ἔτι τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου, συζύγου τῆς ἐναγούσης Ἰωάννας, ὁ Θεμελῆς παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς τὴν περιουσίαν του, ὅπως ἐταιρικῶς καὶ οἱ τρεῖς συνεργάζωνται. Μετ' οὐ πολὺν χρόνον, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γρηγορίου, ἔρις σφοδρὰ διηγέρθη μετὰ τὸν Ἰέροντος Θεμελῆ καὶ τοῦ Ἀθανασίου Θεμελῆ ἀφ' ἑνός, καὶ τοῦ Διονυσίου Θεμελῆ ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ἔρις κατέληξεν εἰς πολυχρονίους δίκας ἐν τοῖς ἐνταῦθα δικαστηρίοις, ἐν οἷς πατὴρ καὶ ἀδελφοὶ ἀσπόνδως πρὸς ἀλλήλους ἠρίζον καὶ ἐρίζουσι. Κατὰ τὰς δίκας ταύτας, συνεπεῖα αἰτίας τοῦ Διονυσίου Θεμελῆ τὰ ἐμπορικὰ βιβλία, ἐν οἷς ἐμπροσθετο καὶ ὁ λογαριασμός τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου, ἐσφραγίσθησαν ὑπὸ τοῦ ἐν Κορυτσαῖ ἐμποροδικείου· εἶνε ἀληθές, ὅτι διὰ ταχυρίου μου ἐζήτησα τὴν ἐπὶ ἐπιστροφῇ παράδοσιν τῶν εἰρημένων βιβλίων, ἵνα ἡ ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας ἐκλεγείσα ἐπιτροπὴ ἐκτελέσῃ τὸ ἀνατεθὲν αὐτῇ ἔργον, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ δυσχέρεια δὲν ἦρθη ἐκ μέσου διὰ τὸν λόγον, ὅτι οἱ λογαριασμοὶ καὶ τῶν τριῶν ἀδελφῶν ἦσαν ἀλληλένδετοι καὶ ἔχρηζον γενικῆς παρόντος καὶ τοῦ Διονυσίου ἐκκαθάσεως. Μὴ δυνάμενος δὲ ἐπὶ πλέον τὸ ἐλεεινὸν θέαμα πατρὸς καὶ ἀδελφῶν διαπληκτιζομένων ἀλλήλοις, παρεκάλεσα αὐτοὺς, ἐνουθέτησα, παρεκάλεσα καὶ ἐπὶ τέλους ἔπεισα, ὅπως δεχθῶσι τὴν διαιτησίαν τῶν δύο ἐνταῦθα ἐγκρίτων πολιτῶν κ.κ. Χρηστάκη Νίκου καὶ Λεωνίδα Βίμπλη, οἵτινες παρακληθέντες ὑπ' ἐμοῦ ἀνεδέξαντο πᾶν συμφρόνως τὸ δυσχερές τοῦτο ἔργον καὶ ἀμέσως ἤρξαντο καὶ τῶν ἐργασιῶν των, αἵτινες, καθά με ἐν Κορυτσαῖ διατρίβοντα διεβεβαίωσαν εἰς εὐάρεστα καταλήξουσιν ἀποτελέσματα· ἐνεκρίθη δὲ ὑπὸ τῶν διαιτητῶν καὶ ἐνδιαφερομένων ὅπως κατὰ πρῶτον ἐξελεγχθῇ ὁ ἐταιρικὸς λογαριασμός καὶ εἴτα ὁ μερικός εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ μακαρίτου ἀναφερόμενος.

Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων, Παναγιώτατε Δέσποτα, καταφαίνεται καὶ τὸ δυσχερές τῆς ταχείας διεξαγωγῆς τῆς ὑποθέσεως, καὶ ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀπέτευμα, ἀλλὰ καὶ ἐδεξάμην ἀμέσως ἀγωγὴν τῆς ἐναγούσης καὶ ἐνήγησα συντόμως τὰ δέοντα καὶ ἐξέδωκα καὶ τὴν σχετικὴν ἀπόφασιν, ἣν ἐν οἰανδήποτε βούλονται ἡμέρα καὶ ὥρα δύνανται νὰ παραλάβωσιν ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ νὰ κοινοποιήσωσιν ἀλλήλοις οἱ ἐνδιαφερόμενοι, ζητῶντες ἄρμοδιως τὴν ἐκτέλεσιν. Περὶ ἀγωγῆς προκειμένου ἄριστα γινώσκει ἡ Ὑμετέρα σεπτὴ Κορυφή, ὅτι δέον νὰ διατρέχῃ κατὰ τὸν νόμον τὸ στάδιον τῆς διαδικασίας, κἂν τε φίλοι, κἂν τε ἐχθροὶ τυγχάνωσι τῷ προέδρῳ τοῦ δικαστηρίου οἱ διάδικοι· διὰ ταῦτα ψεύδεται ὁ Πέτρος Χαρίτζης λέγων ὅτι δὲν ἐξέδωκα ἀπόφασιν, διότι δῆθεν τυγχάνει φίλος μου καὶ ἑφορὸς ὁ Ἀθανάσιος Θεμελῆς. Καὶ αὕτη μὲν ἡ πρὸς διαφώτισιν τῆς ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ταπεινὴ μου ἔκθεσις. Ἀλλ' ἄραγε δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ δορισθῇ τρόπος τις τιμωρίας κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες, ἰδίους σκοποῖς δουλεύοντες, διαστρέφουσι μὲν τὴν ἀλήθειαν ψεύδη πολλὰ συρράπτοντες, παρέχουσι δὲ πράγματα τῇ

Ἐκκλησίᾳ καὶ προπηλακίζουσι δωρεὰν καὶ ἀναιτίως τοὺς ἀρχιερεῖς; Τοῦτο ἀπόκειται εἰς τὴν πανθολομολογούμενην περινοίαν τῆς Ὑμετέρας προσκυνητῆς μοι θ. Παναγιότητος καὶ τῆς περὶ Αὐτὴν σεπτῆς χορείας τῶν ἁγίων ἀρχιερέων.

Ἐπὶ τούτοις ἐγκλείων ὤδω καὶ τὴν ἐπὶ ἐπιστροφῇ σταλεῖσαν μοι αἴτησιν τῆς ἐν λόγῳ Ἰωάννας, διατελῶ κατασπαζόμενος τὴν Παναγίαν Αὐτῆς δεξιάν.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 17ῃ Φεβρουαρίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 30

Τῷ ἁγίῳ Δέρκων.

Σεβασμιώτατέ μοι ἐν Χῷ ἀδελφέ,

Ἐλυτήθην σφόδρα μαθὼν ἐκ τῶν ἐφημερίδων τὸ τραῦμα, ὅπερ ἐπηνέχθη εἰς τὰ φιλόδορκα σπλάγχνα τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος ὑπὸ τοῦ θανάτου τῆς αἰμυνήτου μητρὸς τῆς καὶ ὕψωσα χεῖρας ἱκέτιδας πρὸς τὸν Ὑψιστον, ὅπως κατατάξῃ μὲντὴν ἀπὸ τοῦ προσκαιροῦ τούτου βίου μεταστᾶσαν ἐν κόλποις Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ, ἐν τῷ χορῷ τῶν δικαίων, ὅπου ὁ ἥχος τῶν ξεροταζόντων ὁ ἀκατάπαυστος, παραμυθίῃ δὲ καὶ τὴν τεθλιμμένην καρδίαν τῆς Ὑμετέρας περισπουδάστου μοι Σεβασμιότητος. Εὐχόμενος δ' ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς χαρίζεται Αὐτῇ ὑγίειαν καὶ μακροήμερευσιν πρὸς εὐκλειαν καὶ δόξαν τῆς Μητρὸς ἡμῶν Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, διατελῶ κατασπαζόμενος Αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀδελφικῷ.

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 17ῃ Φεβρουαρίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 31

Ἐγκύκλιος περὶ τοῦ ἐξ ὀφφικίου διορισμοῦ Σωματείων.

Εὐλαθέστατοι ἱερεῖς, ἐντιμότατοι πρόκριτοι καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς πόλεως ταύτης, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία.

Γνωστὸν τυγχάνει πᾶσιν ὑμῖν, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ δὲν ἐγένετο ἐκλογὴ Δημογεροντίας, τῆς δὲ ὑφισταμένης μὴ οὔσης ἀπὸ τινος ἐν ἀπαρτίᾳ προσέκοπτεν ἡ ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει ἐργασία καὶ ἐξυτηρέτησις τῶν συμφερόντων τῆς τε ἐνταῦθα κοινότητος καὶ τῶν περὶ τῆς ἡμετέρας θεοσώστου ἐπαρχίας ὑπαγομένων χριστιανικῶν χωρίων. Μὴ ὑπάρχοντος δὲ ἐν ἐνεργείᾳ γενικοῦ ὕφ' ἀπάσης τῆς κοινότητος κεκυρωμένου κανονισμοῦ καθορίζοντος ἀκριβῶς τρόπον ἐκλογῆς καὶ περιόδου ἐνεργείας τῆς Δημογεροντίας, διωρίσαμεν ἐξ ὀφφικίου ἐξαμελὴ τοιαύτην, ἀποτελούμενην ἐκ τῶν ἐγκρίτων ἐνταῦθα κατοίκων κ.κ. Χρηστάκη Σταυρίδου, Ζήσῃν Στεφανίδου, Ἰωσήφ Τάνε, Ἀθανασίου Μπουντάνη, Πέτρου Γροστάνη καὶ Γεωργίου Συγκέλλου, οὓς καὶ ἀπεστέλθησαν ἤδη τὰ προσήκοντα πιττάκια. Μὴ ἀμφιβάλλοντες δ' ὅτι οἱ ἀξιότιμοι Δημογέροντες μετὰ τῆς ἤδη ὑφισταμένης ἀξιότητιμος ἐφορείας συνεργαζόμενοι μεθ' ὑμῶν μετὰ προθυμίας καὶ ζήλου θέλουσι συντελέσει εἰς τὴν προκοπὴν καὶ πρόοδον τῶν ἐνταῦθα κοινοτικῶν πραγμάτων, διακηρύττομεν ἀπαξάπασιν ὑμῖν, ὅτι πρῶτιστον ἡμῶν μέλημα ἔσται ἡ σύνταξις καταλλήλου κανονισμοῦ, ὅστις θὰ ἐφαρμοσθῇ ἀπὸ τοῦ ἐπομένου ἔτους, τῶν ἤδη ὑφισταμένων σωματείων ἐξακολουθησόντων τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἣν θὰ ὀρίσῃ ὁ νέος κανονισμὸς διὰ τὰς νέας ἐκλογάς.

Ἐπὶ τούτοις καταστέφοντες ἀπαξάπαντας ὑμᾶς ταῖς πατρικαῖς ἡμῶν εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις διατελοῦμεν.

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Πρεμετῆς τῇ 18ῃ Φεβρουαρίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 32

Τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Κυρίῳ Ἀνθίμῳ.

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Κατ' ἐντολὴν τῆς Ὑμετέρας σεπτῆς Κορυφῆς ἐκοινοποίησα διὰ τοῦ ἐν Κορυθαῶ ἀρχιερατικοῦ μου ἐπιτρόπου τὴν ἔφεσιν τῆς Σοφίας Α. Νάτση τῇ ἐναγομένῃ Ὀλυμπιάδι, τὸ γένος Κωνσταντίνου Φουρτζῆ καὶ χήρα Σωτηρίου Α. Νάτση καὶ κατοίκῳ Κορυθαῶς, μετὰ τῶν ἐπισυνημμένων προτάσεων καὶ τοῦ ἐγγυητικοῦ. Ἐγκλείων δ' ὧδε τὸ σχετικὸν ἐπιδότηριον διὰ τὰ περαιτέρω, διατελῶ μετὰ θαυμάτου σεβασμοῦ.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 29ῇ Φεβρουαρίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 33

Τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ ἐπὶ τῇ ἀπονομῇ Παρασήμεων
Σερβίας καὶ Μουροβουνίου.

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Τὰ ἀνώτατα παράσημα, δι' ὧν κατεκόσμησαν τὸ στήθος τῆς Ὑμετέρας σεπτῆς Κορυφῆς ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Σερβίας καὶ ἡ Α.Υ. ὁ ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου, παρέχουσίν μοι καὶ πάλιν τὴν εὐάρεστον εὐκαιρίαν, ὅπως ἐμφανισθῶς διὰ τῆς ταπεινῆς μου ταύτης πρὸ τῆς Ὑμετέρας θειοτάτης Παναγιότητος καθυποβάλω τὰ θερμὰ συγχαρητήριά μου.

Εὐχόμενος δ' ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς διαφυλάττῃ Αὐτὴν ὑγιαῖ καὶ ἀκράδαντον ἐπὶ τοῦ σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου πρὸς εἰκλείαν καὶ δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους, διατελῶ μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 29ῇ Φεβρουαρίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 34

ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

Ἐντιμότετα μέλη τῶν Σωματείων τῆς χριστιανικῆς ὀρθοδόξου κοινότητος Κορυθαῶς, τέκνα ἡμῖν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά καὶ περισπούδαστα, τὰς πατρικὰς ἡμῶν εὐχὰς καὶ εὐλογίας ὀλοψύχως ἡμῖν ἀπονέομεν.

Ἐγκαίρως ἐκοιμιάμεθα τὴν περισπούδαστον ἐπιστολὴν ὑμῶν, δι' ἧς ἐκφράζετε ἡμῖν τὰ συλλυπητήρια ὑμῶν ἐπὶ τῷ πλήξαντι ἡμᾶς δυστυχίῳ τῷ θανάτῳ δηλονότι τῆς πολυκλαύστου ἡμῶν ἀδελφῆς τῆς μακαρίτιδος Σοφίας. Εὐχαριστοῦντες ὑμῖν θερμῶς διότι συμμερισθέντες τὴν θλίψιν ὑμῶν ἐμετριάσατέ πως τὴν ταραχὴν καὶ ἐπεχέετε βάλαμον παρηγορίας ἐπὶ τῆς καρδίας ὑμῶν, δι' ἣν ὑπέστημεν ἀπώλειαν ἀδελφῆς νεωτάτης ἔτι τὴν ἡλικίαν, ἀγαθῆς τὴν καρδίαν καὶ χρηστῆς χριστιανῆς, εὐχόμεθα διακαῶς τῷ Ὑψίστῳ ὑπὲρ μακροημερεύεως ὑμῶν τε καὶ τῶν εὐλογημένων ὑμῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες εἰθεδέποτε δοκιμάζοιεν τοιαύτας πρῶτους, δυσπαρθυμήτους καὶ ἀνεπανορθώτους φιλάτων ἀπωλείας.

Ἐπὶ τούτοις καταστέφοντες ὑμᾶς ταῖς πατρικαῖς ἡμῶν εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις διατελοῦμεν.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 8ῇ Μαρτίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 35

Τῷ Ἀγίῳ Λήμνῳ κ. Ἀθανασίῳ.

Περисπούδαστε ἐν Χῷ ἀδελφέ,

Αἱ ἐπὶ θύραις κοσμοσωτήριοι ἑορταὶ τῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

σεπτῶν Παθῶν καὶ τῆς λαμπροφόρου Αὐτοῦ Ἀναστάσεως παρέχουσί μοι τὴν εὐάρεστον ἀφορμὴν νὰ γράψω τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις καὶ νὰ διαβιβάσω τῇ Ὑμετέρᾳ περισπουδαστῇ Σεβασμιότητι τὸν ἐν Χρῷ ἀδελφικὸν μου ἀσπασμόν. Εὐχόμενος δ' ὅπως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἡμετέρας σωτηρας, ὁ ὑπὲρ ἡμῶν παθὼν καὶ ἐνδόξως ἔξαναστάς Κύριος διαφυλάττῃ τὴν Ὑμετέραν ἀγάπην μακροημερεύουσαν καὶ εὐεκτοῦσαν, ἵνα ἐπὶ πολλὰς ἐτῶν περιόδους γυθόσυνος ἐορτάξῃ τὰς ἐπὶ θύραις ἀγίας ἐορτάς πρὸς χαρὰν μὲν τοῦ λογικοῦ Αὐτῆς ποιμινίου, δόξαν δὲ καὶ εὐκλειαν τῆς Μητρὸς ἡμῶν Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, διατελῶ μετ' ἑξαιρέτου ὅλως ἀδελφικῆς ἀγάπης.

Ἐν Προμετῇ τῇ 14ῃ Μαρτίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 36

Πρὸς τὸν ἐν Κων) πόλει Ἑπειρωτικὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.

Ἀξιότιμε Πρόεδρε,

Μεταβάντες εἰς Προμετὴν πρὸς πνευματικὴν ἐπίσκεψιν καὶ τοῦ ἐν τμήματι τούτῳ λογικοῦ ἡμῶν ποιμινίου, ἐλάβομεν ἐκεῖ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ λήξαντος μηνὸς Φεβρουαρίου τὸ περισπουδάστον ὑμῶν γράμμα, δι' οὗ ἀναγγέλλετε ἡμῖν, ὅτι ὁ Ὑμέτερος Σύλλογος διὰ τὴν ἀμέλειαν καὶ βραδύτητα τῆς Κοινότητος Ἀργόδας, μὴ ἐκπληρωσάσης ἐγκαίρως τὰς ἐλλόγους ἀξιώσεις αὐτοῦ, δὲν ἀναγνωρίζει ἀπαίτησιν αὐτῆς διὰ τὸ ἐπίδομα τοῦ λήξαντος ἔτους 94—95, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὸ πεντάλιρον ὑπόλοιπον τοῦ προαπελθόντος ἔτους, καθ' ὅσον ὀριστικῶς ἐδῆλωσεν αὐτῇ ἁρμοδίως, ὅτι ὁ διδάσκαλος πληρωθήσεται μόνον δι' ἐπτάμηνον, καθ' ὃ ἐδίδαξε χρονικὸν διάστημα, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Εἰς ἀπάντησιν προαγόμενοι ἐν πρώτοις ὑφ' ὑμῶν χεῖρας ἱκετίδας πρὸς τὸν Ὑψιστον, τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅπως ἐνισχύῃ ὑμᾶς τε καὶ ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου καὶ κρατύνῃ καὶ κατενοδοῖ ἐν τῷ εὐγενεῖ τῶν γραμμάτων ἀγωνί, ὃν προφρόνως ἀγωνίζεσθε, χαριζόμενος ἅμα ὑμῖν καὶ πάντα τὰ ἐγκόσμια καὶ ὑπερκόσμια ἀγαθὰ του. Εἴτα δὲ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς θερμοῦς, ὅπως τοιῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ ἐπιόντος σχολικοῦ ἔτους προσέλθῃτε ἀρωγοὶ πρὸς συντήρησιν τῆς σχολῆς τῆς ἐν λόγῳ κοινότητος, καθ' ὅσον αὕτη καὶ ὀλιγάριθμος καὶ πενεστάτη οὖσα, οὐκ ἐξαρκεῖ ἀφ' ἑαυτῆς πρὸς συντήρησιν σχολείου, μέχρι πέντε καὶ μόνων λιρῶν δυναμένη κατ' ἔτος συνεισφέρειν πρὸς διαφώτισιν δὲ μεῖζω τῶν μελῶν τοῦ Ὑμετέρου Συλλόγου ἐγκλείω ὧδε καὶ ἀναφορὰν πρὸς Ὑμᾶς τῶν κατοίκων τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου, οὗ τὸ σχολεῖον τὸ ἔτος τοῦτο δὲν λειτουργεῖ δι' ἑλλειψιν πόρων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα μικρὰ χωρία, ὧν τὰ ὀνόματα δὲν ἀνεγράψαμεν ἐξ ἀγνοίας ἐν τῇ προηγουμένῳ ἡμῶν γράμματι, καὶ ταῦτα πράγματι χρῆζονται τῆς Ὑμετέρας εὐγενοῦς ἀρωγῆς καὶ ἀντιλήψεως στεροῦμενα παντελῶς σχολῆς· εἰσὶ δὲ ταῦτα Καλιοῖδη, Στρωμνίτσα, Κατικόλη καὶ Πλουμπάρι, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἀριθμεῖ οἰκογενείας δέκα, τὸ δεύτερον τριάκοντα, τὸ τρίτον ἑξ καὶ τὸ τέταρτον δέκα· δύνανται δὲ καὶ ταῦτα προτρεπόμενα ὑφ' ἡμῶν νὰ συνεισφέρωσι κατ' ἔτος μέχρι πέντε λιρῶν πρὸς συντήρησιν τοῦ συσταθησομένου κοινοῦ κεντρικοῦ Σχολείου. Εὐχαριστοῦντες δὲ θερμοῦς τῷ ὑμετέρῳ Συλλόγῳ, διότι πάννυ εὐμενῶς κατέταξεν ἡμᾶς ὡς μέλος τακτικόν, μεταξὺ τῶν ἐντίμων αὐτοῦ μελῶν δῆλον ὑμῖν καθιστῶμεν, ὅτι τὸ σχετικὸν δίπλωμα δὲν συναπεστάλη.

Ἐπὶ τοῖτοις, μὴ ἀμφιβάλλοντες, ὅτι ὁ Ὑμέτερος Σύλλογος θὰ γνωρίσῃ ἡμῖν ἐν καιρῷ ὅτι θὰ προσέλθῃ ἀρωγὸς τοῖς σχολείοις τῶν ἄνωθι ἐξωνομασμένων κοινοτήτων, καὶ θὰ χαροποιήσῃ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ τὰς ἀπλοϊκὰς καρδίας τῶν ἐκεῖ χριστιανῶν, διατελοῦμεν ἐπευχόμενοι ὑμῖν τὴν παρὰ τοῦ Ὑψίστου εὐλογίαν καὶ χάριν.

Ἐν Προμετῇ τῇ 20ῃ Μαρτίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 37

Τῷ Ἀρχιερατικῷ ἐπιτρόπῳ Οἰκονόμῳ Παπαῖ Δημητρίῳ.

Αἰδεσιμώτατε Οἰκονόμε κὺρ παπαῖ Δημήτριε, τὰς πατρικὰς ἡμῶν εὐχὰς καὶ εὐλογίας σοι ἀπονέμεμεν.

Ἐλάδομεν τὰς δύο τελευταίας σου ἐπιστολάς, ἐξ ὧν κατεννοήσαμεν καὶ ἐπηνέσαμεν τὴν περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐν τῇ Μητροπόλει ἐργασιῶν δεξιότητα καὶ ἐμπειρίαν τῆς σῆς περισπουδάστου αἰδεσιμότητος. Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι αἰέποτε τὴν αὐτὴν ἐπιδεικνύμενοι προθυμίαν καὶ ρεκτικότητα, θὰ ἀποδείξῃς ἀνεπαίσθητον τὴν ἐκ Κορυθαῶς ἡμετέραν ἀπουσίαν, συμβουλευόμενος πάντοτε καὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῖν φίλους, οἵτινες εἰλικρινῶς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ ἐργάζονται. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ συμβιβασμοῦ εἴμεθα πληρέστερα σύμφωνοι προσκάλεσον τὸν κ. Μιχαὴλ λιάκου καὶ διαβεβαίωσον αὐτόν, ὅτι οὐδεμίαν ὀπισθοβουλίαν τρέφομεν ἐπὶ τῷ γενομένῳ συμβιβασμῷ καὶ ὅτι ἐὰν ὁ Εὐθύμιος Μάρκου ἄλλως πῶς αὐτὸν διεφώτισεν εἶνε ἄνθρωπος ψεύστης, ἰδιοῖς σκοποῖς δουλεύων ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν, ἵνα ὁ κ. Μιχαὴλ λιάκου μετὰ τῶν συνεκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ μακαρίτου Ἀναστασίου λιακτοῦ φανῶσιν, ὥς ἡμεῖς, εἰλικρινεῖς, καὶ ἐκτελέσωσιν ἐν τάχει τὰ ἤδη ἀποφασισθέντα. Τὸ ἐγγράφον τοῦ γενομένου συμβιβασμοῦ ἐπικεκυρωμένον ὑφ' ἡμῶν ἀποστέλλεται σήμερον, ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ παρελείφθη ἡ σημείωσις 20.000 φράγκων, ὑπὲρ τῆς αὐτόθι Ἀστικῆς Σχολῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διευθύντριαν, προσκάλεσον ἀμέσως αὐτὴν καὶ εἰπὲ αὐτῇ ἐκ μέρους ἡμῶν, ὅτι ὀφείλει νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὰς ἰδιοτροπίας τῆς καὶ νὰ ἐκτελῇ τακτικῶς τὸ καθήκον τῆς, περιορίζουσα καὶ τὴν ἀτάσθαλον γλῶσσαν τῆς, ἄλλως ἐν περιπτώσει ἀπειθείας, εἰπὲ αὐτῇ, ὅτι ἔχεις ἐντολὴν νὰ τὴν παύσῃς καὶ νὰ ἐξοικονομήσῃς τὸ παροθναγωγεῖον διὰ τοῦ ὑπάρχοντος προσωπικοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐπεισόδια τοῦ Γυμνασίου, σύστησον εἰς μὲν τὸν κ. Γκίζην προσοχὴν περὶ τὰ ραπίσματα, εἰς δὲ τὸν ἐλλόγιμον κ. Γυμνασιάρχην ἐπιείκειαν περὶ τὴν ἐπιβολὴν ποινῶν εἰς μαθητάς, οἵτινες δυσκόλως ἀνέχονται τοιαύτας. Τὴν ἐγκλειστον ἐπιστολὴν ἀποστείλον ταχυδρομικῶς εἰς Κων)πολὶν πρὸς τὸν ἐκεῖ ἡμέτερον ἀντιπρόσωπον.

Ἐπὶ τούτοις ἀποστέλλοντές σοι ἐγκλειστῶς ἐπικεκυρωμένας τὰς τε σταλείσας ἀποφάσεις καὶ τὸ ἐγγράφον τοῦ συμβιβασμοῦ, διατελοῦμεν καταστέφοντές σε ταῖς πατρικαῖς ἡμῶν εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 23ῃ Μαρτίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 38

Τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ.

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Γνωστὸς τυγχάνει καὶ φίλος τῇ Ὑμετέρᾳ σεπτῇ Κορυφῇ ὁ ἐνταῦθα ἐνδοξότατος Καϊμακάμης Διλαβὲρ βέης καὶ διὰ τὰς ἄλλας αὐτὸν περικυκλοῦσας ἀρετὰς καὶ διὰ τὸ φιλοδίκαιον καὶ τὴν παντοδαπὴν ἐν ταῖς ὑποθέσεσι τῶν ἐν τῷ τμήματι τούτῳ χριστιανῶν ἐποφελῇ δοᾶσιν. Ὁ ἄξιος οὗτος λειτουργὸς τῆς σεβαστῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως ἀπεσπάρητο διὰ τῆς ἀμερολήπτου καὶ πατρικῆς ὄντως αὐτοῦ διοικήσεως τὴν ἀγάπην καὶ εἴνοιαν πάντων, ἰδίᾳ δὲ τῶν χριστιανῶν, οἵτινες πάντες ὁμοθυμαδὸν ἐκλιπαροῦσι δι' ἐμοῦ τὴν Ὑμετέραν θειοτάτην Παναγιότητα, ἥτις τοσοῦτον αὐτοὺς ἠγάπησε καὶ ἐξετίμησεν, ὅπως τῇ Ὑψηλῇ Αὐτῆς ἐνεργείᾳ δοθῇ βαθμὸς τις τῷ ὑπ' αὐτῶν οὕτως ἐκτιμωμένῳ Καϊμακάμῃ πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ποικίλων πρὸς αὐτοὺς ἐνεργειῶν του. Πεποithὼς ὅτι ἡ Ὑμετέρα θ. Παναγιότης θὰ ἐνεργήσῃ ἐπὶ τούτῳ τὰ δέοντα καὶ θὰ ἱκανοποιήσῃ οὕτως τὸν πόθον τοῦ ἐνταῦθα χρι-

στιανικοῦ πληρώματος, ὅπερ ζωηράν τρέφει πρὸς Αὐτὴν τὴν υἱϊκὴν στοργὴν καὶ τὴν ἀγάπην διαρκῶς μνημονεῦον, τὸ ἀγαστὸν τοῦ χαρακτήρος καὶ τὰς ποικίλας Αὐτῆς ἀρετάς, σημειῶ ὅτι ὁ αἰτούμενος βαθμὸς ἐστὶν ὁ οὕτω καλούμενος «Οὐτουντζῆ σανί».

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 18ῃ Μαρτίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 39

Τῷ Πρώτῳ Πατριάρχῃ Κων)πόλεως Κυρίῳ Νεοφύτῳ.

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Ἀεὶ μὲν, ἀλλίστα δ' ἐν ἡμέραις ἐπισήμοις ζωηρὰ παρίσταται ἐν τῇ μνήμῃ μου ἡ εἰκὼν τῆς Ὑμετέρας σεπτῆς Κορυφῆς, ἥτις τηλικαύτην πρὸς με ἐνεδείξατο πατρικὴν στοργὴν καὶ ἀγάπην, καὶ τοσαύτας ἐπεδαφιλεύσατο εὐεργεσίας. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ὀνομαστικὴν ἐορτὴν τῆς Ὑμετέρας προσκυνητῆς μοι θειοτάτης Παναγιότητος ἀναμνησθεὶς ἡμερῶν ἀρχαίων πλήρης θλίψεως, διότι ἡδυνάτου ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ὥς ἄλλοτε, νὰ ἀσπασθῶ τὴν χαριτόβρυτον Αὐτῆς δεξιάν, τηλεγραφικῶς ἐπεκαλεσάμην τὰς πατρικὰς Αὐτῆς εὐχὰς καὶ εὐλογίας. Ἦδη δὲ καὶ πάλιν τῆς εὐκαιρίας τῶν ἐπὶ θύραις κοσμοσωτηρίων ἐορτῶν ἐπιλαβόμενος σπεύδω διὰ τῆς ταπεινῆς μου ταύτης νὰ καθυποβάλλω τῇ Ὑμετέρᾳ σεπτῇ Κορυφῇ τὴν ἄπειρόν μου εὐγνωμοσύνην, εὐχόμενος ἅμα τῷ Ὑψίστῳ, ὅπως διαφυλάττῃ Αὐτὴν μακροημερεύουσαν καὶ εὐημεροῦσαν, ἵνα ἐπὶ πολλὰς ἐτῶν περιόδους γηθόσυνος ἐορτάζῃ τὰ κοσμοσωτήρια Πάθη καὶ τὴν ἁγίαν Ἀνάστασιν τοῦ κ. ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς δόξαν καὶ εὐκλειαν τῆς ἁγίας Αὐτοῦ Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τούτοις ἐπικαλούμενος τὰς Παναγίας Αὐτῆς εὐχὰς καὶ εὐλογίας καὶ κατασπαζόμενος τὴν Παναγίαν Αὐτῆς δεξιάν, διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 20ῇ Μαρτίου 1896

Τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Κυρίῳ Ἀνθίμῳ.

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Αἱ ἐπὶ θύραις κοσμοσωτήριοι ἐορταὶ τῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, φρικτῶν καὶ σεπτῶν παθῶν καὶ τῆς λαμπροφύρου Αὐτοῦ Ἀναστάσεως παρέχουσί μοι καὶ πάλιν ἀφορμὴν, ὅπως ἐμφανισθῶ πρὸς τῆς Ὑμετέρας σεπτῆς Κορυφῆς διὰ τῆς ταπεινῆς μου ταύτης. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν καθυποβάλλω πρὸς τὴν ποδὴν Αὐτῆς τὴν ἄπειρόν μου εὐγνωμοσύνην, εἶτα δέ, ὑψῶν χεῖρας ἱκετίδας πρὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα καὶ ἀναστάντα Κύριον, εὐχόμαι, ὅπως διατηρῇ τὴν Ὑμ. Θ. Π. μακροημερεύουσαν, εὐεκτοῦσαν, αἰγιή καὶ ἀκράδαντον ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου πρὸς δόξαν καὶ εὐκλειαν τῆς Μητρὸς ἡμῶν Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τούτοις ἐπικαλούμενος τὰς παναγίας Αὐτῆς εὐχὰς καὶ εὐλογίας διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 20ῇ Μαρτίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 40

Τῷ Ἀγίῳ Μηθύμνῃς κ. Στεφάνῳ.

Περисπούδασέ μοι ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Ἄσμενος ἀνέγκων ἐν ταῖς ἐφημερίσι τῆς Βασιλευούσης τὴν εἰς τὸν ἀγιώτατον θρόνον τῆς Μητροπόλεως Μηθύμνης μετάθεσιν τῆς Ὑμετέρας περισπουδάστου Σε-

βασιμότητος. Συγχαίρων ἐπὶ τούτῳ πρὸ πάντων τῇ ἐπαρχίᾳ Μηθύμνης, διότι ἡξιώθη οὕτω διαπρεποῦς ἱεράρχου, εὐχομαι ἐκ μέσης ψυχῆς καὶ καρδίας, ὅπως ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, Οὗ τὰ φρικτὰ καὶ Σεπτὰ πάθη καὶ τὴν λαμπροφόρον Ἀνάστασιν μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἑορτάσωμεν, διαφυλάττη τὴν Ὑμετέραν περισπούδαστον Σεβασμιότητα, μακροημερεύουσαν καὶ εὐεκτοῦσαν, κατευοδοῖ δὲ τὰ ἔργα Αὐτῆς καὶ ἐν τῇ νέᾳ ἐπαρχίᾳ πρὸς χαρὰν μὲν ἀνεκλάλητον τοῦ λογικοῦ Αὐτῆς ποιμνίου, δόξαν δὲ καὶ εὐκλειαν τῆς Μητρὸς ἡμῶν Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ κατασπαζόμενος Αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀδελφικῷ.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 13ῃ Μαρτίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 41

Τῷ ἀρχισυντάκτῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας κυρ. Ἰάκώβῳ Βαπάδῃ.

Περисπούδαστέ μοι φίλε,

Μόλις χθὲς ἐκοιμήσασθην τὴν τιμαλφὴ ἐπιστολὴν τῆς Ὑμετέρας περισπουδάστου φιλότητος, ἐν ἣ διατρανοῖ μὲν τὰς ἀγαθὰς αὐτῆς πρὸς με διαθέσεις, ἐκτιμᾷ δὲ ὑπεράγειν τὰς ἐν τῇ λαχούσῃ μοι ἐπαρχίᾳ ἐνεργείας μου. Ἐκαστος, ἀγαπητὲ φίλε, δεικνύων πάντοτε αὐταπάρνησιν καὶ πολλὴν τὴν ἐπιμέλειαν ἐν ᾧ ἐκλήθη ἔργῳ καὶ ἐπικαλοῦμενος ἀείποτε τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν, οὐδέποτε καταισχύνεται, ἀλλ' ἡ πανσθενῆς τοῦ Ὑψίστου δεξιὰ κατευοδοῖ τὰ ἔργα αὐτοῦ οὕτως, ὥστε ἡ μὲν συντέλειος τοῦ ἀγαθοῦ ἔργον ἐστὶ τῆς θείας προνοίας, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἐπαινοῦμεν ὡς τὰ πολλὰ τοὺς ὡς ὄργανα τῆς θείας προνοίας χρηματίζοντας. Εἴθε Κύριος ὁ Θεὸς ταῖς εὐχαῖς καὶ τῶν φίλων πρὸς με φρονούντων καθοδηγοῖ με ἀείποτε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πρὸς αἰσίαν διεξαγωγὴν τῶν πολυπλόκων ὑποθέσεων τῆς πολυταράχου ταύτης ἐπαρχίας.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ θεομῶς συνιστώμενον ἔργον τοῦ κ. Μ. Μιχαλοπούλου, ἡ-
θελον ἀφεύκτως ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα, ἂν συναπεστέλλετο καὶ ἡ σχετικὴ ἀγγελία· ἀλλὰ δυστυχῶς οὕτε ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῆς Ὑμετέρας φιλότητος ἦν ἐγκεκλησμένη, οὕτε ἰδιαίτως τοιαύτη τις ἐπέμψθη. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ στείλῃτε ἐγκαίρως ἀσφαλὲς ἀντίτυπον ταύτης, ἵνα ἰδῶ κατὰ πόσον τὸ περιοχόμενον τοῦ ἐκδοθησομένου ἔργου θὰ προσελκύσῃ εἰς ἔγγραφὴν τοὺς μὴ εἰθισμένους εἰς ἀναγνώσεις ὠφελίμων βιβλίων ἐπαρχιώτας μου, ὡς γινώσκει ἄριστα καὶ ἡ Α. Θ. Παναγιότης.

Ἐν τέλει εὐχαριστῶ σοι θεομῶς διὰ τὴν διατήρησιν τῆς πρὸς με φιλίας καὶ ἀγάπης καὶ συγχαίρων ἐπὶ τῇ ἐκτιμῇ σου τῶν περικοσμούμενων σε προσόντων ὑπὸ τῆς Αὐτοῦ Θεοτάτης Παναγιότητος, διατελῶ κατασπαζόμενός σε φιλικώτατα καὶ ἐπευχόμενος ἀπάσῃ τῇ εὐλογημένῃ οἰκογενείᾳ σου τὰ κράτιστα.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 25ῃ Μαρτίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 42

Τῷ Ἀγίῳ Πρεσβῶν καὶ Ἀκριδῶν Κυρίῳ Ἀμβροσίῳ.

Περисπούδαστέ μοι ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Ἄσμενος ἐκοιμήσασθην τὴν ἐπὶ ταῖς κοσμοσωτηρίοις ἑορταῖς τοῦ Πάσχα περισπούδαστον ἐπιστολὴν τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος, πρὸς ἣν καὶ ἀπαντῶν ἐκφράζω ἐν πρώτοις Αὐτῇ τὰς θεομῶς μου εὐχαριστίας διὰ τὰς ὑπὲρ ἐμοῦ πολυτίμους Αὐτῆς ἐνστάς, εἰτα δὲ ὑψίων χείρας ἱκέτιδας πρὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα καὶ ἔξανα-
στάντα Κύριον, δέομαι θεομῶς ὅπως διαφυλάττη ἐπὶ πολλὰς ἐτῶν περιόδους ὑγία

καὶ ἀνεπηρέαστον ἀπὸ παντὸς κακοῦ τὴν Ὑμ. Σεβασμιότητα, ἵνα χαίρουσα καὶ γη-
θομένη μετὰ τοῦ ἄνωθεν ἐμπειστευμένου Αὐτῇ ποιμνίου, ἐφορᾷ τὰ φρικτὰ πάθη
καὶ τὴν κοσμοσωτήριον ἐξανάστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπαπολαύου-
σα ἅμα καὶ τῶν καὶ ἄμφω ἐφετῶν καὶ καταθυμίων.

Ἐπὶ τούτοις, κατασπαζόμενος Αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀδελφικῷ, διατελῶ.
σα ἅμα τῶν καὶ ἄμφω ἐφετῶν καὶ καταθυμίων.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 30ῇ Μαρτίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 43

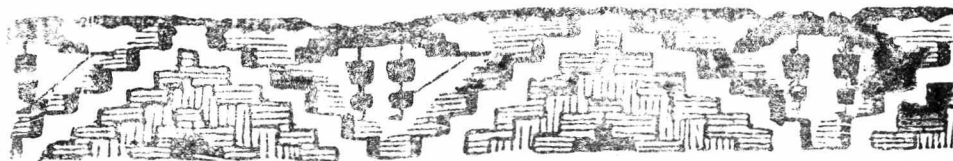
Τῷ Οἰκονόμῳ Παπᾶ Δημητρίῳ.

Ἰνα ἐγκαίρως καταφθάσωμεν αὐτόσε ἀπὸ τῆς Δευτέρας τῆς Διακαινησίμου
ἡρξάμεθα τῆς ἀνὰ τὸ τιμῆμα τοῦτο περιουσίας· κατὰ συνέπειαν τὸ τηλεγράφημά σου
περὶ τοῦ καθηρημένου Κοσμά ἐλήφθη ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ ἡμῶν ἐκ τινος χωρίου
Ἐλεούσης περὶ ὥραν 10ην ὅτε ἡτοιμαζόμεθα δι' ἕτερον χωρίον Μπούχαλι· ἐσκέφθη-
μεν περὶ τοῦ δέοντος γενέσθαι ἐπὶ τέλους ἐνομίσαμεν συμφερότερον τὸ ἐγκλειστον
περὶ τῆς ὑποθέσεως ταχύρεια, ὅπερ ἀφοῦ δείξης τῷ ἀγαπητῷ Λεωνίδα Βίμπλῃ ἐπί-
δος τῇ Α. Ἐξοχότητι κράτησον δὲ ἡμᾶς ἐνημέρους περὶ τῆς ὑποθέσεως, οὐχὶ διὰ τη-
λεγραφημάτων, ἀλλὰ δι' ἐπιστολῶν, διότι ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων τὰ τηλεγραφή-
ματα δὲν δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ποθητὴν λύσιν· ὥς γινώσκεις τὸ ζήτημα εἶνε
ἐθνικὸν σπουδαῖον δὲ πρόσωπον ἐν τοῖς τοιούτοις παίξει ἡ Ρουμανικὴ προπαγάνδα
καὶ ἡ Ρουμανικὴ ἐν Κων)πόλει Πρεσβεία ἅμα λάβωμεν ἀκριβεστέρας παρὰ τοῦ πλη-
ροφορίας θὰ γράψωμεν ἐν ἐκτάσει πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, καὶ ἐν γένει τὸ ἐφ' ἡ-
μᾶς θὰ ἐνεργήσωμεν ὑφιστάμενοι πᾶσαν θυσίαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Μοσχόπολει ὀφεί-
λουσιν ἐπὶ τέλους νὰ δείξωσι θάρρος καὶ νὰ πολιτευθῶσιν ἀνδρικώτερον μηδόλως
ὑποχωροῦντες· ἄλλως πᾶσα εὐθύνῃ ἐπιρρίπτεται ἡμῖν. Βεβαίως ἂν δὲν φοβηθῶσι
καὶ δὲν ὑποχωρήσωσιν, ὁ χιλιάρχος δὲν δύναται νὰ διαρρήξῃ τὰς πύλας καὶ νὰ πα-
ραδώσῃ τῷ καθηρημένῳ Ἐκκλησίαν. Τῷ ἀγαπητῷ Λεωνίδα Βίμπλῃ εὐχαριστοῦ-
μεν θερμῶς διότι λαμβάνει τὸν κόπον νὰ μᾶς γράφῃ συχνὰ δὲν ἀπαντῶμεν διότι
σπεύδομεν νὰ μεταβῶμεν εἰς ἕτερον χωρίον· ἄλλως τε γινώσκουμεν ὅτι τὰς πρὸς σὲ
ἐπιστολάς μας τὰς ἀναγινώσκει καὶ αὐτός· ἐπίσης τῷ ἀγαπητῷ Α. Βόρη διαβίβα-
σον τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας διὰ τὰ ἐπὶ ταῖς ἐφορταῖς τοῦ Πάσχα συγχαρητή-
ριά του.

Πρὸς τὸν ἅγιον Πελαγονείας γράφον ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Ἐκκλη-
σιαστικοῦ ταμείου διὰ τὸ Παρθεναγωγεῖον Πρεμετῆς καθὰ γράφει ἡμῖν ὁ ἅγιος
Λουκῆνοῦπόλεως θὰ ἔλθῃ διὰ Βιτωλίων πρὸς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν καὶ ὅτι καλὸν
θὰ εἶνε καὶ τὸ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθῆναις Ζαπτείου ἐπιτροπῆς ἀποστελλόμενον εἰς τὸ χω-
ρίον Λέκλῃ ἐτήσιον κληροδότημα τοῦ μακαρίτου Ζάπτα νὰ στραφῇ διὰ Βιτωλίων,
ἵνα λήψωσιν ἅπαξ διὰ παντὸς οἱ ἔριδες καὶ αἱ φιλονεικίαι ἐν τῇ κοινότητι τοῦ χω-
ρίου καὶ ἵνα ἀποτελεσματικώτερον ἐνεργῇ ἡ Μητρόπολις πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐκεῖ
κακῶς χειμένων.

Ἐπειδὴ σπεύδομεν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκπαθῶμεν περισσότερον· συνιστῶμέν σοι
δραστηρίαν ἐνέργειαν πρὸς εἰσπραξίν τῶν καθυστερημένων τῆς ἐπιχορηγήσεως καὶ
διατελοῦμεν.

Ἐν Πρεμετῇ τῇ 30ῇ Μαρτίου 1896.

ΔΗΜ. ΤΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΛΟΓΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ*

Η) Τάγης Ἀναστάσιος (1839 - 1900)

Ζαγόρι

Λόγιος, ἄριστος χειριστὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς. Ἐσπούδασεν εἰς Ἀθήνας, ἐδίδαξεν εἰς Σάμον, Κρήτην, Χάλκην καὶ εἰς τὸ Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ 27 ἔτη. Συνέγραψεν, ἐσχολίασε καὶ συνέθεσεν ἑλεγείας.

(Κρασίτης — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τάγης Θεοχάρης (1845 - 1881)

Ζαγόρι

Ἐσπούδασεν εἰς Παρισίους πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἐπιστήμας καὶ ἐδίδαξεν εἰς τὴν Ἐμπορικὴν Σχολὴν Χάλκης. Συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε τὴν πρώτην ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔμπορικὴν ἀριθμητικὴν καὶ λογιστικὴν καὶ συνειργάσθη μετὰ τοῦ Ἡρ. Βασιιάδου εἰς τὴν ἰδρυσιν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κων)λεως καὶ τοῦ Ζαπτείου Παρθεναγωγείου.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τάγης Φίλιππος

Ζαγόρι

Μικρότερος τῶν ἀνωτέρω ἀδελφῶν του. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἔπειτα εἰς Γερμανίαν. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὸ Ζωγράφειον Παρθεναγωγεῖον Κων)λεως. Ἦτο εὐγλωττος καὶ βαθὺς γνώστης τῶν διδασκομένων.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τάγιας Δημήτριος

Πάργα

Συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε ἐν Βενετίᾳ τὸ 1729 τὸ ναυτικὸν βιβλίον «Πορτολάνος».

(Ζαβίρας 263 — Ἥλιος)

Μ) Τακιατζῆς Δημήτριος τοῦ Ἰωάννου

Κοζάνη

Λόγιος εὐπατριδῆς. Ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ πατριδί του ὑπὸ τὸν Ἀμφ. Παρασκευ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 831.

άν, τὸ 1790. Ἐπιδοθεὶς ἐπιτυχῶς εἰς τὸ ἐμπόριον, συνέδραμε τὴν σχολὴν τῆς πατρίδος του. Ἀπέθανε 40τούτης εἰς τὴν πατρίδα του.

(Μεϊδάνης 68 — Ἀραβαντινός)

Μ) Τακιατζῆς Γεώργιος

Κοζάνη

Νομομαθὴς, κρατικὸς ὑπάλληλος ἐν Οὐγγαρία. Ἦσκει μεγάλην ἐπιρροήν.

(Πανδώρα ΚΒ 562)

Μ) Τακιατζῆς Δημήτριος τοῦ Νικολάου

Κοζάνη

Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐδίδαξεν ὡς καθηγητὴς εἰς τὸ Βουκουρέστιον.

(Πανδώρα ΚΒ 562)

Η) Ταλαμπάκος Βασίλειος (1852 - 1907)

Μέτσοδον

Ἀριστοῦχος τῆς Ζωσιμαίας Ἰωαννίνων. Φύσις ποιητικὴ ἐξαιρετικὴ. Ἐδίδαξε διὰ βίου εἰς τὴν πατρίδα του.

Η) Τάμπας Τριαντάφυλλος (1858 - 1930)

Μέτσοδον

Ἀπόφοιτος τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν. Μετὰ ἀπὸ διαγωνισμόν, διωρίσθη πρωτοψάλτης Θηβῶν ἐπὶ 10εῖαν. Τὸ 1912 διετέλεσε πρωτοψάλτης εἰς τὸ Μέτσοδον, τὰ Γρεβενὰ καὶ τέλος πάλιν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου ἀνέδειξεν ἱκανοὺς ἱεροψάλτας. Συνέθεσε λαϊκὰ τοπικὰ τραγούδια καὶ ἐμελογράφησεν εἰς τὴν Βυζαντινὴν μουσικὴν ἐγχώρια τραγούδια.

Η) Τατάνης Χριστόδουλος Παπαγεωργίου (1782 - 1852)

Ζαγόρι Ἀνω Σουδενά

Μαθητὴς Μπαλάνου. Ἐχρημάτισε γραμματεὺς ἐπ' ὀλίγον τοῦ Μονχτάρ Πασᾶ. Ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, ἐπανέκαμψε δὲ τὸ 1810 εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου ἔζησε φιλοσοφῶν.

(Ἀραβαντινός)

Η) Τάτης Στέφανος τοῦ Κων)ντίνου

Βαθυκοῦκι

Ὁ πατὴρ του, διωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ, ἀγκατεστάθη εἰς τὴν Θεσ)νίκην τὸ 1810. Ὁ Στέφανος ἀνεδείχθη τὸ 1876 Γερουσιαστὴς τοῦ νομοῦ Θεσ)νίκης. Ἐλαβε τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ συμβούλου. Λιεκρίθη καὶ ὡς σύμβουλος τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἑλληνικῆς κοινότητος.

(Μακεδ. Ἡμερολόγιον Σφενδόνη 1934 σ. 273)

Μ) Τερζῆς Κων)ντίνος (1803 -)

Κοζάνη

Εὐγενοῦς καταγωγῆς. Ἐξεπαιδεύθη ἐπιμελῶς. Ἦτο προικισμένος δι' ἐξόχων χαρισμάτων. Ἀνεδείχθη δήμαρχος τῆς Βουδαπέστης τὸ 1848 καὶ παρέμεινεν ἐπὶ

ἔτη ἐκεῖ, κοσμήσας αὐτήν. Ἐφάνη ὠφέλιμος εἰς τὴν πατρίδα του καὶ εἰς τὴν ἐκεῖ Ἑλληνικὴν κοινότητα. Ὁ Σπ. Λάμπρος τὸν ὀνομάζει Πέτρον.

(Σ. Λάμπρος "Ἑλληνες ἐν Οὐγγαρία σ. 29 — Λιούφης 316)

Μ) Τέρπος Νεκτάριος ἱερομόναχος

Μοσχόπολις

Φιλόσοφος καὶ συγγραφεὺς. ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Συνέγραψε τὸ βιβλίον «Πίστις» καὶ «Ζητήματα Θεολογικά», ἐκδοθέντα ἐν Βενετίᾳ τὸ 1755 καὶ τὸ 1779.

(Σκεντέρης 22 — Γεωργιάδης 69 — Βρεττός Α 248 — Κιγάλας 99 — Ζαβίρας 403, 482 — Μελέτιος Δ 146 — Σάθας 603 — Μακ. Ἡμερολόγιον 1911 σ. 175 — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Θ) Τζάρτζανος Ἀχιλλεὺς (1873 - 1946)

Τύρναβος

Φιλόλογος καὶ γλωσσολόγος. Ὑπηρετήσε τὴν παιδείαν ὡς καθηγητὴς γυμνασίων, ἐπιθεωρητὴς, ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος. Ἦτο σεμνός, σοφός, ἐξαιρέτου ψυχικοῦ κόσμου καὶ πατριώτης. Συνέγραψε πολλά.

(Ἐγκυκλοπαιδεία Χάρη Πάτση — Ἡλίου)

Η) Τζαρτζούλης Νικόλαος (1708 - 1773)

Μέτσοβον

Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Μαθητὴς Βασιλοπούλου. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Τρίκλην καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἔπειτα δὲ μετέβη εἰς Βενετίαν. Ἐπεσκέφθη πάσας τὰς Ἀκαδημίας τῆς Εὐρώπης (1752—59), ὅπου ἐδιδάχθη πάσας τὰς ἐπιστήμας, καθὼς καὶ τὴν Λατινικὴν, Ἰταλικὴν καὶ Γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κων)πολιν, ἐστάλη νὰ διδάξῃ εἰς τὴν Ἀθωνιάδα. Μετέφρασε τὴν ἀριθμητικὴν τοῦ Οὐολφίου. συνέταξε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ νεομάρτυρος Νικολάου ἐκ Μετσόβου κλπ.

(Ζαβίρας 495, 496 — Σάθας 499 — Εὐαγγελίδης Α σ. 94, 181, 229 — Τσοποτός 167 — Κιγάλας 37, 56 — Χατζημυχάλη 38 — Ἀραβαντινός — Ἐγκυκλοπαιδεία).

Η) Τζαρτζούλης Κυριακός (- 1840)

Μέτσοβον

Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Νικολάου καὶ μαθητὴς του. Ἐσπούδασεν ἐν Γερμανίᾳ φιλοσοφίαν, φιλολογίαν καὶ γλώσσας. Ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον, νοσταλγῆσας ὁμῶς τὴν πατρίδα του, ἐπέστρεψεν εἰς αὐτὴν τὸ 1809, ὅπου γέρον ἀπέθανε.

(Εὐαγγελίδης Α 181 — Χατζημυχάλη 85 — Ἀραβαντινός 62)

Η) Τζαρτζούλης Κων)ντίνος τοῦ Νικολάου

Μέτσοβον

Λόγιος. Διηύθυνε τὸ ἐν Σέρραις κατὰστημα τῶν ἀδελφῶν Τζαρτζούλη. Τὸ 1824 τὸν εὐρίσκωμεν ἐν Βιέννῃ κυβερνήτην (ἐπιστάτην) τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου.

(Χατζημυχάλη 85)

Η) Τζαρτζούλης Θεόφιλος τοῦ Νικολ.

Μέτσοβον

Ἐγεῖθη καὶ αὐτὸς καλῆς παιδείας ἐν Βιέννῃ παρὰ τοῦ Λημ. Λαμβάρη. Παρέμεινε μονίμως ἐν Βιέννῃ.

(Ἀραβαντινός 62 — Χατζημυχάλη 85 — Εὐστρατιάδης)

Η) Τζαρτζούλης Τριαντάφυλλος

Μέτσοβον

Ἀνεψιὸς τοῦ Νικολάου. Ἡ Χατζημιχάλη τὸν ἀναφέρει Τριαντάφυλλον Κύρκου, ὡς καὶ ὁ Θεῖος του ἀναφέρεται. Ἐδίδαξεν ἐν τῇ πατρίδι του καὶ ἀλλαχοῦ.

(Εὐαγγελίδης Α 181 — Β 401 — Χατζημιχάλη 10)

Μ) Τζατῆλης Δημήτριος τοῦ Π ἢ Τσαχτσίρης

Σιάτιστα

Ἰατρός. Ἐξέδωκεν εἰς Παρισίους τὸ 1826 πόνημα περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως.

(Παρανίκας 56 — Ἀποστόλου 65 — Μακ. Ἡμερολόγιον 1910 σ. 150)

Η) Τζέτζης Ἀλέξιος ἢ Σπανός

Ἰωάννινα

Ὅρα Σπανός Ἀλέξιος.

Η) Τζέτζης Ἰωάννης

Ἰωάννινα

Καθηγητὴς καὶ μουσικολόγος. Ἐξῆσεν εἰς τὰς Ἀθήνας.

(Εὐαγγελίδης Α 185)

Μ) Τζεχάνης Κων)ντίνος

Μοσχόπολις

Τίος τοῦ Χατζηγεωργίου Τζεχάνη. Λόγιος τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἐσπούδασεν ἐν Οὐγγαρία, Γερμανία, Γαλλία καὶ Ὁλλανδία. Συνέγραψε καὶ ἐξέδωκεν ἐγχειρίδιον ἀριθμητικῆς (1769), καθὼς καὶ ποιήματα ἐγκωμιαστικά καὶ ἡρωελεγεῖον πρὸς τὴν Αἰκατερίνην τῆς Ρωσσίας.

(Ζαβίρας 395 — Σάθας 498 — Βρεττός Β 340 — Γεωργιάδης 65 — Σκεντέρης 24 — Μακ. Ἡμερολόγιον 1911 σ. 171 — Πανελ. Λεξικόν 228 — Μ. Ἐγκυκλοπαίδεια)

Η) Τζίμας Ζώσιμος καὶ Ἀναστάσιος τοῦ Δημητρίου

Μέτσοβον

Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐσπούδασαν τὴν ἱατρικὴν εἰς τὸ φημισμένον Πανεπιστήμιον τῆς Παδοῦης, τυχόντες διδακτορικοῦ πτυχίου τὸ 1874. Καὶ ὁ μὲν Ζώσιμος ἤσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐν τῇ πατρίδι, εὐνοούμενος τοῦ Ἀλῆ, ὁ δὲ Ἀναστάσιος εἰς τὸ Ἰάσιον. Διασώζεται ἡ οἰκία των ἐν Μετσόβῳ.

Η) Τζουμούτικος Ἀλέξανδρος

Μοσχόπολις

Γυμνασιάρχης Βιτωλίων καὶ τοῦ Παγκείου γυμνασίου Κορυτσᾶς.

(Γεωργιάδης 74)

Μ) Τιάλιος Ἰωάννης τοῦ Γ. (1841 - 1899)

Κοζάνη

Ἐμαθῆτευσεν εἰς τὴν Κοζάνην, εἶτα δὲ ἐσπούδασεν εἰς τὴν Πέστην. Διετέλεσε διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος ἐν Βουδαπέστη. Ἦτο πολὺγλωσσος, χρησιμοποιοῦμενος ὡς διερμηνεὺς τῆς Αὐστριακῆς Κυβερνήσεως. Συνέγραψε πολλά. Τῆρξε φίλος στενὸς τοῦ Χαρ. Τρικούπη.

(Λιούφης 329)

Μ) Τιμόθεος ιερομόναχος Μακεδονία

Εμαθήτευσεν ἐν Κοζάνῃ, ὑπὸ τὸν Εὐγένιον. Ἐδίδαξεν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Μακεδονίας.

(Μεϊδάνης 53 — Ἀραβαντινός)

Μ) Τιμόθεος μοναχὸς Μακεδονία

Λόγιος. Ὑπῆρξε μαθητὴς ἐν Βλαχολεϊβαδίῳ τοῦ Ἱ. Πεζάρου τὸ 1770, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ἐν τῇ σχολαρχίᾳ.

(Μεϊδάνης 61 — Ἀραβαντινός)

Η) Τιμόθεος ὁ Βασιλᾶς Πάργα

Ἱερομόναχος. Ἐδίδαξεν ἐν τῇ πατρίδι του.

Η) Τισαμενὸς Γεώργιος Ζαγόριον

Ἐξεπαιδεύθη ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπὸ τοὺς Α. Φωτιάδην καὶ Ν. Δούκαν. Ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐχρημάτισεν Ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν — Ναυτικῶν καθὼς καὶ Πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

(Εὐαγγελίδης Α 175 — Λαμπρίδης Ζαγοριακὰ Α σ. 59 — Ἠπ. Ἔστια 1959 σ. 191)

Η) Τομαῖος Νικόλαος (1456 - 1531) Ἡπειρος

Σοφός. Ἐξεπαιδεύθη ἐν Βενετίᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ. Ἐμελέτησε ἀρχαίους φιλοσόφους καὶ μετέφρασε πρῶτος εἰς τὴν Λατινικὴν Ἀριστοτέλην καὶ Πλάτωνα. Μετέφρασεν ἀκόμη Ἑλληνικὰ κείμενα εἰς τὴν Λατινικὴν καὶ μετέδωκεν κλασσικὰ κείμενα εἰς τὴν Δύσιν. Ἐδίδαξεν ἐπὶ 30ετίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Παταυίου.

(Σάθας 92 — Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Θ) Τοπάλης Κωστής Μακρυνίτσα

Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἐπολιτεύθη ἀπὸ τὸ 1894. Ὑπῆρξε ρήτωρ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐδημοσιογράφει. Διετέλεσεν ὑπουργὸς Δικαιοσύνης. Ἰδρυσεν ἐκπαιδευτικὸν ὅμιλον.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Τράντας (1905 -) Βούρμπιανη Ζαγορίου

Καθηγητὴς Ὀφθαλμολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Συνέγραψεν ὀφθαλμολογικὰς μελέτας.

(Ἐγκυκλ. Πάτση)

Η) Τραχίλης Ἀθανάσιος (1877 -) Ἰωάννινα

Ἱατρὸς διακεκριμένος καὶ ἰδρυτὴς τῆς Πολυκλινικῆς Ἀθηνῶν. Διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος εἰς διεθνή συνέδρια, Βουλευτὴς καὶ Γερουσιαστὴς. Συνέγραψε πολλά.

Μ) Τριανταφυλλίδης Νικόλαος (Παπαδάσκαλος) (1888- 1862)

Ξηρολείδαδον
(Βερμίου)

Ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν Κοζάνην καὶ τὴν Σιάτισταν, ὑπὸ τοὺς Σταμιδίην καὶ Παπαρίζου. Ἦ φιλομάθειά του καὶ ἡ ὀξύνοιά του τὸν ὠδήγησαν καὶ εἰς τὴν Σμύρνην, ὅπου ἠχροάσθη τοῦ Κ. Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων. Ἐδίδαξε καὶ ἐκήρυξεν εἰς Βελβενδόν, Τύρναβον, εἰς τὴν πατρίδα του καὶ εἰς Θεσ)νίκην.

(Λιούφης 213)

Μ) Τριανταφυλλίδης Ἑμμανουὴλ τοῦ Νικολάου (1824- 1882)

Ξηρολείδαδον

Ἐσπούδασεν ἐν Βιέννῃ τὴν ἰατρικὴν, τὴν ὁποίαν ἐξήσκησεν ἐν Βουκουρεστίῳ ὡς ἀρχίατρος τοῦ ἐκεῖ νοσοκομείου Βραγκοβάνου.

(Λιούφης 321 — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Μ) Τριανταφυλλίδης Ξενοφῶν τοῦ Νικολάου (1827 - 1907)

Ξηρολείδαδον

Ἐσπούδασεν ἐν Βιέννῃ τὴν ἰατρικὴν καὶ ἐδίδαξε τὴν Νεοελληνικὴν ἐν τῇ Καίσαροβασιλικῇ Ἀκαδημίᾳ Βιέννης. Ἀπὸ τὸ 1857 ἐγκατεστάθη εἰς Κων)πολιν, ὅπου ἐχορημάτισεν ἱατρὸς τοῦ Σουλτάνου Ἀβδουλ- Χαμίτ. Κατέλιπεν 80.000 χρυσὲς λίρες εἰς τὸν Δῆμον Κοζάνης.

(Λιούφης 322 — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Μ) Τριανταφυλλίδης Ἀλέξανδρος (1853 -)

Ξηρολείδαδον

Ἐγεννήθη ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἐσπούδασεν ἐν Ζυρίχῃ, ἐν τῷ ἐκεῖ Πολυτεχνείῳ. Ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1878, διωρίσθη ἐπιθεωρητὴς δημοσίων ἔργων.

(Λιούφης 350)

Μ) Τριανταφυλλίδης Ἑμμανουὴλ τοῦ Ἀλεξ).

Ξηρολείδαδον

Ἐφοίτησεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν Ἀθηνῶν καὶ ἔπειτα (1905—1912) εἰς τὸ Μόναχον, ἀριστεύσας. Παρηκολούθησε παιδαγωγικὰ ἐν Εὐρώπῃ. Ὑπῆρξε συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ (1913—1917) καὶ ἀπὸ τὸ 1918 ἀνώτερος ἐπόπτης δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Ἐδημοσίευσεν 25 γλωσσολογικὰ ἔργα.

(Λιούφης 350)

Μ) Τριανταφυλλίδης Νικόλαος (1858 -)

Ξηρολείδαδον

Ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον τῆς Ἀρσῆδος. Ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1882, διωρίσθη διευθυντὴς σιδηροδρόμων Ἀθηνῶν—Πειραιῶς, ἔπειτα δὲ καθηγητὴς Πολυτεχνείου καὶ σύμβουλος δημοσίων ἔργων.

(Λιούφης 351)

Θ) Τριανταφυλλίδης ἡ Τριανταφύλλου Γεώργιος

Τρίκκαλα

Ἐδίδαξεν ἐπὶ 30ετίαν (1777—1807) εἰς τὰ Ἀμπελάκια, ἀναδείξας λαμπροὺς

μαθητάς, ἐν οἷς καὶ τὸν Κ. Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων. Ἦτο σοφός, κατὰ τὸν Σου-
ηδὸν Μπρένστελ.

(Εὐαγγελίδης Α 217 — Λάμπρος ΠΓ 422)

Μ) Τριανταφυλλίδου Ἄννα τοῦ Ἑρμανουήλ (1867 -) Ξηρολείδαδον

Ἀπόφοιτος τοῦ Ἀρσακείου, βραβευθεῖσα. Διετέλεσε διευθύντρια τοῦ γνωστοῦ
Παρθεναγωγείου Ἀθηνῶν (Χίλλ) καὶ ἐπὶ 20ετίαν προτύπου δημοσίου Παρθεναγω-
γείου. Ἔδρασε κοινωφελῶς καὶ ἔλαβε μέρος εἰς συνέδρια ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Λυ-
κείου Ἑλληνίδων. Ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, ἔγραψε δὲ εἰς περιοδικὰ καὶ ἑφη-
μερίδας.

(Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τριαντάφυλλος ἐκ Μετσόδου Μέτσοδον

Ὅρα Τζαρτζούλης Τριαντάφυλλος.

Η) Τρικκαλινὸς Ἰωάννης (1888 -) Συρράκον

Ἐσπούδασε φυσικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν Γοττίγγην, ὅπου
καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ. Ὑπηρέτησεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς μεταλλειολόγος. Τὸ
1930 ἀνέλαβε τὴν ἔδραν τῆς Φυσικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ δὲ 1947 ἐξελέγη
Ἀκαδημαϊκός. Συνέγραψε πλῆθος ἐπιστημονικῶν τελετῶν.

(Ἡλῖος)

Η) Τρύφων ἱερομόναχος Μέτσοδον

Λογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὰς σχολὰς
Ἐπιφανίου καὶ Μαρουτῆ καὶ ἐσπούδασε φιλοσοφικὰ καὶ μαθηματικά. Ἐπανελθὼν
εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1753, ἐσχολάρχησεν ἐπὶ ἔτη μακρὰ τῆς Μαρουτσαίας σχολῆς
Ἰωαννίνων, καθὼς καὶ εἰς τὴν πατρίδα του. Μετέφραψε τὴν λογικὴν τοῦ Γενουην-
σίου καὶ πλῆθος ἄλλων ἐργασιῶν, μὴ διασωθεισῶν, ὡς περὶ «ψυχῆς τῶν ζώων» κλπ.

(Εὐαγγελίδης Α 156, 161 — Σάθας 603 — Ζαβίρας 539 — Ἀραβαντινὸς — Μ. Ἐγκυκλο-
παιδεία — Ἡπ. Ἑστία 1967 σ. 302)

Η) Τσακολῶτος Εὐστράτιος (1842 - 1920) Πρέβεζα

Ἐκπαιδευτικός. Δηθύνηε σχολεῖα τοῦ Ταῦγανίου. Διετέλεσε Γυμνασιάρχης τῆς
Βαρβακείου σχολῆς Ἀθηνῶν. Συνέταξε καὶ ἐξέδωκε Λεξικὰ Λατινικῆς γλώσσης
καὶ ἐσχολίασε ἀρχαίους συγγραφεῖας.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τσακαλῶτος Δημήτριος (1883 - 1919)

Υἱὸς τοῦ Εὐστρατίου. Διετέλεσε καθηγητῆς φυσικῆς καὶ χημείας τοῦ Πανεπι-
στημίου Ἀθηνῶν. Συνέγραψε χημικὰς μελέτας, ἐρεῖνας καὶ ἄλλα πολλὰ.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τσακαλώτος Ἀθανάσιος (1885 -)

Ἀδελφὸς τοῦ Δημητρίου. Διετέλεσε καθηγητὴς φαρμακογνωσίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, σπουδάσας ἐν Βερολίνῳ καὶ Βέρνη. Ἐδημοσίευσε μελέτας του.
(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Τσακαλώτος Θρασύβουλος (1897 -)

Ἀντιστράτηγος. Μετέσχε ὅλων τῶν πολέμων καὶ προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες εἰς τὸ Ἔθνος. Συνέγραψε στρατιωτικὰ θέματα.
(Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Τσακάλωφ Ἀθανάσιος (1788 - 1856)

Ἰωάννινα

Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὰ Ἰωάννινα. Δεκαπενταετὴς ὢν, παρελήφθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς Ρωσσίαν, ὅπου συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς τὴν Πίζα τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς. Ὑπῆρξε κύριος ἰδρυτὴς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, μετὰ τοῦ Ν. Σκουφᾶ, ὡς ἡ ἱστορία πολλὰ περὶ αὐτῶν διμυλμβάνει.

(Ἀραβαντινὸς — Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Τσαλακώστας Δημήτριος (1770 - 1835)

Συρράκον

Ἰατροφιλόσοφος. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ψαλίδα καὶ ἐφοίτησεν εἰς τὸ Σαλέρνον τῆς Ἰταλίας, ἀνακηρυχθεὶς διδάκτωρ. Ἦσκησε τὸ ἀπάγγελμά του εἰς τὰ Ἰωάννινα μέχρι τὸ 1815, ὅτε ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ ὡς ἰατρός εἰς τὸν τοπάρχην τῆς Ὀχρίδος, ὅπου διὰ βίου ἔζησεν ἐκτιμώμενος ὑπ' αὐτοῦ.

(Ἀραβαντινὸς)

Η) Τσαλδάρη Λίνα (1887 -)

Καλαρρῦται

Κόρη τοῦ Σπυριδῶνος Λάμπρου καὶ χήρα τοῦ πρωθυπουργοῦ Παναγῆ Τσαλδάρη. Ἦτο λίαν πεπαιδευμένη καὶ διετέλεσε πρόεδρος σοβαρῶν κοινωνικῶν σωματείων. Ἐχρημάτισεν Ὑπουργὸς Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ Ὑγιεινῆς, ἀντιπροσώπευσε δὲ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰς συνελεύσεις τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Συνέγραψε δίτομον ὁγκώδες ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐθνικαὶ καὶ κοινωνικαὶ προσπάθειαι».

(Δωδώνη 1960)

Η) Τσαπαλάμος Σταῦρος τοῦ Ἰωάννου (1840 - 1822)

Ἰωάννινα

Εὐπατριδῆς. Πατὴρ τοῦ γνωστοῦ Γεωργίου Σταύρου. Ὑπῆρξε μαθητὴς τῆς Μπαλαναίας. Ἀπέκτησε φιλοσοφικὰς γνώσεις ἐν Βιέννῃ, ἐκεῖ δὲ ἤσκησε τὸ ἐμπόριον. Ἐπιστρέψας ἐγένετο σύμβουλος τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ καὶ δημογέρον τῆς πόλεως.
(Ἀραβαντινὸς)

Η) Τσαπέκος Ἀδὰμ (- 1848)

Μέτσοδον

Λόγιος. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ πατριώτου του Δημ. Βαρδάκα. Ἐδίδαξεν εἰς Μελένικον τῆς Μακεδονίας μέχρι τὸ 1816, ὅτε ἐκλήθη εἰς τὴν πατρίδα του. Ἀργό-

τερον ἐδίδαξεν καὶ εἰς Σέρρας καὶ Φιλιππούπολιν (1840—1845) καὶ πάλιν δὲ εἰς Μελένικον ἐπὶ 40ετίαν, ὅπου καὶ ἀπεβίωσεν.

(Εὐαγγελίδης Α' 80, 132, 141 — Χατζημυχάλη 15 — Λαμπροδης Μαλαζασιακὰ Β 44 — Ἀραβαντινὸς — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Τσαπραλῆς Γεώργιος

Συρράκον

Ἐσπούδασε τὴν ἱατρικὴν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐχρημάτισεν ἱατρὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μετὰ τοῦ Κωλέττη. Ἐργαζε γράμματικὴν Κουτσοβλαχικὴν. ἀπολεσθεῖσαν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

(Κροστάλλης 429)

Η) Τσάτσος Ἀνθίμος Ζ' Πατριάρχης Κων)πόλεως

Πλησιβίτσα (Φιλιατῶν)

Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ζωσιμαίαν καὶ εἶτα εἰς τὴν Χάλκην. Ἰεροθεὶς, διετέλεσε καθηγητὴς ἱερῶν ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ καὶ ἱεροκήρυξ. Ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Παρναυθίας. Αἶνο καὶ Κορυτσᾶς. τὸ 1892 Λέρον καὶ Καλύμνον καὶ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1895—1897).

(Δωδώνη 1896 — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Τσέτσης Ἀλέξιος

Ἰωάννινα

Σοφὸς ἀνὴρ. Ἐμαθίητευσεν ὑπὸ τὸν Γεώργ. Σουγδουρὴν καὶ ἐδίδαξεν ἐν Ἀδριανουπόλει. Τὸ 1723 ἔζη ἐν τῇ πατρίδι του κατέχων θέσιν ἄρχοντος.

(Βρεττὸς Β 337 — Ἀραβαντινὸς Χρονογραφία Β 278 — Ἀραβαντινὸς Βιογρ.)

Η) Τσέτσης Ἰωάννης (1843 - 1900)

Ζίτσα

Διετέλεσε καθηγητὴς εἰς πολλὰ γυμνάσια, ἐνέκυψε δὲ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν. Ἐδημοσίευσεν ἄρκετὰς πραγματείας.

(Παρθασὸς IB' 134 — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

½) Τσέτσικας Ἰωάννης (1851 - 1919)

Ἰωάννινα

Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔπειτα δὲ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Βιέννην καὶ τὸ Βερολῖνον. Ἦσκησε τὴν ἱατρικὴν ἐν Βιέννῃ, Βουκουρεστίῳ καὶ Ἀθήναις εὐδοκίμως. Ἐπὶ ἤρξε πολυμαθέστατος καὶ πολὺ γλωσσος. Συνέγραψε πλείστας ἐπιστημονικὰς πραγματείας εἰς Ἑλληνικὰ καὶ ξένα περιοδικὰ.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Τσεχούλης Μακάριος

Ἰωάννινα

Σοφὸς ἱερομόναχος καὶ εὐπατριδης. Ἦκμασε περὶ τὸ 1525 διευθύνας φροντιστήριον τῆς πατρίδος του μέχρι τὸ 1543.

(Εὐαγγελίδης Α 165 — Σάθας 233 — Ἠπ. Ἐστία 1961 σ. 100 — Ἀραβαντινὸς)

Η) Τσεχούλης Γεράσιμος (- 1546)

Ἰωάννινα

Ἱερομόναχος ἀνεψιὸς τοῦ Μακαρίου ὃν διεδέχθη εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ φροντιστηρίου.

(Ἀραβαντινὸς — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τσιγαρᾶς Ζώτος

Ἰωάννινα

Ἡ εὐπατρις γενεὰ τῶν Τσιγαράδων κατήγετο ἀπὸ τὸ Βραδέτον (Ζαγορίου) καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ὁ Ζώτος ἦτο γαμβρὸς τοῦ Πρωτοσπαθαρίου Ἡγεμόνος Μολδοβλαχίας Πέτρου Μιχνέστου. Μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ πενθεροῦ του ἀπεσύρθη εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου κατέλαβε θέσιν προκρίτου τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς κοινότητος. Ἐδημοσίευσεν δαπάναις του χρονογραφίαν ἱστορικὴν.

(Χρυσαλὺς 1863 σ. 14 — Βελούδου 113 Μάνθου Β 32 — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τσιγαρᾶς Στέφανος καὶ Ἀπόστολος

Ἰωάννινα

Λόγιοι ἀδελφοὶ τοῦ Ζώτου Τσιγαρᾶ. Ἐσπούδασαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Λύκειον τῆς Ρώμης. ἤκμασαν περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος.

(Βρεττὸς Β 340 — Ἀραβαντινὸς — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τσιγαρᾶς Κων)ντίνος

Ἰωάννινα

Λόγιος, ζήσας τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἐν Ἰταλίᾳ. Μετέφρασε τὴν ἱστορίαν τοῦ Καρόλου ΙΒ' τῆς Σουηδίας καὶ ἐξέδωσεν αὐτὴν τὸ 1806 ἐν Βενετίᾳ.

(Βρεττὸς Β 341 — Κιγάλας 99 — Ἀραβαντινὸς — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τσιγαρᾶς Νικόλαος

Ἰωάννινα

Λόγιος, ἱατρός, ζήσας περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἠσχολήθη ἐκτὸς τῆς Ἱατρικῆς καὶ μὲ τὴν Ἠπειρωτικὴν ἱστορίαν. Ἐγράψε τὰ «Ἠπειρωτικά», καθὼς καὶ διαφόρους πραγματείας δημοσιευθείσας εἰς ἡμερολόγια καὶ περιοδικὰ.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Η) Τσίκας Κων)ντίνος

Μέτσοδον

Ἐμαθήτευσεν ἐν Μετσόβῳ ὑπὸ τὸν Δ. Βαρδάκαν καὶ ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐτιμήθη ὡς θαθύνους καὶ νομομαθῆς εἰς τὸ Βουλευρῶστιον ἐπὶ Ἡγεμόνος Καρατζᾶ καὶ ἐκεῖ ἀπεβίωσε, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, γέρον.

(Ἀραβαντινὸς)

Μ) Τσικόπουλος Ἰωάννης (1839 - 1912)

Καταφύγιον

Ἐφοίτησεν εἰς τὴν Σιάτισταν καὶ ἐσπούδασε φιλοσοφίαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Διέτελε σχολάρχης Κοζάνης καὶ Θεσσαλονίκης, καὶ ἐπὶ 25ετίαν εἰς Σέρρας. Τὸ 1904 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐπῆρξε συντάκτης τοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης τὸ 1912. Συνέγραψε φυλλάδιον περὶ ὀρθογραφίας βραβευθέν.

(Μακ. Ἡμερολόγιον 1913 σ. 239 Ἐξαγγελίδης Α 143 — Λιούφης 233)

Μ) Τσιμηνάκης Ἰωάννης τοῦ Ζήση (1833 - 1905) Κοζάνη

Διδάκτωρ τῆς Ιατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης. Ἐμαθίτευσεν εἰς τὴν Κοζάνην, ὅπου καὶ ἥσκησε τὸ ἐπάγγελμά του. Λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς μελετωμένην ἐπανάστασιν τὸ 1887, κατέφυγεν εἰς Ἀθήνας.

(Διούφης 323 — Πανδώρα KB 559 — Ἡλιος)

Μ) Τσιμηνάκης Κων)ντίνος τοῦ Ἰωάννου (1875 - 1942) Κοζάνη

Ἐσπούδασεν εἰς Ἀθήνας καὶ εἰδικεύθη εἰς τὴν νευρολογία καὶ τὴν ψυχιατρικὴν εἰς Βιέννην καὶ Παρισίους. Καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, ἐδημοσίευσεν ἄνω τῶν 40 ἐπιστημονικῶν μελετῶν. Ἐξέλεγχη καὶ βουλευτής.

(Διούφης 324 — Ἐγκυκλοπαιδεΐα)

Θ) Τσιπλάκογλου Δημήτριος (Γυμνίδης) Θεσσαλὸς

Ἐδίδαξεν εἰς τὸν Τύρναβον (1744—50) καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ζαγορὰν Πηλίου. Σῶζονται 62 ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον Μακρυνίτης Ζαχαρίαν Παπαστέλιον.

(Εὐαγγελίδης A 226)

Η) Τσίπουρας Παΐσιος Παραμυθιά

Ἰερομόναχος πεπαιδευμένος. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ εἰς τὰ Ἰωάννινα περὶ τὸ 1681, διαδεχθεὶς τὸν Βησσαρίωνα Μακρῆν, ἐπιστρέψας καὶ πάλιν εἰς τὴν πατρίδα του. Θεωρεῖται ἰσάξιός τοῦ Βησσαρίωνος.

(Εὐαγγελίδης A 156, 173 — Ἀραβαντινὸς — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεΐα)

Θ) Τσολάκογλος Κων)ντίνος (- 1823) Ρεντίνα (Ἀγράφων)

Τίσις τοῦ ἄρχοντος τῶν Ἀγράφων Δημητρίου Τσολάκογλου. Ἐμορφώθη δι' οἰκοδιδασκάλων καὶ μελέτης τῆς πλουσίας βιβλιοθήκης τοῦ Ἀν. Γορδίου, ἣν κατεῖχεν. Ἦτο κάτοχος τῆς Λατινικῆς, Γαλλικῆς, Ἰταλικῆς καὶ Ἀραβικῆς γλώσσης. Ἀπέθανε δηλητηρησθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, φοβουμένων τὴν πατριωτικὴν του δράσιν καὶ τὴν ἐν Λαρίσῃ δύναμίν του. Ἐφάνη χορηγὸς εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς σχολῆς τῆς πατρίδος του.

(Ἀραβαντινὸς — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεΐα)

Θ) Τσποποτὸς Δημήτριος (1860 - 1933) Πορταριά

Παρηκολούθησε ἐγκύκλια μαθήματα εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἶτα ἀπῆλθεν εἰς Γερμανίαν πρὸς σπουδὴν φυσικῶν καὶ γεωργικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ 1882, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοιφλικίων Θεσσαλίας, ὅπου ἐφήρμοσε γνώσεις του. Συνέγραψε γεωπονικὰ βιβλία καὶ μονογραφεῖς.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεΐα)

Η) Τσουκαλὰς Ἰωάννης (1725 - 1800) Ἰωάννινα

Εὐπατρίδης, ἐσπούδασεν εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ ἦτο κάτοχος

τεσσάρων γλωσσῶν. Διεδέχθη τὸν μεγαλέμπορον πατέρα του ἐπιτυχῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

(Ἀραβαντινός)

Η) Τσουκάρης Χαρίτων

Κάτω Δρόδιανη (Δελβίνου)

Λόγιος. Προσωνομάσθη διδάσκαλος, διότι καλῶς κατεῖχε τὴν Ἑλληνικὴν. Διέτελεσε γραμματεὺς καὶ σύμβουλος τοῦ πασᾶ τοῦ Δελβίνου μέχρι τῆς καταστροφῆς του, τὸ 1812. Ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα του, διεβλήθη εἰς τὸν Ἀλῆν, ὅστις τὸν κατεδίκασεν εἰς θάνατον, σωθεὶς ὑπὸ τῆς Κυρᾶ Βασιλικῆς. Ἀποκτήσας τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἀλῆ, διωρίσθη Διοικητὴς Τρικάλων.

(Ἀραβαντινός)

Θ) Τυρναβίτης Ἀλέξανδρος

Τύρναβος

Ὅρα Ἀλέξανδρος Τουρναβίτης.

Η) Ὑπατρος (Ἰπατρος) Δημήτριος

Μέτσοδον

Ἀξιωματικὸς τῶν ἐν Ἑπτανήσῳ Ἑλληνικῶν λόγων. Μνηθεὶς εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, κατέλαβεν ἐξέχουσαν θέσιν. Ἐστάλη εἰς Αἴγυπτον, Κύπρον, Λίβανον καὶ Συρίαν ὅπου ἐμύησεν ἐξέχουσας προσωπικότητας (Τοσίτσαν, Κύπρου Κυπριανόν, Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλους). Ἀναλαβὼν σπουδαίαν ἀποστολὴν παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἐφονεύθη, προδοθεὶς, εἰς τὴν Μακεδονίαν.

(Φιλήμων 638 — Σέκερης 171 — Κανδηλῶρος — Μέξης)

Η) Ὑπισχιώτης Μιχαήλ

Ὑπιοχία

Βαθείας μορφώσεως Ἐπίσκοπος Γκόρας καὶ Μόκρας. Ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν Καστοριάν. Διώρθωσε καὶ ἐξέδωσε τὴν ἀκολουθίαν πέντε καὶ δέκα Μαρτύρων.

(Ζαβίρας 456 — Σκεντέρης 30 — Παράνας 79)

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι

ΣΠ. Ν. ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΥ

ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Χωρίς καμιά ιδιαίτερη γνώση και χωρίς κανένα σύστημα, από άπλη περιέργεια στην άρχή, πού ξγινε στη συνέχεια μιὰ πολὺν ἀγαπητὴ ἀπασχόληση, μπόρεσα νὰ καταγράψω ἕνα μέρος ἀπὸ τὶς πρακτικὲς ἱατρικὲς γνώσεις τῶν ἀνθρώπων τῆς περιοχῆς μου (Θεσπρωτικὸ Πρόβλεζας).

Ὅπωςὅποτε καθεὶ τὸ ὁποῖο ἔχει σχέση μὲ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τῶν περασμένων χρόνων, εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρον, ἔτσι πὺν ἡ ἀναζήτησις καὶ ἡ καταγραφή ἐκείνων τῶν μέσων μὲ τὰ ὁποῖα προσπάθησαν νὰ δαμάσουν τὴν ἀρρώστια, νὰ ξεπερνάει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ νὰ θάγει σ' ἕνα σιωπηλὸ θάνασμα.

Ἀδύνατοι μπροστὰ στὴν ἀρρώστεια, ἀρχικὰ οἱ ἄνθρωποι, στράφηκαν γύρω τους καὶ χρησιμοποίησαν κάθε πράγμα γιὰ τὴν κατανίκησὴ τῆς. Αὐτὸ πὺν ὠφέλησε ξαναχρησιμοποιήθηκε καὶ αὐτὸ πὺν ζημίωσε ἀποβλήθηκε, ὥσπου τελικὰ δημιουργήθηκε ἕνας κανόνας μὲ τὰ ἐξακριβωμένα μέσα, πὺν εἶχαν στὴ διάθεσὴ τους.

Μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες καὶ ιδιαίτερα οἱ ψυχικὲς, πὺν οἱ παράγοντες τους δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ ἀνιχνευθοῦν, ὁδήγησαν τὴ φαντασίαν στὴν ἐπινόησις τῶν πὺν ἀπίθανων μαγικῶν μέσων γιὰ τὴ θεραπεία τους.

Στὴν καταγραφὴ αὐτῶν τῶν γνώσεων ἀκολονθήθηκε κάτι πολὺ ἀπλό. Οἱ ἀρρώστειες, ὅπως τὶς ὀνομάτισαν ἐκεῖνοι πὺν ρωτήθηκαν, καταγράφηκαν ἀλφαριθμητικὰ καὶ σὲ κάθε ἀρρώστεια ὑπάρχουν περισσότερες ἀπὸ μιὰ ἀπαντήσεις, δοσμένες ἀπὸ διαφορετικὰ πρόσωπα, πὺν διαφέρουν μεταξὺ τους στὴ γλωσσικὴ διατύπωση καὶ σὲ τὸ περιεχόμενο.

Αὐτὴ ἡ μικρὴ προσπάθεια εἶναι τώρα στὴ διάθεσις τῆς ἀγαπητῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», ἃν τὴν κρίνει ἄθια νὰ τὴ δημοσιεύσει.

Ἀμυγδαλιές

- "Ὅταν μᾶς πόνεγαν οἱ ἀμυγδαλιὲς μαζώναμαν! νεράγκαθα τὰ στομπάγαμαν καὶ τὰ πίναμαν. Τὶς πλιότερες φορὲς τὰ κάναμαν γαργάρες καὶ μετὰ στομπώναμαν τὸ λαιμὸ μὲ ζεστὰ.
- Τὶς μυγδαλιὲς τὶς γιάτρευαν μὲ μαγάρισμα. Τόκαναν καφέ καὶ τὸ ἔδιναν νὰ τὸ πιοῦν. Κι' ἀπὸ τὴν ὄξω τὴν μεριά ἔβαζαν κατράνι.
- "Ὅποιος εἶχε μυγδαλιὲς τὶς πλάκωναν μὲ προζύμι κι' αὐτὲς σούρωναν ἀπὸ μέσα.

1. Οἱ παλιοὶ δὲν εἶχαν φάρμακα, ὅπως σήμερα γιὰ νὰ γιάτρευτοῦν. Ἐπαιρναν ὅ,τι ἔβρισκαν γύρω τὸ δοκίμαζαν καὶ σιγὰ - σιγὰ τὸ εἶχαν σὰν φάρμακο ἃν τοὺς ὠφελοῦσε. Κάμποσες ἀρρώστειες τὶς γιάτρευαν πολὺ καλότερα ἀπὸ σήμερα (Γερασ. Δρόσος - Ἑλαία).

- "Όταν πόναγαν οί άμυγδαλιές έκαναν γαργάρες με άρμυρό νερό και χαμομήλι. "Αλειφαν άπ' έξω τó μέρος με μέλι.
- Ρούφαγαν ρίγανη ή μιá πέτρα που μοιαζε σάν μολύβι' τήν έβραζαν και ρούφαγαν τó ζουμί.
- "Όταν τούς πόναγαν οί άμυγδαλιές τούς παλιούς, έβραζαν πικραγγουριά και τήν έβαζαν έξω άπό τó λαιμό.
- "Έβαζαν όξω άπό τó λαιμό και φύλλα άπό άγγινάρες.

"Ανθρακας

- 'Ο άνθρακας προέρχουνταν άπό τά σφαχτά. 'Αρρώσταιναν τά πρόβατα του τζομπάνου άπό άνθρακα και αύτός έσφαζε και έτρωε άπό τó άρρωστημένο κρέας του ζώου, χωρίς νά ξέρει. "Όταν έτρωε, μεταδίνουνταν τó μικρόβιο και πρήζονταν. Τότε, άν δέν τόν πρόπαγε ό πρακτικός, πέθνησκε. Μόλις πρήζονταν πολλοί τζομπάνοι τó 'καιαν πέντε δάχτυλα παρακάτου άπ' τó πρήσμα, γιά νά μη κατέβαινε και του πάινει στήν καρδιά. Κατόπι έρχουνταν ό πρακτικός με τά γιατροσόφια. 'Ο άνθρωπος που πάθαινε άπό άνθρακα χάν'νταν, άν δέν τόν πρόπαγαν, σέ δυό - τρείς μέρες. Δηλητηριάζονταν τó αίμα του και γέν'νταν νερό ή όμυο.
- "Όταν τόν έπιανε κανένα ό άνθρακας, έβαναν στήν προσημένη μεριά αυγό θρασμένο και τóκαιγαν με καμένες κονταρίτσες γύρα - γύρα. Στήν πληγιά έβαναν κεφάλ' άπό γατσόπ'λο, σ'κώτ' άπό χελώνα ή έκαιαν κόκκαλο άπό σκυλί και τή στάχτ' τήν έπιναν.
- Αυτή ή άρρώστεια γέρευε όταν έπαιρναν ένα σιδερένιο πράμα και τóβαναν στή φωτιά νά κάψει, γιά νά κάψουν μετά τή μεριά πόβγαινε ό άνθρακας.
- Τόν άνθρακα όπου έδγαινε τόν έκαιαν μ' ένα καμένο κονταρίτσι και με ίσκνα. Τήν ίσκνα τήν άναβαν με πριοβόλι.
- "Όποιος άρρώσταινε άπό άνθρακα του θάναμαν γατσούλι ξεσκισμένο.

'Αστέρια

- Είναί ένα χορτάρι (άστερόχορτο), που έχει κάτι σπόργια σάν τ' άστέργια τ' ουρανοϋ. Τόβραζαν και έπιναν τρία κουτάλια άπ' τó ζουμί, έτρωγαν σπόργια και πλένουνταν με τó ζουμό στο μέρος που είχαν άστέργια. Αυτό τó έκαναν τρία Σάββατα τó πρωί, μόλις έσθηναν τ' άστέργια τ' ουρανοϋ και μπροστά άπ' τó φαγητό.

Αυτιά

- "Όταν μάς πόναιε τ' αυτί στήθαμαν καμένη έλιά, γάλα άπό πρωτάρες μάννες ή λάδι άπό καντήλι. Για πιό καλά όμως, έλιωναν ντόπιο κερι και βούταγαν ένα σκουτί, τó κεροπάνι. Τή μιá μεριά του κεροπανιου τήν έβαναν μέσα στ' αυτί και τήν άλλη τήν άναβαν. Αυτό τó έκαναν γιά νά τραθήσει τίς λέρες.
- "Όταν πονάγαμαν στ' αυτιά, ρίχναμαν έλιά, άφου πρώτα τήν ψήναμαν στή φωτιά και ύστερα τήν στίθαμαν στ' αυτί. 'Ακόμα πασίναμαν στήν έκκλησιá και παίρναμαν λίγο λάδι άπό τó καντήλι και τó ρίχναμαν στ' αυτί.

- "Όταν πόναγε τ' αὐτὶ ἔβαζαν γάλα ἀπὸ πρωτάρα γυναῖκα καὶ ἀγίασμα ἀπὸ τὰ φῶτα. Ἐφτιαναν καὶ ἓνα κεροπάνι τ' ἀναφταν καὶ τῶθαναν ἀγνάντια στ' αὐτὶ νὰ ζεσταθεῖ.
- Τότενες, σ' ἐκεῖον τὸν καιρό, ἅμα πόναγε τ' αὐτὶ ἔριναν τσιότσιο σταλαγματιές γάλα ἀπὸ γομάρα ἢ ἔβραζαν γαλατοῖδα καὶ ἔβαναν τὸ ζουμί στ' αὐτὶ. Ἀκόμα ζέσταιναν λάδι, μαζὶ μὲ κερὶ, βούταγαν ἓνα τσιόλι ἐκεῖ καὶ τῶθαναν στ' αὐτὶ.
- "Όταν τ'ς πόναγαν τ' αὐτιά ἔφτιαναν κεροπάνι. Αὐτὸ ἦταν ἓνα πανὶ μὲ κερὶ καὶ παλιὸ λάδι. Καὶ ἔκαιγαν τὸ πανὶ ὅξω ἀπ' τ' αὐτὶ. Κι' ἀπ' τὴ μεγάλ' ζέστα πέρναε ὁ πόνος. Γιὰ νὰ τοὺς περάσ' ὁ πόνος ἔριναν κι' ἀγίασμα ἀπ' τοῦ φωτοῦν.
- φόντας πόναγαν στ' αὐτιά στίφτανε ἐλιά καὶ τὸ ζουμί τὸ ρίνανε στ' αὐτὶ. Βάνανε καὶ λυγιὰ χλωρὴ στὴ φωτιά καὶ τὸ νερὸ πῶσταζε τῶριναν στ' αὐτιά.
- "Ἄν κάποιου πόναε τ' αὐτὶ παίρναμαν μιὰ ἐλιά, θγάζαμαν τὸ κουκούτσι, καίαναν τὸ ἄλλο μέρος τῆς ἐλιάς καὶ τὸ θάναμαν μέσα στ' αὐτὶ.
- Εἶχαν τὸ κεροπάνι. Αὐτὸ ἦταν κερὶ καὶ λάδι, τ' ἀνακάτευαν καὶ τάφηναν νὰ κρυώσει. Μετὰ τῶπλαθαν γύρα ἀπ' τ' ἄδράχτι. Μετὰ ἓνας κράταε τὸ κερὶ σιμὰ στ' αὐτὶ καὶ ἀναθε ὁ ἄλλος τὸ ἄλλο τσέπι ἀπ' τὸ κεροπάνι καὶ ἔτοι τράβαε τὸν πόνο τ' αὐτιοῦ.
- Στ' αὐτιά ἔβαναν ἀπ' τὸ καντήλι, ἔστιβαν ἐλιά ἢ τὰπλεναν μὲ ἀγιασμένο νερὸ τῶν φώτων.
- ψέναμαν ἐλιές. Ὑστερα θγάζαμαν τὰ κουκούτσια καὶ ζίφταμαν τὴν ἐλιά στ' αὐτὶ. Μετὰ ρίναμαν φτύμα. Βράζαμαν κ' ἓνα χορτάρι ποὺ τὸ λέν' πλατοκούκι. Τὸ ζουμί τῶριναν στ' αὐτὶ γιὰ νὰ γερέψει.
- Εἶχαν ἓνα εἰδικὸ χορτάρι κρεμασμένο ψηλὰ στὸ σπίτι κι' ὅταν τοὺς πόναε τ' αὐτὶ τῶπαιρναν καὶ τῶστιβαν στ' αὐτὶ. Βούταγαν καὶ θαμπάκι σὲ λάδι ἀπ' τὸ καντήλι τῆς Παναγίας.
- Γιὰ τ' αὐτιά φόντας τοὺς πόναγαν μάζευαν ἓνα χορτάρι πῶθγαينه στὸ βουνὸ καὶ τῶλεγαν γαλόχορτο. Αὐτὸ φόντας τῶκοβες ἔσταζε γάλα καὶ ἔσταζαν ἀπ' αὐτὸ μέσα στ' αὐτιά.
- "Όταν πόναε τ' αὐτὶ ἔβαζαν θρασμένο πράσσο καὶ ἔβαναν γάλα ἀπὸ γυναῖκα ποὺ εἶχε γεννήσει γιὰ πρώτη φορὰ.
- Ἐβαναν κερὶ μὲ πανὶ (κεροπάνι) τάναβαν στὴν ἄκρη καὶ ἔτοι ρούφαγε τὰ κερασόζουμα (ὑγρά).
- Παίρναμαν γάλα ἀπὸ γυναῖκα πρωτάρα, ψέναμαν ἐλιά καὶ στίφαμαν τὸ ζουμί μέσα κι' ὅταν δὲν πέρναε φτιάχναμαν τὸ κεροπάνι.
- Τὰ αὐτιά ἅμα μᾶς πόναγαν τὰ γιατρεύαμαν μὲ ζουμί ἀπὸ πλατοκούκι καὶ αὐτοκούκι.

- "Αν είχαν ὄμπυο τ' αὐτιά ἔβαναν μέσα ἓνα μπάλωμα (τὸ κεροπάνι) ποὺ τὸ τύλιγαν πρῶτα μὲ πανί. Μετὰ ἀναβαν φωτιά στὴν ἄκρη ἀπὸ τὸ μπάλωμα ποὺ ἦταν ὀζω κι' ἔτσι ἔδωγαν τὸ ὄμπυο.
- Στ' αὐτιά ἔβαναν λάδι ἀπὸ καντήλι, ἀγιόνερο ἀπ' τὰ φῶτα, ἔσταζαν καὶ λαμπάδα μεγαλοπεφτήσια.
- Γιὰ τὸν πόνο τῶν αὐτιῶν ἔπαιρναν μιὰ λιανὴ λυγιά τὴν ἔβαναν στὴ φωτιά καὶ ὁ ζεστός χυμὸς στάλαζε ὅτ' αὐτί.

Βήχας

- Γιὰ τὸ βήχα ἔβραζαν ρίγανη καὶ κατόπι τὴν ἔπιναν.
- Τὴν ἄρρωσטיα αὐτὴ τὴ γιάτρευαν ἔτσι: Ζέσταιναν νερὸ καὶ τῶριναν μέσα στάχτ' καὶ κοντὰ τὸ ἔπιναν.

Βήχας ἐπίμονος ἢ καρκαλέτσος

- Μιὰ ἀστένεια ποὺ ὅταν τὴν ἔχει καένας θήκει κάθε ὥρα. Τὰ μικρὰ παιδιὰ ἄρρωσταίνουν συνθῆκας ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄρρωσטיα καὶ λέν' ὅτι θὰ τὴν περάσουν ὅταν μεγαλώσουν. Οἱ παλιοὶ τὴν ἀστένεια αὐτὴ, ποὺ καὶ σήμερὰ τὴν εἶναι ἀκόμα μὲ ἄλλο ὄνομα, τὴ γιάτρευαν μὲ ζεστὰ τσαΐα καὶ γάλατα. Στὸν ἄρρωστο ἔδιναν νὰ πιεῖ γάλα ἀπὸ γομάρα. Καὶ ἅμα ἔπινε πέντε μέρες τέτοιο γάλα, κάθε μέρα ἓνα φλυτζάνι, γέρευε. Τίποτε ἄλλο δὲν ἔκαναν σ' αὐτὴ τὴν ἄρρωσטיα, γέρευε ἴσια.
- "Ὅταν ἔπιανε τὰ κούτσ'κα καρκαλέτσος τοὺς δίναμαν νὰ πιοῦν τὸ ζουμί, ἀπὸ τὰ ποδάρια τοῦ καρκαλέτσου ἄρμέγαμαν καὶ τὴ γομάρα καὶ τοὺς δίναμαν νὰ πιοῦν γάλα γιὰ νὰ σταματήσῃ ὁ βήχας ποὺ δὲν τὰφινε τὰ καῦμένα σὲ χουζούρι. Ἀκόμα ἔβραζαν καθούρι κι' ἔπιναν τὸ ζουμί.
- "Ὅσοι εἶχαν καρκαλέτσο δὲν ἔπρεπε νὰ κάθονται μαζί μὲ ἄλλους γιατί ἦταν κολλητικό. Ἐπρεπε νὰ μὴ πλένουν μὲ ζεστὸ νερὸ τὰ ροῦχα ἀλλὰ μὲ κρύο καὶ γιὰ νὰ πέρναε ἔπιναν γάλα ἀπὸ γομάρα καὶ πολλὰ ξυνά.
- Γιὰ τὸν καρκαλέτσο ρούφαγαν γάλα ἀπὸ μαύρη γαϊδούρα καὶ ἔτρωγαν καρκαλέτσο ψημένο.
- Γιὰ νὰ περάσ' ὁ καρκαλέτσος ἔπιαναν τὸ καθούρ' ζωντανό, τὰνοιγαν κι' ἔριναν τὸ ζουμὸ στὸ κουτάλ' καὶ τῶδιναν στὸ παιδί γιὰ νὰ τοῦ περάσ'. Ὁ καρκαλέτσος εἶχε 9 φεγγάρια. Μόλις γιόμιζε τὸ φεγγάρι ἔπιανε ὁ βήχας καὶ μόλις χάνονταν τὸ φεγγάρι ἔφευγε. Ξανά μόλις γιόμιζε τὸ φεγγάρι πάλι αὐγάταγε ὁ βήχας.
- "Ὅταν οἱ ἄνθρωποι εἶχαν καρκαλέτσο ἔπιναν καὶ θρασμένη σκούπα, ρίγανη ἢ καὶ γομαρόγαλο.
- Φόντας εἶχαν καρκαλέτσο ψήνανε μιὰ καθούρα κατόπι τὴν ἔβγαζαν ἀπὸ τὴ φωτιά, τὴν κοπάναγαν, ρίνανε τοιοῦτο νερό, τὴν στίφτανε σ' ἓνα χουλιάρι νερὸ καὶ πίνανε τὸ ζουμί.

- Ἡ ἄρρώστεια αὐτὴ ἔχει σύμπτωμα τὸ θήξιμο καὶ τὸν πυρετό. Γιατρεύεται μόνο μὲ γάλα ἀπὸ γαῖδουρί. Γιὰ νὰ γίνει καλὰ ὁ ἄρρωστος θέλει νὰ περάσουν 9 φεγγάρια.
- Γιὰ τὸν καρκαλέτσο πίναμαν κρύα, λεμονάδες καὶ πορτοκαλάδες.
- "Ὅταν τὰ παιδιὰ τὰπιανε καρκαλέτσος ἔπιαναν ἓνα καρκαλέτσο ἀπ' τὰ πλάια, τὸ στούμπαγαν καὶ ἔδιναν στὸ παιδί τὸ ζουμί. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ μὲ τὸ κα-
βούρι. "Ἐδιναν καὶ γάλα ἀπὸ γομάρα χωρὶς νὰ ἴναι βρασμένο. "Ἐτσι πισωκρά-
ταε ὁ θήχας.
- "Ἀρμεγαν τὴ γομάρα καὶ ἔδ'ναν στοὺς ἄρρωστους νὰ πιοῦνε ἢ ἔψεναν κα-
βούρια. "Ἐπιναν καὶ αἷμα ἀπὸ χέλι.
- "Ὅταν ἔβηχε καένας ἔβραζαν καὶ ἔπιναν ρίγανη, ἀγριάδα καὶ дуόσμο.
- Τὸ θήχα τὸ λέν' καὶ καρκαλέτσο. "Ἀμα τσάκωνε καένα ὁ καρκαλέτσος ἔπινε
βρασμένο γάλα ἀπὸ γομάρα. "Ἀμα δὲν εἶχαν γάλα ἔβραζαν ἓνα ὀλόκληρο
καρκαλέτσο (ἀκρίδα) ἔπιναν τὸ ζουμί καὶ τοὺς πέρναε.
- Ὁ καρκαλέτσος γιατρεύονταν μὲ καρκαλέτσο (τζίτζητρα)· τὸ φέναμαν, ὥστε-
ρα τὸ τρίβαμαν μέσα στὸ νερὸ ἢ σὲ γάλα καὶ τὸ πίναμαν.
- Ὁ καρκαλέτσος εἶναι συνήθως μιὰ ἄρρώστεια ποὺ πιάνει τὰ μικρὰ παιδιὰ. Λέ-
νε ὅτι γιατρεύται ὅταν ὁ ἄρρωστος φάει καθοῦρα ψημένη.
- Γιὰ τὸν καρκαλέτσο ἔπιαναν ἀκρίδες, ἔκοβαν τὰ κεφάλια καὶ τὰ ἔστιβαν σὲ
μιὰ κούπα καὶ ἔπιναν τὸ ζουμί.
- Γιὰ τὸ θήχα ἔπιναν σταχτόνερο ζεστὸ γιὰ νὰ καεῖ ὁ λαιμός.
- "Ὅταν εἶχαμαν θήχα καίαμαν πουσουνάδια στὸ τηγάνι, τὰ ρίναμαν μέσα σὲ
μιὰ σακκούλα καὶ τὴ βάζαμαν μπροστὰ στὸ γκιόξι (στῆθος) γιὰ νὰ πατσαρω-
θεῖ καὶ νὰ φύγει ὁ θήχας.

Γλυκειά

- "Ὅταν τὸ παιδί εἶχε γλυκειά τὸπλεναν μὲ θρωμοσάπουνο. Τὸπλεναν καὶ μὲ
σκύβαλα. "Ἀν τὸ παιδί ἦταν λεριασμένο ἢ γλυκειά γέν'νταν κασιῖδα.
- "Ἐλουζαν τὸν ἄνθρωπο μὲ χαμομήλι καὶ πίτουρα. "Ακόμα ἔπαιρναν χλιούτσικη
ἀλισίβα καὶ θρωμοσάπουνο καὶ ἔπλεναν τὸν ἄνθρωπο στὸ μέρος ποὺ ἦταν ἡ
γλυκειά.
- "Ἀν τὰ παιδιὰ εἶχαν γλυκειά, ἔβραζαν πουσινάδια καθάρια, ἀπὸ σιτάρι, στὸ
τηγάνι. Αὐτὰ τάβαναν στὰ μπαλώματα καὶ τὸβαναν σὸν κατάπλασμα στὸ κεφάλι.
- Γιὰ τὴ γλυκειά βάζαμαν ζουμί ἀπὸ μολόχα καὶ πίτουρα καὶ πλένεμαν τὸ κε-
φάλι μὲ θρωμοσάπουνο.

Γλυκειά και κασιίδα

- 'Η κασιίδα προέρχονταν από τὴ λέρα. 'Ο πρακτικὸς γιαντρός ἔδγαζε ὅλα τὰ μαλλιά τοῦ κασιιδάρη ἀπ' τὸ κεφάλι γιὰ νὰ φύγ' ἡ κασιίδα. "Ἄμα ξανάβγαιναν τὰ μαλλιά γέν'νταν κατσαρά. "Ἄμα ὁ κασιιδάρης ἦταν βαριά δὲν ξανάβγαιναν μαλλιά στοῦ κεφάλι. 'Η κασιίδα ἦταν μεταδοτικιά, ὅταν ὁμως δὲν τε-
ριάζει τὸ αἷμα δὲν σὲ πιάνει.
- Μὲ τὴν ἀρρώστεια αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος ἔδγανε σπυριά μὲ ὄμπιο στοῦ κεφάλι. Γιὰ νὰ φύγουν τὰ σπυριά ἔδγαν στοῦ κεφάλι λάχανα καὶ τὸ τύλιγαν. Λίγο-λίγο τράβαγαν τὸ ὄμπιο καὶ τὸ κεφάλι καθάριζε.
- Γιὰ τὴ γλυκειά θάναμαν ζουμὶ ἀπὸ πίτουρα καὶ ζουμὶ ἀπὸ μολόχα.
- "Όταν κανένας εἶχε μιὰ ἀρρώστεια ποὺ τὴν ἔλεγαν γλυκειά κάνανε ἀλισιβα, δηλαδὴ θράζανε στάχτη, καὶ πλένονταν μὲ τὸ νερό της σ' ὅλο τὸ σῶμα κι' αὐτὸ ἦταν πολὺ ἀποτελεσματικὸ.

Γρίπη

- 'Η ἀστένεια αὐτὴ εἶναι συνηθισμένη στὴ ζωὴ. 'Η γρίπη φέρει θερμὴ (πυρε-
τό), κάνεις μετούς, ἔχεις ζαλάδες καὶ ὅλη τὴν ὥρα θήχεις. 'Η γρίπη θριαμ-
πεύει τὸ χειμῶνα μὲ τὰ χιόνια, μὲ τὰ κρούσταλλα καὶ μὲ τὰ ξεροθόρια. Παλιό-
τερα ὁ ἄρρωστος ἔπινε ζεστὰ γιὰ νὰ μαλακώσει ὁ λαιμὸς καὶ στοῦ στῆθος καὶ
νὰ λιγοστέψει ὁ θῆχας. Γιὰ νὰ φύγει ἡ ζαλάδα ἔκοβαν κουπες. "Εριναν μιὰ
κούπα (ποτήρι) στοῦ σῶμα, ἀφοῦ πρὶν τὴν ἔδγαν σὲ μεγάλη τζαμάλα (φω-
τιά) γιὰ νὰ χάσει τὸν ἀέρα, καὶ στοῦ μέρος ποὺ ἔδγαν τὴν κούπα ἔκοβαν μὲ
τὸ ξουράφι λίγο τὸ σῶμα γιὰ νὰ φύγει αἷμα. 'Απὸ τὸ πολὺ κρὺο τὸ αἷμα μαύ-
ριζε. Αὐτὲς τὶς κούπες τὶς ἔκοβαν σὲ πολλὰς μεριὲς τοῦ κορμιοῦ. "Ἄλλες φο-
ρὲς ἀντὶς γιὰ κούπες ἔδγαν βδέλλες ποὺ κόλλαγαν στοῦ κρυωμένο μέρος
καὶ ρούφαγαν τὸ μαῦρο αἷμα. Τότε ὁ ἄρρωστος γίνονταν σιγὰ-σιγὰ καλά.
- "Όταν ἀρρώστεινε καένας ἀπὸ γρίπη τὸν θάζανε σιμὰ σὲ μεγάλη φωτιά,
τὸν ἔτριβαν μὲ πετρέλι ἢ τῶριχναν κούπες. "Όταν γέν'νταν πολὺ ἄρρωστος
τόκοβαν τὸ τομάρι μὲ ξουράφι καὶ ματάβαζαν πάλι τὴν κούπα ἐκεῖ γιὰ νὰ
φύγει τὸ κρυωμένο αἷμα καὶ γιὰ νὰ ξαλαφρώσει ὁ ἄρρωστος. Κοντά, ἄλλη γι-
ατρεία, ἦταν ποὺ θράζανε πόντζι καὶ τὸ ρούφαγαν.
- "Ότανε κάποιος εἶχε γρίπη ἔκαιγαν ἓνα φύλλο ἀπὸ φραγκοσκιά ἢ ζέστειναν
κεραμίδι καὶ τόκοβαν στοῦ κορμὶ γιὰ νὰ ἰδρώσει ὁ ἄρρωστος καὶ νὰ φύγει τὸ
κρὺωμα.
- Στους γριππῶμένους ἔδγουν πόντζι' ἔπαιρναν ρακὶ καὶ τὴν ἔδγαν ὥσπου
νὰ χοχλάξει καλά. Μετὰ τὸ ἔπιναν. Γιὰ τὴ γρίπη ἔπιναν καὶ ζουμὶ ἀπὸ βρα-
σμένη στάχτη.
- Φόντας γριππῶναμαν ρίναμαν κούπες τὸ θράδου καὶ ἄμα μᾶς ἔπιανε κακὰ κό-
βαμαν καὶ κούπες, γιὰ νὰ φύγει ψίχα αἷμα καὶ νὰ γερέψομε. Βάναμαν καὶ ατα-
χοπύρια στοῦ κορμὶ.
- "Όταν ἀνημπόρευε καένας ἄνθρωπος ἀπὸ γρίπη τὸν ἔδγαν στὴ φωτιά, τόκα-

ναν έντριβή με πετρέλι και τῶριναν κοῦπες. Τῶδιναν καὶ ζουμί ἀπὸ βρασμένη ρίγανη καὶ σφακακίδα.

- "Ἐβραζαν ρίγαν' καὶ τὴν ἔπ'ναν οἱ γριππωμένοι, χωρὶς ζάχαρη. "Ἐπιναν καὶ τοῖπυρο βρασμένο (πόντζι), σφακακίδα βρασμένη ἢ θρούμφη βρασμένη. Παίρναμαν καὶ ἀδδέλλες ἀπ' τὸ θάλτο βάζαμαν στὸ κορμί καὶ μᾶς ρούφαγαν τὸ κρυμμένο αἷμα.
- "Ἐλεγαν ὅτι ἔκαιγαν τὶς φτέρνες με σίδερο. Πιὸ μετὰ ἔπαιρναν φωτιά καὶ στά-
χτη τὰ τύλιγαν μ' ἓνα πανὶ καὶ τάβαζαν ἐκεῖ ποὺ πόναγαν. Τὸ κρυολόγημα
καὶ τὴ γρίπη τὰ γιάτρευαν καὶ με λιναρόσπορο· τὸν ἔβραζαν, τὸν ἔβαζαν
σ' ἓνα πιάτο, τὸν τύλιγαν καθὼς ἦταν μέσα στὸ πιάτο μ' ἓνα πανὶ καὶ τὸν ἔ-
βαζαν στὸ πονεμένο μέρος. Στὸ μέρος ποὺ πόναγαν ἔθαναν καὶ πλάκες
στούφινες, κεραμίδια ἢ καὶ μπόσκες. Γιά τὴ γρίπη ἔβραζαν οὖζο καὶ τῶπιναν.
- "Ἄμα εἶχαν γρίπη ἔρ'χναν κοῦπες· ἔφκιαναν καὶ μιὰ κόλλα με ἀσπράδ' ἀπ'
αὐγὸ, ρακὶ καὶ σαπούν', τὸ τοακλάταγαν καὶ τῶθαναν στὸ κορμί, πάνω σὲ δυὸ
μαλλάκια με πιπέρ' καὶ ρακὶ καὶ γέρευαν.
- Γιά τὸ κρυολόγημα καὶ τὴν πούντα ἔπαιρναν τὸ σπόρο τοῦ σιναπιοῦ, τὸν
στούμπαγαν, τὸν ἔθαναν σ' ἓνα χαρτὶ καὶ τῶθαναν στὸ κορμί.
- Τὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ὅταν ἓνας ἄνθρωπος ἦταν ἄρρωστος ἀπὸ κρυολόγημα
τοῦ βάζανε ἀδδέλλες στὴ μέση, στὸ λαιμὸ καὶ στὰ ποδάρια. 'Ακόμα ἔπαιρναν
λινοκόκκι τῶβραζαν καὶ τῶβαζαν μπροστὰ στὸ στήθος τοῦ ἄρρωστου γιὰ ν'
ἀναπνέει καλύτερα.
- Αὐτὴ τὴν ἀστένεια τὴ γιάτρευαν μ' ἀδδέλλες. Αὐτὲς ἔζηγαν στὰ νερὰ τῆς
Μαυρῆς. Τ'ς ἔπαιρναν καὶ τ'ς ἔθαναν σὲ μιὰ μποτίλια με νερὸ καὶ τ'ς ἔφερ-
ναν στὸ χωριό. Τ'ς ἔθαναν στὶς πλάτες κι' αὐτὲς ἔπιναν αἷμα κι' ἀλάφρωνε ὁ
ἄρρωστος. "Ἄλλες φορὲς μόλις κρύωναν λιγάκι ἔριχναν κ' ἔκοβαν βεντούζες.
- "Ὅταν κρυολόγαγαν ἔθαναν σταχτοπύρια, ἀπὸ πίτουρα καὶ στουμπισμένο καὶ
βρασμένο λιναρόσπορο, μπροστὰ στὸ στήθος ἢ πίσω στὸ κορμί. Ρίχναν στὸ
κορμί καὶ κάτι ποτήρια ποὺ τάλεγαν «κοῦπες» καὶ μ' ἓνα μπάλωμα τυλιγμένο
σ' ἓνα πηροῦνι. Τὸ μπάλωμα ἦταν βρεμένο μ' οἰνόπνευμα (οἰνόπλεμα) καὶ
τοῦ ἔθαναν φωτιά γιὰ νὰ ζεσταθεῖ ἡ κοῦπα. "Ἐφκιαναν καὶ ἀλοιφή με βρα-
σμένο λάδι καὶ κερί καὶ τρίβονταν κοντὰ ἀπ' τὶς κοῦπες ἢ τρίβονταν με οἰ-
νόπνευμα. Τέτοια ἀλοιφή ἔθαναν καὶ στὰ κοψίματα.

Δόντια (πονόδοντος)

- "Ἄν εἶχαν πονόδοντο ἔβραζαν ἓνα χορτάρι ποὺ τῶλεγαν δοντόχορτο. 'Αφοῦ
τῶβραζαν τῶθαναν σ' ἓνα ἀγγεῖο καὶ κάθονταν ἀπάν' ἀπ' τ' ἀγγεῖο μ' ἀνοιχτὸ
τὸ στόμα τους γιὰ νὰ καπνιστεῖ τὸ δόντι ἀπ' τὸν ἀχνό, ποὺ ἔβγαζε τὸ δον-
τόχορτο.
- "Ἐβγαζαν ἓνα χορτάρι ποὺ τῶλεγαν σκαρφοχόρτι καὶ φυτρώνει σ' ὀρισμένα
μέρη. Τῶβραζαν με ξύδι καὶ γιόμωναν τὰ δόντια. Αὐτὰ σάπιζαν κι' ἔπεφταν.
- "Ἐθάναν ἀλάτι καὶ λιθάνι ἢ λάδι ἀπ' τὸ καντήλι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας.
"Ἐθάναν ἀκόμα σκάρφη καὶ πέρναε ὁ πόνος, ἀλλὰ τὰ δόντια γίνονταν φουσκά.

- "Όταν πόναγαν τὰ δόντια ἔβαναν χαμομήλι καὶ ἀγριελιά, ἀφοῦ πρῶτα τᾶβραζαν.
- "Όταν πόναγε τὸ δόντι ἔπαιρναν σπόρους ἀπὸ δοντόχορτο καὶ τοὺς κόλλαγαν πάνω σ' ἓνα κερὶ. Ἐπειτα ἀναβαν τὸ κερὶ καὶ καθὼς καίγονταν τὸ κερὶ μαζί μὲ τοὺς σπόρους ἡ ζεστασιά ἔφτανε στὸ δόντι ἀπὸ ἓνα χωνί.
- Ἐβαναν στὸ δόντι λιθάνι, ἀλάτι, κούμαρο, οὔζο καὶ τᾶβραζαν νὰ γίνουν πόντζι.
- Γιὰ τὰ δόντια φόντας τοὺς πόναγαν ἔκαιγαν στὴ φωτιά μιὰ κονταρίτσα καὶ τὴν ἔβαζαν στὴν γκουφάλα τοῦ δοντιοῦ ἢ τᾶβγαζαν μὲ τανάλιες.
- Ἐβραζαν ἀπιστιά καὶ σκάρφι· κατόπι τᾶβάζαν στὸ στόμα γιὰ νὰ ψοφήσουν τὰ μικρόβια.
- "Όταν κάποιον τὸν πόναγαν τὰ δόντια ἔπαιρναν σκάρφη καὶ τὴν ἔβραζαν μὲ ξύδι. Ἐπειτα στούπωναν μὲ τὸ σκάρφη τὸ στόμα καὶ τὸ σκάρφη ἔτριβε τὰ χαλασμένα δόντια.
- Τότενες ἅμα πόναγε τὸ δόντι ἔβαναν οὔζο, κούμαρο, ἔκαιγαν καὶ βελόνες στὴ φωτιά καὶ καίγανε τὸ δόντι. Κοντὰ βάζανε σκάρφη καὶ λιθάνι γιὰ νὰ σπάσει ὁ πόνος.
- φόντας πόναγαν τὰ δόντια ἔβραζαν ρίζα ἀπὸ σκάρφη καὶ τὸ ρούφαγαν. Κόπαναγαν καὶ ἀγριοκολοκυθιά, ἔριναν καὶ τσιότσιο νερὸ καὶ τὰ ρούφαγαν.

Δηλητηρίαση

- "Όταν δηλητηριάζονταν ἔπιναν στουμπισμένα κάρβουνα μὲ νερὸ καὶ μὲ ξύδι.
- "Όταν πάθαιναν δηλητηρίαση ἔπιναν καφὲ μὲ λεμόνι ἢ ξύδι ἀπὸ ρόδια ξυνά.
- Στούμπαγαν κάρβουνα ἀπὸ τὴ γωνιά τὰ ἀνακάτευαν μὲ νερὸ καὶ τᾶπιναν.
- Ἐπαιρναν κάρβουνα, τὰ στούμπαγαν μέχρι νὰ γίνουν σκόνη. Ὑστερα ἔριναν ξύδι καὶ τᾶπιναν.
- Στούμπαγαν κάρβουνα ἀπ' τὴ γωνιά καὶ τᾶπινε ὁ ἄρρωστος γιὰ νὰ ξεράσει. Τᾶβάζαν πάλι ἓνα φτερὸ στὸ λαιμὸ γιὰ νὰ ξεράσει.

Δαγκώματα ἀπὸ ζῶα ἢ ἔντομα

- "Όταν τοὺς παλιοὺς τοὺς τοίμπαγε σφήκα ἢ μέλισσα ἔβαζαν οὔκο μὲ ζάχαρη, πέτσα ἀπὸ πεῦκο, ξύδι, ρύζι ἢ κολοκύθι.
- Ἐβαλαν σ'κόγαλο ἢ ξύδι ἢ σκόρδο· τὸ σταύρωναν μ' ἓνα μαχαίρ' τρεῖς καὶ τέσσερες βολές.
- "Όποιον ἔτρωγε ἡ μαρμάγκα τοῦ τραγουδοῦσαν ἐννιὰ Μαρίες γιὰ νὰ περάσ' ὁ πόνος.

- "Όταν έτρωγε κάποιον τὸ σκυλί ἔκαιγαν τὸ φαγωμένο μέρος μὲ μαλλιά ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ σκυλί ἢ ἀπὸ μαλλιά ἀπλута προβάτου. Ἔβαζαν ἐπάνω καὶ ψημένο τυρί.
- Φόντας δάγκαε τὸ σκυλί καίανε τυρὶ στὸ τηγάν' καὶ τὸδεσαν μ' ἓνα μπάλωμα στὸ δαγκαμένο μέρος.
- "Όταν τοὺς δάγκαε τὸ σκυλί τὸκαιγαν μὲ φωτιά.
- "Όταν μᾶς ἔτρωγε κανένας σκαρπιάς παίρναμαν ἓνα αὐγὸ καὶ τὸ βράζαμαν σφικτὸ. Ἐπειτα παίρναμαν τὸ ἀσπράδ' καὶ τὸ βάζαμαν ψηλὰ στὸ πονεμένο μέρος καὶ σταμάταγε ὁ πόνος ἴσια.
- Πήγαιναν σ' ἓναν ἄνθρωπο καὶ τοὺς τὸ ἔδενε μὲ πανὶ ἐκεῖ ποὺ τὸ εἶχε δαγκάσει ὁ σκαρπιάς. Τὸ ἔβαζε στὸ ζεστὸ νερὸ καὶ ὕστερα ρουφούσε πολὺ ὥρα ὥσπου νὰ φύγει τὸ δηλητήριο.
- "Όταν τσίμπαγε κανέναν ὁ σκαρπιάς, ἔτρωγε σκαρπόχαρτο γιὰ νὰ περάσ' ὁ πόνος. Τὸκαιγαν καὶ μὲ γάλα ζεστὸ καὶ ἔβαναν σίδερο καμένο ψηλὰ στὴν πληγιά.
- "Όταν τοὺς τσίμπαγε κανένα ζούδι, σὰν ὁ σκορπιός, ἔβαναν σαρδέλλες παστωμένες.
- "Όταν ἔτρωγε κανέναν ὁ σκορπιὸς ἔτρωγαν φύλλα ἀπὸ ἄγρια γκορτοιά καὶ ἔφερναν τρεῖς φορὲς γύρα ἀπὸ δέντρο.
- "Όταν κανένα τὸν δάγκαε τὸ φίδι καὶ προπαντὸς ἢ ὀχιά, ἔδεναν γλήγορα μὲ ὅ,τι ἔθρισκαν τὸ δαγκαμένο μέρος ἀπὸ πάνου γιὰ νὰ μὴ προχωρήσει τὸ δηλητηριασμένο αἷμα στὴν καρδιά. Ὑστερα ἔκαιγαν τὸ μέρος αὐτὸ καὶ χάραζαν ἀπάνου ἀπὸ τὴν πληγὴ σταυρωτὰ γραμμὲς μὲ ἓνα κοφτερὸ πράμα γιὰ νὰ φύγει τὸ δηλητηριασμένο αἷμα. Ἦταν καὶ ἄνθρωποι ποὺ βύζαιναν τὸ αἷμα καὶ τὸ ἔφτυναν. Ἔτσι γλύτωναν οἱ ἄνθρωποι. Περὶφημος ἦταν ὁ Ντρίκο - Γιαννάκης (ἀπὸ τὶς Παπαδάτες) ποὺ βύζανε τοὺς ἀνθρώπους στὴ δαγκαμένη μεριά ἀπ' τὸ φίδι.
- "Όταν κανένα τὸ δάγκαε τὸ φίδι τότε τὸδεσαν τὴ μεριά ποὺ εἶχε δαγκαθεῖ παραπάνου λίγο ἀπ' αὐτὴ γιὰ νὰ μὴ κυκλοφόραε τὸ αἷμα. Κατόπι μ' ἓνα σουθλερὸ μαχαίρι, ἢ ὅ,τι νᾶταν σουθλερὸ, ἔσχιζαν τὴ μεριά ἐκείνη καὶ ρούφαε κάποιος τὸ δηλητηριασμένο αἷμα. Μετὰ τὸκαιγαν μὲ τὴ μασιά. Ἦταν ὅμως καὶ τὸ φιδόχορτο ποὺ τὸτρωγαν ὅταν τοὺς δάγκαε τὸ φίδι. Τὸ φιδόχορτο βρίσκεται καὶ σήμερα καὶ τὸχουν γιὰ γιαιτροσόφι ἐκεῖνοι ποὺ τὸ γνωρίζουν. Οἱ παλιοὶ ὅταν ἐνοιωθάν πόνους πάντα μάζευαν θότανα.
- Ἄμα ἔτρωγε καέναν ἢ ὀχιά ἔβαναν τσουκνίδα στουμπισμένη μὲ ἀλάτι ἀφοῦ τὸν ἔτριβαν καὶ μὲ χῶμα ἀπὸ κουφὸ (τυφλοπόντικα) καὶ τ' πέρναε.
- Τὸ δέναμε παραπάνου καὶ οἰζίσαμε τὴ μεριά ἐκείνη μὲ μαχαίρι. Βυζάναμε καὶ χύναμε τὸ αἷμα καὶ καίγαμε τὴν πληγὴ. Γιὰ νὰ μὴ καεῖ ὅλο τὸ σῶμα ἐκεῖ γύρα, τὸ ποδάρι ἢ τὸ χέρι, πέρναμε φύλλα ἀπὸ ουκιά, τὰ τρυπάγαμε στὴ μέση καὶ

τὰ θάζαμε πάνου στο δαγκαμένο μέρος νά φαίνεται ἡ πληγή ἀπό τὴν τρύπα καὶ μετὰ τὸ καίγαμε. Βάζαμαν καὶ πατσιὰ ἀπὸ ζῶα.

- "Ὅταν μᾶς δάγκαε τὸ φίδι σφάζαμε λάϊο ἀρνὶ καὶ τὸν πατσιὰ τ' ἀρνιοῦ τὸν ἔβαζαν ἀπάνω στο δάγκαμα. Ἐπίσης μερικοὶ χωριάτες πιάνουν φίδια τὰ καίνε καὶ παίρνουν τὴ στάχτη. "Ὅταν τοὺς δάγκωνε τὸ φίδι ἔβαναν ἀπ' αὐτὴ καὶ πέρναε.
- "Ὅταν ἔτρωε τὸ φίδ' τὸν ἄνθρωπο ἦταν ἓνα χορτάρι, στὰ χωράφια κάπου - κάπου' εἶχε πράσινα φύλλα καὶ πλατειά. Εἶχε ἄσπρα κλωνάρια καὶ μαῦρα. Τάκοβαν ἀφοῦ ἔσκαβαν κι' ἔθγαζαν κάτι κεφάλια σὰν μπόσκιες. Τὰ πάλαιναν στὸν παπὰ καὶ τὰ λειτούργαε 40 μέρες. "Ὅποιος τὸτρωγε δὲν τὸν ἔτρωγαν τὰ φίδια.
- "Ἐσκιζαν τὸ κρέας καὶ τὸτριβαν μὲ γλυκὸ γάλα. Ἀκόμα ἔβαζαν πατσιὰ ἀπὸ ζῶο μαζί μὲ τροφές γιὰ νὰ τραθήξει τὸ δηλητήριο.
- "Ἀν μᾶς ἔτρωε φίδι ρουφάγαμαν τὸ αἷμα ἀφοῦ πρῶτα τὸ χαρακώναμαν. Αὐτὸς ποὺ θὰ ρούφαε ἔπρεπε νὰ εἶχε φάει σκόρδο καὶ νὰ εἶχε πιεῖ ξύδι. "Ὑστερα τὸ πλέναμαν μὲ γάλα ἢ μὲ ξύδι καὶ τὸ πλακώναμαν μὲ στουμπισμένο σκόρδο.
- "Ὅταν τοὺς ἔτρωγε τὸ φίδι τὸκαιγαν. Γιὰ ὅλες τὶς ἀρρώστειες εἶχαν πρῶτο φάρμακο τὴ φωτιά.

Ἐγκαύματα

- "Ἄμα καένας καίγονταν μὲ ζεστὸ νερό, θάζαμαν ἀπάνω σ' ἐκεῖο τὸ μέρος κρόκο ἀπ' αὐγὸ. Σπάζαμαν ἐννιὰ αὐγὰ καὶ μαζεύαμαν τ'ς κρόκους. Τ'ς χτυπάγαμαν πολλὴ ὥρα καὶ τ'ς θράζαμαν. Οἱ κρόκ' γίνονταν σὰν λάδ', τ'ς θάζαμαν ἀπάν' στὴν καμένη μεριά καὶ πέραε ἡ πληγή. Πολλὲς φορὲς θάζαμαν ἀπάν' στο μέρος ποὺ καίγονταν κρὺο νερὸ ἢ στουμπισμένο ἀλάτ' καὶ πέραε τὸ κάψιμο. Ἀκόμα θάζαμαν καὶ μελάν' ἢ προζύμ'.
- Παίρναμαν ἐννιὰ αὐγά, τὰ κρόκια, τὰ τηγανίζαμαν στο τηγάνι μέχρι νὰ γίνουν λάδι. Ἀλείφαμαν τὸ καμένο μέρος καὶ μετὰ ἀπὸ μισὴ μέρα τὸ πλέναμαν μὲ φτερό βρεγμένο μὲ κρασί. Ἐπειτα τὸ ἀλείφαμαν πάλι καὶ πέρναγε τὸ κάψιμο.
- Φόντας καίονταν κανένας θάναμαν στὴν ἀρχὴ κοπριά ἀπὸ πρατίνα. Ρίχνανε καὶ μελάνι καὶ τὸδεσαν. Τάφηναν λίγες μέρες δεμένο μ' αὐτὰ καὶ κατόπι ἀφοῦ τᾶθγαζαν καίγανε τσόφλιο ἀπὸ καργιά, τὴν κοπανάγανε καὶ τὴ δένανε.
- Ἐπαιρναν κέρατο ζῶου τὸ ἔκαιγαν καὶ τὸ ἔκαναν στάχτη' τὸ ἀντάμωνα μὲ λάδι καὶ νερὸ καὶ τὸ ἔβαζαν στὴν πληγή.
- Γιὰ τὸ κάψιμο ἔβαζαν πατάτα ψημένα καὶ ἀλάτι γιὰ νὰ τραθήξει ἡ σπιρτάδα τὸν πόνο.
- "Ὅταν κανένας καίγονταν θάζαμαν στο κάψιμο ἀλάτι, μελάνη, κοπριά ἀπὸ ἄλογο ἢ καὶ πετρέλαιο.

- "Όταν καίγονταν κανένας τὸν ἄλειφαν μὲ αὐγόλαδο καὶ ἔτσι τὸ τραῦμα ἐξαφανίζονταν. Τὸ αὐγόλαδο γίνεται μὲ ἀσβεστόνερο, λάδι καὶ μὲ ἀσπράδι αὐγοῦ.
- "Ὅντε καίουνταν στὸ ποδάδι ἢ στὸ χέρι καὶ ἐνούνταν πληγιά ἔβαναν μελάνι καὶ γένουνταν σφυρί. Αὐτὸ κάθουνταν σαράντα μέρες καὶ πέρναε μοναχὸ του.
- Μὲ κεραλοιφή. Καίαμαν τὸ τοιόφλιο ἀπὸ τ'ς καρύδες τὸ στομπάμαν καὶ γένονταν σκόνη. Μετὰ ρίναμαν λάδι καὶ ἔτσι φτιάναμαν κεραλοιφή.
- "Όταν κάποιος καίονταν τὸθαναν πετρέλι καὶ ἂν δὲν τοῦ περνοῦσε τὸθαναν ἀλοιφή πού γένονταν ἀπὸ λάδι καὶ κερί.
- "Όταν καίουνταν ἔβαναν πατάτα ψημένη καὶ μελάνη. "Εφτιαναν καὶ ἀλοιφή μὲ ἀσθέστη καὶ λάδι.
- Μόλις καίγουνταν κανένας στὴ φωτιά φκίαναν ἀλοιφή καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν πληγιά ἔβαναν περ'σσότερα ἢ λιγότερα ὑλικά. "Επαιρναν ἀσπράδια ἀπ' αὐγὰ καὶ νερὸ ἀπὸ ἄσθητη ἀσθέστη καὶ ἄλειφαν τὶς πληγές.
- "Ότανε καίουνταν ἔβαναν μελάνη καὶ μιὰ ἀλοιφή ἀπὸ λάδι καὶ κερί ἢ πάστα ἢ ἀνακατεμμένο κρόκο ἀπ' αὐγὸ μὲ ἀσβεστόνερο.
- Τάλειφαν πρῶτα μὲ λάδ' καὶ κοντὰ ἔβαναν πανιὰ πού τὰ βούταγαν στὸ πετρέλι ψηλὰ στὴν πληγιά. Μετὰ ἔκαιγαν ρίγανη τῆς ἔβαναν λάδ' καὶ τὴν ἔβαναν ἐκεῖ πού εἶχε καεῖ.
- Ρίχναμαν μελάνη καὶ ἀλάτι κι' ὕστερα πλέναμαν κάθε μέρα μὲ νερόλαδο. Ψέναμαν ὕστερα καρύδα, τὴν τρίβαμαν μὲ λίγο λάδι μέσα σὲ μιὰ κούπα καὶ τὴν ἀλείφαμαν πάνου στὸ κάψιμο τρεῖς φορές τὴν ἡμέρα.
- "Επαιρναν ἀσβεστόνερό, τὸ ἀσπράδ' τοῦ αὐγοῦ καὶ λάδ'. Ἀνακάτευαν τὰ τρία αὐτὰ καὶ γίνονταν ἔτσι μιὰ ἀλοιφή πού τὴν πέρναγαν μ' ἓνα φτεροῦ ψηλὰ στὸ κάψιμο.
- Βράζαμαν 5—6 αὐγὰ στὸ τηγάνι χωρὶς λάδι μαγειρικό, τὰ ζίφταμαν καὶ θγάζαμαν τὸ λάδι ἀπ' τὰ αὐγά. Τὸ ἀνακατεύαμαν μὲ ψίχα ἀσθέστη καὶ τὸ ἀλείφαμαν μὲ φτεροῦ ἀπὸ κότα.
- Ἄμα κανένας καίγονταν μὲ θρασμένο νερὸ ἢ μὲ φωτιά τότες θάζαμαν μελάνη πάνου στὸ κάψιμο. Αὐτὸ τὸ κάναμαν δύο ἢ τρεῖς φορές τὴν ἡμέρα καὶ τὸ κάψιμο πέραε.
- Στὰ καψίματα ἔβαναν λυωμένη ἀσθέστη ἢ ψημένο κρεμμύδι.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

I. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ

ΟΙ ΜΑΣΤΟΡΟΙ ΤΟ ΣΑΡΑΝΤΑΗΜΕΡΟ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΠΑΣΧΑ

Τὰ μπουλούκια τῶν μαστόρων τῆς Πυροόγιαννης, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων χωριῶν, τῆς Ἐπαρχίας Κονίτης, ξεκινοῦσαν γιὰ τὸ ταξίδι τους, τὸ Μάρτη, μετὰ τὴς ἀπόκριες καὶ μόλις ὁ καιρὸς καλοσύνευε καὶ μύριζε ἡ ἀνοιξη.

Αὐτὸ τὸ σαραντῆμερο, μέχρι τὸ Πάσχα, ἦταν γιὰ τοὺς μαστόρους τὸ πῶς κρίσιμο.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ διάστημα, ἦταν οἱ μέρες τοῦ ταξιδιοῦ, ἡ ἀναζήτηση ἐργασίας, γιὰ ὅσα μπουλούκια δὲν εἶχαν συμφωνημένη δουλειὰ ἀπὸ τὸ φθινόπωρα καὶ πέρα ἀπ' αὐτά, ἦταν καὶ ὁ καιρὸς.

Ἄν πῆγαινε βροχερός, καλός, ὥστε νὰ τοὺς ἐπιτρέψη νὰ ἐργασθοῦν.

Γιὰ τὰ μπουλούκια ποὺ δὲν εἶχαν συμφωνημένη δουλειὰ, τὸ χασομέρι ὅσο νὰ τὴ βροῦν καὶ νὰ τὴ συμφωνήσουν, τοὺς ἔτρωγε πέντε-δέκα μέρες.

Ἄγου συμφωνοῦσαν στὰ παζάρια, πέντε πάνω, πέντε κάτω, μὲ τὸ νοικοκύρη, ξεπέζευαν στὸ χωριό, ξεφόρτωναν τὰ ζῶα τους, μὲ τὰ ρούχα καὶ τὰ ἐργαλεῖα τους στὸ Ἀμῆλικο τῆς κοινότητά, ποὺ παραχωροῦσαν δωρεὰν γιὰ τοὺς μαστόρους. Ἀπ' τὴν ἴδια κι' ὅλας μέρα, ἄρχιζε τὸ φαγητὸ τοῦ ἀφεντικοῦ στοὺς μαστόρους. Κι' αὐτοὶ σκορποῦσαν ἀνάλογα μὲ τὴν εἰδικότητά του ὁ καθένας στὴ δουλειὰ του.

Ὁ πρωτομάστορας μὲ ἓνα δυὸ μαστόρους, ἔβαζε τὰ σχέδια τοῦ σπιτιοῦ ἢ τῆς καλύβας καὶ πασοάλωνε τὰ θεμέλια. Ἄλλος μάστορας ἔκοβε ἀπὸ τὰ ξύλα τῆς στίβας, στυλιάρια γιὰ τοὺς κασιμάδες, τὰ φκιάρια καὶ τὴς βαρειές, ἄλλοι ἄρχιζαν νὰ σκάβουν τὴ γούρνα γιὰ τὸ οὔβοιμο τῆς ἀσβέστης, ἄλλοι πῆγαιναν ν' ἀνοίξουν νταμάρι γιὰ ἀγκωνάρια καὶ πέτρα, κι' ἄλλοι ἄρχιζαν νὰ σκάβουν θεμέλια.

Ἀφοῦ κατανέμονταν ἔτσι, ὁ καθένας στὴ δουλειὰ του, ἓνας ἀπ' ὅλους, μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ τὰ μαστορόπουλα, ετοίμαζαν τὰ ζῶα.

Ἐφκίαναν τὰ μπλαροσάνιδα (δυὸ σανίδες διαστάσεων 0,80Χ0,20 μὲ τέσσαρες ὑποδοχές, νὰ τοποθετοῦνται αἱ σκάλες καὶ νὰ μὴ πέφτουν).

Γιὰ κάθε ζῶο χρειάζονται δύο μπλαροσάνιδα γιὰ τὴ μεταφορὰ τῆς πέτρας.

Ἐπίσης ετοίμαζαν καὶ τὴς κάσους (εἰδικὴ κατασκευὴ τριγωνικὴ μὲ πινაკίδες ἀπὸ κάτω (σέσουλες) γιὰ τὴ μεταφορὰ τῆς ἄμμου, καθὼς καὶ τὴς κᾶζιᾶκες, ἓνα εἶδος σὰν φορεῖο μὲ πλατό, διαστάσεων 0,60Χ0,80 γιὰ τὴ μεταφορὰ μὲ τὰ χέρια, στὴς κοντινὲς ἀποστάσεις γύρω ἀπὸ τὰ θεμέλια, πέτρας, λάσπες κ.τ.λ.

Ὅταν ἡ οἰκοδομὴ ἄρχιζε νὰ ψηλώνη, χρησιμοποιοῦσαν τὸ πηλοφόρι, ποὺ ἐν τῷ μεταξὺ ἔφκίαναν κι' αὐτό, νὰ κουβαλοῦν τὰ μαστορόπαιδα τὴς λάσπης στὴς οκαλοσιές.

“Ὅλες αὐτὲς οἱ φροντίδες, ἦταν γιὰ τὴν πρώτη μέρα, γιὰτὶ οἱ μαστόροι διάζονταν ν’ ἀρχίσουν τὴ δουλειὰ καὶ νὰ προχωρήσουν κάπως γιὰ τὸ Πάσχα πὺν πλησίαζε, καὶ ἔπρεπε νὰ ζητήσουν λεφτὰ ἀπὸ τ’ ἀφεντικό, νὰ στείλουν στὶς οἰκογένειές τους στὸ χωριό, πὺν ἤδη τὸ γέννημα (σιπάρι) καὶ τ’ ἄλλα τρόφιμα εἶχαν οχεδὸν σωθῇ.

Μὲ τὴν ἔναρξη τῆς δουλειᾶς ἔκαναν ἕναν πρόχειρο προϋπολογισμό τί χρήματα θὰ τοὺς περίσσευαν — πρῶτα ὁ Θεὸς μέχρι τὸ Πάσχα — καὶ τί μποροῦσε νὰ ὑπολογίζῃ ὁ καθ’ ἕνας, νὰ στείλῃ στὸ σπῖτι του.

Οἱ μαστόροι πὺν εἶχαν οἰκογένειες μεγάλες καὶ χωριστὰ ἐκεῖνοι πὺν εἶχαν κορίτσια τῆς παντρεῖας, νοιάζονταν πὺν πολὺ καὶ ἦταν ἀνήσυχτοι πῶς θὰ τὰ καταφέρουν νὰ καλύψουν τὶς ἄμεσες ἀνάγκες ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ψωμί πὺν εἶχε ἤδη σωθῇ.

Νοιάζονταν νὰ στείλουν τὸ Πάσχα μὲ τὰ πασχαλιάτικα προβοδήματα καὶ πέντε ἔξη, δέκα ὀκάδες μαλλὶ γιὰ τὶς προῖκες τῶν κοριτσιῶν, λίγο τυρὶ καὶ λάδι.

Μ’ αὐτὲς τὶς ἀνησυχίες, οἱ μαστόροι δούλευαν ἀπὸ νύχτα σὲ νύχτα, ὅλες τὶς ἡμέρες μέχρι τὸ μεγαλοδόμαδο, ὥστε νὰ πάρουνε χρήματα ἀπὸ τ’ ἀφεντικά ἀπέναντι τῆς ἐργασίας πὺν θὰ εἶχαν κάμει ἢ καὶ λίγα περισσότερα, νὰ βολευτοῦν.

“Ὅσοι δὲν εἶχαν οἰκογένειες μεγάλες καὶ ὑποχρεώσεις ἄμεσες, ἄφηναν τὸ μερίδιό τους ἀπὸ τὰ μεροκάματά τους, νὰ τὸ πάρουν ἐκεῖνοι πὺν εἶχαν ἀνάγκη μεγαλύτερη.

Αὐτοὶ θὰ ἔπαιρναν ἀργότερα, τὸ καλοκαῖρι.

Ἡ ἀλληλλοβοήθεια, ἀνάμεσα στοὺς μαστόρους κάθε μπουλουκιοῦ, διατηροῦνταν μὲ εὐλάβεια, σὰν καθῆκον καὶ ὑποχρέωση, ὁ ἕνας νὰ βοηθᾷ τὸν ἄλλο γιὰτὶ ὅλοι μεταξύ τους ἦταν συγγενολοῖ, ἀδελφοζάδελφα, γαμπροί, ἀνεψίδια, συμπεθεροί. “Ὅλοι, σὰν μιὰ οἰκογένεια.

“Ετοί, ὁ ἕνας φρόντιζε καὶ γιὰ τὸν ἄλλο. Μὲ τὶς φροντίδες αὐτὲς καὶ μὲ τὴν προσπάθεια νὰ φανοῦν στὸ χωριό ὅτι τὸ καζάνιό του, κατὰ τὸ Σαραντῆμερο, πῆγε εὐνοϊκὰ γιὰ τὸ μπουλουκι τους, ετοίμαζαν τὸν ἀπεσταλμένο, πὺν θὰ ἔστελναν στὸ χωριό νὰ μεταφέρει τὰ πασχαλιάτικα προβοδήματα στὶς οἰκογένειές τους καὶ τὰ χρήματα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γράμματα καὶ τὰ μηνύματα, μὲ τὶς εὐχές, καλὸ Πάσχα, καλὴ Ἀνάσταση. Ὁ ὑποψήφιος νὰ πᾶ τὸ Πάσχα στὸ χωριό δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν νιόπαντρο τῆς παρέας ἢ τὸ ἀρραβωνιασμένο παλληκάρι.

Ἐξ ἄλλου στὸ χωριό περίμεναν μὲ ἀνυπομονησία, ἰδίως, τὰ παιδιὰ, τὸν ἀπεσταλμένο, πὺν ἀνάμεσα σι’ ἄλλα προβοδήματα, γιὰ τὸ σπῖτι, δὲν θὰ ἔλειπαν τὰ ζαχαράτα καὶ οἱ τσαπέλες τὰ σύκα.

Μεγάλῃ χαρὰ θὰ ἔπαιρνε ἡ νιόπαντρῃ ἢ οἱ ἀρραβωνιασμένες κοπέλες, ἂν εἶχαν τὴν τύχη νὰ τοὺς στείλουν οἱ δικοὶ τους τσαρούχια μὲ φοῦντες, νὰ φορέσουν τὸ Πάσχα.

ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΗ

Η ΛΑΪΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ*

Περιοχῆς Κρυφοβοῦ καὶ Κουκλεσίου Ἠπείρου

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Πρῶτο Βραβεῖο Κουτλιδείου Διαγωνισμοῦ 1976 - 1977,
τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων

ΙΑ'.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΛΑΤΡΕΙΑ

1. Φωτιά. Τὴ φωτιά (δαυλό, κερί ἀναμμένο, θρακιά) στὰ χωριά τὴν ἔχουν σὰν τὸ καλύτερο μέσο γιὰ νὰ διώχνουν «τὰ δαιμον'κά, σαίταναραίους, διαβολ'κά».

Ἐπίσης τὴ φωτιά σκιάζονται καὶ οἱ λύκοι, γι' αὐτὸ τὴ χρησιμοποιοῦν οἱ τζιουμπαναραῖοι γι' αὐτὸ τὸ σκοπό.

Μόλις γεννηθεῖ τὸ παιδί στὸ σπίτι, σβήνουν τὴ φλόγα τῆς φωτιᾶς καὶ ἀνάβουν καινούργια. Καὶ γιὰ νὰ φύγουν «τὰ δαιμον'κά» ἀπὸ τὸ σπίτι ρίχνουν θυμιάμα στὴ φωτιά, νὰ τοὺς μυρίσει νὰ φύγουν. «Προύσια» (θρακιάκ κάρβουνα) βάζουν στὴν πόρτα τῆς λεχώνας «γιὰ νὰ μὴ μποῦν τὰ δαιμον'κά καὶ τὰ ἡσκιώματα καὶ γιὰ νὰ μὴ πάρ'κανίσκι — ἀρρωστήσει — ἡ μάνα καὶ τὸ παιδί». (Τώρα οἱ περισσότερες γυναῖκες τῶν χωριῶν γεννοῦν στὶς κλινικὲς κι ἔτσι περιορίστηκαν οἱ συνήθειες ποὺ γράφουμε).

Στὰ χωριά ποὺ γράφουμε καθὼς καὶ στ' ἄλλα τῆς Ἠπείρου, σὲ καλὸ τόχουν οἱ οἰκογένειες «νὰ ἀνάψουν φωτιά πάνω στὴ στάχτη τοῦ πατέρα ἢ τοῦ πάπου». Δηλ. νὰ χτίσουν τὸ καινούργιο τους σπίτι ἐπὶ ποὺ τὸ τζάκι νά'ναι στὴν παλιά του θέση, ἐκεῖ ποὺ τὸ εἶχε ὁ πατέρας ἢ ὁ πάπος. (Τὴν εἶδση μᾶς ἔδωσε ὁ Δημ. Ἀθανασόπουλος ἀπὸ τὸ Κουκλέσι. Σήμερα δὲν πολυπροσέχουν τὴν συνήθεια).

Γιὰ νὰ ξεματιαστοῦν (ξεβασκαθοῦν) τὰ παιδιά, οἱ μανάδες τὰ περνᾶνε πάνω ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς φωτιᾶς. (Πληρ. προσωπικὴ. Ἡ συνήθεια διατηρεῖται).

Στὰ χωριά, ὅταν ἡ μάνα ἢ ἡ γιαγιά φυσᾷ τὴ φωτιά νὰ ἀνάψει, τὰ παιδιά ἀπὸ δίπλα τῆς τραγουδοῦν τὸ τραγουδάκι:

«Ἀναψε φωτούλα μου,
νὰ ψήσω τὴν κοτούλα μου,
νὰ φᾶς κι ἐσὺ
νὰ φάω κι ἐγώ,
νὰ φάει κι ὁ φίλος πόρχεται
μὲ τὴν πίττα στὸ ταγάρι».

(Κρυφοβοῦ καὶ Κουκλεσίου, προσωπικὴ πληροφορία τοῦ συλλογέα).

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 852.

Στὸν καινούργιο φούρνο μόλις τὸν κάψουν, πρωτοφήνουν κρέας ἢ πίττα, «γιά νὰ πάρ' καλὴ μυρωδιά μετὰ τὸ κάψ'μα». (Πληρ. Κ. Τσιάπα, ἀπὸ Κρυφοβό. Ἡ συνήθεια διατηρεῖται).

Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες γιὰ τὴ φωτιά: «"Ὅταν κουβεντιάζει ἡ φωτιά, κάποιος μᾶς ἀναβάν'». (Κουβεντιάζει = κάνει ζωηρὸ θόρυβο. Ἀνάβει = μᾶς πιάνει στὸ στόμα).

Οἱ τζιομπαναραῖοι «θάζ'ν σίδερο στὴ φωτιά γιὰ φεύγ' ὁ λύκος». (Πληρ. Δ. Ἀθανασοπούλου ἀπὸ τὸ Κουκλέσι. Τὴν πρόληψη προσέχουν μόνο γέροι κτηνοτρόφοι).

Γιὰ νὰ φύγουν «τὰ δαιμον'κὰ καίνε παπούτοι στὴ φωτιά». (Διατηρεῖται ἡ συνήθεια σὲ στάνες κτηνοτρόφων καὶ σὲ ἀρκετὰ σπίτια. Πληρ. Κων. Σκανδάλη. Κρυφοβό).

2. Τὰ νερὰ. Τὶς χρονιές ποὺ λιγοστεύει τὸ νερὸ στὸ ποτάμι Λοῦρος, ποὺ περνᾷ κάτω ἀπὸ τὸ Κουκλέσι, λένε στὸ Κουκλέσι πῶς τὸ ρουφάει τὸ στοιχειὸ στὶς πηγές του. «"Ὅποτι λιγοστεύει τὸ νερὸ στοῦ ποτάμ' νὰ τὸ ξέρ'ς. Τὸ ρουφάει τὸ στοιχειὸ στὸ Β'ρό, ποὺ βγαίν' κ'ι γιὰ δαῦτο σώνεται. Κ'ι σ' ὅλες τ'ς πηγές τῶν ποταμιῶν εἶναι στοιχειά, νὰ ξέρ'ς». (Ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Νάστως Μπότσαρη ἀγράμματης γριάς 85 χρονῶν).

Στὸ Κρυφοβό ὑπάρχει ἡ παράδοση πῶς ἔβγαине ποτάμι μιὰ φορά, ἀλλὰ τὸ βούλωσε μιὰ μάγισσα μὲ λάγια μαλλιά καὶ τὸ μάγεψε καὶ βγῆκε σ' ἄλλο μέρος. Κ'ι ἔφυγε μετὰ καὶ τὸ χωριὸ ἀπὸ τὴ θέση αὐτή.

Καὶ σ' ἄλλα χωριά ἄκουσα τὰ ἴδια γιὰ τὰ ποτάμια. Πῶς περνοῦσαν ποτάμια καὶ χάθηκαν γιὰτὶ τὰ βούλωσαν μάγισσες μὲ λάγια μαλλιά.

Συχνὰ λέγεται ἡ παροιμία στὰ χωριά: «Τὸ ποτάμ' κοιμᾶται μιὰ ὥρα τ' νύχτα, ὁ ὄχτρος ὄχι».

Στὶς θρύσες βγαίνουν «οἱ ζωτ'κές, οἱ νεραΐδες». (Νάστω Μπότσαρη, Κουκλέσι. Μαρ. Σκανδάλη Κρυφοβό. Τὸ πιστεύουν μέχρι σήμερα στὰ χωριά τοῦτο).

Τὸ ἀθάνατο νερό. Στὸ Κουκλέσι διηγοῦνται τὸ παρακάτω γιὰ τὸ ἀθάνατο νερό. «"Ἦταν νιὰ βουλὰ ἑνας ἄνθρωπος ποὐεῖθελε νὰ βρεῖ τ' ἀθάνατο νερὸ, νὰ τὸ πιεῖ νὰ μὴν πεθάν'. Ρῶσε ποὺ τὸναι. Τοῦεῖπαν ἐκεῖ π' τὸναι ἀνοιγογλειοῦν δυὸ βράχια μεγάλα σὰ β'νά. Παίρ'κι αὐτὸς ἕνα γλήγορο ἄλογο. Πέρασε. Λίγο τ' νουρά τ' ἀλόγ' ἐπιασαν τὰ βράχια. Παίρ' τὸ νερὸ κ'ι τοῦ φέρ'ν στὸ σπίτ'. Κ'ι τοῦχε φυλαμένο οἱ μιὰ στάμνα. Ἡ γυναίκα τ' δὲν ἤξερε. Τόεισε τὸ νερό. Ἄλλο λοῦσκε καὶ ἄλλο πότισε τ'μπότσες καὶ τὰ κουράκια. Νὰ καταλάβ'ς τότες ὁ κόσμος τ'ς εἶχε τ'μπότσες σὰν ἐμεῖς τὰ κρεμμύδια καὶ τὰ κουράκια σὰν τ'ς κότες. Σὰν γύρε καὶ τῷμαθε ὁ ἄντρας τ'ς, τὴν ἔκανε κομμάτια. Κ'ι αὐτὸς μετὰ πέθανε. Γιὰ δαῦτο δὲ χάνονται οἱ μπότσες ποτές καὶ τὰ κουράκια ζοῦν πολλὰ χρόνια». (Ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Ξάνθως Μπάρκα, 90 χρονῶν. Τὴν παράδοση λένε πολλοὶ γέροντες στὸ Κουκλέσι. Μπότσες εἶναι τὸ βολβῶδες ἢ Οὐργινεία).

Ἡ νύφη τὴ Δευτέρα μετὰ τὸ γάμο, πηγαίνει στὴ θρύση τοῦ χωριοῦ. Ἀφήνει μιὰ κουλούρα μικρὴ στὴ θρύση καὶ λέει: «"Ὅπως τρέχει τὸ νερὸ τῆς θρύσης, ἔστ' νὰ τρέχ'ν κ'ι τὰ καλὰ στὸ σπίτ'». Παίρνει νερὸ καὶ τὸ φέρνει στοῦ πεθεροῦ. Βρέχει τὸ γαμπρὸ καὶ ραντίζει καὶ τὸ σπίτι στὶς τέσσερις γωνιές του. (Πληρ. Μαρ. Σκανδάλη, Κρυφοβοῦ. Ἡ συνήθεια σπάνια γίνεται σήμερα. "Ὡς τὸ 1950, γινόταν ταχτικά).

«Δὲν κάν' νὰ δρασκελίσ' πουτάμ' κ'ι οὔτε νὰ τὸ περάσ' λεχώχνα, πρὶν νὰ σαραντήσ'». (Κουκλεσίου, ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Νάστως Μπότσαρη).

3. Τὰ δέντρα. Ἡ ουκιά. «"Ἡ σ' κιὰ εἶναι δαιμονόδεντο. Κριμᾶσκε ὁ Γιούδας ἀπὸ δαῦτ', γι' αὐτὸ εἶναι δαιμονόδεντο». «"Ἄμα πέεις ἀπὸ σ'κιά δὲ ματαγερεύεις. Εἶναι καταραμένο κλαρί». «Δὲν κάνει νὰ κοιμ' θεῖς κάτω ἀπὸ σ'κιά

γιατί ἔχ' βαρὺ ὕπνο, ἔχ' ἰσκιώματα κι οἱ πατᾶν». (Κουκλεσίου καὶ Κρυφοβοῦ. 'Απὸ Μ. Σιούτη καὶ Νάστω Μπότσαρη. 'Η πίστη στὶς προλήψεις γιὰ τὴ σικιά διατηρεῖται).

Κ α ρ υ δ ι ᾶ . Οἱ χωρικοὶ δὲν κοιμοῦνται κάτω ἀπὸ τὴν καρυδιά «γιατί ἔχ' βαρὺ ὕπνο κι οἱ πιάν' ἰσκιώματα». 'Επίσης πιστεύουν μέχρι σήμερα οἱ χωρικοὶ πὼς ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς ποὺ θὰ καρπίσει ἡ καρυδιά ποὺ φύτεψε κάποιος, τότε θὰ πεθάνει ἐκεῖνος ποὺ τὴ φύτεψε. (Κ. Τσιάπας, Κρυφοβό. Τὶς προλήψεις τοῦ-τες πιστεύουν καὶ σήμερα οἱ ὑπερήλικες).

Τ ᾶ κ ο υ φ α λ ι ᾶ ρ ι κ ᾶ δ ἔ ν τ ρ α . "Όλα τὰ κουφαλιάρικα καὶ χοντρά δέντρα, πιστεύουν στὰ χωριά μας πὼς ἔχουν «ἰσκιώματα καὶ σαῖταν'κά».

Στὴ ρίζα τῶν κουφαλιάρικων δέντρων γεννᾶει κι ὁ διάβολος τὰ παιδιά του. Γι' αὐτὸ ὅταν κόβουν χοντρὸ καὶ κουφαλιάρικο κλαρί, προσέχουν μὴ χτυπήσουν κάνα δαιμονόπαιδο. Γιατὶ τότες χάθ'καν ἀπὸ τ' δαιμόν'σα. Θὰ τοὺς ρίξ' οἱ κάνα ρέμα».

Πιστεύουν οἱ χωρικοὶ πὼς τὰ κουφαλιάρικα κλαριά «τραβᾶν' τὸν κεραυνό». Γι' αὐτὸ δὲν κάθονται κάτω ἀπὸ κουφαλάρικα δέντρα ὅταν βρέχει. ('Η πίστη στὶς προλήψεις διατηρεῖται. Οἱ ἰδιωματισμοὶ ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Μαρ. Σκανδάλη, Κρυφοβοῦ καὶ Νάστως Μπότσαρη Κουκλεσίου).

Τ ἡ ν ἔ λ ι ᾶ τὴ θεωροῦν πάντα εὐλογημένο κλαρί, γιατί «βγάζουν λάδ' γιὰ τὴν ἐκκλησιά».

Γιὰ τὴν ἄ γ ρ ι ο γ κ ο ρ τ σ ι ᾶ λένε πὼς ἀπὸ αὐτὴ ὁ διάβολος «κόβ' κι πελεκάει τοὺς λύκους». (Δ. 'Αθανασόπουλος, Κουκλέσι).

4. Τ ᾶ λ ι θ ᾶ ρ ι ᾶ . Τρύπια λιθάρια κρεμοῦν στὰ καρποφόρα δέντρα «γιὰ νὰ μὴ χαλαεὶ ὁ καρπός». ('Η συνήθεια διατηρεῖται καὶ σήμερα στὰ χωριά. Συχνὰ βλέπει κανένας τρύπια λιθάρια σὲ γκορτσιά, μπλιά κλπ. χωρικοῦ).

Γιὰ τὰ «στεφάνια» (ἀπότομα μεγάλα βράχια) λένε πὼς «τραβᾶνε» πολὺ τοὺς κεραυνούς. Γι' αὐτὸ δὲν κάθονται κάτω ἀπὸ αὐτά, ὅταν βρέχει. ('Η πρόλ. γιὰ τὰ στεφάνια διατηρεῖται καὶ σήμερα). Στὸ βουνὸ τοῦ Κρυφοβοῦ ὑπάρχει πέτρα ποὺ τὴ λένε «Βάβω» ἢ «στ' Βάβω». Τὸ λιθάρι ἔχει σχῆμα γριᾶς ποὺ κάθεται καὶ γνέθει. Λένε πὼς ἐγίνε ἀπὸ τὸ μαρμάρωμα ποὺ ἔκανε ὁ Μάρτης στὴ γριά, ποὺ διάσπηκε νὰ βγάλει τὰ ἀρνοκάτσικά της στὸ βουνό. Σύμφωνα δὲν πλᾶδὴ μὲ τὸ γνωστὸ μῦθο γιὰ τὴ γριά καὶ τὸ Μάρτη. (Πληρ. προσωπ. τοῦ συλλογέα).

Οἱ γυναῖκες κρεμοῦν μικρὸ τρύπιο λιθάρι στὸ λαιμὸ γιὰ νὰ μὴ «θασκαίνον-ται» (παίρνουν ἀπὸ μάτι). (Πληρ. Κ. Τσιάπα, Κρυφοβό. 'Η συνήθεια ἔπαψε μετὰ τὸ 1960. Μόνο κανένα μικρὸ κορίτσι ἂν κρεμάει σήμερα λιθάρι).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ II

ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ — ΕΥΚΑΙΡΙΑΚΑ

Α'.

ΤΑΜΑΤΑ, ΑΝΑΘΗΜΑΤΑ, ΕΥΧΕΣ, ΖΩΣΙΜΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΠΟΤΕ ΤΑΖΟΥΝ

1. Τ ᾶ μ α τ α . Στὰ χωριά, τάζουν, ὅταν ἔχουν ἄρρωστον στὸ σπιτί, ὅταν ἡ ἄρρώστοι συνεχίζεται καὶ χρονίζει. 'Ακόμη ὅταν ὁ χωρικός ἐξ αἰτίας κάποιου συμβάντος, «τάζει» νὰ δίνει κάθε χρόνο τὸ ἴδιο πράγμα' ἢ στὴν ἴδια ἡμερομηνία νὰ κάνει τὸ τάμα. Πολλὲς φορὲς ὁ χωρικός ἀφήνει στὰ παιδιά του παραγγε-

λία νά συνεχίζουν τὸ τάμα του. Κι ἔτσι ἔχουμε τάματα ἀπὸ παραγγελία ἀτόμων, πὺ ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωὴ, πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Λέγονται στὴν περίπτωσιν αὐτὴ οἱ φράσεις: (᾽Ἐστὶ τὸ θρήκαμε ἀπὸ τὸν πατέρα μας κι τὸ κάνουμε). «Μᾶς ἄφεκε εὐχὴ ὁ πατέρας νά κάνουμε τὸ τάμα». «Μᾶς ἄφεκε κατάρρα ἂν τὸ κόψουμε τὸ τάμα, ὁ μακαρίτης». (Οἱ ἰδιωματισμοὶ ἀπὸ Κρυφοβὸ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Κων. Τσιάπα, 73 χρονῶν).

Ἄλλες περιπτώσεις πὺ κάνουν τάματα. Γιὰ νά γυρίσει ξενιτεμένος τάζουν ἀπὸ τὸ σπῖτι του στὴν ἐκκλησία ἢ σὲ κάποιον ἅγιον. Γιὰ νά ἔχει ἢ γιὰ νά πετύχει «καλὸ τυχερὸ» κάποιον κορίτσι τάζει. Δηλ. τάζει νά καλοπαντρευτεῖ. Π.χ. «Στὰ γάμο μ' Παναγιὰ μ' μιὰ χασιὰ ἀπὸ τὸ προικιὸ μ' θὰ σ' χαρίσω στὴν ἐκκλησιὰ σ'». Ὁ βοσκὸς τάζει «γιὰ νά κοπεῖ τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ κοπάδι του», δηλ. νά σταματήσει ἀρρώστια ἢ ψόφος πὺ ἔπασε. Ὅταν τὸ παιδί οἰκογένειας σωθεῖ ἀπὸ βίαιο ἢ ἀπρόοπτον κίνδυνον τάζουν. Καὶ ἄλλες πάρα πολλές καὶ ποικίλες εἶναι οἱ περιπτώσεις καὶ περιστάσεις πὺ τάζουν.

Ποῦ τάζουν. Τὸ τάμα τάζεται καὶ δίνεται σὲ μοναστήρι, σὲ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Παναγίας, σὲ Ἅγιον. Προτιμοῦν νά τάζουν σὲ ἐκκλησιές, μοναστήρια καὶ Ἁγίους, πὺ ἔχουν ἀκουστὰ καὶ πὺ φημίζονται «πὺς ἔχουν χάρη». Γίνεται σὲ ἐξωκκλήσι τοῦ χωριοῦ, στὸ ὁποῖο ὁ χωρικός ἔχει κάποια ἰδιαίτερη συμπάθεια, πὺ πηγάζει εἴτε ἐκ τοῦ ὅτι καὶ οἱ γονεῖς του ἐκεῖ ἔταζαν, εἴτε τέλος γιὰ ἄλλον ὁποιοδήποτε λόγο, πὺ δὲν μπορεῖ νά καθοριστεῖ.

Ἐνας ἄλλος σπουδαῖος παράγοντας πὺ κάνει τὸν χωρικὸ νά διαλέξει τὸ τάδε μοναστήρι ἢ τὴν τάδε ἐκκλησία, εἶναι «γιατὶ ὄνειρεῦτηκε ἐκεῖ». Δηλ. εἶδε μιὰ ὡς τρεῖς φορές τὸν ἴδιον Ἅγιο ἢ τὴν ἴδια ἐκκλησιὰ ἢ εἰκόνα. Νά καὶ μερικὲς φράσεις ἀπὸ τὸ στόμα τῆς γριᾶς Νάστως Μπότσαρη ἀπὸ τὸ Κουκλέσι: «Ὅνειρεύκα τὸν "Αἰ-Λιά»». «Νειριάσκα τὸν "Αἰ-Λιά» (ὄνεισεύτηκα). «Ὅνειρεύκα τὴν ἐκκλησιὰ τ' Ἀγιώργ'». «Ὅταν νειριαστεῖς Ἅγιο ἢ ἐκκλησιὰ ἢ μοναστήρ', νά τὸ ξέρ'ς, κατ' θέλει ὁ Ἅγιος ἀπὸ τ' ἐσένα».

Τάζουν ἀκόμη ὅταν τοὺς τὸ ὑποδείξει ἢ τὸ ἐπιβάλει «ὁ ριχτολόγος ἢ ὁ ριχτολόισα». (Ἄτομα στὰ χωριά πὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ μαντικὴ καὶ τὰ ξόρκια). Ὁ χωρικός μόλις γυρίσει ἀπὸ τὴ ριχτολόγισσα, θὰ κάνει λειτουργίαν ἢ τάμα ἢ καὶ τὰ δύο. Ἡ ἀπορία, γιατί νά συμβαίνει αὐτό, μοῦ λύθηκε, ὅταν ἔτυχε νά γνωριστῶ μὲ τὴν «περίφημην καὶ ξακουστὴν» ριχτολόγισσαν τῶν Τζουμέρκων. Ὑπάρτεσσα στὸ χωριὸ τῆς τρία χρόνια ὡς δάσκαλος κι ἔτσι εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νά τὴ γνωρίσω καλά. «Μόρχονται ἐδῶ δάσκαλέ μ' κόσμος καὶ κοσμάκης ἀπ' ὅλη τὴν Ἠπειρον. Μὴ νά σπῶ καὶ ἀπὸ τὸν Καραθασαρά καὶ παρακάτ'. Μπορεῖς νά τοὺς κάνεις καλὰ ὅλους αὐτοὺς; δὲν μπορεῖς! Ἄλλον γιαλᾶς ἄλλον σώνει. Νά καταλάβεις κάνω καὶ καλὸ καὶ κακὸ. Εἶμαι κολασμένη ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ γιὰ τὴν ψ'χὴμ' νά τί κάνω. Σ' ὅλους νά λέω νά κάνουν λειτουργίαν ἢ νά τάζουν στὴν ἐκκλησιὰ πὺ θέλουν. Πίστεψέ με ἢ πρῶτ' κουβέντα πὺ λέω στὸν καθένα εἶναι: Ἐδῶγια ἔταξες κάτι. Νά τὸ δώκεις. Δῶσε καὶ τίποτε στὸν Ἅγιο. Ἄλλον τὸν ρωτάω. Πόσες λειτουργίες ἔκανες. Καὶ τὸν θάνω νά κάνει λειτουργίαν. Ὅσοι πέρασαν ἀπὸ τ' ἐμένα, τοὺς ἔβαλα ὅλους νά τάζουν καὶ νά δῶκουν τὸ τάμα. Κι αὐτὸ ὁ Θεὸς λέω νὰ μ' τὸ γνωρίσει».

Γέροντες καὶ γριᾶς μοῦ εἶπαν πὺς καὶ οἱ ἄλλοι ριχτολόγοι, πὺ ἔτυχε νά γνωρίσουν ἢ ν' ἀκούσουν γι' αὐτοὺς, λένε στοὺς πελάτες τους νά τάζουν.

Πρέπει νά σημειώσουμε πὺς οἱ περισσότεροι χωρικοὶ γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγο περνοῦν ἀπὸ ξορκιστὲς καὶ ριχτολόγισσες.

Τὸ εἶδος τοῦ τάματος. Τάζουν ζωὸ μικρὸ (ἄρνι, κατσίκι,

γίδα, προβατίνα). Μεγάλο ζώο για σοβαρές περιπτώσεις: μουλάρι, θόδι, γελάδα με τὸ μοσχάρι της ποὺ γέννησε ἢ ποὺ θὰ γεννήσει, ἄλογο. Προτιμοῦν συνήθως, γιὰ νὰ πιᾶσει τὸ τάμα, νὰ τάζουν τὸ μοναδικὸ ἢ τὸ καλύτερο ποὺ ἔχουν στὸ σπίτι τους ἢ στὴ στάνη τους. Μπορεῖ νὰ ἔχει π.χ. 100 πρόβατα καὶ ἓνα δαμάλι μανάρι. Δίνει τὸ μανάρι κι ὄχι ὅλα ἢ τὰ μισὰ ἢ λίγα πρόβατα. "Ἄλλοτε τάζουν ὡς ἐξῆς: ("Ὁ,τι γαννήσει αὐτὴ ἡ γίδα τὸ τάζω στὸ βακούφι).

Τάζουν νὰ ἀνοίξουν ἐκκλησιά, νὰ τὴ ζώσουν, νὰ ἀγοράσουν κάτι σημαντικὸ ποὺ λείπει στὴν ἐκκλησία. Π.χ. Εἶναι σπασμένη ἡ λείπει ἡ καμπάνα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά. Τότε ἓνας τάζει νὰ φέρεי καμπάνα. "Ἄλλος τάζει ἄμφια, ἄλλος καντήλια κλπ. Τάζουν ἀπὸ μελλοντικὸ κέρδος. Π.χ. "Νὰ πᾶνε καλὰ τὰ ζωντανὰ σ' αὐτὸ τὸ χειμῶνα κι θὰ δώκω δυὸ διγόνια, τὰ καλύτερα, στὴν ἐκκλησιά».

Στὸ Κουκλέσι ἀπὸ τὸ γέρο - Δημήτριο Ἀθανασόπουλο ἀκούσαμε καὶ τὸ παρακάτω περίεργο τάμα ποὺ συνηθίζοταν παλιότερα, ὡς καὶ τὰ χρόνια τῆς κατοχῆς. Τάμα ἀπὸ κακὴ πράξη. Καὶ συνήθως ἀπὸ κλεψιά. "Ἐλεγε ὁ κλέφτης: "Βόηθα "Αἰ - Διὰ νὰ κλέψω ἀπὸ τὰ γίδια (τοῦ τάδε) κι θὰ σ' φτιάξω καινούργια πόρτα στὴν ἐκκλησιά σ'». Τὰ χρόνια ποὺ ὀργιάζε ἡ κλεψιά καὶ στὸ Κουκλέσι ὅπως σὲ πολλὰ χωριὰ τῆς Ἡπείρου πολλοὶ ἔκαναν τάματα τέτοια. Ὁ ἴδιος ὁ γέροντας μοῦ εἶπε περίπτωση τοῦ ἐξῆς τάματος: Κάποιος ἔβαλε τὰ γελάδια στὴ μάντρα τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ ἔταξε "γιὰ τὸ κακὸ ποὺ ἔκανε στὸν "Ἅγιο», νὰ χτίσει τὴ μάντρα καινούργια».

Τάζουν ἐπίσης, λάδι, γεννήματα ἀπὸ τὰ χωράφια, θελέντζες ἀπὸ τὰ προικιά. Κερί ὅσοι ἔχουν μελίσσια. Στὸ Κρυφοβὸ ἔχουν ὅλες οἱ οἰκογένειες ταμένο τὸ δέσμα τοῦ πασχαλινοῦ ἄρνιου. (Κοίτ. περ. IV, Γ, 17).

Ὁ τρόπος ποὺ ἐκτελεῖται ἡ πραγματοποιεῖται τὸ τάμα. "Ὅταν ὁ χωρικός τάζει γίδα καὶ φτάσει στὴν ὥρα νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ τάμα, παίρνει τὴ γίδα καὶ πάει καὶ "τὴ ρίχνει στὸ κοπάδι τ' μοναστηριοῦ». Δηλ. ἂν τὸ μοναστήρι διατηρεῖ κοπάδι γίδια πάει καὶ ἀφήνει τὴ γίδα στὸ κοπάδι, ἀφοῦ βέβαια γνωστοποιήσει τοῦτο στὴν ἐπιτροπὴ ἢ τὸν καλόγερο ἢ τὸν παπὰ τοῦ μοναστηριοῦ, ἢ τέλος στὸ τζιομπάνο τοῦ μοναστηριοῦ. Λέγει μάλιστα: "Ἐφερα τὸ τάμα». Ἡ "Ἐφερα τ' γίδα ποὺ εἶχα ταμένη». Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ ὅταν τὸ τάμα εἶναι προβατίνα.

Ἐπίσης ἡ ἴδια ὡς ἐδῶ διαδικασία παραδόσεως τοῦ τάματος ἀκολουθεῖται καὶ ὅταν αὐτὸ γίνεται στὴν ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ. "Ἄν τὸ μοναστήρι ἢ ἡ ἐκκλησία δὲν διατηροῦν κοπάδι, τότε τὸ τάμα παραλαβαίνει ὁ ἐπίτροπος ἢ ὁ παπάς. Καί, ἢ τὸ ρίχνουν στὸ κοπάδι χωριοῦ ποὺ ἔχουν γιὰ τὰ τάματα ἢ τὸ πούλανε. Διευκρινίζουμε τὰ παραπάνω. Στὰ χωριά, ὁ παπάς καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῆς ἐκκλησιᾶς συμφωνᾶνε μὲ ἓναν κτηνοτρόφο νὰ τοῦ παραδίδουν γιὰ πολὺ ἢ λίγο διάστημα τὰ τάματα νὰ τὰ φυλάει στὸ κοπάδι του. Πολλὲς φορές ὁ βοσκὸς ἀναλαβαίνει ἐθελοντικὰ νὰ κρατήσει στὸ κοπάδι του τὰ βακούφικα. "Ἄλλοτε τοῦ δίνουν κάτι. Π.χ. "Ἄν τοῦ "ρίξουν» πέντε γιδοπρόβατα γιὰ φύλαξη τοῦ χαρίζουν τὸ γάλα ἢ τὰ μαλλιά. Τὰ τάματα παίρνει ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ πούλαει ὅποτε θέλει. Ἄλλὰ καὶ τὰ ἀφήνει ὅσο θέλει. Ἀκόμη τὰ ρίχνει καὶ "μαξ'λιάρικά». (Μαξουλιάρ'κα εἶναι παραλαβὴ ζῶων στὸ κοπάδι γιὰ πολὺ καιρό. Δίνεται στὸν ἰδιοκτήτη τῶν μαξουλιάρ'κων ὁ ἀριθμὸς ποὺ παράδωσε ἐνῶ ἡ αὔξησις ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμὸ μένει στὸ βοσκὸ ποὺ παράλαβε τὰ μαξ'λιάρικά. Ἐκτὸς κι ἂν θάλουν κι ἄλλους ὄρους). Στὸ Κουκλέσι ἔχουν κτηνοτρόφο ποὺ κραταίει γιὰ φύλαξη τὰ τάματα. "Ὅταν τὸν ρώτησα γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν γιδιῶν του μοῦ ἀπάντησε: "Ἐχω ὀγδόντα δ'κά μ' κι πέντε τὰ τάματα τ' "Αἰ - Ν'κόλα πῶφεραν φέτος, ὀγδόντα πέντε». (Πληρ. Σταύρου Λύκου, 70 χρονῶν).

“Όταν τὸ τάμα εἶναι «χοντρικό», δηλ. ἄλογο, μουλάρι, βόδι, γελάδα, τὸ φέρνουν καὶ τὸ δένουν στὴν ἐξώπορτα ἢ στὴ μάντρα τῆς ἐκκλησιᾶς. Λένε πάλι ὅπως προηγουμένως εἶπαμε: «Ἐφερα τὸ τάμα». Ἡ «ἔφερα τὸ ταμένον». Ὁ παπὰς ἢ ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀπαντᾷ: «Βοηθεία σ’ ὁ Ἅγιος». Ἡ «ὁ Θεὸς νὰ σὰ κάν’ διπλά». Ἡ «Νάχ’ς χάρη τ’ Ἁγίου». Καὶ παρόμοιες εὐχές.

Ἄν τὸ τάμα εἶναι ἄλλο εἶδος σοδειᾶς ἢ προϊόντος, τὸ πηγαίνουν στὴν ἐπιτροπή. Στὰ μοναστήρια ἔχουν ἀμπάρια, γιὰ τὰ γεννήματα. Καὶ πολλὲς ἐκκλησιᾶς ἔχουν ἀμπάρια μικρὰ γιὰ τὰ στάρια, καλαμπόκια κλπ.

Κάνουμε λόγο καὶ γιὰ **κ ά τ ι ι δ ι ό μ ο ρ φ α τ ά μ α τ α**. Τάζουν πολλοὶ στὸ μοναστήρι: μιὰ κληματόβεργα, ἓνα κλωνάρι κισσό, μιὰ κερασιά ἢ ἄλλο κλαρί. Τότε πηγαίνουν καὶ φυτεύουν τὸ κλῆμα ἢ τὸν κισσό ἢ τὸ κλαρί στὸ χῶρο τῆς ἐκκλησιᾶς ἢ τοῦ μοναστηρίου. Τὸ περιποιούνται μάλιστα ὥσπου νὰ μεγαλώσει.

Λέξεις καὶ φράσεις κατὰ τὸ τάξιμο καὶ τὴν παράδοση τοῦ τάματος. «Τάξει νὰ γέν,ς καλά». «Τάζω γιὰ τὸ πιδάκι μ’ (τάδε πράμα) νὰ γέν’ καλά». «Παναγίτσα μ’ Τιοῦκας, κάνε τὸ παιδάκι μ’ καλὰ κι ἐγὼ θὰ σ’ φέρω νὰ σ’ δέσω στ’ν πόρτα σ’ τὴ γελάδα μ’ ποὺ τ’ν ἔχω μία». «Τάξει σ’ ἐκκλησία πῶχει χάρη». «Τάζω στὸ μοναστήρι τ’ς Τιοῦκας δυὸ γίδις». «Ἀπὸ φέτος κι κάθε χρόνο τάζω νὰ δίνω στὸν Ἀϊ-Σῶζοντα, ἓνα κασιόκι. Κι ἀφήνω κι στὰ παιδιὰ μ’ παραγγελιὰ κι εὐχὴ νὰ δίνουν τὸ τάμα. Κι αὐτὰ στ’ ἀγγόνια τ’ς. Κι ἂν κόψουν τὸ τάμα νὰ ἔχουν τὴν κατάρρα μ’ κι τ’ν κατάρρα τ’ Ἁγίου». «Ὁ Θεὸς θὰ σὲ κάν’ καλὰ, μὰ τάξει κι τίποτε στὸν Ἅγιο». «Σοῦ τάζω Παναγίτσα μ’ μιὰ κληματόβεργα. Νὰ γέν’ κληματοῖδα. Νὰ γεμίσει τὸ θακούφ’ς ἀμπέλ’, νὰ θγάζ’ ἡ ἐκκλησία σ’ τ’ ἀνάμα». «Σόφερα Ἀϊ-Δημήτρη μ’ τὸ τάμα». «Σόφερα Παναγίτσα μ’ τὸ τάμα. Σ’ εὐχαριστῶ γιὰ τ’ χάρη σ’». Στὴ δίνω μὲ τ’ν καρδιά μ’ Παναγίτσα μ’ τ’ν προβατίνα». (Καὶ ἄλλες πολλὲς ποικιλόμορφες καὶ πρωτότυπες εἶναι οἱ φράσεις κατὰ τὸ τάξιμο καὶ τὴν πραγματοποίηση τοῦ τάματος. Τὶς παραπάνω πήραμε ἀπὸ τὸ στόμα γερόντων καὶ γριῶν Κουκλεσίου καὶ Κρυφοβοῦ. Δ. Ἀθανασόπουλου, Β. Μάρκα, Κ. Τσιάπα, Μαρ. Σιούτη, Μαρ. Σκανδάλη, Αἰκ. Τσιάπα, Παν. Δημητρίου).

Ἄγγραφοι κανονισμοὶ στὴν πραγματοποίηση τοῦ τάματος. Τὸ τάμα εἶναι τάμα καὶ πρέπει νὰ πραγματοποιηθεῖ. Δὲν πρέπει μὲ κανένα τρόπο νὰ παραμεληθεῖ. «Στὸν Ἅγιο δὲν ἔχει τάξε καὶ ξετάζε», λένε σὰ χωριά. «Όταν κάποιος τάξει καὶ δὲν πάει τὸ τάμα λένε: «Ἐτάξε κι τοῦ γύρσε», δηλ. ἄλλαξε γνώμη καὶ δὲν πῆγε τὸ τάμα. «Όταν ἄλλο τάξει καὶ ἄλλο προσφέρει τότε λένε: «ἄλλαξε τὸ τάμα (ὁ τάδεξ)».

Γενικὰ ὅ,τι τάξεις πρέπει νὰ τὸ δώσεις. Π.χ. τὴν κάλεσα προβατίνα ἔταξες, αὐτὴ πρέπει νὰ δώσεις. Ὅχι ἄλλη κι ἄς εἶναι καλύτερη. Γιατὶ λένε ἡ κάλεσα θὰ φοφῆσει ἢ θὰ πάθεις ἄλλο κακὸ. Ἄν κάποιος τάξει τὴ γίδα τὸ φθινόπωρο καὶ πραγματοποιήσῃ τὸ τάμα τὴν ἀνοιξη, ποὺ θὰ ἔχει γεννήσῃ ἡ γίδα, πρέπει νὰ δώσῃ γίδα καὶ τὸ κασιόκι. Ἄν κανένας ρωτήσῃ τὸν παπὰ γιὰ νὰ ἀλλάξῃ τὸ τάμα, παίρνει τὴν ἀπάντηση: «Δὲν ξέρω δική σ’ δουλειά, κάνε καλὰ μὲ τὸν Ἅγιο, ἂν ἀλλάξεις τὸ τάμα». Ἡ: Ἐγὼ δὲν ἤμουν στὴν καρδιά σ’ ὅταν ἔταξες. Ὁ Ἅγιος σ’ ἄκουσε. Κάνε καλὰ μ’ αὐτόν». Ἡ: «Σὲ συμβουλεῖω νὰ φέρ’ς ὅ,τι ἔταξες». (Οἱ φράσεις ἀπὸ τὸν παπὰ Κουκλεσίου, Ἰωάννη Μπότσαρη, 55 χρονῶν).

Γιὰ τὸ ἀλλαγμα τοῦ τάματος γράφουμε τὸ παρακάτω ὅπως τ’ ἀκούσαμε ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Νάστως Μπότσαρη, γριάς 85 χρονῶν, ἀπὸ τὸ Κουκλεσιό: «Μολόγαγαν οἱ παλιοί. Μιὰ γυναῖκα εἶχε τὸ παιδάκι τ’ς ἄρρωστο. Καὶ δὲν εἶχε ἀπὸ βιὸ τίποτε. Οὔτε γίδα στὸ σπίτι της. Τί νὰ τάξῃ κι αὐτὴ, τί νὰ τάξει, λέει: Παναγίτσα μ’ κάνε τοῦ παιδάκι μ’ καλὰ κι θὰ σ’ φέρω μιὰ φούντα κισσό. Δὲν ἔχω ἄλλο τίποτε. Γίνκε

καλὰ τὸ παιδάκι τ'ς. Ἀποφάσισε τώρα νὰ πάει καὶ τὸ τάμα στ' ἐκκλησιά. Πῶς νὰ πάνγε μιὰ φούντα κισσὸ! Ντρέπονταν. Πῆρε ἄλλο εἶδιον κι τοῦ πάει. Πῆγε νὰ καταλάβ'ς λαμπάδα ἀντὶς γιὰ τ' φούντα τὸν κισσὸ πῶταξε. Τὴν ἀναβε, σβιού-
ταν, τὴν ἀναβε σβιούταν. Μιά, δυό, τρεῖς φορές, αὐτὴ ἡ δ'λειά γένουνταν. Ρωτάει τὸν παπὰ κι τ' λέει αὐτὸ κι αὐτό. Παρακάλα τ' χάρ' τ' Ἀγίου καὶ δῶσε ὅ,τι ἔταξες, τῆς λέει ὁ παπάς. Μετὰ γλέπ' στὸν ὕπνο τὸν Ἅγιο ἡ γυναῖκα κι τ'ς λέει: Νὰ φέρ'ς μιὰ φούντα κισσὸ πού μῶταξες. Πιάν' κι αὐτὴ μετὰ. Ξεκου-
μπίζ' μιὰ φούντα κισσὸ καὶ πάει καὶ τὴν τοίτωσε πίσω στὸν Ἅγιο Δῆμο. Πιάστη-
κε, ἔγινε κισσὸς καὶ μετὰ τύλιξε ὅλη τὴν ἐκκλησιά. Αὐτὸ ἤθελε ὁ Ἅγιος, τὸ
τάμα τ'».

Ἄν τὸ τάμα δὲν πραγματοποιηθεῖ, ἔρχεται ὁ Ἅγιος στὸν ὕπνο καὶ τὸ ζη-
τάει, λένε. Ἄλλοτε βλέπουν στὸν ὕπνο κι ἄλλο ἀνθρώπινο πρόσωπο πού τοὺς
θυμίζει ἢ τοὺς ἐλέγχει γιὰ τὴν ἀδιαφορία.

Ὅποιοι ἐπίσης πάθει κακὸ στὸ διάστημα πού δὲν πραγματοποιήθηκε τὸ
τάμα του, γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο, τρέχει ἀμέσως νὰ ἐκτελέσει τὴν ὑπό-
σχεσή του. Καὶ τὸ κακὸ ἀποδίδει στὴν ἀμέλειά του ἔναντι τῆς ὑπόσχεσης στὸν
Ἅγιο.

2. Ζώσιμ ο ἐκκλησίας. Τὸ ζώσιμο εἶναι εἶδος τάματος. Τάζει ὁ
χωρικός νὰ ζώσει τὴν ἐκκλησιὰ μιὰ, δυό καὶ τρεῖς φορές μὲ κερί. Ζώνουν τὶς
ἐκκλησίες γιὰ τοὺς λόγους προτιμήσεως πού ἀναφέραμε καὶ στὰ τάματα.

Πῶς γίνεται τὸ ζώσιμο. Πάει στὴν ἐκκλησιὰ μὲ πρόσφορο, ἀνάμα, λιθάνι καὶ
ἀπαραιτήτως φέρνει τὸ κερί γιὰ τὸ ζώσιμο. Ἄν ἔχει μελίσοια δικά του, τὸ μακρὺ
κερί γιὰ τὸ ζώσιμο τὸ ἔχει φτιάσει μόνος του. Μπορεῖ νὰ τὸ ἀγοράσει. Ἀκόμη
μπορεῖ νὰ ζώσει μὲ τὸ κερί ζωσίματος ἄλλου πιστοῦ. Δηλ. ζώνει ἕνας καὶ τὴν
ἄλλη μέρα τὸ μαζεύουν καὶ ξαναζώνει μὲ τὸ ἴδιο ἄλλος, ἀφοῦ πληρώσει τὴν ἀ-
ξία τοῦ κεριοῦ. Ὁ πιστὸς κάνει λειτουργία καὶ μετὰ ζώνει 1—3 φορές τὴν ἐκκλη-
σία γύρω γύρω. Δηλ. ὅσες «γύρες ἔταξε νὰ κάνει» τόσες κάνει. Ἄν εἶναι καλο-
καίρι, κάνει ὁ πιστὸς τὴ λειτουργία τὸ πρωὶ καὶ τὸ ζώσιμο τὸ δειλινὸ γιὰ νὰ
μὴ λιώσει τὸ κερί. Τὸ ζώσιμο τοῦ πιστοῦ μένει γιὰ πολλὰς μέρες γύρω ἂν δὲν
χρειαστεῖ νὰ ζώσει ἄλλος σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ. Ἄν εἶναι κι ἄλλος νὰ ζώσει τότε
ὅπως παραπάνω εἴπαμε τὸ μαζεύουν τὴν ἄλλη μέρα καὶ ζώνει ὁ ἄλλος. Μπορεῖ
μὲ δικό του ἢ καὶ μὲ τοῦ προηγούμενου τὸ κερί.

Λέξεις, φράσεις, εὐχὲς κατὰ τὸ ζώσιμο:

«Ἐταξὶ νὰ ζώσ' τὴν ἐκκλησιάν». Ἐταξε νὰ ζώσ' τὸ μοναστήρι τῆς Τσιού-
κας». «Ἐζουσε τὸν Ἀϊ-Λιά». «Θέμ' καὶ Κυρὰ μ' Παναγιά μ' γλύτουςε τὸ παι-
δάκι μ' κι θὰ σὲ ζώσω τρεῖς φορές». «Ἐταξε στ' χάρη τ'ς νὰ τὴν ζώσει τρεῖς
φορές». (Οἱ πληροφορίες γιὰ τὸ ζώσιμο ἀπὸ τὴ Νάστω Μπότσαρη, γριά ἀπὸ τὸ
Κουκλέσι).

3. Ἀφιερῶματα σὲ εἰκόνες κι ἐκκλησίες. «Πανα-
γιά μ' κάνε καλὰ τὸ παιδάκι μ' κι θὰ σ' ἀσημώσω τὴν εἰκόνα». Ἐταξὶ τάζει μιὰ
μάννα. Σὰν γίνεται καλὰ τὸ παιδί της, πουλάει ὅ,τι ἔχει, κάνει ἕνα σταυρὸ ἀση-
μένιο ἢ χρυσὸ καὶ πάει καὶ τὸν τοποθετεῖ στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Ἄλλοτε
κάνουν μικρὰ χεράκια, πόδια, παιδάκια καὶ τὰ πηγαίνουν στὴν εἰκόνα. Εἶδα τέ-
τοια στὴν Τσιούκα καὶ σ' ἄλλες ἐκκλησίες. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀσημῶνουν
τὴν εἰκόνα ἄλλο ἱπστοὶ γιὰ ἄλλες ἀνάγκες τους.

Τέτοια ἀφιερῶματα κάνουν συνήθως σὲ εἰκόνες κι ἐκκλησίες «πῶχουν χά-
ρη», ὅπως λένε. Τέτοιες εἶναι τῆς Τσιούκας καὶ τῆς Βαγγελίστρας Πεντολάκ-

κου, στην περιοχή που γράφουμε. Είναι κι άλλες πιο μακριά. Τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὸ χωρικό ὅμως νὰ πάει καὶ στην ἄλλη ἄκρη τῆς Ἑλλάδας. Ἀρκεῖ νὰ τὸ τάξει μόνο.

Οἱ γριές μου εἶπαν πὼς πολλές φορές οἱ γυναῖκες θγάζουν ἀπὸ πάνω τους τὰ στολίδια (ἀσημικά, χρυσαφικά) καὶ τὰ ἀφιερώνουν στην εἰκόνα. Οἱ ἄντρες καὶ συνήθως οἱ ταξιδιώτες πού γύρισαν μὲ ρολόγι, θγάζουν καὶ ἀφιερώνουν τὴ χρυσὴ ἀλυσίδα τοῦ ρολογιοῦ, ἢ καὶ ὅλο τὸ ρολόγι. Ἀφίνουν καὶ λίρες στην εἰκόνα.

Λέξεις καὶ φράσεις : «Ἀσήμωσε τ'ν εἰκόνα τ'ς Βαγγελίστρας στὴ Ζιόριστα (Πεντόλακκο)». «Θὰ ἀσημώσω τ'ν Παναγιά». «Ἐρξε τ' ἀσημ'κά της στην εἰκόνα». «Ἐρξε τ'ν ἀρραβώνα της στὴν Παναγιά». «Ἀσήμωσε τὸ Χριστό».

Ἀσήμωμα γίνεται καὶ στὸ Εὐαγγέλιο τῆς ἐκκλησίας. Λένε τότε «Τ' ἀσήμωσε τὸ Εὐαγγέλιο». «Θὰ ἀσημώσω τὸ Εὐαγγέλιο τ' παπᾶ».

4. Ἄλλα τάματα καὶ ἀφιερῶματα. Πράξεις στὴν πραγματοποίησή τους. Στὰ χωριά ἀφιερώνουν στὰ μοναστήρια, στὶς ἐκκλησίες καὶ στὰ ἐξωκκλήσια, διάφορα ἱερὰ σκεύη (δισκοπιότηρο, θυμιατό, κολυμβήθρα, πολυέλαιο κλπ.). Ἀκόμη ἱερὰ βιβλία τῆς ἐκκλησίας (Μηνιαῖο Ἀπόστολο). Εὐαγγέλιο μὲ χρυσὴ θήκη δωρίζουν πολλοὶ στὴν ἐκκλησία. Διάφορα ἄμφια. Εἰκόνες.

Στὰ ἀντικείμενα καὶ σκεύη μικρῆς ἀξίας, τοοπθετεῖ ὁ ἱερέας μιὰ μικρὴ καρτούλα μὲ τ' ὄνομα τοῦ ἀφιερωτῆ. Τὴν ἀφήνει γιὰ πολὺ καιρό. Συνήθως σαράντα μέρες. Στὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἀντικείμενα πού εἶναι μεγάλης ἀξίας, καθὼς καὶ κάθε δωρεὰ μεγάλης ἀξίας, ἀνακοινώνεται ἀπὸ τὸν ἱερέα στὸ ἐκκλησίασμα στὸ τέλος τῆς λειτουργίας καὶ ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη. Στὰ σκεύη καὶ ἀντικείμενα χαράζεται τὸ ὄνομα τοῦ δωρητῆ καὶ ἀφιερωτῆ. (Στὴν καμπάνα, στὸν πολυέλαιο, στὸ δεσποτικό). Στὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία, ὁ ἀφιερωτὴς πιστός, ἂν ξέρει γράμματα γράφει μόνος του τὴν ἀφιέρωση. Ἄν εἶναι ἀγράμματος, πράγμα συνηθισμένο, γράφει τὴν ἀφιέρωση ὁ ἀναγνώστης, ὁ ψάλτης ἢ ὁ παπὰς. Ἐντυπωσιακὲς εἶναι οἱ ἀφιερώσεις στὰ παλαιὰ βιβλία. Γιὰ παράδειγμα παραθέτουμε μία: «Ἐτοῦτο τὸ παρὸν Μηνιαῖον τὸ ἔχει ἀγοράσει μόνον τάληρα... κι ἂν τὸ πειράξη κανεὶς νὰ ἔχη τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Παναγίας – 1888». Ἀπὸ τὸ Μηνιαῖο Νοεμβρίου Ἀγ. Γεωργίου Λίππας.

Σήμερα γράφουν στὰ βιβλία ἀπλά: Π.χ. «Δωρεὰ Βασιλείου Μπάρκα». (Πληροφορίες ἀπὸ γερόντους, γριές καὶ προσωπικές).

Τάματα καὶ πράξεις στὴν πραγματοποίησή τους.

Γυναῖκες «τάζουν νὰ πᾶν ξυπόλτες στὸ μοναστήρι' τῆς Τσιούκας». Πηγαίνουν ἀπὸ τὸ Κρυφοβό, Κουκλέσι καὶ τ' ἄλλα χωριά. Προτιμοῦν τὴν Παναγιά τῆς Τσιούκας, γιατί «ἔχει χάρ'» καὶ γιατί εἶναι σὲ ἀρκετὰ μακρινὴ ἀπόσταση ὥστε νὰ 'ναι σωστὴ ἡ δοκιμασία τῆς πορείας κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Περνοῦν οἱ γυναῖκες καὶ κορίτσια μεγάλα, μέσα ἀπὸ χωριό, ἀπὸ ἀνώμαλο τόπο. Φτάνουν σὲ μοναστήρι μὲ καταματωμένα πόδια. Ὅταν κάποιος δεῖ τὸ Δεκαπενταύγουστο στὰ χωριά μας, γυναῖκα νὰ περνᾶ ξυπόλητη, σημαίνει πὼς πάει ἔτσι γιὰ τὴν Τσιούκα, γιατί ἔχει τάμα. Ὁ ἴδιος ὡς τὸ 1950 ἔβλεπα πολλές γυναῖκες νὰ περνοῦν ἔτσι γιὰ τὸ μοναστήρι. Σήμερα λίγες γυναῖκες πηγαίνουν ξυπόλτες. Ὅταν φτάνουν στὴν πόρτα τῆς μάντρας τοῦ μονατηριοῦ πολλές γυναῖκες φτάνουν στὴν Παναγιά «μπουσιουλώντας». Σημειώνουμε πὼς ἀρκετὲς γυναῖκες ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς μάντρας τοῦ Μοναστηριοῦ ὡς τὴν Παναγιά πηγαίνουν ξυπόλτες καὶ σήμερὰ ἀκόμη. Τοῦτο διαπίστωσα ὁ ἴδιος κατὰ ἐπίσκεψή μου στὸ μοναστήρι.

Στὰ χωριά μας πολλὲς μονάδες φορτώνονται «γκούτσια» (στὶς πλάτες) τὸ

παιδί, κι ἄς εἶναι καὶ ὡς δέκα χρονῶν, γιὰ νὰ τὸ πᾶνε «στ' χάρη τ'ς». Ἐχει συγκοινωνία, ἀλλὰ προτιμοῦν τὸν τρόπο πού ἀναφέραμε παραπάνω. «Γιὰ νὰ πιάσ'» λένε.

Ἡ γριὰ Μαρία Σιούτη ἀπὸ τὸ Κρυφοβό, πού ἔχει πάει πολλές φορές στὴν Τσιούκα, ὅπως λέει, μᾶς μίλησε μὲ παράπονο γιὰ τὸν τρόπο πού πηγαίνουν οἱ περισσότεροι σημερινοὶ προσκυνητές: Σήμερα μπαίνουν στ' αὐτοκίνητα κι πααίν' ὡς τ'ν πόρτα τ'ς Τσιούκας. Πααίνουν γιὰ περίπατο. Γιὰ νάχ'ς τ' χάρη τ'ς πρέπ' νὰ πᾶς περπατώντας. Ἐ'πόλπος καλύτερα. Ἐγὼ τὸ πάαινα τὸ παιδί μ' φορτωμένη. Δὲν ἔπαιρνα ποτὲ τὸ γομάρι. Τὴν ἤξεδα κι ἐγὼ τὴ δ'λειὰ αὐτή. Μὰ δὲν πααίνουν ἔτσι στὰ μοναστήρια».

Οἱ γυναῖκες, ὅσες τὸ τάζουν, πηγαίνουν μὲ ξέπλεγα τὰ μαλλιά τους καὶ γενικὰ ἀπεριποίητες.

Ἡ ἴδια γριὰ μου εἶπε: «Νιὰ βουλὰ πααίναμαν ὅπως εἴμασταν. Μὲ τὰ μαλλιά ἀχτένιστα κι ἀπολυτὰ κάτω. Σήμερα στολίζονται σὰν καὶ νὰ πᾶν' σὶ γάμο ἢ σὲ πανγύρι. Κι δὲ φτάν' αὐτό. Κοιτᾶν τί φοράει ὁ ἓνας καὶ τί ὁ ἄλλος. Ἐμεῖς τότες δὲ γυρίζαμαν νὰ κοιτάξουμε τί ἔχει ὁ πάσα ἓνας. Καὶ τὸ θράδυ πού κοιμώμασταν μᾶς ἔπαιρνε ἡ ἐκκλησιά ὅσοι καὶ νάμασταν. Τώρα γκρινιάζουν μέσα στὴν ἐκκλησιά. Μάσε τὰ πόδια σ' ἡ μία, δὲ μὲ παίρ' νὰ ξαπλώσω ἡ ἄλλη».

(Γενικὰ τὰ ἔθιμα τοῦ τάματος, ἀφιερωμάτων συνεχίζονται καὶ σήμερα. Τὶς πληροφορίες ἔχουμε ἀπὸ Κουκλέσι καὶ Κρυφοβό. Ἀπὸ γερόντους καὶ γριές καὶ προπάντων ἀπὸ: Μαρία Σιούτη, Κρυφοβό. Νάστω Μπότσαρη, Κουκλέσι).

5. Τάξιμο παιδιοῦ. Ὅταν ἓνα παιδί εἶναι φιλάσθενο «τὸ τάζουν σὲ ἐκκλησιὰ πῶχει χάρη». «Κυρὰ μ' Παναγιὰ μ' τ'ς Τσιούκας, κάνε τὸ παιδάκι μ' καλὰ κι σ' τάζω νὰ στὸ φέρνω κάθε χρόνο καὶ νὰ κάνω λειτουργία». Τότε ἡ μάνα κάθε χρόνο τὴν ἴδια ἡμερομηνία φέρνει τὸ παιδί στὴν ἐκκλησιὰ. Ὅσο μπορεῖ, τὸ φέρνει φορτωμένη «γκούτσια». Μετὰ περπατώντας. Σὰν μεγαλώσει τὸ παιδί 10–14 χρονῶν τοῦ λέει πῶς τὸ φέρνει «γιατί τῶχει ταμένο ἀπὸ μικρό». Ὅταν τὸ παιδί γίνεῖ ἐφηβος ἢ κρατᾷ τὸ τάμα τῆς μάνας του κι ἔρχεται μόνο του πιά ἢ τὸ κόβει. Ἄν τὸ κρατήσει ἔρχεται καὶ μὲ τὴ γυναῖκα του σὰν παντρευτεῖ.

Ἄλλοι γονεῖς ὡς τώρα στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς τὸ φιλάσθενο παιδί τὸ τάζαν, ἂν ζοῦσε, γιὰ παπά. Δηλ. σὰν μεγαλώσει καὶ τὸ θελήσει νὰ γίνεῖ παπάς. «Πρέπ' νὰ γίνεις παπάς. Ἀρρώστ'σες μικρὸς καὶ κόντεψες νὰ πεθάνεις. Σ' ἔταξα γιὰ παπά, ἂν ζήεις». (Ἡ φράση ἀπὸ τὸ στόμα γριᾶς Κρυφοβοῦ, τῆς Φταλίας Μπουκουβάλα).

(Τὸ ἔθιμο τοῦτο τοῦ ταξίματος παιδιοῦ συνεχίζεται. Τὶς πληροφορίες ἔχουμε ἀπὸ: Μαρία Σιούτη — Κρυφοβό καὶ Νάστω Μπότσαρη —Κουκλέσι).

6. Θυσίες. Δημόσιες δὲν βρήκαμε, οὔτε θυμούνται οἱ γέροντες. Οὔτε ἰδιωτικὲς κατὰ τὴν πραγματοποιίση τάματος. Μόνο στὰ χωριά ἔχουν ταμένο κάθε Λαμπρὴ ἀρνὶ καὶ τὸ πανγύρι σφαχτό. Σφάζουν ὅπωςδῆποτε στὸ γάμο. Ἀπὸ παλιά, ἀλλὰ καὶ συνεχίζεται ἀκόμη σήμερα, στὸ γάμο, οἱ συμπεθέροι τῆς νύφης, πηγαίνουν στὸ κοτέτσι τοῦ γαμπροῦ κρυφά. Πιάνουν κότες, μπορεῖ καὶ ὄλες, καὶ τὶς σφάζουν. Τὶς ψήνουν καὶ τὶς τρῶνε στὸ γάμο. Ἄλλοτε μπαίνουν στὸ μαντρί τοῦ γαμπροῦ, πιάνουν τὸ καλύτερο ἀρνὶ καὶ τὸ σφάζουν γιὰ τὸ γάμο. Ὁ γαμπρὸς δέχεται ἀδιαμαρτύρητα καὶ τὸ ἓνα καὶ τ' ἄλλο. (Τὸ ἔθιμο συνεχίζεται. Προσωπικὴ πληροφορία).

7. Τάματα εὐχετικά. Τάμα πού γίνεται στο γάμο. Μόλις τελειώσει το διάβασμα ο παπάς, σηκώνουν τὸν νουνὸ ἀπάνω, δυὸ τρία ἄτομα καὶ τοῦ λέγουν: «Τάξε ν' νέ!» Καὶ ὁ νουνὸς τάζει πρῶτα γιὰ τὰ νιόπαντρα: «Πέντε γιούς καὶ μιὰ μηλιά» (πέντε γιούς καὶ μιὰ κόρη νὰ κάνουν). «Τάξε καὶ γιὰ μᾶς», τοῦ λένε. Καὶ τάζει χρήματα. Τὸν ἀφήνουν κατόπι κάτω.

(Τὸ ἔθιμο δὲ γίνεται σήμερα στὰ χωριά πού γράφουμε. Γινόταν παλιὰ ὅπως λέγει ὁ Κ. Σκανδάλης ἀπὸ Κρυφοβό, πρὶν ἀπὸ τὸ 1930. Συνεχίζεται ὅμως νὰ γίνεται σὲ πολλὰ καμποχώρια τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως ὁ ἴδιος εἶδα).

8. Προσφορὲς καὶ τάματα ὑποχρεωτικὰ καὶ ἰδιόρρυθμα. Στὸ Κρυφοβό, ὡς πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ Σαραντα, ἦταν κι ἓνα ἄλλο τάμα καὶ προσφορὰ συγχρόνως. Ἔταζε καὶ πρόσφερε ὁ καθένας «ὅπως τὸν δίκαιζε ὁ Θεός». Ἔταζε νὰ δώσει ὁ κάθε νοικοκύρης ἀπὸ τὴ σοδιά του τόσο, ὅσο νόμιζε πῶς θὰ τὸν πρόσταζε ὁ Θεός. Νά καὶ μιὰ φράση: «Ἐμένα μὲ δίκας' ὁ Θεός νὰ δώσω περισσότερο φέτος στὴν ἐκκλησιά, γιατί πάει καλύτερα ἢ σοδιά μου». Τὸ ἄλλο τάξιμο καὶ ἡ προσφορὰ, ἦταν κατὰ πῶς «τὸν δίκαιζε ὁ παπάς τὸν καθέναν». Δηλ. ἔλεγε ὁ παπάς στὸν κάθε νοικοκύρη: «Ἐσὺ θὰ φέρ'ς ἀνάμα». «Ἐσὺ τὸ κερί, γιατί ἔχεις μελίσσια πολλά». «Ἐσὺ θὰ δώσεις δυὸ προβατίνες γιὰ τὸ κοιμητήρι». Ἄλλον «ἐχοῦμενο» (εὐπορο), τὸν δίκαιζε ὁ παπάς νὰ φτιάσει τὸν Ἐπιτάφιο. Ἄλλον στασίδια κλπ.

Κάθε χωρικός λάβαινε ὑπ' ὄψει του «τί τὸν δικάζ' ὁ παπάς». Τὸ θεωροῦσε ὑποχρέωση καὶ πρόσφερε.

Γιὰ τὸ ἔργο τῆς ἐκκλησίας «δίκαιζ' ὁ παπάς ὅλο τὸ χωριό». Π.χ. γιὰ νὰ σκεπάσουν τὴν ἐκκλησιά, γιὰ νὰ χτίσουν τὸν τοῖχο τῆς μάντρας, πρόσφεραν ὅλοι. Μάλιστα ὁ παπάς ἔλεγε τὸ ἐξῆς: «Θέλουμε νὰ χτίσουμε τὴ μάντρα τ'ς ἐκκλησίας. Δικάστε ὅλο τὸ χωριὸ νὰ δώσετε». Γιὰ νὰ ἔχει ἐπιτυχία ὅμως μεγαλύτερη στὶς προσφορὲς ὁ παπάς ἔλεγε: «Γιὰ νὰ μὴ σᾶς δικάσω ἐγὼ τὸν καθένα τὶ νὰ δώσετε, καλύτερα τάξ'τε ὁ καθένας ὅ,τι θέλετε».

(Τοῦτο δὲ γίνεται ὅπως γινόταν παλιὰ. Σήμερα μόνο λέει ὁ παπάς: «Θέλουμε νὰ φτιάσουμε (τὸ τάδε), τάξ'τε καὶ φέρτε ὁ καθένας ὅ,τι θέλετε»).

Στὶς ἰδιόρρυθμες τοῦτες προσφορὲς μπορούμε νὰ κατατάξουμε καὶ ἐκεῖνες πού γίνονταν γιὰ πληρωμὴ τοῦ παπᾶ. Πρὶν δηλ. ἀπὸ τὸ 1920. Τότε ἔδινε ὁ καθένας «τὸ ταγαριάτ'κο τ' παπᾶ», ὅταν τὸ μέτρο ἦταν τὸ ταγάρι. Ἄλλο μέτρο ἦταν ἓνας κάδος ἀπὸ κορμὸ δέντρου. Τὸν ἔλεγαν «κτσιούπα» (κουτσιούπα), ἢ «τσιατούρα». Γι' αὐτὸ καὶ σήμερα λένε τοὺς παπάδες «παπα-τσιατούρα». Δηλ. παλιὸς παπάς τῆς τσιατούρας, τῆς ἐποχῆς πού πληρώνονταν μὲ τὴν τσιατούρα. (Τὶς πληρ. ἔχουμε ἀπὸ Κων. Τσιάπα, Μαρ. Σιούτη ἀπὸ Κρυφοβό).

9. Τὸ ἀνοιγμα τῆς ἐκκλησίας. Λέγουν οἱ χωρικοί: «Ἄν'ξε τὴν ἐκκλησιά». «Θὰ ἀνοίξω τὸν Ἀγιώρη». Ἐχει λειτουργία στ'ν Ἀγία Παρασκευή».

Τὸ ἀνοιγμα γίνεται: Γιὰ ἄρρωστο νὰ γίνει καλά. Γιὰ ἄρρωστο πού ἔγινε καλά. Γιὰ νὰ γυρίσει ξενιτεμένος. Σὰ γυρίσει ξενιτεμένος. Γιατί ἔχει κάποιος ταμένο νὰ ἀνοίγει τὴν ἐκκλησιά κάθε χρόνο τὴν ἴδια ἐποχὴ ἢ ἡμερομηνία. Γιὰ κάποιον σημαντικὸ γεγονὸς πού τοῦ συνέβηκε τοῦ χωρικοῦ. Π.χ. Γλύτωσαν τὰ πρόβατα ἀπὸ κεραυνὸ ἢ ἀπὸ κάποια ἐπιδημικὴ ἀρρώστια. Ἐπίσης ὅταν χωρικός

«νειριαστεί» ἐκκλησιά ἢ ἅγιο πάει καὶ τὴν ἀνοίγει. Δηλ. ἂν δεῖ στὸ ὄνειρο τὴν ἐκκλησία ἢ τὸν ἅγιο.

«Ἀνοίγμα», εἶναι ἡ λειτουργία ποὺ κάνει ὁ χωρικός πάντα σὲ κάποιο ἐξωκλήσι. Καὶ ἐπειδὴ μένουν κλειστὰ τὰ ξωκκλήσια καὶ τ' ἀνοίγουν μὲ τὴ λειτουργία, γι' αὐτὸ στὰ χωριὰ λένε: «ἀνοίγω τὴν ἐκκλησία». Λένε καὶ «κάνω λειτουργία (π.χ.) στὸν Ἀἱ-Λιά». Ἡ σὲ ἄλλο ξωκκλήσι. Μπορεῖ στὸ ἐξωκκλήσι νὰ λειτουργήσει ὁ παπὰς καὶ γιὰ δυὸ οἰκογένειες. Δηλ. νὰ ἀνοίξουν τὴν ἐκκλησία καὶ δυὸ μαζί.

Κατὰ τὸ ἀνοίγμα ὁ χωρικός πηγαίνει: Λειτουργιὰ (πρόσφορο), ἀνάμα, κερία, λαμπάδες, λάδι, θυμιάμα. Πληρώνει τὸν παπὰ καὶ τὸν ψάλτη. Ἀκόμη καὶ τὸ ἀγῶγι τοῦ παπᾶ ἂν τὸ ξωκκλήσι εἶναι μακριὰ καὶ χρησιμοποιήσει αὐτοκίνητο ἢ ζῶο.

Ὁ παπὰς βγάζει «τὸν ἄρτο» γιὰ τὴν οἰκογένεια ποὺ κάνει τὴ λειτουργία. Δηλ. τὸ ἀντίδωρο ἀπὸ τὸ πρόσφορο. Τὸ παίρνει ἡ οἰκογένεια, καθὼς καὶ ἄλλο ἀντίδωρο. Τὸν «ἄρτο» μπορεῖ νὰ τὸν κρατήσει ὁ νοικοκύρης, νὰ τὸν πάρει κάποιο μέλος τῆς οἰκογένειας, ποὺ εἶναι ἄρρωστο καὶ δὲν μπόρεσε νὰ ἔρθει στὴ λειτουργία. Ἡ μπορεῖ νὰ τὸν «πάρει» (φάει) ἀμέσως στὸ τέλος τῆς λειτουργίας. (Τὸ ἔθιμο συνεχίζεται. Πληρ. Μαρ. Σιούτη, γριᾶς Κρυφοδοῦ. Καὶ Νάσως Μπότσαρη ἀπὸ Κουκλέσι).

10. Τί φέρνουν ἀπὸ τὸν τόπο προσκυνημάτων. Ὅταν γυρίσει ἓνας προσκυνητὴς ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά ἢ τὸ μοναστήρι «πῶχει χάρη», ὅπου πῆγε νὰ προσκυνήσει καὶ νὰ ζητήσει «τὴ χάρη τ' Ἀγίου», φέρνει: «Ἄ ν φ ο υ ρ ἂ » (ἄρτο, ἀντίδωρο). Τοῦτον τὸν τρῶει κανένας ἄρρωστος στὸ σπίτι τὸ ἄλλο πρῶι, πρὶν νὰ βάλει τίποτε στὸ στόμα του. Δηλ. νηστικός. Μπορεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ προσκυνητὴς νὰ τὸν «πάρει» τὸ ἄλλο πρῶι. Ἐνα κομματάκι ἀπὸ τὸν ἄρτο αὐτὸ πολλές μανάδες βάζουν στὸ φυλαχτὸ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ.

«Λάδι ἀπὸ τὸ καντήλι τοῦ Ἀγίου» τοῦ μοναστηριοῦ. Τὸ φυλᾶνε σ' ἓνα μπουκαλάκι, ποὺ τὸ ἔχουν συνήθως τοποθετημένο στὸ Εἰκονοστάσι τοῦ σπιτιοῦ. Ἀπ' αὐτὸ τὸ λάδι βάζουν στὸ αὐτὶ κανενὸς ἀνθρώπου, ὅταν τὸν πονέσει ἢ σὲ ἄλλες περιπτώσεις ἐξωτερικῆς παθήσεως τοῦ σώματος (πρήξιμο, λούγκα). Δίνουν καὶ στὸ γείτονα ἢ σὲ κάποιον στὸ χωριὸ ποὺ θὰ τὸ χρειαστεῖ. Νὰ μιὰ φράση ποὺ τὴν ἀκουγα συχνὰ ἀπὸ τὴ μητέρα μου: «Θὰ πᾶω νὰ πάρω λίγο λάδι ἀπ' τὴν Νάσαινα νὰ σ' ἔχω στ' αὐτί, νὰ σ' περάσ'. Τόχει ἀπὸ τὴ Χάρ' τ'ς Τσιούκας».

Χῶμα ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Ἀγίου. Ὅπως ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, νεομάρτυρα Ἰωαννίνων. Τὸ βάζουν στὰ φυλαχτὰ τῶν παιδιῶν. Καὶ προπάντων τῶν παιδιῶν ποὺ «πῆραν λάβα» (πῆραν φόβο, φοβία), γιὰ νὰ μὴ φοβοῦνται.

Φέρνουν λιθάνι ἢ θυμιάμα. Τὸ χρησιμοποιοῦν νὰ «θυμιάσουν» ἢ νὰ «λιθανίσουν» κανένα παιδί ποὺ «πῆρε ἀπὸ μάτι» (βασκανιά). Παιδί ποὺ φοβᾶται. Σὲ ἄρρωστον στὸ σπίτι ἀπὸ ψυχικὸ νόσημα. Ἀκόμη τὸ θυμιάμα αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦν νὰ τὸ βάζουν σὲ δόντι ὅταν τοὺς πονάει. «Θυμιάζουν τὸ μαντρί» ὅταν συμβεῖ κάτι κακὸ στὰ γιδοπρόβατα. (Ἀρρώστια, βάσκαμα, βούρλα κλπ.). «Θυμιάζουν» ἀκόμη βόδι, ποὺ πῆρε ἀπὸ μάτι, ποὺ φούσκωσε (τυμπανισμός), καθὼς καὶ ἄλογο, ποὺ ἄρρωστησε.

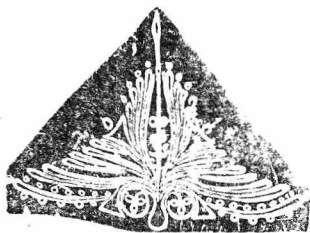
Κερί. Μισοκαμένο κερί, ἀποκέρι. Τὸ χρησιμοποιοῦν νὰ φτιάχνουν «κε-

ραλ'φή», πού τή βάζουν στὰ ἐγκαύματα. Τὸ ἀνακατώνουν βέβαια καὶ μὲ ἄλλο κερὶ καὶ λάδι.

Ἄ γ ι ο ν έ ρ ι . Ἐν τὸ μοναστήρι ἢ ἡ ἐκκλησία ἔχουν Ἀγίασμα παίρνει ὁ προσκυνητὴς σ' ἓνα μπουκαλάκι. Στὸ σπίτι τὸ διατηροῦν στὸ Εἰκονοστάσι, γιὰ ὥρα ἀνάγκης. Δηλ. γιὰ ἄρρωστο, γιὰ βάσκαμα, γιὰ ράντισμα μαντριοῦ. Συνήθως μόλις τὸ φέρνει ὁ προσκυνητὴς πίνουν τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας ἀπὸ λίγο. Ἄλλος χῶρος πού φυλάγονται τὰ «ἀγιασμένα πράγματα» στὸ σπίτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι εἶναι: Μιὰ ἄκρη στὸ ντουλάπι τοῦ σπιτιοῦ. Μιὰ θουρίδα (θυρίδα) στὸν τοῖχο, πού συνήθως ἔχουν ὅλα τὰ λιθόχτιστα παλιὰ σπιτία στὸ χωριό. Καμιὰ ἀκρούλα στὸ ψηλότερο μέρος τῆς πιατοθήκης.

(Τὰ ἔθιμα καὶ οἱ συνήθειες διατηροῦνται ἀκόμη σήμερα. Οἱ πληρ. καὶ οἱ ἰδιωματισμοὶ ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Μαρίας Σιούτη καὶ Μαρ. Σκανδάλη ἀπὸ Κρυφοβό καὶ Νάστως Μπότσαρη ἀπὸ Κουκλέσι).

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Θ. ΚΟΥΣΟΥΡΗ

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΡΥΠΑΝΣΣΕΩΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ μέλλον τῆς Ἠπείρου ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴ τῆς ἀνάπτυξη, φαίνεται νὰ ἀνήκει, κατὰ ἓνα μεγάλο μέρος σιὸς ὑδατίνους πόρους τῆς. Ἡ ὑδατοκάλυψή τῆς εἶναι ἡ μεγαλύτερη τῆς χώρας, μὲ ἄμεση χρησιμοποίησίν τῆς σὲ ἀρδεύσιμες γεωργικὰς καλλιέργειες, σὲ βασικὸς τομεῖς τῆς βιοτεχνίας τῆς, σὲς μελλοντικὰς βιομηχανικὰς μονάδες τῆς καὶ σιὸς πρὸς δημιουργίαν ὑδροηλεκτρικῶν σταθμῶν τῆς. Ἀκόμα, μὲ τὴν μείωσιν, γενικῶς, τῶν ἀλιευτικῶν πεδίων τῶν θαλασσῶν καὶ τὴν συνεχῶς ἀξαναομένη ζήτησιν ζώϊκων πρωτεϊνῶν, τὰ ὕδατά τῆς τὰ ἐσωτερικά, ποταμοί, λίμναι, πηγαὶ καὶ τῶν λιμνοθαλασσῶν, προσφέρουν ἓνα θαυμάσιον πόλον ἐπενδυτικὸν γιὰ τὴν ἰχθυοτροφίαν καὶ τὴς ὑδατοκαλλιέργειας. (Καλλιέργειες πέστροφας - κυπρίνων - τσιπούρας - γυρίδων - μωδιῶν - βασιλάκων καὶ ἄλλων ὑδροβίων ὁργανισμῶν). Ἡ τάση τῆς χρήσεως τῶν ὑδάτων σὲ ποικίλεις δραστηριότητες θὰ δημιουργήσῃ ἢ καὶ ἀρχίσῃ νὰ δημιουργεῖ προβλήματα ποιότητος τοῦ περιβάλλοντος, ἀνταγωνιζόμενα τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἠπείρου. Ἔτσι τὸ κόστος τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεών του, πὸν ἀσχοῦνται ἀπὸ τὴν χρῆσιν του καὶ πὸν ἐμφανίζονται μὲ τὴν μορφή τῆς ρεπάρσεως καὶ τὴς πολυπληθεῖς μορφῆς τῆς, ἐπιβάλλεται σὰν συνέπεια τῆς ἀδυναμίας μας νὰ κοστολογήσουμε τοὺς φυσικοὺς πόρους πὸν ἀρχίζουν νὰ σπανίζουν ἢ πὸν ἐξοίσιανται ἀλλοιώσεις. Οἱ λόγοι τῆς ἀλλοιώσεως ἢ καὶ τῆς ἐποβαθμίσεως τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν, α) σὴν ἀνεξέλεγκτῃ ἀστυχοποίησιν μὲ μεγάλες πυκνότητες πληθυσμοῦ, β) σὲς χωρὶς λεπτομεροῦ προγραμματισμό, προσπάθειες γιὰ τὴν αὔξησιν τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, πὸν ἐξώθησαν τὴν βιομηχανικὴν ἐγκατάστασιν ὅπου ὑφάρχει καὶ τὴν παραγωγὴν σὲ μιὰ αὔξησιν χωρὶς προηγούμενον, γ) σὴν ἐφαρμογὴν σὲ μεγάλη κλίμακα, τεχνολογίας πὸν προκαλεῖ ρύπανσιν καὶ κατασπατάλησιν τῶν φυσικῶν πόρων καὶ δ) σὴν μαζικὴν ἀλλαγὴν τῶν συνηθειῶν καὶ τῶν προτιμήσεων τοῦ κοινοῦ πὸν ὀδήγησε σὲ μιὰ καταναλωτικὴν ἠθικὴν πὸν εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν καθημερινὴν σχεδὸν ἀλλαγὴν καὶ συνεπῶς καὶ ἀπόρριψιν τῶν προϊόντων τῆς ἀφθονίας. Τὴν μεγαλύτερη πίεσιν αὐτῶν δέχεται τὸ ὕδωρ πὸν παραδοσιακὰ χρησιμοποιεῖται σὰν χῶρος ἀπορρίψεων παντὸς εἶδους ἀποβλήτων καὶ, πολλὰς φορές, μέσον μεταφοράς τοὺς μακρὰν τοῦ τόπου ἀπορρίψεως.

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΜΕΤΡΙΑ

α. Θέσις καὶ χαρακτηριστικὰ περιοχῆς

Τὸ διαμέρισμα τῆς Ἠπείρου χαρακτηρίζεται ὡς ἡ πλέον ὀρεινὴν περιοχὴ τῆς Ἑλλάδος. Βρίσκεται στὴν βορειοδυτικὴν πλευρὰ τῆς χώρας καὶ συνορεύει Ν.Α. μὲ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, Α. μὲ τὴν Θεσσαλίαν, Β.Α. μὲ τὴν Μακεδονίαν, ἢ Β.Δ. πλευρὰ τῆς ὀρίζει τὰ σύνορα μὲ τὴν Ἀλβανίαν, ἐνῶ ὁλόκληρὴ ἢ Δ. καὶ Ν.Δ. πλευρὰ ἐρέχεται ἀπὸ τὸ Ἰόνιον πέλαγος, ἐνῶ ἢ Ν. πλευρὰ τῆς ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον.

Ἡ καλλιεργήσιμη γῆ εἶναι πολὺ περιορισμένη καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, 310334 κάτοικοι κατὰ τὴν ἀπογραφὴν 1971, ἀσχολεῖται μὲ τὴν γεωργικὴ παραγωγὴ καὶ τὴν κτηνοτροφία (66460 κάτοικοι), τὰ δάση καὶ τὴν ἀλιεία. Ἡ ὕδα ἢ φύση τοῦ ἐδάφους τῆς τὴν κατατάσσει μεταξὺ τῶν πρὸ φτωχῶν περιοχῶν τῆς χώρας.

Διοικητικῶς χωρίζεται στοὺς νομοὺς Ἰωαννίνων, Ἄρτας, Πρέβεζας καὶ Θεσπρωτίας.

β. Ἑκταση, ἔδαφος καὶ ὁρεογραφία

Ἡ ἑκταση τῆς Ἠπείρου ἀνέρχεται τὰ 9203 τ. χλμ., δηλ. τὸ 7.0% τῆς συνολικῆς ἐπιφάνειας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ καλλιεργήσιμη γῆ, εἶναι μόλις τὸ 14.0% τῆς συνολικῆς τῆς ἑκτάσεως, ἐνῶ ὁ μέσος ὅρος τῆς χώρας εἶναι 29.5%. Ἀντίθετα οἱ ἑκτάσεις ποὺ καλύπτονται ἀπὸ ὕδατα εἶναι 2.6%, ἐνῶ τὸ σύνολο τῆς χώρας ἔχει ποσοστὸ ὕδατοκαλύψεως περὶ τὸ 2%.

Τὴν Ἠπειρο καταλαμβάνουν οἱ Ἑλληνίδες ὁροσειρές ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἀπόληξιν τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τοῦ Διναρο - Ταυρικοῦ τέξου ποὺ διατρέχει τὴν Γιουγκοσλαβία. Τὰ βουνὰ τῆς εἶναι πτωχοσιγενῆ καὶ ρηξιγενῆ καὶ δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὶς ἀλπικὲς πτυχώσεις καὶ ἀπὸ τὶς μετέπειτα διαρρήξεις τῶν στρωμάτων τους, τὶς ἀνυψώσεις ἢ καὶ τὶς καταβυθίσεις τμημάτων τους. Τὰ κυριώτερα βουνὰ κατανέμονται στὸν Ν. Ἰωαννίνων, Σμόλικας (2637 μ.), Τύμφη (2497 μ.), Γράμιος (2520 μ.) καὶ Μιτσικέλι, στὸν Ν. Ἄρτας τὰ Ἀθαμανικὰ ἢ Τζουμέρνα (2469 μ.), τὸ Ξεροβούνι (1614 μ.), Παραμυθιάς, Σουλίου, Θεσπρωτικὰ (2274 μ.), Ξεροβούνι καὶ τοῦ Ζαλόγγου (772 μ.). Τέλος στὸν Ν. Θεσπρωτίας ἀπαντοῦν οἱ ὁροσειρές Μουργκάνας (1806 μ.), Σουλίου (1615 μ.), Παραμυθιάς (1658 μ.), Φιλιατῶν (1240 μ.) καὶ Πάργας.

γ. Γεωλογικὴ συγκρότηση

Ἡ περιοχὴ τῆς ὁροσειρᾶς τῆς Πίνδου, παρουσιάζει μίαν σχετικὴ ὁμοιομορφία καὶ μονοτονία καθὼς καὶ περισσότερο ἀπλὴ σύσταση. Τὸ πέτρωμα ποὺ ἐπικρατεῖ κατὰ κάποιον τρόπο, στὶς ἑκτάσεις αὐτές, καὶ δίδει τὸν μονότονον τόνο στὸ τοπίο, εἶναι ὁ φλύσχης, σύστημα ἀπὸ λεπτὰ ψαμμιτικὰ στρώματα ποὺ ἐναλλάσσονται μὲ ἄλλα ἀργιλικὰ - σχιστολιθικὰ ἢ καὶ μαργακὰ - ἀργιλικὰ. Πολλὲς φορὲς θρίσκονται καὶ ἐν στρώσεσι ἀπὸ ἀσβεστολιθικὰ στρώματα καὶ ἀπὸ κροκαλοπαγῆ. Κατὰ κανόνα ὁ φλύσχης σχηματίζει χαμηλῶματα, ἐνῶ ὁ ἀσβεστόλιθος κορυφές καὶ πλαγιές, ἀλλὰ καὶ ὀρεινὲς περιοχές, ὅχι πολὺ χαμηλές, σχηματίζει ὁ φλύσχης. Μέσα στὸν φλύσχην γενικά, εἶναι ἐντοπισμένοι οἱ ποταμοὶ τῆς Ἠπείρου. Τὰ ποτάμια κόβουν ἐγκάρσια τὸν ἀσβεστόλιθο καὶ σχηματίζουν, μερικὲς φορὲς, βαθεῖα φαράγγια (Βίκος στὸν Βοϊδομάτη, Κόνιτσα στὸν Ἄωο κ.ἄ.). Ἐπίσης ἐμφανίζονται καὶ μάζες περιδοτικῆς (Σμόλικας κ.ἄ.). Δυτικὰ τῆς ζώνης τοῦ φλύσχου τῆς Πίνδου, θρίσκεται μίαν σειρὰ ἀσβεστολιθικὴ μὲ σχιστολίθους καὶ ἀκόμα δυτικότερα συναντῶνται καὶ πάλι σειραὶ φλύσχης καὶ ἀσβεστολίθων.

ΚΛΙΜΑ

Τὸ κλίμα στὰ παράλια καὶ στὰ χαμηλὰ τμήματα τῆς Ἠπείρου εἶναι ἥπιο, τοῦ μεταβατικοῦ ἢ θαλασσίου τύπου, ἐνῶ οἱ ὀρεινὲς ἐκτάσεις, ἔχουν ὅλα τὰ γνωρίσματα κλιμάτων βορειότερων περιοχῶν, τοῦ χερσαίου ἢ ἡπειρωτικοῦ τύπου.

Ὡς πρὸς τὶς θερμοκρασίες τοῦ ἀέρα, παρατηροῦνται διαφορὲς πλέον τῶν 20°

Κελσίου, μεταξύ του πιο ψυχρού και του πιο θερμού μήνα του έτους. Η μέση ετήσια θερμοκρασία του εσωτερικού είναι 15°K και των παραλίων γύρω στους 18.5°K .

Η Ήπειρος είναι ή περισσότερο υγρή περιοχή της χώρας και μάλιστα στο παραλιακό της τμήμα, με συχνές και πολλές βροχές. Κατά μέσο όρο σε 1102.5 χλστμ. ανέρχεται το ετήσιο ύψος της βροχής, με βροχερότερους μήνες τον Νοέμβριο, Δεκέμβριο, Φεβρουάριο και Μάρτιο. Η υγρασία γενικά κυμαίνεται μεταξύ 70 και 72.5 βαθμών της υγραμετρικής κλίμακας. Το χιόνι στις πεδιάδες, μέχρι 500 μ. ύψους, δεν έχει πάχος περισσότερο από 0.40 μ., ενώ υψηλότερα συναντάται και σε μεγαλύτερα πάχη.

Συνηθέστεροι άνεμοι είναι ο Δυτικός και Βορειοδυτικός την άνοιξη και το καλοκαίρι, ενώ ο Νοτιοδυτικός και ο Βόρειος, το φθινόπωρο και το χειμώνα.

Γύρω στις 84 μέρες το χρόνο έχει συννεφιά και όμίχλη, και παρατηρείται τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο συνήθως.

Η Ήπειρος είναι μία από τις πλέον χαλαζόπληκτες περιοχές της χώρας, με μεγαλύτερη συχνότητα κατά τους χειμερινούς μήνες στις παραθαλάσσιες περιοχές παρά στο εσωτερικό, όπου η μεγαλύτερη συχνότητα παρουσιάζεται κατά τους θερινούς μήνες.

ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ

Το ανάγλυφο του εδάφους της Ήπειρου, ή φύση του και οι κλιματικές συνθήκες επιτρέπουν την ύπαρξη μεγάλων σε μήκος και πλούσιων σε ύδατα ποταμών. Επίσης, μέσα σε καταδυθείσες βρίσκονται και ώρισμένες λίμνες και κοντά στις εκβολές των ποταμών δημιουργούνται λιμνοθάλασσες και τεράγγη.

α. Ποταμοί

Οι ποταμοί της πηγάζουν όλοι από αυτήν, αλλά άλλοι εκβάλλουν μέσα στα όριά της και άλλοι εκτός. Άξιοι λόγου είναι και μερικοί παραπόταμοι όπως, ο Σαραντάπορος και Βοϊδομάτης στον Άωο, ο Μετσοβίτικος, Ζαγορίτικος και Βάρδας στον Άραχθο και ο Βουβός στον Άχέροντα. Ο ποταμός Άχελώος βρίσκεται στα σύνορα του γεωγραφικού διαμερίσματος της Ήπειρου με την Θεσσαλία και δεν συμμετέχει στο υδάτινο διαμέρισμά της. Ενδιαφέρουσες είναι και οι μέσες μηνιαίες και ετήσιες παροχές στους ποταμούς Άωο (Γέφυρα Κονίτσης), Βοϊδομάτη (Γέφυρα Κονίτσης), Καλαμιά (Κιστέκι), Λούρο (φράγμα Υ—ΗΣ) και Άραχθο (Γέφυρα Άρτας).

β. Λίμνες - Λιμνοθάλασσες - Έλη - Τέλματα - Έγκαταστάσεις ιχθυοτροφείων

Η κυριώτερη λίμνη στην Ήπειρο είναι ή Παμβώτις ή λίμνη των Ίωαννίνων με έκταση γύρω στα 21 τ. χλμ. και μέσου βάθους γύρω στα 4 μ. Μικρότερη είναι ή λίμνη της Τζαραβίνας, νότια στο Δελτινάκι στον Ν. Ίωαννίνων. Υπάρχει ακόμη και ή τεχνητή λίμνη του Λούρου με τον υδροηλεκτρικό σταθμό. Παλαιότερα υπήρχαν οι τελματώδεις εκτάσεις στην περιοχή Λαφίστας Ίωαννίνων και ή Άχερουσία λίμνη που έχουν αποξηρανθεί.

Στο Ν. Πρεβέζης υπάρχουν οι τελματώδεις εκτάσεις των ποταμών Λούρου και Άχέροντα. Στον Αιθριακό κόλπο βρίσκονται οι λιμνοθάλασσες Μάζωμα, Τσπέλι, Ροδιά, Τσουκαλιό, Αδερή, Λογαρού, Σακολέτσι, Άγριλλος και Κόφτρα, συνολικής έκτασεως πάνω από 5000 στρέμματα. Στις εκβολές του Άχέροντα υπάρχει ή λιμνοθάλασσα του Φαναριού. Στον Ν. Θεσπρωτίας υπάρχουν τέθαλασσινά ιχθυοτρο-

φεία Σαγιαδάδας, Βόντα, Καλάγκα, καθώς και ή λίμνη Προυντάνη και τὰ ἐκμεταλλευόμενα ἔλη Καλοδίκης και Παλαιονκάστρου.

Ἀπὸ τίς πολλές ἐγκαταστάσεις ἰχθυοτροφείων ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ ὁ ἰχθυογεννητικὸς σταθμὸς Λούρου ὅπου ὑπάρχει ἐκκολαπτήριο ἰχθύων, ἰδίως πέστροφας, γιὰ τὴν τροφοδοσία τῶν πεστροφοτροφείων τῆς χώρας μὲ νεαρὰ ἰχθύδια. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρονται οἱ ἐγκαταστάσεις πεστροφοτροφείων Κεράσσου, Ἄρτας, Μελιγγοῦ Δωδώνης, Κλειδωνιάς Κόνιτσας, Καλλιθέας Κόνιτσας, Λεῦκες Ριαχόδου, Κρύα Ἰωαννίνων, Αὔλακας Τούμπας, Τσαγκαροπούλου Λιοντίτσι, κ.ἄ.

γ. Ὑπόγεια ὕδατα

Τὰ ὑπόγεια ὕδατα (ἀρτεσιανὰ) ἀποτελοῦν μικρὸ μόνο ποσοστὸ τῶν συνολικῶς ὑπαρχόντων ἐπιφανειακῶν ὑδάτων μὲ 53 ἑκατ. κ.μ. ὕδατος ἐπὶ συνόλου 8245 ἑκατ. κ.μ. ἐπιφανειακῶν ὑδάτων.

δ. Ἰαματικές πηγές

Οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς ἰαματικές πηγές τῆς Ἠπείρου δὲν ἔχουν ἀξιοποιηθεῖ ἢ ἔχουν μόνο τοπικὴ σημασία. Ἀπὸ αὐτὲς 26 μὲ 3 πού ἐκμεταλλεύονται θρίσκονται στὸ Ν. Ἰωαννίνων, 11 μὲ 1 ἀξιοποιημένη στὸ Ν. Ἄρτας, 2 μὲ 1 ἀξιοποιημένη στὸ Ν. Πρέβεζας καὶ στὸν Ν. Θεσπρωτίας 3.

ε. Θάλασσες - Κόλποι

Ἡ Ἠπειρος θρέχεται ἀπὸ τὸ Ἰόνιο πέλαγος καὶ εἰδικώτερα ἀπὸ τὴν θάλασσα τῆς Χειμάρρας (θόρεια παράλια), Κερκυραϊκὴ θάλασσα (Β.Δ ἀκτές), τὴν θάλασσα τῶν Παξῶν (Β.Δ παράλια) καὶ τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο (Νοτίως). Ἰδιαίτερη σημασία παρoυσιάζει ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος μὲ τὰ 579000 στρέμματα ὑδάτινης ἐπιφάνειας.

ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ — ΧΡΗΣΗ ΥΔΑΤΙΝΩΝ ΠΟΡΩΝ

Τὸ 30% τοῦ ὑδάτινου δυναμικοῦ τῆς χώρας θρίσκεται στὴν περιοχὴ τῆς Ἠπείρου. Ἀπὸ τοὺς ὑφισταμένους ὑδάτινους πόρους, ἓνα μικρὸ τμήμα χρησιμοποιεῖται γιὰ ὕδρευση, γεωργικὲς καὶ βιομηχανικὲς - βιοτεχνικὲς χρήσεις καὶ παραγωγὴ ἐνεργείας. Τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τῶν ἐπιφανειακῶν καὶ ὑδάτινων πόρων χρησιμοποιεῖται γιὰ ὕδρευση καὶ κυρίως γιὰ τὴν γεωργία, καλυπτόμενο ἀπὸ τὰ ἐπιφανειακὰ ὕδατα. Μὲ τὰ ἐκτελεσθέντα καὶ ἐκτελούμενα ἀρδευτικὰ ἔργα Λάμαρης Πρέβεζας, Ἰωαννίνων, Βελῆας Παρακαλάμου κ.ἄ. πολλὰ ἐλπίζει ἡ γεωργία τῆς Ἠπείρου.

Μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν ὄγκων τῆς Ἠπείρου σχηματίζονται προσχωματικὲς λεκάνες πού καλύπτονται ἀπὸ γόνιμα ἐδάφη. Ἐκεῖ πού τὰ ὕδατα δὲν ἐξαφανίζονται, οἱ διεξοδοὶ τοὺς εἶναι δύσκολοι καὶ γι' αὐτὸ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ χρόνου καλύπτονται ἀπὸ λιμνάζοντα ὕδατα, σχηματίζουν ἔλη καὶ δημιουργοῦν παθογενὴ ἐδάφη, ἐνῶ θὰ μπορούσαν μὲ κατάλληλα ἔργα νὰ χρησιμοποιηθοῦν τουλάχιστον γιὰ ἀνοιξιὰτικες καλλιέργειες. Ἀπὸ μελέτες διαπιστώθηκε ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἀρδευση 463500 στρεμμάτων ἀπὸ τὰ ὁποῖα, 400000 νὰ δοθοῦν στὴν καλλιέργεια καὶ τὰ ἄλλα νὰ διατεθοῦν γιὰ βοηθητικούς χώρους ἐγκαταστάσεων.

Οἱ ὀρητικοὶ καὶ χειμαρρῶδεις ποταμοὶ τῆς ἀποτελοῦν τρομερὴ δυσκολία γιὰ τὴν ἀλιευτικὴ τοὺς ἐκμετάλλευση καὶ μόνο τὰ τμήματα κοντὰ στὶς ἐκβολές τοὺς ἐκμεταλλεύονται π.χ. Παλαιὰ κοίτη Καλαμῆ μὲ 6 τόννους μέσης ἐτησίας ἰχθυοπαγωγῆς.

Γενικά τὰ ὕδατά της ἀποτελοῦν τὸν κατ' ἐξοχὴν ἰχθυοπαραγωγικὸ πόλο ἐκμεταλλεύσεώς τους. Ἡ πεστροφοκαλλιέργεια - πεστροφοτροφία καὶ σὲ ἀξιόλογο βαθμὸ ἢ κυπρινοτροφία ἀποτελοῦν ἢ μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν τίς καλλίτερες πηγές γιὰ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τοῦ διαμερίσματος.

Εἰδικώτερα οἱ πλέον οἰκονομικὰ εὐρωστοὶ ὕδατινοι πόροι ποὺ ἐκμεταλλεύονται καὶ μποροῦν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν ἀποδοτικώτερα εἶναι:

α. Ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος μὲ τίς λιμνοθάλασσές του

Μέσα στὸν κόλπο ἐκβάλλουν οἱ ποταμοὶ Λούρος καὶ Ἀραχθός, μὲ μέση συνολικὴ παροχὴ ὕδατος 13 κ.μ./δευτ., ποὺ τὸν ἐμπλουτίζουν συνεχῶς μὲ τὰ μεταφερόμενα θρεπτικά τους συστατικά. Ἡ ἐτήσια ἀλιευτικὴ παραγωγή τοῦ κόλπου κυμαίνεται μεταξὺ 590 καὶ 1500 ἕως 2000 τόννους. Κατὰ τὸ 1972 στὴν περιοχὴ τοῦ Ἀμβρακικοῦ τὰ ἀλιεύματα ἀπὸ τὴν θάλασσα ἀνῆλθαν σὲ 600 τόννους καὶ ἀπασχόλησαν 750 ἀλιεῖς μὲ 361 σκάφη. Ἀπὸ τὰ ἰχθυοτροφεία ἡ παραγωγή ἦταν 500 τόννοι, ἀπὸ τίς ἐγκαταστάσεις τεχνητῆς ἐκτροφῆς ἰχθύων 130 τόννοι, καὶ ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς καὶ μικρὰ τμήματα ὕδατος, γύρω στοὺς 3 τόννους. Δηλαδὴ συνολικὰ ἡ παραγωγή ἔφτασε τοὺς 1233 τόννους ἀλιευμάτων. Τὰ ἀλιευόμενα συνήθως εἶδη εἶναι Κέφαλοι, Γαρίδες, Τσιπούρες, Χέλια, Γλῶσσες, Λαβράκια, Σαρδέλλες, Σαρδέδια κ.ἄ. Σ' αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ σημαντικὴ ποσότητα παραγωγῆς αὐγοτάραχου ἀπὸ τίς λιμνοθάλασσες Τσουκαλιὸ καὶ Τσοπέλι ποὺ διατίθεται μὲ 1500 δρχ./χλγρ. Κατὰ τὸ 1976, κατὰ μέσο ὄρο ἡ τιμὴ τῆς διαθέσεως ἀλιευμάτων στὴν περιοχὴ Ἰωναννίων - Πρέβεζας - Ἀρτας ἦταν σὲ δρχ./χλγρ.: Κέφαλος 70, Γαρίδες 230, Χέλια 50 - 100, Γαῦρος 25, Σαρδέλλα 20, Σκουμπρί 30, Πέστροφα 50, Κυπρίνος 50. Ἔτσι ἕνα ἀρκετὸ ψηλὸ ἔσοδο ἐξασφαλίζεται ἂν καὶ τὰ διατιθέμενα μέσα καὶ οἱ τρόποι τῆς ἀλιείας, ἀκολουθοῦν τὸν παραδοσιακὸ τρόπο καὶ οἱ ποικίλες ἐπιδράσεις τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος (ρύπανση, ὑπεραλίευση) ἐπιφέρουν χρόνον μὲ τὸ χρόνο μικρότερη ἰχθυοπαραγωγή.

Στὶς λιμνοθάλασσες τοῦ Ἀμβρακικοῦ ἐπιτυγχάνονται συλλήψεις ἰχθύων 60 - 130 χλγρ. σὲ ἕνα ἐκτάριο κατὰ μέσο ὄρο, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 70 - 80% ἀποτελοῦν Κέφαλοι καὶ τὸ 15 - 20% τὰ Χέλια. Τὸ σύνολο τῆς παραγωγῆς σὲ Χέλια στὴν μερίζονα περιοχὴ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀνέρχεται ἐτησίως γύρω στοὺς 500 τόννους, μὲ κατανάλωση τῶν μικροτέρων (100 γρ.) στὴν περιοχὴ Πρέβεζας - Ἀρτας καὶ τὴν ἐξαγωγή τῶν μεγαλυτέρων (1 - 2 χλγρ.) ζωντανῶν, στὴν Ὀλλανδία καὶ τὴν Ἰταλία μὲ 120 δρχ./χλγρ., ὅπου θὰ ἐπεξεργασθοῦν καταλλήλως καὶ θὰ πωληθοῦν στὶς ἀγορὲς τῆς Εὐρώπης μὲ 400 - 500 δρχ./χλγρ. Τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ ἡ Ἰαπωνία ἀγοράζει νεαρὰ ἄτομα μὲ 90 δρχ./χλγρ., γιὰ νὰ τὰ θρέψει καὶ νὰ τὰ πωλήσει κατόπιν πανάκριβα. Ἔτσι ἕνα καὶ ἐδῶ σημαντικὸ οἰκονομικὸ ὄφελος ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία τῆς πρώτης ὕλης χάνεται, λόγῳ ἀπουσίας ἐγκαταστάσεων βιοτεχνικῆς τους ἐπεξεργασίας, καθὼς καὶ γνώσεως καὶ ἐμπειρίας, γιὰ τίς σημερινές ἰχθυο-οἰκονομικὲς δυνατότητες ἀριστῆς ἐπιλογῆς μεταξὺ πόρων γιὰ ἐκμετάλλευση. Ἀξιόλογη εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ παραγωγή γαρίδας, κυμαινομένης ἀπὸ 40 - 300 τόννους ἐτησίως μὲ ψηλὰς τιμὲς πωλήσεώς τους. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ φυσικὲς κοιτίδες μυδιῶν μποροῦν ν' ἀποτελέσουν ἕνα σπουδαῖο ἔσοδο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς.

Στὴν περιοχὴ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λούρου καὶ Ἀραχθοῦ ἔχουν προγραμματισθεῖ γιὰ ἔδρυση, ἀπὸ κρατικὰ καὶ ἰδιωτικὰ φορεῖς, ὑδροστάσια ἐκτροφῆς Χελιῶν καὶ πρότυπο Κυπρινοτροφεῖο (Ψαθότοπι Ἀρτας). Ἀκόμη καὶ ἰχθυο-ζωοτροφικὲς ἐπιχειρήσεις εἶναι γιὰ ἔδρυση.

β. Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων

Ἡ λίμνη κατὰ κύριο λόγο ἐξυπηρετοῦσε τὴν ἀλιεία μὲ μέση ἐτήσια παραγωγὴ γύρω στοὺς 170 τόννους καὶ τιμὴ διαθέσεώς τους γύρω στὶς 50 δρχ./χλγρ. Πρόσφατα μὲ τὴν δημιουργία ἀντιπλημμυρικῶν καὶ ἀρδευτικῶν ἔργων, ἡ λίμνη ἐξυπηρετεῖ τὴν ἀρδευση τῆς πεδιάδας τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ ἀλιευτικὴ παραγωγὴ τῆς λίμνης τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει ἀρχίσει νὰ ὑποχωρεῖ μὲ μείωση ἐμπορευμάτων εἰδῶν ἰχθύων ἢ καὶ ἔλλειψή τους, σὰν ἓνα ἀποτέλεσμα μαζί μὲ τὰ ἄλλα, καὶ τῆς ρυπάνσεως τῆς λίμνης ἀπὸ τὰ οἰκιακὰ ἀπόβλητα καὶ ἀπόβλητα ἄλλων ἐγκαταστάσεων, ποὺ εἶναι κτισμένες γύρω ἢ κοντὰ στὴ λίμνη. Ἡ λίμνη ἐξυπηρετεῖ ἐπίσης καὶ τὴν ἄθληση καὶ καὶ ψυχαγωγία (κολύμβηση καὶ κωπηλασία). Ἀξίζει ἐπομένως νὰ τονισθεῖ τὸ πολὺπτυχο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν λίμνη (Ἀλιευτικὸ - Ἀρδευτικὸ - Τουριστικὸ κλπ.), ποὺ πρέπει νὰ διατηρηθεῖ καὶ νὰ ἐνισχυθεῖ, ἀξιοποιώντας ἔτσι τὸν πόρο αὐτό, κατὰ τὸν προσφορώτερο τρόπο.

γ. Ἡ τεχνητὴ λίμνη Ὑδροηλεκτρικοῦ σταθμοῦ Λούρου καὶ τῶν λοιπῶν ὑπὸ κατασκευὴ σταθμῶν

Ἡ παρεχόμενη ἐτήσια ἱκανότητα παραγωγῆς τοῦ σταθμοῦ Λούρου, ἀνέρχεται σὲ 30 ἐκ. ΚΒΩ, ἐνῶ τὸ σύνολο τῆς καταναλώσεως τῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας γιὰ τὸ γεωγραφικὸ διαμέρισμα τῆς Ἠπείρου, ἀνέρχεται περίπου σὲ 12.8 ἐκ. ΚΒΩ τὸ χρόνο.

Ἡ τοπογραφικὴ διαμόρφωση τῶν κοιλάδων τῆς περιοχῆς, οἱ διαθέσιμες παροχὲς καὶ οἱ γεωλογικὲς συνθήκες, ἀποτελοῦν τὸ βασικὸ τρίπτυχο ἀναπτύξεως τοῦ δυναμικοῦ καὶ τῶν ἐγκαταστάσεων ἐνεργειακῶν ἐκμεταλλεύσεων.

Ἐκτὸς τοῦ σταθμοῦ Λούρου κατασκευάζεται καὶ τὸ φράγμα στὸ Πουρνάρι Ἀρτας ποὺ μαζί μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τῶν προγραμματισμένων νὰ ἐκτελεσθοῦν ἔργων τὸ τεχνικῶς ἐκμεταλλεύσιμο δυναμικὸ ὕδροηλεκτρικῆς ἐνέργειας, ὑπολογίζεται νὰ φθάσει τὰ 6250 ἐκ. ΚΒΩ, ἐνῶ γιὰ τὸ σύνολο τῆς χώρας σὲ 20670 ἐκ. ΚΒΩ.

δ. Ἰχθυοτροφεῖα - Ἐλη - Τενάγη - Λοιπὲς λιμνοθάλασσες

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἰχθυοτροφεῖα ποὺ θρίσκονται στὴν περιοχὴ τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὑπάρχουν μικρῆς δυναμικότητος λιμνοθάλασσες στὸν Ν. Θεσπρωτίας μέσης ἐτήσιας παραγωγῆς περὶ τοὺς 21 τόννους, ἐνῶ οἱ λίμνες καὶ τὰ ἔλη ἀποδίδουν περίπου 15 τόννους ἐτησίως.

Ὡς πρὸς τὰ πεστροφροτροφεῖα, ὑπάρχουν ἀξιολόγου δυναμικότητος ἐγκαταστάσεις, στὶς ὁποῖες ὅμως τὰ ἐμφανιζόμενα προβλήματα εἶναι συνεχῆ καὶ πολλὰ, ἀπὸ τὴν ἀγνοία συγχρόνων κανόνων καὶ στοιχειωδῶν τρόπων ἰχθυοτροφίας. Ἔτσι ἀπὸ παραγωγικῆς, πολλὰς ἀπὸ αὐτὲς τίς μονάδες ἔχουν γίνεи αἱμορραγοῦσες πληγὲς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς περιοχῆς.

ε. Ἰαματικὲς πηγές

Οἱ ἀναγνωρισμένες πηγές ἀποτελοῦν τόπο ἔλξεως, κυρίως τοπικῆς σημασίας. Στοιχεῖα κινήσεώς τους γιὰ τὸ 1961 δείχνουν ὅτι τὴν πηγὴ Παλιοσαράγκων Πρεβέζης ἐπεσκεψέθησαν 1360 ἄτομα γιὰ θεραπεία, τὴν πηγὴ Χανοπούλου Ἀρτας 549 ἄτομα καὶ ἀκόμη μικρότερος ἀριθμὸς πῆγε στὶς πηγές Καδάσιων, Πυξαρίας καὶ Ἀμάραντου Ἰωαννίνων. Προϋποθέσεις ἀναπτύξεώς τους εἶναι πολὺ περιορισμένες καὶ ἐπομένως καὶ ἡ δημιουργία προβλημάτων στὸν φυσικὸ τους χῶρο.

ΡΥΠΑΝΣΗ

Ἡ ρύπανση συνήθως ἀναφέρεται στὶς ἐπιβλαβεῖς οὐσίες ποὺ ἀπελευθερώνονται μέσα στὸ φυσικὸ περιβάλλον, σὰν ἓνα ἀποτελέσμα τῶν ἀνθρώπινων δραστηριοτήτων. Ρύπανση τῶν ὑδάτινων πόρων σὴ σύγχρονη κοινωνία εἶναι διπλῆς προελεύσεως. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ὑπάρχει ἡ τάση τῆς γενικῆς ἀπορρίψεως τῶν οἰκιακῶν ἀποβλήτων στὸ ἀστικὸ ἀποχετευτικὸ σύστημα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὑπάρχει ἡ τάση τῆς ἀπορρίψεως καὶ τῶν βιομηχανικῶν λυμάτων. Εἶναι εὐκόλο νὰ ρίπτουμε τὸ κάθε τι μέσα στὸ ὕδωρ, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ μέσα στοὺς ποταμοὺς, στὶς λίμνες καὶ στὴ θάλασσα, δὲν ἔχει ἀπεριόριστες δυνατότητες ἀπορροφῆσεως τῶν ἀπορριπτομένων ὑλῶν ἢ καὶ δυνατότητες διασπάσεώς τους. Τὰ πράγματα γίνονται ἀκόμη πιὸ περιορισμένα, ὅταν τὰ ὑδάτινα συστήματα εἶναι ἡμίκλειστα ἢ κλειστά.

Οἱ ἐπιδράσεις τῆς ρυπάνσεως τῶν ὑδάτινων πόρων τῆς Ἡπείρου, ἔχουν ἀρχίσει νὰ διαφαίνονται πάνω σὲ παραγωγικοὺς τομεῖς διαφόρων ἀναπτυξιακῶν δραστηριοτήτων καὶ θ' ἀρχίσουν νὰ εἶναι καταπιεστικὲς στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς, ἂν δὲν ληφθοῦν εἰδικὰ μέτρα, περιστολῆς καὶ ἐλέγχου τῆς ρυπάνσεως. Οἱ ἐξῆς πηγὲς χρειάζονται ἰδιαίτερη προσοχὴ λαμβανομένων ὑπόψη, τῶν μέχρι σήμερα ἐπιδράσεών τους καὶ τῶν μελλοντικῶν νὰ δημιουργηθοῦν σὲ μεγαλύτερη κλίμακα.

α. Ἀστικά κέντρα

Ἄν καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἡπείρου στὴν τελευταία ἀπογραφὴ ἔχει ἐλαττωθεῖ (1951 310.334 κάτοικοι, 1962 352.604 κάτοικοι, 1971 330.543 κάτοικοι), τὰ μεγάλα τῆς ἀστικά κέντρα ἔχουν ἐμφανίσει αὐξησὴ τοῦ πληθυσμοῦ τους (Ἰωάννινα 1951 32.315 κάτ., 1961 34.997 κάτ., 1971 40.130 κάτ., Ἄρτα 1951 12.947 κάτ., 1961 16.899 κάτ., 1971 19.498 κάτ., Πρέβεζα 1951 11.008 κάτ., 1961 11.172 κάτ., 1971 11.439 κάτ.). Σήμερα εἶναι παραδεκτὸ διεθνῶς, ὅτι στὶς ὑπὸ ἀνάπτυξη περιοχὲς κάθε κάτοικος δημιουργεῖ ἡμερησίως περίπου 30—70 λίτρα οἰκιστικῶν λυμάτων. Ἐνα μέρος αὐτῶν, ἀπορριπτόμενο ἀπορροφᾶται ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ ἐκεῖνο ποὺ μένει, ὀδεύει σὰν ἀπόβλητο μέσα στὰ δίκτυα τῶν ὑπαρχουσῶν ὑπονόμων, γιὰ νὰ καταλήξει τελικὰ σὲ κάποιον ἀποδέκτη (λίμνη, ποταμὸ, θάλασσα). Ἡ ἡμερήσια πάντως κατανάλωση ὕδατος καὶ ἡ ἀπόρριψη ἀποβλήτων, ποικίλλει, ἀνάλογα μὲ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο τοῦ πληθυσμοῦ, τὴν ἐργασία του, τὴν ἐποχὴ τοῦ ἔτους καὶ ἄλλους συντελεστές. Τὰ οἰκιακὰ ἀπόβλημα στὸ σύνολό τους, εἶναι ὀργανικῆς προελεύσεως, ὕδατοδιαλυτὰ στὸ μεγαλύτερο μέρος τους καὶ ἔτσι ἐνέχουν βιολογικὴ κυρίως ρύπανση. Ἡ εἰσαγωγὴ τὰ τελευταῖα χρόνια τῶν ἀπορρυπαντικῶν στὴ ζωὴ μας ἔκανε τὸ πρόβλημα τῶν ἀποβλήτων πιὸ πολὺπλοκο, γιατί σὲ πρῶτο στάδιο, δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ διάσπασή τους μὲ βιολογικὰ μέσα καὶ ἔτσι ἐμποδίζουν ἔντονα τὴν καθαροποίησιν τῶν ἀποβλήτων. Τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα τῆς Ἡπείρου, θρῖσκονται κοντὰ σὲ ἀποδέκτες. Οἱ ἀποδέκτες αὐτοί, βασικὰ ἐκμεταλλεύονται ἰχθυοπαραγωγικά, μὲ συνέπεια τὴν ἐπίδραση τῆς ρυπάνσεως ἐπὶ τῆς ὑδρόβιας ζωῆς. Ἡ πόλη τῶν Ἰωαννίνων θρῖσκεται δίπλα στὴ λίμνη καὶ ἓνα μέρος τῶν ἀποβλήτων τῆς διοχετεύονται σ' αὐτήν. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιδράσεώς τους φαίνονται καὶ ἀπὸ τὴν ἐλάττωσιν τῆς παραγωγῆς τῆς λίμνης. Ἡ Ἄρτα, ποὺ θρῖσκεται κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἀραχθό, σύντομα θὰ διοχετεύσει τὰ ἀπόβλητά της σ' αὐτόν, ὅπως καὶ ἡ Πρέβεζα στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο. Τὴν πίεσιν τελικὰ θὰ δεχθοῦν οἱ ἀποδέκτες, ποὺ ὅμως ἡ ἱκανότητά τους δὲν εἶναι ἀπεριόριστη σὲ οἰκιστικὰ ἀπόβλητα. Γενικά, ὁ ἐπιταχυνόμενος ρυθμὸς τῆς ἀστικῆς συγκεντρώσεως καὶ τοῦ ἐκπολιτισμοῦ, καθὼς καὶ ἡ συνεχῶς αὐξανόμενη κατανάλωσις τοῦ ὕδατος, θὰ δημιουργήσουν δια-

ταραχές στα μέχρι πρότινος παρθένα οικολογικά συστήματα, με τη συσσώρευση και την ποικιλία των συστατικών των αποβλήτων, στην περιοχή της Ήπειρου.

β. Βιομηχανίες - Βιοτεχνίες

Η βιομηχανική - βιοτεχνική ρύπανση στην Ήπειρο είναι περιορισμένη, επειδή λείπουν οι μεγάλες βιομηχανίες. Αυτό όμως δεν σημαίνει, ότι δεν υπάρχει, ή ότι δεν θα υπάρξει στο μέλλον, πρόβλημα από τις προγραμματιζόμενες να ανεγερθούν βιομηχανίες.

Γενικά η βιομηχανική ρύπανση μπορεί να είναι είτε οργανική είτε και ανόργανη. Η οργανική είναι παρομοίας φύσεως με εκείνη των οικιστικών λυμάτων, ενώ η ανόργανη περιέχει διάφορες χημικές ουσίες που προκαλούν τη χημική ρύπανση και που δεν εξουδετερώνεται βιολογικά.

Στην Ήπειρο σήμερα υπάρχει ένα έργο στάσιο κονσερβοποιίας όπου ροκ η πευτι κών και χυμών φρούτων. Το έργο-στάσιο αυτό ρίχνει τα απόβλητά του στον Λούρο ποταμό. Αυτού του είδους τα έργο-στάσια, χρησιμοποιούν μεγάλα ποσά ύδατος, για την κατεργασία καθαρισμού και αποφλοίωσης και κατά την απόσμηση με βρασμό. Τα απόβλητά τους είναι επιβαρυνμένα σε οργανικά υλικά (γεωργικά φάρμακα) και σε στερεά προϊόντα αποφλοίωσης. Τα στερεά υλικά σε άλλες χώρες χρησιμοποιούνται για την παραγωγή αιθυλικής αλκοόλης και ζωοτροφών.

Η δυνατότητα μείωσης της ρυπάνσεως υφίσταται και έντοπιζεται, στην ελάττωση των κατεργασιών εκπλύσεως και κατεργασιών με ύδωρ. Η αποφλοίωση ορισμένων, μπορεί να γίνει με χημικές μεθόδους και έτσι, οι απαιτήσεις σε ύδωρ και συνάμα και η ρύπανση, μειούνται σοβαρά. Το ύδωρ εξάλλου της φύσεως των κονσερβών μπορεί να διατηρηθεί καθαρό και να ανακυκλωθεί. Γενικά τα λύματα τέτοιων βιομηχανιών προσφέρονται για βιολογικό καθαρισμό, αλλά συνιστούν δαπάνες δυσανάλογες για το μέγεθος των βιομηχανιών αυτών. Οι μικρότερες παροχές σε απόβλητα, μπορούν να διοχετεύονται στα απόβλητα των πόλεων, μετά από μικρή επεξεργασία τους και απ' εκεί σε φίλτρα για τον βιολογικό καθαρισμό. Η καλύτερη πάντως λύση είναι η συγκέντρωση τέτοιων βιομηχανιών σε βιομηχανικές ζώνες, ώστε να γίνει δυνατή μία συγκεντρωτική κατεργασία καθαρισμού και επομένως λιγότερο δαπανηρά.

Διασκορπισμένες σε διάφορες περιοχές υπάρχουν μικρής ή μέσης δυναμικότητας βιοτεχνίες γαλακτοκομικών προϊόντων. Για την κατεργασία του γάλακτος και των προϊόντων του απαιτούνται μεγάλα ποσά ύδατος, που απορριπτόμενα περιέχουν αρκετά λίπη και πρωτεϊνικές ουσίες, στη μορφή δημογενοῦς διαλύματος απόβλημά τους. Τα απόβλητά τους προσφέρονται για βιολογικό καθαρισμό και επειδή περιέχουν θρεπτικά συστατικά σε μεγάλη καθαρότητα, κατά τον καθαρισμό τους οδηγούν σε πρωτεϊνικές καλλιέργειες ειδικής θρεπτικής αξίας, χρήσιμες για ζωοτροφές. Το τυρόγαλο π.χ. χρησιμοποιείται σήμερα παγκοσμίως για την ανάπτυξη περίπου 150.000 τόννων έτησίως ζύμης.

Στα μεγάλα, αλλά και μικρότερα, αστικά κέντρα, υπάρχουν εγκαταστάσεις σφαγείων. Γενικά τα σφαγεία εμφανίζουν μεγάλη βιολογική ρύπανση, που συνίσταται από αιωρήματα λιπών και από άλλα σε διάλυση συστατικά μέσα στο ύδωρ. Η διαδικασία καθαρισμού, απαιτεί τον αποχωρισμό των λιπών και έλαιων, την καθίζηση των στερεών υλών και τον βιολογικό καθαρισμό των υδατίνων ομογενών λυμάτων. Ίδιαίτερη προσοχή πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, ως προς τις τυχόν ασθένειες που μπορεί να μεταφέρουν τα σφαζόμενα ζώα και που με τα ύδατα γρήγορα εξαπλώνονται.

Οἱ ἐγκαταστάσεις πλυντηρίων ὀχημάτων, πού βρίσκονται κοντά σέ αὐλακες, ποταμούς, λίμνες καί λοιπές ὑδάτινες πηγές, δημιουργοῦν συνεχῶς αὐξανομένους κινδύνους στήν ὑδρόβιο ζωή, ἀπό ρύπανση πετρελαιοειδῶν.

Τά ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας μαρμάρων χρησιμοποιοῦν μεγάλα ποσά ὕδατος, γιά τήν κοπή, λείανση καί ἐπεξεργασία τους. Τά ἀπορριπτόμενα ὕδατα, περιέχουν μεγάλες ποσότητες λάσπης ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, πού καλύπτει τά πάντα στό πέριξί της. Συνήθως τά ἀπορριπτόμενα ὕδατα, συλλέγονται ἐντός δεξαμενῶν, κατακάθεται ἡ λάσπη καί τὸ καθαρό ὕδωρ χρησιμοποιεῖται πάλι.

Ἡ ὑφαντουργία στήν Ἠπειρο εἶναι μέσης ἢ μικρῆς δυναμικότητας καί συνήθως μέ τή μορφή τῆς οἰκοτεχνίας. Ἄν καί κατεσπαρμένα σέ διάφορες περιοχές, τά ἐργοστάσια ὑφαντουργίας μποροῦν νά δημιουργήσουν προβλήματα ρυπάνσεως, ὅταν τά ἀπόβλητά τους ρίχνονται στοὺς ὑδάτινους πόρους. Κατά τήν νηματοποίηση, τήν βαφή καί τήν ὕφανση ἀποδίδονται μεγάλα ποσά ρυπάνσεως στό ὕδωρ. Ἡ ρύπανση εἶναι ὀργανικῆς φύσεως καί μπορεῖ νά ἐμφανισθεῖ καί μέ τοξικότητα.

Μείωση στή ρύπανση αὕτη εἶναι δυνατή, μόνο μέ τή μείωση τῆς ποσότητας τῶν καταναλισκομένων ὑδάτων κατεργασίας. Κυρίως γιά τὸν καθαρισμὸ χρησιμοποιοῦνται χημικῆς καί βιολογικῆς μέθοδοι.

Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τή ρύπανση τῶν ὑδάτων στήν ὑδροηλεκτρική μόνάδα τοῦ Λούρου καί στίς προγραμματισμένες γιά ἐκτέλεση, οἱ κίνδυνοι ρυπάνσεως εἶναι ἐλάχιστοι, γιατί τά ὕδατα πού τροφοδοτοῦν τὰ φράγματα ἔχουν φυσικὴ καθαρότητα καί αὐξημένες περιεκτικότητες σέ ὀξυγόνο. Κίνδυνοι μποροῦν νὰ προέλθουν, ὅταν τὸ δεξαμενιζόμενο ὕδωρ περιέχει βιολογικὴ ρύπανση. Τότε στὰ φράγματα ἐμφανίζονται ἐλλείψεις ὀξυγόνου μέ δυσάρεστες συνέπειες (δυσοσμία ἀπὸ ἀναερόβιο ἀνάπτυξη ὀργανισμῶν, ἐμφάνιση δυσάρεστης θέας στήν ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος κ.ἄ.). Διόρθωση μέ ἐγκαταστάσεις ἀερισμοῦ δὲν νοεῖται γιατί ἀποτελοῦν δαπανηρὴ λύση.

Οἱ ἐγκαταστάσεις πεστροφοκαλλιεργείων στήν περιοχή τῆς Ἠπείρου εἶναι πάρα πολλές. Τελευταία, σέ ὀρισμένα ποτάμια, ἡ συγκέντρωση τῶν ἐγκαταστάσεων αὐτῶν, εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη καί δημιουργοῦνται ἔτσι, προβλήματα καθαρότητας τῶν ὑδάτων γιά χρησιμοποίησή τους ἀπὸ πολλὰ πεστροφροφεία. Ἀκόμη, ἕνας συνεχῆς ἐμπλουτισμὸς τῶν ὑδάτων λαμβάνει χώρα, ἀφοῦ οἱ ἐγκαταστάσεις, ὅπως λειτουργοῦν τώρα, ἀφήνουν νά ἐξέλθουν τῶν ἐγκαταστάσεων, μεγάλα ποσά τροφῆς πού δὲν καταναλώνεται ἀπὸ τίς πέστροφες. Ἔτσι, ἀργὰ ἀλλὰ σταθερά, γίνεται ἐμπλουτισμὸς τῶν ἀποδεκτῶν. Σχεδίαση βελτιώσεως τρόπου διατροφῆς πρέπει νά ἐπιδιωχθεῖ τὸ ταχύτερο μέ σημαντικὸ ὄφελος καί ὡς πρὸς τή διαθέσιμη τροφή.

γ. Γεωργικὴ δραστηριότητα

Οἱ πεδιάδες τῆς Ἠπείρου καί οἱ καλλιεργούμενες ἐκτάσεις κατανέμονται κυρίως στὰ παράλια καί παραποτάμια ἢ καί παραλίμνια τμήματά της, μέ ποσοστὸ 14,8% ἐπὶ τῆς συνολικῆς τῆς ἐκτάσεως. Ἡ γεωργικὴ δραστηριότητα, μέ τήν ἐκτεταμένη χρήση τῶν φυτοφαρμάκων καί τῶν λιπασμάτων, προκαλεῖ διεθνῶς μεγάλες ἀνησυχίες. Εἰδικῆς κατηγορίες αὐτῶν (χλωριωμένα) ἐμφανίζουν μικρὴ ἀποικοδομητικότητα καί ἀπὸ τὰ φρούτα καί λαχανικά καί ἀπὸ τὸ ὕδωρ μεταφέρονται στὰ ζῶα καί στὸν ἄνθρωπο.

Ἀπὸ τήν ἄλλη πλευρά, οἱ γεωργικῆς ἐκτάσεις, μέ τίς ἀπορροές τους, ἐμπλουτίζουν τὰ πλησιέστερα ὕδατα μέ τίς οὐσίες αὐτές. Ὁ βαθμὸς ἀποικοδομητικότητας τῶν κυριότερων φυτοφαρμάκων στὸ ἔδαφος καί στὸ ὕδωρ εἶναι μικρός. Ἀπὸ αὐτά, οἱ χλωριωμένες ὀργανικῆς ἐνώσεις, πού εἶναι εἰδικὰ τοξικῆς, ἐμφα-

νίζουν σταθερότητα στις βιολογικές δράσεις. Η κατανάλωση αυτών και των λιπασιμάτων συνεχώς θα μεγαλώνει, από την αυξημένη ζήτηση της γεωργικής παραγωγής και έτσι ή προκαλούμενη ρύπανση θα αυξάνει. Στην Ήπειρο, λόγω της διαμορφώσεως των έδαφών της και της διαρκώς αυξανόμενης άρδευσίμου γεωργίας, προβλήματα από τη ρύπανση φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων μπορούν να εμφανιστούν. Λογική χρήση τους θα οδηγήσει ασφαλώς, σε αξίωση χρήσεως και καταστροφής τους, ώστε να μην συσσωρεύονται από έτος σε έτος.

δ. Σημερινή κατάσταση

Η σοβαρότερη γνωστ ρύπανση στην Ήπειρο παρατηρείται τελευταία στη λίμνη των Ιωαννίνων, όπου οι ποικίλες μορφές της ανθρώπινης δραστηριότητας, (άστικά απόβλητα, λύματα σφαγείων, τυροκομείων, χοιροστασίων κ. ά.) έχουν επιδράσει, κατά πρώτο στην ιχθυοπαραγωγή της λίμνης με δυσάρεστα οικονομικά αποτελέσματα από τη μείωση ή και την έλλειψη έμπορευσίμων ειδών ιχθύων. Η λίμνη, από την άλλη μεριά, σαν τόπος τουριστικής έλξεως, αρχίζει να εμφανίζει προβλήματα και από αισθητική άποψη (ύψη των υδάτων, δυσάρεστη όσμη, πλήθος κουκουπιών). Ο έκσυγχρονισμός των κατοικιών της πόλεως και η αύξηση της συγκεντρώσεως του πληθυσμού της, έχουν δημιουργήσει δεξ το πρόβλημα της απορρίψεως των άστικών αποβλήτων. (Μέρος από αυτά απορρίπτονται σήμερα κρυφά στη λίμνη με τους όχετους των υδάτων της θροχής). Πρόσφατα προγραμματίστηκε η κατασκευή εγκαταστάσεων καθαρισμού πριν διατεθούν στον ποταμό Κалаμα.

Εξάλλου, από τον Δήμο Κονίστης, πρόσφατα δημιουργήθηκε θέμα, για την αλλοίωση του φυσικού τοπίου και της καθαρότητας των υδάτων των ποταμών της περιοχής, από τα υπάρχοντα πεστροφοτροφεία και τα υπό κατασκευή, κατά μήκος των ποταμών.

Την μεγαλύτερη όμως πίεση, την δέχεται ο Άμβρακικός κόλπος, σαν μια ημί-κλειστη θαλάσσια λεκάνη, όπου δύο μεγάλα ποτάμια εκβάλλουν σ' αυτόν, μεταφέροντα οτιδήποτε που ο άνθρωπος απορρίπτει. Η πίεση αυτή, συνεχώς θα αυξάνει από τον έκσυγχρονισμό των γεωργικών και κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων, της αναπτύξεως των άστικών κέντρων και των βιομηχανιών - βιοτεχνιών κατά μήκος υδατινών όδων, που οδηγούν στον κόλπο. Όλα αυτά, χωρίς εγκαταστάσεις καθαρισμού αποβλήτων και λυμάτων, θα επιφέρουν σοβαρή αλλοίωση στο πλούσιο ιχθυοδυναμικό του κόλπου, με αποτέλεσμα να ελλείψουν έμπορεύσιμα αλιεύματα με σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις. Ήδη πολλά αλιεύματα άρχισαν να μειούνται (γαρίδες), και η αιτία θα πρέπει ν' αποδοθεί, μέχρις ένα βαθμό και στην συνεχώς αυξανόμενη ρύπανση των υδάτων του κόλπου, ο οποίος παρ' όλα αυτά, εξακολουθεί ν' ανήκει σ' έν από τα μεγαλύτερα αλιευτικά κέντρα της χώρας. Οι λιγότερο ρυπαινόμενες περιοχές είναι οι δυτικές άκτες στην Ήπειρο, επειδή τα άστικά κέντρα έχουν περιορισμένη ανάπτυξη, καθώς και οι βιοτεχνίες και επειδή δεν υπάρχει κλειστή λεκάνη αποδοχής των υδάτων από το έσωτερικό.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΡΥΠΑΝΣΗ

Οι μηχανισμοί της ελεύθερης οικονομίας, που καθορίζουν τις τιμές των προϊόντων στην αγορά, έχουν αποτύχει στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος. Και αυτό έχει συμβεί, γιατί για την κοστολόγηση της τιμής των προϊόντων οι πόροι του περιβάλλοντος δεν έχουν υπολογισθεί. Αυτό είχε σαν συνέπεια τα χερσαία ύδατα και οι θάλασσες να έχουν γίνει χώροι δωρεάν απορρίψεως με τις συνεχώς αυξανόμενες ποσότητες βιομηχανικών και οικιακών αποβλήτων.

Οί λόγοι πού επιβάλλουν τήν εξέταση τῶν οικονομικῶν ἐπιπτώσεων ἀπό τή ρύπανση ἐντοπίζονται στίς αὐξανόμενες τάσεις γιά ἀλλοίωση τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ρύπανση εἶναι ἕνα οικονομικό πρόβλημα καί ὁρᾷ στοὺς οικονομικοὺς πόρους ὅπως εἶναι ἡ γῆ, ἡ ἐργασία καί τὸ κεφάλαιο.

Οἱ φυσικοὶ πόροι παλαιότερα ἦσαν ἐλεύθεροι. Καθὼς ὅμως ἡ οικονομικὴ ἀνάπτυξη προχωρεῖ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀρχίζουν νὰ σπανίζουν. Αὐτὸ συμβαίνει, ἢ γιὰ μιὰ συγκεκριμένη ποσότητα, ἀρχίζει νὰ ἐξαντλεῖται, ἢ συνηθέστερα, γιὰ τὴν αὐξησὴ τοῦ πληθυσμοῦ καί τὴν αὐξανόμενη παραγωγὴ ἀγαθῶν ἀσχοῦν περισσότερη πίεση στοὺς πόρους πού προσφέρονται ἀπὸ τὴ φύση, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐγείρεται ὁξὺ τὸ θέμα γιά ἕνα σύστημα ἐλεγχόμενης διανομῆς τους. Ἡ χρῆση ἐνὸς φυσικοῦ πόρου μπορεῖ νὰ προκαλέσει ζημιές σὲ ἄλλους, πού δὲν ἔχουν τὸν τρόπο νὰ ἐξασφαλίσουν ἀποζημίωση καί πού ἀκόμα, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχουν ἀντιληφθεῖ, ὅτι ἔχουν ὑποστεί ζημιὰ. Ἄλλοι ἀναφερόμενοι στὸ κόστος τῶν φυσικῶν πόρων καί στὴν ποιότητα τοῦ περιβάλλοντος, ἰσχυρίζονται ὅτι τὰ φαινόμενα ρυπάνσεως καί συνωστισμοῦ συχνὰ ἐρμηνεύονται καί θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς οικονομολόγους, ὡς κόστος τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων πού προέρχονται ἀπὸ τὴ χρῆσιν τους. Δηλαδή μιὰ οικονομικὴ μονάδα εἴτε εἶναι ἰδιωτικὴ, εἴτε δημόσιος ὀργανισμός, εἴτε δημοτικὴ, κοινοτικὴ ἐπιχείρηση, μπορεῖ μὲ τὴ λειτουργία της νὰ προκαλεῖ πρόσθετο κόστος στὴ λειτουργία μιᾶς ἄλλης. Ἡ χρῆση τοῦ δημόσιου δικτύου ἀποχετεύσεως ἀπὸ περισσότερα ἄτομα, πέρα ἀπὸ ἕνα ὅριον χρήσεως, δημιουργεῖ πρόσθετο κόστος σὲ κείνους πού ἀρχικὰ χρησιμοποιοῦσαν τὸ δίκτυο. Ἡ ἀπόρριψη ὅμως εἶναι μέρος τῆς οικονομίας τῆς παραγωγῆς. Ἐτσι, τὸ κοινωνικὸ σύνολο, θὰ πρέπει νὰ καταβάλλει κάποιον τίμημα γιά τὴ ζημιὰ πού θὰ προκαλέσει ἢ προκάλεσε ἡ ἀπόρριψη.

Τὰ μικρὰ ἢ μέσα ἐπίπεδα ρυπάνσεως τῆς Ἡπείρου μποροῦν ν' ἀντιμετωπισθοῦν, ἂν στὸ κόστος παραγωγῆς συνυπολογισθοῦν καί οἱ ἐξωτερικὲς οικονομικὲς ἐπιδράσεις, τίς ὁποῖες ἀναφέραμε, κοστολογώντας τοὺς σχετικoὺς περιβάλλοντολογοὺς πόρους, ἀνάλογα μὲ τὸ κοινωνικὸ κόστος τῆς χρήσεώς τους. Ἐτσι οἱ οικονομικὲς ἐπιδράσεις τῆς ρυπάνσεως θὰ μπορέσουν νὰ ἀπορροφηθοῦν, ἀπὸ ἐκείνους πού φέρνουν τὴν εὐθύνη τῆς δημιουργίας τους, μὲ περικοπὴ τῶν δραστηριοτήτων τους ἢ καί ἀλλαγὴ καί τροποποίησιν ὁρισμένων, ἢ ἐκμετάλλευσιν ἄλλων δημιουργουμένων ἢ τέλος, καί λήψην μέτρων, γιά ν' ἀποφύγουν τέτοιο κόστος.

Ὁ οἰκολόγος θέτει ἐπιτακτικὰ καί μὲ ἀτεγκτοὺς ὅρους τὸ πρόβλημα τῆς ρυπάνσεως καί ἀπαιτεῖ νὰ τεθεῖ τέλος στὴν οικονομικὴ ἀνάπτυξη, ἢ ἔστω περικοπὴ στὸ μεγαλύτερο μῆγμα της, ὡς τίμημα τῆς βιολογικῆς ἐπιδιώσεώς μας. Ὁ οἰκονομολόγος ἀντίθετα, λέει ὅτι εἶναι κοινωνικο-οικονομικὰ ἐπιτακτικὸ νὰ συνεχισθεῖ ἡ ἀνάπτυξη, ὡς τίμημα τῆς κοινωνικῆς ἐπιδίωξης. Ἀμφότεροι ὅμως συμφωνοῦν πῶς, στὸ σημεῖο πού χάνεται ἡ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὰ σημερινὰ ἀγαθὰ, πού ἀπολαμβάνει ὁ ἄνθρωπος καί στὰ αὐριανὰ κακά πού τὸν περιμένουν, θὰ πρέπει ἡ πολιτεία νὰ ἐπεμβαίνει, γιά νὰ ἐξασφαλίζει ἕνα λογικὸ μηχανισμό ὑπολογισμοῦ, πού νὰ ρυθμίζει τὴ σχέση αὐτὴ γιά τὸ καλὸ ὅλων. Οἱ οἰκολόγοι καί οἱ οἰκονομολόγοι, συνεργαζόμενοι, μποροῦν νὰ καθορίζουν τίς οὐσιαστικὰ μὴ δαπανηρὲς μεταβολές, πού θὰ ἐξυπηρετήσουν ταυτόχρονα τὴν ἀνάπτυξη γιά τὸ περιβάλλον, μεταβολές πού δὲν ἀπαιτοῦν παραχωρήσεις ἢ ἀνταλλαγές.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ ἀναπτύξεως καί ποιότητας περιβάλλοντος εἶναι κατὰ μιὰ ἔννοια ἀταίριαστος. Ἡ οικονομικὴ ἀνάπτυξη εἶναι ἕνα μέσο, ἕνας ἐνὸργανος στό-

χος, ἐνῶ ἡ ποιότητα τοῦ περιβάλλοντός μας εἶναι ἕνας σκοπός, ἕνα συστατικό τῆς ποιότητας τῆς υπάρξεώς μας. Γιὰ νὰ καθορίσουμε τὸν ἐνόργανο στόχο τῆς ἀναπτύξεως, χρειάζεται νὰ διερευνήσουμε: α) ἐὰν ἡ ἴδια ἡ ἀνάπτυξη, ἢ οἱ ἰδιάζουσες μορφές τῆς, ὁδηγοῦν σὲ μιὰ ἀναστάτωση τοῦ περιβάλλοντος. "Αν συμβαίνει αὐτό, θὰ πρέπει νὰ δοῦμε τότε, πῶς ἡ παραγωγή καὶ ἡ τεχνολογία μποροῦν νὰ στραφοῦν σὲ νέες κατευθύνσεις, πού περιβαλλοντολογικά θὰ εἶναι πρὸς χρήσιμες, β) ἂν τὸ κοινωνικό κόστος, πού τὸ κράτος θὰ χρειασθεῖ νὰ καταβάλει, εἶναι δυνατόν νὰ γίνει, χωρὶς τὴν ἐγκατάλειψή τῆς πολιτικῆς ἀναπτύξεως καὶ γ) ἂν ὁ πόλεμος ἐναντίον τῆς ρυπάνσεως θὰ μπορούσε στὴν πράξιν νὰ συνεχίζεται καὶ νὰ λήξει νικηφόρα, χωρὶς περιορισμὸ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Γιὰ νὰ συζητήσει κανεὶς τὰ ὀφέλη τῆς ἀναπτύξεως μέσα στὰ πλαίσια ποιότητας περιβάλλοντος, ὑποτίθεται ὅτι α) ὑπάρχει ἡ ρεαλιστικὴ ἐκδοχὴ πού θεωρητικά καὶ θεσμικά εἶναι ἐφικτή, νὰ σταματήσουμε ἢ νὰ ἐπιβραδύνουμε τὴν ἀνάπτυξη καὶ β) ὅτι ὑπάρχει κάποια ἀντίστροφη σχέση μεταξὺ τοῦ δείκτου ἀναπτύξεως καὶ τῆς ποιότητας τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. "Ἐνα ἐπιχειρήμα γιὰ τὴν πολιτικὴ μὴ ἀναπτύξεως θὰ ἦταν, ὅτι ἔτσι ἀποκαθίσταται ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ ἀντιστροφή τῆς ἀναπτύξεως τοῦ περιβάλλοντος, ἀλλὰ στὴν οἰκονομία μὴ ἀναπτύξεως δὲν ὑπάρχει κανένα στοιχεῖο πού ν' ἀλλάξει τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους καταστρέφουμε τὸ περιβάλλον. "Ἐτσι καὶ πάλι, θὰ πρέπει νὰ καθιερώσουμε, μὲ δραστηριὰ καὶ δαπανηρὰ μέτρα τὴν ἀποκατάσταση καὶ προστασία τοῦ περιβάλλοντος. Κάτι τέτοιο θὰ ἀπαιτοῦσε ἀπόλυτη μείωση τῶν ὀλικῶν ἐπιπέδων τῆς ζωῆς, σὰν ἀντάλλαγμα γιὰ ἕνα περισσότερο ἀνεκτὸ καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ζωῆς φυσικὸ περιβάλλον. "Αλλὰ καὶ ἡ μεταφορὰ πρὸς μιὰ φάση μὴ ἀναπτύξεως, θὰ μπορούσε ἀκόμα νὰ ἐξωθήσει τὴν εὐθραυστη οἰκολογία τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος τόσο ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνεκτὴ κατάσταση, ὥστε νὰ ἀπειλήσει τὸν κατακερματισμὸ τῆς. Γιὰ τὰ ὀφέλη ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη ξέρουμε, ὅτι θὰ πρέπει νὰ βγάλουμε τὴν ἀνάπτυξη ἀπὸ τὸ μονοδιάστατο πλαίσιο τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Σ' ἕνα εὐρύτερο πλαίσιο, οἱ ἀπαιτήσεις γιὰ ἕνα ἀνεκτὸ περιβάλλον, σχετικὰ μὲ τ' ἀγαθὰ πού προσφέρει ἡ ἀνάπτυξη, θὰ πρέπει νὰ περιλαμβάνουν ὄχι μόνον τὸν καθαρισμὸ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἀλλὰ καὶ τὴ λύση τοῦ προβλήματος τοῦ ἀστικοῦ συνωστισμοῦ μὲ τὸν καθαρισμὸ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἀπὸ τὴν ἀγνοία, τὴν φτώχεια, τὴν κακὴ διατροφή καὶ μὲ τὴν ἀπόκτηση οἰκολογικῆς συνειδήσεως ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ.

ΤΙ ΚΟΣΤΙΖΕΙ Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΡΥΠΑΝΣΕΩΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ;

Τὰ χρειαζόμενα ποσὰ γιὰ τὸν καθαρισμὸ ὑδάτων μὲ ρύπανση εἶναι μεγάλα. Τὸ ἄμεσο κόστος εἶναι τεράστιο, ἀλλὰ ἕνα οὐσιαστικὸ μέρος τοῦ κόστους εἶναι ἔμμεσο. Κάθε λύση δηλ. συνδέεται μὲ τροποποιήσεις στὶς ἤδη λειτουργοῦσες κατασκευές καὶ ἐγκαταστάσεις κατοικιῶν, βιομηχανιῶν, γεωργίας κ.ἄ.

Στὴν "Ηπειρο ἔχει ἀρχίσει ὁ ἀστικός ἐποικισμὸς μὲ αὐξανόμενες πυκνότητες, διαρκῶς ἐπιζητοῦνται καὶ δίδονται στὴν καλλιέργεια ἐκτάσεις καὶ ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς περιοχῆς θὰ εἶναι τὸ φυσικὸ ἐπακόλουθο γιὰ τὴν οἰκονομικὴ τῆς ἀνάπτυξη. Μὲ αὐτὰ λοιπὸν θὰ δημιουργοῦνται προβλήματα ὑποβάθμισης τοῦ περιβάλλοντος, πού πρέπει νὰ προληφθοῦν μὲ οἰκονομικὲς ἐπιβαρύνσεις ἀπὸ τοὺς φορεῖς δημιουργίας τους καὶ κυρίως ἀπὸ κρατικὲς ἐπιχύσεις, γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθοῦν ἐπενδυτικὰ ἀντιμνηστῆρα. "Ἡ συνέχιση τῆς σημερινῆς καταστάσεως, μὲ τοὺς συνεχῶς μειουμένους παραδοσιακοὺς καὶ συνάμα ἀναπτυξιογενεῖς πόρους τῆς, θὰ ἔχει σοβαρὰς ἐπιπτώσεις στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ ρύπανση σὲ γενικὲς γραμμὲς μπορεῖ νὰ ἐπιδράσει:

α) ... Στὴν ἀλλοίωσι.

Ἡ ἔκτασι καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ρυπάνσεως τῶν ὑδάτων πάνω στὴν συνεχῶς μειουμένη ἰχθυοπαραγωγὴ εἶναι γνωστά. Ἡ δημιουργία κοινωνικο-οἰκονομικοῦ προβλήματος εἶναι μιὰ πρώτη ἐπίπτωση.

β) ... Στὴν γεωργία.

Ἡ ἄρδευση μὲ ρυπαινόμενα ὕδατα περικλείει κινδύνους ὑγιεινῆς καθὼς καὶ ἀλλαγῆς ἢ καταστροφῆς τῶν καλλιεργειῶν.

γ) ... Στὸ πόσιμο ὕδωρ.

Μικρὰ ποσὰ τοξικῶν οὐσιῶν, καθὼς καὶ ὀργανικῶν ἐνώσεων στὸ ὕδωρ, τὸ καθιστοῦν ἐπικίνδυνο γιὰ τὴν δημόσια ὑγεία καὶ ἀναθιβάξουν τὸ κόστος τῆς ἐπεξεργασίας του.

δ) ... Στὴν ὑγεία.

Ἐπιδημίες τυφοειδοῦς, δυσεντερίας καὶ σαλμονελλώσεως προξενοῦνται ἀπὸ ρυπαινόμενα ὕδατα. Ἀκτὲς ἀπαγορεύονται γιὰ κολύμβηση καὶ στρεΐδια, μύδια καὶ λοιπὰ θαλασσινὰ εἶναι ἐπικίνδυνα γιὰ τροφή.

ε) ... Στὴν ψυχαγωγία.

Τὰ ἐπακόλουθα τῆς ρυπάνσεως ἐλαττώνουν τὶς εὐκαιρίες γιὰ ψυχαγωγία, διασκέδαση καὶ σπόρ. Ἐπίσης, ἐκτὸς ἀπὸ ἐπικίνδυνα γιὰ τὴν ὑγεία, τὰ ρυπαινόμενα ὕδατα εἶναι καὶ ἀπωθητικά, ἀπὸ τὴν δυσωμία ποὺ ἀναδύουν καὶ ἔτσι ὁ πληθυσμὸς μετακινεῖται μακρύτερα γιὰ νὰ βρεῖ καθαρὲς περιοχές.

στ) ... Στὴν αἰσθητικὴ τοῦ τοπίου.

Κοντὰ σὲ ἀπορρίμματα καὶ ρυπαινόμενους ὑδάτινους πόρους εἶναι ἀδύνατη ἡ παραμονή. Ἐπέρχεται δηλ. καὶ ζημιὰ τῆς τουριστικῆς ἀναπτύξεως τῆς περιοχῆς.

δ) ... Στὴν ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οἱ ὑδάτινοι πόροι τῆς Ἠπείρου, σὰν πρώτη ὕλη, προσφέρονται σὲ ἀφθονία καὶ σὲ ποιότητα. Μὲ τὴν ἀφθονία τους, δίδουν σημαντικὲς εὐκαιρίες γιὰ βελτίωση καὶ ἐπέκταση τοῦ ἀρδευτικοῦ δικτύου στὰ καλλιεργούμενα ἐδάφη τῆς. Ἐπίσης, ἡ ἀφθονία τῶν ὑδάτων τῆς προσφέρει δυνατότητες γιὰ κατασκευὲς ὑδροηλεκτρικῶν σταθμῶν ποὺ ἤδη ἔχουν προγραμματισθεῖ. Ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τῶν ὑδάτων τῆς, ἀπόδειξη ἦταν καὶ ἐξακολοθεῖ νὰ εἶναι, ἡ ἀλιευτικὴ παραγωγὴ, τὸσον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ὅσον καὶ τῶν λιμνῶν - λιανοθαλασσῶν - ἐλῶν - τενάγων - ποταμῶν καὶ ἐγκαταστάσεων πεστροφροφειῶν.

Οἱ σημερινὲς συνθῆκες ἀστικοποιήσεως μεγάλου μέρους τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, μαζί μὲ τὶς ἐγκαταστάσεις, κυρίως βιοτεχνικῶν ἐπεξεργασιῶν, κοντὰ σὲ ὑδάτινους πόρους, δημιουργοῦν συνθῆκες ποὺ πρόσβάλλουν τὸ φυσικὸ περιβάλλον. Ἡ συνέχιση μιᾶς τέτοιας καταστάσεως θὰ ἀποβεῖ καταστρεπτικὴ γιὰ τὴν ποιότητα τῶν ὑδάτων τῆς, μὲ ἐπιπτώσεις πάνω στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς. Τότε πλέον θὰ εἶναι ἀργά, γιατί τὰ ἀλιεύματα θὰ σπανίζουν, οἱ βιοτεχνίες ἢ βιομηχανίες θὰ πρέπει νὰ κατασκευάζουν δαπανηρὲς ἐγκαταστάσεις καθαρισμοῦ τῶν ἀποβλήτων τους, καθὼς καὶ τὰ ἀστικά κέντρα. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι, θὰ δημιουργηθοῦν σοβαρὰ ἀντικίνητρα ἐπενδυτικῆς δραστηριότητος, ποὺ θὰ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα τὴν μετακίνηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὸν οἰκονομικὸ μαρασμὸ τῆς περιοχῆς τῆς Ἠπείρου.

ΤΟ ΕΠΙΘΕΤΟ “ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ,, ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ

Πολύ συχνά χρησιμοποιείται τὸ ἐπίθετο ἱστορικὸς γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ νοήματος μιᾶς λέξεως, οὐσιαστικοῦ ἢ ἄλλης ποῦ εἶναι οὐσιαστικοποιημένη, ἀφοῦ κατὰ γενικὸν κανόνα, χωρὶς αὐτὴ τὴ φορά νὰ ὑπάρχει ἀνοιγμὰ ἐξαιρέσεως, τὸ κάθε ἐπίθετο αὐτὸν μόνον ἔχει τὸν προσρισμὸ, ἐκτὸς ἐὰν μεταβληθεῖ σὲ οὐσιαστικό, ἀλλὰ τότε χάνει τὴν ταυτότητά του. Ὅταν τοῦτο δὲν συμβαίνει, δύναται τὸ προσδιοριζόμενον οὐσιαστικὸ νὰ εἶναι ἀφηρημένο ἢ συγκεκριμένο, νὰ δηλώνει ἐνέργεια, ιδιότητα, ποιότητα, τοπίο, οἰκισμὸ, ἔργο, κατάσταση, καὶ νὰ ἀνήκει ἕνεκα τούτου σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τρία γένη, καθὼς ὀρίζονται ἀπὸ τὴν γραμματική.

Ἡ προέλευση τοῦ ἐπιθέτου εἶναι ἀπὸ τὴν λέξη ἱστορία, οὐσιαστικὸ ποῦ ἔχει ὀρισμένο περιεχόμενο καὶ αὐτὸ μὲ τὴν παραγωγικὴ κατάληξιν ποῦ παίρνει μεταβιβάζεται ἀβίαστα σ' ἐκεῖνο. Ἐτσι τὰ λεξικά διδουν πέντε κυρίως ἐρμηνείες, ὅπως αὐτὸς ποῦ ἀνήκει στὴν ἱστορία, ἀναφέρεται σ' αὐτή, εἶναι πραγματικὸς καὶ ὄχι μυθώδης ἢ φανταστικός, ἐντυπωσιάζει ὡς διαπρεπὴς ἀναφερόμενος γενικὰ στὸ παρελθὸν καὶ διατηρούμενος στὸ μέλλον. Δὲν ὑπάγεται οὕτω στὴν ἀπασχόληση τοῦ οὐσιαστικοῦ, ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ὁποίου λαμβάνεται τὸ ἐπίθετο, ὅταν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ἄλλο οὐσιαστικὸ, ἀλλὰ τότε νοεῖται. Ἱστορικὸς εἶναι ὁ συγγραφέας ποῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν μελέτη τοῦ παρελθόντος.

Στὴν πρακτικὴ τὰ ἐπίθετα, καθὼς συμβαίνει κατὰ πάγιον τρόπο γιὰ ὅλα, χρησιμοποιεῖται κατὰ δύο τρόπους. Ὅταν ἀναφέρεται μόνον τοῦ σὲ οὐσιαστικὸ, εἶναι ὁ ἓνας. Κατὰ τὸν ἄλλον συνεργάζονται μαζὶ τοῦ ἓνα, δύο ἢ περισσότερα ἐπίθετα ποῦ ἀποδίδουν τὸ καθένα τὴν ἰδική του ιδιότητα στὸ αὐτὸ οὐσιαστικὸ. Ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὸ θέμα δὲν ἔχει ἂν τὰ οὐσιαστικὰ καὶ στίς δύο περιπτώσεις δύνανται νὰ εἶναι περισσότερα τοῦ ἑνός. Σημασία ὅμως ἀπόλυτη ἔχει ἡ δευτέρη ἐντοπιζόμενη στὴν χρησιμοποίησιν.

Οἱ γενικὲς αὐτὲς θεωρήσεις μαζὶ μὲ ἄλλες μικρότερες διαπιστώνεται ἢ μὴ κατὰ τρόπο καθολικὸ ἢ ὄχι, σὲ βαθμὶ δέδαιο ἢ πιθανόν, μὲ τὴν παράθεση παραδειγμάτων ποῦ σταχυολογήθηκαν ἀπὸ ποικίλα κείμενα καὶ παρουσιάζονται κατὰ τὴν οὐσίαν μὲ ἀπόλυτη αὐθεντικότητα. Ὁ κανὼνας αὐτός, ὅπως εὐκολα γίνεται νοητὸ, δὲν ἐφαρμόζεται στὴν ἐκφραστικὴ μορφή, προσαρμολογούμενη στὸ ὑπόδειγμα τοῦ βασικοῦ κειμένου. Προκαταβολικὴ θέση δίνεται στὴν ἐξήγησιν αὐτή, διότι ἀσφαλῶς ἡ ἀνάγνωσις, προκαλεῖ ἄμεσα τὴν ἀπορία πὼς ὡς πρὸς τὸ σημεῖο τοῦτο βρέθηκαν ὅλα στερεότυπα, ἐνῶ ὑφίσταται τόση σχετικὴ ποικιλία. Τὸ κλείσιμό τους σὲ εἰσαγωγικά δὲν στασιάζει τὸ ζήτημα, ἐφόσον ὁμολογεῖται ὁ συγκεκριμένος ρόλος τῶν φράσεων. Στὴν ἐξήγησιν αὐτὴ προστίθεται καὶ ἄλλη πάλι ἀπαραίτητη, ἂν καὶ εἶναι ἀπὸ φυσικοῦ της νοητῆς δὲν γίνεται πουθενὰ κριτικὴ τῆς οὐσίας τοῦ περιεχόμενου κανενὸς παραδείγματος· κυριαρχεῖ σχετικὰ τὸ ἄλλοθι, διότι ἄλλως θὰ γινόνταν ἀνεπίτρεπτη λογικὰ ἔξοδος ἀπὸ τὸν ἀποκλειστικὸ σκοπὸ, τὴν ἐξέτασιν ἂν ὑφίσταται ἢ ὄχι πραγματικὴ ἢ λογικὴ δυνατότητα συζεύξεως τοῦ ἐπιθέτου μὲ τὸ οὐσιαστικὸ ἢ συμπαραθέσεις τοῦ πρώτου μὲ συνάδελφά του, ὅταν ὅλα συναποδίδονται πάλι σ' αὐτό.

Περισσότερα εἶναι τὰ παραδείγματα τῆς πρώτης μορφῆς, ἀπὸ τὸ ἀντίκρουσμα τῶν ὁποίων προκύπτουν διάφορες διαπιστώσεις.

Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ὑπάρχουν οὐσιαστικὰ ποῦ χωρὶς ἐπιφύλαξιν δέχονται καὶ

του πιδ μικρού βαθμού τόν χαρακτηρισμό του επιθέτου. Το ξεκίνημα γίνεται από την ετυμολογία του πού, έφθσον πηγάζει από το ουσιαστικό *ί σ τ ο ρ ί α* και την παραγωγική κατάληξη -ικος, κατ' ανάγκη θα σημαίνει εκείνον, εκείνη ή εκείνο πού άνήκει άπλως ή αναφέρεται σ' αυτή χωρίς κανένα πρόσθετο στοιχείο. Μερικά παραδείγματα από το μεγάλο πλθος των δύνανται νά θεβαιώσουν την πραγματική έννοια. Κατά το ένα ό τάδε «δημοσίευσε ιστορική γ ρ α μ μ α τ ι κ ή των ιδιωμάτων των έλληνογλώσσων της Καλαβρίας και της 'Απουλίας στη νότια 'Ιταλία», κατά το άλλο «αυτό πού γράφηκε το 1969 στην ιστορική εισαγωγή της γερμανόγλωσσας νεοελληνικής γραμματικής αποτελούσε κοινή συνείδηση των 'Ελλήνων και των φιλελλήνων» του έξωτερικού, ότι το μέλλον άνήκει στη δημοτική».

Με απόχρωση πού διαμορφώνεται από το νόημα των ουσιαστικών παρουσιάζεται ή σύζευξη του επιθέτου σέ άλλη ομάδα φράσεων' κατά την μία «ή μοίρα της μεγάλης προσωπικότητας είναι νά διάγει διττή ύπαρξη, νά ζει πρώτα ως άναπαράσταση από την ιστορική έ ρ ε υ ν α και ύστερα ως θρύλος και διαρκώς πλουτίζεται από την λαϊκή ψυχή», ενώ από την άλλη χαρακτηρίζεται «ή μελέτη γιά την ύπόθεση του γιατρού Καρακατσάνη ιστορική έ ρ ε υ ν α». Στο ίδιο ακριβώς νόημα έντοπίζονται παραδείγματα με άλλα ουσιαστικά' ούτω «δέν πρόκειται γιά ιστορική μ ι ε λ έ τ η έπιστημονικού επιπέδου και με αξιώσεις, άλλ' είναι μία εύσυνείδητη δημοσιογραφική εξιστόρηση πού κατατοπίζει τόν αναγνώστη σέ μιá από τις άδρότερες ήγετικές μορφές του νεότερου έλληνισμού», όπου παρά την προσπάθεια δέν αίρεται ή σύζευξη του επιθέτου με το ουσιαστικό, άσχετα με το ύψος της. Παραπλήσιες είναι οι συνδέσεις «ιστορική έ ρ γ α σ ί α», «ιστορικό έ ρ γ ο», «ιστορική δ ι α τ ρ ι β ή», πού σημαίνουν ότι τά κείμενα σχετίζονται με θέματα του παρελθόντος, χωρό αποκλειστικής άρμοδιότητας της ιστορίας. Στην ίδια επίσης κατηγορία πρέπει νά άνήκει και ή σύζευξη «ιστορική μ έ θ ο δ ο ς», μέθοδος χρησιμοποιούμενη από την ιστορία. "Όλα αυτά πιστοποιούν ότι δέν πρόκειται περί άλλου είδους διατριβής, έργασίας, έρευνας, μελέτης, μεθόδου, όπως ιατρικής, μαθηματικής, νομικής, φυσικής, χημικής, οικονομικής. Ως πρòς τά τέσσαρα πρώτα ουσιαστικά νοείται ότι άναγονται σέ γεγονότα του παρελθόντος ως πρòς δέ την μέθοδο πρόκειται περί της χρησιμοποιούμενης από την ιστορική έπιστήμη.

Γίνεται ήδη μετάδοση σέ άλλα παραδείγματα, όπου οι σημασίες του επιθέτου κινούνται στά ίδια πλαίσια. Κατά το ένα «μετά δυο τρεις γενεές οι κίτρινοι ή οι μαυροι της 'Ασίας και της 'Αφρικής πού έρχονται στην Εύρώπη, μιλώντας τις γλώσσες των, θά έχουν άσπασθει τις θρησκείες της, θά σπουδάζουν και θά διδάσκουν στά πανεπιστήμια, θά παίξουν ρόλο στην οικονομική και την πολιτική ζωή, όλα με τόν δικό τους τρόπο, αφού έχουν τις ρίζες τους σέ άλλη παράδοση και παιδεία, σχηματισμένη στό δικό τους ιστορικό κ λ ί μ α ». Κατά μία από δυο συγγενείς ως πρòς συγκεκριμένο ζήτημα φράσεις «καθώς γίνεται προετοιμασία πρòς αναχώρηση από το Πεσσάουαρ μάς σταματά ιστορική μ ν ή μ η, διότι δεκαεπτά χιλιόμετρα από την πόλη, κοντά στη Χερσάντα πού έγιναν άνασκαφές, αποκάλυψαν έλληνικά εύρήματα», κατά δέ την άλλη «στρατοπέδευσαν σύμφωνα με τά ιστορικά σ τ ο ι χ ε ι α γιά σαράντα ήμέρες τά στρατεύματα του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου, πρίν συνεχίσουν την πορεία τους στά βάθη των 'Ινδιών». Διατυπώθηκαν επίσης γνώμες ότι, «άν το έργο τέχνης έχει ένα ιστορικό νό ή μ α, τούτο είναι ή άποκαλυπτική του αξία γιά το περιεχόμενο ένδς συγκεκριμένου κόσμου», ότι «στον 'Ηρόδοτο έχει γενικά θρησκευτική δάση ό ιστορικός νό μ ο ς, αφού «του θείου ή προνοή» φανερώνεται στόν βίο των ζώων και άνάγει τά έκπληκτικότερα των ανθρώπινων συμβάντων σέ άνάμιξη θεία», ότι «ό Θουκυδίδης αποτελεί γιά τόν Πλούταρχο ιστορική π η γ ή», ότι «πληροφορίες από τόν Θουκυδίδα είναι ιστορικού λίγο ή πολύ π ε ρ ι ε χ ο μ έ ν ο υ», ότι «έκτός από την αποκατάσταση της συνέχειας στην κυκλοφοριακή ροή και την διαδοχή των αι-

θυσῶν τοῦ μουσείου φρόντισαν οἱ ἀριμόδιοι νὰ ἀνάσυχροτηθοῦν οἱ συλλογές σέ ἐνό-
τητες, τοποθετημένες μέσα στή διαδρομὴ τοῦ ἱστορικοῦ π λ α ι σ ί ο υ», ὅτι «τὰ ἀντι-
κεείμενα τέχνης, κλεισμένα μέσα σ' ἓνα μουσεῖο, μπορεῖ νὰ συγκεντρῶνουν ὅλες τὶς
προϋποθέσεις γιὰ μιὰ ἱστορικὴ τ ε κ η ρ ί ω σ η τῆς λαογραφίας, ἀλλ' εἶναι καταδι-
κασμένα σὲ μιὰ ἀκίνησιά μουσεῖου», ὅτι «ὁ συγγραφέας παίζει μὲ τὸ ἱστορικὸ ὅ λ ι -
κ ό», ὅτι «σ' ἓνα ἱστορικῆς ὁ φ ῆ ς ἄρθρο πού ἀφορᾷ τὸν κινέζο πρόεδρο ἀλληγο-
ρικὰ γίνεται καταγγελία μιᾶς κλίμας συντηρητικῶν» καὶ τέλος ὅτι «ἡ συγκέντρωση
αὐτὴ στὴν Κύπρο, ἔγινε γιὰ νὰ διαδηλωθεῖ ἡ ἀπόφαση νὰ ἀποκατασταθεῖ καὶ νὰ
διατηρηθεῖ τῆς ἱερῆς αὐτῆς γῆς ἡ ἱστορικὴ φ υ σ ι γ γ ω μ ί α».

Τὸ ἴδιο νόημα ἀκολουθεῖ μία σειρὰ παραδειγμάτων συζεύξεως τοῦ ἐπιθέτου μὲ
ἄλλα οὐσιαστικά. Ἐνα εἶναι ὅτι «ἡ ἐπιστήμη ἀγαπάει τὶς οὐδέτερες φράσεις, ὅπως,
ὅταν λέει ὅτι ἡ βαθύτερη μεταβολὴ φέρνει στὴν ἱστορικὴ σ κ η ν ῇ τὸ ἄλλο καὶ
προβάλλει τὸ ἐρώτημα ἂν τοῦτο θὰ εἶναι χειρότερο ἢ καλύτερο ἀπὸ τὸ προγενέστερο
καθεστῶς καὶ δίδεται ἡ ἀπάντησις ὅτι αὐτό, πρὶν τὸ πεῖ κανεῖς, πρέπει νὰ τὸ ἐξετά-
σει ἂν εἶναι στὰ μέτρα του». Δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἴδια σημασίαν δύο φράσεις,
ὅπου μὲ τὸ ἐπίθετο χαρακτηρίζεται τὸ οὐσιαστικὸ σ υ ν έ χ ε ι α' κατὰ τὴν μία
«ὁ ἑλληνιστικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζει γιὰ τὸν νεοῦ ἑλληνα ἰδιαίτερη σπουδαιότητα
ὄχι μόνον, διότι τότε γεννιήθηκε ἡ κοινὴ, ἡ μητέρα τῆς δημοτικῆς, ἀλλὰ καὶ διότι
φορέας του ἦταν πνευματικὸς, ἡ συνείδησις τῆς ἑλληνικότητος καὶ τῆς ἱστορικῆς
συνέχειας», κατὰ δὲ τὴν ἄλλη «ὁ Αἰμίλιος Βεάκης πέθανε ἀφίνοντας μιὰ μνήμη
πολύτιμη γιὰ ὅσους πιστεύουν ἀκόμη πῶς ἡ ἱστορικὴ συνέχεια δὲν στηρίζεται στὴν
εἰσαγωγὴ ἀρχῶν καὶ πολιτισμοῦ ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ στὰ λίγα καὶ μεγάλα πού δημιούρ-
γησε στὶς ἀντίξοες συνθήκες του ὁ τόπος». Τὸ ἀκόλουθο παράδειγμα, παρ' ὅτι ἀρκε-
τὰ μακρὸ, κρίνεται σκόπιμο νὰ καταχωρισθεῖ, διότι ἐξημερῆται γιατί γίνεται ἡ
σζεύξις τοῦ ἐπιθέτου μὲ τὸ οὐσιαστικὸ σ υ ν θ ῆ κ ε ς : «κατὰ τὴν γνώμη τους ὁ κό-
σμος δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι οἱ ἱστορικὲς συνθήκες πού ἔφεραν τοὺς κομμουνιστὲς
στὴν ἐξουσία στὶς χώρες τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ἀλλάξαν τώρα ριζικὰ, ἀφοῦ
ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση ἦταν στὴν ἀρχὴ ὑπὲρ τῶν κυβερνήσεων συνασπισμοῦ στὶς ἀνα-
τολικὰς καὶ δυτικὰς χώρες καὶ οἱ κυβερνήσεις αὐτὲς εἶχαν πολλὰς πιθανότητες νὰ
ἐπιζήσουν, ἂν δὲν εἶχε μεσολαβήσει ὁ ψυχρὸς κίνδυνος· μόνον ὁ κίνδυνος ἐνὸς νέου
παγκοσμίου πολέμου ἔκαμε μετὰ δύο μόνον χρόνια νὰ ἀποτύχει τὸ πείραμα καὶ ὁδή-
γησε στὴν ἰδρυσιμὴ τῆς Κομμουνισμοῦ καὶ στὸν ἀποκλεισμό τῶν μὴ κομμουνιστῶν ἀπὸ τὶς
κυβερνήσεις ὀρισμένων ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ τῶν κομμουνιστῶν ὑπουργῶν ἀπὸ τὶς
κυβερνήσεις δυτικῶν χωρῶν· τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὶς περισσότερες ἀνατολικὰς χώρες
ὑπῆρχαν σοβιετικὰ στρατεύματα· σήμερον ἡ διεθνὴς κατάστασις ἐπιτρέπει τὴν συγ-
κρότησις κυβερνήσεων συνασπισμῶν, χωρὶς τοῦτο νὰ προμηγύει τὴν ὁλοκληρωτικὴν
κατὰληψιν τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὲς».

Σὲ ἄλλα παραδείγματα παρατηρεῖται διαφοροποίησις τῶν σημασιῶν, ὅταν τὸ
ἐπίθετο ἀποδίδεται σὲ τοποθεσίαν, οἰκισμό, δένδρον, φυσικὸ φαινόμενον. Ἀναγινώσκον-
ται φράσεις, ὅπως «τὰ ἱστορικὰ Σ τ ε ν ἂ τ ῆ ς Κ ρ έ σ ν α ς», τὸ «ἱ σ τ ο ρ ι κ ὸ
Π έ τ α», διότι ἐκεῖ ἔγιναν οἱ ἐπώνυμες μάχες· ἀναγράφεται ὅτι «οἱ Βυζαντινοὶ κυ-
ρίευσαν ἀπὸ τὸν σελτζουκικὸν σουλτάνον Κιλίτζ Χὰν τὴν 20ῇ Ἰουνίου 1097 τὴν ἱστο-
ρικὴ π ὅ λ η Νίκαια τῆς Βιθυνίας», χαρακτηρισμὸς προερχόμενος ἀπὸ τὴν σημαντικὴν
ἐκείνη τῆς πόλεως παρελθόν. Ἀποδίδεται τὸ ἐπίθετο σὲ οὐσιαστικὰ πού δηλώνουν γενικὰ
οἰκισμό παντὸς βαθμοῦ ἢ συγκεκριμένον τοπωνύμιον. Τὸ χωρὶς χαρακτηρίζεται «ἱστο-
ρικὸ» ἀπὸ διαφόρους λόγους, ὅτι ἀπὸ αὐτὸ κατάγονται ἓνα ἢ περισσότερα ἱστορικὰ
πρόσωπα, ὅτι τὸ ἴδιον δημιούργησε ὡς σύνολον σὲ ὀρισμένη ἐποχὴ κάποιον ἐξωριστὸν
γεγονός, ἀναφερόμενον σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς τομεῖς τοῦ ἀνθρώπινου βίου, ὅπως πολιτικὴ
ὀργάνωσις, ἀνάπτυξις παιδείας, ἐργοστασιακὴ ἐπιχείρησις ὅτι κατέστη πεδίο μαχῶν,
ἔδρα στρατηγείου ἢ πολιτικῆς διοικήσεως ἀκόμη καὶ γιὰ ἓνα πολὺ σύντομον μάλιστα

χρονικό διάστημα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ τοπωνύμιο, κατοικούμενο ἢ μὴ, ἀναγράφεται στὴν ἱστορία. Ὁμοίως ὀνομάζεται «ἱστορικό» ἓνα δένδρο, συγκεκριμένα «ἱστορικός πλάτανος» σὲ μερικά χωριά, διότι μὲ αὐτὸν συνδέεται γεγονός, ὅπως κρέμασμα προσώπου ἀπὸ τοῦς Τούρκους, σύσκεψη ὀπλαρχηγῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 21 ἢ μὲ κάτι ἄλλο. Χαρακτηρίζεται «ἱστορικό πρῶσωπο» ἓνας, ὅταν ἔπραξε κάτι ποὺ θεωρεῖται ἀξιόλογο καὶ τούτου ἕνεκα πρέπει νὰ μνημονεύεται καὶ κατὰ κανόνα τιμᾶται στὸν τόπο τῆς καταγωγῆς μὲ τὸ στήσιμο προτομῆς ἢ ἀνδριάντα. Ἱστορικά ἐπίσης χαρακτηρίζονται φυσικά φαινόμενα, ξηρασία, σεισμός, π. λ. η μ υ ρ α, ὅταν ἡ ἐπίδρασί των ὑπῆρξε κάτι τὸ ἀσύνηθες ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα.

Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς συνυφίσταται ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἀναφορᾶς στὴν ἱστορία καὶ ἡ τῆς κάποιας ἀξίας ποὺ ἔχει ὁ τόπος, τὸ πρόσωπο, τὸ δένδρο, τὸ φυσικὸ φαινόμενο.

Αὐτὴ ἡ σημασία τοῦ ἐπιθέτου ἐπεκτείνεται στὴν ἔνωσή του μὲ πολλὰ οὐσιαστικά, ποὺ δηλώνουν ἐνέργεια, ιδιότητα, κατάσταση. Οὕτω ἡ ἔννοιά του παίρνει εὐρύτερη ἀκόμη διάσταση. Αὐτὸ ποὺ ἀνήκει στὴν ἱστορία, ἐντάσσεται στὰ πλαίσιά της καὶ ἀναφέρεται ἀπὸ αὐτή, κατὰ φυσικὴ συνέπεια ἔχει μεγαλύτερη ἀπὸ ὅ,τι ἄλλο τῆς ἴδιας κατηγορίας σημασία.

Οὐσιαστικά ποὺ σχετίζονται εἰδικὰ ἢ γενικὰ μὲ τὴν ὑπόστασιν προσώπων συνδέονται μὲ τὸ ἐπίθετο. Γράφηκε ὅτι «τὸ ἱστορικό ἀνάστημα τοῦ προέδρου τῆς τότε κυβερνήσεως τὴν προίκισε μὲ διεθνὲς κύρος», ὅτι «ἡ ἀξία τῶν τεκμηριωτικῶν ταινιῶν στηρίζεται ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σπάνιο καὶ αὐθεντικὸ ὕλικὸ καὶ στὸ ἱστορικό θάρρος ὧσων ὁμιλοῦν γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μὲ τὴν ἀπουσία φυσικὰ δεσμεύσεων στὴν ἐλευθερία ἐκφράσεως» καὶ ὅτι «ἡ στάση τῆς Ἑλλάδος τὸ 1930 γιὰ συμῖωση μὲ τοὺς Τούρκους ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ ρεαλισμὸ καὶ ἱστορικὴ σωφροσύνη καὶ ὄχι ἀπὸ ἔθνικὴ κόπωση».

Χαρακτηρίζονται ὅμοια ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ ἓνα παράδειγμα «ὁρθὰ ἢ κυβέρνηση δὲν κάνει γνωστὴ τὴν μοναδικὴν ἐπιτυχία στὸ ἱστορικό ἀνακονισθέν της», κατ' ἄλλο «ἡ προσήλωσις στοὺς ἐλεύθερους θεσμούς, ἡ διαφύλαξις τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἡ προκοπὴ τῆς χώρας στίς ἀντικειμενικὰ συνθήκας τῆς παγκόσμιας συγκυρίας εἶναι ἱστορικὴ ἀποστολὴ τοῦ πολιτικοῦ κόσμου», κατὰ τὸ τρίτο «στὶς 11 Μαρτίου 1957 τὸ ἴδρυμα Φόρντ πῆρε τὴν ἱστορικὴ ἀπόφασιν νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τίς τέχνες, ἀφοῦ τότε καθιερώθηκε στίς Ἠνωμένους Πολιτεῖες τὸ πρῶτο καλλιτεχνικὸ πρόγραμμα μὲ βάση τὴν θεώρησιν ὅτι πρόκειται γιὰ σοβαρὴν ὑπόθεσιν ποὺ προυθεῖ τὴν ἀνθρώπινην εὐημερίαν καὶ ὄχι ἀπλῶς μίαν διασκέδαση» κατ' ἄλλη φράση μὲ τὸ ἴδιο οὐσιαστικὸ «δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθεῖ ὅτι πιστεύουν σ' αὐτὸ ποὺ συχνὰ ὀνομάζεται ἱστορικὴ ἀπόφασις τοῦ Ἑλσίνκι», ὅπου καὶ μὲ τὴν διατύπωση ἀμφιβολίας ἐπικυρώνεται ἡ διδόμενη στὸ ἐπίθετο σημασία.

Ἐνα γενικῆς φύσεως οὐσιαστικὸ συνδέεται μὲ τὸ ἐπίθετο ποὺ ὑπάρχει στὴν φράση ὅτι «χρήσιμο εἶναι κάθε φορά ποὺ γίνεται ἀναφορὰ στὰ ἱστορικά γεγονότα νὰ μὴν ἀποσιωποῦνται οἱ ἀντιφάσεις, οἱ θλιβερὲς σκιὲς τῆς ἐθνικῆς πορείας», ὅπου τὰ «γεγονότα», πράξεις τοῦ ἀνθρώπου πολιτικὰς κυρίως, ὄχι πολιτιστικὰς, ξεχωρίζουν ἀπὸ τίς ἄλλες ποὺ δὲν χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸ ἴδιο ἐπίθετο. Φυσικὸ εἶναι ὅτι τὸ ὕψος τῆς ἱστορικότητος παρουσιάζεται ποικίλο, ἀπὸ τὸ πρῶτο περιορισμένο σὲ χρόνον καὶ χώρον ἕως τὸ πρῶτον ἀπεριόριστο. Γίνεται τόσο στενὴ ἢ σύζευξις ἐπιθέτου καὶ οὐσιαστικοῦ, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν μιὰ ἔννοια ποὺ νὰ χαρακτηρίζῃ ὅμοια πράξιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ ὅποιον δημιουργήματα αὐτοῦ ἢ ὅποιον συμβάν ἐξωανθρωπογενὲς ἐπιφέρει ἀλλαγὴν στὴν ἀνθρώπινον ζωὴν.

Ἐντονη σημαντικότητα δίδεται σὲ οὐσιαστικά, ὅπως ἀποδεικνύουν μερικὲς φράσεις. Κατὰ τὴν μία «ἓνα τμήμα τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἐπηρεάζεται ἀπὸ ἐξωελληνικοὺς παράγοντες μὲ συνέπειες τὴν ἐπίδραση στὴν δημόσια ζωή, τελικὰ ὅμως ἀπὸ ιστορικὴ ἀ ν α γ κ α ι ὅ τ η τ α ξεπερνοῦνται οἱ διαφορές», κατὰ τὴν ἄλλη «κρίνεται προπαντὸς στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἡ ιστορικὴ δ ι κ α ι ὡ σ η ἐνὸς συντάγματος», κατὰ τὴν τρίτη «πρόσφεραν» οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον τὸν πρῶτο, πληρέστερο, σαφέστερο καὶ συντομότερο τῆς ἔννοιας τοῦ ἔθνους ὀρισμὸ, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστη τοὺς στὴν ἱστορικὴ ἐ ν ὅ τ η τ α τοῦ ἔθνους». Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ ὅταν τὸ ἐπίθετο συζευγνύεται μὲ τὴν ε ὕ θ ὕ ν η· κατὰ τὸ σχετικὸ παράδειγμα «ἡ πολιτικὴ σημασία δάρυνε περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄχι τόσο, διότι ἡ Ἑλλὰς ζητεῖ νὰ ἐνταχθεῖ στὴν Εὐρωπαϊκὴ κοινότητα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων της, ἐσωτερικῶν καὶ περιοριστικῶν, ἀλλὰ διότι θέτει τοὺς Εὐρωπαίους στὶς ἱστορικές των εὐθύνες ἀποσπώντας τοὺς, ἔστω προσωρινά, ἀπὸ τὰ καθημερινὰ οἰκονομικὰ των προβλήματα». Στὴν περίπτωσιν τῆς «εὐθύνης» δύναται τὸ ἐπίθετο νὰ ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὸ «δικαστικὸς»· οὕτω ἡμπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ στὴν εὐθύνῃ, ὅταν ἓνα πρόσωπο πού ἐπιδρᾷ στὴ διαμόρφωση τῶν πολιτικῶν πραγμάτων προβεῖ σὲ πράξιν πού ἐπισύρει τὴν ἐπέμβαση τοῦ ποινικοῦ νόμου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν παύει νὰ ἔχει δύο πτυχές, τὴν δικαστικὴν καὶ τὴν ἱστορικὴν, μὲ φυσικὴ συνέπεια τὸν διαχωρισμὸ τῶν δύο κρίσεων, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἀπὸ τοῦτο πηγάζει ἐνίοτε ὁ ἰδιαίτερος τוניσμός γιὰ ὅσους ἀναλαμβάνουν ἐκτροπὲς μὲ ὑπερδικαιώματα ὅτι θὰ τοὺς κρίνει μόνον ἡ ἱστορία, διότι ἀκινήτησε ἡ δὴ τῶν νόμων ἢ διαδικασία.

Τὴν ἴδια σημασία ἔχει τὸ ἐπίθετο σὲ ὅσες φράσεις προσδιορίζει οὐσιαστικά πού σημαίνουν τμήματα χρόνου, ὅπως εἶναι ἡ σ τ ι γ μ ῆ , ἡ ὥ ρ α. Καταχωρίζεται μόνον ἓνα μὲ τὴν λέξιν ἡ μ ε ρ ο μ ῆ ν ι α· κατ' αὐτὸ «ἡ ἀμερικανοτουρκικὴ συμμάχια καὶ ἡ συνωμοτικὴ σύμπνοια θὰ διαλυθοῦν τουλάχιστον μέχρι τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριο 1976, μιὰ ἱστορικὴ ἡμερομηνία πού ὑποτίθεται ὅτι θὰ κριθεῖ ἱστορικὰ μὲ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ἀμερικανικοῦ λαοῦ, ἀν ἡ ἀμερικανικὴ πολιτικὴ θὰ ἐξακολουθήσει νὰ ἀσκεῖται μὲ βάση τὰ ἀνήθικα πολιτικὰ κριτήρια καὶ συμφέροντα ἢ μὲ βάση τὴν ἠθικὴν τάξιν, τὸ δίκαιο καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸ.

Ἄν στὰ προηγούμενα παραδείγματα τὴν ἑναρξιν τῆς σημαντικότητος τοῦ ἐπιθέτου βοηθεῖ ἕμμεσα ἡ ἔννοια τοῦ καθενὸς οὐσιαστικοῦ, μὲ τὴν λέξιν σ η μ α σ ί α γίνεται ἄμεσα. Κατὰ τὸ ἓνα παράδειγμα «ὁ θεολογικὸς διάλογος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ὀρθοδόξου θὰ εἶναι ἱστορικῆς σημασίας γιὰ τὸ μέλλον τῶν ἐκκλησιῶν», κατὰ τὸ ἄλλο «ἐγκαταλείφθηκε τὸ 1935 ἡ Αἰθιοπία, ὅπως σήμερὰ ὁ Λίβανος, καὶ ἦταν ἐπικύδεια γιὰ τὴν εἰρήνῃ κωδωνοκρουσία, ἔαν δὲ πρέπει νὰ ἀποφευχθεῖ νὰ ἔχει ὁ θάνατος τοῦ Λίβανου τὴν ἴδια ἱστορικὴν σημασία, εἶναι καιρὸς νὰ ἀντιμετωπισθοῦν σοβαρὰ οἱ πολιτικὲς ὑποθέσεις»· κατὰ τὸ τρίτο «ἱστορικῆς σημασίας εἶναι ἡ ἐπίσκεψιν τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Πολωνίας στὴ Δυτικὴ Γερμανία τὸ 1976, ἐννιακὸς ἐπενήντα χρόνια μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν πού ἔκαμε τὸ 986 ὁ πρίγκιπας Μιέσκο, ἱδρυτῆς τοῦ πολωνικοῦ κράτους στὸν αὐτοκράτορα Ὁθωνα Γ'».

Τὸ ὅψος τῆς σημαντικότητος αὐτῆς τονώνεται μὲ τὴν πρόσθεση ποικίλων προσδιορισμῶν, ὅπως τὸ ἀποδεικνύουν οἱ φράσεις· κατὰ τὴν μία «ἡ περιοχὴ τῆς Πόλου, ἐπειδὴ ἔκει ἤρκασε τὸ μυκηναϊκὸν κράτος της, εἶναι συνάμα ἓνας τόπος μ ε γ α λ η ς ἱστορικῆς σημασίας», κατὰ δὲ τὴν ἄλλη «χειρόγραφα μεγάλης ἱστορικῆς σημασίας ἀπὸ τὴν πρώτην χριστιανικὴν περίοδον ἀνακαλύφθηκαν ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ, κατὰ τὴν τρίτη «ὁ παραλλήλισμός της εἰσβολῆς τῶν Τούρκων στὴν Κύπρον μὲ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Χίτλερ κατὰ τῶν Σουδητῶν ἔχει, παρὰ τὴν διαφορὰ πού συνίσταται στὴν ὑπαρξιν χωριστῆς σουδητικῆς περιοχῆς, μιὰ θ α ρ ε ι ᾶ ἱστορικὴν σημασία, διότι, ὅπως ὁ Χίτλερ ὑποδούλωσε ὕστερα τὴν Τσεχοσλοβακίαν, οἱ σωβιετικοὶ κύκλοι τῆς Τουρκίας, ἐπιδιώκοντας καθιέρωση δύο ζωνῶν, ἀποβλέπουν στὴν ἐφαρ-

μογή ζωτικού χώρου κατά τὸ πρότυπο ἐκείνου». Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ ὅταν χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸ ἐπίθετο ἄλλα οὐσιαστικά. Διατυπώθηκαν οἱ γνώμες ὅτι «τὰ ἀντιαμερικανικὰ αἰσθήματα δὲν παροτρύνονται ἀπὸ κανένα ὑποβολέα στοὺς Ἕλληνες, εἶναι ἱστορικὰ βιῶματα πού δὲν ἤμποροῦν νὰ ἐξαλειφθοῦν εὐκολα, ἐφόσον προέρχονται ἀπὸ τὴν στάση τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὴν δικτατορία καὶ τὴν ὑποστήριξη τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς στὴν Κύπρο», ὅτι «ἐγίναν πραγματικὲς ἱστορικὲς «σ υ ζ η τ ή σ ε ι ς» γιὰ τὴν ἀνομόρφωση τῆς παιδείας» καὶ ὅτι «στὴν πραγματικότητι οἱ φοιτητικὲς ἐξεγέρσεις τῶν Παρισίων τὸ 1968 ἀποτελοῦν ἓνα ἱστορικὸ σὺ μ π τ ω μ α ἐξαιρητικῆς σπουδαιότητος».

Ἀνάμεσα στὶς τρεῖς ἐτυμολογικὲς σημασίες τοῦ ἐπιθέτου, ὅτι ἀνήκει ἢ ἀναφέρεται στὴν ἱστορία ἢ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ αὐτή, ἀνάλογα μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ χαρακτηριζόμενου οὐσιαστικοῦ, καὶ στὴν ἔννοια τῆς σημαντικότητος τοῦ πρώτου θαθμοῦ, κυμαίνεται κυρίως ἐκεῖνο σὲ μερικὰ παραδείγματα, τὸ δὲ ἀκριβὲς νόημά του δύναται νὰ προβάλλει ἐκάστοτε ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα. Ἡ καταχώριση μερικῶν δὲν εἶναι ἀσκοπή· ἡ ἱδρυση «στρατοπέδων» ἐργασίας εἶναι ἱστορικὸ α ἱ ν ι γ μ ι α , διότι μποροῦσε νὰ γίνῃ κατ' ἄλλον τρόπο ἢ ἐκτέλεση τῶν ἀνθρώπων πού στέλλονταν σ' αὐτά. Σὲ δύο ἄλλα τὸ ἐπίθετο συνδέεται μὲ τὴν ἀ κ ρ ί θ ε ι α κατὰ τὸ ἓνα «ἡ δημοτικὴ φαντασία δὲν ἠδύνατο νὰ εἰκονίσει ζωηρότερα μὲ ἱστορικὴ ἀκρίβεια ὅσο γίνεται σὲ εἰκόνα πού εἶναι ἀναρτημένη σὲ κάθε χωρικὸ σπίτι παριστάνοντας ἀκομψὰ καὶ ἀγροίκᾳ τὴν Ἑλλάδα ρακένδυτη, γονυπετὴ καὶ ἀλυσσοδεμένη μὲ τὸν Πήγα καὶ τὸν Κοραὴ κοντὰ της πού τὴν σήκωσαν μὲ τὰ χέρια συντρίβοντας τὶς ἀλυσίδες», κατὰ τὸ ἄλλο «γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀκρίβεια σημειώνεται ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐμπορικὴ ναυτιλία ὄχι ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο, ἀλλ' ἀπὸ τὸ Ἴόνιο ἄρχισε λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ μῆσα τοῦ 18ου αἰῶνα». Παραπλήσιο εἶναι ἄλλο οὐσιαστικὸ στὴ φράση ὅτι «τρία ὀλισθήματα δὲν σχετίζονται μὲ διαφορὰς στὴν κοσμοθεωρία, ἀλλ' ἀφοροῦν τὴν παραποίηση τῆς ἱστορικῆς ἀ λ ή θ ε ι α ς ». Στὴν ἴδια κατηγορία δύναται νὰ ἐνταχθεῖ ἡ γνώμη ὅτι «ὁ κόπος καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἱστορικὴ ἐμ π ε ρ ί α εἶναι ἀρετὲς κάθε περιόδου ἀκμῆς». Σὲ τρία παραδείγματα περιέχεται τὸ ἐ ν δ ι α φ έ ρ ο ν . Κατὰ τὸ ἓνα «ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον εἶχε ἡ ἔκθεση στὴ Βενετία μὲ τὸν τίτλο «περιβάλλον — τέχνη 1915—1976», κατὰ τὸ δεύτερο «τῆς γλώσσας τοῦ γένους τὸ πρόβλημα τὸ βλέπουν ὄχι ἀπλῶς ὡς ἐπιστημονικὸ θέμα μὲ γενικότερο ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ κυρίως συνυφασμένο μὲ τὴν ὅλη ζωὴ τοῦ ἔθνους, τὴν ἐπιβίωση καὶ ἀναγέννησίν του», κατὰ δὲ τὸ τρίτο ἡ διείσδυση Ἀφρικανῶν καὶ Ἀσιατῶν στὴν Εὐρώπῃ πού γίνεται μὲ ὁλοένα ἐντεινόμενο ρυθμὸ στὸν οἰκονομικὸ τομέα καὶ τὴν ὅλη τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἔχει θαυότερο ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον, ἀναφερόμενο στὶς ἀνυπολόγιστες γιὰ τὰ ἦθη καὶ τὸ πνεῦμα τῆς συνέπειες στο μέλλον.

Σὲ ὄχι ἀσήμαντη ἀπόκλιση τῆς πτυχῆς αὐτῆς ὑπάγεται ἡ φράση ὅτι «ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τοῦ Σιμόλενσκη τῆς Μόσχας, γεμάτος ἀπὸ ἱστορικὰ ε ἱ κ ο ν ἱ σ μ α τ α καὶ ὅλα τὰ εἶδη τῆς ρωσικῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης, δὲν ἔχει καθίσματα ἢ στασίδια, ὄχι ἀπὸ ἔθιομο, ἀλλὰ γιὰ νὰ χωράει ὅλος ὁ κόσμος». Φυσικὸ εἶναι τὸ ἐρώτημα ἀν τὴν ἱστορικότητά των τὰ εἰκονίσματα ὀφείλουσιν στὴν φιλοτέχνησίν των ἀπὸ μεγάλους ζωγράφους, στὴν καλλιτεχνικὴν των ἀξία, στὶς περιπέτειές των, στὸν σύνδεσμό τους μὲ πολιτικὰ πρόσωπα ἢ γεγονότα ἢ σὲ ἄλλον λόγο.

Μὲ σκοπὸ τὴν ἀντιδιαστολὴ πρὸς ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβὲς γνωστὸ ἢ μᾶλλον σὲ πολλὰ τουλάχιστον στοιχεῖα τοῦ περιβάλλεται ἀπὸ κάποιον μῦθο, φαντασίας πλά-

σματα, χρησιμοποιείται τὸ ἐπιθετὸ χαρακτηρίζοντας ὀρισμένα οὐσιαστικά καὶ γιὰ ὀρισμένες περιπτώσεις. Τοῦτο, ὅπως κι οἱ ἄλλες σημασίες, πηγὴ ἔχει τὸ ἐπιθετὸ, καθὲς στὴ φράση ὅτι «τοῦτο ποὺ σοῦ λέγω εἶναι ἱστορία», ὅπου νοεῖται πραγματικὸ περιστατικόν. Τεκμήριο σχετικὸ εἶναι καὶ ὁ ὅρος «προϊστορία» ποὺ ἀναφέρεται σὲ περιόδους, γιὰ τίς ὁποῖες δὲν παραδίδονται πηγές χρονικῆς τοποθετήσεως τῶν γεγονότων σύγχρονες. Τοιαύτης προελεύσεως εἶναι καὶ τὸ ἐπιθετὸ π ρ ο ῖ σ τ ο ρ ι - κ ὸ ς , προσδιορίζοντας συνήθως οὐσιαστικά, ὅπως χρόνος, περίοδος, ἐποχὴ καὶ ἄλλα παρεμφερῆ, συγκεκριμένα ὅσα ἐντάσσονται ἀντικείμενα σ' αὐτούς. Εἶναι κάπως διδακτικὸ τὸ παράδειγμα: «ἡ ἀρχὴ τῆς Δωδώνης ὡς πολὺ σπουδαίου θρησκευτικοῦ, πνευματικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ φάρου χάνεται στὰ δάθη τῆς προϊστορίας καὶ μὲ ποικίλες διακυμάνσεις ὅλους σχεδὸν τοὺς ἱστορικοὺς χ ρ ὶ ν ο υ ς ».

Παρατηρεῖται συχνὰ τόσο στενὴ ἢ σύζευξη τοῦ ἐπιθέτου μὲ ὀρισμένα οὐσιαστικά. Ὡστε νὰ δημιουργεῖται ἓνας ὅρος μὲ ἀποκλειστικὰ συγκεκριμένη κατὰ φυσικὴ ἀκολουθία ἔννοια. Τοῦτο συμβαίνει μὲ τὸν ἱ σ τ ο ρ ι κ ὸ ὕ λ ι σ μ ὸ , τοῦ ὁποῖου τὸ νόημα εἶναι γνωστὸ καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο καταχωρίζεται μόνον ἓνα παράδειγμα· ἡ ἐργασία «ἐξετάζει μὲ ἀντικειμενικότητα τίς τάσεις ποὺ διαμορφώθηκαν τὸν 18ο καὶ τὸν 19ο αἰῶνα, τὸν «ἄνθρωπο μηχανή» τοῦ Λά Μεττριε μέχρι τὸν διαλεκτικὸ ὕλισμὸ τοῦ Χέγκελ καὶ τὸν ἱστορικὸ ὕλισμὸ τοῦ Μάρξ».

Κοντὰ σ' αὐτὸν ἔχουν δημιουργηθεῖ καὶ τρεῖς ἄλλοι, τῶν ὁποίων ἡ ἀπεικόνιση δίδεται ἀπὸ ἀρκετὰ μακρό, ἀλλὰ συμπυκνωμένο κατὰ τὸ δυνατόν κείμενο. Ὁ « ἱ - σ τ ο ρ ι κ ὸ ς σ υ μ β ῖ θ α σ μ ὸ ς » ὡς ἔννοια θρίσκεται στὴν ἴδια γραμμὴ θεωρητικῶν ἐξεργασιῶν τοῦ Τολιάτι καὶ τοῦ Μπερλίνγκουερ μὲ ἀφετηρίαν τὴν ἔννοια τοῦ ἱ σ τ ο ρ ι κ ο ὕ μ π λ ὸ κ , ὅρου ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Γκράμσι, ἐννοώντας ὅτι τὸ κοινωνικὸ οἰκοδόμημα, τὸ σύνολο τῶν πολιτικῶν, πολιτιστικῶν, νομικῶν κλπ. φαινομένων, δύναται σημαντικὰ νὰ ἐπηρεάσει τὴν ὑποδομὴ, δηλαδὴ τίς κοινωνικὲς σχέσεις τῆς παραγωγῆς στὸ μέτρο ποὺ σχηματίζουν ὀρισμένες ἱστορικὲς κρυστάλλωσεις· αὐτὲς συνιστοῦν συνασπισμό, ὅπου ἡ βάση καὶ τὸ οἰκοδόμημα εἶναι ἀδιάρρηκτα δεμένα, ἡ ἐνότητά δὲ αὐτὴ ποὺ σχηματίζει τὸ ἱστορικὸ μπλόκ ἀνάμεσα στὴ βάση καὶ τὸ ἐποικοδόμημα σταθεροποιεῖται μὲ τὸ πέρασμα τῶν διαφόρων ἱστορικῶν φάσεων· ἡ ἱστορικὴ κρυστάλλωση ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικὸ μπλόκ δημιουργεῖ τίς συνθήκες σχηματισμοῦ ἐνὸς συνασπισμοῦ κοινωνικῶν δυνάμεων γύρω ἀπὸ μιὰ τάξιν ποὺ συγκρατεῖται γενικότερα ἐνωμένος μέσα ἀπὸ τὴν ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ ἐπιρροή τῆς τάξεως αὐτῆς ποὺ κρυσταλλώνεται σὲ ἱστορικὸ βίωμα· ἔτσι τὸ ἱστορικὸ μπλόκ παίρνει τὴν ἔννοια τοῦ ἱστορικοῦ συνασπισμοῦ ἢ τοῦ κοινωνικοῦ πολιτικοῦ συνασπισμοῦ κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Τολιάτι δίνοντας μιὰ στενότερη ἔννοια στὴν ἀρχικὴ γηρασμένη διατύπωση· τὸ 1973 δημιουργήθη ἀπὸ τὸν Ένρ. Μπερλίνγκουερ ὁ ὅρος ἱστορικὸς συμβιβασμὸς ποὺ πρέπει νὰ νοηθεῖ ὡς συνέχεια τῆς θεωρητικῆς ἐνασχολήσεως γύρω ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ μπλόκ καὶ ὡς σύγχρονη ἐφαρμογὴ τῆς γηρασμένης στρατηγικῆς μὲ ἀφετηρίαν τὸ ἱστορικὸ συμβιβασμό· ἡ πολιτικὴ ἔννοια πέρασμα ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ συνασπισμὸ στὸν ἱστορικὸ συμβιβασμό· ἡ πολιτικὴ ἔννοια τοῦ ἱστορικοῦ συμβιβασμοῦ γεννιέται σὰν νέα ἐπιταγὴ ἀνάμεσά στὴ «μετωπικὴ καὶ τὴν σεκταρικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῆς κατακτήσεως τῆς ἐξουσίας». Ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς ἀπαντᾷ καὶ σ' ἄλλο παράδειγμα ποὺ δὲν κρίνεται ἀσκοπο νὰ καταχωρισθεῖ: «μὲ ὑπόβαθρο τὴν ὕφεση, τὸ «ντοκουμέντο», ἱστορικὸ τὸ παρυσίασαν οἱ πῶς ἐνθουσιώδεις, ποὺ ὑποβαστάζεται ἀπὸ τὴν ἀπὸ τὴν ἀμερικανοσοβιετικὴ συνεννόηση, καθορίσθηκαν τὰ θεμελιακὰ καθήκοντα τῶν εὐρωπαϊκῶν κομμουνιστῶν καὶ κατ' ἐπέκταση ὅλων· ἐρώτημα εἶναι ἂν ἐντάσσεται στὰ πλαίσια τῆς μαρξιστικῆς - λενινιστικῆς διδασκαλίας ἢ καρποφοροῦσα θεωρία τοῦ ἱ σ τ ο -

ρ ι κ ο υ σ υ μ β ι β α σ μ ο υ πού την έπεξεργάζονται περαιτέρω οί 'Ιταλοί κομμουνιστές' ονομάζεται ιστορικός συμβιβασμός ή ιδεολογική εύκαιμψία του κομμουνιστικού κόμματος της 'Ιταλίας, ή έτοιμότητά του να θυσιάζει για νόμιμη έξουσία κάθε ιδεολογία έπαναστατική' οί 'Ιταλοί πολιτικοί πρέπει να συνεργασθούν με ειλικρίνεια, για να πετύχει τό έθνικά και ί σ τ ο ρ ι κ ά διεθνώς αναγκαίο πρώτο πείραμα του ιστορικού συμβιβασμού, άλλως οί ευθύνες των θά είναι πραγματικά ιστορικές, διότι τόν Ιταλικό λαό θά οδηγήσουν σε δραματικές εξελίξεις και την παγκόσμια ειρήνη σε σοβαρή δοκιμασία».

Στήν ίδια κατηγορία παραδειγμάτων με βάση την ένότητα του επιθέτου και του ουσιαστικού σε μία συγκεκριμένη, μία και ιδιαίτερη, έννοια, που δέν δύναται μονολεκτικά να εκφρασθεί, ανήκουν δυό άλλοι όροι χρησιμοποιούμενοι στή γραμματική «ί σ τ ο ρ ι κ ο ί χ ρ ό ν ο ι» των ρημάτων λέγονται εκείνοι, των οποίων τό νόημα ανάγεται στο παρελθόν, και ί σ τ ο ρ ι κ ό ς έ ν ε σ τ ώ ς ό χρόνος αυτός του παρόντος, όταν ή πραγματική του σημασία δέν αναφέρεται σ' αυτό, αλλά στο παρελθόν.

Ένώ στα παραδείγματα αυτά ή ένωση επιθέτου και ουσιαστικού είναι τόσο στενή, ώστε να καταλήγει σε όρο, υπάρχουν ακόμη πολλά, όπου ή σύζευξη δέν χρειάζεται, ως περιττή, αφού από τά συμφραζόμενα έννοείται και ή δημιουργία της αποβλέπει κυρίως στήν ένίσχυση της φράσεως, ενώ πραγματικά την αποδυναμώνει. Με την καταχώριση παραδειγμάτων θεμελιώνεται ή γενική αυτή άποψη.

Είναι «ή τελευταία χρονικώς και πληρέστερη έως τώρα ιστορική β ι ο γ ρ α φ ί α του προσώπου αυτού», σάν ή βιογραφία να μήν είναι ιστορική, εκτός εάν νοείται αντίθετη πρός την μυθιστορηματική. 'Ο συγγραφέας «παρακολουθεί την εξέλιξη του θεάτρου από την ιστορική του γ έ ν ν η σ η ως τά σήμερα, δέν πρόκειται για ιστορία της δραματουργίας, αλλά για την μορφική πορεία του θεατρικού χώρου», όπου δίδεται απάντηση σε άνυπαρκτη αμφιβολία για την ιστορικότητα θεσμού, όπως ό θεατρικός, εκτός εάν αντιτίθεται στήν προϊστορική, πράγμα που δέν διαφαίνεται. 'Ο «καλλιτεχνικός κλάδος που γνώρισε την μεγαλύτερη ανάπτυξη στήν ιστορική δ ι α δ ρ ο μ ή της βυζαντινής αυτοκρατορίας, στάθηκε ή ζωγραφική σε όλες τις εκφράσεις της, τοιχογραφία, φορητή εικόνα και άλλες» εύκολα νοείται ότι δέν δύναται να υπάρχει στήν περίπτωση αυτή άλλου είδους διαδρομή από ιστορική, δύναται όμως να κολασθεί, όπως στή φράση ότι «ό ρόλος των μουσείων σχετική με τά έργα τέχνης είναι τόσο αποφασιστικός, όσο και μικρής ιστορικής δ ι α δ ρ ο μ ή ς , αφού τά μουσεία ήταν άγνωστα εκεί, όπου είναι ή ύπηρξε άγνωστος ό ευρωπαϊκός πολιτισμός, αλλά και στόν ευρωπαϊκό χώρο έμφανίσθηκε πριν από δύο αιώνες και λιγότερο».

Τέσσερα παραδείγματα είναι αφιερωμένα στή σύζευξη του επιθέτου με την εξέλιξη κατά τό ένα «τό τρίτο κεφάλαιο του έργου παρουσιάζει την ιστορική εξέλιξη της αγροτικής οικονομίας από την εποχή του πρωτόγονου ανθρώπου μέχρι σήμερα», κατά τό άλλο «οί άνθρωποι που όρίζουν την πνευματική εξέλιξη του τόπου είναι χρόνια οί ίδιοι, σάν να έσθησε ή νεότητα ή δέν είναι φανερές οί ανάγκες, οί αγωνίες και τά όράματα που διαμορφώνει δυναμικά ή καλπάζουσα ιστορική εξέλιξη», κατά τό επόμενο «του αυτοκέφαλου της κυπριακής εκκλησίας τό θέμα χειρίζεται ό συγγραφέας με πλήρη γνώση των ιστορικών εξελίξεων περί αυτό», ενώ γίνεται σύνθετον του επιθέτου χρήση στο τέταρτο, κατά τό όποιο «ή τοποθέτηση των εκθεμάτων στο μουσείο ακολουθεί μία τεχνοϊστορική εξέλιξη της μεταβυζαντινής ζωγραφικής με δείγματα των τριών τότε κυριότερων σχολών», όπου φαίνεται πόσο πε-

ριτή καθίσταται ή παράθεσή του. Κατά τὸν αὐτὸ τρόπο εὐχερονόητο εἶναι τὸ ἐπίθετο καὶ στίς φράσεις ὅτι «τώρα ποὺ πέρασαν οἱ ἡμέρες τῶν ἱστορικῶν» ἐ π ε τ ε ῖ ω ν «ἀν» ἔσαν σύντομο ἀπολογισμός, ὅτι «ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα καὶ τὰ συναφῆ μετ' αὐτῇ γεγονότα ἐξαίρονται ὡς ἔ ρ γ α ἱστορικὰ μεγάλα», ὅτι «ὁ λαὸς ποὺ ἔκαμε τὸ κράτος τοῦ 21 εἶχε ἴσως μερικὰ ἐλαττώματα μετὰ τεσσάρων αἰῶνων δουλείας καὶ ἐλλείψεις, ἰδίως τὴν στέρησιν τῆς παιδείας, οἱ πεπαιδευμένοι ἦσαν λίγοι καὶ ὅμως ὁ πυρήνας τῆς λαϊκῆς ψυχῆς διατηρεῖ κληρονομικὰ καὶ ζεῖ τὸν πηγαῖο πολιτισμὸ καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸ ὁλόκληρης τῆς ἱστορικῆς ζ ω ῆ ς τῶν Ἑλλήνων», ὅτι «αὐτὰ κηρύττουν οἱ κύριοι οὗτοι πρὸς διασάλευσιν τῶν ἱστορικῶν θ ε μ ε λ ῖ ω ν τῆς ἐθνότητος» καὶ πῶς ἡ ἐργασία ἐπιχειρεῖ νὰ ὀρίξει «μέσω μιᾶς εὐρείας κοινωνιολογικῆς ἀνάλυσης τίς ἱστορικῆς κ α τ α θ ο λ ῆ ς τοῦ ρεμπέτικου».

Ὅμοια περιττός εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς ἄλλων οὐσιαστικῶν ὡς ἱστορικῶν. Ἀναγράφονται δυὸ παραδείγματα γιὰ τὴν «παράδοση» κατὰ τὸ ἕνα «βυζαντινοὶ χρονογράφοι, ἀκολουθώντας τίς ἀρχαῖες ἐλληνικῆς ἱστορικῆς π α ρ α δ ὀ σ ε ῖ ς, ἐξαρχαῖζον τὰ σύγχρονα τῶν ξένα ὀνόματα, ὅπως τὸν Ἰωάννη Ἀξούχο, τουρκικῆς καταγωγῆς σπουδαῖο ἀξιωματοῦχο τῆς αὐλῆς, τὸν 11ο αἰῶνα, ὀνομάζον Πέρση», κατὰ δὲ τὸ ἄλλο «οἱ μαυροὶ καὶ οἱ κίτρινοι τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς ποὺ ἐγκαθίστανται κατὰ μιάζες στὴν Εὐρώπῃ ἔρχονται ἀπὸ ἄλλον κόσμον, μιλοῦν ἄλλη γλῶσσα, αἰσθάνονται καὶ σκέπτονται διαφορετικὰ, διαπλάσθηκαν μέσα σὲ ἄλλη ἱστορικὴ π α ρ α δ ὀ σ η, ἔχουν τὰ δικὰ τους ἥθη, τὴν δική τους ψυχὴ». Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ σὲ ἄλλα παραδείγματα, ὅπως ὅτι «ὁ ἀνασκοπῶν ἀπὸ ἱστορικὴ π ε ρ ῖ ο δ ο ἕνα θαυμασιὸν τμῆμα τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὴν Κύπρο, ὅτι «οἱ ἀμέτρητες ἱστορικῆς π ε ρ ῖ π ῆ τ ε ῖ ς ποὺ γνώρισεν ὁ τόπος μετ' ἡν μακραίωνη ἱστορία καὶ μετ' πλήθος σημαντικὰ μνημεῖα, θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴν ἀφήσουν σὲ πολλὰς περιπτώσεις τὰ καταστρεπτικὰ σημάδια τῶν» ἢ ὅτι «πλήρεις ἱστορικῶν π ε ρ ῖ π ε τ ε ῖ ω ν ὑπῆρξαν οἱ τύχες ὅλων τῶν μεγάλων πόλεων», ὅτι «τὰ βιβλία ποὺ γεννιοῦνται στὸ δημοσιογραφικὸν τραπέζι δὲν μποροῦν θεθαίως νὰ ἔχουν τὴν ἱστορικὴ π λ η ρ ὀ τ η τ α, τὴν ἀπομακρυσμένη θεώρησιν, ἀλλ' εἶναι βιβλία θερμὰ, γραμμμένα στὸν πυρετὸ καὶ στὴ συγκίνηση τοῦ γεγονότος», ὅτι θὰ καταβληθεῖ προσπάθεια νὰ δοθεῖ συνοπτικὰ «συνθετικὴ εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς τοῦ Μελενίκου π ο ρ ε ῖ α ς ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴ του ἕως τὴν μοιραία ἡμέρα τῆς πλήρους ἐγκαταλείψεώς του», ὅτι «ἐκδόθηκαν ἔργα μετ' κριτικῆς τῶν ἀδυναμιῶν καὶ λαθῶν τοῦ παρελθόντος, τὸ δὲ κοινὸν τὰ δέχθηκε θετικά, διότι γράφθηκαν μετ' αὐθεντικῆς ἀλήθειας, χωρὶς νὰ πέφτουν σὲ μονομέρεια ἢ νὰ χάνουν τὸ αἶσθημα τῆς ἱστορικῆς π ρ ο ο π τ ῖ κ ῆ ς», ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Ι. Μελά γιὰ τὸν Πειραιᾶ διδάσκει ἐκτὸς ἄλλων καὶ «τὴν ἱστορικὴν γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα π ρ ο σ φ ο ρ ᾶ τοῦ ἐπινείου τῆς πρωτεύουσας σὲ κάθε τοιμέα τοῦ ἐθνικοῦ βίου», ὅτι μετὰ τὰ «δείγματα τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως ἔρχονται τὸ εὐρωπαϊκὸν μπαρόκ, ἡ ἐποχὴ ροκοκό, ὕστερα ὁ ἱστορικὸς ρ ο μ α ν τ ῖ σ μ ὀ ς τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ οἱ σύγχρονες τάσεις», ὅπου μάλιστα ἡ διάκρισις φαίνεται καὶ ἀδικη ἔναντι τῶν δύο προηγουμένων τεχντροπῶν, καὶ τέλος ὅτι «ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους ἔχει τόσο ἐπεκταθεῖ, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ μιλεῖ κανεὶς γιὰ μιὰ βιολογικὴ μεταλλαγὴ σ' αὐτὸ τὸ ὄν, γιὰ μιὰν ἱστορικὴ τ ο μ ῆ σ τὸν ρόλο του».

Τὸ αὐτὸ γενικὰ ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν σύνδεσιν μετ' ὁλοῦ τοῦ οὐσιαστικοῦ ρ ὀ λ ο ποῦ τὸ ἴδιον περιέχει καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς σημαντικότητος, καθὼς τὸ πιστοποιοῦν τρία παραδείγματα κατὰ τὸ ἕνα «μετὰ τὸ σχολεῖο ἀρκετὰ κατορθώθηκε νὰ δημιουργηθεῖ ὁ τύπος τοῦ ἀμερικανοῦ πολίτη ἔτοιμου νὰ ἀνταποκριθεῖ στίς σοβαρὰς ἀπαιτήσεις

πού επέβαλλε ο ιστορικός ρόλος τῆς μεγάλης του πατρίδος», κατὰ τὸ δεύτερο «ἡ θέσις καὶ ὁ ιστορικός ρόλος τῆς Ἑλλάδος, ὅπως θὰ φανεῖ στὴ συνέχεια τῆς ἀφηγήσεως, ἔπαιξαν τεράστιο ρόλο στὴ λήψη ἀποφάσεων τῶν μεγάλων δυνάμεων» καὶ κατὰ τὸ τρίτο «ἐνῶ ἡ γραμμὴ ἔξω ἀπὸ τὰ μουσεῖα προσανατολίζει τοὺς νέους καὶ ἀνήσυχους καλλιτέχνες, πάντως τὸ μουσεῖο ἐπιτελεῖ τὸν ιστορικὸ τοῦ ρόλου, ἔστω καὶ γιὰ νὰ μπορέσει κάποια στιγμή νὰ ξεπερασθεῖ». Δὲν εἶναι μακριὰ ὡς πρὸς τοῦτο καὶ ἡ φράσις ὅτι «ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐφηβείας μας ἀγωνιζόμαστε ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ νὰ διατηρήσουμε τὴν ἐθνικὴ μας ἀκεραιότητα μέσα ἀπὸ ἓνα πλῆθος ἀντινομίες πού ἀναστατώνουν τὴν ιστορικὴ μας σελίδα».

Υπάρχει τέλος ἡ συνήθεια νὰ χρησιμοποιεῖται τὸ ἐπίθετο γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ δυὸ ἄλλων οὐσιαστικῶν, τῆς μ ο ρ α ς καὶ τῆς τ ὕ χ η ς. Κατὰ ἓνα παράδειγμα «τὸ θέμα τῆς σημερινῆς ὁμιλίας εἶναι ἡ ιστορικὴ μοῖρα τοῦ Μελενίκου» κατ' ἄλλο «οἱ μαῦροι καὶ οἱ κίτρινοι ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ τὴν Ἀφρικὴ πού ἐγκαθίστανται στὴν Εὐρώπη δύνανται νὰ ἀφομοιωθοῦν ἢ νὰ εἶναι καταδικασμένοι νὰ ἀποτελοῦν ξένο σῶμα, χωρὶς συμμετοχὴ στὴν παιδεία καὶ τὴν ιστορικὴ μοῖρα τῆς νέας πατρίδας τους», κατὰ τὸ ἐπόμενο «ἡ ιστορικὴ μοῖρα τῆς ἀρχαίας Ρώμης ἦταν αὕτη», κατὰ τὸ τέταρτο «ἡ θάλασσα συνιστᾷ τὴν ιστορικὴ μοῖρα καὶ τὸν ἐθνικὸ πλάστη τῆς Ἑλλάδος», ἐνῶ κατὰ τὸ τελευταῖο «μὲ τοὺς μηδικοὺς πολέμους κρίθηκε ἡ ἀμοιβαία θέσις τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων, τῆς ὁποίας τὴν πλήρη ἀποσαφήνιση ἐπιφύλαξε ἡ ιστορικὴ μοῖρα στὸν Ἀλέξανδρο». Ὡς πρὸς τὸ δεύτερο οὐσιαστικὸ ἀναγράφονται τρεῖς φράσεις, ἡ μία ὅτι «οἱ δεινότερες περιπέτειες τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν οἱ ιστορικὲς τῆς τύχης», ὅτι «οἱ ιστορικὲς τῆς τύχης τὴν λάμπρυναν σὲ ὅλη τὴν μεγάλη μεσαιωνικὴ περίοδο» καὶ ὅτι φαίνεται «ἀδύνατο ἡ ἀφιξὴ τῶν μαύρων καὶ τῶν κιτρίνων τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς στὴν Εὐρώπη νὰ μὴν ἐπηρεάσει τὴν ιστορικὴ τύχη τῆς». Στὴ σύζευξη αὐτῇ τοῦ ἐπιθέτου μὲ τὰ δύο οὐσιαστικὰ δὲν φαίνεται νὰ ὑφίσταται ἀκρίβεια ἀπὸ τύχη ἢ μοῖρα, ὅχι ὡς ἐνεργὸ δύναμις, ἢμπορεῖ νὰ προέργεται, ἀσφαλῶς πολὺ σπάνια, ἓνα γεγονός, ἢ γενικότερα ἔστω ἀπὸ ἐξωανθρωπογενῆ αἰτία, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα πὼς ἡ ὅλη ἱστορία προσώπου, χωριοῦ, πόλεως, περιοχῆς συνδέεται στενὰ καὶ μόνον μὲ τὴν μοῖρα ἢ τὴν τύχη, ἐκτὸς ἐὰν μὲ τις φράσεις δημιουργεῖται κάποιο σχῆμα λόγου, ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτῇ φαίνεται νὰ ὑπερβαίνει τοῦτο τὰ θεμιτὰ ὅρια.

Παραμερίζοντας τὰ ὀνόματα συγκεκριμένων προσώπων καὶ τόπων τὰ οὐσιαστικὰ πού χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸ ἐπίθετο ἀνέρχονται σὲ ὀγδόντα περίπου καὶ κατ' ἀλφαβητικὴ σειρὰ εἶναι: αἰνίγμα ἀκρίβεια ἀλήθεια ἀναγκαιότητα ἀνακρινωθὲν ἀνάστημα ἀποστολὴ καὶ ἀπόφασις, βάρος βιογραφία βίος καὶ βίωμα, γεγονός γέννησις καὶ γραμματικὴ, διαδρομὴ καὶ δικαίωσις, εἰκόνισμα εἰσαγωγὴ ἐμπειρία ἐνδιαφέρον ἐνότητα ἐξέλιξις ἐπέτειος ἔργον ἔρευνα καὶ εὐθύνη, ζωγραφικὴ καὶ ζωὴ, ἡμερομηνία, θεμέλιον, καταβολή, κλίμα καὶ χρυστάλλωσις, μελέτη, μνήμη, μοῖρα καὶ μπλόκ, νόημα καὶ νόμος, οἰκισμός, παράδοσις περιέργεια περιεχόμενο περίοδος περιπέτεια πηγὴ πλάτανος πλαίσιον πληρότητα πόλη πορεία προσπικτὴ καὶ πρόσωπον, ρόλος καὶ ρομαντισμός, σελίδα σημασία σκηνὴ σίτις στιγμή στοιχεῖο συζήτησις συμβιβασμός σύμπτωμα συνασπισμός συνέχεια συνθήκες καὶ σωφροσύνη, ὕλικον ὕλισμός καὶ ὕψις, τεκμηρίωσις τομὴ καὶ τύχη, φυσιογνωμία, χρόνος χωρίον καὶ χώρος. Συγκριτικὰ μὲ τὴν πραγματικότητά τοῦ ἀριθμητικοῦ ὕψους τῶν οὐσιαστικῶν πού χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸ ἐπίθετον εἶναι ὑπερβολικὰ μικρὸ τὸ ποσοστὸ πού γράφηκε, ἀλλὰ δὲν παύει νὰ εἶναι ἀσφαλῶς ὅχι μόνον ἐνδεικτικὸ ὅλων τῶν σημασιῶν πού παίρνει τὸ ἐπίθετον, ἀλλὰ καὶ βάση γιὰ τὴν θεμελίωσιν ὅσων συμπερασμάτων δόθηκε ἡ εὐκαιρία κατὰ ὁμάδα περιπτώσεων νὰ συναχθοῦν.

Τούτο είναι τὸ φάσμα σημασιῶν πού ἐμφανίζει τὸ ἐπίθετο συνδεόμενο μὲ ἕνα ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά αὐτά, χωρὶς νὰ εἶναι ὅλα καὶ ἀσφαλῶς χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει ὅτι λείπουν ἄλλα μὲ δυνατότητα τροποποιήσεως τῶν εἰδικῶν συμπερασμάτων, ἐνῶ ὑπάρχει διαφορετικοῦ εἶδους σύζευξη. Κατ' αὐτὴν χρησιμοποιεῖται σὲ συμπάρθεση μὲ ἄλλα συνάδελφά του ἀποδιδόμενα πάλι σὲ οὐσιαστικό, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χρωματίζουν μὲ τὴν ἰδική του χρωστικὴ ὕλη τὸ καθένα τὸν κοινὸ στόχο. Τὸ πρόβλημα τότε εἶναι ἂν ταιριάζει ἄνεται ἢ μὲ τὸ ἐπίθετο, ἂν προκύπτει ἀντινομία ἢ ὅχι καὶ γιὰ ποῖο λόγο στὴν κάθε περίπτωση. Φυσικὸ εἶναι καὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς συζεύξεως νὰ ἀντικρουθεῖ μὲ παραδείγματα.

Ἔχει γραφεῖ ὅτι «ὁ χειρισμὸς τοῦ θέματος εἶναι κατὰ κύριο λόγο ἀ ν α λ υ τ ι κ ὁ ς μᾶλλον παρὰ ἱστορικὸς» καὶ ὅτι «ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος εἶναι ἀνώτερη τῆς ἱστορικῆς, ὅταν σκοπὸς εἶναι νὰ ἐπιστηθεῖ μᾶλλον ἢ προσοχὴ σὲ ὅ,τι σχετικὰ εἶναι ἀμετάδλητο παρὰ στὸ κάθε τι πού μεταβάλλεται σταθερά» κατ' ἄλλο παράδειγμα «ἡ ἀπόφασις τοῦ ἐφετερίου Ναυπλίου τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1914, μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἀλέξανδρος Δελμούζος ἀθωώθηκε, κρίνεται δ ι κ α ι ἡ καὶ ἱστορικὴ» στὸ τρίτο μὲ βάση διαφορετικὸ οὐσιαστικὸ γίνεται διερώτησις «ἂν εἶναι δυνατόν καὶ πῶς νὰ μὴν καταστραφεῖ ταυτόχρονα ἡ τ ο π ι κ ῆ καὶ ἱστορικὴ φυσιογνωμία τῆς ἑρπῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου, ὅπως τὴν ἔχει ὀνομάσει ἐπίσημα τὸ κράτος καὶ ἀνεπίσημα ἡ ἐθνικὴ συνείδησις», κατὰ δὲ τὸ τέταρτο «ἂν οἱ λιμενικὲς ἐγκαταστάσεις καὶ οἱ διοικητικαὶ γίνουσι ἐν τῇ γειτονικῇ Καλαμιάτῃ, πού εἶναι ἤδη μία πόλις ἀναπτυσσόμενη, διαθέτοντας πολὺ καλὺτερο συγκοινωνιακὸ δίκτυο μὲ τὴν ὑπόλοιπὴν χώρα, θὰ σωθεῖ ἡ Πύλος, χωρὶς συγχρόνως νὰ ἐπέλθῃ ζημιὰ ὑπέριμετρη ἐν τῇ φ υ σ ι κ ῇ καὶ ἱστορικῇ κληρονομίᾳ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν». Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία γιὰ τὴν ὁρθότητα συμπαραθέσεως τοῦ ἐπιθέτου μὲ τὰ τέσσαρα ἄλλα, ἀναλυτικὸς, δικαίος, τοπικὸς καὶ φυσικὸς. Τὰ δύο τελευταῖα εἶναι αὐταπόμενα μὲ τὸ πρῶτο ἀντίκρουμα ὅπως εἶναι τοῦ αὐτοῦ νόηματος, ἔχουν καὶ αἱ δύο ἀπόλυτη παραλληλία πρὸς τὸ βασικὸ ἐπίθετο. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ἄλλο πού εἶναι στὸ δεύτερο παράδειγμα, ἐὰν ὑπολογισθεῖ ὅτι καὶ τὸ ἐπίθετο ἄδικος ἡμπορεῖ σὲ ἀντίθετη περίπτωση νὰ χρησιμοποιηθεῖ, ἀφοῦ δὲν δημιουργεῖ κώλυμα γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ ἐνὸς γεγονότος ὡς ἱστορικὸ τὸ ἥθος τῆς πράξεως, στὴν ὁποία τοῦτο ἀνταποκρίνεται. Σχετικὰ μὲ τὸ «ἀναλυτικὸς» εἰδικὰ ὡς πρὸς τὴν μέθοδο δύναται ὁμοίως νὰ συμπαράθεσθαι, ἐφόσον στὴν προκείμενὴν περίπτωση τὸ ἐπίθετο «ἱστορικὸς» ἔχει τὸ περιορισμὸν ἐν τῇ χρονικῇ πτυχῇ νόημα. Ἡ ἐπιφύλαξις αὐτὴ ἀναφέρεται, διότι στὴν ἱστορίαν γίνεται πλατιά χρῆσις τῆς ἀναλυτικῆς, ὅπως καὶ τῆς συνθετικῆς μεθόδου, ἀφοῦ ἡ ἀνάλυσις ἐνὸς ἱστοικοῦ γεγονότος ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν φύσιν κάθε εἶδους ἐπιστημονικῆς ἐργασίας ὅπως εἶναι ἡ ἱστορικὴ.

Τὰ ὅρια τῆς ἀπόψεως αὐτῆς θρίσκονται πολὺ κοντὰ στὸ παράδειγμα πού περιέχεται ἐν τῇ φράσει ὅτι «ἡ ἑλληνικὴ παιδεία τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας διερευνᾶται μὲ ἱστορικὸ καὶ κ ρ ι τ ι κ ὁ πνεῦμα ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ βιβλίου». Καθὼς διατυπώνεται, φαίνεται πῶς εἶναι ὡς πρὸς τὸ νόημα παράλληλες ἐντελῶς ἔννοιαι τὰ δύο ἐπίθετα, ἐνῶ συναντῶνται, πλὴν ἂν στὸ πρῶτο νοεῖται ἀποκλειστικὰ ἡ ἀφήγησις, πράγμα πού δὲν εἶναι ὁρθόν, καὶ στὸ δεύτερον μόνον ἡ κριτικὴ, ἐνῶ τοῦτο δὲν ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ, ὅταν ἀποδίδεται σὲ γεγονότα τοῦ παρελθόντος.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο πού εἶναι περίπου στὸ μεταίχμιον ἀνήκει ἐν τῇ ἐρευνᾷ διαφορετικοῦ εἶδους κατηγορίας ἄλλων, ὅπου πλήρως δὲν φαίνεται νὰ ὑφίσταται δυνατότητα συνυπάρξεως δύο ἐπιθέτων.

Ἔχει γραφεῖ ὅτι «ἡ διαδρομὴ τῶν ἀ ν θ ρ ῶ π ι ν ῶ ν γεγονότων, ἀκόμη καὶ τῶν μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων, προσδιορίζεται ἀπὸ τοὺς κοινούς, καθημερινούς ἀνθρώπους, ὅχι ἀπὸ τίς ἐνέργειαις ἡγετικῶν προσώπων», καὶ ὅτι «στὸ ἔργο

του ό συγγραφέα ασχολείται με τις ιστορικές και ά ν θ ρ ώ π ι ν ε ς θάσεις της έλληνιστικής εποχής, με τις ρίζες της σε προηγούμενες περιόδους και με τις ιδιομορφίες της σε σχέση με την πόλη, την φύση, την παιδεία και την γλώσσα». Όπως είναι εύνοητο, πρόκειται περί συγχύσεως του νοήματος του καθενός από τὰ δύο επίθετα που χρησιμοποιούνται στα παραδείγματα, «άνθρώπιнос» και «ιστορικός», χαρακτηρίζοντας τὰ ουσιαστικά «γεγονότα» στο πρώτο και «θάσεις» στο δεύτερο,, ενώ οί πράξεις του ανθρώπου αποτελούν ιστορικά γεγονότα ή θάσεις ιστορικές, άσχετα με τὸ μέγεθος που δύνανται νά λαμβάνουν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Καί τούτο, διότι στα παραδείγματα γίνεται διαφανές ότι πρόκειται περί ιστορικών γεγονότων και όχι περί πράξεων αποκλειστικά ιδιωτικού ενδιαφέροντος χωρίς κανένα στοιχείο ιστορικού.

Ένώ εδώ πρόκειται για ίσοτιμία και ταυτότητα σχεδόν του νοήματος των δύο επιθέτων, υπάρχουν άλλα παραδείγματα, όπου γίνεται χρήση δεύτερου επιθέτου με πλάτος στενότερο εκείνου που έχει ό πρωταγωνιστής της εργασίας.

Κατηγορία ειδική συνιστούν εκείνα, όπου άπαντούν τὰ επίθετα «κοινωνικός» και «έθνολογικός», αντιπροσωπεύοντας ομάδα ανθρώπων άσχετα προς την διαφορά των. Σχετικά με τὸ πρώτο καταχωρίζονται δύο παραδείγματα: κατὰ τὸ ένα τὸ μαρτύριο του αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη με την πάροδο των αιώνων αναδείχθηκε «αὐτὸ τὸ θεμέλιο του όλου ιστορικού και κ ο ι ν ω ν ι κ ο ὕ βίου της πόλεως», κατὰ δὲ τὸ άλλο «σκοπὸς της μελέτης είναι νά ἐξηγήσει τοὺς ιστορικούς και κ ο ι ν ω ν ι κ ο ὗς λόγους που ἐμπόδισαν την παραγωγή θρησκευτικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐρμηνεύοντας τὸ γεγονός της ἐπιδόσεως των Ἑλλήνων σ' ένα εἶδος από αὐτά, στα κάλαντα». Σχετικά με τὸ δεύτερο έχει γραφεί ότι «τὸ μακεδονικὸ ζήτημα, μεταξύ Βουλγάρων και Γιουγκοσλάβων, δὲν θά ἀποτελεῖ θέμα πολιτικής ἀντιδικίας, οί δὲ ὀφιστάμενες ἀντιγνωμίες, ἰδίως ἐ θ ν ο λ ο γ ι κ ῆ ς και ιστορικές, θά ἀναθέτουν την λύση των στὴν ψύχραμη ἐπιστημονική ἔρευνα και στὸν χρόνο με την κατευναστική του ἐπίδραση και κοινωνικά και ἐθνολογικά ζητήματα». Καθώς είναι φυσικό, δὲν πρέπει νά νοεῖται παραλληλία, ὅπως διαφαίνεται από την συμπαράθεση, μεταξύ του ιστορικού και κοινωνικού βίου της πόλεως, οὔτε ὁμοίως μεταξύ των ιστορικῶν και κοινωνικῶν λόγων: ὁ «κοινωνικός» και οί «ἐθνολογικές» ἀνάγονται στὸν «ιστορικό» και στις «ιστορικές», αφού και την κοινωνία περιλαμβάνει στὸ πεδίο της μελέτης της ή ιστορία και κάθε κοινωνική ἀλλαγὴ ή ἐμφάνιση ἀποτελεῖ γεγονός ιστορικής ὕψης. Κατὰ την ἴδια ἐπίσης ἀποψη, τὰ ἐθνολογικά ζητήματα είναι ιστορικά, ἐφόσον προέρχονται από τὸ προελθόν.

Όπως στα προηγούμενα παραδείγματα δὲν κρύβεται ή συμπαράθεση ὑπαλλήλων ὡς προς την ἔννοια επιθέτων, τὸ αὐτὸ συμβαίνει και με ἄλλα, όπου ἐκτὸς του βασικού της εργασίας τοῦ δεύτερο που χρησιμοποιεῖται ἀναφέρεται σ' ἕναν τομέα της ιστορικής ζωής.

Υπάρχουν παραδείγματα, όπου συμπαρατίθεται τὸ ἐπίθετο «πολιτισμικός» ή «πολιτιστικός», ἀναφερόμενο σε γεγονότα του παρελθόντος, ἔργα όχι σχετικά με την πολιτική ζωή μιᾶς χώρας, ἀλλὰ με τὸν πολιτισμό της, τὰ γράμματα, τις ἐπιστήμες, τις τέχνες και ὅ,τι ἄλλο κοινωνικής, τεχνολογικής, οικονομικής φύσεως δημιουργήμα του ανθρώπου. Κατὰ τὸ ένα «χρειάζεται ἀπλούστευση των διαδικασιῶν για την ἐκδίκαση ἐγκλημάτων, ὅπως ὁ ἐμπρησμός δασῶν, ή ἀρχαιοκαπηλία, ή ὑπεξαίρεση ή φθορά ἀντικειμένων της ιστορικής και π ο λ ι τ ι σ μ ι κ ῆ ς κληρονομιάς» κατὰ τὸ ἄλλο «ή ἔνταξη της Ἑλλάδος δὲν σημαίνει ἀπορρόφηση αὐτῆς στὴν Κοινότητα, ἀλλὰ την ἐνσωμάτωσή της σ' ἕναν εὐρύτερο πολιτικοοικονομικὸ χώρο με την ταυτόχρονη διατήρηση των ιστορικῶν και π ο λ ι τ ι σ μ ι κ ῶ ν χαρακτηριστικῶν του κάθε λαοῦ», ἐνὼ κατὰ τὸ τρίτο «ή συζήτηση ἔγινε πλην φλεγόντων ζητημάτων πολιτικής ἐπικαιρότητας, ἐπίσης για ἱστορικά και π ο λ ι τ ι σ τ ι κ ᾶ θέματα».

Ἐπόμενοιο εἶναι νά συναχθοῦν δύο συμπεράσματα, ὅτι στό δεύτερο ἐπίθετο τοῦ καθε-
νός δέν νοεῖται ἱστορικότητα ἤ ὅτι τὸ πρῶτο περιορίζεται στή σημασία τῶν πολιτικῆς
φύσεως γεγονότων, ἐνῶ τὰ δύο εἶναι ὑπάλληλες ἔννοιες μὲ πλάτος εὐρύτερο τὸ πρῶτο
καὶ μικρότερο τὸ δεύτερο, ὑπαγόμενα σ' ἐκεῖνο. Ἐσωτερικὸ δεσμὸ μὲ αὐτὰ ἔχει καὶ
τὸ παραδείγμα, ὅπου παρατίθεται τὸ ἐπίθετο π ο λ ι τ ι κ ὅ ς ἢ «ἀποδοχὴ τῆς
ἐλληνικῆς δημοκρατίας στήν Εὐρώπη ἔχει θαυτάτη πολιτικὴ καὶ ἱστορικὴ σημασία,
διότι τῆς προσφέρει τὴν δημοκρατικὴν τῆς ὑπόστασιν καὶ ἡ Εὐρώπη θέλει νὰ μείνῃ
δημοκρατικὴ καὶ ἀνοικτὴ πρὸς τὸ μέλλον». Τὸ πρῶτο εἶναι στό δεύτερο ὑπάλληλη
ἐννοια.

Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται, καὶ μάλιστα πῶς κτυπητά, σὲ ἄλλα παραδείγματα, ὅπου
γίνεται συμπαρατάξις τῶν ἐπιθέτων «ἀρχαιολογικός» καὶ «λογοτεχνικός» μὲ τὸ ἐξε-
ταζόμενο. Κατὰ μία φράση «πολλοὶ ἐξαπατῶνται ἀπὸ τοὺς τουρκικοὺς ἰσχυρισμοὺς
καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ τεθοῦν μερικὰ γεγονότα μὲ στήριγμα τὴν ἱστορικὴν
καὶ ἀ ρ χ α ι ο λ ο γ ι κ ῇ ἔρευνα», κατὰ δὲ τὴν ἄλλη ὑπάρχουν «κείμενα ποὺ
ἀφιερῶνται σὲ λ ο γ ο τ ε χ ν ι κ ῆ καὶ ἱστορικὴς προσωπικότητες, ὅπως ὁ
Πούσκι, ὁ Μακρυγιάννης». Δὲν χρειάζεται ἴσως ἀποδεικτικὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ ἀρ-
χαιολογικὴ ἔρευνα ὑπάγεται στήν ἱστορικὴ καὶ ὅτι ἡ λογοτεχνικὴ προσωπικότητα
δὲν παύει νὰ εἶναι ὁμοίως ἱστορικὴ.

Ἀπαντοῦν ἐπίσης φράσεις, ὅπου ἡ συμπαραθέσις τοῦ ἐπιθέτου μὲ ἄλλο μὲ ἀπο-
στολὴ τὸν προσδιορισμὸ ἐνός κοινοῦ οὐσιαστικοῦ εἶναι ἐπιτρεπτὴ μὲ ὀρισμένους ὁ-
ρους, κυρίως ὅτι τὸ πρῶτο ὑφίσταται εἰδικὴ συμπλήρωσις ἀπὸ τὸ δεύτερο, ἐφόσον ἐκεῖνο
ἔχει γενικὸ χαρακτήρα. Ἡ καταχώρισις μερικῶν παραδειγμάτων ἀποτελεῖ ἀπόδειξις
τῆς γενικῆς αὐτῆς θεωρήσεως· τὸ θέμα «ἐξετάζεται μὲ πληρότητα καὶ σὲ βάθος
ἀπὸ ἱστορικὴ καὶ νομικὴ ἄποψη» στὸ Λονδίνο «λειτούργησε μεγάλῃ διεθνῇ
ἐκδήλωσις, τὸ φεστιβάλ τοῦ Ἰσλάμ, μὲ ἔντονο ἱστορικὸ καὶ αἰ σ θ η τ ι κ ὸ ἐνδιαφέ-
ρον». Ὑπάρχει «νόμος στήν Τουρκίαν ποὺ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν
ἱστροικῶν καὶ θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῶ ν ἀντικειμένων ἀπὸ τὴν χώρα». Τὸ ἀφιέρωμα
«τῆς Μπιενάλε Βενετίας τοῦ 1976 στήν Ἰσπανίαν ἔχει ἱστορικὸ καὶ δι δ α κ τ ι κ ὸ
ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ ἀντίστασιν τῶν καλλιτεχνῶν σὲ καιροὺς δικτατο-
ρίας». Τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθέσεως «ὁ ρ α σ ι ο ν α λ ι σ μ ὸς καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ στήν
Ἰταλίαν κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ φασισμοῦ» εἶναι «ἀ ρ χ ι τ ε κ τ ο ν ι κ ὸ καὶ ἱστορικὸ
μαζί» μὲ τίς «ἐπιστημονικὲς τοῦ ἐργασίος περὶ Μακεδονίας, παρουσιάζει ἔργο ὅχι
μόνον γλωσσολόγου ἀλλὰ καὶ ἱστορικοῦ, συνεξετάζοντας καὶ τίς δύο ἀπόψεις, τὴν
γλωσσικὴν καὶ τὴν ἱστορικὴν» συνήθως «ἀνάγεται ἡ σκέψις σὲ παλιὰς ἀξίες καὶ ἀρ-
χαῖα κείμενα, ὁπότε δύναται κανεὶς νὰ σκεφθεῖ μήπως ὁ δημιουργὸς τοῦ γεγονότος
προβαίνει σ' ἐγκατάλειψιν θέσεως, προσρισμοῦ, ἀλλ' ἡ εὐκνησία τοῦ νοῦ κι ἡ νηφα-
λιότητα σώζουσιν τὴν κατάστασιν καθιστώντας τὴν ἀναδρομὴ αὐτὴ ἰσοδύναμη μὲ κα-
τάδυσιν στήν οὐσία τῆς ζωῆς, γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ, ἡ ἀναδρομὴ χρειάζεται εἰδικὴ
πορεία, μέθοδο, νὰ προχωρεῖ ὅχι μὲ στενὰ ἀ ρ χ α ι ο δ ι φ ι κ ὸ παρὰ εὐρύτερα
ἱστορικὸ πνεῦμα».

Ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα δύναται τὸ ἐπίθετο νὰ συνεργασθεῖ μὲ δύο, προσδιορίζοντας
οὕτω καὶ τὰ τρία μαζί τὸ οὐσιαστικόν. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ γεννιοῦνται ὁμοίως προ-
βλήματα, ποὺ ἀνετότερα πάλιν ἀπὸ κάθε ἄλλο μέσο διαπιστώνονται μὲ παραδείγματα.

Καθὼς γράφεται στό ἓνα, τὸ «ῥῶτῆμα ποὺ προβάλλει εἶναι ποῖα σημασία ἔ-
χει ἀκριβῶς ὁ Μελένικος γιὰ τὸν ἐλληνισμό καὶ ποιοὺς ὁ ἱστορικός, ὁ θ ν ι κ ὸς
καὶ κ ο ι ν ω ν ι κ ὸς ρόλος ποὺ διαδραμάτισε σὲ ἔλους τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἔθνους
ἐναντίον τοῦ βουλγαρισμοῦ», ὅπου εὐκόλῃ διαπιστώνεται ὅτι μὲ τὴν ἀπουσία τῶν δύο
τελευταίων ἐπιθέτων δὲν θὰ ἔχανε τίποτε ὁ στόχος τῆς φράσεως, ἀφοῦ τὸ νόημά τους

περιλαμβάνεται στού πρώτου, ἐκτός ἐάν νοούνται ὡς ἐπεξηγήσή του οἱ δύο αὐτὲς πτυχές, ἀλλὰ τούτο δὲν διαφαίνεται ἀπὸ τὴν διατύπωση. Στὴν ἴδια ὑπόκεινται κριτική καὶ δύο ἄλλα: κατὰ τὸ ἔνα «τὰ τουρκικὰ ἐπιχειρήματα γιὰ τὰ ἑλληνικά νησιὰ μέχρι τοῦ 1923 δὲν ἐπικράτησαν», ἢ ἐθνολογική, ἢ παραγματική καὶ ἱστορική ἑλληνικότητα τοῦ ἀρχιπελάγους ἐπιβλήθηκε, μὲ τὴν συνθήκην δὲ τῆς Λωζάννης, στίς 24 Ἰουλίου 1923, ἢ Τουρκία ἀναγνώρισε τὴν ἑλληνικὴ κυριαρχία στοῦ σύμπλεγμα τοῦ Αἰγαίου πλὴν τῶν γήσων Ἰμβροῦ καὶ Τενέδου», κατὰ δὲ τὸ δεύτερον «ἡ ἱστορική, ἢ θιτική καὶ πνευματικὴ κληρονομία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμον μέχρι σήμερα τοποθετεῖ τὴν χώρα δικαιωματικὰ στὴν εὐρωπαϊκὴ κοινότητα».

Χωρὶς νὰ διαφέρουν βασικά, διαφορετικῆς ἀπλῶς ἀποχρώσεως εἶναι τὰ πράγματα στὴ φράση ὅτι «ὡπὲρ τῆς διαδικασίας τῆς ἰταλικῆς γλώσσας στὰ λύκεια συνηγοροῦν οἱ ἱστορικοί, πολιτικοὶ καὶ γεωγραφικοὶ δεσμοὶ τοῦ συνδέουν τις δύο χώρες ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως σήμερα». Τὸ τελευταῖον ἐπίθετο ἔχει ἀναμφίβολα παραλληλία μὲ τὸ πρῶτο, ἀλλ' ἀντιστρατεύεται λογικὰ μὲ τὸν χρονικὸ προσδιορισμό, τὸ δὲ μεσαῖο ἀνήκει στοῦ πρῶτο. Γιὰ τὴν φράση, κατὰ τὴν ὁποία «τὸ λεύκωμα περιλαμβάνει ἐγχρωμίες εἰκόνες ἀπὸ τὰ ἱστορικά, ἀρχαιολογικὰ καὶ τοπογραφικὰ κέντρα τῆς χώρας, σημειώνεται ὅτι τὸ μεσαῖο ὑπάγεται στοῦ πρῶτο ἐπίθετο, τὰ δύο δὲ αὐτὰ δὲν παραλληλίζονται μὲ τὸ τελευταῖον, διότι τὰ στοιχεία τῶν συνιστοῦν τμήμα τῆς σύνθετης ἐννοίας αὐτοῦ. Ἀνάλογες σκέψεις δημιουργοῦνται καὶ ἀπὸ ἄλλο παράδειγμα πού χρησιμοποιεῖ ἐπιρρήματα: «τὸ Αἶγαο πέλαγος ἦταν ἀνέκαθεν ἑλληνικό, ἐθνολογικὰ, ἱστορικά καὶ πολιτικά», ὅπου τὸ τρίτο συνιστᾷ ὑπάλλληλη στοῦ βασικοῦ ἐννοία, τὸ δὲ πρῶτο ἐκφράζει νόημα πού ἀνάγεται ὅμοια στοῦ παρελθόν, ἀπὸ γεγονότα τοῦ ὁποίου προήλθε καὶ ὑφίσταται. Ἀνήκει ἐπίσης στὴν τριμελῆ κατηγορία καὶ ἄλλο παράδειγμα, ἐμφανιζόμενο σὲ ἄλλο ἐκφραστικὸ τύπο, ἀλλ' οὐσιαστικὰ ὅμοιο μὲ τὰ προηγούμενα: κατ' αὐτὸ «ἡ ἱστορική κληρονομία, ἡ πολιτικὴ δομὴ καὶ τὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἦταν πρὶν ἀπὸ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον στίς πέντε βαλκανικὲς χώρες, λίγο πολὺ ὅμοια»· ὁ λόγος εἶναι φανερός, ἀφοῦ προτάσσονται τρία ὑποκείμενα τοῦ ρήματος, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ δύο τελευταῖα ὑπάγονται στοῦ πρῶτο.

Στὰ ἴδια πλαίσια κινοῦνται καὶ φράσεις τετραμελοῦς ἐπιθετικῆς συστάσεως, ἀπὸ τις ὁποῖες ἀναγράφονται τρεῖς: κατὰ τὴν μίαν, «ἐφόσον οἱ ἱστορικές, κοινωνικὲς, ἐμπορικές καὶ οἰκονομικὲς συνθήκες εἶναι τελείως διαφορετικές, ἀποτελεῖ οὐτοπία ἡ ἐλπίδα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἄλλων χωρῶν μὲ τὴν ἀπλὴ μετάθεσιν μεθόδων καὶ τεχνικῆς» κατὰ τὴν ἄλλην «τόσο ἀπὸ ἀρχαιολογική καὶ ἱστορική, ὅσο καὶ ἀπὸ γλωσσολογική καὶ λαογραφική ἀποψη οἱ ἄλθανοι ἐπιστήμονες ὑποστήριζαν τὴν αὐτοχθονία τῶν Ἀλθανῶν», κατὰ δὲ τὴν τρίτη κάποιος «ἔχει ἐκδώσει πολλὰ βιβλία, ἱστορικά, πολιτικά, οἰκονομικά καὶ κοινωνικά». Μὲ ἐξαίρεσιν τὴν τελευταία πού φαίνεται ὀρθή μὲ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι τὰ περιεχόμενα ὅσων ἀνήκουν στὰ τρία ἐπίθετα μὲ ἀποφυγὴ γεγονότων ἀπεικονίζονται στατικὰ μόνον, στίς δύο πρῶτες πρόκειται γιὰ ἐπίθετα ὑπάλληλα στοῦ βασικό.

Δὲν παρατηροῦνται διαφορὲς καὶ σὲ φράσεις πενταμελεῖς: κατὰ τὴν μίαν τὸ χρονικὸ τοῦ σωματείου ἀφορᾷ ὅλον τὸν ἑλληνισμό, ἀφοῦ εἶναι συνυφασμένο μὲ τὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς νεώτερης Ἑλλάδος ἀπὸ ἀποψη λογοτεχνική, ἱστορική, ἐπιστημονική, καλλιτεχνική καὶ κοσμικὴ ἀκόμη», κατὰ δὲ τὴν ἄλλην, πού τυπικὰ δὲν κάμνει χρῆσιν ἐπιθέτων, «τὰ περιεχόμενα ἐνὸς βιβλίου γιὰ τὴν Κύπρον εἶναι ὁ γενικὸς χαρακτήρας τῆς, ἱστορικῆς διαδρομῆς, φυσικοῦ περιβάλλοντος, κοινωνικοῦ σύστηματος, θρησκείας, κυβερνητικῆς «δομῆς». Στὸ πρῶτο δὲν ὑφίσταται

βάση ταξινομήσεως ένιαία, έφóσον, πλὴν τοῦ γενικοῦ χαρακτήρα καὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, οἱ τρεῖς τελευταῖες έννοιες ύπονοοῦνται στὴν ιστορικὴ διαδρομὴ, τὸ ἴδιο δὲ ἰσχύει καὶ στὴ δευτέρη, ἀφοῦ τὰ ἐπίθετα λογοτεχνικὴ, ἐπιστημονικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἔχουν σχέσεις υπαλληλίας πρὸς τὴν ιστορικὴ ἀποψη.

Μὲ τὴν ἔλλειψη ἐπίσης μιᾶς δάσεως γίνεται ἡ σύνθεση δύο φράσεων μὲ ἔξη στὸ σύνολο ἐπίθετα. Κατὰ τὴν μία τὸ «λεύκωμα περιέχει κατατοπιστικὴ ἀνθολόγησι ἀπὸ πεζογραφικὰ, ποιητικὰ, ιστορικὰ, ἀρχαιολογικὰ, λαογραφικὰ καὶ φιλοσοφικὰ κείμενα λογοτεχνῶν καὶ ἐπιστημόνων», ἔπου μόνον τὸ τελευταῖο δὲν υπάγεται στὸ ἐπίθετο τῆς ἐργασίας, ἐνὼ τὰ ἄλλα τοῦ εἶναι υπάλληλα, ἐφóσον δηλώνουν γεγονότα ποὺ ἔγιναν μὲ τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἐνέργεια. Κατὰ τὴν ἄλλη «ἡ λαϊκὴ τέχνη, ἔχοντας ἐπὶ σειρὰ αἰώνων σφυγμομετρήσει τὰ γεωγραφικὰ, κλιματολογικὰ, ιστορικὰ, κοινωνικὰ, πολιτιστικὰ καὶ οἰκονομικὰ μιας δεδομένα, προσφέρει μοναδικὰς ἐγγυήσεις γιὰ σωστὲς λύσεις στοὺς διάφορους τομεῖς τῆς καθημερινῆς ζωῆς».

"Ὅπως εὐκολα δύναται νὰ γίνει ἀντιληπτό, δύο εἶναι οἱ γενικὲς ἀπόψεις τοῦ θέματος, ἡ μία, ὅταν τὸ ἐπίθετο μόνο του ὀρίζει οὐσιαστικό, ἡ δὲ ἄλλη, ὅταν μὲ ἓνα ἢ περισσότερα μαζί κáινουν τὴν ἴδια ἐπίσης ἐργασία. "Αν καὶ στίς δύο ἀπόψεις τὸ ἐπίθετο ἢ καὶ τὰ συνεργαζόμενά του προσδιορίζουν περισσότερα τοῦ ἑνός, τοῦτο δὲν ἔχει κανενὸς βαθμοῦ σημασία· τὸ ἀποκλειστικό θάρος ἐντοπίζεται μόνον στὴν ὅλη παρουσίαση τοῦ ἐπιθέτου ὡς τοῦ ἥρωα τοῦ κειμένου.

Στὴν πρώτη ἀποψη, ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ πράγματα, προβάλλουν ἐρωτήματα. Τὸ ἓνα εἶναι ἡ σημασία τοῦ ἐπιθέτου σὲ κάθε περίπτωσι, ἀφοῦ ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐτυμολογικὴ δημιουργοῦνται καὶ ἄλλες, ποὺ ἄλλοτε φαίνονται, ἂν καὶ κάποτε εἶναι δυσδιάκριτες. Ἔργο ιστορικὸ εἶναι τὸ ἀναφερόμενο στὴν ιστορία, δυνάμενο νὰ ὑφίσταται ἢ μὴ, τὸ ἀξιόλογο ἔνεκα τοῦ θέματος, τοῦ τρόπου ποὺ ἔγινε ἡ ἐπεξεργασία του· ιστορικὸ ἀνακοινωθὲν εἶναι μόνον τὸ ἀξιόλογο, ἀλλὰ ποικίλλει τὸ σχετικό ὕψος· ιστορικὴ μέθοδος εἶναι καθαρὰ ἡ χρησιμοποιούμενη ἀπὸ τὴν ιστορία ὡς ἐπιστὴμη· ἔνεκα τέλος τοῦ πολυδρομικοῦ τοπίου ποὺ εἶναι ἢ γίνεται τὸ ἐπίθετο ἀπὸ τὴν σύζευξή του μὲ τὸ οὐσιαστικό παρουσιάζεται κάποτε νὰ συνθέτουν καὶ τὰ δύο μαζί μιὰ καθιερωμένη, συμπαγὴ καὶ ἀδιαίρετη έννοια. Τὸ ἄλλο ἐρώτημα εἶναι ἂν δύναται νὰ συνδέεται μὲ κάθε οὐσιαστικό χωρὶς στασιασμό, τὰ δὲ πράγματα ὁδηγοῦν στὴν παραδοχὴ λογικῶν καὶ πραγματικῶν ἐμποδίων.

Στὴ δευτέρη ἀποψη προβάλλουν ἄλλου εἶδους προβλήματα, διότι μετατοπίζεται τὸ θάρος ἀπὸ τίς σχέσεις τοῦ ἐπιθέτου μὲ τὸ οὐσιαστικό στίς σχέσεις του μὲ συνάδελφά του, ἓνα ἢ περισσότερα· τὸ συμπέρασμα τῶν παραδειγμάτων εἶναι ὅτι ἄλλοτε εἶναι ὀρθὴ ἡ συμπάρθεσί των καὶ ἄλλοτε ὄχι.

Φυσικὴ παρουσιάζεται ἡ ἀναζήτησι ἐρμηνείας τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἐπίθετο ταλαιπωρεῖται ὄχι σπάνια καὶ στίς δύο μορφές τῆς χρησιμοποίησώς του. Οἱ σχετικοὶ λόγοι δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς δύο· κατὰ τὸν ἓνα δὲν ὑφίσταται ἀκριβὴς ἀντίληψη τῆς «ιστορίας», πηγῆς τοῦ ἐπιθέτου, ἢ δύναται νὰ ὑπάρχει, ἀλλὰ παραμερίζεται στὴν κρίσιμη στιγμή· τότε, καὶ ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ξεχωρίζει ὁ δεύτερος λόγος, παίρνει τὴν κυριαρχία ἡ πίστις ὅτι ἡ παρεμβολὴ τοῦ ἐπιθέτου κοσιμεῖ, ἀνυψώνει, θεμελιώνει τὸ νόημα, ἢ ἔκφρασι τοῦ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν ἐπιδόωξ. Παρόρμησι καὶ στοὺς δύο λόγους ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἡ προσδιοριστικὴ ἐμβέλεια τοῦ ἐπιθέτου ἢμπορεῖ εὐχερῶς νὰ ἐκτείνεται σχεδὸν σὲ ὅλον τὸν ἀναρίθμητον κόσμον τῶν οὐσιαστικῶν, πρᾶγμα ποὺ στερεῖται κάθε ἄλλο συνάδελφός του. Αὐτὸ δίδει μεγάλη ἐλευθερία χρήσεως, ὁ ἔλιγγος τῆς ὁποίας δύναται νὰ ὀλισθαίνει ἀσυγκρίτητα στὴν ἀσυνδοσία.

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΙΝ*

Τὴν ματαιότητα τοῦ πλούτου τονίζει καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος, λέγων: «Μὴ μακαρίσης τοὺς ἐν τῇ βίῃ πλουτοῦντας, μηδὲ φοβηθῆς ὡς πάσης ἀποκλεισμένος ἐλπίδος, μὴ ἀθυμῆς δὲ ὡς μεγάλων ἀγαθῶν τῶν παρόντων ἐστερημένος. Εὖ ἴσθι, ὅτι σὲ μὲν περιμένει ἡ ἐκ θανάτου λύτρωσις καὶ ἡ αἰώνιος ζωή· ὁ δὲ παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐδαιμονιζόμενος διὰ πλοῦτον καὶ δόξαν, καὶ διὰ τὴν ψευδώνυμον σοφίαν, οὐδὲν πλέον ἔξει· γυμνὸς γὰρ πάντων ἀπαχθήσεται τῶν τοῦ βίου»⁴⁰¹. Θεωρῶν ἐπίσης τὴν φιλαργυρίαν ὡς ρίζαν ὅλων τῶν κακῶν λέγει ὅτι «ὁ ἀγαπῶν ἀργύριον, οὐ δύναται τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν»⁴⁰².

Ἰδιαιτέρας σημασίας εἶναι αἱ προτροπαὶ τοῦ Βασιλείου πρὸς τοὺς χριστιανούς, ὅπως ἀποφεύγουν τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν φιλαργυρίαν, ἐνεκα τῶν ὁποίων ἀπορροφῶνται εἰς ὑπερβολικὴν ἐργασίαν, διότι τότε γίνονται εἰδωολάτραι· «οὐ δεῖ περισπᾶσθαι εἰς ἄμετρον ἐργασίαν καὶ υπερβαίνειν τοὺς ὅρους τῆς αὐταρκειας... ὅτι ἡ περισσεία ἡ ὑπὲρ τὴν χρείαν εἰκόνα πλεονεξίας ἐμφαίνει, ἡ δὲ πλεονεξία ἀπόφασιν ἔχει εἰδωολατρίας»· «οὐ δεῖ φιλάργυρον εἶναι οὐδὲ θησαυρίζειν εἰς ἀνωφελῆ ἢ μὴ δεῖ»⁴⁰³. Χαρακτηρίζων δὲ τὸν πλεονέκτην, λέγει ὅτι εἶναι «πονηρὸς ἐν πόλει σύνοικος, πονηρὸς ἐν ἀγροῖς... πάντα ἐπιλαμβάνει, πάντα ἐπινέμεται»⁴⁰⁴ καὶ οὐδεὶς ἀνθίσταται εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πλουτοῦ. Οἰκειοποιεῖται πολλάνικας καὶ ὅσα δὲν τοῦ ἀνήκουν. Τὸ φοβερώτερον δὲ ὅλων εἶναι ἡ σκληρότης ἐναντίον αὐτῶν πού προσπαθοῦν νὰ ἀνακόψουν τὴν ἄδικον ὁρμὴν τοῦ πρὸς τὴν πλεονεξίαν διὰ κτυπημάτων καὶ συκοφαντιῶν. Ὁ πλεονέκτης ἀκόμη δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν δίψαν τοῦ με τίποτε, «ἀλλ' ὅσῳ πλεόνων ἐμφορεῖται, πλεόνων ἐρίεται»⁴⁰⁵, οὔτε ἔχει πιστεῦσαι ὅτι ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν Θεόν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Βασίλειος ἐρωτᾷ: «Δειξάτωσαν οἱ τὴν πλεονεξίαν τιμῶντες, οἱ τὸν πλοῦτον μεθ' ὑπερβολῆς συνάγοντες, τίς ἡ δύναμις τῶν θησαυρισθέντων, ἥ τί τὸ ὄφελος, ἂν ὀργισθεῖς ὁ Θεὸς ἐπὶ πλεῖον παρελκύσῃ τὴν τιμωρίαν;»⁴⁰⁶. Ἰσως ὁμῶς αὐτοί, ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος, γίνουσι ὑπὸ τὸν χρυσοῦ πού συσσωρεύουν. Ὁ πλοῦτος ἀκόμη αἰχμαλωτίζει τὸν ἄνθρωπον, λέγει ἀλλαχού, τὸν ὑποδουλώνει καὶ διὰ τὰ λυτρωθῆ ἐκ τοῦ μαρτυρίου καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔχει ἀνάγκην νὰ καταβάλῃ λύτρα⁴⁰⁷, εἰς ποῖον ὁμῶς; Ἀλλοίμονον, εἰς τὸν διάβολον! Διὰ τοῦτο προτρπεῖ «μὴ πλούτῳ προστίθεσθε»⁴⁰⁸. Ὁ προσκολλώμενος εἰς τὸν πλοῦτον, ἐκτός

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 882.

401. Μ. Ἀθανασίου - Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς (Μαλμ. ΜΗ), § 17, σελ. 54—56, τόμος ΣΤ'.

402. Μ. Ἀθανασίου - Περὶ Παρθενίας, § 7, σελ. 182, τόμος ΙΑ'.

403. Μ. Βασιλείου - Ἐπιστολὴ 22, περὶ τελειότητος βίου χριστιανῶν, § 3, σελ. 470, τόμος Γ'.

404. Μ. Βασιλείου - Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, § 5, σελ. 306, τόμος ΣΤ'.

405. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία εἰς τὸ «καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας», § 5, σελ. 336, τόμος ΣΤ'.

406. Μ. Βασιλείου - Ἐν λιμῷ καὶ ἀρχμῷ, § 4, σελ. 138, τόμος Ζ'.

407. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία Ι εἰς τὸν ΜΗ Ψαλμόν, § 3, σελ. 330, τόμος Ε'.

408. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία ΙΒ εἰς τὸν ΞΑ Ψαλμόν, § 5, σελ. 396, τόμος Ε'.

τῆς ὑποδουλώσεως εἰς τὴν ἁμαρτίαν, αἰσθάνεται ἀδρανές, νωθρὸν καὶ ἀσθενικὸν τὸ σῶμα «πρὸς τὴν τῶν ἀναγκαίων ἐργασίαν»⁴⁰⁹. Τέλος ἔναντι τοῦ Θεοῦ θεωρεῖ ἰσοτιμίους καὶ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πτωχόν, διότι «ὁ πλούσιος ὁμοτίμῳ κηρύγματι κέκληται πρὸς τὸν πένητα». Διὰ τοῦτο «μῆτε ὁ πλούσιος τὸν πένητα ὑπερηφανείτω, μήτε ὁ πένης τὴν δυναστείαν τῶν εὐπορούντων ὑποπτησέτω»⁴¹⁰.

Τὴν ἰσοτιμίαν πλούσιων καὶ πτωχῶν καὶ ἄλλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἔναντι τοῦ Θεοῦ κηρύσσει καὶ ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι εἰς τὴν πνευματικὴν τράπεζαν καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πτωχὸς θὰ εἶναι ἴσοι, διότι καὶ διὰ τὸν βασιλέα καὶ διὰ τὸν πτωχὸν μία τράπεζα ὑπάρχει. Ἐπομένως ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἔάν ἴδῃ τις τὸν πτωχόν νὰ ἴσταται πλησίον τοῦ πλούσιου, τὸν ἄρχοντα πλησίον τοῦ ἀπλοῦ πολίτου, τὸν ἄσημον πλησίον τοῦ διακεκριμένου, τότε ἂς κατανοήσῃ ὅτι, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἡσαίου, θὰ συναναστραφῇ ὁ λύκος μετὰ τοῦ ἀρνίου, δηλαδὴ ὁ πλούσιος μετὰ τοῦ πτωχοῦ. Καὶ πράγματι· διὰ τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ «οὐ μόνον ἰσοτιμία ὑπάρχει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἴστανται (ἔταν εὐρίσκωνται πλησίον) πολλάκις ὁ πένης τὸν πλούσιον πρωτεύει ἐν τῇ εὐσεβείᾳ, καὶ οὐδὲν ὠφέλησεν ὁ πλούσιος τὸν ἔχοντα ἐκτός εὐσεβείας, οὐδὲ πενία τὸν πιστὸν ἐξημίωσε παρεστῶτα αὐτὸν μετὰ θάρρους τῷ ἀγίῳ θυσιαστηρίῳ»⁴¹¹.

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω παρέσχον σαφῇ καὶ πλήρῃ εἰκόνα περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ πλούτου κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς κινδύνους αὐτοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὡς καὶ τῆς ματαιότητος αὐτοῦ. Οὗτοι δὲν ἐξεδήλωσαν τὴν ἀντίθεσιν των διὰ τὸν πλούτον, ἀλλὰ διὰ τὴν κακὴν χρῆσιν αὐτοῦ. Ἐπομένως, ἐὰν ὑπάρξῃ συνετὴ διαχείρισίς του, δύναται νὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ τὴν θεραπείαν ἐν γένει τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐνδεῶν.

Καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τοῦ πλούτου; Ὁ Βασίλειος λέγει: «Δαπανητικὸς πλούτου, ἡ θεραπεία τῶν δεομένων», δηλαδὴ ἕκαστος πλούσιος ὀφείλει νὰ κρατῇ ὀλίγα διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του, τὰ δὲ λοιπὰ ἐξ ἴσου διαμοιράζεται μὲ τοὺς ἄλλους. Ἐπομένως «ὁ ἀγαθὸν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν οὐδὲν περισσότερον κέκτηται τοῦ πλησίον»⁴¹². Αὐτὸς ὅμως ποῦ θέλει νὰ ὑπερέχῃ εἰς τὸν πλούτον, θὰ ὑστερῇ εἰς τὴν ἀγάπην. Ὁ πλούσιος παραμένει τότε μόνον, ὅταν σκορπίζεται κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ Κυρίου ὅταν ὅμως φυλάσσεται, ἀποξενούται αὐτοῦ ὁ πλούσιος⁴¹³. Ὅπως ἡ γῆ, λέγει ἄλλαχού, ἐκτρέφει τοὺς καρποὺς τῆς διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔχει τὸν ἑαυτὸν τῆς, οὕτω καὶ οἱ πλούσιοι διὰ τῶν ἀγαθῶν των γνωρίζουν ὅτι εἶναι ὑπηρεταὶ τῶν ἄλλων. Ἐν ἀντιθέσει δὲ μὲ τὴν γῆν, οἱ ἀγαθοεργοῦντες πλούσιοι ὠφελοῦν καὶ τὸν ἑαυτὸν των, «διότι τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες ἐπὶ τοὺς διδόντας ἐπαναστρέφουσιν». Κατὰ ταῦτα «ἔδωκες τῷ πεινῶντι καὶ σὸν γίνεται τὸ δοθὲν μετὰ προσθήκης ἐπανελθόν»⁴¹⁴. Τέλος ὁ πλούσιος διὰ τῆς ἀγαθοεργίας ἀποκτᾷ καὶ ὑπόληψιν. Πάντως ἂς μὴ λησιμονῇ πᾶς πλούσιος ὅτι εἶναι «ἀγαθοῦ Θεοῦ ὑπηρετής, οἰκονόμος τῶν ἐμοδούλων»⁴¹⁵ καὶ ἂς μὴ πιστεύῃ ὅτι ὅλα ἔχουν ἐτοιμασθῇ διὰ τὴν κοιλίαν του. Ἦτος ἐρωτήσῃ ὁ πλούσιος, λέγει ὁ Βασίλειος· ποῖον ἀδικῶ, προστατεύων τὰ ἰδικά μου; Ἀπαντῶν ὁ ἴδιος λέγει ὅτι, οὐδὲν ἀνίχει εἰς τὸν

409. Μ. Βασίλειος - Περὶ τοῦ μὴ προσηλωσθαι τοῖς βιωτικοῖς, § 4, σελ. 174, τόμος Ζ'.

410. Μ. Βασίλειος - Ὁμιλία Ι εἰς ΜΗ Ψαλμόν, § 1, σελ. 324—326, τόμος Ε'.

411. Ἱ. Χρυσόστομος - Λόγος κατὰ μεθυόντων καὶ εἰς τὴν Ἀνάστασιν, § 3, σελ. 53—54, τόμος ΚΒ'.

412. Μ. Βασίλειος - Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, § 1, σελ. 288, τόμος ΣΤ'.

413. Αὐτόθι, § 2, σελ. 290.

414. Μ. Βασίλειος - Ὁμιλία εἰς τὸ «καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας», § 3, σελ. 330, τόμος ΣΤ'.

415. Αὐτόθι, § 2, σελ. 326—328.

πλουτοῦντα, διότι γυμνὸς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς κοιλίας τῆς μητρὸς του καὶ γυμνὸς θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν γῆν. Ἐπομένως τὰ ἀγαθὰ ἀνήκουν εἰς τὸν Θεόν, ὁ δὲ πλούσιος λαμβάνει ὡς ἀμοιβήν «χρηστότητος καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθόν»⁴¹⁶. Τὸ κακὸν λοιπὸν δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰ ἐκ τοῦ πλούτου ἀγαθὰ, ἀλλ' εἰς τοὺς πλουσίους, διότι τὰ ἀγαθὰ χορηγοῦνται ἀπὸ τὸν Θεόν, οἱ δὲ πλούσιοι εἶναι οἰκονόμοι αὐτῶν. Ἐὰν ἡ διάθεσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὑγιής πρὸς αὐτὰ καὶ «ἡ κατ' ἐντολήν αὐτῶν οἰκονομία»,⁴¹⁷ τότε θὰ ἀποφέρουν πλουσίους καρπούς. Οὕτω διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ὁ πλούσιος καλλιεργεῖ τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὴν ζωὴν του ἀρετὴν, ἡ ὁποία εἶναι «μόνη κτημάτων ἀναφαίρετος»⁴¹⁸.

Τὴν ἀνάγκην νὰ καλλιεργοῦν οἱ πλούσιοι περισσότερον τὴν ἀρετὴν ἀπὸ τὰ κτήματα καὶ εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ εἰς τὰ τέκνα των ἐπισημαίνει καὶ ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος λέγει νὰ μὴ ἐπιδιώκουν νὰ πλουτοῦν καὶ νὰ ἀφῇγουν τὰ πλούτη εἰς τὰ τέκνα των, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀσκοῦν εἰς τὴν ἀρετὴν, ἀφοῦ «αὕτη ἡ μεγίστη περιουσία, οὗτος ὁ ἄφατος πλοῦτος, ὁ ἀδαπάνητος, ὁ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὴν περιουσίαν πλείονα ἐργαζόμενος. Οὐδὲν γὰρ ἀρετῆς ἴσον, οὐδὲν ταύτης ἰσχυρότερον»⁴¹⁹. «Ὅλα λοιπὸν ὠχριοῦν πρὸ τῆς ἀρετῆς.

Καὶ ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς ὡς βασικὸν σκοπὸν τοῦ πλούτου θεωρεῖ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῶν πτωχῶν, διότι ὁ πλούσιος ἐπλούτησεν ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ἐπομένως εἶναι διαχειριστὴς τοῦ πλούτου. Χρέος λοιπὸν τοῦ πλουσίου εἶναι νὰ μὴ διώξῃ τὸν πτωχόν, οὔτε νὰ πλουτήσῃ εἰς θάρος του· «μὴ ἀγαπήσῃς τὸν πλοῦτον, εἰ μὴ βοηθῇ πένησιν»⁴²⁰. Ἀλλαχοῦ προτρέπει· «ἐπάρκεσον τῇ νόσῳ, τὴν ἔνδειαν παρμάθῃσαι· ὁ εὐρωστών, ὁ πλούτων, τὴν τοῦ νοσοῦντος, τὴν τοῦ πενομένου»⁴²¹. Οὕτως ὁ πλούσιος εἶναι εὐάρεστος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, διότι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ καλλιεργεῖ τὴν γνησίαν ἀρετὴν καὶ γίνεται πλούσιος, ὅχι μόνον εἰς περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς εὐσέβειαν.

Κατὰ παρόμοιον τρόπον καθορίζει τὸν σκοπὸν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀποστολὴν τοῦ πλούτου καὶ ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος μάλιστα ὑπῆρξε καυστικώτατος ἐναντι τῶν πλουσίων αὐτῶν ποὺ θεωροῦν τὸν πλοῦτον ἰδιοκτησίαν των καὶ ὡς μέσον ἱκανοποιήσεως τῶν ποικίλων ἐπιθυμιῶν των. Ἐλεινότερος πάντων εἶναι «ὁ τρυφῇ συζῶν, καὶ μηδενὶ τῶν ὄντων μεταδιδούς»⁴²², λέγει. Ὁ πλούσιος αὐτὸς θὰ τιμωρηθῇ ἀπὸ τὸν Θεόν, διότι τὰ χρήματά του ἀνήκουν εἰς τὸν Κύριον, ὁ δὲ σκοπὸς των εἶναι νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς πλουσίους νὰ ἔχουν περισσότερα καὶ οὐδέποτε νὰ τὰ καταναλίσκουν εἰς τὴν πορνείαν, τὴν μέθην, τὴν πολυφαγίαν καὶ τὴν πολυτέλειαν. Εἶναι οὗτος ταμίας «τῶν τοῖς πένησιν ὀφειλομένων χρημάτων διανεμηθῆναι, ἐπιταχθεὶς αὐτὰ διανέμειν τῶν ἑαυτοῦ συνδούλων τοῖς πενομένοις»⁴²³ καὶ οὐδέποτε ἐξ ὁλοκλήρου νὰ καταναλώσῃ αὐτὰ διὰ τὰς ἐπιθυμίας του. Διαφωτιστικώτατος εἶναι ὁ Χρυσόστομος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν καθαρῶς κοινωνικὴν ἀποστολὴν τοῦ πλούτου. «Πλούσιόν τε ἐποίησεν ὁ Θεός, ἵνα τοῖς δεομένοις βοηθῇ, ἵνα τὰ ἁμαρτήματα λύσῃς τὰ ἑαυτοῦ διὰ τῆς εἰς ἐτέρους δαφιλείας· δέδωκέ σοι

416. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία εἰς τὸ «καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας», § 2, σελ. 326—328, τόμος ΣΤ'.

417. Μ. Βασιλείου - «Ὅροι κατ' ἐπιτομὴν - Ἀπόκρ. ἡΒ (92), σελ. 122, τόμος Θ'.

418. Μ. Βασιλείου - Πρὸς τοὺς νέους, κλπ., § 4, σελ. 330, τόμος Ζ'.

419. Ἱ. Χρυσόστομου - Εἰς τὴν Γένεσιν ΞΣΤ (66), σελ. 183—184, τόμος ΝΑ'.

420. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ - Λόγος ΜΑ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν, § 7, σελ. 228—230, τόμος Ε'.

421. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ - Λόγος ΙΑ περὶ φιλοπτωχίας, § 26, σελ. 292, τόμος Ε'.

422. Ἱ. Χρυσόστομου - Εἰς τὸν Λάξαρρον καὶ τὸν πλούσιον Γ, § 1, σελ. 66, τόμος ΙΑ'.

423. Ἱ. Χρυσόστομου - Εἰς τὸν Λάξαρρον καὶ τὸν πλούσιον Β, § 4, σελ. 61, Ἐνθ' ἀνωτέρω.

χρήματα, οὐχ ἵνα κατακλείσῃς ἐπ' ὀλέθρῳ τῷ σῷ, ἀλλ' ἵνα ἐκχέῃς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ σῇ»⁴²⁴. Ἐπομένως ἄς μὴ θεωρῶμεν τὸν πλοῦτον μέγιστον ἀγαθόν, ἱκανὸν νὰ προσφέρῃ τὴν ἀτομικὴν μας εὐτυχίαν. Τὸ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλ' ὁ πλοῦτος, ὅταν δὲν συντελῇ εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ὄχι μόνον ἀνώφελος εἶναι, ἀλλὰ γίνεται πολλάκις αἷτιος ἀποκτήσεως πολλῶν παθῶν ὑπὸ τοῦ κατέχοντος αὐτόν. Τὸ μέγιστον δὲ τῶν κακῶν ποῦ κυριεύει τοὺς πλουσίους εἶναι ἡ ἔλλειψις τῆς ψυχικῆς ἡρεμίας, τῆς γαλήνης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης, ἡ ὅποια εἶναι ὁ αἰώνιος πόθος τῶν ἀνθρώπων. Τοῦτο ἰδιαίτερος σημεῖοι ὁ Χρυσόστομος, λέγων· «τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, τῆς πολλῆς περιουσίας; Ἡ οὐκ ἴστε ὅτι ἡ πολλὴ προσθήκη τῶν χρημάτων οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν ἐργάζεται, ἢ φροντίζων προσθήκην καὶ περισπασμὸν καὶ ἀγρυπνίαν; Οὐχ ὁράτε ὅτι οὗτοι μάλιστα εἰσιν, οἱ πάντων, ὡς εἶπεν, δοῦλοι, οἱ τὰ πλείονα περιβεβλημένοι, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰς σκιάς αὐτὰς δεδοκότες;» Οὕτως ἐξ αὐτοῦ γεννῶνται αἱ ἐνέδρα διὰ τὴν ἄρπαγὴν του, αἱ θασκαναί, ὁ φθόνος καὶ πολλὰ ἄλλα κακά, ὅποτε εὐνόητον εἶναι νὰ μακαρίῃ τις «τὸν ἐπ' ἐργαστηρίου ἐστηκότα, καὶ ἐκ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας τὴν τροφήν ποριζόμενον»⁴²⁵, παρὰ τὸν ἔχοντα μύρια τάλαντα χρυσοῦ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαπιστοῦμεν ὅτι τοὺς Πατέρας δὲν ἀπησχόλει κυρίως τὸ πρόβλημα τοῦ πλοῦτου, ἀλλὰ τῶν πλουσίων. Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέγχθη, οὗτοι δὲν θεωροῦν τὸν πλοῦτον ὡς κακόν, ἀλλὰ τὴν κακὴν χρῆσιν του, ὅπως ἐπίσης δὲν θεωροῦν καλὴν τὴν πτωχείαν, ἀλλὰ τὴν καλὴν χρῆσιν της. Κατακρίνεται ὁ πλούσιος, ὄχι διὰ τὸν πλοῦτον. «ἀλλ' ἐπειδὴ ὥμος ἦν καὶ ἀπάνθρωπος» καὶ ὁ πτωχὸς «οὐκ ἐπειδὴ πένης ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' εὐχαριστίας τὴν πενίαν ἤνεγκεν»⁴²⁶. Ἐπομένως, ἐὰν ὁ πλοῦτος χρησιμοποιοῖται διὰ φιланθρωπίαν, γίνεται ἀφορμὴ καλοῦ καὶ καλλιεργείας τῆς ἀρετῆς, ἐὰν ὅμως δι' ἄρπαγὰς καὶ πλεονεξίαν, τότε ὁ κατέχων αὐτὸν παραποιεῖ τὸν σκοπὸν του· «οὐχ ὁ πλοῦτος αἷτιος, ἀλλ' ὁ πρὸς ὕδριν τῷ πλούτῳ χρησάμενος». Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετ' τὴν πτωχείαν, ὅποτε «οὐ τὴν πενίαν αἰτιασόμεθα, ἀλλὰ τὸν μὴ βουληθέντα σωφρόνως τὸ πρᾶγμα ἐνεγκεῖν»⁴²⁷. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν «μὴ κατηγορῶμεν πλοῦτον, μηδὲ κακίζομεν πενίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοὺς οὐκ ἐθέλοντας τούτοις χρῆσθαι καλῶς»⁴²⁸. Ὁ πλοῦτος εἶναι κακός, ἐπειδὴ δὲν τὸν χρησιμοποιοῦμεν ὀρθῶς. Οὕτε τὰ χρήματα, οὕτε τοὺς πλουτίζοντας κατηγορεῖ ὁ Χρυσόστομος, ἀλλὰ τὴν κακὴν χρῆσιν τῶν χρημάτων. Ἀλλωστε διὰ τοῦτο καλοῦνται χρήματα, «ἵνα ἡμεῖς αὐτοῖς χρῆσώμεθα καὶ μὴ ἐκείνα ἡμῖν»⁴²⁹. Ἡ χρῆσις ἐπίσης τῶν χρημάτων γίνεται τὸ κέντρον ὧν τῶν συναλλαγῶν μας· «κἂν ἀγοράσαι τι, κἂν πωλῆσαι δέη, διὰ τούτων ἅπαντα πράττομεν»⁴³⁰. Δὲν κατηγοροῦν λοιπὸν οἱ Πατέρες τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ τοὺς κλέπτας πλουσίους ποῦ ἄρπάζουν. «Ἄλλο πλούσιος καὶ ἄλλο ἄρπαξ· ἄλλο εὐπορος καὶ ἄλλο πλεονέκτης. Διαίρει τὰ πράγματα καὶ μὴ σύγχεε τὰ ἄμικτα. Πλούσιος εἶ; Οὐ κωλύω. Ἀρπαξ εἶ; Κατηγορῶ. Ἐχεις τὰ σά; Ἀπόλαυε. Λαμβάνεις τὰ ἀλλότρια; Οὐ σιγῶ»⁴³¹. Κατὰ ταῦτα ὁ Χρυσόστομος καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι ἀπολύτως καλόν, ὅπως πολλοὶ τὸν θεωροῦν, ἐὰν δὲν γίνεται καλὴ χρῆσις του. Ἐξαρτᾷ τὸν χαρακτηρηρισμὸν ὡς καλοῦ ἢ

424. Ἱ. Χρυσοστόμου - Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας Β', § 7, σελ. 62, τόμος ΙΣΤ'.

425. Ἱ. Χρυσοστόμου - Εἰς τὴν Γένεσιν Ν', σελ. 143—144, τόμος ΜΘ'.

426. Ἱ. Χρυσοστόμου - Περὶ μὴ κοινολογήσεως τῶν ἁμαρτημάτων, § 2, σελ. 22, τόμος Κ'.

427. Αὐτόθι, § 2, σελ. 23.

428. Αὐτόθι, § 3, σελ. 23.

429. Ἱ. Χρυσοστόμου - Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων Α', σελ. 110, τόμος Α'.

430. Ἱ. Χρυσοστόμου - Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων Δ', σελ. 164, τόμος Α'.

431. Ἱ. Χρυσοστόμου - Πρὸς Εὐδόκιον Β', § 8, σελ. 89, τόμος Ι'.

κακού ἐκ τῆς καλῆς ἢ κακῆς χρήσεώς του. Ἐπομένως ὁ πλοῦτος εἶναι μὲν μία ὕλη ποῦ δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἀρετὴν, ὅχι ὅμως καὶ ἀρετὴ, διότι «εἰ καὶ ὁ πλοῦτος ἦν ἀρετὴ, ἔδει τὸν ἔχοντα τὸν πλοῦτον ἐνάρετον εἶναι καὶ λέγεσθαι»⁴³². Ὁρθότατα τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὸ πρόβλημα ὁ Χρυσόστομος. Καὶ τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς θεμελιώδης προϋπόθεσις διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ ἓνα ἄνθρωπον ἀγαθόν καὶ τὰς πράξεις του ἠθικὰς εἶναι ὁ ἔλεγχος τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος ἀφ' ἐνός καὶ τῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως τοῦ ἐκτελοῦντος τὴν πράξιν ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ἐσωτερικὴ δὲ διάθεσις ἀποτελεῖ τὸν θεμελιώδη παράγοντα εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει ὁ πλοῦτος «οὔτε καλὸν ἀπλῶς, οὔτε κακόν. Εἰ καλὸν ἦν ἀπλῶς, ἀλλ' οὐχὶ μέσον, οὐκ ἂν ὁ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου πλούσιος τοιαῦτα ἐκολάζετο· εἰ κακὸν ἦν, οὐκ ἂν Ἀβραάμ οὕτως εὐδοκίμησε πλούσιος ὢν»⁴³³. Ἰσως ἐρωτήσῃ τις διατι ὁ Θεὸς παρεχώρησε τὸν πλοῦτον μόνον εἰς πλούσιους καὶ δὲν ἔδωκεν ἐξ ἴσου καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς. Ἡ δύνατο, λέγει ὁ Χρυσόστομος, νὰ δώσῃ ἐξ ἴσου τὰ ἀγαθὰ καὶ εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν πτωχόν. Τοῦτο δὲν ἔπραξε, διότι δὲν ἤθελεν οὔτε ὁ πλοῦτος νὰ εἶναι ἄκαρπος, οὔτε ἡ πτωχεὶα ἄμισθος. «Σοὶ τῷ πλουτοῦντι δέδωκε πλουτεῖν ἐλεημοσύνη, καὶ σκορπίζει ἐν δικαιοσύνῃ. . . Ὅρα καὶ τὸν πένητα· ἐπειδὴ οὐκ ἔχει πλοῦτον, ὧ ἐργάσῃται δικαιοσύνην, ἔχει πενίαν, ἐξ ἧς καρποῦται ὑπομονὴν αἰώνιον. Ἡ γὰρ ὑπομονὴ τῶν πενήτων οὐκ ἀπειλεῖται εἰς τὸν αἰῶνα»⁴³⁴. Τὰς αὐτὰς ἀπόψεις διατυπώνει καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ ὁποῖος δὲν θεωρεῖ κακὸν τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ τὸν ἀδίκως κτώμενον· «καλῶς οὖν πλουτεῖν οὐ κεκώλυκεν, ἀλλὰ τὸ ἀδίκως καὶ ἀπλήστως πλουτεῖν»⁴³⁵. Ἐχει οὗτος κοινωνικὴν ἀποστολήν. Τὸ ζήτημα ἐπομένως δὲν εἶναι ἡ καταδικὴ του, ἀλλὰ «πῶς πλούτῳ χρηστέον καὶ τὴν ζωὴν κτητέον»⁴³⁶.

Πόθεν ὅμως ἡ αἰτία τοῦ πλούτου; Εἶναι δυνατόν νὰ προέρχεται, λέγει ὁ Χρυσόστομος, εἴτε ἐκ κληρονομίας πατρικῆς περιουσίας, εἴτε ἕνεκα ἀσκήσεως τοῦ ἐμπορίου, εἴτε ἕνεκα βίας καὶ ἐξ ἀρπαγῆς, εἴτε λόγῳ συνάψεως πλουσίου γάμου, εἴτε τέλος ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ τὴν ἀσκησιν οἰασδύποτε τέχνης. Ἐπομένως «πολλοὶ τοῦ πλουτεῖν τρόποι, οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοι»⁴³⁷. Διὰ τὸν τρόπον λοιπὸν τοῦ πλουτισμοῦ θὰ λογοδοτήσῃ ὁ πλούσιος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ διὰ τὸν τρόπον τῆς δαπανήσεως τοῦ πλούτου· «οὐχ ὑπὲρ τῆς δαπάνης μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς κτήσεως ἀπαιτηθῆσθαι λόγον, πότερον ἐκ δικαίων πόνων ἢ ἐξ ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας συνέλεξας, πότερον κληρὸν διαδεξάμενος πατρῶν ἢ τὰς τῶν ὀρφανῶν καταστρέφας οἰκίας καὶ τὰς τῶν χερῶν διαρπάσας οὐσίας»⁴³⁸.

Ἐκ τῆς ὅλης περὶ πλούτου διδασκαλίας τῶν Πατέρων διαπιστοῦται ὅτι ὁ ἀληθὴς σκοπὸς του εἶναι ἡ ἀνακούφισις τοῦ δεινοπαθοῦντος ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς ἐχαρακτηρίσθη ὑπ' αὐτῶν ὡς ἀρπαγὴ, ὅταν χρησιμοποιῇται διὰ τὴν ἱκανοποίησιν μόνον τῶν ἀτομικῶν τῶν ἀναγκῶν. Ἐπομένως κατ' αὐτοὺς τὸ ἰδεῖσθαι τοῦ ἀληθοῦς ἀνθρώπου εἶναι ἡ δικαιοσύνη, ἡ θεοσέβεια, ἡ ἀλήθεια, ἡ ἀγάπη ἐκδηλουμένη ἐμπράκτως.

Μετὰ τοῦ πλούτου στενῶς συνδέουν οἱ Πατέρες καὶ τὸν θεσμὸν τῆς ἰδιοκτησίας, μὲ τὸν ὅποιον ὁλοκληροῦται ἡ ὅλη εἰκὼν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, ὅπως οὗτοι τὸ

432. Ἱ. Χρυσόστομος - Ὁμιλία εἰς τὸ «Ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ Θεὸς κλπ.», σελ. 171, τόμος ΛΓ'.

433. Αὐτόθι, σελ. 173.

434. Ἱ. Χρυσόστομος - Περὶ Μετανοίας καὶ Κατανύξεως Ζ', § 7, σελ. 105—106, τόμος Θ'.

435. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως - Στρωματεῖς Γ', ΤΠ ΒΕΠ, 8.

436. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως - Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος, στδ, σελ. 365 ΒΕΠ, 7.

437. Ἱ. Χρυσόστομος - Περὶ Εἰμαρμένης καὶ Προνοίας, σελ. 150—151, τόμος ΛΘ'.

438. Ἱ. Χρυσόστομος - Ὁμιλία εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ ὀφείλοντος δέκα χιλιάδας τάλαντα, σελ. 197, τόμος Λ'.

βλέπουν. Κατ' αὐτοὺς ἡ ἰδιοκτησία ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς παρακαταθήκης εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πιστοῦ ὡς οἰκονόμου τοῦ Θεοῦ⁴³⁹. Ὡς γνωστὸν, οὗτοι διδάσκουν ὅτι οὔτε ἡ ἀκτημοσύνη, οὔτε ἡ ἰδιοκτησία ἀποτελοῦν τὰ ἀσφαλῆ κριτήρια διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἢ μὴ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Οὕτως ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, παρ' ὅλον ὅτι ἐπιστημαίνει τοὺς ἐκ τοῦ πλούτου πνευματικούς κινδύνους, λέγων ὅτι «οὐχ ὁ ἔχων καὶ φυλάττει, ἀλλ' ὁ μεταδιδούς (ἔστι) πλούσιος καὶ ἡ μετάδοσις τὸν μακάριον, οὐχ ἡ κτήσις δαίкуνσι· καρπὸς δὲ ψυχῆς τὸ εὐμετάδοτον· ἐν ψυχῇ ἄρα τὸ πλούσιον»⁴⁴⁰ καὶ ἐπομένως θεωρεῖ δύσκολον τὴν σωτηρίαν τοῦ πλουσίου, ἐν τούτοις εἶναι δυνατόν τοῦτο, ἂν εἶναι πλούσιος εἰς ἀρετὰς καὶ ἀγαθὰ ἔργα, «διότι οὐκ ἀποκένκοται τέλειον αὐτοῖς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἂν ὑπακούσωσι ταῖς ἐντολαῖς· εἴθ' ὅποταν μάθωσιν ὡς ἀδεῆς δεδίασι δέος ὅτι βουλομένους αὐτοὺς ὁ σωτὴρ ἀσιμένως δέχεται, τότε καὶ προδεικνύναι καὶ μυσταγωγεῖν, ὅπως ἂν καὶ δι' οἶων ἔργων τε καὶ διαθέσεων ἐπαύραιντο τῆς ἐλπίδος»⁴⁴¹.

Ἰκανῶς μαρτυρίας περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἰδιοκτησίας μεταξὺ τῶν χριστιανῶν παρέχει εἰς τὰ ἔργα του ὁ Βασίλειος. Οὕτως εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Μάγιστρον Σωφρόνιον ὁμιλεῖ περὶ τῆς περιουσίας τοῦ Καισαρίου, ἀδελφοῦ τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου, ἡ ὁποία εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν δούλων καὶ εἰς ἄλλα πρόσωπα, ἐνῶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ Καισαρίου ἦτο ἡ ἐξῆς: «Τὰ ἐμὰ πάντα βούλομαι γενέσθαι τῶν πτωχῶν»⁴⁴². Εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ὡς «εὐπορίας τινὸς ἐπειλημμένου καὶ ἀγροῦς κεκτημένου»⁴⁴³. Ἀλλαχοῦ φέρεται ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν προστασίαν κτημάτων φίλων του⁴⁴⁴, διὰ τὴν προστασίαν τῆς περιουσίας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία δυστυχῶς περισσότερα ἐξοδεύει ἀπὸ ὅσα ἐξ αὐτῶν εἰσπράττει⁴⁴⁵, διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν χρεῶν κτήματός τινος συγγενοῦς του⁴⁴⁶. Εἰς τὴν ἄλλην συμβουλευτικὴν του ἐπιστολὴν ὁ Βασίλειος εἶναι σαφής, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἰδιοκτησίας, ἀφορᾷ λέγει ὅτι «τῶν διδομένων ἐκάστω εἰς χρῆσιν οὐδὲν ὡς ἴδιον ἔχειν δεῖ ἢ ταμιεύεσθαι, ἐν μέντοι τῇ φροντίδι, πᾶσιν ὡς δεσποτικοῖς προσέχοντα, μηδὲν τῶν παραρριπτομένων ἢ ἀμιελουμένων, ἂν οὕτω τύχη, παρορᾷ»⁴⁴⁷. Διὰ τὸν προσερχόμενον ὁμοῦς εἰς τὸν μοναχισμόν ὁρίζει ὅτι «δεῖ ἀκτημοσύνην ἀσπάζεσθαι κατὰ πάντα καὶ καθηλωμένον εἶναι τῇ φόβῳ τοῦ Θεοῦ»⁴⁴⁸, ἐνῶ ἀλλαχοῦ προτρέπει τοὺς μοναχοὺς νὰ ἀποβάλλουν «τὸν φόρτον τῆς πολυκτησίας διὰ τῆς εἰς τοὺς δεομένους ἀποθέσεως»⁴⁴⁹ καὶ νὰ ἀσπασθοῦν τὸν σταυροφόρον βίον τῶν μοναχῶν. Βεβαίως δὲν πρέπει ὁ ἀφιερωμένος εἰς τὸν Κύριον νὰ περιφρονῇ τὰ ὑπάρχοντά του, ἀφήγων αὐτὰ νὰ σφετερισθοῦν ἄλλοι, ἀλλὰ «πειρᾶσθαι πάντα μετὰ ἀκριθείας λαβόντα, ὡς τῷ Κυρίῳ λοιπὸν ἀφιερωμένα»⁴⁵⁰ καὶ νὰ διαχειρισθῇ αὐτὰ μετὰ προσοχὴν ἢ ὁ ἴδιος ἢ δι' ἄλλων ποῦ ἀπεδείχθησαν ὅτι εἶναι ἐμπιστοι εἰς τὴν διαχείρισιν. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ καὶ ἡ

439. Παν. Δημητροπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 375.

440. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως - Παιδαγωγὸς Γ', VI στ5—10 BEΠ 7.

441. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως - Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος, σελ. 352 BEΠ 8.

442. Μ. Βασιλείου - Ἐπιστολὴ 32 πρὸς τὸν Μάγιστρον Σωφρόνιον, § 1, σελ. 264, τόμος Β'.

443. Μ. Βασιλείου - Ἐπιστολὴ 35 ἀνεπίγραφος ὑπὲρ Λεοντίου, σελ. 260, τόμος Β'.

444. Μ. Βασιλείου - Ἐπιστολὴ 83 πρὸς Κηνοίτορα, σελ. 412, τόμος Γ'.

445. Μ. Βασιλείου - Ἐπιστολὴ 285 ἀνεπίγραφος περὶ προστασίας τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 422, τόμος Γ'.

446. Μ. Βασιλείου - Ἐπιστολὴ 310 ἀνεπίγραφος ὑπὲρ συγγενῶν, σελ. 434, τόμος Γ'.

447. Μ. Βασιλείου - Ἐπιστολὴ 22 περὶ τελειότητος βίου Χριστιανῶν, § 1, σελ. 464, τόμος Γ'.

448. Αὐτῷ, § 3, σελ. 470—472.

449. Μ. Βασιλείου - Λόγος Ἀσκητικὸς Α', § 1, σελ. 92, τόμος Η'.

450. Μ. Βασιλείου - Ὁροι κατὰ πλάτος Β' - Ἀπόκρ. Θ', § 1, σελ. 238, τόμος Η'.

περίπτωσις τῆς μάρτυρος Ἰουλίττης, ἡ ὁποία, παρ' ὅλον ὅτι εἶχεν ἀπωλέσει «πᾶσαν τὴν περιούσαν τοῦ θίου κατασκευήν»⁴⁵¹, ἀρπαγεῖσαν ὑπὸ τινος «τῶν ἐν τῇ πόλει δυνατῶν», δὲν ἐκάμψθη πρὸ τῶν ἀπειλῶν, ἀλλὰ πρὸ τοῦ διλήμματος νὰ ἀρνηθῇ τὸν Θεὸν διὰ νὰ ἐπανακτήσῃ αὐτήν, ἐπροτίμησε τὴν ἀπώλειάν της· «ἀλλ' ἐρέτω, φησὶν, ὁ θίος, οἰχέσθω χρήματα, μηδὲ τὸ σῶμα μοι περιληφθεῖν, πρὶν τινα φωνὴν ἀφιέναι ἀσεβῇ κατὰ τοῦ κτίσαντός με Θεοῦ»⁴⁵². Δίδαγμα ὕψηλόν διὰ πᾶσαν ἐποχὴν δι' ὅσους θυσιάξουν τὰ ἰδανικά των χάριν τῶν ὕλικῶν συμφερόντων! Δείγμα ἀκόμῃ τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τοῦ ὕψηλοῦ φρονήματος τῶν χριστιανῶν τῆς ἐποχῆς τῶν Πατέρων. Γενικῶς ὁ Βασίλειος δὲν θεωρεῖ κακὸν τὴν ἰδιοκτησίαν, πρέπει ὅμως αὕτη νὰ ἀποσκοπῇ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τῶν χριστιανῶν. Ἐπομένως, λέγων ὁ Κύριος νὰ πωλήσωμεν τὰ ὑπάρχοντά μας καὶ νὰ τὰ δώσωμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς, δὲν ἐννοεῖ ὅτι αὐτὰ εἶναι κακά, διότι, ἐὰν συνέβαινε τοῦτο, «οὐδ' ἂν ἦν κτίσμα Θεοῦ», ἀλλὰ «οἰκονομεῖν ἐπαίδευσεν». Ἄρα καταδικάζεται τις «οὐχ ὅτι ἔσχεεν ὅλως, ἀλλ' ὅτι κακῶς ἐφρόνησε περὶ αὐτῶν, ἥ ὅτι μὴ καλῶς ἐχρήσατο αὐτοῖς»⁴⁵³, ἐνῶ ἡ διαχειρίσις των συμφωνῶς πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἀποφέρει πολλὰ καὶ ἀναγκαιότατα ἀγαθὰ. Ὡς πρὸς τοὺς μοναχοὺς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέχεται ὁ Βασίλειος τὴν ἐξάρτησιν των ἐκ τῆς περιουσίας, προκειμένου νὰ διώσῃ ὁ μοναχὸς τὸ ἰδεῶδες τοῦ κοινοβίου, ὅπου ἐπιβάλλεται «καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων, οὐχ ὅτι γε τὰ ἐκτός»⁴⁵⁴. Καὶ ὁ Μ. Ἀντώνιος, προκειμένου νὰ διώσῃ τὸ μοναχικὸν ἰδεῶδες, ὅταν ἐξηλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ, ὅπου ἤκουσε τὸ γνωστὸν Εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα περὶ τοῦ τρόπου τῆς πελειότητος, «τάς μὲν κτήσεις, ἃς εἶχεν ἐκ προγόνων (ἄρourke δὲ ἦσαν τριακόσαι εὐφοῖροι καὶ πάνυ καλαί), ταύτας ἐχαρίσατο τοῖς ἀπὸ τῆς κώμης... Τὰ δὲ ἄλλα ὅσα ἦν αὐτοῖς κινήτα, πάντα πωλήσας, καὶ συναγαγὼν ἀργύριον ἱκανόν, δέδωκε τοῖς πτωχοῖς»⁴⁵⁵. Ἀλλαχόθι ὁ Ἀθανάσιος λέγει, ὅτι εἶναι «καλὴ ἡ ἀκτημοσύνη τοῖς ἐν ἔξει τῶν καλῶν γεγεννημένοις»⁴⁵⁶.

Καὶ ὁ Χρυσόστομος εἶχεν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν. Τοῦτο προκύπτει ἐκ λόγων τῆς μητρὸς του, προσπαθοῦσης νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ μὴν τὴν ἐγκαταλείψῃ. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἡ Ἀνθοῦσα λέγει, ὅτι ὅχι μόνον ὑπέμεινε τὴν χρεῖαν χάριν αὐτῶν, ἀλλ' οὔτε «τὴν πατρῶαν οὐσίαν» ἐμείωσε, ἔνεκα βιωτικῶν ἀναγκῶν «καὶ γὰρ καὶ ταύτην (τὴν περιουσίαν) ἀκέραιον ἐφύλαξα πᾶσαν»⁴⁵⁷. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ εἶναι δριμύτατος ἐναντίον αὐτῶν ποῦ ἀσωτεῦσιν καὶ σπαταλοῦν τὴν πατρικὴν περιουσίαν⁴⁵⁸ καὶ εἰς ἐσχάτην πτωχείαν καταπίπτουν, ἢ πρὸς ἐκείνους ποῦ δι' ἀδίκων τρόπων τὴν ἀποκοτοῦν. Πικρὸς ὑπῆρξε κατὰ τῶν πολεμούντων τὸν μοναχικὸν βίον, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι κηρύσσει τὴν ἀκτημοσύνην. Ἐπειδὴ οὗτοι ἐπίστευον εἰς τὴν σταθερότητα τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς περιουσίας των, ὁ Χρυσόστομος ὑπεθυμίζει τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου ποῦ ἐπέρχεται διὰ τοῦ θανάτου. Ἀγωνίζονται πολλοὶ διὰ πλοῦτον, λέγει, ἀλλὰ ἀρχίζουν νὰ σκέπτωνται, νὰ ἀγωνιοῦν καὶ νὰ φοβῶνται, ὅποτε λέγων: «καὶ τίμιν καταλείψομεν τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἀνδράποδα καὶ τὸ χρυσίον»⁴⁵⁹. Ἀγνοοῦν ὅμως τὸ ἀγνωστον τοῦ μέλλοντος καὶ τὸ εὐμετάβλητον τῶν ἀνθρώ-

451. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία εἰς τὴν Μάρτυρα Ἰουλίτταν, § 1, σελ. 204, τόμος Ζ'.

452. Αὐτόθι, § 2, σελ. 204.

453. Μ. Βασιλείου - Ὁμοίαι κατ' ἐπιτομήν - Ἀπόκρο. 4B (92), σελ. 122, τόμος Θ'.

454. Αὐτόθι, Ἀπόκρο. ΠΕ (85), σελ. 116.

455. Μ. Ἀθανασίου - Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Ὁσίου Ἀντωνίου, § 2, σελ. 18—20, τόμος ΙΑ'.

456. Μ. Ἀθανασίου - Βίος καὶ Πολιτεία Συγκλητικῆς, § 33, σελ. 282, τόμος ΙΑ'.

457. Ἱ. Χρυσόστομον - Περὶ Ἑρωσύνῃς Α', § 5, σελ. 15, τόμος ΣΤ'.

458. Ἱ. Χρυσόστομον - Κατήχησις Ε', § 8, σελ. 63—64, τόμος Ζ'.

459. Ἱ. Χρυσόστομον - Πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τὸν μοναχικὸν βίον Γ', § 16, σελ. 76, τόμος ΙΓ'.

πων και τέλος τὸν θάνατον, ὅπου «καὶ τῶν χρημάτων καὶ τῶν κτημάτων»⁴⁶⁰ θὰ ἀπεστέρουν ἀκόμη καὶ τὸν υἱόν.

Ἰδιαιτέρας σημασίας εἶναι αἱ περὶ τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων ἀπόψεις τοῦ Χρυσοστόμου. Λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν τάσιν καὶ μανίαν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς τοῦ νὰ κτίζουν οἰκοδομήματα πολυτελῆ καὶ νὰ τὰ καλλωπίζουν, ἐλέγχει αὐτοὺς δριμύτατα διὰ τὴν ματαιοδοξίαν των. Ἀντὶ νὰ καλλωπίζωμεν τὰς οἰκίας, λέγει, ἄς φροντίζωμεν διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῆς ψυχῆς. Οὔτε τὰ κτήματα, οὔτε τὰ χρήματα εἶναι ἱκανὰ νὰ μᾶς δώσουν τὴν εὐτυχίαν, οὔτε νὰ μᾶς ἐξιλεώσουν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδεκαστοῦ δικαστηρίου. Ἐπομένως ἡ ἰδιοκτησία εἶναι δεκτὴ, ἐφ' ὅσον ἱκανοποιεῖ τὰς βασικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Πέραν αὐτοῦ ὅμως πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται αὕτη διὰ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην. «Οἰκίας οἰκοδομούμεθα, ἵνα οἰκώμεν, οὐχ ἵνα φιλοτιμώμεθα. Τὸ μείζον τῆς χρείας, περιττὸν τῆς χρείας ἐστὶ καὶ ἀχρηστον»⁴⁶¹. Ἀνέσεις λοιπὸν περισσότεραι τῶν ὅσων ἔχομεν ἀνάγκην ἐμποδίζουν τὴν πορείαν πρὸς τὸν Οὐρανόν. Διὰ τοῦτο ἄς προσπαθοῦν οἱ ἄνθρωποι νὰ κτίζουν οἰκίας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ποὺ οὐδέποτε καταστρέφονται. Ἀλλαχοῦ, τονίζων τὴν κοινωνικὴν ἀποστολὴν τῆς περιουσίας, συνιστᾷ νὰ ἐξοδεύουν οἱ πλούσιοι τὰ χρήματα δι' ἐπιφελεῖς σκοποὺς. Ἀλλωστε καὶ ἡ ὀνομασία δεικνύει ὅτι σκοπὸς των εἶναι ἡ χρησιμοποίησις ὅπου πρέπει καὶ ὅχι νὰ τὰ θάπτωμεν εἰς τὴν γῆν. Καὶ τὰ κτήματα λέγονται οὕτω, διότι τὰ κατέχομεν ἡμεῖς καὶ ὅχι ἡμᾶς αὐτά. «Κύριος εἰ χρημάτων πολλῶν, μὴ τοῖνυν δούλευε τούτοις, ὧν ἐποίησέ σε δεσπότην ὁ Θεός· οὐ δουλεύεις δὲ εἰς δέον αὐτὰ ἀναλίσκων, ἀλλὰ μὴ κατορύττων. Οὐδὲν οὕτως εὐρίπυστον ὡς πλούτος· οὐδὲν οὕτως εὐμετάβλητον ὡς εὐπορία»⁴⁶². Λόγῳ λοιπὸν τῆς ἀβεβαιότητός του, ἄς τὸν χρησιμοποιῶμεν δεόντων, διὰ νὰ κληρονομήσωμεν θησαυρόν, ποὺ ἐπιφυλάσσεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἀς μὴ λησιμονώμεν, λέγει ἀλλαχοῦ, ὅτι ὁ Κύριος δὲν εἶχεν οἰκίαν, οὔτε σκηνήν, οὔτε ὠρισμένον κατάλυμα διὰ νὰ ἐτοιμασθῇ ὑπὸ τῶν μαθητῶν του καὶ αὐτὸ τὸ Πάσχα. Τοῦτο ἄς γνωρίζουν «οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκοδομοῦντες οἰκίας καὶ τὰς εὐρείας στοάς, καὶ τοὺς μικροὺς περιβόλους, ὅτι οὐκ εἶχεν ὁ Χριστὸς ποὺ τὴν κεφαλὴν κατακλίνει»⁴⁶³.

Καὶ ἐκ τῶν ὅσων ἐξετέθησαν περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν θεσμὸν τῆς ἰδιοκτησίας, καταδεικνύεται σαφῶς ὅτι οὗτοι ὅχι μόνον δὲν ἀπορρίπτουν αὐτήν, ἀλλὰ τὴν θεωροῦν καὶ ἀναγκαίαν διὰ τὴν ὁμαλὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Τὸν ἰδιοκτήτην ὅμως δὲν θεωροῦν κύριον καὶ δεσπότην τῆς περιουσίας, ἀλλ' ἐντολοδόχον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ὡς οἰκονόμος καὶ διαχειριστὴς ἐπιμελεῖται αὐτῆς. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ γεφυρώσῃ τὸ χάσμα καὶ τὴν ἔχθραν μεταξὺ πενίας καὶ πλούτου, μὲ γνώμονα δὲ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην θὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰς σχέσεις πλουσίων καὶ πτωχῶν. Ἡ ἐμπιστοσύνη ὅμως αὕτη θὰ ἀποκατασταθῇ μόνον, ὅταν οἱ πλούσιοι ἐκδηλώσουν ἐμπράκτως τὴν ἀγάπην των πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους. Οὕτω δίδεται ἀπὸ τοὺς Πατέρας ἡ ὀρθοτάτη καὶ ἰεωδεδαστὴ λύσις εἰς τὸ δύσκολον πρόβλημα τῆς δικαίας κατανομῆς τῶν βιοτικῶν ἀγαθῶν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἰδιοκτησία ἀποβαίνει πηγὴ εὐλογίας διὰ τὸν κάτοχόν της, παράγων κοινωνικῆς εὐημερίας⁴⁶⁴, ἐφ' ὅσον ὑπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

ε) Ἡ δ ο υ λ ε ῖ α καὶ ο ἱ Πατέρες: Λίαν ἀξιόλογοι θεωροῦνται αἱ ἀπόψεις τῶν Πατέρων περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας. Ὅπως ἡ ἐργασία καὶ ὅλαι

460. Αὐτόθι, § 16, σελ. 77.

461. Ἱ. Χρυσοστόμου - Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας Β', § 5, σελ. 58, τόμος ΙΣΤ'.

462. Ἱ. Χρυσοστόμου - Περὶ τῶν Μαρτύρων, σελ. 177, τόμος ΚΘ'.

463. Ἱ. Χρυσοστόμου - Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα Α', § 4, σελ. 60, τόμος ΚΑ'.

464. Παν. Δημητροπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 380.

αἱ μετ' αὐτῆς συνδεόμεναι ἐπαγγελματικαὶ ἐνασχολήσεις, οὕτω καὶ ἡ δουλεία οὐδεμίαν μείωσιν ἐπέφερε, κατὰ τοὺς Πατέρας, εἰς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα. Αὐτῇ ἀκόμη οὐδόλως ἠδύνατο νὰ ἀναστείλῃ τὴν προσπάθειαν ὅλων τῶν διατελούντων εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν νὰ ἀγωνίζωνται διὰ τὴν ἠθικὴν τελείωσιν καὶ σωτηρίαν τῶν⁴⁶⁵. Ἄλλωστε διὰ τοὺς χριστιανούς, λέγει ὁ Βασίλειος, δὲν ὑπάρχουν δοῦλοι, ἀλλ' «ὁμόδουλοι» τοῦ Θεοῦ· «παρὰ ἀνθρώποις τῇ φύσει δοῦλος οὐδεὶς. . . Ὡστε καὶ ὁ μὲν δεσπότης, ὁ δὲ οἰκέτης λέγεται, ἀλλ' οὐν πάντες καὶ κατὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμοτιμίαν, καὶ ὡς κτήματα τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς ὁμόδουλοι»⁴⁶⁶. Τοῦτο παρατηρεῖ καὶ ὁ Χρυσόστομος, λέγων ὅτι «καὶ ἡ δουλεία πάλιν ὁμοίως ὀνομαζέσθαι. . .» Καὶ ὅτι καὶ ταύτην ἐξεῖλεν ὁ Χριστὸς παραγενόμενος, καὶ μέχρις ὀνόματος αὐτὴν ἀφῆκεν εἶναι. . . Ὑπεισελοῦσα ἡ ἀρετὴ εἰς τὴν τῆς ἀδελφότητος συγγένειαν ἤγαγε τοὺς πρότερον τῇ ὀνομασίᾳ τῆς δουλείας ὑπευθύνους ὄντας»⁴⁶⁷. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀδιάστως προκύπτει ὅτι οἱ Πατέρες δούλους ἐν τῇ κυριολεξίᾳ δὲν διακρίνουν, εἰ μὴ μόνον τοὺς ζῶντας εἰς τὴν κατάστασιν πνευματικῆς δουλείας καὶ εὐρισσκομένους ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἀματρίας⁴⁶⁸. Ἐπομένως δούλους τῶν ἰδίων αὐτῶν παθῶν διακρίνουν, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦ ἐν γένει βίου τῶν ὑποβιάζουσιν τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα.

Ἀνεξαρτήτως τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν, δὲν εἶναι ἄγνωστοι καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Πατέρων οἱ εἰς κατάστασιν δουλείας ζῶντες ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ὁμῶς δὲν ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν δοῦλοι, ἀλλ' ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Οὕτω παρατηροῦμεν ἐξέχοντας χριστιανούς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ποὺ εἶναι κάτοχοι δούλων, ὡς οἱ γονεῖς τοῦ Μ. Βασιλείου⁴⁶⁹, ἀκόμη δὲ καὶ ὁ Βασίλειος εἶχε τοῦλάχιστον ἓνα δούλον⁴⁷⁰, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γρηγορίου Καισαρίου ἀναφέρει ὅτι εἶχεν «οἰκέτας»⁴⁷¹, οἱ ὅποιοι οἰκαιοποιήθησαν τὴν περιουσίαν του, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν του εἰς διαθήκην του νὰ διανεμηθῇ αὕτη εἰς τοὺς πτωχοὺς, ὡς καὶ διὰ τὴν Μάρτυρα Ἰουλίτταν, τῆς ὁποίας εἰς τῶν ἰσχυρῶν ἀνδρῶν τῆς πόλεως, μεταξὺ τῶν ὕλικῶν πραγμάτων καὶ τῆς περιουσίας ποὺ ἤρπασεν ἀπὸ αὐτὴν, ἀπέσπασε καὶ «οἰκέτας»⁴⁷².

Σύνεσιν καὶ σοβαρότητα φανερώνουν αἱ παραινέσεις τοῦ Βασιλείου πρὸς τὴν μοναχικὴν κοινότητα διὰ τὴν προστασίαν τῶν δούλων ἀπὸ τὰς ὑπερβολὰς τῶν κυρίων τῶν. Οἱ δοῦλοι πρέπει νὰ ἐπαναφέρονται εἰς τοὺς κυρίους, κατὰ μίμησιν τοῦ Παύλου ἐπαναφέροντος τὸν Ὀνήσιμον εἰς τὸν κύριόν του. Ἐὰν ὁμῶς ὁ Κύριος εἶναι σκληρὸς, δίδῃ παρανόμους ἐντολὰς καὶ διὰξῇ τὸν δούλον νὰ παραβῇ ἐντολὰς τοῦ ἀληθοῦς Δεσπότη· Ἰησοῦ Χριστοῦ, τότε «ἀγωνίζεσθαι γὰρ, ὥπως μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασηθῇ διὰ τὸν δούλον ἐκεῖνον ποιήσαντά τι, ὃ μὴ ἀρέσκει Θεῷ»⁴⁷³. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἀγὼν διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ δούλου εἰς τὴν ὑπομονὴν τῶν παθημάτων του, πειθαρχῶν οὕτω εἰς τὸν Θεὸν ἢ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπομένως ἡ ὅλη συμπεριφορὰ κυρίων καὶ δούλων πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν Θεῖον Νόμον. Ἀλλαχού ὁ Βασίλειος συνιστᾷ νὰ μὴ κατηγορῶνται οἱ διαζόμενοι δοῦλοι, ὅποτε «καὶ ἡ δούλη, εἰ ἐδιδάσθη παρὰ τοῦ οἰκέου δεσπότη, ἀνεύθυνός ἐστιν»⁴⁷⁴.

465. Ἄνδρ. Ἱ. Φιτρούκη - Ἡ ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος κλπ. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 93.

466. Μ. Βασιλείου - Περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, κεφ. Κ', § 51, σελ. 416—418, τόμος Ι'.

467. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς τὴν Γένεσιν ΚΘ' Migne 52, 270.

468. Ἄνδρ. Ἱ. Φιτρούκη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 84.

469. Μ. Βασιλείου - Ἐπιστολὴ 37 ἀνεπίγραφος ὑπὲρ συντρόφου, σελ. 410, τόμος Ι'.

470. Παν. Δημητροπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμος ΛΑ' (1960), σελ. 285.

471. Μ. Βασιλείου - Ἐπιστολὴ 32 πρὸς τὸν μάγιστρον Σωφρόνιον, § 1, σελ. 204, τόμος Β'.

472. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία εἰς τὴν Μάρτυρα Ἰουλίτταν, § 1, σελ. 204, τόμος Ζ'.

473. Μ. Βασιλείου - Ὅροι κατὰ πλάτος Β', Ἀπόκρ. ΙΑ', σελ. 244—246, τόμος Α'.

474. Μ. Βασιλείου - Πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ κανόνων, § 49, σελ. 224, τόμος Α'.

Καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐπιτρέπει νὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι ἓνα ἢ δύο δούλους τοὺς ὁποίους ὅμως ἐπιβάλλεται νὰ χειραφετοῦν ἀργότερον, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκμάθουν αὐτοὺς τέχνην τινα⁴⁷⁵. Πάντως αἰτία τῆς δουλείας, λέγει, εἶναι ἡ ἁμαρτία, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ ἐτιμωρήθη ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν κατάστασιν αὐτήν. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς διηγήσεως περὶ τοῦ Χάμι εἰς τὴν Γένεσιν⁴⁷⁶, ὁπότε διὰ τῆς παραβάσεως ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνθρώπου καθίσταται δούλος αὐτοῦ⁴⁷⁷. Οὕτως ἡ σκληρότης τῶν κυρίων πρὸς τοὺς δούλους κατέστη πολλάκις παροιμιώδης, ἀφοῦ ἐμαστιγώνον αὐτούς⁴⁷⁸, διὰ νὰ σωφρονισθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι.

Βεβαίως ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν κατὰ τῆς δουλείας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐν συνεχείᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων. Τοῦτο ἔπραξε καὶ ὁ Παῦλος εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Φιλήμονος. Διὰ τὴν ὁμωσιν; Ἐν ἔπραττε τοῦτο ὁ Παῦλος, λέγει ὁ Χρυσόστομος, οἱ ποικίλοι ἐχθροὶ τοῦ χριστιανοῦ θὰ ἐκατηγόρουν αὐτὸν ὅτι «ἐπὶ ἀνατροπῇ τῶν πάντων εἰς τὸν βίον εἰσενήνεκται»⁴⁷⁹. Τὴν γνώμην αὐτὴν ἐπεκρότησαν καὶ νεώτεροι συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν ὅτι, ὑπὸ τὰς κρατούσας τότε πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας, προσπάθεια τυχὸν καθολικῆς χειραφετήσεως τῶν δούλων θὰ ἐδύθιζε τοὺς πάντας εἰς δυστυχίαν. Ἀλλωστε σκοπὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦτο νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς χριστιανούς τῆς ἐσωτερικῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας⁴⁸⁰, ὁ δὲ Κύριος οὐδεμίαν διάκρισιν ἔκαμε μεταξὺ δούλων καὶ ἐλευθέρων, ἀλλ' ἅπαντας ἐθεώρει ἐπιδεκτικούς τῆς αὐτῆς πνευματικῆς ζωῆς⁴⁸¹ καὶ δι' ὧλους ἀνεξαίρετως τοὺς ἀνθρώπους ἐσταυρώθη. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἀκριβῶς αὐτὴν πολλοὶ Πατέρες ἐδίδασκον τὴν ἰσοτιμίαν μεταξὺ δούλων καὶ ἐλευθέρων, ὡς ὁ Βασίλειος, ὅστις ἐθεώρει ὧλους «κτήνηματα τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς» καὶ «ὁμοδούλους»⁴⁸², καὶ ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος διεκήρυσεν ὅτι «ἀδελφὸς ἐστὶ καὶ ὁ δούλος, τῶν αὐτῶν ἀπὸ κλάσιν, εἰς τὸ αὐτὸ σῶμα τελεῖ μᾶλλον ἀδελφὸς ἐγένετο οὐ τοῦ Κυρίου τοῦ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ»⁴⁸³. Ἐπομένως ἡ ἀξία τῆς προσωπικότητος ἀνεγνωρίζετο καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ εἰς τοὺς δούλους καὶ εἰς τοὺς ἐλευθέρους. «Ἡ δούλη αὕτη ἀδελφὴ σου γέγονεν, ἂν ᾗ πιστή», λέγει ὁ Χρυσόστομος, «οὐχὶ τῆς αὐτῆς καὶ μετέχει ψυχῆς; Οὐχὶ τῶν αὐτῶν ἡξιώται παρὰ Θεοῦ; Οὐ τῆς αὐτῆς ἀπολαύει τραπέζης; Οὐ τῆς αὐτῆς σοὶ κοινωνεῖ εὐγενείας;»⁴⁸⁴. Ἀκόμη ἀναφέρει ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἰδιῶται, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία διετήρουν δούλους μὲ ἀπώτερον σκοπὸν νὰ ἀσκήσουν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτῶν καὶ οὕτω νὰ συγκαταριθμῇσιν αὐτοὺς εἰς τὴν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ⁴⁸⁵. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐμερίμων οἱ χριστιανοὶ καὶ διὰ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐκμάθησιν τέχνην⁴⁸⁶. Ἀκόμη δὲ «πολλοὶ τὰ ταμεῖα τὰ ἑαυτῶν τοῖς οἰκέταις τοῖς ἑαυτῶν ἐνεπίστευσαν»⁴⁸⁷.

475. Παν. Δημητροπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 285.

476. Ἀνδρ. Ἰ. Φυτράκη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 84.

477. Αὐτόθι, σελ. 85.

478. Ἰ. Χρυσόστομος - Εἰς τὸν Λάξαρν καὶ τὸν πλούσιον Γ', § 8, σελ. 82, τόμος ΙΔ'.

479. Ἰ. Χρυσόστομος - Ὁμιλία εἰς τὴν πρὸς Φιλήμονα ἐπιστ. τοῦ Παύλου, Migne 62, 704.

480. Παν. Δημητροπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 286.

481. Αὐτόθι, σελ. 287.

482. Μ. Βασίλειος - Περὶ Ἀγίου Πνεύματος, κεφ. Κ', § 51, σελ. 416—418, τόμος Ι'.

483. Ἰ. Χρυσόστομος - Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ὁμιλία KB Migne 62, 155.

484. Ἰ. Χρυσόστομος - Εἰς Ἐφεσίους ὁμιλία KE', § 33, Migne 62, 109.

485. Ἰ. Χρυσόστομος - Εἰς Ἐφεσίους - Ὁμιλία KB', § 2 Migne 62, 158.

486. Ἰ. Χρυσόστομος - Εἰς τὸ Ἅγιον Βάπτισμα, § 1, σελ. 53, τόμος ΚΑ'.

487. Ἰ. Χρυσόστομος - Εἰς τὸν Λάξαρν καὶ τὸν πλούσιον Β', § 4, σελ. 61, τόμος ΙΔ'.

“Όλα αὐτὰ ὅμως δὲν ἡμιπρόδιζον τοὺς Πατέρας νὰ ἀσκήσουν αὐστηράν κριτικήν κατὰ τῆς δουλείας. Οὕτως ὁ Χρυσόστομος, ἐμμέσως ἀποδοκιμάζων τὴν δουλείαν, διδάσκει ὅτι καὶ ὁ δούλος καὶ ὁ κύριος καθίστανται ἄξιοι τιμωρίας ἰσοτίμως· «ἐγὼ καὶ δούλον εὐγενῆ καλῶ, καὶ δεσπότην ἄλυσιν περικεείμενον, ἔαν καταμάθω αὐτοῦ τὸν τρόπον· ἐμοὶ καὶ ὁ ἐν ἀξιώματι δυσγενής, ἔαν δούλην ἔχῃ τὴν ψυχὴν»⁴⁸⁸. Δούλος λοιπὸν εἶναι αὐτὸς ποὺ ἁμαρτάνει. Μάλιστα δὲ «οὐκ ἦν δούλος τὸ παλαιόν. Ὁ γὰρ Θεὸς πλάττων τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν δούλον, ἀλλ’ ἐλεύθερον»⁴⁸⁹. Ὁ ἄνθρωπος παρέβη τὴν Θεϊὰν ἐντολήν καὶ ἐξωθήθη ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ἀποκτήσας ὅμως διὰ τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου τὸν πνευματικὸν σύνδεσμον μετ’ Αὐτοῦ, ἔγινε πλέον ἀπελεύθερος Χριστοῦ, ἀδελφὸς τοῦ κυρίου του, ὅποτε δὲν εἶναι δούλος αὐτοῦ⁴⁹⁰.

Ἐμμέσως κατὰ τῆς δουλείας καταφέρεται καὶ ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός. Αὐτὸς διδάσκει ὅτι «ὁ πλάσας ἀπ’ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον ἀφῆκε καὶ αὐτεξούσιον, νόμῳ τῷ τῆς ἐντολῆς μόνῳ κρατούμενον, καὶ πλούσιον ἐν παραδείσῳ τρυφῇ... ἡ δὲ ἀληθὴς δουλεία ἡ ταύτης παράβασις»⁴⁹¹. Δριμύτερος πάντων κατὰ τῆς δουλείας ὑπῆρξεν ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὸν κύριον τῶν δούλων ἐπαναστάτην κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἀνατροπέα τῶν νόμων ποὺ ὁ Θεὸς ἔθεσεν εἰς τὴν φύσιν καὶ σφετεριστὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου δικαιώματος τοῦ Θεοῦ⁴⁹². «Δουλεῖα καταδικάζει τὸν ἄνθρωπον», λέγει, «οὐ ἐλευθέρᾳ ἡ φύσις καὶ αὐτεξούσιος, καὶ ἀντινομοθετεῖς τῷ Θεῷ, ἀνατρέπων αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῇ φύσει νόμον... Μὴ ἐκ κτηνῶν σοι γεγονάσιν ἄνθρωποι; Μὴ οἱ ὅδες σοι τὴν ἀνθρωπίνην γονὴν ἐτεκνώσαντο;»⁴⁹³. Δουλεῖα λοιπὸν προσήκει μόνον εἰς τὰ ἄλογα, ἐνῷ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου μόνον ὁ Θεὸς ἔχει δικαιώματα. Ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν καταδικάζει εἰς δουλείαν τὸν ἄνθρωπον, ποῖος δύναται νὰ εἶναι ὑπεράνω τοῦ Δεσπότη τοῦ Θεοῦ;

Συνοψίζοντας τὰς ἀνωτέρω περὶ δουλείας ἀπόψεις τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, συμπεραίνομεν ὅτι οὗτοι, διὰ τῶν θέσεών των ἐπὶ τοῦ ἀκανθώδους τούτου διὰ τὴν ἐποχὴν των προβλήματος, δὲν ἐπεδίωκον νὰ ἐπιβάλουν τὴν ὑπὸ τῆς Πολιτείας κατάργησιν διὰ νόμου τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας, διότι τοῦτο, ὅσον καὶ ἔαν ἡγωνίζοντο, ἦτο δύσκολον ἢ καὶ ἀπραγματοποιήτον. ἀφοῦ δι’ αὐτοῦ ἐθίγοντο καίρια συμφέροντα τῆς Πολιτείας, ἀλλὰ κυρίως ἐσχόπουν διὰ τῶν διδασκαλιῶν των νὰ πρυτανεύσῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς δούλους, ποὺ ἀπετέλει καὶ τὴν θάσιν τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Οἱ Πατέρες κυρίως ἀπηρθύνοντο πρὸς τοὺς χριστιανοὺς δεσπότας δούλων, τοὺς ὁποῖους παρώτρυνεν νὰ συμπεριφέρωνται πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Πάντως οὗτοι, ἐδραζόμενοι κυρίως ἐπὶ τῶν διδαγμάτων τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα καὶ ἀξιοπρέπειαν τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι ἦσαν δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, γεγονὸς ποὺ ἐμμεσα καὶ ἀβάστατα ἄγει εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας. Καὶ οἱ δεσπόται καὶ οἱ δούλοι εἶναι ἴσοι ἔναντι τοῦ Θεοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους κατάγονται καὶ κατὰ συνέπειαν εἶναι ἀδελφοί. Ἀλλωστε διὰ τῶν ὕγιων περὶ ἐργασίας ἀντιλήψεων των, διὰ τῶν ὁποίων ὥρισαν ὡς ἐπιβεβλημένον καὶ ἱερὸν καθήκον αὐτὴν παντὸς δυναμένου νὰ ἐργάζεται, θαυμάσιως καὶ εἰρηνικῶς συνήργησαν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας.

488. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς τὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον ΣΤ', § 6, σελ. 54, τόμος ΙΕ'.

489. Αὐτόθι, § 7, σελ. 54.

490. Παν. Δημητροπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 292. Πρὸβλ. καὶ Ἱ. Χρυσόστομος, Ἐφεσ. Ὅμιλ. ΚΒα, § 1, Migne 62, 154.

491. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ - Λόγος ΙΔ' περὶ φιλοπτωχίας, § 25, σελ. 29, τόμος Ε'.

492. Παν. Δημητροπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 292.

493. Γρηγορίου Νύσσης - Εἰς Ἐκκλησιαστήν, Ὅμιλία Δ', Migne 44, 664.

όποτε σήμερα να θεωρηται πλέον απαράδεκτος και να είναι ανύπαρκτος εις ὅλας τὰς χριστιανικὰς καὶ εὐνοιοιούμενας κοινωνίας.

Ἐκ τῆς ὅλης μελέτης τῶν ἀπόψεων, θέσεων καὶ διακηρύξεων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὡς αὗται ἐξετέθησαν ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ, περὶ τῆς ἐργασίας καὶ ὧν τῶν συναφῶν μὲ αὐτὴν προβλημάτων, δυνάμεθα συμπερασματικῶς νὰ εἰπωμεν ὅτι οὗτοι, ὅχι μόνον ἰδιαιτέρως ἐτίμησαν αὐτήν, ἀλλὰ τὴν ἐθεώρησαν ὡς ὕψιστον καθήκον καὶ ἱερὰν ὑποχρέωσιν, γεγονός πού προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸν σεβασμὸν ὧν τῶν κοινωνιολόγων, ἐὰν μάλιστα ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν, ἅψ' ἐνὸς μὲν αἱ ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ προκαταλήψεις κατ' αὐτῆς, ἅψ' ἐτέρου δὲ αἱ κοινωνικαὶ συνθήκαι τῆς ἐποχῆς πού ἔζησαν οὗτοι. Θεωρήσαντες δὲ τὴν ἐργασίαν ὡς καθήκον καὶ λειτούργημα κοινωνικόν, ἤλεγξαν μετὰ δριμύτητος, τὸσον τὴν ἀρχίαν καὶ ὀκνηρίαν, ὅσον καὶ τὴν κατὰ τὴν ἄσκησιν αὐτῆς καταπάτησιν τῶν δικαιωμάτων τῶν συνανθρώπων των καὶ ἰδιαιτέρως τῶν κοινωνικῶς καὶ οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρων. Ἀκριδῶς εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἰδιαιτέρως ἐξήρουν ἐν τῇ ἐργασίᾳ τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ὡς καὶ τὸν σεβασμὸν πού πρέπει νὰ δεικνύομεν πρὸς τὸν ἐργαζόμενον ἄνθρωπον. Ἐκεῖ πού ἔδωκαν ἔμφασιν εἶναι ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἐπαγγελματιῶν, τῶν ὁποίων μάλιστα ἡ ἰδέα ἐλέγχθη ὅτι ὀφείλεται εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Πάντως ὁ κοινωνικὸς χαρακτήρ αὐτῆς καὶ ἡ σημασία πού ἔδωκαν οἱ Πατέρες εἰς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα εἶναι ἱκανὰ νὰ μᾶς πείσουν πόσον θὰ μεταβάλλετο σήμερα ἡ ζωὴ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν, ἐὰν ὅλοι οἱ πνευματικοὶ καὶ πολιτικοὶ ταγοὶ των ἡγωνίζοντο διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν.

Βεβαίως ἡ ἀξία καὶ ἡ ἀνωτερότης τῶν διδαγμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ καταδειχθῇ, ὅταν ἐκτεθοῦν καὶ αἱ ἀπόψεις διαφόρων συγχρόνων κοινωνικῶν συστημάτων καὶ θεωριῶν ἐπὶ τοῦ κεφαλαιώδους τούτου διὰ τὴν ὅλην ζωὴν μας θεσμοῦ, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὁποίων θὰ χωρήσωμεν εὐθὺς ἀμέσως, ὅποτε, ἐκ τῆς συγκρίσεως αὐτῶν θὰ καταδειχθῇ ὅτι ἡ μόνη ἐξημερωτικὴ καὶ ἀναγεννητικὴ δύναμις πού δύναται ἄριστα νὰ λύσῃ τὰ διάφορα κοινωνικὰ προβλήματα εἶναι ἡ τοῦ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΟΤΑΝ Ο ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΉΤΑΝ ΕΝΑΣ ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Εημέρωμα σάν ἐξημερωμένη πεταλούδα.
Ἄγριωπὲ ἄνθρωπε,
μισοταξιθεμένο τὸ μῖσος σὲ δυὸ σχισιμὲς μάτια·
ὅπως τὸ μονοπάτι, τὸ πρῶτο μονοπάτι,
τὸ χαμένο στὴν ἐνθύμηση.
Ἄγριεμένη μέρα,
μὲ δυὸ κλώνους ἀγριελιάς σὰ φτερά ἀπορφύρωτα·
γὰ χτυπιοῦνται μὲ ἄλλους κλώνους.
Ἀπορφύρωτε ἄνθρωπε,
σὲ μιὰ χούφτα κιννάδαρι.
Ἀγεφύρωτε ἄνθρωπε,
μὲ τὴ λατρεία τοῦ Διονύσου σὰ δυὸ ἀποστάσεις
— σπιθαμὴ τὴ σπιθαμὴ —
ἀκουμπισμένες στὸ ἔρεθος καὶ στὸ χάος.
Καὶ σάν ξεσηκώνονται οἱ αἰσθήσεις,
τὰ αἰσθήματα δὲν ταιριάζουν σὲ ἀνεξίτηλες λέξεις,
στοιβαγμένες ὅπως - ὅπως σὲ δυὸ ἀνθρώπους.
Κι ὅπως πιά ταιριάζει σὲ μοναχικοὺς ἀνθρώπους,
σχηματοποιήθηκε τὸ μοναχικὸ σχῆμα
κι ἔγινε ταιριασμένο σὲ δυὸ παράλληλες γραμμές.
Καθὼς καθρεφτίζεται ἡ μνήμη σὲ ἄλλες μνήμες,
συσσωρεύτηκαν στὰ μάτια οἱ ἀποστάσεις
κι ὁ ἄνθρωπος ἀπτόγινε ὁδοιπόρος - ταξιδευτὴς·
κουβαλώντας μαζὶ τοῦ τὴ μαστοριά·
χτυπώντας τίς λέξεις μὲ ἄλλες λέξεις,
τοὺς ἤχους μὲ ἄλλους ἤχους,
τοὺς ἀνθρώπους μὲ ἄλλους ἀνθρώπους,
τὸ ταξίδι μὲ ἄλλο ταξίδι.
Κι ἔγινε, πιά, μετέωρη ἡ προσμονή,
παγιδεμένη ἀνάμεσα στὸ «πάντα ρεῖ».

Λοιπὸν...

Κάποτε, σάν πέρασε ἓνα χελιδόνι
— γραμμὴ ἀποδημίας, ξεσχίζοντας τὰ μάτια ἀετοῦ —
ὁ ἄνθρωπος ζήτησε τὸν ἄνθρωπο κι ἔγιναν ταῖρι.
Ἡ νοημοσύνη, σημαδεύοντας τὸν πρῶτο, ἐπιτάφιο λόγο,
σάν ἀποκορύφωμα ἔκστασης, συνάντησε τὸν πρῶτο Θεό.
Κι ὁ Θεός, ἀνακάλυψε τὸ χελιδόνι καὶ τὸν ἀετό.
Κι ὁ ἄνθρωπος, ἀνακάλυψε τὸ χελιδόνι καὶ τὸν ἀετό.
Κι ὁ ἀετός, κούρνιασε στὰ γένια τοῦ Θεοῦ.
Καὶ τὸ χελιδόνι, φτερούγισε στὰ μαλλιά τῶν ἀνθρώπων.
Κι ὁ ἄνθρωπος, σκέφτηκε — γιὰ πρώτη φορὰ — τὴν ἀποδημία.

Η ΓΗ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΜΕΤΕΩΡΗ ΣΑΝ ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ

Νά, κάτι:

Κάποτε, τὸ ἀπρόσωπο,
 μὲ τὰ ἑκατομμύρια ταξίδια, μὲ τὰ ἀρνητικὰ ἐπιχειρήματα
 καὶ μὲ τὶς χίλιες γνώσεις ἀταξίδευτες,
 μὲ τὰ θετικά, τὰ παμπάλαια ἱστορήματα,
 χιλιακουσιμένα πάντα σὰν πρώτη φορά,
 πάντα σὰ δεύτερη φορά·
 μακριὰ ἀπ' τοὺς στροβίλους, μακριά,
 μὲ τὰ πόδια ἀνθρωποπάτητα,
 μὲ τὰ χέρια πιὸ δυνατὰ ἀπὸ πρὶν
 καὶ μὲ τὸ μυαλὸ πεντακάθαρο·
 σὰ χίλιοι ποιητὲς ν' ἀτενίζουν τὸ μεγαλεῖο.
 Τὸ ἔρεθος, αὐτὴ ἡ διάφανη λέξη,
 αὐτὴ ἡ δύστροπη λέξη - κυνηγημένη·
 τὴν περιφρονήσαμε τόσο ὅσο δὲν τῆς ἄξιζε.

Κάποτε, τὸ ἀπρόσωπο,
 μὲ τὶς γιγάντιες χιλιετίες ἐπάνω του,
 θὰ ξεφωνίσει ἐκεῖνο ποῦ θὰ λυπήσει τὸ Θεό.

Κι ὁ ἄνθρωπος,
 σὰν ὁ πιότερο κυνηγημένος,
 μὲ τὶς ἀλυσίδες ὅλων τῶν αἰώνων,
 ὅλων τῶν κοσμοθεωριῶν,
 μὲ τὴ δύναμη κοσμογονίας,
 θὰ συνθλίψει τοὺς πόλους.

Κάποτε,

τὸ ἀπρόσωπο

— καθὼς ἔγινε ἑκατομμύρια πρόσωπα —
 θὰ σὰς στροβιλίσει τὰ μυαλά.

ΚΩΣΤΑΣ Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

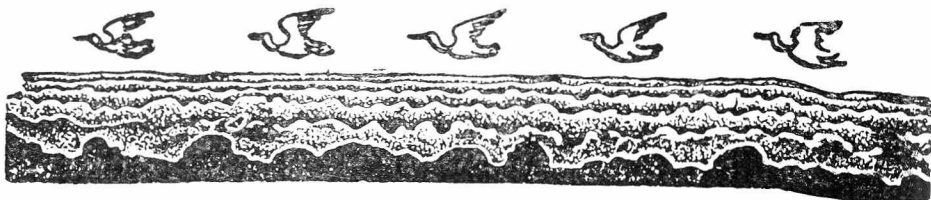
ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Στὴ γειτονιά ὅταν δεῖς
 τὴ συννεφιά καὶ 'ρθῇ νὰ κατοικήσει,

τὶς σκάλες ἐσὺ συνέχισε ν' ἀνεβαίνεις
 καὶ τὴν ἐλπίδα φρόντισε νὰ μὴν χάσεις.

Καὶ μὴν ξεχνᾷς
 πῶς σὲ νοικάρικο οὐρανὸ μένουν τὰ σύννεφα.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΗΓΑΔΙΩΤΗΣ

ΙΤΑΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

FRANCO FORTINI*

Μετάφραση: ΦΟΙΒΟΥ ΔΕΛΦΗ

ΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΠΡΩΜΕΝΑ

Εἶναι ἀλήθεια πὼς εἶμαι κουρασμένος:
αὐτὸ τὸ ν' ἀνεβοκατεβαίνεις τὶς σκάλες
χλευάζει, σκοτώνει τοὺς κουρασμένους.
Νᾶχεις μέσ' στὰ μάτια ὀλόκληρα ἀπογεύματα
πικροὺς ἥλιους, παράλογες πραγματικότητες!
"Ἄν οὔτε ἡ εὐχὴ μοῦ δίνει χαρὰ
τότε νὰ χαθῶ μοῦ πρέπει.

"Ἄν ἡ χαρὰ δὲν μὲ νικάει
καταστρέφοντας πάνω στοὺς δρυὲς
πλένοντας τὶς ἀπόκρημνες ἀχτὲς
ἐφορμώντας τὸ μέτωπο

ἡ μνησικακία τῆς πλάνης
καὶ ζῆμιά καὶ κλάμα, φαγωμένο καὶ σθημένο
ἐπίσης κατεστραμμένα αὐτὰ τὰ χεῖλη
καὶ λυωμένα σὲ κιμωλία τὰ μάτια τόσο ἀνήσυχα
ντροπὴ καὶ δηλητήριο θᾶναι
μέσ' στὶς φλέβες τῶν ἄλλων
καὶ δὲν θ' ἀφήσουν ποτὲ τὸ νοῦ!

Αἰώνας τοῦ ἀσθέστη καὶ φθόριον, σάλιον
τῆς ἀνιλίνης καὶ σώματα σὰν λάβα
τῶν ἐσωτερικῶν: νὰ τὰ ἐγκάρδια ὀρεκτικὰ
μὲ τοὺς δολοφόνους καὶ τὴν ἀντικειμενικὴ

* Ὁ Franco Fortini θεωρεῖται ἓνας ἀπ' τοὺς πρὸ σημαντικοὺς κριτικοὺς τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ ποιητὴς πρῶτης τάξεως. Εἶναι καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Σιένας. Πρῶτη φορὰ παρουσιάζεται στὴν Ἑλλάδα. Τὰ δύο ποιήματα ποὺ δημοσιεύουμε εἶναι παρμένα ἀπ' τὴν ποιητικὴ συλλογὴ: ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ, ποὺ ἐκδότης εἶναι ὁ "Εἵναουντι, ἓνας ἀπ' τοὺς πρὸ μεγάλους ἐκδοτικοὺς οἴκους τῆς Ἰταλίας. Ὁ Φορτίνι στὴν ποίησή του εἶναι προοδευτικὸς ἀριστερός, μαχητικὸς καὶ εἰλικρινής. Ἐκφράζει ἀληθινὲς ἀνθρώπινες καταστάσεις. Δυναμικὸς ποιητὴς ποὺ πιστεύει στὸν ἄνθρωπο καὶ ἀγωνίζεται γιὰ ἓνα καλύτερο αὐτο. Ποιητὴς τέλος ποὺ ἀνήκει στὴν ἀνθρωπότητα, μὲ ιδέες ἀνεξάρτητες καὶ ἀνθρωπιστικές.

ἀξιολόγηση τοῦ τίποτα... Ἐξὸν ἀπὸ θορίαμβο
 θὰ διαρκέσουν αἰώνια,
 θὰ εἶναι σ' ἕναν πὺν εἶναι ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐγὼ
 πάντα πὺν ἐπιβιώνω.

Ἐγὼ ἀθάνατος μέσ' στὰ γενικά πεπρωμένα
 πὺν μετρᾶνε τ' ἀτέλειωτα συμφέροντα.
 Τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, ζητῶ
 νὰ μὴν κλείσει ὁ κατάλογος
 νὰ ζητᾷς δίκιο, νὰ νικᾷσαι
 καὶ γιὰ μένα πὺν τώρα ἔχω ἀποκεκομμένη φωνή,
 καὶ πετάω πέρα συγχισμένους
 σ' ἕνα νέφος κονιορτοῦ πιά ἀφανισμένους
 μ' ἐπιθετικούς πολέμους, μ' ἐφημερίδες,
 φιλιὰ, ὀργή, κραυγές...

1955

ΣΤΟΥΣ ΦΙΛΟΠΡΟΟΔΟΥΣ ΚΡΙΤΙΚΟΥΣ

Μὴ μοῦ μιλάτε γιὰ μελλοντικές ἄνοιξεις
 Τὰ ξυνὰ στόματά σας τὶς ξεραίνουν.
 Μὴν πεῖτε πὺς αὔριο ἡ δικαιοσύνη θὰ σᾶς ξαναζωντανέψει.
 πὺς θάνα ἐκδίκηση στοὺς γιούς ἡ πληγωμένη ράχη τῶν πατέρων.
 Μὴν παρηγορεῖτε κανένα μὴν ἀγγίζετε κανένα
 μὴν μετατοπίζετε τὶς ὑπομονητικές πέτρες τῶν ἐρειπίων.

Τὸ ξέρουμε, μὰ πὺς πολὺ δυνατοὶ ἀπὸ σᾶς:
 τ' ἀδέρφια μας θᾶρθουν μὲ σφύρες καὶ λίσγους
 γιὰ ν' ἀναποδογυρίσουν χιόνι καὶ στάχτη. Μέσ' στὶ ξαυλές
 θὰ σπάσει ὁ πάγος πὺς στοὺς περασμένους Γενάρηδες ἦταν αἰώνιος
 ὁ ὀχετὸς θὰ ξεναδώσει τὰ ὑποδήματα τοῦ δολοφονημένου
 τὸν ἀσθέστη θὰ σβήσει ἡ κηλίδα μελάνης μανιώδης
 θὰ ξεχαστεῖ θὰ ξεχαστεῖ ὁ χειμώνας.

Ἄλλα σήμερα ἀκόμα ἡ ἐκδίκηση εἶναι στὸν ποιητὴ
 πὺς γλυκιά ἀπ' τὸ κρασί κι' ἀπ' τὴ λησμονιά.
 Καὶ γιὰ νὰ σᾶς κάνουμε νὰ σκάσετε, αἰσιόδοξοι,
 ὦ νὰ σᾶς στραγγίσουμε μέσα σὲ τόσο πολὺ τσιμέντο
 ὅσο ἀρκεῖ γιὰ ἕνα μνημεῖο
 στὴν ὑγιεινότητα τῶν Φιλοπρόοδων Λαῶν.

1948

Τ.Ι.Α.

Ο ΡΑΒΔΟΣΚΟΠΟΣ

(Διήγημα)

Γεράτη ημέρα ή χτεσινή. Σὰν ὀλοοστρόγγυλος καρπὸς τῆς γῆς ποὺ μέσα του μπεγλεράει ὁ σπόρος, τὸ κουκούτσι, ὁ πυρήνας. Προβλήματα μὲ τὴ σέσουλα. Ποιὸς ἔχει ὄρεξη νὰ τ' ἀκούει; Κανείς! Ὑποτίθεται ὅτι ἡ λέξη «πρόβλημα» ἔχει ἀντικαταστήσει τὸ οὐσιαστικὸ «ζωή». Θὰ πάρω τὰ βουνὰ μιὰ μέρα, γιὰ νὰ μὴν ξαναγυρίσω πιά. Βρῆκα κάμπους, βρῆκα ραχοῦλες, βρῆκα φαράγγια, βρῆκα Κρυοτάλληδες, ἦπια γάλα, ἔφαγα ξυνόγαλα, δοκίμασα οιλίρα, καὶ κάθε φορὰ ποὺ ἔβριοκαν εὐκαιρία καὶ κάτι ἄλλο μᾶς παρουσίαζαν, ἐγώ, τρώγοντας κι ὅλο τρώγοντας ὅλ' αὐτὰ τὰ ἐδέσματα ἔλεγα σὰν τὴ μοσοθυγατέρα τοῦ Θωμόπουλου, «βάϊ, βάϊ, βάϊ» καὶ σὰν νάπεσε ἕνα φράγμα καὶ πλημμύρισε νερὸ ἡ ὑπαρξή μου, νὰ διαλύθηκαν τὰ προβλήματα κι ὀλογάλα-νο ρυάκι νὰ κυλάει, νὰ κυλάει πρὸς τὸ τέλος τ' ἀργό.

(Φορτώθηκα κι ὑποχρέωση! Τὰ ἡπειρώτικα βαριοκουκούλωτα μάτια, τί χρώμα; δὲν ξέρω — σταλάζουν ἕνα μπακιρένιο λαγήνι σιγὰ-σιγὰ μέσα μου, βαθειὰ μου καὶ μοῦ ζητᾶν νὰ πῶ, νὰ μιλήσω, κάτι νὰ στάξει ἡ σιωπηλή μου σκέψη, σὰν νάχω τὸ θυζὶ μου τὸ δεξὶ ἔξω καὶ μὲ τὰ χέρια μου νὰ τὸ πιέζω καὶ νὰ ρέει — βάϊ, βάϊ, βάϊ — τὸ αἱμάτινο ἐνδιαφέρον μου γιὰ τὸ χωριό, τὸ κάθε χωριὸ τὸ Ἑλληνικὸ καὶ νὰ ξεσηκώνω ροῦγες, νὰ ξεσηκώνω θύμησης, παληές, νὰ βηματίζω τοὺς χοροὺς ἀτσαλάκωτους ἀπ' τὰ μπασούλα μὲ τὰ προικιὰ τῆς κόρης τ' ἀρχοντικοῦ...).

Ξεχάσθηκα. Σύγκρυστο ρῖγος, ποὺ ὅλο τ' ἀπόγεμα τὸ χτεσινὸ, πολὺ συχνὰ μ' ἐσκέπαζε. Τ' ἤρουν ἀλαφροϊκιωτὴ, παγανιάρικια, ψυχονευρωτικιά, καὶ ὅτι χρειζόταν γιὰ νὰ ξηγάει τὸν ἀνεξήγητο ραβδόσκοπο. Ἄλλη στρατιὰ ἐκλεκτῶν. Μ' ἔπιανε ἕνας κόμπος στὸ λαιμό, κι ἔβλεπα τὰ μάτια τῆς Εὐγενίας νὰ μεγαλώνουν, νὰ μεγαλώνουν, πάνω στὸ τελευταῖο τῆς τρεμουλιασμα, νὰ μαζεῦει τὸ πελώριο σάλι γύρω της καλὰ καλὰ καὶ νὰ λέει: «Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ...»

Δὲν ξέρω πῶς ἕνας τόπος ἔχει νερὸ ἢ δὲν ἔχει. Ἀσφαλῶς θὰ παίζουν ρόλο μερικὰ πηγάδια ποὺ σκάφτηκαν κι ἔμειναν ἔτσι ξερά καὶ ξεχειλῶτα, καὶ τάχουμε κατατάξει στὴ γενιὰ τῶν παραμυθιῶν.

Ἐπῆρχαν ραβδόσκοποι, ψευδοραβδόσκοποι, ψευδοραβδόσκοποισί, ναί. Αὐτὸ θάνα. Κάτι τέτοια ὑποκειμένα ποὺ δὲν συγχωροῦν στὸ Θεὸ τ' ὅτι δὲν τοὺς ἔδωσε αὐτὸ τὸ χάρισμα. Ἐδῶ βλέπεις ἀνθρώπους ντερέκια νὰ σεργιανᾶνε μὲ προσοχή, συγκεντρωμένοι στὴ δουλειά τους τὴν θεόπνευστη.

Πρώτη μου φορὰ στάθηκα σὲ τέτοιο πανηγύρι. Θάταν ἀπομεσήμερο. Θερμὸς ὁ ἥλιος τῆς ἐποχῆς, τὸν ἔνιωθα σὲ μικρὲς ἐστίες νὰ μὲ καίει μὲ τὴν ὀσμὴ δύναμη ποὺ σήμερ' αὔριο θὰ σβήσει.

Ὁ ἄνθρωπος ἦρθε. Τὸ ἡλιοψημένο του πρόσωπο μὲ τὶς γνώριμες ρυτίδες γύρω ἀπ' τὰ μάτια τὰ νεαρά, ἀνάπνεε τὴ φρεσκαδοῦρα τοῦ νησιοῦ του. Ὅλοι τριγύρω καθιομένοι ἀκούγαμε τὶς ἱστορίες γι' ἄλλα πηγάδια, μὲ τὶς σκιὲς τῶν

φύλλων τις μακριές καὶ πλάγιες. Ἡ ὥρα τῶν νεραίδων τῶν παγανῶν καὶ τῶν ἀλαφροὺκιωτων λές καὶ σταμάτησε νὰ φεύγει.

— "Ανοιγα πού λές πηγάδι σ' ἓνα χτήμα πού ἀγόρασα στὸν Ἅγιο Δημήτριο. Εἶχα βρεῖ νερό, δηλαδὴ τὸ σύρμα μοῦ εἶχε δείξει πὼς θάβρισκα νερό σὲ δυὸ τρία μέτρα ἀπὸ κεῖ πού τόχαν ἀφήσει τὸ πηγάδι τὸ ξερό. Τὴν παραμονὴ τὸ βράδυ δούλεψε τὸ μηχανάκι καὶ μπῆκε στὴν ἄκρια καὶ οἱ ἐργάτες σκούπισαν καλὰ τὶς πέτρες καὶ τὰ χώματα. Νερό μπά! Οὔτε δάκρυ. "Αρχισα γιὰ λίγο ν' ἀμφιβάλλω, ποιός; Ἐγώ!

Τὴν ἄλλη μέρα οὐρλιαζε τὸ κομπρεσὲρ ἀπὸ τὸ πρωῒ. Μουγκάνιζε καὶ διέλυε ὅ,τι βρισκόταν μπροστά του. Ἐγὼ βρισκόμουν πὸ πέρα. Ἀσχολιόμουν μὲ τὸ συμμαζέμα τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ κομπρεσὲρ δούλευε. Σὲ μιὰ στιγμὴ ὁ ψωμομένος ἄνθρωπος πού βάσταγε στὰ χέρια του τὸ μηχανάκι, βρῆκε, τί βρῆκε; ΝΕΡΟ! Ἀκοῦς; Ἐρχόταν μὲ τόση ὀρμὴ, πού σὲ δευτερόλεπτα οἱ δυὸ ἄνθρωποι πού δούλευαν μέσα στὸ πηγάδι ἔβαλαν τὶς φωνές.

— Νερό, νερό! Νὰ σταματήσει τὴ γεννήτρια. Θὰ πνιγοῦμε!

Πῶς γίνεται κι ἀρχίζω νὰ ὄνειροπολῶ... Μέρα μεσημέρι οἱ παγανιές θυμωσες μὲ φέρνουν πίσω πίσω, καὶ παίρνω τὸ χιλιοπάτητο δρομάκι τῶν ἐλευθεριῶν, τότε, κορίτσι, πού τὰ στήθεια μου ἔκαιγε ἓνα μεράκι.

Μὲ τὸ μαβὶ βουνὸ σὰν στέμμα, τὰ πόδια μου, πόδια πουλαριοῦ γεροῦ, γυρίζοντας καὶ κλωθογυρίζοντας τὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ, μὴ δυνάμενα νὰ κρατήσουν τὸ μυστικὸ τῆς ξεραΐλας τοῦ τόπου. Ἐβλεπες τὸ χῶμα ν' ἀνοίγεται σὲ βαθειὰς χαρακίες. "Οχι! Ὁ τόπος ἐτοῦτος δὲν εἶχε νερὸ ἀπὸ τότε. Τὰ λιγοστὰ σπύτια πού σκαρφάλωναν ὡς ἐδῶ πάνω, εἶχαν μιὰ ἀγωνία ἢ ἀνοίγαν πηγάδι.

Κάπου κάπου ἔβλεπες μιὰ βρύση ἀρτεσιανοῦ πού μὲ χοντρή σωλήνα μοίραζαν νερὸ στὰ σπύτια τοῦ τόπου οἱ νερουλάδες. Ἀπὸ τοὺς ἀποσπερνούς περὶπατους πού κάναμε μὲ τὸν Τζάκ, φέρναμε ρεῖκια ἀνθισμένα ἀπ' τὸ βουνὸ καὶ κυκλάμινια μικρὰ καὶ κακομοῖρικά. Κι ὅταν ἐρχόταν ὁ χειμῶνας ἀνοίγαν οἱ στέρνες, ὅσοι εὐτύχησαν νὰ ἔχουν τέτοιες, ἄλλοι εἶχαν κουβάδες καὶ τοὺς γιόμιζαν βρόχινο νερὸ κάτω ἀπὸ τὰ κιούγκια, γιὰ λούσιμιο τῶν κοριτσιῶν, κι ἡ γῆ, ἡ διψασμένη γῆ, ἔπινε, ἔπινε καὶ ξέρναγε σκουλήκια ροζ καὶ καφεδιά.

Στὸ πατρικὸ μου σπίτι, τὸ καμάρι τῆς γειτονιάς κείνης τῆς ἐποχῆς, δὲ θυμᾶμαι πῶς ἀνοίξαν τὸ πηγάδι. Μᾶλλον ἔγινε κι αὐτὸ μαζὶ μὲ ὅλο τὸ σπίτι. Ἀργὰ τὸ φθινόπωρο κι ἀκόμα πού νὰ μᾶς ἀφήσει ἡ θάλασσα ἥσυχους. Νιώθαμε τόσο καλὰ μὲς στὸ νερὸ πού ἀλήθεια λέω, τὸ φαῖ καὶ ὁ ὕπνος μᾶς τραβοῦσε σπίτι. Ἐλεγε ὁ πατέρας καὶ ξανάλεγε πῶς τὸ σπίτι ποῦχε χτίσει στὸ βουνὸ τέλειωσε, καὶ καιρὸς ἦταν ν' ἀφήσουμε τὰ μπάνια.

Ἀντίο θάλασσα, ἀντίο σπίτι θαλασσινὸ, ἀντίο φίλοι τῆς θάλασσας πού στάζουν τὰ μαλλιά σας τὴν ἀρμύρα πού πὰ δὲν γεύτηκα.

Λές καὶ τὸ πανάθλιο βουνὸ ἔβαλε τὰ δυνατὰ του γιὰ νὰ μᾶς ἀρέσει. Κυκλάμινια, ρεῖκια, κουμαριές, πεῦκα, δηλαδὴ ὑποψίες πεύκου. Μὴ θαρρεῖτε ὅτι τὸ βουνὸ ἦταν σκεπασμένο μὲ πεῦκα, τότε, ὅλο βράχια κι ἀνηφόρι καὶ ἀρκετὰ ἀγριοβελανίδια. Γνώρισαν ἀπὸ μένα τὸ βουνό, τὸν Ἄι-Γιάννη, ἄνθρωποι καὶ ἄνθρωποι, τῆς φάρας μας. Ὁ Κόλλιας Καθβαδίας ἔμεινε ἐκεῖ στὴ στροφὴ κι ἀκόμα λέει τὸν Τσὲ Γκουεβάρα. Τότε λοιπόν, ὅλο ξεραῖλα μύριζε ἐδῶ γύρω. Μιὰ δυνατὴ μυρωδιὰ χώματος βρεμένου ἀνάδινε ἡ βροχὴ ἡ περιζήτητη.

Ὅτι μῆκαμε σιὸ καινούργιο σπίτι, νερὸ νὰ φύγει ἢ ἀρμύρα ἀπὸ πάνω μας, νερὸ νὰ καθαρίσουμε τὰ πεζούλια, νερὸ νὰ ποτίσουμε τὸν διψασμένο κῆ-

πο, πάει τὸ νερό. Στέρεψε. Ἦταν τότε ἕνας ραβδοσκόπος. Μιχάλη τὸν λέγανε, κι ἦρθε γιὰ νὰ δεῖ τὸ πηγάδι, νὰ μᾶς πεῖ ποῦ εἶχε νερὸ γιὰ μποῦκες, ν' ἀπλώσει τὰ μαγικά του σίδερα, γιὰ νὰ πάρει κλώνους ἀλυγαριᾶς καὶ βαρὺ βαρὺ νὰ βγεῖ ἀπ' τὸ στόμα του.

— Κὺρ Γιώργη ἐδῶ ἔχει πολὺ νερό...

— Τί λές, τί λές, μωρὲ Μιχάλη;

— Αὐτὸ ποὺ σοῦ λέω. Εἶναι, δέκα δώδεκα μέτρα ἀπὸ τὸ πηγάδι σου. Μιὰ μπούκα θὰ χτυπήσουν κάτω στὸ πηγάδι πρὸς τὰ ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὸ νερό.

Ὁ πατέρας, ἡ μάννα πάνιασαν καὶ μιλιὰ δὲν ἔβγαζαν. Στὸ τέλος ἡ μάννα δὲν κράτησε, φώναξε τὸν ἀδελφρὸ νὰ πάρει εἶδηση, νὰ ξέρει...

Κατεβαίνει κάτω ὁ ἀδερφός. Ναί, εἶχε ἀκούσει γιὰ τὸ ραβδοσκόπο Μιχάλη καί...

— Τί σύρματα εἶναι αὐτά;

— Δὲν ἀκοῦς; Ἐδῶ πάνω βρίσκεται τὸ νερό! Πολὺ νερό;

— Σῶπα. Νὰ δῶ κι ἐγώ!

Ὁ Μιχάλης ἔπιασε τὰ σύρματα κι ἀμέσως ἕνα συρματάκι ποὺ κρεμόταν ἄρχισε νὰ κάνει βόλτες γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονα.

— Γιὰ κοίτα! Μοῦ τὸ δίνεις σὲ παρακαλῶ;

Μπούρ! Τί νόμιζες; Οἱ ραβδοσκόποι εἶναι λίγοι. Κι ἔπειτα πῶς εἶσαι ἔτσι; Μὲ τὸ μαγιὼ καὶ χωρὶς παπούτσια. Ἐδῶ βλέπεις τὸν ἄνθρωπο τόσο καλοντυμένο...

— Τρίχες!

— Ἀλήθεια, μὲ γυμνὸ πόδι δὲν δείχνει δὲν γυρίζει τὸ ἐργαλεῖο.

Εἶπε ὁ θαυματοποιὸς Μιχάλης.

— Γιὰ στάσου, πάρε πάλι στὰ χέρια σου τὸν ἄξονα μὲ τὸ συρματάκι... Θὰ σοῦ πιάσω ἐγὼ τ' αὐτὶ σου...

Λέει ὁ Μιχάλης, ἔχοντας πιάσει τὸν παλμὸ τῆς φύσης, τῆς γῆς, τ' ἀνεξερεύνητα βάθη, σούρνοντας ἀπὸ πίσω τοὺς ὑπὸ ραδιενεργὰ πλέγματα ποὺ δὲν ἤξερες ὥς ποῦ μπορούσαν νὰ προεῖπουν ποιά θὰ εἶναι ἡ αὐριανὴ δομὴ τους, ἡ κατάλυσή τους, κι ἀνατρίχιαζες σὰν τὸν ἄκουγες, σὰν τὸν ἔβλεπες τέτοιες ὥρες.

Γεγονὸς εἶναι πὼς τὸ συρματάκι ἄρχισε νὰ γυρνᾷ σὰν τρελλό. Ὁ ἀδερφὸς ὁ Νίκ... σὰν εἶδε αὐτὸ τὸ μαγικό, τὸ θεϊκὸ πρᾶγμα νὰ χοροπηδάει πάνω στὰ χέρια του, ἀνατρίχιασε, πάνιασε, ψυχανεμίστηκε καὶ δίνει μιὰ μὲ τὰ χέρια του καὶ τὸ πατάει κάτω.

Καὶ τὸ βράδυ ποὺ μᾶς διηγόταν ἦταν πανιασμένος, μ' ὄρθιες τὶς τρίχες τῆς κεφαλῆς του, καὶ μὲ κοιμμένη ἀνάσα, ἔλεγε, κι ἔλεγε...

Τὴν ἄλλη μέρα ἦρθανε ἐργάτες. Ἐδούλεψε ἡ μηχανή, ἔβγαλαν τὸ λιγοστὸ νερό, κι ἄρχισαν νὰ χτυπᾶνε βορειοανατολικά. Ὑπόγεια γαλαρία, θάφτιαχναν (καὶ δὲν συμμαζεῦεται!).

Ἐφτασε στὰ ἔξι μέτρα ἡ μπούκα, τίποτα! Ὅλο χώμαστ ἄσπρα ἔφερν' ἐπάνω καὶ νά! τὰ μπάζα, βουνό!

Ὁ πατέρας ἄρχισε ν' ἀμφιβάλλει.

— Νὰ μὴ δουλέψουν ἄλλο. Φτάνει! Χίλιες δραχμὲς τὴν ἡμέρα μπορεῖ καὶ δύο καὶ τρεῖς ἤθελε αὐτὸ τὸ ξεροπήγαδο. Φτάνει εἶπα! Μόλις κατέβηκα καὶ τὸ εἶδα...

(Τὸν εἶδα ποὺ τὸν ἀνέβαζαν μὲ κοιμμένη ἀνάσα. Τί θὰ γίνει τώρα, θὰ δουλέψουν γιὰ δὲν θὰ δουλέψουν;)

Ἡ μητέρα τᾶχε καλὰ μὲ τοὺς ἐργάτες καὶ ὅλοι δούλευαν κρυφά. Τὸ μεσημέρι ἀργὰ σὰν γυρίζε ὁ πατέρας, οἱ ἐργάτες εἶχαν φύγει.

Κράτησε πέντε - δέκα μέρες αυτή ή κρυφοδουλειά. "Ωσπου ένα μεσημέρι οί καμπάνες χτύπησαν, νερό πολύ έρχόταν απ' τή μπουκά του πηγαδοῦ ποῦχε μάκρος ακριβῶς στά δώδεκα μέτρα. Τί χαρά οί εργάτες, χαρά ή μάνα, χαρά έμείς τὰ παδιὰ που πλατσουρίζαμε στο νερό κι άγιος ό Θεός...

Νερό! Νερό! Νεράκι! Στοιχειό της φύσης. Τρομερό, ξαναέγινε ή Κάρλα, πάει πιά, καί δέν γυρίζει πίσω τὸ Λογκάρνε, ξεθεμελιώθηκε τὸ Φρεζύς, μὰ κι έδῶ, έδῶ λέω νερό κι όλόκληρη ή περιοχή της χαβούζας ανατριχιάζει, ανοίγουν τ' αυτά τους κι άκουνε τὸν άχὸ της βροχής, κι έτοιμάζουν φράχτες, έτοιμάζουν τὰ κεραμίδια καταφύγιο, τὶς σκάφες, τὰ κουπιὰ, κι έλα, έλα, νερό κάνε μας τή χάρη κι έλα νὰ δείς, ακόμα βέβαια δέν έχουμε τακτοποιηθεῖ μὰ σιγὰ σιγὰ εἶπε ή κυβέρνηση (τὸν κακό της τὸν φλάρο) δέν θὰ βρεῖς κανένα νὰ πνίξεις, νὰ χαλάσεις προικιὰ δέν θὰ βρεῖς, όχι, γιατί δέν υπάρχουν, δηλαδὴ υπάρχουν, υπάρχουν μὰ φυλαγμένα στο σεντούκι της άνάμνησης. Ναί άμέ; γιατί μόνο μ' αυτήν μπορούμε καί ζοῦμε.

— Θάρθει καιρός, θάρθει, θάρθει...

— "Εἰ, βάϊ, βάϊ. Πάει ό καιρός, ήρθε, πέρασε... Ρετρὸ θὰ τὸ κάνουνε;

Νερό, νερό! Τί έγινε κείνο τὸ φιλοσοφικό βιβλίό του φίλου μου "Ικαρη του γλύπη που θὰ έβγαζε στήν Αμερικὴ κι ὅπως μούλεγε νερό ήταν τὸ πρῶτο στοιχειό ζωής; Ήλεκτροστατική ζυγοδωτική, ίσορροπία, ραφινარიσμένης ύλης έν ὑγρῷ!

Ναί, έτσι εἶναι. Γιατί οί Αἰτικοὶ φιλόσοφοι, όχι, Αἰτικοὶ ρήτορες ήθελα νὰ πῶ... οί μπαγάσδες καθήσανε καί μετρήσανε μὲ μιὰ κλεψύδρα τὸ χρόνο της άγόρευσης.

Τίποτα πιά δέν μὲ βαστάει. Πάω κάτω στή χαράδρα, φτάνω στο χεῖλος της, ξαπλώνω, δίνω μιὰ σκουντιὰ καί κατρακυλάω φωνάζοντας «Βάϊ, βάϊ, βάϊ...»

ΠΙΝΑΚΑΣ

Ζωγράφισα ένα τοπίο που δέν είδα.
 Όμως είπαν πιστά αποδίδεται.
 Μὲ τὸ δράκο νὰ φυλάει
 τὸν θαμμένο θησαυρό.
 Τὴ στερεμένη κοήνη μὲ τὴν ἐπιγραφὴ
 «Τὴ ἱερὰ μνήμη τῆς Εὐπιστίας».
 Τὴν ἄδεια ὕδρία νὰ περιμένει.
 Τὴ σπηλιὰ τοῦ Φιλοκτήτη
 νὰ τραγουδάει ὁ θαλασσινὸς ἄνεμος
 τὸ μυστικὸ της μὲ χάλκινα τύμπανα.
 Τ' ἀποκρυπτογράφησα στὸν Πίνακα
 μὲ τὸ σχῆμα τῆς μέδουσας,
 μὲ τὰ κρίνα τῆς ἀμμουδιᾶς,
 μὲ νέα καὶ πανάρχαια σύμβολα.
 Τ' ἀπλώσα ἐκεῖ στοργικά
 πάνω σ' ένα ὄνειρο ξεχασμένο.
 Τόσα καλοκαίρια πέρασαν
 κι ακόμα δὲ λέει νὰ στεγνώσει.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

YVAN GOLL

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΩΡΙΣ ΓΗ ΑΠΟΒΙΒΑΖΕΤΑΙ ΣΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΛΙΜΑΝΙ

Σὲ πλοῖο μὲ δίχως τροπίδα, ὁ Γιάννης χωρὶς γῆ,
 ποῦ σὲ θάλασσεσ χωρὶς ὀρίζοντα πλανήθηκε,
 σὲ πολιτεία ἀλίμανη, μέρα δίχως αὐγή,
 ἀποδιβάστη... Χτύπησε τὴν χωρὶς σπίτι πόρτα.

Ἦξερε καλὰ τὴν γυναῖκα, ποῦ δὲν εἶχε μορφὴ
 καὶ ξεχτενίζνοταν στὸν ἄφεγγο καθρέφτη,
 τὴν χωρὶς σεντόνια κλίνη, τ' ἀφιθύριστο φιλί,
 τὴν εὐκόλη, χωρὶς ἐπαύριο πάντοτ' ἀγάπη.

Βρῆκε τίς τριήρεις της, ποῦ δὲν εἶχαν κουπιὰ,
 τὰ θρίκια δίχως κατάρτι, τὰ πλοῖα χωρὶς ἀτιμό,
 τοὺς δρόμους χωρὶς μπάρ, τὰ παραθύρια της γυμνά,
 νύχτες μὲ δίχως ὕπνο, τῆς προκυμαῖες χωρὶς δέος.

Κι' ἔτσι ἄγνωστος στοὺς ἀδελφούς του ἀνάμεσα περνᾷ,
 μὰ τίς χλωμὲς ἀδελφοῦλες του δὲν εἶδε,
 κ' ἡ χλόη τοῦ πατρικοῦ κήπου, οὔτε τοῦ ριγᾶ...
 Τί πόλη εἶν' ἐτούτῃ δίχως ἀναμνήσεις;

Στ' ἄδεντρο περιβόλι χωρὶς κᾶν περιτοίχι,
 κανεῖς δὲν ἐμποδίζει νὰ τοῦ πάρει τὸ νερό,
 νὰ πᾶει νὰ προσφέρει στὸ θλιθερὸ κορίτσι,
 ποῦ ἐκρεμιάστη γιὰτὶ τόσο ἀγάπησε.

Ποῖο εἶν' τὸ βουλευθάρτο, ποῦ δὲν πωλοῦν θεοὺς,
 τὸ σούρουπο ποῦ ἄλλο κανένα δὲν τὸ ζευγαρώνει,
 τὸ κάτοπτρο αὐτὸ ὅλο στάχτες τοὺς φακοὺς
 καὶ τ' ὠρολόγι, ποῦ ἄφησε τὸ χρόνο νὰ τελειώνει;

Γιὰτί, ποῦ πᾶν οἱ γιόγγες μὲ Χριστοὺς χωρὶς σταυρό,
 καὶ οἱ γεμάτες σκοῦνες ἀπὸ βουτσιὰ χωρὶς κρασί,
 σάκκους μὲ δίχως ρίζι, βοημοὺς δίχως χορό,
 χωρὶς ζουμι λειμόνια κι' ἀτσάλι δίχως βάρος;

Καὶ μὲ χαμένες ναῦς γιὰτί εἶν' οἱ προκυμαῖες,
 χωρὶς τὴ λάμπη τους τὰ δένδρα, τὰ ἐμπορεύματα.
 Χωρὶς δασμοὺς, τὰ μπάρ μ' οὔτε παράφορες τρέλλες
 κι' ἡ θάλασσα μόνον ἐργάζεται στὰ ναυπηγεῖα;

Ποῖο εἶν' τὸ λιμάνι, ποῦ πλοῖο δὲν προσεγγίζει,
 τὸ σκυθρωπὸ ἀκρωτήριο ξέκοπο ἀπ' τὴ γῆ,
 ὁ φάρος, ποῦ τὸν ναυαγὸ δὲν εὐσπλαχνίζει
 καὶ ποιοῦ περαστικοῦ ἢ μινύμη του δὲν τιμωρεῖ;

Μετάφραση: ΜΙΧ. Κ. ΠΕΤΡΟΧΕΙΑ

ΠΡΟΠΕΡΤΙΟΥ

Μετάφραση: ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑ

Η ΕΒΔΟΜΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Dum tibi Cadmeae dicuntur, Pontice, Thebae...

- Ἐνῶ τοῦ βασιλέα Κάδμου ὕμνεϊς, ὦ Πόντικε*, τὶς Θῆβες
 κ' ἀκόμῃ τῶν Θηβαίων ἀδελφῶν τὸ τρομερὸ τὸ μῖσος,
 ἐνῶ τῇ θέσῃ διεκδικεῖς, ποῦ ὁ θεῖος Ὅμηρος κατέχει,
 (κ' εἶμαι ὑπερήφανος γι' αὐτό· ἡ Τύχῃ καλὴ γιὰ σένα νᾶναι),
 ἐγὼ τοὺς τρυφεροὺς μου ἔρωτες νὰ τραγουδῶ δὲν παύω
 καὶ νὰ ζητῶ ἔνα ἀντίδοτο στὰ βάσανά μου ὁ ἄθλιος.
 Ὅχι, τὸ τάλαντο! Ὁ πόντος εἶναι αὐτὸς ποῦ ὑπαγορεύει
 καὶ καταγράφω τοὺς πικροὺς καημοὺς, τὴ νιότη μου ποῦ φθείρουν.
 Αὐτὴ εἶναι ἡ δόξα μου· δὲ θέλω κ' ἄλλῃ: Νὰ ὑμνῶ μ' ἀρέσει.
- 10 — τῇ φίλῃ μου καὶ μόνο αὐτὴ (ἂς ἀπειλεῖ μακριά μου πὼς θὰ φύγει).
 Ὅ ποῦ σὺν ἔρωτα ἔχει καταφρονῇ, ἂς μὲ διαβάξει
 κ' ἂς διδαχθεῖ ἀπ' τὴν ἱστορία μου· τὰ βάσανά μου ἂς μάθει.
 Κ' ἀνίσως σὲ κτυπήσῃ ὁ νεαρὸς τοξότης μ' ἔνα βέλος
 σκληρὸ καθὼς ἐμὲ — ὥστόσο νὰ μὴ γίνῃ θὰ εὐχόμεναι τοῦτο —,
 εἴθε οἱ θεοὶ νὰ σὲ φειθοῦν. Ἀντίο τότε ἐπτά πεδιάδες
 καὶ ἀντίο ἐπὶ στρατοί! ** Γοερὰ θὰ κλαῖς, θὰ κλαῖς δυστυχισμένε
 καὶ μάταιο θᾶναι νὰ στραφεῖς σὲ τρυφεροὺς ἀγάπης στίχους.
 Ἀργὰ θὲ νᾶν ὁ ἔρωτας δὲν θὰ σ' ἐμπνέει πὰ καθόλου
 καὶ τότες καὶ τὸν ποιητὴ ἐμὲ θάρχισεις νὰ θαυμάζεις.
- 20 — Θὰ ἰδεῖς! Θὰ μὲ τμήσουν καὶ μιὰ μέρα θὰ μὲ ὑψώσουν πάντῳ
 ἀπ' ὅλους τοὺς Ρωμαίους ποιητῆς· σὺ μνημῆμα μου πιστεύω
 θάναφωνοῦν: «Ἦσαν πολὺ μεγάλος ποιητὴς κ' ἐστάθῃς
 ὁ φλογερὸς τοῦ πάθους ὕμνωδός· μιὰ ἐχάθης πλέον, ἄλμας!
 Πρόσεξε! Μὴν ἀλαζονεύεσαι· τὰ ποιήματά μου μὴν χλευάζεις.
 Ἀργοπόρος φθάνει ὁ ἔρωτας συχνά· καὶ ὁ τοξότης τότε
 εἶναι ἀδυσώπητα σκληρός. Ναί! Θὰ μὲ θυμηθεῖς μιὰ μέρα!

Η ΟΓΔΟΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Tune igitur demens, nec mea cura moratur?

Εἶσαι τρελλὴ λοιπόν; Διόλου δὲν νοιάζεσαι γιὰ μένα πλέον;
 Τὴν Ἰλλυρία προτιμᾷς κ' αὐτοὺς ποῦ τὴν σκεπάζουν πάγους;
 Κ' ἀξίζει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος *** — ὅποιος καὶ νᾶν — ὥστε νὰ φεύγεις
 καὶ στοὺς σκληροὺς νὰ παραδίδεσαι, Κυνθία, τοὺς ἀνέμους;
 Τοὺς ἀνέμους ποῦ οὐρλιάζουν γύρω σου, τὸ ρόγχο τῆς θαλάσσης
 νάκους μορεῖς; καὶ σὺ κατὰσπρωμα τοῦ πλοίου νὰ πλαγιάζεις,
 χωρὶς νὰ νιώθεις φόβο; Αὐτὰ τὰ πόδια σου μποροῦν, Κυθνία,
 τάβρά, τὰ ἴχνη τους σὺ χιόνι ἐπάνω τὸ πυκνὸ νάφήνουν;
 Τὸ κλῆμα τάγρια μορεῖς τῆς ξένης χώρας νὰ ὑποφέρεις;

* Ρωμαῖος ποιητὴς, συνθέτης ἑνὸς ἔπους μὲ τὸν τίτλο «Θηβαίς».

** Ἐννοεῖ τοὺς στρατοὺς ποῦ ζινητοποιήσαν οἱ «Ἐπτά ἐπὶ Θήβας».

*** Ἦταν ὁ Ἐπαρχος τῆς Ἰλλυρίας, ἀντίζηλος τοῦ Προπερτίου.

- 10 — ὦ, ὁ χειμώνας εἶθε αὐτὸς νᾶναι διπλός· εἶθε οἱ Πλειάδες
 σὲ ἀπραξία νὰ κρατοῦν τὸν ναυτικὸ μὲ πείσμα· κι' εἶθε
 τὸ πλοῖο στὴν ἀκτὴ δεμένο νᾶν· ἀνάγκη νὰ μὴν ἔχω
 ὅλο νὰ στέλνω στὴν Κυνθία εὐχὰς μὲ τὰ φτερά τοῦ ἀγέρα.
 Εἶθε οἱ ἄνεμοι οἱ θυελλικοὶ νὰ μὴν καταλαγιάσουν κι' οὔτε
 τὰ κύματα τὸ πλοῖο στὸ πέλαγος νὰ τὸ τραβήξουν πέρα,
 ἐνῶ ἐγὼ ἀσάλευτος θὰ μένω στὴν ἀκτὴ καὶ θὰ φωνάζω:
 «Κυνθία εἶσαι σκληρή!» καὶ θὰ κινῶ ἀπειλητικὰ τὸ χέρι!
 Δὲν τὸ ἀξίζεις ἄπιστη· ὥστόσο εὐχομαι ἡ Γαλάτεια
 νὰ εὐνοήσῃ τὸ ταξίδι σου· εἶθε τὰ Κεραῦνια νὰ περάσεις
- 20 — καὶ ὁ Ὅρικός* νὰ σὲ δεχτεῖ στὸ πρᾶο, τὸ ἀπαλό του κύμα.
 Ὅχι! Γυναίκα ἄλλη δὲν μπορεῖ, καθὼς αὕτη, νὰ μὲ γοητεύσει
 κι' οὐδὲ μπορῶ σ' ἄλλης τὰ πόδια τοὺς καημούς μου νὰ ψελλίσω!
 Χωρὶς ποτὲ νὰ κουρασῶ, ὅσο νὰ βιάζονται, τοὺς ναυτεῖς
 θὰ τοὺς ρωτῶ: «Σὲ ποῖο λιμάνι βρίσκεται ἡ Καλὴ μου τώρα;»
 Ὅμως θὰ λέω μέσα μου: «Στὴν ὄχθη τοῦ Ἀτρακος** κι' ἂν πλέει
 ἢ στὶς ἀκτὲς τῆς χώρας τῶν Ὑλλῶν, δική μου, πάντα, θᾶναι».
 Λοιπὸν θὰ μείνει ἐδῶ· τὸρκίσθηκε· οἱ πονηροὶ ἄς φρυάξουν.
 Νικῶ. Οἱ προσευχὰς, οἱ ἱκεσίαις μου τὴν ἔκαμψαν στὸ τέλος.
 Πλαστὴ χαρὰν οἱ πονηροί, οἱ φθονεροὶ ἄς γευθοῦν κι' οἱ φαῦλοι.
- 30 — Δρόμους νέους, ἄγνωστους, δὲν θέλει ἡ Κυθνία νὰκολουθήσῃ.
 Ἐμέναν ἀγαπᾶ· χάρη σὲ μὲ λατρεύει καὶ τὴ Ρώμη.
 Χωρὶς ἐμὲ καὶ τὰ βασίλεια ὅλα ἀξία γι' αὐτὴν δὲν ἔχουν.
 Ἀντὶς γι' αὐτά, τὴν κλίνη της μαζί μου νὰ μοιράσῃ θέλει.
 Γιὰ μένα τὸ ἀρχαῖο βασίλειο θᾶχε ἡ Κυνθία περιφρονήσει,
 προῖκα τῆς Ἱπποδάμειας***, ὡς καὶ τὰρίφνητα τὰ πλούτη
 τῆς Ἥλιδας τῆς καρπερῆς μὲ τοὺς δρομεῖς, θαυμάσιους ἵππους.
 Πολλὰ τὰ πλούτη της· κι' αὐξαίνουν, ὅσο πάει, καὶ πληθαίνουν.
 Μὰ ἡ Κυνθία ἀπλησθη δὲν εἶναι· ὁ κόρφος μου τῆς φθάνει.
 Οὐδὲ ὁ χρυσοὺς τῶν Ἰνδιῶν τὴ συγκινεῖ· κι' οἱ μαργαρίτες
- 40 — μήτε· τῶν στίχων μου ἡ μουσική, ναί, αὐτὴ τὴ θέλγει μόνο.
 Λοιπὸν κοντά μου οἱ Μοῦσες οἱ ἐννιά· κουφὸς δὲν εἶναι ὁ Ἀπόλλων,
 ὅταν σ' ἐμπνέει ὁ ἔρωτας· οἱ παραστάτες μου εἶναι τώρα.
 Ἡ Κυνθία, αὐτὸς ὁ θησαυρός, δικὸς πλέον εἶναι. Ψαύω
 τὸν οὐρανὸ καὶ τ' ἄστρα. Ἡμέρα καὶ νύκτα εἶναι δική μου.
 Ἀντίζηλος κανεῖς. Εἶμαι ἀσφαλὴς στὸν ἔρωτά μου τώρα.
 Ἡ δόξα αὐτῇ, θαρρῶ, καὶ τὴ λευκὴ μου κόμη θὰ καλύψει.

* Κεραῦνια: ὄση τῆς Β. Ἡπείρου, Ὅρικος: ἀρχαῖο λιμάνι τῆς Ἡπείρου πρὸς τὸ Ἴόνιο.

** Περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Περγαβίας, πρὸς τὰ βόρεια τῆς Θεσσαλίας. Ἡ χώρα τῶν Ὑλλῶν πιθανῶς νὰ εἶναι ἡ Κέρκυρα.

*** Κόρη τοῦ Οἰνομάου, βασίλεια τῆς Πίσας καὶ τῆς Ἥλιδας.

GREGOR MARANON

Μετάφραση ἀπὸ τὰ Ἰσπανικά
ΜΑΓΙΑΣ - ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

Ο ΓΚΡΕΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΛΕΔΟ*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΤΟ ΤΟΛΕΔΟ ΤΟΥ ΓΚΡΕΚΟ: ΕΛΛΗΝΕΣ, ΙΟΥΔΑΙΟΙ, ΜΑΥΡΙΤΑΝΟΙ

Κοσμοπολιτισμός στὸ Τολέδο — Οἱ Ἕλληνες

Ἡ ἄλλη ὄψη εἶχε ἐκεῖνο τὸ Τολέδο, ποὺ δὲν ἔχει ἀξιολογηθεῖ σωστά. Ὅταν ὁ Γίουσι λέγει πὼς τὰ παδιὰ τοῦ Τολέδο κυνηγοῦσαν μὲ πέτρες τοῦ ξένου, δίνει τὴν ἐντύπωση, ποὺ τελικὰ ἔχει γίνεи γενικὰ παραδεκτὴ, πὼς πρόκειται γιὰ ἓνα λαὸ ποὺ ἔχει ξενοφοβία καὶ εἶναι ἀπομονωμένοι ἀπὸ τὸν κόσμον. Καὶ τίποτα ἄλλο δὲν θὰ μπορούσε νὰ θρῖσκεται πρὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Τὰ παδιὰ θὰ πετοῦσαν ἢ ὄχι πέτρες στοὺς ξένους, πιθανῶς ὅπως καὶ στὶς ἄλλες πόλεις τῆς Εὐρώπης ἐκείνων τῶν χρόνων. Ἀλλὰ τὸ Τολέδο ὑπῆρξε πάντα ἓνα σταυροδρόμι, ὅπου συναντιῶνταν ὅλες οἱ φυλές, καὶ ἐπιπλέον τὴν ἐποχὴ τῆς δόξας του, ἡ μετακινούμενη αὐλή, ποὺ σ' αὐτὴν ὑπῆρχαν ἄνθρωποι ἀπ' ὅλο τὸν κόσμον, ἔσερνε πίσω της ἓνα γραφικὸ ἐμᾶλγμα ἀπὸ ἐθνότητες. Σὲ κανένα ἄλλο μέρος δὲν ἦταν τὸ ἀνακάτωμα τῶν ἐθνοτήτων τόσο στενὸ καὶ ποικίλο, ὅσο στὸν τολεδάνικο τοῦτο κύκλο τὸν τυλιγμένο ἀπὸ τρία τεῖχη πέτρινα καὶ ἓνα ὑδάτινο, τοῦ ποταμοῦ Τάχο. Ὁ Ὀρόσκο⁵⁴ μᾶς λέει πὼς «στὴν περιοχὴ τοῦ συγκεντρώνονταν Ἰσπανοὶ καὶ Γάλλοι, Τεύτονες καὶ Γερμανοί, Οὐγγροι, Σαρδηνοί, Φλωρεντινοί, Γενοβέζοι, Βαλενσιάνοι, Καταλανοί, Λομβαρδοί, Ἰταλοί, Γκαγιέγκοι καὶ Πορτογάλοι, Βενετσιάνοι καὶ Ρωμαῖοι, Τοῦρκοι καὶ Ναπολιτάνοι, Νάβαρες καὶ Ἀραγωνέζοι». Καὶ ὄχι λίγοι ἀπὸ αὐτὸ τὸ πλῆθος, ποὺ ἀκολουθοῦσε τοὺς βασιλιάδες, κατέληγαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν πόλη. Ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα, ποὺ εἶχαν πέραση τότε, ἀπασχολοῦσαν πολλοὺς ξένους, ἀπὸ τὰ πρὸ εὐγενικά, ὅπως ἦταν ἐκεῖνα τῶν κατασκευαστῶν σπαθιῶν, τῶν χρυσοχρῶν, τῶν ἐμπόρων μέταλλας καὶ τῶν πιλοκατασκευαστῶν, μέχρι τὰ πρὸ ταπεινά, ὅπως τῶν φουρνάρηδων καὶ τῶν νερούλαδων ποὺ ἦταν ἀπαραίτητοι γιὰ νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ἐξαιρετικὰ μικρὴ ἀπόδοση τοῦ μηχανήματος τοῦ Χουανέλο. Τὰ δύο βασικὰ ἀγαθὰ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου — τὸ φῶς καὶ τὸ νερὸ — τὰ εἶχαν πάρει στὰ χέρια τοὺς γενικὰ οἱ Γάλλοι. Μόνον οἱ Γενοβέζοι, ποὺ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦταν Ἰσραηλίτες, κάτοχοι ὑφαντουργείων καὶ διαχειριστὲς τραπεζῶν σὲ περιορισμένο ἀριθμὸ, ἦταν περισσότεροι ἀπὸ διακόσιοι καὶ εἶχαν ξεχωριστὴ κοινότητα. Γι' αὐτὸ ὁ Ὀρόσκο εἶπε πὼς τὸ Τολέδο «μοιάζει στὸ ἀνακάτωμα τῶν γλωσσῶν μὲ τὴ Βαβυλωνία». Ἐπομένως, ἓνας ξένος, σὰν τὸν Γκρέκο, φθάνοντας στὸ Τολέδο, δὲν ἔπεφτε σ' ἓναν ἄγνωστο κόσμον, ἀλλὰ σὲ ἓνα περιβάλλον κοσμοπολίτικο. Καὶ γι' αὐτὸν ἰδιαίτερα εὐμενές, γιατί στὴν ἀπαρίθ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 893.

54. Sebastian de Horozco, Ἰσπανὸς ποιητὴς 1510;—1580. Τὴν περικοπὴ αὐτὴ τὴν ἀναφέρει ὁ Conde de Cedillo στὸ κείμενό του «Τὸ Τολέδο στὸν XVI αἰῶνα».

μηση των φυλών που κάνει ο Όροσκο, λείπει ένα σημαντικό κεφάλαιο, αυτό των Ελλήνων, που μετανάστευσαν στη γηραιά πόλη αργότερα, στα τέλη του XVI αιώνα⁵⁵.

Αυτοί οι Έλληνες ήρθαν στην Ισπανία για να συγκεντρώσουν χρήματα με έρανοια και να λευτερώσουν τους πατριώτες του που βρίσκονταν αιχμάλωτοι στα χέρια των Τούρκων. Διέτρεχαν τις μεγάλες ισπανικές πολιτείες, αλλά σημάδια άφησαν μόνο στο Τολέδο, δίχως αμφιβολία επειδή εκεί βρισκόταν η έδρα της Αρχιεπισκοπής κι ακόμη επειδή ήταν η πόλη ή πιο αντιπροσωπευτική της Ισπανίας, παρ' όλη την αποχώρηση της αὐλῆς. Η παραμονή εκεί του Θεοτοκόπουλου, που βρισκόταν στον κολοφώνα της δόξας του, ίσως να ήταν ένας ακόμη λόγος έλξεως των συμπατριωτών του. Είναι σχεδόν βέβαιο πως μαζί τους θα ήρθε και ο Μανούσος Θεοτοκόπουλος, αδελφός του Δομήνικου, δώδεκα χρόνια μεγαλύτερος απ' αυτόν, και εγκαταστάθηκε στο Τολέδο κοντά του, και δε χώρισε από το ζωγράφο μέχρι το θάνατό του, που συνέβη το 1604. Ο Κ. Δ. Μέρτζιος έχει δημοσιεύσει στοιχεία⁵⁶ που βρέθηκαν στα αρχεία της Βενετίας, για έναν Μανούσο Θεοτοκόπουλο, που ήταν εισπράκτορας κρατικών εισφορών στο Ήράκλειο, και όταν καταστράφηκε οικονομικά, φυλακίστηκε και ζήτησε είκοσι χρόνια χάρη, για να πληρώσει το χρέος, και το δόθηκαν. Αν αυτός ο γραφειοκράτης ήταν αδελφός του Γκρέκο, θα πρέπει να ήταν υπερβολικά αισιόδοξος, γιατί όταν πήρε τη χάρη, στα 1589, ήταν ήδη έβδομηντα έτων, επομένως δεν ήταν σε ηλικία για τόσο μακροχρόνιες δεσμεύσεις. Αυτό που γνωρίζουμε για τη ζωή του στο Τολέδο είναι πως ήταν πολύ γέρος και άρρωστος, και πως υπήρξε ένας καλός άνθρωπος, στοργικός σε όλους και ασκητικός μέχρι πενίας.

Άλλοι Έλληνες που πήγαν εκείνο τον καιρό στο Τολέδο, με μεγάλα αξιώματα μερικοί, ήταν: ο Βοεδόδας Ζανόδας, πρίγκιπας της Μολδαβίας. Ο Μάρθερος, αρχιεπίσκοπος ντε Σάντα Κρούς ή Άκτα Μάρ της Μεγάλης Αρμενίας και άλλοι ανώτεροι κληρικοί. Ο Γεώργιος Κουκανάρης, διοικητής της νήσου Σύρου. Ο καπετάν Κωνσταντίνος και διάφοροι άλλοι στρατιώτες κληρικοί και πολίτες κατώτεροι. Ανάμεσα σ' αυτούς υπήρχαν διάφοροι που κατάγονταν από τη Ναύπακτο: Ο Άγγελος Κάστρος ο επίσκοπος, ο αδελφός Νικηφόρος του τάξιματος του Αγίου Βασιλείου στη Μονή της Παναγίας της Ελεούσας, και ο Ευστάθιος και Γεώργιος Οικονόμου. Ακόμη ένας ιερέας της πόλεως Σαρνάτα του Μωριά. Όλοι αυτοί απροκάλυπτοι θαυμαστές και όπαδοι του Δόν Χουάν της Αυστρίας — «Του Ίωάννη του απεσταλμένου του Θεού» όπως τον είχε αποκαλέσει ο Πάπας — του νικητή της Ναυπάκτου και εμπνευστή της δημιουργίας ενός βασιλείου στο Μωριά. Αυτός ο Μύθος γύρω από τον Δόν Χουάν πιθανόν να υπήρξε ένας από τους λόγους που έσπρωξαν ως την Ισπανία το Δομήνικο τον Έλληνα.

Με όλους αυτούς τους συμπατριώτες θα δημιουργούσε ο ζωγράφος εκείνη την ιερή διαχυτικότητα που ενώνει στην ξενιτιά όλους όσους βρίσκονται μακριά απ' τη χαμένη πατρίδα. Ακόμα και οι Ισπανοί μερικές φορές, όχι πάντα, μπροστά σ' αυτόν τον κίνδυνο αφήνουν να υποχωρήσει ο άγριος ατομικισμός τους.

Πολλοί από τους Έλληνες συνέχισαν την περιπλάνησή τους. Άλλοι παρέμειναν στην πόλη και ενώθηκαν με τον κληρικό, μερικοί ως το θάνατό τους, όπως ο Αντώνιος Καλτσινάς, γιατρός — και που δε χρειάζεται να το πούμε, ήταν και ποιητής, δραβευμένος σ' έναν ποιητικό διαγωνισμό που έγινε προς τιμήν της Αγίας

55. Αυτή η ανακάλυψη, μαζί με πολλές άλλες γύρω απ' τη ζωή του Γκρέκο, οφείλεται στις έρευνες του αξιοθαύμαστου Τολεδάνου σοφού F. Son Roman - σελ. 5 και συνέχεια -.

56. Όσα Ναταλία Κοσσίο ντε Χιμένες: El Greco, Notes on his birthplace education and family. Oxford 1948.

Λεοκαδίας — και ο Διογένης Παρραμιολίνο και ο Κωνσταντίνος Φωκάς που υπήρξαν μάρτυρες της διαθήκης του ζωγράφου. Και ένας τύπος, μελαμψός, που κατηγορήθηκε για μαυριτανός, ο Μιχαήλ Ρίζος Καρχαντίλ (1582). Ο Γκρέκο, ο αδελφός του Μανουσός, ο Γεώργιος Έμμανουήλ και ο Λουίς Τριστάν εμφανίζονται συχνά σαν μάρτυρες, έγγυητές ή εκτελεστές διαθηκών σε παικίλα γτοκουιμένα που αναφέρονται σε μετανάστες. Καί, χωρίς αμφιβολία, ο Θεοτοκόπουλος, με την επιρροή που είχε στους εκκλησιαστικούς κύκλους, θά ήταν ο υποστηρικτής τους στις δυσκολίες που τους έφεραν στην Ίσπανία και στη σκληρή ζωή της μετανάστευσης.

Μερικοί απ' αυτούς πέθαναν εκεί, όπως ο Θωμάς Τρετσέλος που παρέδωσε την ψυχή του στο Θεό στο «Άσυλο της Συκιάς». Μέσα σε μιὰ συγκινητική διαθήκη, όπου ορίζει εκτελεστή τον Μανουσό Θεοτοκόπουλο, φαίνεται η εύλαβική πενία αυτού του δύσμοιρου ανθρώπου. «Αφσε ο Θωμάς μόνον 27 ρεάλια μετά από έβδομάδων έράνους που έκανε με την άδεια του αρχιεπισκόπου. Από αυτά τα 11 τα χρωστούσε στο άσυλο. Τα υπάρχοντά του ήταν «μια φορεσιά και κάτι σάκοι, όλα παλιά». Και ζητεί, αυτά τα φτωχά κουρέλια κι ό,τι άλλο μπορούσε να συγκεντρωθεί να σταλούν σ' έναν καλόγερο κήρυκα στο μοναστήρι του Ζονάτη, για να φροντίσει να φτάσουν ως τη γυναίκα του και τὸ γιό του που ήταν αϊχιμάλωτοι στα χέρια των απίστων. Δέν μπόρεσε να υπογράψει γιατί ήταν πολύ βαριά άρρωστος. Ίσως ο Γκρέκο να παραβρέθηκε στην κηδεία αυτού του φτωχού θύματος της αιωνίας ανθρώπινης θαρραρότητας, που έγινε στην εκκλησία του Σαντιάγο. Και ίσως να σκεπτόταν πώς δίχως συνοδεία επισήμων και ευγενών, οί άγγελοί, πὸ δικαιολογημένα απ' ό,τι στην κηδεία του κόμητα του Όργκάθ, θά μετέφεραν την ψυχή του ντυμένη με ράχη, ίσια στὸν κόρφο του Θεού.

Οί Ίουδαίοι της Ίσπανίας του καιρού εκείνου

Ακόμη και μετά από όσα είπώθηκαν, μάς απομένει να ξεγγήσουμε, τὸ αληθινὸ μυστικὸ της έλξης που προαιστάνθηκε και θρήκε ο Θεοτοκόπουλος στο Τολέδο, και υπήρξε, καθώς εγὼ πιστεύω, ἡ ανατολίτικη ευαισθησία του κι ακόμη περισσότερο ἡ ισραηλίτικη. Τὸ θέμα της επιδράσεως της αραβικής και της ἰουδαϊκής, κυρίως αὐτῆς της δεύτερης, στην ἰσπανική ζωή και ἀνθρωπότητα, λέγεται πὸς έχει γίνει τώρα πολὺ της μόδας. Ἀλλὰ εἴτε μόδα εἴτε όχι, εἶναι μιὰ πραγματικότητα που οί ἱστορικοί και οί ἀνθρωπολόγοι σταθερά διαπιστώνουν. Εἶναι ἀπαραίτητο ἀκόμη να μιλήσουμε γι' αὐτήν, διότι μέχρι τώρα μάς έχει διαφύγει ἡ βαριά της σημασία.

Πολὺ εὐστοχα λέει ο Μπαταγιὸν αὐτὴ τὴ μεγάλη ἀλήθεια: πὸς «ὁ οἶστρος να ἐμφανιστοῦν σάν παλιοὶ χριστιανοὶ έχει παραποιήσει πολλὰ πράγματα της ἱστορίας της Ίσπανίας».

Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδίωξη που με διάταγμα ὀργάνωσαν οί Καθολικοὶ Βασιλιάδες, οί Ίουδαῖοι κατάκλυζαν τὴν Ίσπανία. Κρατοῦσαν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὰ χέρια τους τρία ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα που εἶναι κλειδιά γιὰ τὴν ἐπιρροή πάνω σὲ μιὰ κοινωνία: τὸ ἐμπόριο και τὴν τράπεζα, τὴν εἰσπραξη και τὴ διαχείριση τῶν φόρων και τὴν ἐξάσκηση της Ἰατρικῆς. Καὶ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Δὸν Ἀλφόνσο τοῦ Σοφοῦ, που χόρταινε τὴν ευγενική του ἀγάπη γιὰ τὴν ἀλήθεια περιτριγυριζόμενος ἀπὸ σοφοὺς ἰσραηλίτες που μιλοῦσαν κι ἔγραφαν στὰ αραβικά, κατάφεραν να ἐπηρεάζουν ἀκόμη και τὴ διανόηση.

Τὸ σημαντικὸ σημεῖο, που μάς ἐξαπάτησαν οί χρονικογράφοι και πάνω στο ὁποῖο ἐπέμεινε με ἀπληστη πολυμάθεια ὁ Α. Κάστρο⁵⁷ εἶναι πὸς ἡ διασταύρωση τῶν

57. Α. Castro: ἡ Ίσπανία και ἡ ἱστορία της, Μπουνένος Ἀϊρες 1948.

φυλών, οί δεσμοί τών νεοπροσηλυτισμένων ισραηλιτών με τούς χριστιανούς έγιναν γιά μακρό χρονικό διάστημα σχεδόν φυσιολογικά⁵⁸. Υπήρχαν βέβαια οί πουριτανοί πού αντιδρούσαν απέναντι σ' αὐτούς τούς δεσμούς, κι ὄχι μόνο ἀπό τήν πλευρά τών χριστιανῶν ἀλλά καί τών προσηλυτισμένων. Ἀλλά οί ισραηλίτες θεωροῦνταν, καί στήν πραγματικότητα ἦταν, τόσο Ἰσπανοί ὅσο καί οί παλαιοχριστιανοί. Καί τελικά ὅλα τά ἐξωμάλυνε ἡ ἀγάπη ἢ τὸ συμφέρον. Ὦντας, λοιπόν, βέβαιο πὼς ὑπῆρχε στήν Ἰσπανία μιὰ διάσταση ἀνάμεσα στοὺς παλαιοχριστιανούς ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά, κι ἀπὸ τήν ἄλλη τούς Ἰουδαίους, προσηλυτισμένους καί μὴ, ἡ ὁποία ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, ἐκδηλωνόταν με ἀίματηρὰ ἐπεισόδια, πού μερικὰ ὑπῆρξαν ἐξολοθρευτικά, δὲν εἶναι λιγώτερο ἀλήθεια πὼς στὴ μακρὰ περίοδο τοῦ Μεσαίωνα, οί χριστιανοί, οί ιουδαῖοι καί οί μαυριτανοὶ ἔβρισκαν σὲ μιὰ συνύπαρξή γιὰ τήν ὁποία δὲ μᾶς δίνει καμιά ἰδέα ἡ συνηθισμένη μορφὴ τοῦ μίσους ἀνάμεσα στὶς φυλές, πού εἶναι ἀδυσώπητο καί ἄσθηστο καί ἀπὸ τὸ ὅποιο τρέφεται, σὲ μεγάλο βαθμῷ, ἡ ἐπίσημη ἱστορία. Ἐνας σοφὸς καί ἀμερόληπτος γνώστης τῆς ἐποχῆς ὁ πατὴρ La Pinta Llorente, ὕστερα ἀπὸ μακριὰ πορεία ἀναζητήσεων, μᾶς λέει πὼς «οἱ παλαιοχριστιανοί, ἄνθρωποι δεμένοι στὴ γῆ τους, φύλακες ἄγρυπνοι στὰ σύνορα τοῦ μωαμεθανισμοῦ, συζοῦσαν με τὸ ἰουδαϊκὸ στοιχεῖο, ἀνακατεύοντας πολλές φορές τὸ αἷμα καί τὸ γένος⁵⁹». Καί μιὰ αὐθεντία ἀναμφισβήτητη ἀπὸ κάθε ἄποψη ὅπως τοῦ κυρίου Lopez Martinez, προσθέτει σ' ὅλα αὐτὰ τοῦτες τὶς εὐστοχες λέξεις: «Ὅσο ἀφιερώνονται σοδάρᾳ στὴ μελέτῃ τοῦ μεγάλου φαινομένου τοῦ ἰσπανικοῦ Χρυσοῦ αἰῶνα, ἀρχίζουν νὰ ἀντιλαμβάνονται πὼς γιὰ νὰ κατανοήσουν τήν Ἰσπανία τῆς Ἀναγέννησης, πού εἶχε τὶς ἐκβολές της στὸ Χρυσὸ Αἶώνα, δὲν μποροῦν νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἀνατολίτικη κληρονομία τών τριῶν ἀρχαίων θρησκειῶν πού πίσω τους ἔχουν τρεῖς φυλές καί τρεῖς πολιτισμούς. Ὅπως ἔχει κιόλας ὑποδειχτεῖ, γιὰ τὴν περίοδο πού μελετοῦμε, μποροῦμε νὰ ἀμφισβητήσουμε τὴν ἀραβικὴ ἐπίδραση, ἀλλὰ με κανένα τρόπο τὴν ἰουδαϊκὴ. Ἀκόμα ὅταν πρόκειται νὰ δονήσουμε τὶς χορδὲς τὶς πιὸ λεπτὲς τοῦ ἰσπανικοῦ πνεύματος, πρέπει νὰ ἀνατρέξουμε σ' αὐτήν. Πρέπει νὰ δοῦμε γιὰτὶ δὲν παραστράτησε ὁ Μπαταγιδὸν διαπιστώνοντας πὼς — εἶναι ἓνα παράδειγμα — ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ἰουδαϊκῆς φυλῆς αὐτοὶ πού κρατοῦσαν τὰ σκῆπτρα στὸ πεδίο τών πολλῶν καί ποικίλων ἡθικῶν καί μυστικῶν τάσεων, πού τόσο βαθὺ ἀντίκτυπο εἶχαν στὴν ἰσπανικὴ πνευματικὴ τὴν XVI αἰῶνα». Οἱ γάμοι ἀνάμεσα σὲ οἰκους εὐγενῶν, πού εἶχαν φτωχύνει καί σὲ Ἰσραηλίτες, ἦταν τόσο συχνοὶ ὅσο ἀνάμεσα στοὺς σημερινούς ἀρι-

58. Οἱ κλασικοὶ ἱστορικοὶ, δημαγωγικά, ἐπιμένουν μόνο στὸ θέμα τών διωγμῶν τών Ἰουδαίων, κατὰ τὸ Μεσαίωνα καί στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴν Ἱερὴ Ἐξέταση. Ἔτσι, ἀπ' ὅλα τὰ ἰσραηλῆτικα κείμενα καί ἐκεῖνα τών διδασκάλων τῆς ἐλεύθερης ἱστορίας πού εἶναι γεμάτα προκαταλήψεις, ἓνα βιβλίο πρέπει νὰ ξεχωρίσῃ παρ' ὅλα αὐτὰ, ἐπειδὴ εἶναι γεμάτο χρήσιμες χρονολογίες, αὐτὸ τοῦ J. Amador de los Rios. Με τούς θρήνους τους καί τοὺς ὀδυρμοὺς τους αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς γέμισαν τὰ βιβλία τους ξεχνώντας αὐτὸ πού συνέβαινε στὴν καθημερινὴ ζωὴ, στὸ ἀργὸ διάβα τών αἰώνων στὸ περιθώριο τών παθῶν, παρ' ὅλο πὺ αὐτὰ πάντα θὰ ἦταν ἔτοιμα νὰ ἀνάψουν πάλι, ἀνάμεσα σὲ καθολικοὺς καί ιουδαίους κι' ἀνάμεσα σὲ παλιούς χριστιανούς καί νέους. Ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἀέναντος ἐμφύλιος πάντα ὑπῆρχε καί δέσποζε στὴν ἰσπανικὴ ζωὴ με ὅποιοδήποτε πρόσχημα κι ὄχι με τὴ διαμάχη καθολικῶν καί ἰσραηλιτῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Amador de los Rios ἀναγνωρίζει πὼς στὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα «ἡ ἀληθινὴ ἐγγένεια τών Ἀραγωνέζων καί τών Καστιλιάνων, λησμονώντας τὴ φυσικὴ ἔχθρα τῆς φυλῆς, ἐπέτρεπε στοὺς ἰσραηλίτες νὰ εἰσχωροῦν στὸν ἱερὸ χῶρο τών σπιτιῶν τους, δίνοντας τὶς θυγατέρες τους σὲ γάμο. Τὸ σημεῖο αἷμα ἀναμειγνύονταν, ὅσο ποτέ, με τὸ λατινοῖσπανικὸ καί βησιγοθικὸ αἷμα».

59. Ἀναφέρεται στὸν μοναχὸ τοῦ τάγματος τοῦ Ἀγίου Αὐγουστίνου καί καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁσοῦνα, Ἀλόνσο Γκουντιέλ, πού προσερχόταν ἀπὸ προσηλύτους.

στοκράτες και τούς νεόπλουτους. Και άλλες φορές ή αιτία των γάμων ήταν ή νόμιμη έλξη που οί 'Ιουδαίους εξασκούσαν πάνω στους άνδρες τούς καστιλλιάνους. "Άλλη φορά έχω επιμείνει πάνω στη σημασία αυτού του τελευταίου παράγοντα. "Η διαφορά της φυλής είναι ένα αποδεδειγμένο ελατήριο για έρωτικό πάθος. Το ίδιο συνέβαινε και με τίς μουσουλμάνες. Και τό αποδεικνύει ή συχνότητα με την όποία, σέ ρομάν-τζα, διηγήματα και κωμωδίες του καιρού εκείνου, αυτή που θά μπορούσαμε νά αποκαλέσουμε «μυραία γυναίκα» είναι μιὰ μυυριτανή ή μιὰ Ιουδαία. "Όταν ό Γκρέκο ζούσε στό Τολέδο, ό Λοπέ ντέ Βέγκα, έγραψε τό δράμα του «ή 'Ιουδαία του Τολέδο» όπου ή θεληματική Ραχήλ μαγεύει τό χριστιανό μονάρχη, κάνοντάς τον νά ξεχάσει όλα του τά καθήκοντα και νά αναγκάσει τούς ευγενείς νά την σκοτώσουν για νά τόν γλυτώσουν από την καταστρεπτική τους επιρροή.

Ό βαρύς χαρακτήρας, τό υπερβολικό βάψιμο και τά βαριά φορέματα των 'Ισπανίδων όντας άπωθητικά εύνοούσαν τίς καλλονές των δύο άλλων ανατολικών φυλών, που ήταν πιό αλλέγρες, λιγώτερο φανατικές στην αυτοδιακόσμηση και πιό έλαφρά ντυμένες⁶⁰. Κι έτσι, όταν πιό τόν XV αιώνα κηρύχτηκε άπαράδεκτη ή χριστιανο-ιαραηλιτική ένωση, ή πλειονότητα των ευγενών είχε ήδη τό τό αίμα της άσύγνωστα νοθευμένο, και ό άρχιεπίσκοπος του Μπούργκος, δόν Φρανσίσκο Μεντόζα i Μπομπαντίγια μπόρεσε, νά γράψει τό έργο του Tizon de la Nobleza, όπου άπόδειχνε, σκανδαλίζοντας ή διασκεδάζοντας τούς αναγνώστες, την ένταση που είχε ή δίχως διάκριση ανάμιξη του αίματος. Έχει ειπωθεί πώς όσα γράφονται στό Tizon είναι αναληθή. Άλλά σχεδόν τό κάθε τι που έχει αναφέρεται είναι βέβαιιο. Για τούς άριστοκράτες βέβαιια δέν εκδίδονταν φυλλάδες αλλά τό άνακάτωμα του αίματος ήταν ακόμη μεγαλύτερο.

Δέν είναι γνωστός ό αριθμός των 'Ιουδαίων που ύπήρχαν στην 'Ισπανία όταν τό 1492 κηρύχτηκε ό διωγμός. Όλες οί άπογραφές είναι υπερβολικές, γιατί εκείνα τά χρόνια συνήθως βασίζονταν άπλως σέ έντυπώσεις. Και για τόν ανθρώπινο αριθμό μπορεί νά ειπωθεί ό,τι και για τό αίμα, δηλαδή όταν είναι νά εκτιμηθεί de visu, καταλήγει νά είναι πολύ σκανδαλώδεις. Οί ιστορικοί βασίζονται στους κλασσικούς ύπολογισμούς του Bernaldez, που ήταν τόσο λαμπρός συγγραφέας όσο και άπρόσεκτος ιστορικός. Αυτός ό αριθμός που μάς αναφέρει των 35.000 οικογενειών, μεταφράζεται σέ 175.000 ψυχές περίπου. Άλλά άσφαλώς θά ήταν πολύ μικρότερος. Ξαναθυμάμαι — σαν παράδειγμα — τόν λογαριασμό του πληθυσμού του Τολέδο κατά τούς χρονικογράφους εκείνων των έκατονταετηρίδων, όπου αναφέρουν 200.000 κατοίκους και οί όποιοι θά ήταν άναγκασμένοι νά ζούν ακόμη και πάνω στά κεραμίδια. "Όσοι και νά ήταν οί άπελαθέντες, με βεβαιότητα δέν θά τό μάθουμε ποτέ. Εκείνο που είναι άναμφισβήτητο είναι πώς πολλοί άλλαξοπιστησαν λίγο-πολύ ψεύτικα, κι άλλοι έπαναπατρίστηκαν σιγά-σιγά, είτε έπίσημα, είτε με τρόπο λαθραίο, περνώντας στην 'Ισπανία από την Πορτογαλία ή από τή Γαλλία, διασχίζοντας σύνορα και χώρες που τότε τούς έλειπε κάθε άσυνόμηση. Δέν ήταν σπάνια ή χρήση του σχήματος του προσκυνητή γι' αυτή την περιπέτεια. "Η σημασία της έξαπάτησης που εξασκούσαν οί προσκυνητές στην πολιτική και την υγιεινή πλευρά της ζωής της 'Ισπανίας της εποχής εκείνης δέν έχει μελετηθεί ακόμη. Θυμηθείτε τόν Ρικότε, τό μορίσκο του χωριού του Σάντσο Πάντσα, που αυτός τόν συναντά τριγυρνώντας στους

60. 'Αναφερόμενος σ' αυτό τό θέμα ό J. Amador de los Rios λέει: «Πριν από τό μεγάλο χίμα προσηλυτισμού, που έχει τίς ρίζες του στις έκκαθαρίσεις του 1391, τό μεγαλύτερο μέρος των σχέσεων της εβραϊκής φυλής με την λατινοϊσπανική όφειλόταν σέ έρωτες παρόμοιους που δημιουργούσαν μεγιστάνες, πλούσιοι, κληρικοί, έπίσκοποι, άνώτεροι του Στρατού, διδάσκαλοι και πολλοί άλλοι, με Ιουδαίους που άλλοτε άσπάζονταν κι' άλλοτε όχι τή χριστιανική θρησκεία».

δρόμους της Ισπανίας, με κάθε ελευθερία, κάτω από την προστασία των Ισπανών και ακόμα ίσως και των ίδιων των αρχών, λίγο καιρό μόλις μετά την απέλαση. Αυτό το περιστατικό, που δίχως αμφιβολία το αντίγραψε ο Θεοβάλτες από την πραγματικότητα, και το αντίγραψε όχι σάν γεγονός εξαιρετικό, αλλά συνηθισμένο, επαναλαμβανόμενο με τον ίδιο ακριβώς τρόπο και από τους Ιουδαίους. Τό γεγονός είναι πως ένας μεγάλος αριθμός των απελαθέντων επέστρεψαν στην Ισπανία και συνέχισαν την ζωή τους και την ανάμειξή τους με τους παλαιοχριστιανούς.

Τὰ βιβλία αναφέρουν μιὰ μακριά σειρά ανθρώπων που άλλαξοπίστησαν και κατείχαν θέσεις ύψηλές στην ισπανική κοινωνία, σχεδόν από την ίδια ημερομηνία της κήρυξης της απέλασης, όπως ήταν ο ευνεβής Εράντο ντε Ταλαβέρα, εξομολογητής της Καθολικής Βασίλισσας, ή ο Τορκεμάδα, ο ιεροεξεταστής με το θρυλικό όνομα, που αποτέλεσε το παράδειγμα το πιο σκανδαλώδες του θάρραρου ζήλου που πολλοί από τους νεοφύτιστους χριστιανούς επέδειξαν κατατρέχοντας τους όμοφύλους τους. «Αλλά έκτός απ' αυτούς που άλλαξοπίστησαν και υπήρξαν προσωπότητες μέσα στον ισπανικό επαγγελματικό κόσμο, υπήρχαν κι άλλοι πολλοί, πάμπολλοι, που έζησαν με λιγώτερη ή περισσότερη προφύλαξη την κανονική ζωή των ευγενών, των άστών ή των λαϊκών. Τό αποδεικνύουν οι δίκες που έχουν γίνει γνωστές, πολιτών που κατηγορήθηκαν — από φθόνο, από απληστία, από εκδίκηση, ίσως κι από καλή πίστη μερικές φορές — πως ήταν ψεύτικοι νεοφύτιστοι, ιουδαίζοντες, κι οι κατηγορίες στηρίζονταν σε οποιαδήποτε μικροαπορρομή όπως ή κατανόηση ή όχι κρέατος τις ημέρες της νηστείας, με περίπλοκες λεπτομέρειες ώστε να μετατραπεί κι ή πιο απλή διαιτητική παράδοση σε θανάσιμο αμάρτημα. Σε ένα βιβλίο μου έχω αναφέρει πως αυτές οι ήθικα τερατώδεις καταγγελίες, μυστικές, δίχως ύπευθυνότητα, εύνοημένες από τους άμβωνες, αποτελούν αυτές — και όχι ή θαναυσότητα — την πιο βαριά ευθύνη της Ιερής Έξετάσεως. Και οι συνέπειες δέν έχουν ακόμη σήσει. Με τον ίδιο τρόπο εμφανίζονται στά αρχεία άμέτρητα τεχνάσματα για την εξακρίδωση «της καθαρότητας του αίματος», που, σχεδόν όλα, αποδεικνύουν τή συχνότητα με την οποία θεμελιώνονταν ή πιθανότητα μιας ισραηλίτικης κληρονομικότητας. Σε πολλές από αυτές τις πληροφορίες εικάζεται, ή σκανδαλωδώς αποδεικνύεται, πως ο δικαστής αναγκάστηκε να κάνει παιχνίδια ταχυδακτυλουργού, και πιθανότατα όχι δωρεάν, με τὰ γενεαλογικά δέντρα, για να διακηρύξει την καθαρότητά του, επιβεβαιώνοντας έτσι τή φράση του Μπαταγιόν που παραπάνω αναφέραμε.

Οί Ιουδαίοι του Τολέδο

«Αν σε μεγάλο μέρος ή ισπανική ανθρωπότητα ήταν ποτισμένη από την ισραηλιτική επίδραση, αυτή ακριβώς ή επίδραση ήταν ιδιαίτερα έντονη στο Τολέδο. Ήδη οι παλιές ιστορίες μας λένε πως οι Ιουδαίοι της Παλαιστίνης, δραπέτευοντας μακριά απ' τον Ναβουχοδονόσορα, έφτασαν στην Τολεντόθ, την «Πόλη των Γενεών» και πως όταν οι μαυριτανοί την ανακατέλαβαν ήταν γεμάτη από εβραίους αμαλχηίτες που διευκόλυναν την εισβολή και τον θρίαμβο τον άραβικό. Γεγονός είναι πως τό Τολέδο δέν έχασε ποτέ την ισραηλίτικη φυσιογνωμία του, ανακατωμένη με τή μουσουλμανική. Και ή Ιστορία μας δείχνει με πόση ευκολία πραγματοποιείται αυτή ή συμβίωση ανάμεσα στις δύο αυτές φυλές, κι ως είναι νά σηκώσουν τὰ όπλα ο ένας ενάντια στον άλλον δίχως λόγο. Με τον Ραϊμόνδο, επίσκοπο του Όσμά και μετά αρχιεπίσκοπο του Τολέδο (1136), κάτω από τον Άλφόνσο VII, τον ένδοξο «Αυτοκράτορα των τριών θρησκείων», άνθισε ή Σχολή των Μεταφραστών του Τολέδο, που την αποτελούσαν κυρίως σοφοί Ισραηλίτες που είχαν γλυτώσει από τους έμφύλιους πολέμους με τους μαυριτανούς της Άνδαλουσίας. Και αυτή ή πνευματική λαμπρότητα συνεχίστηκε και αύξηθηκε με τον Άλφόνσο τό Σοφό. Ή αποκαλούμενη διαί-

ρесси της πόλης. Ούτε δίνει έναν αριθμό πολύ ύψηλο — μέχρι 60.000 — Ιουδαίων εγκατεστημένων στο Τολέδο. Ίσως να αναφέρεται σ' ολόκληρο τὸ βασίλειο. Ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἀπέλαση ἡ ἐβραϊκὴ πραγματικότης ἐξακολούθησε ἔντονη στὴν πόλη, ἀφοῦ ὅσοι ἀλλαξοπίστησαν ἐξακολούθησαν νὰ βρίσκουν προστασία στὴν ἀγαπημένη τους Τολεντόθ, στὴν ἴδια τους τὴν Ἰουδαία, κοντὰ στὶς δύο συναγωγές πού τοὺς θύμιζαν τὰ χρόνια τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀνεξίθρησκείας.

Ὅταν βασίλευε ὁ Κάρολος V, στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου τῶν Κοινοτήτων, τὸ Καμπίλδο⁶¹ καὶ ὁ κληρὸς ἦταν γεμάτα ἐκχριστιανισμένους ἐβραίους. Τὸ ἴδιο καὶ ὅλες οἱ ὑπεύθυνες θέσεις τοῦ Δημοσίου. Ὁ βασιλικὸς θησαυροφύλακας Ἀλφόνσος ντὲ Παντίγια ἦταν Ἰσραηλῆτης καὶ εὐνόησε πολὺ τὸν συγνομότη τοῦ Χουάν ντε Παντίγια, ἀρχηγὸ τῶν κομουνέρων, καὶ δὲν εἶναι βέβαια δίχως σημασία ἡ σύμπτωση τῶν ὀνομάτων τους. Ἐγὼ ἔχω τόνισαι τὴ βέβαιη ἐπίδραση πού ὑπέστησαν οἱ Ἰσραηλίτες μετὰ τὴν ἀνοδο τῶν Κοινοτήτων. Ὁ Φρανθесίγιο ντὲ Θούνιγκα, πού ἔλεγε μερικὲς ἀλήθειες πού ἦταν ἀπαγορευμένες γιὰ τοὺς ἐπίσημους ἱστορικοὺς, μᾶς διηγεῖται πὼς ὅταν τὰ στρατεύματα τοῦ ἡγούμενου τοῦ Σάν Χουάν, δηλαδὴ οἱ στρατιῶτες τοῦ Καρόλου V, μετὰ τὴν συνθήκη τῆς Sisla πού ἔβαλε τέλος στὸν ἀγῶνα τῶν κομουνέρων, μπήκαν στὸ Τολέδο «βρέθηκαν ἀνάμεσά τους πολλοὶ νεκροὶ χωρὶς ἀκροβυστία», δηλαδὴ Ἰουδαῖοι.

Καὶ ἐπιζηνητές, πού ἦταν πολλοί, καὶ πού πολλαπλασιάζονταν μετὰ εὐκολία, ἐξακολούθησαν νὰ ὑπάρχουν καὶ στὴν ἐπόμενη βασιλεία, ὅταν ὁ Γκρέκο ἔφτασε στὴν αὐτοκρατορικὴ πόλη. Λίγα χρόνια πρὶν, στὰ 1547, ὁ Καρδινάλιος Siliceo εἶχε διακηρύξει τὸ Θεσμὸ τῆς Καθαρότητος τοῦ Αἵματος, ὀρίζοντας πὼς ὅσοι ἀνῆκαν στὸν ἀνώτατο κληρὸ ἐπρεπε νὰ εἶναι παλιοὶ Χριστιανοί, ἐνῷ ἀποκλείονταν ἀπολύτως ὅσοι κατὰγονταν ἀπὸ Μαυριτανούς, Ἰουδαίους ἢ ἄλλες αἱρέσεις. Πρωτύτερα ἀπὸ αὐτὸ τὸ Θεσμὸ, εἶχε δημιουργηθεῖ ἕνας κανονισμὸς σχετικὸς γιὰ τοὺς ἐφημέριους τοῦ παρεκκλησίου τῶν Βασιλείων, τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Τολέδο, γιὰτὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς ἱερεῖς ἔβριθαν ὄχι μόνο οἱ ἐκχριστιανισμένοι, παρά, καθὼς ἐφημολογεῖτο, ὑπῆρχαν καὶ κάποιοι ἰουδαϊζόντες. Ἐνας ἀποσημασιώθηκε ἀπὸ τὴν Ἱερὴ Ἐξέταση καὶ κἀκεῖ στὴν πυρὰ τῆς Βέγκα. Καὶ ἡ στάλα τοῦ νεροῦ πού ἔκανε νὰ ξεχυλίσαι ἡ μανία τοῦ Siliceo — πού ἦταν ἀνθρωπος ὀργίλος καὶ δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ σταλαγματιὰς νεροῦ — ἦταν ἡ δημιουργία ἀπὸ τὸν Πάπα Παῦλο ΙΙΙ μιάς ἑδρας ἱερατικῆς, γιὰ νὰ εὐνοηθεῖ ὁ Ἑρνάν Χιμένες, γιὸς Ἰουδαίου ἐκχριστιανισμένου, πού εἶχε καταδικαστεῖ σὰν ἰουδαῖος ἀπὸ τὴν Ἱερὴ Ἐξέταση καὶ εἶχε συμβιβαστεῖ.

Ὁ Θεσμὸς ὑπῆρξε φριχτός, ὄχι τόσο γιὰ τὴν ἔλλειψη ἀνθρωπιάς, ὅσο γιὰ τὶς ψευδέστατες καὶ ἀναίσχυντες προφάσεις του. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφερθεῖ πὼς, κατὰ τὸν δόκτορα Κριστόμπας Λοσάνο, ἐφημέριο στοὺς Reyes Nuevos, ἀπεσταλμένο τῆς Ἀγίας Σταυροφορίας καὶ φροντιστὴ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, ἐκεῖνο πού κατὰ τὴ γνώμη του ἦταν τὸ δικαιοῦτερό ἀπ' ὅσα διεκήρυττε ὁ Θεσμὸς τῆς καθαρότητος μέσα στὸ σῶμα (cabildo) τοῦ παρεκκλησίου τῶν Reyes Nuevos, ἦταν πὼς ὁ θάνατος τῶν δύο θεμελιωτῶν βασιλιάδων τοῦ παρεκκλησίου ὠφειλόταν «στὴν ἐγκληματικότητα καὶ τὴν κακότητα αὐτῶν τῶν ἀλητῶν τῶν Μαυριτανῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Βασιλιάς δὲν Ἐνρίκε, ὁ Δεύτερος, πρῶτος θεμελιωτής, πέθανε δηλητηρησμένος ἀπὸ δηλητήριο, πού μέσα στὶς μπότες του εἶχε ρίξει ἕνας Μαυριτανός...».

Ὁ δὲν Ἐνρίκε ὁ Τρίτος, ὁ ἐπονομαζόμενος el Doliente, πέθανε φαρμακωμένος ἀπὸ τὸ γιατρὸ πού τὸν κουράριζε, ἕναν κακὸ Ἰουδαῖο, μετὰ τὸνομα Δὸν Μαῖρ, καθὼς ὁ ἴδιος ὁμολόγησε...».

61. Σῶμα ἐκκλησιαστικὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ ἀξιωματούχους τοῦ ἀνώτερου κλήρου.

«Καὶ μόνον αὐτὰ θὰ ἦταν ἀρκετὰ γιὰ νὰ γίνουν χίλιοι Θεομοί»⁶². Καὶ δὲ θὰ πρέπει νὰ ποῦμε πὼς αὐτὸς ἦταν ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι ἐκεῖνον τὸν καιρὸ, γιατί, εὐτυχῶς, πέρα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τιποτένιους ἢ διεστραμμένους ποὺ πίστευαν τόσες βλακειές, οἱ Θεομοὶ τῆς καθαρότητος, θρῆκαν πολλοὺς ἐχθροὺς ἀνάμεσα στοὺς κληρικοὺς ποὺ ἦταν πραγματικοὶ χριστιανοί, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα πρέπει νὰ διατηρηθοῦν μὲ τιμὴ. Στὴ συζήτηση γιὰ τὸ Θεομὸ, ὕψωσε τὴν μελωδικὴ φωνή του ὑπερασπίζοντας τοὺς ἐκχριστιανισμένους Ἰουδαίους ὁ Ντεὰν τῆς Μητροπόλεως, ὁ καλὸς Δὸν Ντιέγκο ντε Καστίγια, αὐτὸς ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἦταν — μὴ ξεχνᾶμε — ἀδελφικὸς φίλος τοῦ Γκρέκο⁶³. Καὶ μετὰ ὅταν ὁ Θεομὸς ψηφίστηκε, συνέχισαν νὰ τὸν πολεμοῦν, κυρίως οἱ ἀρχιεδιάκονοι δὸν Πέδρο καὶ δὸν Ἀλόνσο ντε Μεντόσα, γιοὶ τοῦ δούκα τοῦ Ἰνφαντάδο, ποὺ ἀνῆκαν σὲ οἰκογένεια καθαρή, ποὺ καὶ στὴν περίπτωσιν τῶν Κοινοτήτων καὶ σὲ ἄλλες περιστάσεις εἶχαν ἐπιδείξει μιὰ φιλελεύθερη δραστηριότητα. Τόσο θυελλώδεις ὑπῆρξαν οἱ ἀντιθέσεις, ὥστε «οἱ κληρικοὶ τοῦ Ἀνωτέρου Κλήρου ἔφθασαν στὸ σημεῖο νὰ ἔρθουν στὰ χέρια». Οἱ Ἰσούτες πῆραν τὴν ἴδια θέσιν ἀπέναντι στοὺς Θεομοὺς ἂν καὶ ἔχι τόσο ἀνοιχτά. Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀγίου Ἰγνατίου ἀπέναντι στοὺς νεοφώτιστους ὑπῆρξε τόσο χριστιανική, δηλαδή, τόσο φιλελεύθερη ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ ἀκόμα αἰτία, ἀνάμεσα σὲ πολλὰς ἄλλες, ποὺ αὐξάνει τὴν συμπάθεια καὶ τὸ θαυμασμὸ πρὸς τὴν μορφὴν του. Κι ἴσως νὰ ἦταν καὶ αὐτὸ ἓνα κίνητρο γιὰ τὸ μίσος ποὺ ἐξαπέλυσε ὁ Siliceo ἐνάντια στὴν Compania⁶⁴.

Εἶναι βέβαιον πὼς οἱ Τολεδᾶνοι ἀλλοξόπιστοι ἦταν στὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸν τοὺς ψευτικοὶ χριστιανοί⁶⁵, ὅμως αὐτὸ δὲ μᾶς βοηθᾷ νὰ συγχωρήσουμε τὸ Θεομὸ, ποὺ τὸν κατηγορήσαν γιὰ ἀντιευαγγελικόν, ἔχι μόνο οἱ ἐπιφανεῖς καθολικοὶ τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου ἀλλὰ καὶ οἱ σύγχρονοι, καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ ὁ Menéndez y Pelayo⁶⁶, τόσο γεμάτος γενναιοφροσύνη, ἄγνωστη σὲ πολλοὺς κορυφαίους συγκαίριανους. Πάντως αὐτὸ ποὺ δείχνει τούτῃ ἡ θλιθερὴ διαμάχη, εἶναι τὸ πόσο ἰσχυρὸς καὶ ἀκμαῖος ἦταν ὁ Ἰουδαϊσμός στὸ Τολεδο, ποὺ ἀκόμη δὲν ἔχει σῶσθαι οὔτε ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς πόλης οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζοῦν σ' αὐτήν. Εἶναι βέβαιον αὐτὸ ποὺ λέει ὁ Κάστρο πὼς «δὲν εἶναι μιὰ παραδοξολογία ἡ ἰδέα μας πὼς ἡ ἰσπανικὴ κοινωνία

62. Ἡ ἀνυπόστατη δοξασία πὼς μποροῦσες νὰ δηλητηριάσης κάποιον μὲ δηλητήριο τοποθετημένον στὰ παλοῦσια του ἢ τίς μπότες του εἶχε βαθεῖς ρίζες στὴν εὐπιστία τοῦ ὄχλου ἐκεῖνου τοῦ καιροῦ.

63. Λέγονταν πὼς αἰτία αὐτῆς τῆς ἐνέργειας τοῦ Δὸν Ντιέγκο ντε Καστίγια ἦταν τὸ γεγονός ὅτι καταγόταν ἀπὸ ἓναν ἐγγονὸν τοῦ βασιλιά δὸν Πέδρο ντε Καστίγια, τὸν δὸν Πέδρο ντε Παλένσια καὶ μιὰ Ἰουδαία ποὺ ὅταν βαπτίστηκε ὀνομάστηκε δόνα Ἰζαμπέλ ντε Ἀλίν. Ἀνάλογες ὑπόνοιες ἐκτοξεύτηκαν καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς τοῦ Θεομοῦ, ποὺ σχεδὸν ὅλοι εἶχαν αἷμα ἀριστοκρατικὸ ἀλλὰ τοὺς βάφαινε ἡ ὑπόψια ὅτι ἦταν νοθευμένο ἀπὸ ἐβραϊκόν. Ἐν τούτοις εἶναι πρὸς λογικὸ νὰ σκεφθοῦμε πὼς ἡ ἐνέργεια καὶ τοῦ δὸν Ντιέγκο καὶ τῶν ἄλλων εἶναι καθαρὰ χριστιανικὴ χωρὶς ἄλλα κίνητρα.

64. Compania de Jesus δηλ. οἱ Ἰησοῦτες.

65. Κατὰ τὸ βιβλίον τοῦ Aborage — 1488 — τὸ βασίλειον τῶν Καθολικῶν Βασιλέων ἦταν ξακουστὸ σ' ὅλην τὴν Ἰσπανία γιὰ τὸ πόσο στὴν Παλιὰ Καστίλλη οἱ νεοπροσηλυτισμένοι ἦταν εὐλακεῖς, ἐνὸς ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους τῆς Ἀνδαλουσίας τῆς Ἐξτρεμαδούρας, τῆς Μούρθιας καὶ τοῦ Τολεδο διὰ τῆς βίας ἔβρισκες μερικὸς πιστοὺς χριστιανούς. Παρατηρεῖστε αὐτὴ τὴν ἀντίσταση στὸν πραγματικὸ ἐκχριστιανισμό, ποὺ συμβαίνει στὰ μέρη ὅπου τὸ μουσουλμανικὸ στοιχεῖο εἶναι πολὺ πρὸς ἄφθονον. Καὶ οἱ δύο φυλὲς ἀλληλοὑποστηρίζονταν αἰσθηρὰ στὸν ἀγώνα ἐνάντια στὴν ἀλλαγὴ τῆς θρησκείας.

66. Ὁ συγκαίρινός μας Ἰσπανὸς σοφὸς Menéndez y Pelayo μιᾶ γιὰ «τὴ μισητὴ καὶ ἀντεναγγελικὴ διάκριση, νὰ ὑπάρχουν χριστιανοὶ παλαιοὶ καὶ νέοι» καὶ χαρακτηρίζει τὸ Θεομὸ σὰν «βάνανσα μισαλλόδοξο».

ἀφωμοίωνε, δι' ἁμορφωμένα στήν εὐαίσθησίᾳ της, στοιχεῖα ἰουδαϊκὰ τὴν ὥρα ποὺ ἐπίσημα ἀπομακρυνόταν ἀπὸ κείνη τὴ φυλὴ». Γιατὶ ἡ θέσις τῶν ἐκχριστιανισμένων ἀφαίρεσε ὅλα τὰ ἐμπόδια στὴ συναλλαγὴ τῶν δυὸ φυλῶν. Ἀλλὰ αὐτό, ἐπαναλαμβάνω, συνέβη, ἰδιαίτερα στὸ Τολέδο. Εἶναι πιθανόν πὼς θὰ διατηρήθηκαν ἐπίσης στὴν Τολεδάνικη καὶ σ' ἄλλες ἀκόμη περιοχὲς τῆς Ἰσπανίας, μικροὶ πυρῆνες ποὺ θὰ διατηροῦσαν τὴν ἐξάσκηση τῆς ἐβραϊκῆς λειτουργικῆς. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀφορᾷ τὸ θέμα μας κι οὔτε εἶναι εὐκολο νὰ τὸ ἀποδείξουμε. Ἀνάμεσα σὲ ἄλλες μαρτυρίες ὑπάρχει μία, πολὺ γνωστή, ποὺ μπερδεύει πολὺ τὸν δὸν Μιγκέλ ντὲ Οὐναμούντο: Εἶναι αὐτὴ ποὺ ἀναφέρει ὁ μεγάλος περιηγητὴς Borrow, ὅχι πολὺ ἀξιόπιστος, γιατί, ἂν καὶ ἐξοχος παρατηρητής, ἄφηγε νὰ παρασύρεται ὑπερβολικὰ ἀπὸ τὴ γραφικότητα, καὶ κυρίως ἀπὸ κείνα τὰ προβλήματα ἐξωτικῶν φυλῶν ὅπως τῶν τσιγγάνων καὶ ἄλλων. Μᾶς διηγεῖται πὼς στὴν Ταλαθέρα συνάντησε ἕναν Ἑβραῖο, ποὺ ἀποκαλεῖ Ἀμπραδανέλ (δηλαδὴ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιφανοῦς Λέοντος Ἑβραίου, ποὺ τὸ βιβλίον του εἶχε τόση διάδοση καὶ ἐπίδραση σ' ὅλὴν κληρὴ τὴν Εὐρώπη, ἀκόμη καὶ στοὺς μυστικούς). Αὐτὸς τοῦ ἀνέφερε πὼς ὑπῆρχαν πολλοὶ τῆς φυλῆς του ποὺ ἐξασκοῦσαν τὴ θρησκεία τους κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ὑπῆρχαν ἄνθρωποι πολλοὶ μὲ ράσα, ἀκόμη κι ἕνας ἐπίσκοπος. Ὁ καημὸς του ἦταν νὰ ζήσει στὸ Τολέδο. Αὐτὸ συνέβη στὰ 1836. Ὁ Borrow — ὁ Γιωργάκης ὁ Ἑγγλέζος ὅπως τὸν ἔλεγαν στὴ Μαδρίτη — εἶχε μεγάλη φαντασία. Περιγράφει, γιὰ παράδειγμα, τὸν πληθυσμὸ τῆς Σαλαμάνκας μὲ τρόπο τόσο μυθιστορηματικό, ὅπως πιθανῶς θὰ περιέγραφε τίς περιπλανήσεις τῶν Ἰουδαίων.

Συνεχίζεται

ΡΟΗ

Κουρασμένοι καθὼς εἴμασταν,
ἀνακαλύψαμε ὁμορφιὲς πρωτόγνωρες.
Ἡ ἐκλογή μας δὲν ἦταν πρωτότυπη
καὶ περιεῖχε κάθε εἶδος κοινοτυπίες.

.....
Διανύσαμε τὸν ὑπόλοιπο δρόμο
περιμένοντας μάταια νὰ ξαναδοκιμάσουμε
ἐκείνη τὴν παρθένα κούραση τῆς δημιουργίας.
Ξεσφίξαμε τὰ δεσμὰ τῶν συνηθειῶν μας
καὶ διαγράφοντας μιὰ στροφὴ ἀπροσδιόριστο
ταράξαμε τὴν ἀλληλουχία τῶν συνειδήσεων.

.....
Ἡ ζωὴ μας συνεχίστηκε ἀδιάφορα.
μέσα σὲ τοῦτῃ τὴ ροὴ τῶν προδιαγραφῶν.

ΠΗΝΕΛΟΠΗ Π. ΜΑΡΝΕΛΗ

ΤΑ ΚΡΥΦΑ ΜΟΥ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

Τὰ κρυφά μου μηνύματα
ἀδερφές μου ψυχές,
δὲ φτάνουν ἴσαμε σᾶς.
Οἱ ἄνθρωποι κλείσαν τ' αὐτιά τους
νὰ μὴν ἀκοῦνε·
σφαλίσανε τὰ μάτια τους γιὰ νὰ μὴ βλέπουν.
Ἡ γῆ μας μίκραινε καὶ δὲ χωράει.
Κόσμοι ξανοίγονται γιὰ νὰ δεχτοῦνε
τὴν ἀγωνία ποὺ ξεχείλισε στὸν πλανήτη μας.
Τὰ κρυφά μου μηνύματα
ποιὸς νὰ τ' ἀκούσει;
Μακαρίζω τοὺς γερανούς ποὺ ταξιδεύουν λεύτεροι
καὶ τὰ πουλιὰ ποὺ κελαηδᾶνε στὸ ρέμα.
βέβαια, πὼς τοὺς καημούς του ἀκούει τὸ ρυάκι.
Μακαρίζω τὴν πεταλούδα
ποὺ γεύεται τοὺς χυμούς καὶ μεθάει ἀπ' τὸν ἥλιο
μέσ' στὸ ἀνώνυμο πλῆθος τῶν ζουζουνιῶν
ποὺ περιφέρουν τὴν πλουμισμένη παρουσία τους
χωρὶς δάκρυα καὶ ταπείνωση,
λεύτερα στὸν ἄσημο δρόμο τους.
Τὰ τριζόνια ποὺ συντροφεύουν τὴ νύχτα
κι ἀδελφωμένα κλαῖνε καὶ τραγουδᾶνε.
τὴν χαρὰ καὶ τὴν ἀγωνία τους.
Τὰ κρυφά μου μηνύματα
ἀδερφές μου ψυχές, ὅπου νᾶστε
πὼς νὰ τ' ἀκούσετε;
Οἱ ἄνθρωποι ποὺ στέκουν κοντά μας
ὅλο μακραίνουν·
ξέχασαν τὴ γλῶσσα τους ἐκεῖ μακριὰ
στὸν Πύργο τῆς Βαβέλ
καὶ στέγνωσαν τὴν καρδιά τους.
Ἀναζητοῦνε νέους πλανῆτες
γιὰ ν' ἀποθέσουν ἐκεῖ τὴν ἀγωνία τους.
Ἀδελφές μου, ψυχές,
τὰ κρυφά μου μηνύματα
πὼς θὰ μπορέσουν νὰ σπάσουν
τὸ σκληρό τους ὄστρακο
ποὺ χάλκεψεν ἡ ὑποκρισία τῶν δυνατῶν.
πομπῶδες πρόσχημα καὶ λόγοι κενοὶ
εὐτελεῖς ἐμπόρευμα ποὺ προσφέρεται
χωρὶς ἔλεος καὶ δίχως ντροπὴ
στὸ ἀνελεύθερο καὶ ἄβουλο πλῆθος;

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

GEORGES BARTHOUIL*

Ο ΑΓΑΠΩΝ

Καταστρέφεται
 σ' ένα δρομάκι σκοτεινό του διαστήματος
 τὸ αἰώνιο διάστημα ἀκούει τὸ λυκόφως του
 τὰ δέντρα ρίχνουν ἓνα φοβισμένο βλέμμα
 ὁ μεγάλος φόβος
 τὰ φύλλα πὺ φλυαροῦν
 ἡ ἡμέρα
 ἡ ἡμέρα πὺ περνᾷ εἶναι μιὰ τύχη
 πὺ δὲν ὑπάρχει πιά.

ΤΟ ΑΙΜΑ ΤΩΝ ΟΝΕΙΡΩΝ

Φλόγα θλιμμένων αναμνήσεων σὰν τὴ θάλασσα
 υπομονετικές αναπολήσεις στὰ θήματα τοῦ ἀρνίου
 σ' αὐτὴν τὴν ἔρημο ἡ ἀστραπή μιλᾷ μονάχα
 μὲ τοὺς ἀντικατοπτρισμοὺς τῶν δέντρων
 στὸ κατώφλι τῶν ἐσρτῶν
 στὸ στήθος τοῦ νεροῦ
 χτυπώντας τὰ αἵματα καὶ τὰ ταμποῦρλα
 κόκκινο τὰμι τὰμι
 μέσα στὰ δάση μου
 χτυπᾷ τίς ὁμίχλες καὶ τίς ξεσχίζει
 ὅπως δυὸ χέρια στὴ φούρια τους
 πὺ ξεσχίζουν μουσελλίνες
 τὰ μακρυνὰ τὰμι τὰμι πὺ κόκκινα χτυποῦν.

Ο ΦΟΒΟΣ

Δέντρο
 τὸ δέντρο εἶναι ὑπερφυσικὸ
 ἓνα δέντρο πὺ μᾶς κοιτάζει
 ἓνα δέντρο πὺ μᾶς φοβάται
 καὶ μᾶς κοιτάζει
 ἓνα δάσος ἀπὸ βλέμματα
 ἓνας μεγάλος φόβος πὺ μᾶς κάνει νὰ φεύγουμε
 θάζοντας φτερά στὰ πόδια μας
 καρφωμένο στὸ ἔδαφος ἀπ' τὸ φόβο καὶ τίς ρίζες του
 ἓνα δέντρο πὺ φοβάται
 καὶ μᾶς κοιτάζει
 καὶ μᾶς φοβίζει
 ἓνα δέντρο.

* Σύγχρονος Γάλλος ποιητής, στοχαστής καὶ ζωγράφος, νεοελληνιστής καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς AVIGNON.

ΑΔΕΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

Πίσω οί κουρτίνες απ' τὰ πράσινα χορτάρια πλαίσια
πίσω ἀπὸ κάθε παράθυρο τοῦ ὑγροῦ ποτηριοῦ
πίσω ἀπ' τὰ μάτια ποὺ σὰς κοιτάζουν.

ΙΣΩΣ

Πεπρωμένα τῶν καταχθονίων ὑπάρξεωι
προορισμένα στὰ καταχθόνια
ποιοὶ θεοὶ καὶ ποιῆς ἰσορροπίες
γιά τὸ χρυσάφι τίνων λόγων
μικρὰ ἐλάχιστα κοχύλια
τῆς θάλασσας δίχως θεομηνία
στρογγυλές φουσαλίδες
δίχως ὑπόσταση
στὸν οὐρανὸ τῶν ζωντανῶν νερῶν
πεπρωμένα πῶς προσδεδεμένα
πεπρωμένα πῶς σπουδαῖα
ὦ ἀπέραντε προορισμέ μου.
Φυγαδευμένα πρόσωπα
πρόσωπα στὸ στήθος τῆς ὁμίχλης
πρόσωπα ἀποσυντεθειμένα ἀπ' τὰ σύννεφα
μέσα στὸν ἀέρα συγκινούμενα ἀπ' τὸν ἄνεμο
ὅλ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα ποὺ κρυσώνουν
ποὺ κλαῖνε
καὶ ποὺ παγώνουν
θαριὰ παγωμένα δάκρυα
ἀστραφτερά μου διαμάντια.

Μετάφραση: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Μέρα καὶ νύχτα σ' ὄργασμὸ
οἱ συναυλίες τζιτζικιῶν
στήν πυρωμένη γῆ
κι ὑπόδουλη στὸν ἥλιο.

Στὸ σῶμα τοῦ καλοκαιριοῦ
καυτὸ φιδοπουκάμισο
ὁ ἄλωνάρης μῆνας
π' ἀρχίζει στήν ἐξώπορτα
τ' Αὐγούστου ν' ἀποβάλει.

Κι ἀνασαιμιᾶς πλατύσκαλο
τῆς Παναγιᾶς ἡ μέρα
καθὼς παίρνει τὴ βόλτα του
ἀπότομα ὁ καιρὸς
καβάλα στὸ μελτέμι.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΗΓΑΔΙΩΤΗΣ

Ἀποκλεισμός...

(Διήγημα)

Ὁ Ἕνας τραβοῦσε τ' ἄλογο ἀπ' τὸ χαλινάρι καὶ τὸ χούγιαζε κι' ὁ Ἄλλος ἔσπρωχνε τὴν ταλίκια νὰ βγάλουν τὸν ἀνήφορο. Οἱ ρόδες κυλοῦσαν ἀργὰ - νοθρὰ κι' ἔτριζαν ἀπὸ τὸ βάρος καὶ τὸ χαλίκι τοῦ δρόμου. Μικρὸς ἦταν ὁ ἀνήφορος, μὰ τ' ἄλογο ἦταν κουρασμένο. Κουβαλοῦσε τρακόσιες ὀκάδες καλαμπόκι νὰ σωθεῖ τὸ χωριὸ ἀπ' τὸν ἀφανισμό. Τ' ἄλογο, ἔσερνε τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ τοῦ χωριοῦ. Κι' ὁ δόμος ποῦχε νὰ κάμει ἀκόμα δὲν ἦταν λίγος. Εἴκοσι τρία χιλιόμετρα ὡς τὴν πολιτεία. Ἐφτασαν στὸν κάμπο, στάθηκαν. Τ' ἄλογο φρούμαζε. Ἀφροὶ πέφταν ἀπ' τὸ στόμα του καὶ ὀμίχλη ξέβγαине ἀπ' τὰ ρουθοῦνια του... Τὸ ξέξεψαν. Τὸ σκούπισαν μὲ μάλλινο σκουτί, πού τῶχαν γιὰ στρωσίδι κι' ὕστερα τούρριξαν πάνω του ἓνα τιῆμα παλιάς «τσέργας» καὶ τὸ ἄφησαν νὰτσιπολογάει στὸν ὄχτο... Κάθισαν κι' αὐτοὶ νὰ ξεκουραστοῦν. Πρόεδρος τοῦ χωριοῦ ὁ Ἕνας. Δάσκαλος ὁ Ἄλλος. Ἀρχισαν νὰ στρίβουν τσιγάρο μὲ χοντροκομμένο καπνό, σὲ χαρτί γραφομηχανῆς. Ἄναψαν καὶ φούμαραν...

— Πέντε μέρες μὲ τὴ σημερινή - εἶπε ὁ πρόεδρος - καὶ μιὰ πού θέλουμε ἀκόμα ἔξι... κι' ἂν μᾶς πιάσει καὶ βροχή, δὲν ἔχουμε πού νὰ σταθοῦμε...

Ὁ Δάσκαλος σήκωσε τὰ μάτια πρὸς τὸν οὐρανό... Ἕνα μαῦρο καὶ ἀργοκίνητο σύννεφο, γαντζωμένο στὸ Ξηροβοῦνι, ἀπλωνόταν κατὰ τὸν Τόμαρο... «Δὲ θὰ τὴν ἀποφύγουμε...» εἶπε. Ὁ πρόεδρος ἀνίχνευε τὴ γύρω περιοχὴ, νὰ ἰδεῖ πού θὰ μαζευτοῦν... Δὲν ἔβλεπε πουθενά ἀπάγγειο, μήτε καὶ τσαρδί... Ἀνησυχοὶ κι' οἱ δυὸ τοὺς ἀνίχνευαν τὸν οὐρανὸ κι' ἄρχισε νὰ φωλιάζει ἡ ἀνησυχία μέσα τους...

Στὸν ἐρημότοπον ἐκείνον, μιὰ παράξενη κι' ἀλλόκοτη βούβαση ξαπλώθηκε σ' ὅλη τὴ γύρω πλάση... Τὰ δέντρα μὲ τὰ φύλλα τους κρεμασμένα κι' ἀκίνητα... Ὁ Αἶolos φυλάκισε τὸν ἄνεμο. Μήτε κουδουνάκι, μήτε γαυγίσμα σκύλου ἀκουγόταν. Ἄπνοια καὶ ἀκίνησία. Σὰ νὰ νεκρώθηκε ἡ φύση. Νὰ χάθηκε κάθε λογῆς ζωὴ στὸν κάμπο... Ἕνα κενὸ ἀγέρα, ζωῆς καὶ κάθε ὑπαρξῆς... Ἀνησυχία ἄρχισε νὰ κρυφотρώει καὶ τοὺς δυῶ... Γυρόφερναν τὰ μάτια τους, μήπως καὶ ξεπεταχτοῦν «ψωμοζήτες» καὶ τοὺς πᾶρουν τὸ καλαμπόκι... Δὲν ἔβλεπαν τίποτα... Νεκρὸς ὁ τόπος, ὅλος γύρω... Ψυχὴ ζωσα πουθενά... κουδοῦνι, σκυλί, μήτε... Κάποια μεγάλη ἀπορροφητικὴ μηχανή, ρούφηξε τὸν ἀγέρα καὶ βούβανε τὴν πλάση... Ὅλα στέκουν ἀκίνητα, θλιμμένα, ὥσὰν νὰ περμιένουν ἀναπόφευκτο τὸ τέλος των...

Τὸ ζῶο κᾶτιτσιπολογοῦσε... Δὲν ἀπομοκρυνόταν ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους... Πήγαινε πεντέξι μέτρα καὶ ξαναγύριζε... Ὑψωνε τὸ κεφάλι φορὲς - φορὲς καὶ μὲ τ' ἀφτιά στητά, ἐρευνοῦσε τὸν κάμπο καὶ τίς πλαγιὰς πού ἀναδιπλώνονται ἀπὸ περὰ ἀπ' τὸ μεγάλο λάκκο...

— Θύελλα θὰ ξεσπάσει... εἶπε ὁ δάσκαλος.

— Ναί, ναί. Αὐτὸ τὸ «ἀδειασμα» θὰ φέρει νερό. Πρόστεσε ὁ πρόεδρος. Ὁ λόκληρος ὁ οὐρανός, ἔπηξε ἀπὸ μαῦρα σύννεφα πού κρατιῶταν ἀπ' τίς κορυφὰς τῶν βουνῶν... Ἡ ἀνακατάταξη τελειώνει... Ὁ οὐρανὸς ἔκλεισε... Χαρακτηριστικὴ ἡ μυρουδιά τῆς μπόρας. Ὁ προπομπός. Τράβηξαν τὸ ζῶο κοντά τους. Αὐτὸ

δὲν ἔστεργε. Ξανάφυγε καὶ ὀδηγημένο ἀπὸ τὸ ἔνστικτό του, προχώρησε παραπέρα καὶ κόλλησε παρὰ ἄλλα στὸν ὑψηλὸν ὄχτο... Τοῦτοι δὲ βοήκων ἄλλη λύση. Ἐρριζαν πάνω ἀπ' τὰ σακκιά, κάτι κουρελοῦδες, πού τις εἶχαν γιὰ τὸν ὕπνο καὶ κάθησαν κάτω ἀπ' τὴν καρότσα...

Ἡ μπόρα ξέσπασε ἀπὸτομα. Σκίστηκαν οἱ οὐρανοί... θύμωσαν οἱ θεοὶ κατὰ τῶν ἀνθρώπων. Δεύτερο κατακλυσμὸ ξεκίνησαν... Μὲ τὸ τουλούμι ἔπεφτε τὸ νερό. Φλέγονταν ὁ οὐρανὸς ἀπ' τὶς ἀστραπές. Οἱ θρονιές ἐπαιρναν διάρχεια στὶς πλαγιές, μάκραναν τὸν ἦχο τους καὶ σκλήρηναν τὶς καρδιές τοῦ δασκάλου καὶ τοῦ προέδρου. Μετὰ ἀπὸ κάθε ἀστραπή καὶ θρονιή, κύτταξες καὶ ξεχώριζες νερένιους κρουνοὺς... Μυριάδες ἀλυσίδες νερένιες κατεβαίνουν κάθετα ἀταλάντευτες...

Οἱ κρουνοὶ δὲν ἔχουν τελειμὸ καὶ συνταιριάζονται σὲ τραγικὴ συμφωνία μὲ τὴ μάνητα τοῦ ὕγρου στοιχείου πὺν κατακυλοῦσε ἀπ' τὶς χαράδρες καὶ τὶς πλαγιές τοῦ γυμνοτόπου... Δέντρα κομμένα σὰν πρᾶσσα τὰ κουβαλοῦσε στὶς χαράδρες κι' ἐμοιαζαν σπασμένα κατάρτια κατασκαλισμένου καραβιοῦ... Πίσω ἀπ' τὰ δέντρα καὶ τὰ κλωνάρια πὺν κατεβάζει στὴ χαράδρα, κάτι ὄγκοι κυλοῦν... θυθίζονται καὶ ἀναφαίνονται... μπορεῖ καὶ ζῶα, μπορεῖ κι' ἄνθρωποι...

Ὁ οὐρανὸς ὁ γαλανός, πὺν ἄλλες φορὲς χαίρεται τὴ γῆ, τὴ φουντώνει, τὴ στολίζει μὲ ὁμορφιά καὶ ζωή!... Αὐτὸς ὁ ἴδιος σήμερα τὴ μάχεται νὰ τὴν ξεθεμελιώσει, νὰ τὴν καταποντίσει... Καὶ ρίχνει νερό. Νερό ποτάμι... νερό κατακλυσμὸ... Πέρα στὴν ἄλλη πλαγιά, ἓνας βράχος μεγάλος ξεκολλήθηκε κι' ἔπεσε κάτω στὸ λάκκο μὲ τρομαχτικὸ πλατάγισμα κι' ἀνάγκασε τὸ ρέμα ν' ἀλλάξει δρόμο, νὰ βγεῖ στὶς δυὸ στάνες καὶ ὥρμησε ὕστερα καὶ ξήλωσε μαντριὰ καὶ καλύβια!...

Ὅλο αὐτὸ τὸ ξαφνικὸ καὶ τραγικὸ θέαμα, τοὺς κρατοῦσε σὲ ἔνταση. Ἐνα δέος τοὺς κατέλαβε, βλέποντας τούτῃ τὴ νεροκαταστροφή. Μὰ σὰν τὸ μάτι πλανήθηκε γύρω, στράφηκε ὕστερα στὴ δική τους κατάσταση... Μιά κρυάδα ἔπιασε τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ κάρρο σκέπαστρο... Θολές, ἀνέβαιναν, μέσα τους οἱ σκέψεις... Εἶχαν στρυμωχτεῖ κάτω ἀπ' τὸ κάρρο, κουκουλωμένοι μὲ παλιόρρουχα καὶ κύτταξαν τὴ μεγάλη χαράδρα ἀπ' τὴν ὁποίαν ἔρχονταν ὡς τ' ἀφτιά τους ἡ καταστροφή, σὰν θρῆνος γοερός!...

Ὅργη στὴν ἀρχή... Ἀπογοήτευση ὕστερα, ἦρθε καὶ βάρανε τὸ στήθος τους! Ἐβλεπαν ὀργισμένο Ἀμαζόνιο νὰ κατακυλάει καὶ νὰ σαρώνει κάθε ἀντίσταση, δέντρων καὶ βράχων...

Ἀρχισαν νὰ χάνουν τὴν αἴσθηση τοῦ κόσμου τοῦ ἐπίγειου, τῆς γῆς, τοῦ δέντρου, τοῦ πουλιοῦ... Βρίσκονται σ' ἓναν κόσμον ἄλλον... Διαφορετικὸν μὲ σκέπη κι' ἀπαντοχὴ τους τούτῃ τὴν καρότσα...

Τὸ νερὸ πότισε τὰ τσόλια ποῦχαν πάνω τους, τὰ διαπέρασε, ὑγραίνει τὸ κορμὶ τους κι' ἀρχίζει νὰ κυλάει στὴν αὐλακία τῆς ραχοκοκαλιάς των καὶ νὰ γλυστράει, ἀργοπορώντας, ὅσο νὰ διαποτίσει καὶ τ' ἄλλα ἐσώρρουχα... Ἐχουν ἀποκλειστεί στὸ νερό, ἀπὸ σκέψη, ἀπ' τὴ ζωὴ κι' ἀπὸ τὴ γῆ... Καινούργια ἰδρόβια πλάσματα... Νερὸ παντοῦ!... πνίγονται ἀπ' τὸ νερὸ κι' ὅμως καίγονται... Τὸ λαρυγγί τους ξεράθηκε. Κάτι καφτὸ αἰσθάνονται στὸ στήθος τους ν' ἀνεβαίνει... Ἐνας κόμπος σταμάτησε στὸ λαιμὸ κι' οὔτε νὰ τὸν καταπιεῖν μποροῦν, οὔτε καὶ νὰ τὸν ξεράσουν... Τὸ καλαμπόκι μούσκεψε. Τὸ νερὸ βγήκε στὸν πάτο τοῦ σανιδώματος κι' ἔφευγε ἀπ' τὶς ραφές του, ὅπως τὸ κρασί ἀπ' τὴ σκισμένη δόγα τοῦ βαρελιοῦ. Μουσκεφτήκαν ἀπ' τὶς κἀνουλες πὺν τρέχουν, ἄλλες στὸ κεφάλι, ἄλλες στὶς πλάτες, στὸ λαιμὸ, στὰ πόδια... Νερό. Νερὸ κατὰρα καὶ βαραίνει τὴ γῆ καὶ πνίγει τοὺς ζωντανούς οργανισμούς... Τὸ μυαλό τους ὅμως δὲ σταμάτησε... Οὔτε κι' ἡ Ζωή... Καὶ σ' αὐτὸ τὸ νερὸ πὺν εἶναι κατὰρα σήμερα, ὑπάρχει... Κι' ἀπ' αὐτὸ πιθανὸν νὰ ξεκίνησε ἡ Ζωή!...

Ὁ δάσκαλος, ὁ Θύμιος, ἔγειρε κι' ἀκούμπησε τὸ κεφάλι στὸ χέρι του... Τὸ νερὸ ἔπεφτε στὸ πρόσωπο... Κάλυψε τ' ἄφτι μὲ τ' ἀριστερό του καὶ βύθισε τὴ σκέψη του στὴν πραγματικότητα: Τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως εἶναι ἰσχυρά... Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀγριώτεροι τῆς φύσεως!... Στενεύουν αὐτὸν τὸν τόπο καὶ θανατώνουν τοὺς φτωχοὺς ποὺ δὲν φταίνε... Αὐτοὺς ποὺ λαδώνουν τὸ μοιποτόψωμο μὲ τὸν ἰδρώτα τους... ὁ ἀδύνατος πεθαίνει. Πνίγεται στὸ δρόμο... Πεινάωωωω!... ἡ συνταρακτικὴ κραυγὴ του... Κι' οἱ Μεγάλοι τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ 1916—1917 πάνω στὰ πολεμικὰ καράβια αἰσθάνονταν χαρά, γιατί ὅσο περισφίγγουν τὸ φτωχὸ λαό, τόσο καὶ τὸν ἀναγκάζουν νὰ πλησιάσει πρὸς αὐτοὺς. Νὰ ἐγκαταλείψει τὴν οὐδενερότητά του... Ἕνας λαὸς ποὺ δὲ χόρτασε ψωμί... Μὲ τὸ κράτος του ἀποκλεισμένο ἀπ' τὴ θάλασσα, τοῦ τὸ στεροῦνε, ποὺ σὰν λείπει αὐτό... λείπουν ὅλα. Θέλουν νὰ τὸν μεταβάλουν σὲ ὑποτακτικό... Νὰ σέρνεται ὅπου τὸν σέρνουν. Μεγάλο καὶ ἐπαίσχυντο ὄπλο ἡ στέρηση τοῦ ἐπιούσιου!... Τοῦτοι οἱ ἄνθρωποι τῆς μικρῆς χώρας εἶναι παράξενοι. Ἀντρειώνονται σὲ κάθε φαρμακερὴ κρίση... Δὲ λυγίζουν. Δὲ σκίθουν τὸ κεφάλι... Πεθαίνουν ἀλλὰ δὲν ὑποκύπτουν. Τέτοιες σκέψεις προβαίνουν μέσα τους τίς μαῦρες μέρες τῆς ζωῆς, ὅπως τοῦτες τίς δραματικὰς ὥρες, τοῦ προέδρου καὶ τοῦ δασκάλου, αὐτῶν τῶν ταπεινῶν στυλὸν τῆς Ζωῆς καὶ τῆς Πατρίδας...

Ἀπ' ὅλα τὰ μέλη τοῦ κορμιοῦ τους τρέχουν νερά κι' ὅλο τὸ σῶμα τους φλέγεται... Εἶναι ἡ ἀντίδρασή του νὰ κρατηθεῖ καὶ νὰ κρατήσει τοὺς ἄλλους ποὺ τοὺς περιμένουν... Ἀπείραχτο καὶ ἄβλαβο ἀκόμα παραμένει τὸ «ἐ σ ω τ ε ρ ι κ ὸ» ἐκεῖνο ποὺ δίνει διαταγὴ ὅταν ὑπάρχει ἀνάγκη καὶ σὰν λείπει αὐτὴ ἡ ἀνάγκη τῆς Ζωῆς, τότε μεταβάλλει τὰ ὄνειρα σὲ πραγματικότητα!

Μὰ τώρα τοῦτῃ τὴν ἀναπάντεχη μέρα, δὲν ξελαγαρίζει μιὰ λύση σωστικὴ... Τὸ χουν ἐπηρεάσει ὅλες οἱ εἰκόνες τῆς καταστροφῆς καὶ μένει ναοκωμένο, μὴ μπορῶντας νὰ δώσει μιὰ λύση, μιὰ ὅποια ὥθηση ποὺ ὀδηγεῖ στὴ Ζωή!...

Ὅπως ἀπότομα ξέσπασε αὐτὴ ἡ πρωτόφαντη μπόρα, ἔτσι καὶ ἀπότομα τέλειωσε ἡ κατακλυσμιαία νεροποντὴ. Ὁ ἥλιος πρόβαλε ὁλοκάθαρος κι' ἐλπιδοφόρος. Οἱ δυὸ ἄντρες στράγγιξαν ὅσο μπόρεσαν τὰ ροῦχα τους. Πῆραν τ' ἄλλο, τὸ ζέψανε καὶ ξεκίνησαν...

Σ' ὅλο τὸ δρόμο δὲ μιλοῦσαν... Τὸ μυαλό τους, τοὺς πιλάτευε... Ὁραία ἡ προσπάθειά τους. Σήκωσαν κι' Αὐτοὶ τὸ «σταυρό» τους ποὺ σημαδεύει τὴ Ζωὴ καὶ καταξιώνει τὸν ἄνθρωπο. Οἱ Μάρτυρες, γίνονται εὐεργέτες. Ἐφτασαν στὴν πόλη. Παρέδωσαν στὴν ἐπιτροπὴ τὸ καλαμπόκι καὶ τὸ κορμί τους στὸ στρώμα ποὺ τόλυνε ὁ πυρετός. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποὺ νὰ βρεθοῦνε φάρμακα γιὰ τὴ διπλὴ πνευμονία... Ὁ δάσκαλος ἀδύναμος κι' ἀσθενικὸς ὑπέκνυψε, ἐνῶ ὁ πρόεδρος, ἀπὸ γερὸ ποσταδὶ καὶ συνηθισμένος στὶς μπόρες τοῦ χειμῶνα καὶ τῆς ἄνοιξης, ἄνθεξε. Τὸν ἔλυνε ὁ πυρετός σαράντα μέρες, μὰ γλύτωσε.

Τοῦ Ἄλλου ποὺ ἔφυγε, τὰ ὀρφανὰ του, ἀποζητοῦν τὸν πατέρα τους... Ἀκατανίκητος Αὐτός ὁ πόθος τὰ ὠθεῖ καὶ πλησιάζουν τὸ Γέρο - Σπύρο καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ τοὺς διηγηθεῖ κεῖνη τὴν πορεία τους ἀπ' τὴν ὁποία πέθανε ὁ Πατέρας τους... Κάθε φορὰ ποὺ τὸν ἔβλεπαν νὰ κάθεται ἀκουμπώντας τίς πλάτες του στὸν κορμὸ τῆς κορομηλιάς καὶ νὰ φουμαίνει, νάσου καὶ τὰ ὀρφανὰ... Πλησίαζαν ἡσυχὰ καὶ βουβά. Κάθονταν καὶ τὰ δύο παραδίπλα του χωρὶς μιλιὰ... Τὸν κύτταζαν... Μὲ τὴ φαντασία τους στὸ πρόσωπό του, ὁ μεγαλύτερος ὁ Γιάγκος, ἔβλεπε τὴ μορφή τοῦ Πατέρα του... Ὁ Γέρος τὰ κύτταζε μιὰ, δυό... κι' ἄρχιζε τὴν ἰδίαν ἱστορίαν τὸ πῶς γύρισαν μὲ τὸ θεοπόντι... «Ἕνα θέλω ἀκόμα νὰ πατήσω τὸ κατοστάρι: Ἐκεῖ πάνω, κι' ἔδειξε μὲ τὸ χέρι, θὰ τὰ πῶ ὅλα...». Τὰ παιδιὰ κύτταζαν τὸν οὐρανό... «Οἱ ἄνθρωποι ποὺ χάνονται γιὰ τοὺς ἄλλους, ναί, δὲν πε-

θαίνουν...». Τὰ παιδιά ἀλλήλοκυντάχτηκαν... Ὁ Γέρος σκάλιζε μὲ τὸ μπα-
στοῦνι αὐλάκι στὰ χόρτα... Τὴ συλλογὴ τοῦ ἔσκαβε... Κι' ἄρχισε: «Τὰ μεγάλα
Κράτη, δὲν ἔχουν μεγάλους ἄντρες. Τοῦτοι ποὺ τὰ κουμαντάρουν εἶναι μικροί...
Στενεύουν τὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ τοὺς ἄλλους παραπέρα... Αὐτοὺς τοὺς θέλουν
γιὰ παραγέμισμα, γιὰ τὴ μπούκα, στὴ χαλάστρα... Νὰ χαθεῖ ὁ κόσμος ὅλος...
Νὰ μείνουν αὐτοί... Οἱ Τέτοιοι ὅμως καὶ ποὺ ζωντανοί, εἶναι πεθαμένοι, ἐνῶ ὁ
Πατέρας σας θὰ ζῇ αἰώνια, γιατί κράτησε στὴ Ζωὴ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ χωριοῦ
μας. Ἐσεῖς... τὰ παιδιά, Ἐκείνου, νὰ εἴστε ὑπερήφανα γιὰ τὸ γονιό σας... Θὰ
φύγω κι ἐγώ, δὲ μένει κανένας ἐδῶ. Μένουν ὅμως τὰ ἔργα τοῦ καθενὸς μας, μικρὰ
ἢ μεγάλα, ἄσχετο. Μὰ τὸ μεγαλύτερο εἶναι νὰ θυσιάζεται κανεὶς γιὰ τοὺς Ἄλ-
λους. Κι' Ὅποιος θυσιάζεται δὲ χάνεται... Ἀποθνήσκει, ναί, μὰ ζῇ, ἡ μνήμη του
πολλὰ - πολλὰ χρόνια. Καὶ σεῖς νὰ τὸν ἀγαπᾶτε διπλᾶ γιατί θυσιάστηκε γιὰ τοὺς
Ἄλλους. Ὁμοιάζει Ἀ ὕ τ ὁ ς μὲ τὴν ἀναμμένη λαμπάδα ποὺ φωτίζει καὶ θερμαίνει
τοὺς Ἄλλους καὶ ποὺ δὲ σῶνεται...». Γύρισε τὰ κύτταξε καὶ εἶπε: «Πᾶμε τώρα...
χαλήπωσε... ματαπάλι αὐριο, τὰ λέμε...».

Πρωῖ - πρωῖ τὴν ἄλλη μέρα, χτυποῦσε ἡ καμπάνα τοῦ χωριοῦ πένθιμα. Ὁ
Πρόεδρος αἰσθάνθηκε πόνο στὸν ἀριστερὸ μαστό. Κατάλαβε. Ἐρχεται εἶπε στὴ
Γριά του... καὶ ἄρθρωσε μόλις ἀκουόμενος: Μὲ περιμένει ὁ Δάσκαλος! Κι' ἔ-
σθησε. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐπομένης ἐγινε ἡ κηδεῖα του. Δὲν ἔμεινε ψυχὴ στὰ σπίτια
τοῦ χωριοῦ. Τὴν ὥρα ποὺ τὸν ξεπροβόδιζαν ἀπ' τὴν ἐκκλησίᾳ γιὰ τὴν τελευταία
κατοικία του, θορήνος συγκλονιστικὸς τὸν συνώδευε...

Τὰ ὄρφανὰ τοῦ Δασκάλου, μὲ λαμπάδες ἀναμμένες, ἀκολουθοῦσαν τὸ φέρετρο,
ἕνας ἀπὸ κάθε πλευρά, κλαίγοντας. Κατέβασαν τὸ φέρετρο στὸν τάφο καὶ κραυγὲς
μοιρολογιοῦ ξεβγήκαν ἀπ' τὸν πληθὸς ποὺ στέκονταν γύρω στὸν ἀνοιχτὸ τάφο. Οἱ
Οἱ ἄνθρωποι ἔσκυβαν ἔπαιρναν χῶμα καὶ τόρριχναν μὲ τὴν κραυγὴ: Αἰωνία Σου
ἡ μνήμη...

Τὸ βράδυ τὰ παιδιά Γιάγκος καὶ Λάκης, δὲ μπορούσαν νὰ κλείσουν μάτι. Ἡ
Μανούλα τους γνῶριζε τὴν τρικυμία τους καὶ τὰ παρακολουθοῦσε ἀπ' τὴν ἄλλη γω-
νιά. Ἀνασηκώθηκε ὁ μικρός, διπλώθηκε πάνω στὸ Γιάγκο καὶ τοῦπε:

— Καὶ τώρα ποῖς θὰ μιλάει γιὰ τὸν Πατέρα μας;

— Κανένας. Ἀπάντησε Ἐκεῖνος.

— Ἐγὼ θέλω νὰ μοῦ πεῖς πολλὰ γιὰ τὸν Πατέρα... Ἐσὺ ἦσουν μεγάλος
καὶ τὸν θυμᾶσαι καλά...

Ἡ μητέρα τους ἀπ' τὴν ἄλλη γωνιά, καίγονταν ἀκούγοντας τὸ Γιάγκο νὰ
ζωντανεύει τὸν Πατέρα τους στὸν μικρότερον. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ... Ἀμέ-
τηρες φορὲς ὁ Γιάγκος περιέγραψε τὸν Πατέρα του στὸν ἀδερφό του. Τὸ περίεργο
γεγονός, εἶναι ποὺ καὶ τώρα, ἄντρες πιά, μὲ παιδιά κι' ἐγγόνια, σὰ βρεθοῦνε μα-
κριὰ ἀπὸ μάτι καὶ ἀφτί, στοὺς Τζουκαλάδες ἢ στ' ἀμπέλι ἢ στοῦ Ὁρφανιάκου ἢ
στὸν Κούδελα, μακριὰ ἀπὸ παρουσίᾳ ἀνθρώπου, ξαναρέχεται ἡ μνήμη ζωντανὴ καὶ
περιγράφει ὁ Μεγάλος τὸν Πατέρα του στὸν ἀδελφό του, ἄντρα πιά, καὶ ξαναβλέπει
τὸ γονιό του ὁ κ. Λάκης καθὼς τὸν παριστάνει κι' ὅλας ὁ Γιάγκος.

— Πέρασε δύσκολα, πολὺ δύσκολα χρόνια, εἶπε ὁ Γιάγκος.

— Ἡ μεγαλύτερη κι' ἀθεράπτευτη δυσκολία εἶναι «τὸ ΚΕΝΟ» ποὺ κουβαλᾶω
μέσα μου, χρόνια καὶ χρόνια τώρα. Εἶναι πληγὴ ποὺ δὲν κλείνει...

Ξέρεις τί θὰ πεῖ νὰ μὴ γνωρίσεις τὸν Πατέρα σου;... Εἶσαι εὐτυχισμένος
ἀδερφέ μου ποὺ ἔζησες μαζί του...

— Τὸ ἴδιο λέω καὶ γὼ γιὰ Σένα ποὺ δὲν τὸν γνωρίσες!!!!...

ΛΕΥΤΕΡΙΑ

Αὐτὸ τὸ ντελικάτο ἀγόρι,
 μὲ τὸ χαμόγελο καὶ τ' ὄραμα στὰ μάτια,
 π' ἀνέμιζε τὰ χέρια του ψηλὰ
 χουφτιάζοντας τὸν ἥλιο,
 κρατώντας ἓνα λουλούδι στ' ἀδύναμο χέρι,
 φώναξε μὲ τὸν ἐνθουσιασμό
 καὶ τὴ φλόγα τῆς νιότης,
 λευτεριά, λευτεριά!
 Κι' ὕστερα,
 ὁ ἥλιος ράγισε,
 γίνεκε μιὰ κατακκόκινη λαβωματιὰ κατὰστηθα τοῦ οὐρανοῦ,
 τοῦ λουλουδιοῦ τὰ πέταλα σκορπίσανε,
 κι' ὁ νιός,
 ποὺ μοίραζε στ' ἀδελφία του τὸν ἥλιο
 ἔπεσε κρατώντας σφιχτὰ στὰ ξυλιασμένα δάχτυλα
 τὴ δακρυσμένη ἀνοιξη
 καὶ τὴν ἐκφραση τῆς λέξης συμπυκνωμένη
 στ' ἀκίνητα μάτια
 ποὺ κοίταγαν παγωγένα στὸν οὐρανό.

Καὶ τὸ παιδὶ μὲ τὸ χαμόγελο
 καὶ τ' ὄραμα στὰ μάτια,
 ποὺ μοίραζε στ' ἀδελφία του τὸν ἥλιο
 ἔγινε ἀχὸς καὶ θρῆνος μέσα μας,
 ρομφαία ὀργισμένη.

ΦΩΚΙΩΝ Ι. ΚΑΨΑΛΗΣ

ΙΠΠΩΝΑΣ Ο ΕΦΕΣΙΟΣ

Ἀπὸ τὴν Ἐφεσο, θὰ φύγαμε μαζί, Ἰππώνακτε
 Θὰ πήγαμε μαζί, ὥς φαίνεται, γιὰ τὶς Κλαζομενές
 Τὴν Τυραννία ν' ἀποφύγουμε, τὴν φτώχεια καὶ τὴν θλίψη...

Τυφλὸς ὁ Πλούτος, μοῦλεγες Ἰππώνακτε,
 παράπονο πικρὸ ἢ Ἐξορία
 Μὰ γιὰ τὴν Τέχνη καὶ τὸ Πνεῦμα, μιὰ τέτοια,
 θᾶξιζε, Θυσία!!

Ἄς ἦτανε, οἱ στίχοι μας, χωλίamboι θλιμμένοι
 Ὁ Ἀνάνιος, τοὺς ἔχει κάμει ἔτσι,
 Ἐφέσιε φίλε μου,
 Σπονδεῖο νᾶχουνε, στὴν ἔκτη θέση τοὺς
 καὶ νὰ χωλαίνουν...
 Τὴν Λευτεριά. σὰν τραγουδοῦν, στὴ Σ κ έ ψ η,
 τί τοὺς μέλλει;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

ΕΓΩ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΦΟΣΙΩΣΗ

I

Εἶναι δικό σου αὐτὸ τὸ βράδυ,
αὐτὴ ἡ μυρωδιὰ τοῦ πλήθους ποὺ πάει νὰ ξαποστάσει.
Εἶναι δικό σου αὐτὸ τὸ ποτάμι, αὐτὸ τὸ τραῖνο,
εἶναι δικιά σου αὐτὴ ἡ στιγμή,
αὐτὴ ἡ ἥσυχη φωνὴ ποὺ χορεύει μέσα σου,
εἶναι δικιά σου αὐτὴ ἡ λέξη: συντροφικότητα...

II

Στοχάσου τὰ παιδιὰ ποὺ στενάζουν στὶς φυλακές,
τὰ δέντρα ποὺ ἔγιναν ἀγκώνες καὶ μᾶς τύλιξαν.
Στοχάσου πόσες στιγμές σου πῆγαν χαμένες,
ὅπως τὰ πρωινὰ τηλεφωνήματα, ποὺ ἔμειναν στὴ μέση,
ἢ πόσες φορὲς εἶπες: «μ' ἀρέσει αὐτὴ ἡ θάλασσα»
ἢ «μ' ἀρέσει αὐτὴ ἡ φωτογραφία».

III

Μερικὲς φορὲς θέλησα ν' ἀγγίξω τὸ χαμόγελό σου,
σοῦ χάρισα δυὸ -τρεῖς φωτογραφίες καὶ φύλαξα μιὰ θάλασσα
νὰ ῥχεσαι νὰ κολυμπᾷς τὰ βράδυα.

IV

Ἡ ἀφοσίωση περπατᾷ.
Σ' ἓνα πάρκο στεγνώνει τὰ μάτια της,
ξαπλώνει ἀνάμεσα στοὺς στήμονες καὶ προσεύχεται.
Ἡ ἀφοσίωση στίβει τὰ σύννεφα,
καμαρώνει ὅλα τὰ ψάρια ποὺ κολυμποῦν στὰ μάτια σου
καὶ προσεύχεται ξανὰ καθὼς μ' ἀνιχνεύει.

V

Ὁ κόσμος μὲ τραβάει, μοῦ ἀνοίγει τὰ μάτια,
λεπίδες κι ἀμετανόητοι συνθλίβουν τὴ μνήμη μου,
ὁ καιρὸς ἀπειλητικὰ στιγματίζει τὴ βιολογία μου,
ἡ ἀφοσίωσή μου ὅμως γιὰ σένα
κάνει τοὺς δρόμους νὰ γεμίζουν κορδέλλες,
ἀπὸ χρώματα, ἀπὸ χέρια ποὺ μὲ σηκώνουν
ψηλά, ν' ἀγναντέψω τὸν γυρισμό σου,
ν' ἀγναντέψω τὸ στήθος σου
καὶ τοὺς ἀτέλειωτους πίδακες τῆς χαρᾶς.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

(Διήγημα)

Ἐκείνη τὴν ὥρα, ἀπόμεινα μονάχα μὲ λίγη στάχτη, κάτω ἀπὸ κάτι σύγνεφα καίμενα, ποὺ στήνονταν ὀρθία γύρω - γύρω. Κι' ἓνα ὄνειρο θαμπό, ποὺ ἀνακάτωνε τὶς σκέψεις μου σ' ἓνα τοπίο ἀκαθόριστο καὶ μακρυνό. Ἐσχομιμένος ἀπ' τοὺς δρόμους, ποὺ μ' ἔφεραν ὡς ἐδῶ, ἔνοιωθα νὰ εἶμαι χωρὶς μνήμη, ἓνας ἀσκητὴς ποὺ βρέθηκε στὴ μέση τῆς ἐρήμου, ὕστερ' ἀπὸ κάποιο ναυάγιο. Τὰ χτίρια τῆς πολιτείας εἴταν ἔρημα, μὲ ἀνοιχτὰ παράθυρα καὶ ξηρὲς κληματαργιές, ποὺ κρέμονταν ἀπ' τὶς στέγες. Καὶ μιὰ πεδιάδα, ποὺ ἄγγιζε τὸν οὐρανὸ στὶς ἄκρες τῆς, μ' ἓναν φωτογράφο στὴν ἄδεια πλατεία νὰ καρτερεῖ πίσω ἀπὸ ἓνα παρατηγμένο ἥρωο. Αὐτὰ εἴταν ὅλος ὁ κόσμος ποὺ εἶχε ἀπομείνει, δυὸ μέρες μετὰ τὸν ἀφοπλισμὸ μας, κάπου στὸν κάμπο τῆς Θεσσαλίας. Καὶ μόνο στὶς ἐνέδρες, ἔμειναν οἱ νεκροὶ μας ἀντάρτες, νὰ φυλάγουν πάντα, τὸ πέρασμα τῶν Γερμανῶν, χωρὶς χρόνο καὶ χωρὶς ταπείνωση, μ' ἓνα ἀστέρι πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τους. Ἐνῶ, πάνω ἀπ' τὴ γῆ, κρέμονταν τὸ νύχτωμα, ἀκίνητο.

— Ἡ ἔκλειψη θὰ κρατήσει, θὰ κρατήσει αἰῶνες... Κι' ἐμεῖς πρέπει νὰ γυρῖσουμε ξανά... Ἐίμαστε αὐτοὶ ποὺ ἔζησαν ἀπ' τὸν κατακλυσμὸ. Νὰ τὸ ξέρεις. Καὶ δὲν ἔχουμε ἓνα περιστέρι μ' ἓναν κλάδον ἐλαίας, ἀγαπητέ μου ποὺ τραγοῦδῃσες τὴν «λευτεριά οὐράνιο δῶρο...».

Εἶπα σ' ἓναν ἀμίλητο σύντροφο, ποὺ ἦρθε, πατώντας στὸ κενό, καὶ στάθηκε δίπλα μου. Τὸν εἶδα νὰ μετράει κάτι ἀνάερα σχήματα ποὺ ἔκαναν οἱ λευκὲς πάνω ἀπ' τὶς στέγες... Ἐκεῖνα τ' ἀποδημητικὰ εἶχαν μείνει στὸν κάμπο, μαζὶ μ' ἓνα σύγνεφο, φορτωμένο χρώματα καὶ πικρὴ μοναξιά.

— Νοιώθω νὰ ἔχω στὰ χέρια μου ἓνα καμένο δάσος.

Ἀπάντησε, χωρὶς νὰ μὲ κοιτάξει. Καὶ φαίνονταν νὰ περιμένει, ἀμίλητος πάντα, κάτι ἀπὸνα φῶς μακρυνό, κρατώντας ἓνα κλωναράκι χλωρὸ μὲ δυὸ - τρία ἀνθάκια. Εἴταν ψηλὸς καὶ λεπτός, ἐνῶ στὸ μέτωπό του κάθονταν μιὰ χαλασμένη περηφάνεια.

— Πῶς νὰ γυρῖσουμε στὴν πατρίδα... Τί νὰ ποῦμε γι' αὐτοὺς ποὺ δὲν θάρθουν ν' ἀνοίξουν τὴν αὐλόπορτα τοῦ σπιτιοῦ τους;... Τί κάναμε τὰ τραγοῦδια... Τί κάναμε τὶς ὑποσχέσεις νὰ γυρῖσουμε ὅταν ὁ κόσμος θὰ γίνεи καλύτερος;... Τώρα, δίχως ὄπλα καὶ ὄνειρα... Πῶς νὰ γυρῖσουμε;

— Τὰ ἐξαγοράσαμε!

— Μὲ αὐτὲς τὶς στάχτες;

— Καὶ μ' ἐκεῖνα τ' ἀποδημητικὰ στὸν κάμπο... Νὰ τὸ ξέρεις. Εἴμαστε στὴν ἄκρη ἀπὸναν δρόμο ποὺ δὲν βγάζει πουθενά.

— Κι' ὕστερα, τί θὰ ποῦμε σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ ἔρθουν;

Εἰπώθηκαν αὐτὲς οἱ λέξεις, ἀπὸ μόνες τους. Γιὰ μιὰ στιγμὴ, ὁμοιάζαμε ἀπολιθωμένοι, καθὼς ἔκλειναν τὰ σύγνεφα τὸν λιγιστὸν ὀρίζοντα, πίσω ἀπ' τὴν πολιτεία.

Τότε, φάνηκαν δυο φάλαγγες από ἔφγους πού εἶχαν καστανά μάτια καί κόμη δεμένη μὲ ἀγράμπελη, νὰ βαδίζουν παραταγμένοι, ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ καί, στὶς ἄκρες τοῦ δρόμου. Στὸ βάθος, ἓνα γλαυκὸ ξέφωτο, ἀνοίγεν ἓνα στεφάνι πάνω ἀπ' τὴ γῆ, νὰ εἶναι σταματημένο.

Ὁ φωτογράφος φάνηκε νὰ ἔρχεται μὲς' ἀπὸνα χάος, ἔρημος καὶ ξερακιανός. Κι' ἓνας ἄλλος ἀντάρτης, πού δὲν τὸν εἶχαμε προσέξει, δοκίμαζε νὰ ξηλώσει τὶς τραβέρσες ἀπ' τὶς γραμμὲς τοῦ τραίνου. Θυμίσθηκα τὸν ξανθὸ μας πολυβολητὴ πού περιμένε νὰ βάλει γαρύφαλα στὴν κάννη τοῦ πολυβόλου του. Καὶ τὰ παιδάκια τοῦ σχολείου πού ὀνειρεῦνταν νὰ κυλήσει τὸ φεγγάρι στὸν κάμπο, σὰν βωδάμαξα.

— Θὰ μπορέσεις;... Οἱ τραβέρσες πρέπει νὰ μποῦν ξανὰ στὶς γραμμὲς...
Γιὰ δοκίμασε.

Εἶπε ὁ ἀντάρτης. Κι' ἔγινεν ἓνας περιλειπόμενος, χωρὶς ὅπλα καὶ χωρὶς ὄνειρα, πού γύριζε ἀπὸ κάποια πολύχρονη αἰχμαλωσία. Θύμιζε τὸ τέλος τοῦ κατακλισμοῦ.

— Περιμένω νὰ ἔρθει ἡ περιστέρᾳ μὲ τὸν κλάδον ἐλαίας... Πῶς νὰ ἀρχίσω μὲς' ἀπὸ τούτη τὴν καμένη σκηνογραφία!

Μονολόγησα. Καὶ δὲν εἶχα νὰ πῶ τίποτ' ἄλλο.

— Ὅσοι ἀπομείναμε, θὰ φτιάξουμε ξανὰ αὐτὲς τὶς τραβέρσες... Νὰ τὸ θυμηθεῖς. Σ' αὐτὲς θ' ἀνταμώσουμε, χωρὶς ἱστορία, μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο... Ἡ ἐκλειψὶς τοῦτη εἶναι δική μας.

— Ξανάπε, πίσω ἀπὸνα βουνὸ γυάλινο, πού χάνονταν στὸν κάμπο. Παρέκει, ὁ φωτογράφος φάνταζε νὰ εἶναι πάντα στὴν ἄκρη τοῦ χάους, ἀκίνητος, ἐνῶ μιὰ ὁμάδα Γερμανοὶ περνοῦσαν σκυφοὶ κι' ἀκροβολίζονταν ἀπέναντί μας. Προχωροῦσαν, ἓνας - ἓνας, μ' ἐκεῖνα τὰ μυδράλια πού τοὺς εἶχαμε πάρει σὲ κάποια ἐνέδρα σὲ φωμωμένα σάχια, τὸν Αὐγούστο. Ἐκεῖ ἀφήσαμε τὸν ξανθὸ μας πολυβολητὴ νὰ ὀνειρεύεται νὰ βάλει κάποτε γαρύφαλα στὴν κάννη τοῦ πολυβόλου του.

Καί, σὲ μιὰ στιγμὴ μονάχα, κατέβηκε ὁ ἥλιος ὅμοιος μὲ ἄλωνι, κυλώντας πάνω στὶς παλιγιὲς ἐκείνου τοῦ γυάλινου βουνοῦ, μ' ἓνα φῶς πού δὲν ζέσταινε. Ἀπ' τὸν οὐρανὸ ἔπεφε μιὰ θλίψη, γιομάτη μοναξιά.

Τίποτ' ἄλλο. Μονάχα λίγα φύλλα αἰωροῦνταν, κάτω ἀπὸ μιὰ καταχνιὰ πού ἔστρωνε τὸν κάμπο.

— Θὰ εἶναι ὁ κότινος;

Ἀναρωτήθηκεν ἓνα μελαμψὸ παιδί πού φάνηκε νὰ ἔρχεται ἀπὸ κάποια ἔρημη στράτα. Καὶ δὲν ἀπάντησε κανέννας. Ὅλοι περιμέναμε κάτι πού θὰ ξεκινοῦσε ἀπὸ κεῖνο τὸ γυάλινο βουνό.

— Τὸν ἀγώνα τετέλεκας... τοὺς κανόνες τετήρηκας...

Θύμισε τὸν ἀπόστολο Παῦλο, ἓνας ἄλλος ἀντάρτης, ἰδρωμένος καὶ κατάκοπος, σάμπως νὰ περπατοῦσε χρόνια.

— ...Νῦν, ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος.

Πήγα ν' ἀποσώσω, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω. Τότε, ὁ ξανθὸς μας πολυβολητὴς γέλασε ἄχνα, κάτω ἀπ' τὸν ἴσκιο μιᾶς φτωχῆς ἐλιάς. Κι' ἐγὼ φαντάστηκα τὰ γαρύφαλα νὰ φυτρώνουν στὴν κάννη τοῦ πολυβόλου του, κρατώντας στὰ φύλλα τους δυο σταγόνες δροσούλα, ὅμοια μὲ δάκρυα.

— Περιμένω τὰ ὄρφανὰ τῆς πατρίδας νὰ στεφανώσουν αὐτὸ τὸ ἥρωο στὴν ἄδεια πλατεῖα... Δυο σειρὲς λευὰ παιδάκια μ' ἓνα πελώριο στεφάνι στ' ἀδύνατα χεράκια τους, ἐνῶ γύρω - γύρω θὰ σηκώνονται οἱ πεσμένες κληματαργιὲς στὶς στέγες... Κι' ὕστερα, ἡ φωνή τους θὰ καταχνίαιζε μέσα σ' ἓνα πηγᾶδι βαθύ, γιομάτο νερό.

Συμπλήρωσε, μ' ἓναν χαιρετισμό.

— Τί ἀπόμεινε ἀπ' τὴν πατρίδα;

Ἀναρωτήθηκε ὁ λιγνὸς ἀντάρτης. Καὶ μὲ κοίταξε στὰ μάτια.

— Ἡ στάχτη ἀπ' τὸ καμένο δάσος... Καὶ λίγα ὄνειρα γιὰ τὸ προσκέφαλο τῶν μοναχῶν.

Ἀπάντησε ὁ φωτογράφος, ξυπνώντας ἀπὸναν λήθαργο.

— Καὶ τώρα;...

Συνέχισε ὁ ἄλλος, δειμένας ἀπ' τὶς λέξεις Κι' εἶχε κατὰ ἀπ' τὸν βοριά στὴν ἀχτένιστη χαίτη του, καθὼς περίμενε νὰ φέξει.

— Ἀπ' τὴν ἀρχή... Ἐρεῖς, ὁ δρόμος μὲ τὰ ὄνειρα καὶ τοὺς νεκροὺς ἀντάρτες χάθηκε... Δὲν εἶδες τ' ἀποδημητικὰ πάνω ἀπ' τὸν κάμπο;...

Ἀπάντησε ὁ ξανθὸς πολυβολητής, κρατώντας ἕναν χρησιμὸ στὴ φωνή του. Καὶ στάθηκε σ' ἕναν ὄχτο μακρυὸ, νὰ περιμένει μὲ δυὸ πικροδάφνες στὰ χέρια του, ἐνῶ τὰ λόγια του ἐγίναν ἡχὼ πὺ ἀπλώνονταν στὸν οὐρανὸ καὶ χάνονταν, ὅπως τὸ μπουμπουνιό.

Ἐκείνη τὴν ὥρα, φαντάστηκα τοὺς Ἀχαιοὺς, μετὰ τὸ κάψιμο τῆς Τροίας. Νὰ ἐτοιμάζονται γιὰ τὸν γυρισμὸ μὲ τὰ καράβια φορτωμένα στάχτες καὶ τοὺς νεκροὺς τοὺς ἥρωες νὰ περπατοῦν πάνω στὴ θάλασσα σιωπηλοί, χωρὶς ὅπλα καὶ ντυμένοι μ' ἕναν λευκὸν χιτῶνα.

— Κυνηγήσαμε ἕνα εἰδωλο πὺ χάθηκε, πρὶν ἀκόμα τὸ ἰδοῦμε... Τώρα, δὲν ἀπομένει, παρὰ αὐτὴ ἡ καμένη σκηνογραφία. Κάλυκες καὶ τέφρα... Καὶ λίγα ἀνθάκια φτωχά, νὰ φυτρώνουν στὰ τριμμένα μας ἀμπέχωνα.

Στάθηκε, νὰ ἰδῶ τὸν φωτογράφο πάνω ἀπὸ κεῖνο τὸ χάος. Πάντα περίμενε.

—... Εὐωδία ρείκης καὶ πνοὴ ἀνέμου... φῶς ἐπὶ τὴν δρόσον τῶν ὀρέων... οἱ νεκροὶ-μας ἐνύπνιον ἄσπρα μεθυσιμένης ἀηδόνος μέσα στὰ φυλλώματα ἐαρινῆς ἱτέας... Κι' ἐμεῖς, μ' ἕναν ραγισμένον αὐλὸ καὶ τὸν ἀκάνθινον στέφανον, νὰ περπατοῦμε πάνω σ' ἕνα οὐράνιο τόξο γιὰ νὰ φτάσουμε στὸ ἱκρίωμα...

— Μιᾶς μὲ τὰ ὄνειρα... Μονάχα οἱ ποιητὲς μποροῦν νὰ γίνουν ὑπνοδάτες γιὰ νὰ βγοῦν ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐκλειψή. Καὶ νὰ ἔρθουν, μ' αὐτὸ τὸ οὐράνιο τόξο πάνω ἀπ' τὸ γυάλινο βουνό, ὡς ἄγγελοι ἀντὶ περιστερᾶς, στὴν φτωχὴ μας πατρίδα... Νὰ ἡμερώσουν τὰ θηρία στὶς πηγές, νὰ δώσουν στὰ ὄρφανα ἕνα ὄνειρο γιὰ τὸν ὕπνο τους, νὰ ντύσουν τοὺς ἐπαῖτες τῆς πολιτείας, νὰ φυτέψουν λουλούδια στὶς ἔρημες αὐλές, νὰ φέρουν ἕνα ποτήρι νερὸ στοὺς φυλακισμένους καὶ νὰ στεφανώσουν τοὺς νεκροὺς μας συντρόφους... Ἡ ἱστορία, ξέρεις, εἶναι λίγες μολυβιές... Κι' αὐτὲς μονάχα γιὰ τοὺς ἀρχηγούς.

Ἐδῶ, σταμάτησε τὸ παραμιλητό, ἐκεῖνος ὁ φίλος μου πὺ χτυπήθηκε ὀρθίος στὴν ἐνέδρα, τὴν ὥρα πὺ ἔρριξε πέντε Γερμανοὺς στὸν ὄχτο μὲ τὰ φορτωμένα στάχνα. Εἶταν ἕνας ὁμορφος νέος μὲ καταρὰ μαλλιά, πὺ ἔρριχνε τὶς χειροβομβίδες τραγουδώντας. Τὸν ἀφήσαμε, μ' ἕναν ἀσπασμὸ στὸ χτυπημένο του μέτωπο, ἥρεμον καὶ ἀπείραχτον ἀπ' τὸν θάνατο. Καὶ ὑποσχεθήκαμε νὰ στήσουμε ἕνα ἥρωο, γιὰ νὰ πηγαίνει ἡ μάννα του λίγες ἀπ' τὶς μαντζουράνες, πὺ φύτεψε ἀπὸ κεῖνον τὸν καιρὸ.

— Καὶ τὸ αἷμα; ... Χάνεται τὸ αἷμα ποτέ; ... Μ' αὐτὸ ἄλλαξε ἡ ζωὴ καὶ γεννήθηκαν οἱ ἥρωες... Οἱ στάχτες εἶναι μονάχα;... Καὶ τὸ αἷμα πὺ χύθηκε εἶναι τὸ ἴδιο δικό μας. Θὰ ἔρθουν τὰ παιδάκια τοῦ σχολείου σ' αὐτὸν τὸν κάμπο τὴν ἀνοιξή. Ἐμεῖς, τότε, θὰ γίνουμε πεταλοῦδες καὶ χαμομήλια, γιὰ νὰ μᾶς συναντήσουν. Καὶ θὰ μᾶς συναντήσουν οἱ φτωχοὶ στὴ θυρίδα τῆς τράπεζας καὶ θὰ δέσουμε ἐκεῖνο τὸ οὐράνιο τόξο γύρω ἀπ' τὶς καμένες πολιτείες.

Ξαναμίλησε, ἀπὸνα γαλαζιο βουνό. Κι' ὕστερα χάθηκε. Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι συγκεντρωθήκαμε σ' ἕναν κύκλο, χωρὶς κανένα νεῦμα, σάμπως νὰ εἴμασταν ὄνειρο. Τότε, φάνηκαν ἐκεῖνα τ' ἀποδημητικὰ, νὰ χαμηλώνουν πάνω ἀπὸ τὴν ἔρημη πλατεῖα. Μόνο ὁ φωτογράφος δὲν κινήθηκε.

— Ἔχει δίκιο.

Ξάμωσε νὰ ἀνοίξεις τὴ σιωπὴ ὁ λιγνὸς ἀντάρτης, κοιτάζοντας κάτι πού ἐπηξε ἀνάμεσά μας. Καὶ περίμενε μιὰν ἀπάντησιν.

— Τί τὸν κάναμε τὸν ἀγῶνα;... Μείναμε μ' ἓνα κανάτι στάχτες ἀπὸ καμένη δυνεῖρα... Καὶ ξέρετε γιατί;

Σταμάτησε ξανά, γιὰ νὰ μὴν εἶναι μόνος. "Ολοι μας περιμέναμε.

— Κανένας δὲν μᾶς ρώτησε... Μᾶς εἶπαν νὰ παραδώσουμε τὰ ὅπλα, γ' ἀφήσουμε τοὺς νεκροὺς νὰ περιμένουν τὴν ἱστορίαν, νὰ κρύψουμε στὰ εἰκονίσματα τὰ δυνεῖρα τῶν παιδιῶν... Κα' ὕστερα νὰ γυρίσουμε στὸ σπῖτι τῆς γαργιάς μας, χωρὶς νὰ ἔχουμε τίποτα δικό μας, οὔτε ἓνα παράσημο. Νὰ τὸ ξέρετε, δὲν ἔπρεπε νὰ γίνουμε τόσο φτωχοί, ὅπως τὰ κυνηγημένα πουλιά...

Ξανάπε. Κι' εἶταν σάμπως νὰ νύχτωνε. Σκέφθηκα πῶς δὲν εἶχε νὰ ξαναπεῖ τίποτ' ἄλλο, σ' ὁλόκληρὴν τὴ ζωὴ του.

— Ποιὸς θὰ σηκώσει αὐτὸ τὸ πέσιμένο δυνεῖρο... Ποιὸς θὰ φέρει τὸν κλάδον ἐλαίας... Νὰ προσέξουμε νὰ μὴν γίνουμε ἀποδημητικά. Χωρὶς ἐμᾶς, ἡ πατρίδα θὰ μείνει ἓνας κίτρινος γιालὸς μὲ γαλάζια θάλασσα καὶ γλαυκὴν ἀχλὺ πάνω ἀπ' τὸν κάμπο.

Θέλησα νὰ προχωρήσω, ἀγγίζοντας τὶς λέξεις ἀπ' τὴν ψυχὴ μου. Κι' ἓνα ρίγος ἀνάδεψε τὶς γυνῆς λευκὰς πάνω ἀπ' τὶ στέγες.

— Θὰ γίνουμε ἀσκητές... Νὰ τὸ θυμηθεῖς.

Εἶπε ὁ φωτογράφος, ἀσάλευτος πάντα, στὴν ἄκρην τοῦ χάους.

— Πρέπει νὰ σηκώσουμε αὐτὸ τὸ πεσιμένο δυνεῖρο... Φωνάξαμε ὅλοι μαζί. Καὶ θυμίζαμε χορὸ ἀρχαίας τραγωδίας. Στὸ μεταξύ, κάτι κἀνκε μέσα μας, πού ἄφηνε τὴν αἴσθησιν ἀπὸ ζεστὸ κάρβουνο πού σβήνεται στὸ νερό. Κι' ἐκεῖνος ὁ χειμῶνας μὲ τὶς ἀγριόχηνες στὰ λιθάδια, εἶταν δίχως ἥλιο. Μετά, ἦρθε ὁ κατακλυσμὸς, πού σκεπάστηκε ἀπ' τὴν ἐκλειψή. Ἡ πολιτεία μὲ τὰ ἔρημα χτίρια καὶ τὶς ξηραμένους κληματαργιές. Ἐκεῖνο τὸ οὐράνιο τόξο πάνω ἀπ' τὸ γυάλινο βουνὸ γ' ἀκουμπάει στὸν ὅμιον τοῦ ξανθοῦ μας πολυβολητῆ... Κι' ἐμεῖς πού περιμέναμε νὰ φανεῖ ἡ περιστερὰ μὲ τὸν κλάδον ἐλαίας. Ἐδῶ, χάνονταν ἡ συνέχεια καὶ γίνονταν ὅλα ρευστά, πίσω ἀπὸναν σπασμένον καθρέφτη.

ΣΚΗΝΗ

Σκηνὴ δεμένη, στὸ ἅπλωμα στημένη,
χρῶμα σταχτί.

Ἔρχονται φωνὲς καὶ κλάματα
ἀπὸ μακρὰ.

Θυμοῦνται οἱ τοιγγάνοι τὴ διαδρομὴ

ῶρα τρεῖς.

Χρῶματα χρυσαφὶ σὲ κόκκινο.

Ἀνθρώποι παράξενοι, ὕπνοι μακρόδουρτοι
ὥς τὴν αὐγὴ.

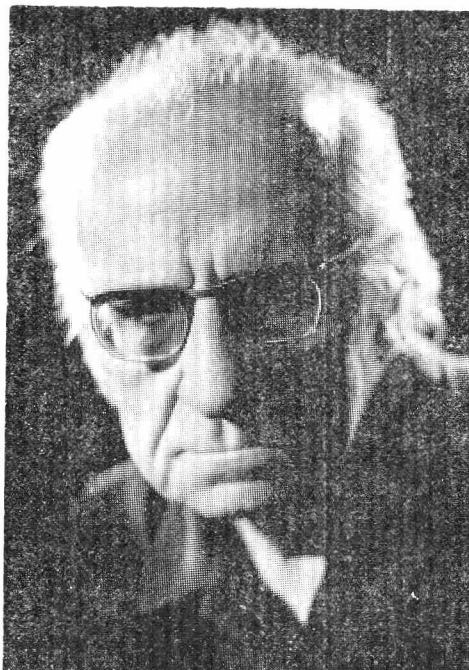
Χρῶμα θαλασσὶ καὶ ἄσπρο.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΙΚΡΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΣΩΚΡΑΤΗ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟ

Ο Σωκράτης Καραντίνος, γνωστός από την προσφορά του στο ελληνικό θέατρο, πού τὸ ὑπηρετεῖ σαρανταπέντε ὁλόκληρα χρόνια — σκηνοθέτης, δάσκαλος, θεωρητικός, ἠθοποιός — εἶχε μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα παρουσία σὰν ζωγράφος. Ἐξέθεσε παλαιούς καὶ νεώτερους ζωγραφικούς πίνακές του καθὼς καὶ σκηνογραφίες του, στὴν αἴθουσα τέχνης «Τὸ 3ο μάτι» στὴν Ἀθήνα, (24 Σεπτεμβρίου ὡς τὶς 17 Ὀκτωβρίου 1978).

Στὴν ἐκθεση αὐτὴ περιλήφθηκαν θέματα τῆς θεατρικῆς δραστηριότητος τοῦ Καραντίνου: μακέτες, σχέδια, φωτογραφίες ἀπὸ παραστάσεις ἀρχαίου δράματος — δείγματα τῆς ἀντίληψης τοῦ Καραντίνου γιὰ τὴν ἑρμηνεία τῆς τραγωδίας

καὶ τῆς ἀττικῆς κωμῶδιας καθὼς καὶ τοῦ νεοελληνικοῦ ποιητικοῦ θεάτρου. Παραστάσεις πού πραγματοποιοῖσε ὁ σκηνοθέτης στὶς κρατικέες σκηνές, στὸ «Θεατρικὸ Ὁργανισμὸ Κύπρου» καὶ στὸ ἐλεύθερο θέατρο.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς, «Τὸ 3ο μάτι» ὀργάνωσε στὴν αἴθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν, στὶς 9 Σεπτεμβρίου, ἐκδήλωση ἀφιερωμένη στὴν προσφορά τοῦ Σωκράτη Καραντίνου. Ὑστερα ἀπὸ σύντομη προσλαλία τοῦ διευθυντῆ τῆς γκαλερί Νίκου Πετσάλη - Διομήδη, πού διάβασε καὶ ἓνα μῆνυμα τοῦ Σπύρου Βασιλείου, μίλησαν ὁ Εὐάγγελος Παπανοῦτσος γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ καλλιτέχνη, ὁ Θεόδωρος Ξύδης γιὰ τοὺς δεσμούς του μὲ τὴν

νεοελληνική λογοτεχνία, ὁ θάνατος Κωτσόπουλος γιὰ τὴν πορεία καὶ τὴν προσφορά τοῦ Καραντινοῦ στὸ ἑλληνικὸ θέατρο καὶ ὁ Στέφανος Ληναῖος γιὰ τὴ θέσπι του στὴ θεατρικὴ ἐκπαίδευση. Ἡ βραδιά ἐκλείσει μὲ ὁμιλία τοῦ ζωγράφου, Πρύτανη τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν Γιώργου Μαυροῖδη γιὰ τὸ ζωγραφικὸ ἔργο τοῦ Καραντινοῦ.

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», θέλοντας νὰ τιμῇ τὴν πολὺτιμη προσφορά τοῦ Καραντινοῦ στὴν ἰδέα τοῦ θεάτρου στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπαρχία, συγκέντρωσε ὅ,τι εἰπώθηκε καὶ ὅ,τι γράφτηκε, στὴν τιμητικὴ αὐτὴ ἐκδήλωση, καὶ τὸ δίνει στὴ δημοσιότητα, ἀφοῦ συμπλήρωσε τὴν ἀναφορά στὸ ἔργο του μὲ τὸ θέμα τῆς παρουσίας του στὸ χῶρο τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας καὶ μὲ τὰ κείμενα τῶν Α. Γερωντικοῦ, Τάκη Σιωμόπουλου καὶ Δ. Κόκκινου.

«H. E.»

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν «Ἡπειρωτικῶν», ξαναεἶδαμε στὰ Γιάννινα τὸν παλαιὸ καὶ ἀγαπητὸ φίλο: τὸν Σωκράτη Καραντινὸ.

Αὐτὸς ὁ δίκαιος ἄνθρωπος ἐκπροσωπεῖ ἐκείνη τὴν μικρὴ δυστυχῶς ὁμάδα ποιῶν, μέσα στὸ σῶμα τοῦ λαοῦ μας, ποὺ ἐπωμίζονται ὅλη τους τὴ ζωὴ ἓνα ἀποστολικὸ ρόλο, καὶ δουλεύουν γιὰ τὴν ἐπιτυχία κάποιου σκοποῦ, ποὺ στόχος του εἶναι ἡ ἀνύψωση τῆς πνευματικῆς στάθμης τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς καλλιτεχνικῆς εὐαισθησίας τους.

Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι λίγοι καί, γι' αὐτό, πολὺτιμοι.

Ὁ Καραντινὸς ἔταξε στὴ ζωὴ του δύο λαμπροὺς σκοποὺς. Πρῶτα - πρῶτα νὰ πλουτίσει, οὐ συνεργασία μὲ μερικοὺς ἄλλους πολὺτιμους ἀνθρώπους, ἄντρες καὶ γυναῖκες, μὲ φῶς καὶ τάξη καὶ μέθοδο τοὺς θεατρικοὺς μας χώρους, ὅπου βασιλεῦε, στὰ παλαιότερα, ἰδιαίτερα, χρόνια, ἡ ἐνδημικὴ προχειρολογία τῆς ράτσας μας καὶ ἡ πίστη στὶς προσωπακότητες, μερικὲς φορὲς σωστὴ καὶ δίκαιη, συχνὰ ὅμως ἀστήρικτη καὶ ἀνεδαφικὴ. Καὶ ὕστερα νὰ δικαιώσῃ τὴν πνευματικὴ ἐπαρχία, τὴν τόσο εὐφόρη οὐ πνευματικὴ δύναμη, τόσο φτωχὴ ὅμως οὐ ὀργάνωση, ὥστε τῆς ρουφοῦσε συνεχῶς κάθε ἱκμάδα στὴν περιοχὴ τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Τέχνης ἡ Βαθυλώνα μας τῆς Ἀττικῆς, ποὺ ἔχει συνηθίσει νὰ μνημονεύει μὲ ξένα κόλυβα.

Ὁ καλὸς μας φίλος ἀνάλωσε ὅ,τι ἦταν δικό του — περιουσία καὶ χρόνια — πρῶτα - πρῶτα γιὰ νὰ φωτιστεῖ ὁ ἴδιος πρὶν νὰ φωτίσῃ. Καὶ ὕστερα, διδάσκοντας, δουλεύοντας στὴ σκηνή, δημιουργώντας πιστούς, ἀρχισε ἐκεῖνον τὸν ἀνδιδοτελὴ καὶ σκληρὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ θέατρο ποὺ διαρκεῖ ὡς τὰ σήμερα. Καὶ τὸν ἐξακολουθεῖ, ὅπως τὸν εἶδαμε ἐδῶ, τοακισμένος σωματικὰ ἀπὸ μιὰ δύσκολη ζωὴ, γεμάτη κόπους καὶ πίκρες, μὰ ψυχικὰ, παιδί, ποὺ ἀτενίζει πάντα μὲ ὀρμὴ ἐφηβικὴ τὸν μεγάλον σκοπὸ ποὺ ἔταξε στὴ ζωὴ του. Ἐκείνη ἡ ἐσωτερικὴ φλόγα, ποὺ τὸν ἀναγκάζει νὰ κινεῖται δημιουργικὰ μέσα στὸν χῶρον τοῦ θεάτρου ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια, τινώνει τώρα τὰ ἀδύνατα ἀπὸ τὰ χρόνια καὶ τοὺς κόπους κορμὶ καὶ τὸν κάνει ἱκανὸ νὰ ἀντιμετωπίζει συνεχῶς κόπους νέους καὶ βάσανα καὶ φαρμάκια. Γιατί, μαζί μὲ τὴν φλόγα τὴν ἐσωτερικὴ, τινώνει τὸν Σωκράτη Καραντινὸ ἡ ἀναγνώριση ἡ ἀμέριστη τῶν τίμων ἀνθρώπων τοῦ θεάτρου καὶ ὁ σεβασμὸς ἐκείνων, ποὺ μαθήτευσαν στὴ δική του σχολὴ καὶ εἶχαν τὴν καλὴ τύχη νὰ φωτιστοῦν ἀπὸ τὴν λαμπρὴ πνευματικὴ του συγκρότηση καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν ὑψηλὸ τόνον τοῦ ἥθους του. Γιατὶ πολλοὶ εἶναι βέβαια ἐκεῖνοι ποὺ ὑπηρετήσαν τὸν νεώτερό μας πολιτισμὸ στοὺς το-

μείς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης, λίγοι ὅμως τὸ ἔκαμαν αὐτὸ χωρὶς ἰδιότητες καὶ χωρὶς τὴν πρόθεσιν νὰ ὑπηρετήσουν καὶ ἐγωιστικὰς παρορμήσεις.

Ἡ πνευματικὴ ἐπαρχία ἰδιαίτερα ἀγαπᾷ καὶ τιμᾷ τὸν Καραντινὸ. Γιατὶ βαρέθηκε νὰ βλέπει τὴν Πρωτεύουσα, ποὺ τὴν τρέφει συνεχῶς μὲ τὸ πνευματικὸ τῆς γάλα, νὰ τῆς μοιράζει μὲ ἀρχοντικὴ συγκατάβασις κάποια ψυχία πνευματικῆς χαρᾶς, ὅπως ὁ πλοῦσιος στὸν φτωχὸ τῆς Παραβολῆς, καὶ νὰ ὑφαίνει γι' αὐτὴν μιὰν ἰδιότυπην *caritis diminutio*, μιὰ πνευματικὴ ὑποτέλεια, ποὺ ὑφαίνει ἄλλες ὑποτέλειες κάθε λογῆς. Καὶ βλέπει ὅτι ὁ Καραντινὸς αὐτὴν τὴν ὑποτέλεια ἀγωνίζεται γιὰ νὰ τὴν καταλύσει.

Εὐχὴ ὅλων μας τώρα εἶναι νὰ μπορέσει νὰ βαστάξει ὁ Καραντινὸς ἀναμμένα τὴ λαμπάδα γιὰ καιρὸ ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ προκοπὴ τοῦ τόπου μας. Καὶ πάντα τμημένους ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς τέχνης. Γιατὶ ἂν «ἐκ τῶν μεγίστων κινδύνων μέγισται τιμαὶ περιγίγνονται», ὅπως λέει ὁ Θεουκυδίδης, τὸ ἴδιο μεγάλες πρέπει νὰ εἶναι οἱ τιμὲς ποὺ προσπορίζουν ὁ πόθος καὶ ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν πνευματικὴν στάθμην τοῦ λαοῦ καὶ τὸ ἀδάμαστο ἦθος, ποὺ εἶναι σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα τὸ πρῶτο ὄπλο τοῦ Καραντινοῦ.

Γιατὶ ὅσο κι' ἂν εἶναι πικρὸς καὶ ἔρημος ὁ χώρος ὅπου παίζεται τὸ δράμα τῆς ὑπαρξῆς μας παρ' ὅλη τὴν πλούσια ψηφιδοθεσία τῶν γεγονότων του, τὸ ἀνώτερο ἦθος τῶν γνησίων ἀνθρώπων ὅπως ὁ Καραντινός, δίνει σ' αὐτὴ τὴν ὑπαρξὴ κάποιο περιεχόμενο οὐσιαστικόν.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

I

ΕΝΑ ΜΗΝΥΜΑ

Ἀγαπητὲ Σωκράτη,

Ἀπὸ τὴν Κύπρον σοῦ στέλνω χαιρετίσματα. Στὸ ὥραϊο θέατρο τῆς Λευκωσίας ποὺ μᾶς φιλοξενεῖ, τ' ὄνομά σου ἀκούγεται ἀκόμη στοὺς διαδρόμους, στὰ καμαρίνια, στὸ παρασκήνιο, στὴ σκηνή. Κι' αὐτὸ μὲ φέρνει χρόνια πίσω. Ἦθελα νᾶμουν ἀπόψε ἐκεῖ, μὲ ὅλη τὴν παλιὰ φρουρά, νὰ θυμηθῶμε μαζί τ' ἀδέχαστα χρόνια τῆς νιότης. Τὴ Νέα Δραματικὴ σκηνή, τὸ Ἀθηναῖο, τὰ Ὀλύμπια, τὸν κατὰ φαντασίαν, τὸ Ἑθνικόν, τὸν Γιώργον Θεοδοκά, τὸ Παιχνίδι τῆς τρέλλας καὶ τῆς φρονιμάδας — τόσο οἰκεῖο γιὰ μᾶς τότε — τὸ γέμμα, τὸν Δὸν Τζοβάνι, τὸ Κρατικὸ Βορείου Ἑλλάδος, μιὰ ζωὴ. Καὶ θυμοῦμαι πὼς κάποτε σὲ «πιάσαμε» νὰ ζωγραφίζεις. Ξαφνικὰ ἐμεῖς ποὺ πασκίζαμε, τάχατε ζωγράφοι, νὰ μυηθῶμε ἀπὸ σένα στὰ μυστήρια τοῦ σκηνικοῦ χώρου καὶ στὴ μαγεία τῆς θεατρικῆς πρακτικῆς, σὲ νιώσαμε πὺδ «δικό μας». Ἡ δυσδιάστασις ζωγραφικὴ καὶ τριοδιάστατη σκηνοθεσία ἀποκτούσανε μιὰ κοινὴ διάστασιν ποὺ τὴ ζέσταινε πὺδ πολὺ ἡ φιλία καὶ ἡ ἀμοιβαία κατανόησις. Στὰ χρόνια ποὺ πέρασαν — καὶ εἶναι κάμποσα ζωὴ νάχουμε — μὴλο ποὺ οἱ δρόμοι μας πότε παράλληλοι, πότε διαγώνιοι καμμιὰ φορὰ καὶ ἀντίθετοι, εἴχανε μακρύνει, μαθαίναμε πάντα πὼς μὲ τὴν ἴδια ἀγάπην ποὺ δασκάλευες τὴν θεατρικὴν λαλιὰ καὶ τὴ σκηνικὴν πράξιν, μὲ τὴν ἴδια προσήλωσιν ἔοκυες στὸ καναβάτσο παραθέτοντας πινελιὰ - πινελιὰ τὴ συγκίνησή σου καὶ τὸ ξάφνιασμά σου ἀπὸ τὰ ὁράματα τοῦ γύρω μας κόσμου. Καὶ τώρα, στὸ «Τρίτο Μάτι», πήραμε πάλι, ἐμεῖς οἱ ζηλόφθονοι ἐπαγγελματίες τὸ σεμνόν σου μάθημα.

Πὼς μπορεῖ ἓνας ἀσπούδατος, αὐτοδίδατος ζωγράφος, νὰ συνταιριάζει τὴ δικτὴν του μαστοριά, ποὺ τὴ θηραύρισε μὲ καιρὸ καὶ μὲ κόπον μὲ τὸ ἀνεξιχνίαστο ἐκεῖνο, τὸ ἀνεπίωτο κάτι ποὺ φεγγυοβλάει ἅπασο σὲ κάθε ἔργον τέχνης. Σ' εὐχαριστοῦμε γι' αὐτό.

ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ

Ἐκείνη πού περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἀρετὴ χαρακτηρίζει τὸν Σωκράτη Καραντινό, εἶναι ἡ πνευματικὴ ἐντιμότητα. Ὅσοι εἶχαμε τὴν καλὴ τύχη νὰ τὸν γνωρίσουμε ἀπὸ κοντὰ καὶ νὰ συνεργάστοιμε μαζί του (αὐτὸς πὺν σὰς μιλεῖ παρακολουθεῖ ἐπὶ δεκάδες ἐτῶν τὴν πολὺπλευρὴ καλλιτεχνικὴ δραστηριότητά του, ἀλλὰ ἔχει καὶ στενὰ συνεργαστεῖ μαζί του τὴν ἐποχὴ πὺν λειτούργησε μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ Καραντινοῦ ἡ Δραματικὴ Σχολὴ τοῦ «Ἀθηναίου») ἐκτιμοῦμε τὴ φλογερὴ ἀγάπη, τὸ πάθος του γιὰ τὸ θέατρο, τὸ Ἑλληνικὸ καὶ τὸ Ξένο, τὸ Ἀρχαῖο καὶ τὸ Νέο, τὴν εὐσυνειδησία καὶ τὴν παροιματικὴ ἀφιλοκέρδειά του, τὴ γόνιμὴ καὶ θαρραλέα φαντασία του, τὴν ἐμβρίθειά του στὴν ἱστορία καὶ στὰ τεχνικὰ προβλήματα τοῦ Θεάτρου. Πάνω ἀπ' ὅλα ὅμως θαυμάζουμε καὶ μὲ σεβασμὸ πάντοτε πρὸς τὸ πρόσωπό του μνημονεύουμε τὴν παραδειγματικὴ πνευματικὴ ἐντιμότητα τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ — ἀρετὴ πὺν δυστυχῶς στὰ δίσεχτα χρόνια μας γίνεται ὁλόένα καὶ πὺν σπανιότερη σὲ ὅλο τὸν κόσμo.

Σὲ ὅποιο τομέα τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς ἐργάστηκε ὁ Καραντινὸς (καὶ ἐργάστηκε σὲ πολλούς: ἔγραψε, σκηνοθέτησε, σκηνογράφησε, μετάφρασε, δίδαξε, ὀργάνωσε) ὑπηρετήσε τὸ πνεῦμα μὲ εὐθύτητα καὶ ἀφοσίωση, μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια, καρτερικὸς στὶς ἀντιξοότητες, ἀδιάλλακτος στὶς ἀρχές, πιστὸς στὶς πεποιθήσεις του. Αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν οἱ συνεργάτες, οἱ μαθητές, ἀκόμα καὶ οἱ (ιδεολογικοὶ) ἀντίπαλοί του. Ὅλα ἴσως θὰ μπορούσαν οἱ ἐπικριτὲς τοῦ ἔργου του νὰ ἀμφισβητήσουν, ποτὲ ὅμως τὴν πνευματικὴ του ἐντιμότητα.

Στάθηκε ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσει τὴν ἀνυπόκριτὴ ἐκτίμηση σὲ φίλους καὶ ἐχθροὺς μὲ αὐτὴ τὴν ἀρετὴ του, καὶ σήμερα τοῦ ἀνήκει ὁ δίκαιος ἔπαινος.

Γιὰ νὰ τοῦ ἀπονείμουμε τοῦτο τὸν ἔπαινο συγκεντρωθήκαμε ἀπὸψε ἐδῶ. Γιὰ νὰ ἀκούσουμε ἀπὸ εἰδικoὺς ὁμιλητὲς τοὺς πολυώδυνους ἀγῶνες τοῦ Καραντινοῦ γιὰ τὴν ὕψωση τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἐπιπέδου τῆς χώρας μας, καὶ γιὰ νὰ τοῦ ἐκφράσουμε τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη μας. Ὑπῆρξε καὶ θὰ παραμείνει γιὰ ὅλους μας ὁ ἀγαπητὸς «Σωκράτης».

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

II

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ὁ Σωκράτης Καραντινὸς εἶναι μιὰ σεμνὴ ὅσο καὶ πολυσχιδῆς πνευματικὴ φυσιογνωμία, πὺν διακρίθηκε πάντοτε ἀθόρυβα καὶ ἐποικοδομητικά, ἀποβλέποντας στὴν οὐσιαστικὴ προσφορά του. Ἐχει συνδέσει ὡς σκηνοθέτης τὸ ὄνομά του μὲ πολὺχρονη, ἀκάματη καὶ ουστηματικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν προκοπὴ καὶ προαγωγή τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου.

Ἐκεῖνο, σὲ ὅποιο θ ἀσταθῶ ἰδιαίτερα, εἶναι ὁ ψυχικὸς δεσμὸς πὺν ἔχει ὁ Καραντινὸς σὲ ὅλη του τὴ σταδιοδρομίᾳ μὲ τὴ λογοτεχνία μας καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν νεοελληνικὴ ποίηση. Θεώρησε ὡς ἀποστολή του τὴ διάδοση σ' εὐρύτερο κοινὸ τῆς λογοτεχνίας μας.

Θὰ ὑπογραμμίσω ὅτι στὶς Σχολές, στὶς ὁποῖες ἐδίδαξε καὶ πὺν τὶς διέεθνε κατὰ καιροῦς, ἰδιαίτερα ἐπέμενε στὴ διδασκαλία τῆς νεοελληνικῆς ποιή-

σεως και όσο μπορούσε έφερνε τούς πνευματικούς ανθρώπους σ' έπικοινωνία με τούς μαθητές του.

Στη Νέα Δραματική Σχολή από τὸ 1933 ἕως τὸ 1938, στὴ Σχολὴ Θεάτρου τοῦ Μαρφωτικοῦ Συλλόγου «Ἀθήναιο» ἀπὸ τὸ 1947 ἕως τὸ 1950, στὴ Δραματικὴ Σχολὴ τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου ὡς καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τῆς ἡ σκηνοθέτης στὸ Ἑθνικὸ κατὰ περιόδους ἀπὸ τὸ 1942 - 1973, στὸ Θέατρο Βορείου Ἑλλάδος ποὺ ὑπῆρξε ἰδρυτὴς καὶ ὀργανωτὴς του τὸ 1961 καὶ τελευταία στὴν Κύπρο, πάντοτε δίπλα στὴν ἄλλη ἀποστολὴ του φρόντισε τὸ δικό του πάθος γιὰ νὰ ποιήσῃ καὶ τὰ ποιητικὰ ἔργα νὰ τὸ διοχετεύσει στοὺς μαθητές του καὶ στὸ εὐρύτερο κοινό.

Ὁ Καραντινὸς αἰσθάνθηκε ἀκόμα τὴ μορφωτικὴ ἀξία τοῦ μαθήματος τῆς Ἀγωγῆς τοῦ Προφορικοῦ Λόγου καὶ ἀνέλαβε τὴ διδασκαλία του στὸ Μαράσλειο, τὸ 1933, ὅπως ἐπίσης καὶ στοὺς μετεκπαιδευόμενους ἐκπαιδευτικούς λειτουργούς. Στὸ σπουδαῖο αὐτὸ μάθημα πειραματίστηκε πολὺ, ἀκόμα καὶ στὸ πρότυπο σχολεῖο τῶν μικρῶν μαθητῶν. Ὅταν κυκλοφόρησε ὁ Καραντινὸς μιὰ μελέτη γιὰ τὰ θέματα τοῦ προφορικοῦ μας λόγου, ὁ Εὐάγγελος Παπανούτσος σὲ κριτικὴ του, ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ «Βῆμα» τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1958, διεκτραγουδώντας τὴ νοθεΐα καὶ τὸ κακὸ γοῦστο ποὺ ἔλλοχευε στὸν προφορικὸ μας λόγο, ἐπαινεῖ ἀνεπιφύλακτα τὴ διπλὴ προσπάθεια τοῦ Καραντινοῦ στὸ Θέατρο καὶ στὸ σχολεῖο, γράφοντας ἀνάμεσα σὲ ἄλλα: «Εὐτυχῶς ποὺ ὁ Σωκράτης Καραντινὸς ἔχει τὸ ἕνα πόδι στὸ θέατρο καὶ τὸ ἄλλο στὴν ἐκπαίδευση. Ἀπὸ τίς δύο αὐτὲς ἐπάλξεις ἀσκεῖ τοὺς μέλλοντες ἡθοποιούς νὰ ἀρθρώνουν καλά, νὰ προφέρουν ὠστὰ καὶ πιστὰ τὴν ἐθνικὴ μας γλῶσσα καὶ πείθει τοὺς δασκάλους μας στὰ σχολεῖα ὅτι πολυτιμώτερο πράγμα ἀπὸ τὸν ζωντανὸ λόγο γιὰ τὴν ἀγωγή τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς δὲν ὑπάρχει». Ἀργότερα, τὸ 1957, ὁ Καραντινὸς δίδαξε στὸ «σχολεῖο μετεκπαιδευομένων διδασκάλων» τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τὸ 1961, τύπωσε τὸ βιβλίο του «Σύστημα Ἀγωγῆς τοῦ Προφορικοῦ Λόγου». Τὸ 1956 στὸ «Ἀθήναιο» ἐδίδαξε σὲ σειρά μαθημάτων Ἀγωγή τοῦ Προφορικοῦ Λόγου.

Ἐξαίροντας τὴ σημασία τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἐμβαθύνει ὁ Καραντινὸς στὶς λεπτομέρειές του: στὴ μελωδία του στοὺς τόνους, στὶς μεταλλαγές του. Εἶναι τέλεια πληροφορημένος στὰ προβλήματα τοῦ ποιητικοῦ λόγου καὶ τῆς πεζογραφίας, καὶ πέρα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ σχῆμα βλέπει τὴν οὐσία, τὴ μορφή, τὸ νόημα, τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση ποὺ παράγουν.

Ὁ Καραντινὸς ἐδίδαξε ὡς σκηνοθέτης μὲ τόση ἐπιτυχία τὸ ἀρχαῖο δράμα μὲ ἔργα καὶ τῶν τριῶν Τραγικῶν, Ἀριστοφάνη, ἔργα τοῦ Ξένου δραματολόγου, παλαιότερου καὶ νεώτερου, Σαίξπηρ, Ἴψεν, Μελιέρο, Τσέκωφ, Μπέρναρ Σῶ, Γκόγκολ, Πιραντέλλο, Λόρκα καὶ τόσα ἄλλα. Ἀναφέρω ἐνδεικτικὰ τὴ μεγάλη ἐπιτυχία του τὸ 1943 στὴν «Ἐκάβη» τοῦ Εὐριπίδη, μὲ ἐρμηνεύτρια τοῦ κύριου ρόλου τὴν ἀλησμόνητὴ Ἑλένη Παπαδάκη μὲ τὴ δική του σκηνοθεσία. Ὁ Σικελιανὸς σὲ δημοσίευσμά του μιλάει «γιὰ τὴν ὑπέροχη ἀνάδειξη ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ὅλων τῶν ἀξιοτήτων τῆς Ἑλένης Παπαδάκη, κί' ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ τὴν καθαυτὴ θρησκευτικὴ προσήλωση τοῦ σκηνοθέτη Σωκράτη Καραντινοῦ στὴν οὐσία καὶ τὴν πνοὴ τοῦ Λόγου». Ἀς μὴ λομονοῦμε ἐπίσης τὴν ἐπιτυχία του στὶς «Νεφέλες» τοῦ Ἀριστοφάνη τὸ 1951, στὸ Ἑθνικὸ θέατρο πάλι, ὅπου αἰσθάνθηκε ὅλη τὴν ἰδιωτική του ἐκφραστικὴ σχήματος ποὺ προσφέρει ἡ κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνη, χωρὶς καμμιὰ ἐπικίνδυνη παρέκκληση ἀπὸ τὴν κατευθυντήρια γραμμὴ τῆς ἐρμηνείας.

Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀφοσίωση τοῦ Καραντινοῦ στὸ ποιητικὸ θέατρο εἶναι παρα-

δειγματική. Θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ ἐξάρω εἰδικώτερα καὶ τὴ στοργή του γιὰ τὸ νεο-ελληνικὸ θέατρο.

Τὸ 1938 ἐδίδαξε τὴ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» στὴ Νέα Δραματικὴ Σχολή. Τὴν ἴδια χρονιά ὁ ποιητὴς Γρυπάρης ὑπογραμμίζει: «Μιλῶ γιὰ τὸν ἰδεολόγο Σωκράτη Καραντινὸ, ποὺ ἀφοσιώθηκε ὁλόκληρος καὶ μὲ τὴ θεωρία καὶ μὲ τὴν πράξη, στὴν πρόοδο καὶ καλυτέρευση τῆς νεοελληνικῆς Θεατρικῆς Τέχνης».

Θὰ μνημονεύσω, μὲ τὴν εὐκαιρία, κάποια νεοελληνικὰ ἔργα ποὺ σκηνοθέτησε ὁ Καραντινός.

Ἀνέβασε μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία τὴν «Τρισεύγενη» τοῦ Παλαμᾶ ποὺ οὐ δημοσιεύμα του τὴ χαρακτηρίζει «οπουδαῖο ποιητικὸ δρᾶμα». Καὶ προσθέτει: «Λέγοντας ποιητικὸ εἶναι ὅαν νὰ λέμε θέατρο ἀληθινὸ, ἐπεὶδὴ μόνον τὸ ποιητικὸ θέατρο εἶναι πραγματικὸ θέατρο». Ἐπίσης ἀνέβασε καὶ ἄλλα νεοελληνικὰ ἔργα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναφέρω «Τὸ μυστικὸ τῆς κοντιέσσας Βαλέραινας» καὶ τὴ «Στέλλα Βιολάντη» τοῦ Ξενόπουλου, τὴ «Λύρα τοῦ γερο - Νικόλα» τοῦ Κόκκου, τὴν «Κυρία μὲ τ' ἄσπρα γάντια» τοῦ Τερζάκη, «Τὸ παιχνίδι τῆς τρέλλας καὶ τῆς φρονιμάδας», τὸν «Κατοαντώνη» καὶ «Πέφτει τὸ βράδυ» τοῦ Θεοτοκά καὶ ἄλλα.

Ὡς προϊστάμενος τῶν εἰδικῶν ἐκπομπῶν τῆς Ραδιοφωνίας εἰσήγαγε ἀπὸ τὸ 1940 στὸ πρόγραμμα τῶν ἐκπομπῶν τὴν ἀνάγνωση πεζῶν λογοτεχνικῶν κειμένων καὶ συστηματοποίησε τὸ πρόγραμμα τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως γιὰ τὴν περίοδο ἐκείνη. Παρουσίασε τοὺς προδρόμους τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως, τὸ Σολωμὸ, τὸν Κάλβο καὶ ἄλλους ἐπανησίους, δὲν παρέλειψε στὴ σειρά καὶ τοὺς καθαρολόγους, ὕστερα τὴ χορεία τῆς συνέχειας τῶν ποιητῶν, τὸν Παλαμᾶ, τὸν Σικελιανό, τὸν Καβάφη, τὸν Γρυπάρη καὶ ἄλλους. Παντοῦ ἀναζητοῦσε τὸ προσωπικὸ ὕφος κάθε ποιητῆ, τὴ γνήσια οὐσία τῆς ποιητικῆς προσφορᾶς του. Καὶ δίπλα στὴ σωστὴ ἐρμηνεία ἢ περιεκτικὴ ἀνάλυση. Ὁ Καραντινὸς γράφει σχετικὰ: «Ὁ πλοῦτος τοῦ ποιητικοῦ ἔργου εἶναι τόσοσ — ὅταν προσέρχεται ἀπὸ ἀληθινὸ ποιητὴ — ποὺ νὰ μὴ χρειάζεται παρὰ ἀπλὰ καὶ τίμα τὴν ἀνθρώπινη πνοὴ τοῦ ἐρμηνευτῆ γιὰ νὰ ὁλοκληρωθεῖ ἡ ἀπαγγελία».

Τὸ 1948, διευθύνοντας τὴ Σχολὴ Θεάτρου στὸ «Ἀθήναιο», ἔδωσε 3 ποιητικὰ ἀπογεύματα, ἀφιερωμένα στὴ σύγχρονη μας ποίηση, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ Σεφέρη.

Ὁ Καραντινὸς βοήθησε ὅσο μπόρεσε νὰ συνηθίσει τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ νὰ δέχεται τὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Σικελιανοῦ, καὶ νὰ συμφιλιώνεται ὅμοια μὲ τὴν ποίηση τοῦ Καβάφη καὶ τοῦ Σεφέρη καὶ μὲ τίς ἄλλες δοκιμές, ν' ἀποδέχεται ἔτοι ὅλα τὰ εἶδη τῆς ποιήσεως, τοὺς μουσικοὺς στίχους τῆς παραδόσεως, ὅπως καὶ τοὺς ἐλευθέρους στίχους ποὺ ὑπακούουν σὲ ἄλλα αἰσθητικὰ κελεύσματα, μὲ τὴν ἀνάλογη ἐκφορὰ τοῦ Λόγου καὶ τὴν ἀπόδοση τοῦ ὕφους κάθε ποιητῆ.

Ὁ Καραντινὸς αὐτὸ τὸ πραγματοποιοῖ συστηματικὰ καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια στὶς ποιητικὲς ἀπογευματινὲς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, στὸ «Ἀθήναιο», στὸ Κρατικὸ Θέατρο Βορείου Ἑλλάδος, καὶ στὸν Θεατρικὸ Ὄργανισμὸ Κύπρου, ὅπου πρόσφερε ὑπηρεσίες ἕως τὴν ὁδυνηρὴ ἡμέρα τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1974.

Θὰ σταθῶ ἰδιαίτερα στὴν προσήλωση τοῦ Καραντινοῦ στὴν προσωπικότητα τοῦ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ καὶ στὸν θαυμασμό του στὸ ποιητικὸ ἔργο του. Δὲν ἄφησε περίπτωση ποὺ νὰ μὴ δεῖξει αὐτὴ τὴν ἀφοσίωσή του στὸν μεγάλο ποιητῆ.

Τὸ 1945, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Καραντινοῦ, τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο ἀφοῦ ἔπαιξε τὸν «Καποδίστρια» τοῦ Καζανιζάκη προετοιμαζόταν νὰ παίξει τὴ «Σίβυλλα»

τοῦ Σικελιανοῦ. Τότε μιὰ μερίδα ἀνοήτων καὶ φαίδρων δημαγωγῶν, δῆθεν πνευματικῶν ἀνθρώπων, ἔκαναν τυφλὴ ἐπίθεση ἐναντίον τῶν δύο κορυφαίων ἐκπροσώπων τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου, ξεχνώντας ὅτι ἡ «Σίβυλλα» τοῦ Σικελιανοῦ δονεῖται ἀπὸ τὸν ἀγνότερο ἐθνικὸ παλμὸ καὶ ὁ «Καποδίστριας» τοῦ Καζαντζάκη εἶναι θερμὸ κήρυγμα γιὰ τὴν ὁμόνοια τῶν Ἑλλήνων. Θέλετε ν' ἀκούσετε τὰ ἀπίθανα ἐπίθετα, ποὺ διέθεταν οἱ βάνανοοι ὕβριστές; Ὁ Σικελιανὸς χαρακτηριζόταν «ἀηδέστατος» καὶ Καζαντζάκης «εμετικώτατος». Βέβαια τὰ ἀναிடῇ αὐτὰ ἐπίθετα ἔχουν ἐπιστρέφει, ὅπως εἶναι φυσικό, μὲ ὅλο τὸ ἀηδιαστικὸ μέγεθός τους σ' ἐκείνους ποὺ τὰ ἐξεϊδέχυσαν μὲ ἰσοψη κακὴ-ζήλη ἐμπάθεια. Ὁ Καραντινὸς μὲ θαρραλέο ὑπόμνημά του τὸν Μάιο τοῦ 1946 στὸν τότε Ὑπουργὸ Παιδείας ἐσιγημάτισε τὴν πρωτοφανῆ ἀσχημία.

Τὴν ἴδια χρονιά, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1946 στὸν «Παρνασσὸ» ἀπαγγέλληκε ἡ τραγωδία «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη» τοῦ Σικελιανοῦ, μὲ ωραία εἰσαγωγή καὶ διάρθρωση τῶν ἀποσποαμάτων τῆς τραγωδίας ἀπὸ τὸν Καραντινὸ. Ἐγίνε ἐπανάληψη τῆς ἴδιας ἀπαγγελίας στὸ θέατρο «Βρετάνια».

Στις 18 Ἰουνίου 1956 στὸ Θέατρο Ἀττικὴ Σκηνὴ (Ντορέ) μὲ τὴν συμπλήρωση πενταετίας ἀπὸ τὸ θάνατό του καὶ μὲ πρωτοβουλία τοῦ Καραντινοῦ ἔγινε φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Σικελιανοῦ μὲ ὁμητὴ τὸν Εὐάγγελο Παπανοῦτσο καὶ μὲ ἀπαγγελία ἡθοποιῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ θεωρῶ μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους ὡς σταθμὸ στὴ σταδιοδρομία τοῦ Καραντινοῦ τὸ ἀνέβασμα τῆς «Σίβυλλας» τοῦ Σικελιανοῦ μὲ τὴ δική του ἔξοχη σκηνοθεσία καὶ μὲ πολλὰ ἐπαναλήψεις. Ἡ «Σίβυλλα» παίχτηκε πρῶτα στὴ Θεσσαλονίκη τὸ 1962 στὰ 50 χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Συμπρωτεύουσας μὲ τὴ Θάλεια Καλλιγὰ ὡς Σίβυλλα. Τὸ 1965 στὸ φεστιβάλ Ἀθηνῶν στὸ Ἡρώδειο μὲ τὴν Ἄννα Συνοδινοῦ ὡς Σίβυλλα, καὶ οὐ συνέχεια μὲ τὴν ἴδια πρωταγωνίστρια στὸ Θέατρο Δάσους τῆς Θεσσαλονίκης στὰ πλαίσια τῶν καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ΕΟΤ. Τὸ 1966 στὸ φεστιβάλ Φιλίππων καὶ Θάσου μὲ Σίβυλλα τὴ Μιράντα Ζαφειροπούλου.

Πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι ἡ «Σίβυλλα» διαβάστηκε ἀπὸ τὸν Σικελιανὸ στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τὸν Νοέμβριο 1940, οὐ σιγμὲς Ἐθνικῆς Εὐφροσύνης καὶ πρωτοδημοσιεύτηκε οὐ συνέχειας τὸ 1944 στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἑστία».

Πολὺ ἐνδιαφέρον ἔχουν τὰ δημοσιεύματα τοῦ Καραντινοῦ, ποὺ ἀναφέρονται στὸ Σικελιανό. Σ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ τοποθετεῖ τις Δελφικὲς Ἑορτὲς στὸ ὑψηλὸ αἰσθητικὸ καὶ πνευματικὸ ἐπίπεδό τους. Γράφει: «Οἱ Δελφικὲς Ἑορτὲς στάθηκαν τὰ προύλαια στὴν προσέλαση τοῦ Σικελιανοῦ στὸ χῶρο τῆς ἀναδιώσεως τοῦ μύθου, στὸ χῶρο τῆς τραγωδίας. Καὶ στάθηκαν ἓνας σταθμός, ἓνα ξεκίνημα γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἀρχαίου δράματος.

Ἐπίσης μὲ ἀφορμὴ τὸ ἀνέβασμα τῆς «Σίβυλλας» τὸ 1962 ὁ Καραντινὸς οὐ συνέτευξή του ἔκανε ἔξαρση τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σικελιανοῦ, λέγοντας ἀνάμεσα οὐ ἄλλα: «Μπορῶ νὰ εἰπῶ ὑπεύθυνα καὶ ἀκόμα πρὸ κατηγορηματικὰ σήμερα ὅτι οἱ τραγωδίες τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι γνήσιοι δραματικὸς λόγος. Ὅχι μόνον μποροῦν νὰ παρασταθοῦν ἀλλὰ πρέπει νὰ παριστάνονται γιὰ νὰ προβάλλουν ὅλο τὸ μεγαλεῖο τους».

Θὰ κλείσω μὲ μιὰ γενικὴ παρατήρηση γιὰ ὅλα τὰ δημοσιεύματα τοῦ Καραντινοῦ ὅσα ἔχουν δεῖ τὸ φῶς αὐτοτελῶς ἢ οὐ περιοδικὰ ἢ οὐ ἐφημερίδες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑπεύθυνη κάθε φορὰ ἐξέταση τῶν θεμάτων του, σημειώνουμε τὴ γλωσσικὴ ἀρίτωση ποὺ ἔχει ὁ λόγος του, τὴν οὐσίαση τοῦ ὕφους καὶ τὴν ἀβίαστη διατύπωσή τους. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δοκίμια, ἔγραψε ὁ Καραντινὸς καὶ λο-

γοτεχνικά πεζογραφήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀνοφέρω δύο: «Τὸ χρονικὸ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Ὅρος» καὶ «Λαϊκὲς Γιορτὲς στὸν Ἅγιο Πέτρο Κυνουρίας».

Τὸ ἴδιο ποιητικὸ αἶσθημα ὁδήγησε τὸν Καραντινὸ στὴ ζωγραφικὴ, ὅπως καμαρώσαμε καὶ πάλι τώρα τελευταία τὴν ἐξοχὴ χρωματικὴ εὐαισθησία του καὶ τὴν εὐγενῆ καὶ γνήσια, ὅσο καὶ πηγαία αὐθορμησία τοῦ ἐμπνευσμένου αὐτοδιδάκτου. Καὶ θυμηθῆκαμε τὸν στίχο τοῦ Ὀμήρου στὴν «Ὀδύσσεια» (X 347-348) ὅπου ἀκριβῶς ὁ αἰοδὸς Φήφιος κηρύσσει τὸ πλεονέκτημα τοῦ αὐτοδιδάκτου:

αὐτοδιδάκτος δ' εἰμί, θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν οἴμας παντοίας ἐνέψυσεν.

Τελευταία, πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ἐξάρω ὅτι ὁ Σωκράτης Καραντινὸς δὲν ὑπῆρξε οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ πρόσωπο ἀντιλεγόμενο. Μὲ τὸ ἐνιαῖο ἠθικὸ φρόνημά του ἀμετακίνητος καὶ εὐσταθὴς σὲ ὅ,τι πιστεύει, ἔχει ὁμόθυμῃ τὴν ἀναγνώριση τοῦ ἀνώτερου τοῦ ἀδαμάντινου χαρακτῆρα του. Κανένας ποτὲ δὲν ἀμφισβήτησε τὴν ἀδιάφθορη χρησιμότητά του, ποὺ ἔμεινε τὸ ἀναφαίρετο ἔμβλημα τῆς ζωῆς του. Τοῦ ταιριάζει τόσο ὡραία ὁ λόγος τοῦ Ξενοφῶντος γιὰ τὸν Σωκράτη: «Ἀσεβὲς οὐδὲν ποτὲ οὔτ' εἰπόντα οὔτε πράξαντα».

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

III

Ο Σ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ὁ Καραντινὸς ἔζησε ἀπὸ μικρὸ παιδί στὸ θέατρο. Ὁ Πατέρας του, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἦταν ἰδιοκτῆτης τῶν «Ὀλυμπίων» καὶ θεατρικὸς ἐπιχειρηματίας. Ὁ ἀδελφός του ὁ Παναγῆς Καραντινὸς διεύθυνε γιὰ πολλὰ χρόνια τὸ Ἑλληνικὸ Μελόδραμα καὶ ἀπὸ τὸ θέατρο τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μελόδραμα, εἶχαν φιλοξενηθεῖ καὶ θίασοι ὅπως τῆς Μαρίας Κοτοπούλη, τοῦ Γιάννη Παπαϊωάννου, τῆς ἑταιρείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεάτρου ποὺ ἐγκαίνιασε τὶς παραστάσεις του μὲ τὸν ἱστορικὸ «Οἰδίποδα τύραννο» κατὰ σκηνοθεσία τοῦ Φώτου Πολίτη καὶ ἄλλοι θίασοι.

Ἐκεῖ, οἱ σκάλες καὶ τὴν τaráτσα τῶν Ὀλυμπίων, τὸν συναντούσαμε καὶ μεῖς νέοι πρωτόβγαλτοι, μὲ τὶς ἀγωνίες μας, τὶς προσδοκίες μας, τὰ περιδικά μας...

Αὐτὸ ἦταν τὸ περιβάλλον του ἀπὸ παιδί καὶ ὁ κύκλος του στὸν ὁποῖο ἔζησε καὶ ἀνδρώθηκε. Ἕνας κύκλος πέρα γιὰ πέρα καλλιτεχνικός: ζωγράφοι, γλύπτες, ἀρχιτέκτονες, μουσικοί, ἠθοποιοί, λόγιοι. Μιὰ μεγάλη συντροφιά ποὺ κυκλοφοροῦσε σὲ γραφεῖο δεξιά πάνω ἀπὸ τὴ μεγάλη σκάλα τῆς εἰσόδου τῶν παλιῶν Ὀλυμπίων.

Ἐκεῖ εἰπωθεῖ πὼς ὁ Καραντινὸς ἔζησε γιὰ τὸ Θέατρο.

Ὁ σοφὸς καθηγητὴς Βασίλειος Τατάκης ποὺ ἦταν Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κ.Θ.Β.Ε. εἶπε:

«Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ τὴ ζωὴ του ὁλόκληρὴ τὴ γεμίζει ἓνα σοφὸ καὶ ἱερὸ πάθος γιὰ τὴ θεατρικὴ τέχνη».

Αὐτὸ τὸ πάθος νομίζω κι' ἐγὼ ἔκανε τὸν Καραντινὸ νὰ καταλάβει ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει ἡ θεατρικὴ τέχνη καὶ ποῖα εἶναι ἡ βάση της. Καὶ ἐστράφηκε πρὸς τὴ θεατρικὴ ἐκπαίδευση. Ἡ ζωὴ του στὸ Θέατρο εἶναι μοιρασμένη ἀνάμεσα στὴ θεατρικὴ ἐκπαίδευση καὶ στὴ σκηνικὴ πραγματοποιήση, δηλαδὴ στὴ σκηνή, τὴ σκηνοθεσία καὶ τὴν παράσταση.

Στὴ θεατρικὴ ἐκπαίδευση, στάθηκε δημιουργικός, πρωτοπόρος. Αὐτὸ τὸ ἔνιωσα ὅταν διδάσκαμε μαζὺ στὴ δραματικὴ σχολὴ τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου καὶ ὅταν ὁ Καραντινὸς ἦταν διευθυντὴς της.

Τὸ οὐσιγιμά του εἶναι διατυπωμένο στὸν πρῶτο τόμο τοῦ χρονικοῦ τῆς

θεατρικῆς του ζωῆς, «40 χρόνια θέατρο», ὅταν μὲ ἐξαιρετικούς συνεργάτες, τὸν Παρασκευά, τὸ Γιαννίδη, τὸν Πικιώνη, τὸ Γιάννη τὸ Σιδέρη, τὸν Σπύρο Βασιλείου κ.ἄ. ἴδρυσεν τὴ Νέα Δραματικὴ Σχολή. Ἀργότερα στὴ σχολή, καθὼς εἶπα, τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου καὶ στὴ «Σχολὴ Θεάτρου» τοῦ Μορφωτικοῦ Συλλόγου «Ἀθῆναιον», ποὺ μὲ τὴν πνοὴ τοῦ Εὐάγγελου Παπανούτσου, ἄφησε μιὰ δεκαετίαχρονη ἱστορία στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ σὰν ἐλεύθερο Πανεπιστήμιο. Ὅμως εἰδικώτερα γι' αὐτὸ θὰ σὰς μιλήσει ὁ ἀγαπητός μου συνάδελφος Στέφανος Ληναῖος.

Ἡ παιδευτικὴ αὐτὴ διάθεση τοῦ Καραντινοῦ ἀντανεκλᾷ σ' ὅλη τὴν ἐργασία του σαρανταπέντε σχεδὸν χρόνια στὸ Ἑλληνικὸ Θέατρο. Ἡ γνώση τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς τοῦ θεάτρου ἀποτελεῖ τὴ βάση στὶς σκηνοθεσίεις του.

Ὅταν ἔρχεται νὰ σκηνοθετήσῃ, νὰ διδάξῃ θὰ ἦταν σωστὸ νὰ πῶ, ἔχει ξεκαθαρίσει μέσα του τί εἶναι ἡθοποιός, τί εἶναι σκηνή, τί εἶναι ἔργο καὶ μὲ ποιὸν τρόπο αὐτὰ ὅλα συνθέτονται καὶ ἰσορροποῦν στὴν παράστασιν. Δὲν ἔρχεται νὰ ἐπιβάλλῃ ἀπὸ καθέδρας τὴν ἀποψή του. Νὰ ἀπαιτήσῃ ἐκ τῶν ἔξω τὴ διάπλασιν τῶν χαρακτήρων. Θέλει τὸν ἡθοποιὸ νὰ αὐτενεργεῖ καὶ πρόθεσιν τοῦ εἶναι νὰ βοηθήσῃ τὸν ἡθοποιὸ νὰ μπεῖ στὸ νόημα τοῦ ἔργου καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἀποδίδει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἡθοποιό. Ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ του βίωμα. Ἡ δουλειὰ τοῦ Καραντινοῦ δασκάλου - σκηνοθέτη εἶναι νὰ κνετριζέι καὶ νὰ κατευθύνει τὸν ἡθοποιὸ πρὸς τὴν οὐσιαστικὴ δημιουργία. Δὲ θὰ πεῖ ποτὲ στὸν ἡθοποιὸ «κάνετο ἔτσι γιατί ἔτσι τὸ θέλω ἐγώ». Γι' αὐτὸ οἱ ἡθοποιοί, οἱ δικοὶ τοῦ ἡθοποιοῦ, ἐμφανίζονται πάντα ἀνανεωμένοι.

Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀπόψεις του ποὺ τὶς πρεσβεύει μὲ τὴν πράξιν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ θεωρίαν. Τὰ βιβλία του καὶ ἰδιαίτερα τὸ «Περὶ Θεάτρου» ποὺ πριέλαβε στὶς ἐκδόσεις του τὸ Γαλλικὸ Ἴνστιτούτο τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ἐπιβεβαιώνουν ἀπόλυτα.

Μὲ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις εἶναι φυσικὸ ποὺ ὁ Καραντινὸς εἶχε τοποθετήσῃ πάντα τὸν ἡθοποιὸ πολὺ ψηλὰ στὴ συνείδησή του. Ἡ σχέση του μὲ τὸν ἡθοποιὸ εἶναι ἐγκάρδια, θὰ ἔλεγα τρυφερή. Οἱ παρατηρήσεις του καὶ οἱ ὑποδείξεις του εὐγενικές. Θὰ ἔρθει πολλὰς φορὲς ἀπὸ τὴν πλατεία στὴ σκηνὴ ἢ ἀπὸ τὸ κοῖλο τοῦ ἀρχαίου θεάτρου γιὰ νὰ κάνει μιὰ παρατήρησιν στὸ αὐτὸ τοῦ ἡθοποιοῦ. Καὶ πάντα ὅταν τοῦ δίνεται εὐκαιρία, ἐξαίρει τὴ θέσιν τοῦ ἡθοποιοῦ στὴ λειτουργία τοῦ θεάτρου.

Αὐτὸ φαίνεται πρὸ χτυπητὰ στὶς περιπτώσεις ποὺ διεύθυνε θεατρικοὺς ὁργανισμούς. Τὸ βεβαιώνουν ὅσοι δούλεψαν κοντά του .

Στὸ Κ.Θ.Β.Ε. ὅταν ἀναλάβαινε τὴ διεύθυνσή του, τὸ διακήρυξε σὲ Ὑπουργούς, σὲ Δεσποτᾶδες, σὲ ἄλλους ἐπίσημους κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐναρκτήριας τελετῆς. Καὶ συνέβη αὐτὸ τὸ ὁποῖο δὲν νομίζω ὅτι συνέβη ἄλλῃ φορὰ στὰ θεατρικὰ χρονικά: Νὰ ὑπογράψῃ συμβόλαια μὲ τοὺς ἡθοποιούς μὲ μισθοὺς συμπεσομένους ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ νέου ὁργανισμοῦ, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ποὺ ἐπικρατοῦσε στὰ ἐξωθεατρικὰ μέλη ἐνὸς πρώτου οἰκονομικοῦ συμβουλίου. Καὶ μετὰ δύο μῆνες, ὅταν ἦρθαν οἱ ἡθοποιοὶ νὰ ἀναλάβουν ἐργασία, τὰ συμβόλαια ἀντικαταστάθηκαν μὲ καλύτετους ὅρους γιὰ τοὺς ἡθοποιούς, γιατί στὸ μεταξὺ κατάφερε νὰ ἀλλάξουν τὰ πνεύματα στὴ διοίκηση τοῦ νέου θεάτρου. Τὴν ἴδια θέσιν ἔδινε στὸν ἡθοποιὸ καὶ ὅταν ἀναλάβαινε τὴν καλλιτεχνικὴ διεύθυνσιν στὸ «Θεατρικὸ Ὅργανισμὸ Κύπρου».

Ὁ Καραντινὸς ἦταν ἐκλεκτικὸς καὶ σὲ ὅλη του τὴ σταδιοδρομίαν στὸ θέατρο δίδαξε πάντοτε ἔργα ὑψηλῆς ποιότητος, ἀκόμα καὶ ὅταν ἐργαζόταν κάτω ἀπὸ σκληρὰς οἰκονομικὰς συνθήκας.

Ἀγαπάει ιδιαίτερα τὸ ποιητικὸ θέατρο καὶ τὸ ἀγαπάει γιατί πιστεύει πῶς μόνο τὸ ποιητικὸ εἶναι ἀληθινὸ θέατρο. Ἀλλὰ ξέρει καὶ νὰ τὸ διδάξει. Στάθηκε πάντοτε μὲ ἀπόλυτο σεβασμὸ στὸ κείμενο· γιατί ξέρει τὴ δύναμη τοῦ ποιητικοῦ λόγου.

Ἐχω προσωπικὴ ἐμπειρία ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῆς «Σίβυλλα» τοῦ Σικελιανοῦ πού κάναμε στὶς 25 Ὀκτωβρίου τοῦ 1960, στὸ Ἑθνικὸ Θέατρο. Ἡ πίστη του στὴ δύναμη τοῦ ποιητικοῦ Λόγου ἦταν ἀτράνταχτη. Πρέπει νὰ ὁμολογήσω πῶς ἐμεῖς ὅλοι — ἢ τουλάχιστον οἱ περισσότεροι ἀπὸ μᾶς, πού λαβαίναμε μέρος στὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου ὑπὸ τύπον ὁρατορίου, φοβηθήκαμε τὸ μᾶκρος τῶν διαλόγων. Ὁ Καραντινὸς καθόλου. Ἐδίδαξε τὸ ἔργο χωρὶς περικοπὲς καὶ εἶναι ἀληθινόνητο ὅτι τὸ ἀνόμοιο κοινὸ μιᾶς ἐθνικῆς ἐπετείου παρακολύθησε μὲ μιὰ πνοὴ καὶ ξέσπασε σ' ἓνα θερμὸ χειροκρότημα.

Γιαυτὸ δὲν κατέφυγε ποτὲ σὲ ἐπινοήσεις καὶ σὲ ἄσκοπες περικοπὲς. Ἀλλὰ φρόντιζε νὰ ἀποδίδεται σωστὰ στὸ κείμενο, πλαστικά, μουσικά.

Στὴν περιοχὴ τοῦ ἀρχαίου δράματος πού τὸν ἀπασχολεῖ ἀδιάκοπα ἀπὸ τὸ 1937 ἕως τὶς ἡμέρες μας, ἐργάζεται ἐπίσης μὲ ἀπόλυτη συνέπεια, μὲ γνώμονα πάντοτε τὸ σεβασμὸ τοῦ ποιητῆ καὶ τὴν ἐμποτισμένη του στὴ δύναμη τοῦ τραγικοῦ λόγου.

Εἶναι βέβαια σεβαστὲς οἱ ἀπόψεις ὅλων τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου δράματος. Νομίζω ὅμως πῶς γιὰ τὸν Καραντινὸ ἰσχύει πάντα αὐτὸ πού εἶπε ὁ Σικελιανὸς μετὰ τὴν πρώτη οκηνοθεσία του ἀρχαίου δράματος, πού ἦταν ἡ «Ἐκάβη», ὅτι «Λειτουργεῖ μὲ αὐστηρότητα καὶ ἀγνότητα ἱερέα παρ' πρωτολειτουργεῖ καὶ πρωτοπιάνει μὲ τὰ δυὸ του χέρια, γιὰ νὰ τ' ἀνυψώσει ἀνάμεσα στὸν κόσμο, τὸ αἷμα καὶ τὸ σῶμα τοῦ θεοῦ τῆς τραγωδίας».

Στὸ Ἑθνικὸ Θέατρο, μὲ τὸν Σωκράτη Καραντινὸ, μόνο δυὸ ρόλους ἀξιώθηκα νὰ δουλέψω: τὸν Πολυμήστορα στὴν «Ἐκάβη» τοῦ Εὐριπίδη καὶ τὸν Δὸν Λούϊς Μπατίλλια στὸν «Δὸν Ζουάν» τοῦ Χοσέ Θορίλια. Τότε, ζοῦσαν δυὸ ἀληθινόνητοι μεγάλοι ἡθοποιοὶ τοῦ Θεάτρου μας: ἡ ἄφταστη Ἑλένη Παπαδάκη, πού ἐνσαρκώθηκε μὲ ἓναν ἀνυπέρβλητο τρόπο τὴν Ἐκάβη καὶ ὁ μοναδικὸς καὶ ἀναντικατάστατος Γιώργος Παπᾶς, πού ἔδωσε ὅλη τὴ γοητεία του καὶ τὴν τέχνη του στὸν Δὸν Ζουάν.

Ὅσο γιὰ τὶς οκηνοθεσίες τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ, σ' αὐτὰ τὰ δυὸ ἔργα, στὰ ὁποῖα ἀναφέρομαι, ἦταν τέλειες. Καὶ ἦταν τέλειες, ὅχι μόνο γιατί ἀπέδωσαν τὰ ἔργα μ' ἓναν ἄριστο οκηνικὸ τρόπο, ἀλλὰ γιατί ἐκφράζανε τὶς πεποιθήσεις τοῦ Καραντινοῦ σὰν καλλιτέχνη καὶ σὰν ἀνθρώπου. Γιατὶ ἐγὼ θαρρῶ, πῶς αὐτὰ τὰ δυὸ δὲν ξεχωρίζονται. Τὸ ἓνα εἶναι μέσα στὸ ἄλλο καὶ ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς πῶς λειτουργοῦν ξεχωριστά.

Μιὰ ἀνθρώπινη στάση εἶναι ταυτόχρονα καὶ καλλιτεχνικὴ μέσα στὴ δημιουργία καὶ τ' ἀντίστροφο. Ἔτσι καὶ στὸν Καραντινὸ, ἔχουμε αὐτὴ τὴ λαμπρὴ σύζευξη.

Εἶναι τόσο γνωστὴ ἡ πολὺ μεγάλη προσφορὰ τοῦ Καραντινοῦ στὸ νεοελληνικὸ θέατρο, οἱ προσωπικὲς του ἀπόψεις σχετικὰ μὲ τὴν πνευματικὴν ὑψὴ τοῦ Θεάτρου καὶ γενικὰ τῆς Τέχνης, οἱ θεωρητικὲς καὶ πρακτικὲς κατευθύνσεις πού ἔδωσε στοὺς ἐρμηνευτικοὺς τρόπους τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, τῆς μοιερικῆς κωμωδίας, ὡς καὶ κάθε κλασσικοῦ καὶ σύγχρονου θεατρικοῦ ἔργου, πού ἡ ὁλοκληρωτικὴ καὶ ἡ ἐπὶ μέρους θεώρηση αὐτῆς τῆς προσφορᾶς του, νὰ ἀπαιτεῖ σοβαρὴ ἀναλυτικὴ δουλειὰ καὶ πολὺ χρόνο, πού δὲ μᾶς χαρίζει μιὰ τιμητικὴ ἐκδὴλωση. Σημεῖα μονάχα μποροῦμε νὰ θίξουμε.

Καὶ ἐγὼ προσωπικά, νομίζω πὼς δὲν ἔχω τὴς δυνάμεις καὶ τὰ ἐφόδια, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσω τὴν εὐθύνη τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦ κριτικοῦ.

Ὡστόσο, θὰ μπορούσα, νομίζω, νὰ πῶ ἀδιαφιλονίκητες ἀλήθειες: πὼς ὁ Καραντινός, σὰν πνευματικὸς ἄνθρωπος καὶ σὰν δημιουργὸς σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ Θέατρο, μετὰ τὴς συνεχεῖς μελέτης του, μετὰ τὴς σκηνοθεσίης του καὶ μετὰ τὴς διδασκαλίης του σ' ἕνα σὼρὸ παλιού καὶ νέου ἡθοιοῦς, διαδραμάτισε ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν ἐμπέδωση τῆς παράδοσης τοῦ Θεάτρου μας καὶ στὴν ἐξέλιξή του, πάντοτε μ' ἕνα περιεχόμενο καὶ μετὰ μιὰ καλλιτεχνικὴ μορφή ἀπόλυτα μελετημένες καὶ σοβαρές.

Ξεχωριστὰ ἐπέμεινε ὁ Καραντινός στὶς μορφές τῆς παράδοσης ποὺ ξεκινᾶνε ἀπὸ τὴς ρίζες τοῦ λαοῦ μας καὶ ποὺ δὲν εἶναι ἄλλες ἀπὸ κείνες ποὺ μᾶς δίνουν σὰν καρπὸ τὸ νεοελληνικὸ ποιητικὸ θέατρο. Καὶ ἐννοῶ τὴς ὑποδειγματικὰς μορφές, μετὰ τὴς ὁποῖες μᾶς δίνουν τὰ ἔργα τους δυὸ μεγάλοι ποιητές μας: ὁ Καζαντζάκης καὶ ὁ Σικελιανός.

Τὸ ἀνέβασμα, ἔξαφνα, τῆς «Σίβυλλας» τοῦ Ἀγγελοῦ Σικελιανοῦ καὶ τοῦ «Καποδίστρια» τοῦ Νίκου Καζαντζάκη ἀπὸ τὸν Καραντινὸ — πρὶν κὰν τοὺς ἀνεβάσουν στὴ σκηνὴ καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου μας — δείχνει τὸν συνειδητὸ προσανατολισμὸ τοῦ Καραντινοῦ στὶς βαθύτερες πεποιθήσεις του καὶ στὴν ἀκλόνητη πίστη του ὅτι ἡ ἀναγέννηση τοῦ θεάτρου μας δὲν θὰ προέλθει ἀπὸ ψεύτικα ἔργα, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκείνα τὰ ἔργα ποὺ ἐκφράζουν τὴν ψυχὴ καὶ τὴς πράξεις τοῦ λαοῦ μας.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ σύλληψη τοῦ ὁράματος τοῦ ξαναγεννημοῦ τοῦ Θεάτρου μας, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑλοποίησή του μετὰ τὰ καλλιτεχνικὰ μέσα ποὺ πιστεύει ὁ Καραντινός ὅτι πρέπει νὰ χρησιμοποιῶνται σὺν θεάτρου. Κι' αὐτὸ τὸ ἀπέδειξε, σ' ὅλη τὴν κλίμακα τῶν ἔργων ποὺ ἀνέβασε: ἀπὸ τὴν «Ἐκάβη» καὶ τὸν «Ἐζηνατελόνη», γιὰ παράδειγμα, ὡς τὸ «Ἡ γῆ εἶναι σφαῖρα» τοῦ Σαλακροῦ καὶ ὡς τὸ «Χορὸ τῶν Λωποδυτῶν» τοῦ Ἀνούϊγ, ποὺ ἐπίσης σκηνοθέτησε ὁ σοφὸς δάσκαλός μου.

Αὐτὰ τὰ καλλιτεχνικὰ μέσα τοῦ Καραντινοῦ διαμορφώνουν τὸ θεατρικὸ ὕφος του καὶ μᾶς δίνουν τὴς αἰσθητικὰς ἀρχές, στὶς ὁποῖες πιστεύει: Θεατρικὰ μεγέθη κι' ἀναλογίες, καθαρὰ σχήματα, περιεκτικὰς μορφές. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀντιλεῖ ἀπὸ μιὰ προσωπικὴ θεώρηση κάθε ἔργου ποὺ ἀνεβάξει, μέσα στὰ μέτρα τῆς οὐσιῆς καὶ πέρα γιὰ πέρα θεατρικῆς συλλήψεως κι' ἐμπειρίας του, ποὺ βασίζονται στὴ βαθειὰ μόρφωσή του καὶ στὸ ταλέντο του.

Μιὰ τέτοια θεώρηση, φυσικά, ἀπορρίπτει, ὁποῖδήποτε περιττὸ καὶ φλύαρο, ὁποῖδήποτε ἐξεζητημένο κι' ἐντυπωσιακὸ, ὁποῖδήποτε ἀντιπνευματικὸ καὶ ἀνεξέλεγκτο.

Ποὺ κι' ἕνα μονάχα ἀπ' αὐτὰ ἂν ὑπάρχει στὴ θεατρικὴ λειτουργία, τὴν ἀδυνατίζει, ὡς πρὸς τὸν Λόγο, καὶ ὡς πρὸς τὴν μετάδοσή του, μετὰ τὸν λιτὸ κι' αὐστηρὰ στυλιζαρισμένον τρόπο τοῦ Καραντινοῦ κι' ὅλων ἐκείνων ποὺ πιστεύουν στὴν αἰσθητικὴ καὶ μουσικὴ μετουσίωση τῶν μορφῶν τῆς ζωῆς σὲ καλὸ, σ' ἀληθινὸ θέατρο.

Τὸ δυνατό λοιπὸν σημεῖο τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ εἶναι τοῦτο: ὅτι μετὰ ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου καθορίζει τὴ μορφή του, ἀπαράλλαχτα ὅπως καὶ ὁ δημιουργὸς του.

Καί, ὑπηρετώντας τόσο τὸ περιεχόμενο, ὅσο καὶ τὴ μορφή μετὰ αὐστηρὰ καὶ εἰλικρινῆ μέσα, τὰ ἐκφράζει στὶς οὐσιῶς ἀναλογίες τους, στοὺς ἀκριβεῖς ρυθμούς τους καὶ στὶς ἰσορροπες αἰσθητικὰς φόρμες τους.

Τόσος εἶναι ὁ σεβασμὸς τοῦ Καραντινοῦ στὴ μορφή τοῦ ἔργου, ποὺ δὲν μᾶς ἐπιτρέπει μήτε στὸν πεζὸ Λόγο νὰ σπᾶμε τὸν ρυθμὸ, μήτε, πρὸ πάντων,

οιὸν ἔριμετρο ποιητικὸ λόγος. Μάλιστα, οἷον τελευταῖο, θέλει νὰ ἐπισημαίνουμε τὴν ἔναρξιν τοῦ κάθε στίχου μ' ἓναν ἰδιαίτερον μαλακὸ τονισμό. Καί, χωρίς νὰ παραβλάπτουμε τὸ νόημα, νὰ συνεχίζουμε τὴν ἐκφορὰ τοῦ λόγου, ὑποταγμένοι ἀπόλυτα στὴ ρυθμικὴ ἀγωγὴ του. Ὑποτασσόμενοι καθὼς τὸ ἐπλάσεν ὁ δημιουργὸς του.

Ἀλλὰ καὶ στὴν ἐρμηνεία τῶν χαρακτήρων ἐπιμένει νὰ τοὺς δίνουμε μὲ ἐσωτερικὴ ἀλήθεια καὶ ἐξωτερικὴ συνέπεια. Δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ πῶς μὲ δίδαξε τὸν Πολυμήτορα, ἓναν ρόλο ποὺ μὲ καθιέρωσε πλᾶϊ στὴν Ἑλένη Παπαδάκη. Πολλὰ χρόνια ἀργότερα, παίζοντας στὴν Εὐρώπῃ τὸν ἴδιο ρόλο μέσα σὲ μιὰ πλήρη προσωπικὴ μου ἀφομοίωση, ἄκουγα κι' ἔβλεπα μέσα μου τὸν Καραντινό, τὸν σοφὸ κι' ἐμπνευσμένο δάσκαλό μου.

Θὰ τελειώσω μὲ κάποιους στοχασμοὺς ἀπὸ τοὺς «Πεζοὺς Δρόμους» τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἰδέα του γιὰ τὸ Θέατρο. Τοὺς δανείζομαι ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Καραντινοῦ «Περὶ Θεάτρου». Πιστεύω πῶς μέσα σ' αὐτὰς τὶς σκέψεις τοῦ μεγάλου μας ποιητῆ θὰ βροῦμε τὶς μεγαλύτερες ἀλήθειες γιὰ τὸ Θέατρο — ἀλήθειες ποὺ ὑπερέβησαν ὅσοι τὸ Καραντινὸς — καὶ ποὺ πρέπει νὰ τὶς ἔχουμε πάντοτε στὸ νοῦ μας, σὰν τὶς ὁδηγίες ποὺ δίνει ὁ Σαίξπηρ μὲ τὸ στίγμα τοῦ Ἀριστεύου τοῦ ἠθοποιού.

«... Ἡ τέχνη τοῦ Θεάτρου πειράζεται κι' ἐπηρεάζεται πρὸς πολὺ ἀπὸ τὴν ἔγνιν τοῦ ντερέσου, ἀπὸ τὸ φόβον τοῦ κοινού, ἀπὸ τὸ νοῦ τὸν ἐμπορικό, ἀπὸ κάθε λογῆς δόσοληψίας, φαντασιώδους, ξεσυνερίσματος καὶ ψευτιῆς. Γιὰ τοῦτο κι' εὐκολώτατα ξεπέφτει σὲ διομηχανία τοῦ χειρότερου εἶδους, κι' ὁ δραματικὸς ποιητής, ἂν ἴσως καὶ δὲν ξέρει νὰ ὀργανώσει τὸ ταλέντον του μὲ κάτι σὰν ἀπὸ τὴν καπατσοσύνη τοῦ ἐπιχειρηματία, θὰ τὸ παρουσιάζει τὸ ἔργον του πάντα στὸ χαρτὶ καὶ ποτὲ στὴ σκηνή. Τὸ νέο ἑλληνικὸ Θέατρο γιὰ νὰ τραδῇ, καθὼς τοῦ ἀξίζει, τὸ δρόμον τοῦ ξανανθισμοῦ του, ἡρωικὰ πρέπει ν' ἀγωνιστῇ γιὰ νὰ ξετινάξει ἀπὸ πάντων τοῦ βίου αὐτοῦ τοὺς πειρασμούς. Πῶς θὰ τὸ κατορθώσει; Ἐξέρω κι' ἐγὼ; Δὲ γράφω συνταγὰς. Σημειῶνω στοχασμούς. Θεάτρα ποὺ νὰ θυμίζουν πολὺ τὸ νὰ καὶ διόλου τὴ μπουραρία. Παιξίματα ποὺ νὰ προσφέρονται καθὼς θὰ μοιράζονται τεχνικὰ τὰ φύλλα ἐνὸς ἔντυπου ποὺ θάβγαίνει, ὅχι γιὰ νὰ γραπώσει συνδρομητὲς, μὰ γιὰ νὰ σκορπίσει μιὰ ἰδέαν, γιὰ νὰ σαρκώσει ἓνα ὄνειρον, μὲ τάξιν καὶ μὲ ρυθμὸ καὶ μὲ τόνον καὶ μὲ πρόγραμμα, γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ μιὰ πρόδο. Σκηνὲς σὰν κάποια σαλόγια ζωγραφικῆς ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ σπουδάσῃ γύρω στὰ ἔργα ποὺ κρέμονται ἐκεῖ, ἓνα δηλωμένο περὶ φαντασίας, γενναία, κι' ἐλεύθερον χαρακτήρα, εἴτε στὴν ἐμπνευσιν, εἴτε στὴν ἐκτέλεσιν. Κάτουν τὰ ἔργα ποὺ κρατιοῦνται μονάχ' ἀπάνω στὴ σκηνή, καὶ δὲν εἶναι καὶ μελέτη.

(...) Οἱ ὑποκριταί, σὰν ὄργανα σὲ μιὰν ὀρχήστραν, χωρὶς ὑπερτροφικὰ καὶ ὑπερβολικὰ ξεχωρίσματα· ὁ δραματογράφος μόνος νόμιμος ἀρχιμουσικός. Στὴ θέσιν του καθένας. Καὶ πρὸς πολὺ κάτουν οἱ λεγόμενες σκηνογραφικαὶ ἐπελειτουργίαι, ὅλα ἐκεῖνα τὰ θαυμαστὰ τάχα καὶ τὰ σύμφωνα, μὲ ὅσα ἀπαιτεῖ ἡ πρόδο τῆς σκηνοθετικῆς τέχνης, φκισιδώματα καὶ παραφορτώματα ποὺ σκλαβώνουν τὴν τέχνην τοῦ δραματικοῦ συγγραφέα· τὴν τέχνην ποὺ ἀξίζει νὰ στέκεται πάντα πολὺμορφον, πολὺτροπὸν, ἀνεξάρτητον, κυρίαρχον, ποὺ τὴν σκλαβώνουν κάτουν ἀπὸ κάποιας τάχας φερμένους ἀπὸ τὸ ξετύλιγμα τῆς σκηνῆς κι' ἀπαραίτητες ἀπαιτήσεις· ποὺ χωρὶς αὐτὰς, ἀδύνατον λέγειν, ἢ πάρα πολὺ δύσκολον νὰ παιχθῇ τώρα ἓνα ἔργον. Κάτουν κι' ἔξω ἀπὸ τὸ Θέατρο ὅλα τὰ ἀποκλειστικὰ ὕλιστικὰ καὶ θεαματικὰ τερτίπια, ὅσο ζωηρὰ κι' ἂν μᾶς δύνουν τὴν ἐντύπωση, τὴν ψευδοαίσθησιν τοῦ πραγματικοῦ· τὰ τερτίπια ποὺ φυλάττει ἀποκλειστικὰ γιὰ τὰ μάτια μόνον τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ σχεδὸν τίποτε γιὰ τ' αὐτί, ποὺ δὲν ἀφήνουν τὴ φαντασίαν τοῦ θεατῆ νὰ δουλέψῃ μονάχῃ τῆς καὶ νὰ συμπληρώσῃ κάποια πράγματα, καθὼς ἓνας κακὸς ποιητὴς ποὺ

μὲ πεζολογικὴν ἀκρίβεια θὰ τ' ἀράδιαζε ὅλα καὶ τίποτε δὲ θ' ἄφηνε στὸν ἀναγνώστη του νὰ μαντέψει καὶ νὰ ὀνειρευτεῖ. "Ὁχι στὴν πρώτη γραμμὴ τὰ ἐξωτερικὰ στολίδια καὶ τὰ κοστούμια καὶ οἱ σκηνογραφίες, καὶ τὰ παραφκιασιδῶματα καὶ τὰ παραφορτώματα. Κάτι σὰ γύρισμα στοὺς παλιούς καλοὺς καιροὺς, καθὼς δούλευε ἡ σκηνὴ ὅταν ἦτανε ποιητὲς καὶ θριαμβευτὲς οἱ Σοφοκλῆδες, οἱ Σαίξπηροι καὶ οἱ Ρακίνηδες».

ΘΑΝΟΣ ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

IV

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Δὲ θὰ μπορούσα ποτὲ μου νὰ πιστέψω πὼς θαρχότανε μιὰ μέρα ποὺ θὰ μιλῶσα ἐγὼ γιὰ τὸ δάσκαλό μας, τὸ φίλο μας Σωκράτη Καραντινό, ποὺ θὰ ἀντιπροσώπευα μιὰ γενιὰ ὀλόκληρη, μιὰ οχολὴ ὀλόκληρη. Πὼς θὰ μούλαχε μένα αὐτὴ ἡ τιμὴ... "Ὅταν τόσοι ἄλλοι, οπουδαῖοι συμμαθητὲς μου, ἀσήμεντος ἐγὼ τότε πλὰι τους, θὰ ἄξιζαν περισσότερο μιὰ τέτοια τιμὴ.

Ὁ πρῶτος λόγος γι'αὐτὴ τὴ συγκίνηση εἶναι αὐτός. Ὁ δεῦτερος εἶναι ὅτι μὲ τὸ δάσκαλό μου τὸν Καραντινό, ἰδιαίτερα ἐμεῖς οἱ δύο, δὲν τὰ πηγαίναμε καλὰ στὴ οχολή.

Μᾶς εἶχε δώσει τέτοια ἐλευθερία... Μᾶς ἄνοιξε τέτοιους πνευματικοὺς ὀρίζοντες... Κάνανε καθημερινὰ τόσες καὶ τόσες, ἀτέλειωτες συζητήσεις, ποὺ εἴταν φυσικὸ νὰ νιώθουμε ὅχι μαθητὲς σὲ Δραματικὴ Σχολή, ἀλλὰ σὰ μιὰ παρέα, ποὺ πιστεύαμε πὼς θαλλάζαμε τὴ μοίρα τοῦ κόσμου μας...

Ἰδιαίτερα ἡ δική μου ἔντονη, πρωτόγονη, διάθεση γιὰ κάθε πρωτοποριακὸ, δημιουργοῦσε στὴ οχολὴ πολλοὺς καυγάδες φιλολογικοθεατρικούς, μὲ ἀποτέλεσμα ναρχόμαστε σὲ μεγάλη διάσταση μὲ τὸ δάσκαλό μας πάνω σὲ βασικὰ θέματα... Ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Βασιλιᾶ Λήρ μέχρι πόσο σκληροὶ πρέπει νάμαστε σ' ἓναν κακὸ δάσκαλο ἢ σ' ἓναν κακὸ μαθητή...

"Εγγραφα γράμματα καὶ τάστελνα στὸ σπίτι τοῦ δάσκαλου... Κι αὐτὸς μ' ἀπαντοῦσε πάντα ἥρεμα καὶ προσπαθοῦσε νὰ μὲ καλμάρει... Βρῆκα ἓνα ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ δάσκαλου καὶ τὸ ξαναδιάβασα αὐτὲς τὶς μέρες... Μὲ λέει πειοματάρη... Ἴσως ἐπειδὴ ἔξερε νὰ μὴ μᾶς πληγώνει... Νὰ μᾶς ἀφήνει μόνους μας νὰ καταλαβαίνουμε ὅτι τὸ πείσμα καὶ τὸ θράσος, στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία, μπερδεύονται πολλὰς φορές.

Αὐτὴ τὴ στιγμὴ λοιπὸν ἔχω ἐγὼ τὴν τιμὴ νὰ εἶμαι ὁ ἐκπρόσωπος ἐκείνης τῆς γενιᾶς ποὺ θάθελε νὰ μιλήσει γιὰ τὸν Σωκράτη Καραντινό... Τὸ δάσκαλό της...

Υπάρχει μιὰ λογικὴ ἐξήγηση γι' αὐτό. Θὰ τὴ δώσω μὲ νούμερα. Ἡ Σχολὴ Θεάτρου τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ, μικρὸ Σχολεῖο στὸ Μεγάλο Σχολεῖο τοῦ Μορφωτικοῦ Συλλόγου «Ἀθήναιον», λειτούργησε στὸ κῶρο ποὺ ἦταν παλιὰ τὸ Κολλέγιο Ἀθηνῶν, στὴν ὁδὸ Ἀκαδημίας. Ἐκεῖ ποὺ εἶναι σήμερα τὸ Ταμεῖο Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων. Πιοθεῶ, ἐγωιωτικά ἴσως, ὅτι ἦταν ἡ πλήρης οχολὴ γιὰ τὸ δάσκαλο, ἀπὸ τὸ δάσκαλο καὶ γιὰ μᾶς.

Ἡ Σχολὴ λειτούργησε μόνο τρία χρόνια. Ὅσο ἀρκοῦσε γιὰ νὰ πάρει στὰ χέρια του ὁ δάσκαλος μιὰ φούχτα νέων παιδιῶν καὶ συνεχῶς καὶ συνεπῶς νὰ τὰ κάνει ἡθοποιούς. Θυμᾶμαι ποὺ εἴμασταν μαζεμένοι στὴ μεγάλη αὐλὴ του. Τὴν ἀγωνία μας νὰ μποῦμε. Κι ἀκούστε τώρα τὰ νούμερα. Δώσαμε ἐξετάσεις 240 παιδιά. Μπήκαμε στὸ προκαταρκτικὸ τμήμα 45. Ἐλεῖται ἀπὸ ἓνα σκληρὸ ἐξεταστικὸ τρίμηνο, περάσαμε στὴν πρώτη τάξη 25. Ἀπὸ τὴν πρώτη

στη δεύτερη 15. Φτιάσαμε στην τρίτη τάξη 7. Πήραμε δίπλωμα και οι 7. Και σήμερα στο θέατρο υπάρχει από την τάξη μου μόνον ένας... Έγώ!!

Σας βεβαιώνω ότι αυτό δε μπορώ να το πιστέψω. Άν όμως πρέπει να βρούμε κάποιον υπεύθυνο που τόσα νέα παιδιά δεν έμειναν στο θέατρο, αυτός ό υπεύθυνος είναι ό Σωκράτης Καραντινός. Ζ ή τ α γ ε π ο λ λ ά . Αυτή είναι ή ευθύνη του. Και γι' αυτήν ακριβώς την ευθύνη του δάσκαλου θάθελα να μιλήσω σήμερα, αφού τὰ κατάφερα κι έμεινα στο θέατρο.

Ζήτηγε πολλά ό δάσκαλος. Μας έλεγε πολλά. Μας έδινε πολλά. Που να τ' άντέξουμε στη ζούγκλα που μας τριγύριζε... Μας έθρεψε μ' ένα θέατρο, ήθικό, που τελικά βρήκαμε μόνο στα όνειρά μας. Μας γαλούχησε μ' ένα θέατρο που ό σκηνοθέτης είναι φίλος του ήθοποιου και μεις βρήκαμε ένα δικτάτορα που λέει «κάν' το έτσι γιατί έτσι τὸ θέλω εγώ». Μας μίλησε για την όδυνηρή άσκηση, καλλιέργεια, προετοιμασία, γνώση, αυτοέλεγχο που χρειάζεται ένας ήθοποιός και μεις είδαμε να θριαμβεύουν οι άπαίδευτοι και οι ποιηροί...

Ύστερα είχαν και τὰ όνόματα. Πώς ν' άντέξουμε, πώς να άνασάνουμε στην κακόγουστη μετριότητα της επαγγελματικής μας ζωής, όταν στα τρία χρόνια της Σχολής είχαμε πλάϊ μας γίγαντες. Να μας διδάσκουν μέσα κι έξω από τη Σχολή. Να συμπληρώνουν την παιδεία μας, ν' άπαντούν στα έρωτηματικά μας... Ό Κουν στον πρώτο χρόνο, ό Παππας, ό Παρασκευας, ή Μιράντια και στα τρία χρόνια, ό Σιδέρης, ό Βασιλείου, μάσκα - κοστούμι - σκηνικό, ό Θρασύβουλος Σταύρου δραματολογία, ό Δημαράς νεοελληνική λοογτεχνία, ό Αίνος Πολίτης μετρική, ό Μανόλης Χατζηδάκης ίστορία τέχνης, ό Κίμων Φράιερ άνάλυση στην έρμη χώρα του Έλαιο, άγωγή του λόγου ό ίδιος ό Καραντινός, ρυθμική - γυμναστική στη Σχολή Πρότοκα ή Έλένη Κεφάλου, μέχρι και νομοθεσία θεάτρου, συνδικαλισμό, μας δίδασκε ό Άντέας Χριστοφίδης. Κι άκόμη, προαιρετικά, παρακολουθούσαμε στις αίθουσες του «Αθήναιο», τὰ έλεύθερα μαθήματα του Παπανούτσου, του Τατάκη, του Καρούζου. Κι ό ίδιος ό Σικελιανός μας διάβαζε, τὸν ζαλίζαμε να μας διαβάξει τὰ ποιήματά του...

Δέν είχαν φυσικό λοιπόν, με την τότε έφηβική μου μεγαλοστομία, μιλώντας για λογαριασμό τινω συμβαητιών μου, στην έτήσια γιορτή της Σχολής, άπευθυνόμενος σ' όλα αυτά τὰ όνόματα, που ήταν παρόντα, όλα μαζί, πλάϊ μας, στη γιορτή μας, να πω (βρήκα προχτές τὸ αντίγραφο της όμιλίας μου): «Στην άγωνιώδη προσπάθεια τινω ζωντανών νέων, στους άνηφορικούς δρόμους της Τέχνης, έσεις οι αγαπημένοι μας δάσκαλοι - φίλοι, είτε ή δύναμη, ή τροφή και τὸ παράδειγμα, για να κρατήσουν τὸ πόδια μας, και ν' άντέξουν στις άπογοητεύσεις που μας περιμένουν στη ζωή...».

Κι έτσι έγινε για όσους άντεξαν, όχι μόνο από τη Σχολή που στέγαζε τὸ «Αθήναιο», αλλά για όλους τούς μαθητές του Καραντινού, όπου και όταν είχαν δάσκαλος ή διευθυντής... Και θά πρέπει τώρα ό δάσκαλος να βλέπει πια ξεκάθαρα τὸ σπόρο που έρριξε να γίνεται δέντρο. Θά πρέπει να βλέπει τὸ δικό του σπόρο στους άγώνες μας για μιὰ ουσιαστική θεατρική Παιδεία, με την ευρύτητα της Παιδείας, όπως σωστά παρατήρησε ό σεβαστός μας Παπανούτσος. Θά πρέπει να νιώθει ότι έκανε τὸ καθήκον του, όταν μας βλέπει να δίνουμε τις μάχες μας, κόντρα πολλές φορές σὲ διάσημα, κατεστημένα όνόματα, υπερασπιζόμενοι τις θέσεις μας που είναι οι θέσεις του...

Κι όταν ως Γενικός Γραμματέας του Σωματείου Ήθοποιών, πριν από τη δικτατορία, άγωνιζόμουν για τη δημιουργία της πρότυπης, έλεύθερης, ανεξάρτητης, Άνώτατης Θεατρικής Σχολής, ό Καραντινός ήταν αυτός που όδη-

γοῦσε τὰ δάχτυλά μου στὴ σύνταξη τοῦ προσχέδιου... Κι ὅταν τώρα, ὡς θιασάρχης καὶ σκηνοθέτης, ζητῶ ἀπὸ τοὺς ἡθοιοποιοὺς ν' ἀσχοῦνται κάθε μέρα, νὰ διαβάζουν, νὰ συζητᾶνε μαζί μου ἀνοιχτά, νὰ μὴ συμφωνοῦν, νὰ διαφωνοῦν, τὸν Καραντινὸ σκέπτομαι, ὅταν τὸν τυραννοῦσα στὴ Σχολὴ μὲ τὸ πείσμα μου...

Καὶ τέλος, θέλω νὰ ξέρεи ὁ δάσκαλός μου, πὼς στὰ χρόνια τῆς δικτατορίας, ποὺ ἤμουνα μὲ τὴ γυναίκα μου καὶ μαθητήριά του, τὴν Ἑλλή Φωτίου, στὸ Λονδίνο, γι' αὐτὸν μιλούσαμε. Μιλούσαμε στὴν Ἀνώτατη Ἀκαδημία Δραματικῆς Τέχνης καὶ τοὺς ἔλεγα ὅτι τὸ σύστημά τους τόχει ἐφαρμόσει, ὅσο γινόταν, ὁ Καραντινός... Γνώρισα τὸ Γκροτόφσκι καὶ τὸν Πήτερ Μπρούκ καὶ ἔλεγα πὼς τὴ φοβερὴ ἀσκησή τους τὴν ξέρει καὶ τὴν ἐφαρμόζει ὁ Καραντινός. Καὶ βλέποντας τὶς παραστάσεις τοῦ Λίβινγκ Ὁμήατερ, καὶ τὴ ζωὴ τους στὸ θεατρικὸ κοινόβιο, μιλώντας στὸ BBC, εἶπα ὅτι πρῶτος ὁ Καραντινός, προπολεμικὰ μάλιστα, εἶχε ὄνειρευτεῖ καὶ εἶχε ἐφαρμόσει αὐτὴ τὴν ἀσκητικὴ - ὁμαδικὴ ζωή...

Ἄν ἄφηνα τὶς μνημεις μου νὰ ξεδιπλωθοῦν δὲ θὰ τελειώναμε ποτέ. Ἐλπίζω πὼς πολὺ σύντομα θὰ καταφέρω νὰ τυπώσω σὲ βιβλίο ὅλες τὶς σημειώσεις μου γύρω ἀπὸ τὸ θέατρο... Καὶ κεῖ θὰ μπορέσω νὰ πῶ ὅλα ὅσα ἔχω μέσα μου γιὰ τὸ δάσκαλό μου, τὸ Σωκράτη Καραντινό...

Θέλω μόνο, τελειώνοντας, νὰ βεβαιώσω τὸ δάσκαλό μας, πὼς τίποτα δὲν πῆγε χαμένο ἀπὸ τὸ πάθος του καὶ τὴ διδασχὴ του. Γιατί, ὅπως σὲ κάθε ἄνθρωπο, ἔτσι καὶ στὸ δάσκαλό μας, μπορεῖ κανεὶς ν' ἀμφισβητήσει πολλά. Αὐτὸ ὅμως ποὺ εἶναι ἀναμφισβήτητο, εἶναι τὸ πάθος του, τὸ ἥθος του καὶ ἡ γνώση του γιὰ τὴ θεατρικὴ Παιδεία. Γιὰ τὴ σωστή, πλήρη θεατρικὴ Παιδεία. Τὸν βεβαιώνουμε πὼς ὅσο καὶ λίγοι νάμαστε, κρατᾶμε καὶ θὰ κρατᾶμε ὥς τὸ τέλος αὐτὲς τὶς βάσεις ποὺ μᾶς ἔδωσε. Κι ἂν ρίξει μιὰ ματιὰ γύρω του θὰ δεῖ πὼς ὅλο καὶ πλαταίνει πὰ ὁ κῶρος τοῦ προβληματισμένου θεάτρου ποὺ μᾶς δίδαξε. Τῆς συστηματικῆς, ἐπιστημονικῆς, σκληρῆς θεατρικῆς Παιδείας ποὺ πρῶτος βροντοφώνησε. Καὶ κάθε μέρα ποὺ περνάει, ὅσο κι ἂν ἀντιδρῶν οἱ ἀνίδεοι, τὰ νέα παιδιὰ καταλαβαίνουν ἀπὸ μόνα τους τὰ λόγια ποὺ ἔλεγε καὶ μᾶς ξανάλεγε στὴ Σχολή. Καὶ ποὺ τώρα ὅλοι πὰ καταλαβαίνουν ὅτι δὲν εἶναι κούφιος θεωρίες ἀλλὰ τὸ Α καὶ τὸ Ω τοῦ σωστοῦ ἡθοιοποιοῦ... Τὰ λόγια ποὺ τὰ διαβάζουμε τυπωμένα καὶ μᾶς ἐμπνέουν, στὴ σελίδα 113, στὸ βιβλίο τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ «Περὶ Θεάτρου»: Γνώση τῆς ζωῆς, ἐμπερία, ὠριμότητα, πλατεῖα ἐγκυκλοπαίδεια, μαζί μὲ τεχνικὴ κατάρτιση καὶ συνεχὴ αὐτοέλεγχος, εἶναι οἱ στοιχειακὲς προϋποθέσεις, οἱ ἀπαραίτητες, γιὰ τὸν ἡθοιοποιοῦ...
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ

V

Ο ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ ΩΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ

Εὐχαριστῶ πολὺ τὸν Σωκράτη Καραντινὸ ποὺ μοῦδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ πῶ δυὸ λόγια γι' αὐτόν. Τὸν εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ἱκανοποίηση ποὺ μοῦ δίνει, νὰ μιλήσω γιὰ ἕναν ἄνθρωπο καὶ γενικώτερα φυσικὰ γιὰ τὸ ζωγραφικὸ του ἔργο. Αὐτὰ ποὺ θὰ πῶ δὲν εἶναι βέβαια κριτικὴ γιὰ τὴ ζωγραφικὴ τοῦ Καραντινοῦ. Γιατὶ οὔτε ξέρω ἂν θὰ μπορούσα νὰ γράψω τέτοια κριτικὴ, ἀλλὰ, καὶ ἂν μπορούσα, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐκτεταμένη.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερο εἶναι ὅτι μιὰ κριτικὴ τέτοια δὲν θὰ εἶχε καμιά ἔννοια, καμιά σημασία, καμιά ἀπόδοση. Μιλᾶω γενικώτερα γιὰ τὶς κριτικές,

ἀλλὰ εἰδικώτερα γιὰ τὴν κριτικὴ τῆς ζωγραφικῆς καὶ μάλιστα τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ. Νὰ μὲ συγχωρήσετε πὺς θυμᾶμαι ἕναν φίλο πὺς δὲν ὑπάρχει πιά, ἦτανε ποιητὴς σημαντικὸς πολὺ, ὁ Ἀνδρέας ὁ Ἐμπειρικός, πὺς κάποτε τοῦ ζήτησε ἕνας νέος ζωγράφος νὰ γράψει κάτι γι' αὐτόν. Καὶ ἀπάντησε ἀμέσως ὅτι πολὺ εὐχαρίστως θὰ τὸ ἔκανε, ἀλλὰ ὄχι βέβαια γράφοντας κριτικὴ, γράφοντας ἕνα ἐγκώμιο. Ὁ νέος, σὰ νέος πὺς ἔβλεπε πρὶν ἀπ' ὅλα τὴ γνῶση, τὴ σκέψη, τὴ λογικὴ κυρίως, δὲν κατάλαβε. Φαίνότανε αὐτὸ σὺ ὕφος του. Ἀλλὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐγκωμίου, πὺς στὴν προκειμένη περίπτωση εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ, μὲ τὴν καρδιά, μὲ τὴν ἀπλοχεριά, μὲ τὸ ἀνοιγμα καὶ ὄχι μὲ τὸ θάνατο καὶ τὴν λίκρα καὶ τὴ στενότητα. Τί εἶναι λοιπὸν, αὐτὰ πὺς ἔχω νὰ πῶ γιὰ τὴ ζωγραφικὴ τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ; Πῶς εἶναι αὐτὴ ἡ Ἑλλάδα πὺς παρουσιάζει! Καὶ τὸ λέω αὐτό, γιὰτὶ ὅπως θὰ ξέρουν ὅλοι, τὰ περισσότερα ἔργα τοῦ Σωκράτη εἶναι ἡ Ἑλλάδα. Ὅχι γιὰτὶ εἶναι τοπία, ἀλλὰ γιὰτὶ εἶναι ἡ Ἑλλάδα παντοῦ. Εἶναι ὅμως καὶ ἡ Ἑλλάδα ἡ δικιά του. Γι' αὐτὸ λέω πῶς τὴν βλέπω ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἐγώ. Εἶναι πολλὰ τὰ οὐσιαστικά, τὰ ἐπίθετα, οἱ προσδιορισμοὶ καὶ γενικά τὰ φραστικὰ σχήματα πὺς θὰ ἀκούσετε: Αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ γίνεῖ ἀφορμὴ κριτικῆς, πὺς τὴν ἀποκλείσαμε μ' ἕναν τρόπο, ἀλλὰ θὰ δώσει μιὰ παραπάνω εὐκαιρία νὰ ἐξάρωμε αὐτὸ τὸ ἔργο. Ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ κριτικὴ, πὺς ἔχει, ὅπως ὅλοι μας ξέρουμε, ἄλλο περιεχόμενο, πρέπει νὰ σὰς πῶ πῶς οὔτε κὰν πρόκειται ν' ἀπαριθμῶσω πλαστικὰ στοιχεῖα, πὺς κατὰ τὴ γνῶμὴ μου μεταχειρίζεται ὁ ζωγράφος αὐτὸς γιὰ νὰ φτιάξει τὸν κόσμον, δηλαδή, γιὰ νὰ φτάσει σὸν τελικὸ σκοπὸ κάθε ζωγράφου ἀληθινοῦ, ἀληθινοῦ κυρίως, γιὰτὶ δὲν σταματᾷ στὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα θάπρεπε νὰ ἐπιδιώξει νὰ φτάει σὸ ἔργο, ἀλλὰ ἔχει γιὰ στόχον ἀπ' εὐθείας τὸ ἴδιο τὸ ἔργο.

Αὐτὰ λοιπὸν τ' ἀφήνω, γιὰ νὰ σὰς πῶ μ' ἐνθουσιασμό, τὰ λόγια πὺς βρῆκα νὰ ταιριάζουνε σὸ ζωγραφικὸν κόσμον τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ, πὺς εἶναι ἡ ἴδια ἡ Ἑλλάδα σὲ ὅλη τὴν ἔκτασιν, πάνω ἀπὸ θάλασσα καὶ στεριά.

Ἰδοὺ λοιπὸν: «Πουθενὰ μαυρίλα, πουθενὰ πάλη, μῖσος, κτηνωδία, πουθενὰ δόξυτης, πουθενὰ χολή, πουθενὰ ἀπαισιοδοξία, πουθενὰ ὄγκος οὔτε κόμπος· πουθενὰ βάρος, πληθος, ἀνάμμις, σύγχυσις, πουθενὰ θεομηνία, πίουθενὰ ἀπελπισία, βαρυθυμία, πουθενὰ συλλογισμός. Παντοῦ φῶς, παντοῦ ἡμέρα, παντοῦ τερπνότης, ἄνεσις, παντοῦ εὐταξία, συμμετρία, εὐρυθμία παντοῦ εὐγραμμία, παντοῦ ἡμερότης, χάρις, ἰλαρότης· παντοῦ παίγνιον ἑλληνικῆς σοφίας, διάθεσις γελαστικῆ, εἰρωνεία Σωκρατικῆ, ἀγάπη, παντοῦ ἡμερος, πόθος ἁσματος, πόθος ὕλης, πόθος φωτομέθης, δίψα ὠραιότητος, λίκνισμα μακαριότητος. Τώρα μὲ αὐτὴν τὴν εἰκόνα βαθύτητα ἐντυπωσμένην, τὴν αἴσθησιν τῆς τάξεως, τῆς εὐρυθμίας, ἁρμονίας, ἀγαθότητος, τερπνότητος, στρέψατε τὰ μάτια πρὸς τὴν πόλιν. Θὰ ἰδῆτε ἀμέσως ὅτι ὁ κόσμος αὐτὸς δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν φύσιν. Δὲν εἶναι φυσικὸς, δὲν εἶναι λογικὸς, εἶναι ξένος, βαρὺς, ὀγκώδης, τερατώδης, ἐφιαλτικὸς, τυμπανοκρουστικὸς». Ὅπως μπορεῖ νὰ ξέρετε ὅλοι σας, αὐτὰ πὺς σὰς εἶπα καὶ τὰ προσδιοριστικά, ἅς τὰ ποῦμε ἔτσι, τῆς τέχνης τοῦ Σωκράτη καὶ ἡ σύγκριση μεταξὺ φύσης καὶ πόλης, δὲν εἶναι δικὰ μου, εἶναι τοῦ Περικλῆ Γιαννόπουλου, γραμμένα πρὶν ἑβδομηνταπέντε χρόνια, μέσα σὸ σημαντικὸν ἔργο του «Ἑλληνικὴ Γραμμὴ καὶ Ἑλληνικὸ Χρῶμα».

Γιὰ οκεφθῆτε ἐδῶ καὶ ἑβδομηνταπέντε χρόνια, τὴ φρικτὴ ὅπως τὴν λέει οὐγκριση μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ τέρατος τῆς πολιτείας. Σκεφθῆτε αὐτὴ τὴ σύγκριση τώρα. Αὐτὸ σὰν παρένθεσις. Κι' ἅς ξαναἰσθούμεν σὸ Σωκράτη Καραντινό· ἀλλὰ πάλι μέσω τοῦ Γιαννόπουλου. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ

ὅτι: Ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος ἔγραφε ὅλα αὐτὰ τὰ πολὺ ἐνδιαφέροντα, νομίζω, γιὰ τὴ ζωγραφικὴ, χωρὶς νὰ ξέρει πολλὰ πράγματα γιὰ τὴν τέχνη, τὴν τεχνικὴ τῆς ζωγραφικῆς. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, εἶπα αὐτό, γιατί ἴσως εἴτανε τὸ καλὺτερο σημεῖο ἢ μᾶλλον... τὸ «εἶναι», ὁ καλύτερος σπόρος, ἀντίστροφος ὅμως, μ' ἕναν τρόπο ὅπως ἂν μεταχειρίζομαστε τὸν ὄρο ἀντιύλη, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ γεννηθεῖ τὸ ἄλλο, τὸ πνευματικὸ φαινόμενο. Δὲν ἔπρεσε δηλαδὴ σὲ κεῖνα τὰ πηγαδάκια τῆς τεχνικῆς, τῆς λεγόμενης ἰδίως τελευταία τεχνοκριτικῆς ἢ δὲν ξέρω πῶς ἀλλιῶς θὰ λέγονταν αὐτά, σὰν πραγματεία πού δὲν παρατηρεῖται τώρα τελευταία μόνον. Ἀνέκαθεν ἐκεῖνοι πού καταπιάνονται, τὸ κάνουν κιόλας ἐπάγγελμα νὰ μιᾶνε γιὰ τὴ ζωγραφικὴ, γενικώτερα γιὰ τὰ εἰκαστικά, σὰν νὰ πρόκειται μὲ αὐτὰ πού λένε, δηλαδὴ μὲ λέξεις, φράσεις, μὲ τὰ νοήματα νὰ νοοῦν δῆθεν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι καὶ νὰ κατανοοῦν καὶ οἱ ἀναγνώστες τους ἢ οἱ ἀκροατὲς τὰ τῆς ζωγραφικῆς.

Εὐτυχῶς ὅμως ἔχουμε ἀντίθετα ἀνθρώπους, πού δὲν ἤξεραν μὲ τὴν πιὸ πάνω ἔννοια ἀπὸ ζωγραφικὴ, πού δὲν ἔκαναν ἐπάγγελμα ὅ,τι ξέρουμε γι' αὐτήν, ἀλλὰ ἀντίθετα, μὴ ἔχοντας σχεδὸν οὐδένη μὲ τὴν τέχνη αὐτή, τὴν τεχνικὴ, τὴν κατασκευαστικὴ θέλω νὰ πῶ, μήτε νοώντας ὅτι γίνεται μὲ τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ ὑλικά πού μεταχειρίζεται κανένας ζωγραφίζοντας, ἔβλεπαν, ἐνδιαφερόντουσαν, ἀγαποῦσαν, αἰσθάνονταν κοντολογίᾳ κάτι ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν πού συννηθίσαμε νὰ λέμε κόσμον ἐξωτερικόν. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη, κάτι ἀπ' τὸν ἄλλο κόσμον, αὐτὸν πού λέμε ἐσωτερικόν μας κόσμον — ἕνα σωρὸς σὰν ἀποθηκευμένα καὶ ἔτοιμα τότε νὰ τὰ βγάλουν καὶ νάχουμε τὴν δυνατότητα, ὅπως στὴν προκειμένη περίπτωσιν, νὰ τὰ βγάλουν δίχως σταματημό. Ἐνα σωρὸ λυρικό, θὰ ἔλεγα, ποιητικό, ποιῶ εἰς τὰ ἑλληνικά, ἕνα σωρὸ ἀντικρύσματα, εἶδωλα, ὁμοιώματα ποιητικά, ἰδεατά· κι' αὐτὰ εἶναι πού πραγματώνει ὁ καλλιτέχνης, ὁ ζωγράφος, ὁ γλύπτης.

Αὐτὰ τὰ ἐμπνευσμένα, τὰ ἰνδάλματα, ὅπως ἴσως θὰ ἔλεγε ὁ Καβάφης, τὰ ἀγγέλματα ἀγγέλων. Ἐδῶ βλέπε, ἀγγέλους ἀρχαίων ἑλληνικῶν τραγωδιῶν, ἀγγέλους χριστιανικῶν ναῶν, καὶ τοὺς μετὰ ἀγγέλους, ἴσαμε τὸν Ἄγγελον τὸν Σικελιανὸ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἐπαφὴ πού ἔτυχε νὰ ἔχει μ' αὐτὸν ὁ Σωκράτης. Τὰ ἀγγέλματα αὐτά, μοῦ φέρουν μιὰ φωνή, μιὰ βοή, ποὺ ὑγίνεται κιόλας πράξη, δράση. Ἐδῶ δὲν ἔχουμε τὰ δρώμενα τοῦ Θεάτρου, ἀλλὰ τὰ δρώμενα ἐπάνω στὸ παραλληλόγραμμο κομμάτι χαρτιοῦ ἢ πανιοῦ τοῦ ζωγράφου Σωκράτη Καραντινοῦ. Τέτοιος ἀγγέλός του καὶ ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος, πού ὅσα λέει προσδιοριστικά, ταιριάζουν ἀπόλυτα ἕνα πρὸς ἕνα στὸ ζωγράφο μας. Σὲ μένα πέφτει ὅτι θυμήθηκα τὸ κείμενον πού σὰς τὸ θυμῶσα καὶ σὰς τώρα καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι μιὰ ἑλληνικὴ γραμμὴ καὶ ἕνα ἑλληνικὸ χρῶμα, εἶναι ὁ Σωκράτης ὁ Καραντινός.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΥΡΟΪΔΗΣ

Ο ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ Σ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ

Σχετικὰ μὲ τὸ ἀρχαῖο δράμα παρουσιάζεται στὴν Ἑλλάδα μιὰ σταθερὴ προσπάθεια νὰ ὑψωθῇ ἡ Ἀθηναϊκὴ τραγωδία στὸ ἀρχαῖο βᾶθος τῆς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Φ. Πολίτη (1926) σὰν σκηνοθέτη τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου καὶ τὸ θαῦμα τῶν Δελφικῶν παραστάσεων τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ. Οἱ Δελφικὲς παραστάσεις εἶχαν τὸ προνόμιον νὰ παρουσιάσουν γιὰ πρώτη φορὰ ἕναν πραγματικὰ κινούμενον χορὸ πού ἔδινε ζωὴ στὸ ἀρχαῖο δρᾶμα καὶ τὸ παρουσίαζε ὅπως πραγματικὰ ἦταν καὶ πρέπει νὰ παραμείνῃ, δηλ. ἕνα λυρικὸ δρᾶμα — καὶ στὴν περίπτωσιν τῶν ἔργων τοῦ Αἰσχύλου κυρίως — ἕνα θρη-

οκευτικό λυρικό δράμα, μιὰ θρησκευτική τελετή κάθαρσης, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ Ἀριστοτέλης, πράξη ποὺ περαίνεται «δι' ἐλέου καὶ φόβου», συναισθημάτων θρησκευτικοῦ κυρίως χαρακτῆρα.

Ὅμως τὰ ἐμπόδια ἦταν καὶ παραμένουν πολλά. Ποιά ἦταν ἡ μουσικὴ τῶν χορικῶν τῶν ἀρχαίων δραμάτων; Ὁ Κων. Ψάχος προσπάθησε νὰ τὴν πλησιάσῃ σύμφωνα μὲ ὠρισμένα σημεῖα ποὺ βρέθηκαν καὶ ὑποτίθεται πῶς διαβάστηκαν σωστά καὶ βάσει τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Ὁ Κ. Ψάχος ἦταν γνώστης τῆς ἀρχαίας, τῆς Βυζαντινῆς καὶ τῆς νεοελληνικῆς μουσικῆς. Γενικά ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι στὴ νεώτερη μουσικὴ μας παράδοση συνεχίζεται ἡ ἀρχαία μουσικὴ διὰ μέσου τῆς Βυζαντινῆς — θὰ λέγαμε διὰ μέσου τῆς λαϊκῆς βυζαντινῆς, ποὺ διετεῖρησε πρὸ ἅμῃς τὰ ἀρχαία στοιχεῖα.

Ἡ θέση τοῦ χοροῦ στὴ σκηνή, οἱ κόθορνοι τῶν ὑποκριτῶν, οἱ μάσκες καὶ πολλὰ ἄλλα ποὺ ἔκαμαν τοὺς ἥρωες νὰ μὴν ἔχουν τὴ μορφή καὶ τὴ φωνὴ τοῦ κοινοῦ θνητοῦ, ὥστε νὰ φαντάζων στὴν ὄραση, στὴν ἀκοή καὶ στὴ φαντασία τοῦ κοινοῦ, ἦταν στὴν ἀρχαία σκηνὴ πράγματα ἀπολύτως ἀπαραίτητα.

Τελευταῖος στὴ χρονικὴ σειρά παθιασμένος ἐραστὴς τῆς ἀρχαίας σκηνῆς εἶναι ὁ Σωκράτης Καραντινός, ποὺ πάσχισε μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις νὰ ἀνανεώσῃ τὸ ἀρχαῖο δράμα μέσα στὸν σύγχρονο κόσμο. Ὁ Σ. Καραντινὸς ἔχει τὸ αἶσθημα τοῦ Δασκάλου. Πιστεύει ὅτι ἡ τραγικὴ σκηνὴ εἶναι κάτι τὸ ὑπεράνθρωπο. Δὲν μπορεῖ νὰ κριθῇ μὲ τὰ μέτρα τοῦ σύγχρονου θεάτρου, σὲ κλειστὸ χώρο, μὲ πρόσωπα τῆς ἀγορᾶς μὲ τὰ συμβατικά αἰσθήματα καὶ μὲ τὸ ἴδιο φυσικὸ καὶ ἡθικὸ ἀνάστημα τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Καὶ προσπάθησε ἀκόμα νὰ ποδέσῃ μὲ καθόρνους στοὺς ἡθοποιούς, νὰ τοὺς φορέσῃ μάσκες, νὰ τοὺς ὑψώσῃ ὅσον εἶναι δυνατὸ στὸ ὕψος τοῦ ἀρχαίου ἥρωα. Εἶναι ὅμως ἄραγε ἡ ἐποχὴ μας κατάλληλη γι' αὐτὲς τὶς ἀναδρομὲς στὸ παρελθόν; Καταλαβαίνει ἡ παρεξηγεῖ αὐτὴ τὴν ἐμφάνιση ὁ σύγχρονος κόσμος; Αὐτὸ τὸ χάσμα τοῦ χρόνου, τὸ χάσμα τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῆς θεώρησης τῆς ζωῆς μπορεῖ ἄραγε νὰ γεφυρωθῇ; Καὶ πῶς; Στὸ σημεῖο αὐτὸ βλέπουμε νὰ προβάλλῃ τραγικὴ ἡ μορφή τοῦ Σ. Καραντινοῦ ποὺ σωστά — κατ' ἀρχὴν — θεωρεῖ ὅτι μόνον μὲ αὐτὴν τὴν καθιερωμένη καὶ κατὰ κάποιον τρόπο καθαγιασμένη τραγικὴ μορφή μπορεῖ νὰ παιχθῇ ἕνας Προμηθεάς, ἕνας Οἰδίπους, ἕνας Ἀγαμέμνωνας, μιὰ Ἀντιγόνη. Κι' ἐνῶ ὀραματίζονται τέτοιες δραματικὲς παρουσίες, βλέπει ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος νὰ ἀφομοιώνονται οἱ ἥρωές της ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας, νὰ γίνονται τόποι τῆς ἀγορᾶς, ἀνθρωπάκια, ἀπὸ σκηνοθέτες ποὺ οὔτε τὴν παράδοση σέβονται οὔτε τὴν σοβαρότητα τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, ποὺ «δι' ἐλέου καὶ φόβου» ἐπεράτωνε τὴν κάθαρση τῶν παθῶν.

Ἔτοι ἐρμηνεύεται ὁ ζῆλος του, ἡ ἀφοσίωσή του καὶ οἱ θυσίες του, τὸ ἔργον τῆς ζωῆς του. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑψηλὴ σκοπιὰ βλέποντας ὁ Σ. Καραντινὸς τὸν προορισμὸ τοῦ θεάτρου, δίκαια τὸ ἀξιολογεῖ σὰν κάτι τὸ ἱερὸ καὶ τὸ ἀπροσπέλαστο. Καὶ δίκαια ἀντιστρατεύεται σὲ κάθε ἀπόπειρα παραμόρφωσης τοῦ κλασσικοῦ θεάτρου, ὅχι μονάχα τὸ ἀρχαῖον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Σαίξπηρ καὶ τοῦ Ρακίνα καὶ τοῦ Μολιέρου. Δίκαια φρονεῖ ὅτι ἡ παραμόρφωση ἀποτελεῖ ἐξευτελισμὸ καὶ παρερμηνεία κάθε κλασσικοῦ ἔργου καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ παραχάραξη τῆς δραματικῆς τέχνης δὲν εἶναι λιγώτερο ἐπικίνδυνη καὶ λιγώτερο χυδαία ἀπὸ τὴν παραχάραξη τοῦ ἀληθινοῦ χρυσοῦ νομίσματος.

Μία ἀπὸ τὶς τελευταῖες δημιουργίες τοῦ Καραντινοῦ σὰν σκηνοθέτη ἦταν τὸ Κυπριακὸ θέατρο. Εἶδαμε τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ἀνεβάσματος καὶ νιώσαμε τὸ ρῖγος τῆς ἀνώτερης τέχνης, ποὺ τὴν διδάσκει ὁ ἔμπειρος, ὁ εὐσυνείδητος καὶ σοφὸς δάσκαλος τῆς σκηνῆς!

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΑΡΧΙΑ

‘Ο Σωκράτης Καραντινός είναι ἴσως ὁ μόνος, στὸ χῶρο τῆς θεατρικῆς μας ζωῆς, ποὺ ὄχι μονάχα δὲν ξεχώρισε τὸ κοινὸ τῆς ἐπαρχίας, ὑποβιβάζοντάς το ἐναντὶ τοῦ κοινοῦ στὶς «θεατρικὲς πιάτσες», ἀλλὰ πού, μὲ ὑπεύθυνη παρηγοία καὶ σπάνια ἀξιολογικὴ τεκμηρίωση, τὸ ἐθεώρησε ὡς μοναδικὸν παράγοντα γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ δικαίωση τῆς θεατρικῆς προσφορᾶς καὶ τῆς καταξίωσης ἐνὸς ταλαντούχου ἡθοποιοῦ. Γι’ αὐτό, ἡ μακρόχρονη θητεία του, εἴτε ὡς σκηνοθέτη εἴτε ὡς σοφοῦ θεωρητικοῦ, εἶναι πάντα δεμένη μὲ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Καί, ἀκόμα, γι’ αὐτὸ ἡ ἐπαρχία, στὸ πρόσωπο τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ, κράτησε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη της γιὰ αὐτὴν νάξια τοῦ θεάτρου, πράγμα ποὺ εἶχε ὡς συνέπεια νὰ μείνει ἀπείρακτη, στὴν συνείδησή της, ἡ μεγάλη ἀποστολὴ του. Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ποὺ ἀναλώθηκε καὶ ποὺ λευκάνθηκε, ὡς ἀκοίμητος καὶ λευκοκίτρινος ἱερέας, στὴ διακονίᾳ τῆς θεατρικῆς σκηνῆς, χάραξε τὴν πορεία ἀπ’ τὴν πόλη γιὰ τὴν ὑπαιθρο, ἀπ’ τὴν οὐδέτερη καὶ ἀμνήμονη πρωτεύουσα γιὰ τὴν ζωντανὴ ἐπαρχία, προσδιορίζοντας, μὲ καθαρὴ ὄραση καλλιτέχνη καὶ διανοουμένου, τὴν ἀνάγκη νὰ ἐντάξουμε, στὴν ὀργανικὴ ζωὴ τοῦ σύγχρονου ἐθνικοῦ μας πολιτισμοῦ, τὸ θατροέατρο τοῦ αἰῶνα μας. Μιὰ θεώρηση πάνω οὐ κάποια εὐρύτερη προοπτικὴ, ποὺ ἐνέχει τὸ μεγάλο μήνυμα νὰ ἐπιζηήσει ὁ ἄνθρωπος ἀπ’ τὴν καταδυναστεύση τῆς ἐξουθένωσης, ποὺ φέρουν οἱ νέοι καιροὶ μὲ τὰ μεγάλα μεγέθη καὶ τὸ βάρος τῆς στατικῆς ἀπνοίας, ποὺ σωρεῖται ἀθροιστικὰ ἀπ’ τὴν νεκρωτικὴ ὕδρωπικία τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων. Γιατί, ἡ ἐποχὴ τούτη, ποὺ δίνει τὴν δυνατότητα νὰ ἰδοῦμε σφαιρικὰ τὸν κόσμον, ζητάει ὀπωσδήποτε μιὰ ἔξοδο, ἕναν καινούργιον χῶρον δίχως τὴν ἀμβλυμένη ἐκείνη αἴσθηση ποὺ κυριαρχεῖ ἀπ’ τὴν σμίκρυνση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος, γιὰ νὰ δυνηθοῦμε νὰ ἀποκολληθοῦμε ἀπ’ τὸ περιλάλητο ἔγχος της. Πρέπει νὰ ἔχουμε ἕνα ὄνειρο, νὰ μποροῦμε νὰ περιμένουμε τὴν καταξίωση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, νὰ ἔχουμε ἀνοιξή καὶ φθινόπωρον καί, ἀκόμα, τὴν ὁμορφιὰ τῆς ἀλήθειας στὴ φύση καὶ στὴν τέχνη. Καί, γιὰ νὰ ἀξιοιοῦμε νὰ φτάσουμε σ’ αὐτὴν τὴν κλίμακα τῆς ἀνθρώπινης ἀντίληψης ποὺ γεφυρώνει τὸν χρόνον μὲ τὸ ἄτομον, χρειάζεται ἕνα κοινὸ ἄτριφτο ἀπ’ τὴν ἄδεια λάμψη τῆς ἐντύπωσης. Καί, ἀκριβῶς, ὁ Σωκράτης Καραντινός, ποὺ δικαιώθηκε ζῶν, ὅσο κανένας ἄλλος ἄνθρωπος τῆς θεατρικῆς μας ζωῆς, ξεκινώντας ἀπ’ αὐτὴν τὴν ἀθέατη γιὰ τοὺς πολλοὺς πραγματικότητα, ἀγάπησε τὸ κοινὸ τῆς ἐπαρχίας καὶ τὸ συνέδεσε μὲ τὴν πίστιν του στὴν δυνατότητα νὰ πάρει, τὸ σύγχρονον θέατρο, τὶς διαστάσεις ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ μὴν χάσει τὴν ἐπαφή του μὲ τὴν δυναμικὴ ἐξέλιξη τῆς ζωῆς. Βέβαια, εἶναι ὀπωσδήποτε λίγο τολμηρὴ, αὐτὴ ἡ δικὴ μας ἀποψη, κυρίως γιατί ἡ ἔλλειψη θεατρικῆς παιδείας δὲν δίνει τὶς ἀναγκαῖες προσβάσεις γιὰ μιὰ θύραθεν προσέγγιση, ἀλλὰ, ἐν τούτοις, ἀποτελεῖ μιὰ κρίσιμη ἀλήθεια, ποὺ προσφέρει, πέρ’ ἀπ’ τὴν διαπίστωση, καὶ τὴν βασικὴ ἀφετηρίαν γιὰ ἕνα ἀνανεωτικὸ κίνημα. Μάλιστα, στὸ σημεῖο τοῦτο, θὰ πρέπει νὰ θυμηθοῦμε πῶς, ἀπ’ τὸ χῶρον τῆς ἐπαρχίας ξεκίνησαν ὅσοι ὄνειρεύτηκαν, ὅπως ὁ ἀπόστολος Παῦλος, νὰ ἀλλάξουν τὸν κόσμον ὅλο. Γιατί, οἱ ἀπάνθρωποι ἐρεθισμοὶ καὶ ἡ καταλυτικὴ πίεση, ποὺ ἐπιβάλλει ἡ σύγχρονη μεγαλόπολη, ἀλλοιώνουν τὰ σκηνικὰ καὶ ἀφυδατώνουν τὴν καθημερινότητα, ὀδηγώντας στὴν παραμόρφωση καὶ τῆς αἰσθησης καὶ τῆς ὄρασης.

‘Ο Σωκράτης Καραντινός, ὑπῆρξε ἀπ’ τοὺς κύριους παράγοντες, ὄχι μονάχα γιὰ τὴν διεύρυνση τῆς ἀποστολῆς ποὺ ἔχει τὸ σύγχρονον θέατρο, ἀλλὰ

καὶ γιὰ τὴν δημιουργία μιᾶς συνείδησης εὐθύνης ποὺ βαρύνει τὴν κρατικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἔξοδο τῶν κρατικῶν φορέων θεατρικῆς ζωῆς ἀπ' τὴν Ἀθήνα. Ἐκτός ἀπ' τὴν θερμὴ συνηγορία τοῦ γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ ἐνεργοῦ κύκλου τῆς σοβαρῆς θεατρικῆς δραστηριότητος, παράλληλα, συνδέθηκε μὲ τὶς πνευματικὲς ἐστίες καὶ τὶς ἐκδηλώσεις τους, καθὼς καὶ μὲ τοὺς πνευματικοὺς καὶ καλλιτεχνικοὺς παράγοντες ὁλόκληρης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, ἀπλῶντας ἔτοι ἕνα ἄηλο κίνημα γιὰ τὴν ἀνθιστὴ μιᾶς γόνιμης περιόδου, ποὺ βρῆκε τὴν κορυφαία της ἔκφραση μὲ τὴν ἀνεπανάληπτη ἐκείνη περιοδεία τῆς «Ἀττικῆς Σκηνῆς», ἐδῶ καὶ παραπάνω ἀπὸ εἴκοσι χρόνια. Παρ' ὅλο ποὺ πέρασε, ἀπὸ τότε, μιὰ συνταρακτικὴ περίοδος γιὰ τὴν διαμόρφωση, σὲ οἰκουμενικὴ κλίμακα, τῆς σύγχρονης ἔκφρασης, ἡ «Ἀττικὴ Σκηνή» καὶ ὁ Σωκράτης Καραντινὸς θεωροῦνται, γιὰ τὴν ἐπαρχία, ἕνα δικό της μέγεθος καὶ μιὰ μοναδικὴ κατάκτησή της, ποὺ ἡ δύναμὴ της ἐξακολουθεῖ, τοῦλάχιστον ὡς ὑπόσχεση, νὰ ὑπάρχει ἀκόμα. Καί, κοντὰ σ' αὐτό, οἱ διαλέξεις, ἡ κάθε εἶδους συμπαράσταση γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῆς προσφορᾶς της στὸν ἔθνικὸ μας πολιτισμὸ καὶ ἡ προσωπικὴ ἀκτινοβολία τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ, ἔφεραν μὴν ὄντως ἐκπληκτικὴ καρποφορία. Εἰδικώτερα, τὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ποὺ τόσο στενὰ συνεργάστηκε μαζί του, κάνοντας τὸν ἴδιον ἀγώνα, ἐδῶ καὶ εἴκοσι ὀκτῶ χρόνια, συνάντησε στὸν Σωκράτη Καραντινὸ ἕναν πραγματικὸ ἱεραπόστολο γιὰ τὸ θέατρο στὸν χῶρο τῆς ἐπαρχίας, ποῦ, μὲ τὸ ἀναντίρρητα κύρος του, τὴν πανελλήνια ἀναγνώριση καὶ τὴν καταξιωμένη προσφορά του, ἔδινε νέες διαστάσεις καὶ ἀδιαμφισβήτητο ἀντίκρουσμα στὸ αἶτημα γιὰ τὴν θεατρικὴ ἀποκέντρωση καὶ τὴν δημιουργία πυρήνων, γιὰ τὴν κάλυψη αὐτῆς τῆς ζωτικῆς ἀνάγκης. Καὶ τὸ αἶτημα τοῦτο τῆς ἐπαρχίας, ὅπως θὰ θυμοῦνται πολλοί, προβλήθηκε ἔντονα, κυρίως ἀπ' τὰ Γιάννια, μὲ τὴν λαμπρὴ σταυροφορία ποὺ ἀναλάβαμε μὲ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» καὶ τὴν ἐνθάρρυνση τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ. Ἔτσι, δόθηκε ἡ εὐκαιρία, σὲ πανελλήνια δημόσια συζήτηση, νὰ ἐρευνηθεῖ, ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές του, καὶ νὰ διατυπωθοῦν ἀπόψεις, ποὺ δὲν ἔμειναν μονάχα λόγοι στὸ στάδιο τῆς ἐπικρίσεως ἢ τῆς ἄκαρπης πικρίας. Τὸ αἶτημα ποὺ ἔγινε κίνημα, ἐδῶ καὶ δέκα ἐννιά χρόνια, μὲ τὸ σύνθημα: «Ἡ ἐπαρχία ζητάει θέατρο — ἕνα πανελλήνιο αἶτημα», υἱοθετήθηκε ὡς ὀρθὴ ἄποψη, ὅχι μόνο ἀπ' τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐπαρχίας ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὰ ἔγκυρα ἡμερήσια καὶ περιοδικὰ ἔντυπα ὁλόκληρης τῆς χώρας, πρᾶγμα ποὺ ἔδωσε καὶ στὸν ὁραματισμὸ τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ τὴν πίστη καὶ τὴν δύναμη τῆς καθολικῆς συμπαράστασης. Καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ποὺ ἔκανε ὑπόθεση ζωῆς τὸ θέατρο στὸν τόπο μας καὶ ποῦ, διακονώντας ὡς ἱερέας καὶ ὡς ἀφιερωμένος ἑξοχος δάσκαλός του, ἀναλαμβάνοντας τὴν δημιουργία τοῦ Κρατικοῦ Θεάτρου Βορείου Ἑλλάδος, διεύρυνε τὸν χῶρο τῆς παρουσίας τῆς κρατικῆς σκηνῆς καί, παράλληλα, ἐνθάρρυνε τὴν διεκδίκηση τῆς ἐπαρχίας.

Ἐπίσης, ὁ Σωκράτης Καραντινός, στὶς συζητήσεις καὶ στὶς κινήσεις ποὺ προέκυψαν ἀπ' ὅλον αὐτὸν τὸν ἀγώνα, ὑποστήριξε πάντα — καί, πολλὰς φορές, ἀντίθετα μὲ τὶς καθιερωμένες ἀντιλήψεις — πῶς, γιὰ νὰ ὁλοκληρωθοῦν οἱ ἡθοποιοὶ καί, γενικώτερα, οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου ὡς καλλιτέχνες, θὰ πρέπει νὰ ἐξέλθουν ἀπ' τὸ κλίμα τῆς πρωτεύουσας, νὰ συναντήσουν τὸ κοινὸ τῆς ἐπαρχίας καὶ νὰ γίνουν ἔκφραση δικῆς του. Ἱστορικῇ θὰ μείνει, ἄλλωστε, ἡ ἀποτίμησις τῆς περιοδείας του στὴν ἐπαρχία, ποὺ δημοσίευσε, τὸ 1957, στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἑστία», καθὼς καὶ τὰ ἀπομνημονεύματά του, μὲ τὰ δημοσιεύματα στὸν τύπο τῆς ἐπαρχίας, ποὺ περιλαμβάνονται στὸν Β' τόμο τοῦ βιβλίου του «40 χρόνια θέατρο», ὅπου ἀποταμιεύονται οἱ συγκινήσεις, οἱ ἐπιτεύξεις

καὶ οἱ διαπιστώσεις του ἀπ' τὴν ἐπαφή του μὲ τὴν Ἑλλάδα ἔξω ἀπ' τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν.

Εἶταν ἐπόμενο, λοιπόν, ἡ ἐπαρχία νὰ θεωρεῖ τὸν Σωκράτη Καραντινὸ ἕνα δικό της μέγα κεφάλαιο καὶ νὰ τὸν στέψει, μὲ τὸν ἔπαινο καὶ τὴν ἀναγνώριση, ὅσο κανέναν ἄλλον ἄνθρωπο ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ θεατρικὴν οἰκογένεια. Καί, ἀκόμα, νὰ ζητάει καὶ τώρα τὴν βοήθειά του, νὰ στηρίζει τὶς καλύτερες προσδοκίες γιὰ τὴν ὑποστήριξή του στὴν προσπάθειά της νὰ ἀποκτήσει αὐτόνομη θεατρικὴ κίνηση. Μάλιστα, στὴν ἐποχὴ τούτῃ μὲ τοὺς μεγάλους προβολεῖς τῶν ἀντικατοπτρισμῶν καὶ τὴν ρευστὴ αἴσθησι ο' ἕναν χῶρο οἰκουμενικῆς συνείδησης τῶν νέων ἀνθρώπων, ὅπου οἱ ὀκροθασίες γιὰ ψαύσεις καὶ ἀναζητήσεις δίνουν ἕνα φάσμα ἐπικίνδυνης γητοείας στὸν τομέα τῆς θεατρικῆς πορείας, ἡ ἀξία τῆς ἀρωγῆς τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ εἶναι πραγματικὰ πολυσήμαντη. Γιατί, μὲ τὰ ἑκατομύρια καὶ τὴν κατανομή τους, γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς σοβαρῆς θεατρικῆς προσφορᾶς, ἡ κρατικὴ εὐθύνη ἔχει ἀνάγκη ἀπ' τὴν φωτισμένη γνώμη τέτοιων ἀνθρώπων, γιὰ νὰ μὴν ὀδηγηθεῖ στὴν διόγκωση τῆς προστασίας τῶν ἀθηναϊκῶν θεάτρων εἰς βάρος τῆς ὥραίας καὶ συγκινητικῆς προσπάθειας ποὺ κάνει ἡ ἐπαρχία νὰ στηρίξει τὰ δικά της περιφερειακὰ θέατρα. Γιατί, μονάχα μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ, πὼς ἡ ἐνίσχυση τῶν ἐπαρχιακῶν θεάτρων θὰ δώσει μιὰ νέα περίοδο, πάνω σὲ κάποια προοπτικὴ ἐθνικῆς κλίμακας, εἶναι δυνατὸν νὰ γίνει ἕνα σωστὸ βῆμα γιὰ τὴν ἱεράρχηση τῆς ἀξίας τῆς προσφορᾶς τῆς ἐπαρχίας. Ὅπως συμβαίνει σὲ ὅλον τὸν κόσμο, διερχόμαστε κι' ἐδῶ τῇ δοκιμασίᾳ γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς μας φυσιογνωμίας, προκειμένου νὰ ἐπιβιώσουμε ἀναμέσον τῶν λαῶν μιᾶς ὑπερεθνικῆς οἰκογένειας, ὅπου, χωρὶς ἄλλο, θὰ ὑποχρεωθοῦμε νὰ ζήσουμε. Καί, γι' αὐτό, εἶναι ἀνάγκη νὰ ζητήσουμε τὶς χλωρὲς πατρικὲς ρίζες, ποὺ δὲν ὑπάρχουν στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ στὴν ἐπαρχία.

Τέλος, μὲ τὴν εὐκαιρίᾳ τούτῃ, θὰ ἤθελα νὰ ριψοκινδυνεύσω ἕνα ἐρώτημα καὶ μιὰ πρόταση: γιατί νὰ μὴν ὑπάρχει, στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, μιὰ Ἔδρα Θεάτρου, τόσο γιὰ τὴν κάλυψη ἐνὸς σημαντικοῦ τομέα τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς μας ζωῆς, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀντιπροσωπευσή του ἀπὸ ἀνθρώπους σὰν τὸ Σωκράτη Καραντινοῦ, στὴν χώρα ποὺ γεννήθηκε τὸ θέατρο καὶ ποὺ ὁ θεατρικὸς λόγος ὕψωσε τὸν ἄνθρωπο ὡς τὴν οφαῖρα τῆς μυθογονίας.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ο Κ. ΤΑΝΑΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μὲ ἀφορμὴ τὰ θαυμάσια μαθήματα ποὺ παρακολούθησα στὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων κατὰ τὸ Νοέμβριο, ἀπὸ τὸν διακεκριμένο λόγιον καθηγητὴ τῆς Ἰαπωνικῆς Λογοτεχνίας καὶ Ἱστορίας, Ἑλληνολόγτρη κ. Tanaka Tanahisa, γράφω τοῦτο τὸ σημείωμα.

Μὲ καλὰ ἑλληνικά, μᾶς μίλησε καὶ μᾶς ἔφερε στὸ κλῆμα τῆς χώρας τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου ἀπὸ Ἱστορικῆς Λογοτεχνικῆς, Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ Καλλιτεχνικῆς πλευρᾶς ἀντικειμενικὰ σὰν ἐπιστήμονας.

Χαίρομαι ἀφάνταστα ποὺ εἶχα τὴν τύχη καὶ τὴν τιμὴ, νὰ εἶμαι κοντά του τόσες μέρες μαζί του καὶ χαίρομαι ἐπίσης γιατί εἶχα τὴν εὐκαιρίᾳ νὰ ἐκφράσω τὶς σκέψεις μου καὶ τὴν ἀγάπη μου γιὰ τὴν Ἰαπωνικὴ Γλυπτικὴν σὰν Ἑλληνας Γλύπτης.

Ἰδιαίτερα δὲ γιὰ τὰ δύο γλυπτὰ ποὺ τόσο μὲ ἐνθουσίαζαν ἀπὸ πολλὰ χρόνια καὶ τώρα μὲ τὰ μαθήματα καὶ μὲ τὴν ἀγάπη καὶ μὲ τὸ σεβασμὸ ποὺ μᾶς τὰ παρουσίασε ὁ κ. Tanaka, γράφω δύο λόγια γι' αὐτά:

Τονίζω ιδιαίτερα όπως είπα και προφορικά στο σεβαστό Καθηγητή πού η απλότητα του χαρακτήρα με την απλότητα του πατροπαράδοτου ντύσιμου, μās μετέφερε στη χώρα του σωστά, αληθινά και αντικειμενικά.

Αρχίζω από τη θεά της Εὐσπλαχνίας πού είναι στο Χούριο - νζι της Νάρας σ' αυτό το λεπτό και φίνο περιβάλλον πού τόσο στο σύνολο όσο και στις λεπτομέρειες είναι ένα θαυμάσιο αρχιτεκτονικό συγκρότημα με σωστά μέτρα και θαυμαστή ενότητα στην ποικιλία του.

Έκει λοιπόν σ' έναν από τους ιερούς χώρους, είναι η Θεά της Εὐσπλαχνίας, αυτό το αριστούργημα από ξύλο με τη λιτή έκφραση της φόρμας, με άδρή και ευγενική κίνηση των χειρών δεμένο με την αυστηρή πτυχολογία. Η στάση της Θεάς, άμφας, μετωπική και άπερίττη, έναρμονίζεται θαυμάσια με την πτυχολογία πού διαγράφει τη σωστή θέση του σώματος, δείχνοντας συγχρόνως δύναμη πού ύπακούει στην στατικότητα του όλου έργου.

Τό μόνο πού έναλλάσσει αυτή την όλη στάση είναι τὰ δυο πλάγια εκατέρωθεν ένδύματα πού κάνουν διάλογο άδρό στο κυρίως σώμα πού σέ καθηλώνει η απλότητα και η ήρεμία του.

Η κίνηση των χειρών διαφορετική, γεμάτη χάρη, με ευγένεια δένει το όλο έργο. Άν όμως δει κανείς εκείνο το ωραιότατο προφίλ του έργου της Θεάς Εὐσπλαχνίας, βλέπει όλη τη λεπτή ψυχή της Ίαπωνίας, όλους τους ευγενικούς τρόπους της, όλη την αυστηρότητα των περιγραμμάτων, πρό παντός στο θαυμάσιο κεφάλι με τὰ άπλά και αυστηρά χαρακτηριστικά δομής του προσώπου, της μύτης, των φρυδιών, του στόματος, με την τελειότητα δέ της τεχνικής δοσμένα.

Ξαναβλέποντας προφίλ το έργο βλέπεις στο σχηματοποιημένο αυτό πού δένεται συνέχεια με τον άδρό λαιμό και γλυστράει στην ώμοπλάτη και συνέχεια το ωραίο χέρι πού κρατάει ευγενικά ένα κομψό άγγείο για να τελειώσει η κίνηση με τις κάθεται πτυχές του κυρίως έργου μαζί με τις έξωτερικές πτυχές, στη βάση του έργου.

Έτσι μās δίνει το μέτρο και την ευγένεια όλης της εποχής αυτής και της συνέχειας μέχρι σήμερα στο λεπτό τρόπο έκφρασης ζωής. Αυτό το είδους τὰ έργα σέ καθηλώνουν, σέ προβληματίζουν, σέ κάνουν να βλέπεις πλατιά και να πεις όπως λέγω πως όλοι οι σωστοί καλλιτέχνες σέ βλες τις εποχές, σ' όλα τὰ μήκη και πλάτη του κόσμου βλέπουν ίδια την όμορφιά.

Επίσης η φιγούρα σέ ξύλο πάλι του Μαιτρέγια στο Κιότο της εποχής Άσκα 750 μ.Χ. πού παρουσιάζεται με το ένα πόδι κάθετο, το άλλο επάνω άκονιμισμένο, όριζόντια και πάλι το χέρι άδρό κάθετο, συνδέεται λειτουργικά με το κεφάλι πού εκφράζει το στοχασμό. Μια ένλλαγή γραμμών σέ κίνηση πού τελειώνει στο πρόσωπο με τις παράλληλες του μετώπου, φρυδιών, ματιών και στόματος. Σ' αυτό το έργο δίνεται ανάλαφρη έκφραση στο όλο σύνολο με τη δύσκολη αυτή στάση.

Ο γλύπτης κατόρθωσε να δέσει άρμονικά με τις αυστηρές, λιτές φόρμες της πτυχολογίας πού στηρίζουν το φερόμενο πόδι τόσο τέλειο πού κατορθώνει να δώσει λύση και έμφαση στην ευγένεια του κορμιού με το στοχασμό του προσώπου.

Την πτυχολογία του καθίσματος του Μαιτρέγια, τη βλέπουμε καθαρά στα αρχαϊκά τὰ δικά μας, άπλή και αυστηρή. Είναι μια γλυπτική προχωρημένη και φτιαγμένη στα μέτρα και στην αντίληψη της λεπτότητας και της ευφυίας των Ίαπώνων.

Πόσο όμορφα είναι να βλέπεις το ωραίο έπου κι αν είσαι, πόσο δύσκολο να το κατανοείς στην εποχή του, για την εποχή σου, τόσο πολιτισμένο για μια άλλη χώρα με την χώρα σου να σκέπτονται ίδια, να εργάζονται κοντά κοντά, να εκφράζονται αληθινά για την όμορφιά των ανθρώπων όλου του κόσμου τούτου.

Αυτό έννοιωσα από τον όμιλητή με τὰ λόγια, με τις διαφάνειες, με την ταινία, με την αγάπη, την ευγένεια, τη λεπτότητα, την πολιτιστική άγωγή πού μās άντά-

μωσε ο κ. Τανάκα με την ίδια αγάπη που οι λαοί έκαμαν πίστη την τέχνη, τραγούδι την τέχνη, όμορφα με το έργο τους, τη ζωή τους οι καλλιτέχνες.

ΠΑΥΛΟΣ ΒΡΕΛΗΣ

(Γλύπτης)

ΕΝΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟ

‘Ο αγαπητός μου παλιός μαθητής, ο Δημοσθένης Ζοδές, μου ξανάφερε έντονα στη μνήμη με ένα του νέο βιβλίο την μορφή του “Αριστου Σταθόπουλου και μαζί τις όμορφες προπολεμικές μέρες της Κυπαρισσίας. Τότε είχα την καλή τύχη να έχω μαθητές στο Γυμνάσιο της συμπαθητικής μικρής πολιτείας, εκτός από αρκετούς άλλους που διακρίθηκαν σε άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής, και μερικούς, που στον τομέα της λογοτεχνίας έσπασαν το φράγμα της έπαρχίας και μπήκαν σαν δόκιμοι λογοτέχνες στον έθνικό πιά χώρο: ‘Ο Ζαδές, ο Λάκης Κατσαρός, ο Ρουμπέας — φιλολογικό ψευδώνυμο Μαϊστράλης — ο “Αριστος Σταθόπουλος και κείνο το καλό και ήσυχο δασκαλοπαιδί, ο Γιαννόπουλος που γυρίζοντας από τα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, πρόφτασε να μάς δώσει, πριν πεθάνει, το ώραίο εκείνο βιβλίο, τόσο δίκαιο μα και τόσο σκληρό: το Στάλαγγ. “Όλοι αυτοί ήταν τότε παιδιά στο Γυμνάσιο της επάνω πόλης. “Ανάμεσα σ’ αυτούς ο πιο παλιός, ο “Αριστος Σταθόπουλος, στάθηκε μια μορφή ιδιόρρυθμη, που θυμίζει περισσότερο παλαιό καλλιτέχνη, στοχαστή, κλεισμένο στους τοίχους ενός μοναστηριού, παρά άνθρωπο της αγοράς της δικής μας έποχής, γιατί ή ιδιοσυγκρασία του ήταν ξένη προς την ζωή του κόσμου, όπως τώρα την έννοούμε. Είχα την ευκαιρία να τον συναντήσω πολλές φορές, και η τελευταία ήταν στο Σισμανόγλειο, λίγες μέρες πριν ξεψυχήσει. Και πάντα σχημάτιζα την έντύπωση ότι κάποια άνωμαλία οργανική δεν άφηνε αυτόν τον εξαιρετον άνθρωπο ποτέ να γελάσει με την καρδιά του. Το μάτι του έδειχνε πως κοίταζε πάντα κάτι μέσα στον έσω-τερικό του κόσμο. Ποιός ξέρει ποιοί άγώνες, που είχαν διαδραματισθί μέσα του από τα παιδικά του χρόνια, ανάγκαζαν αυτόν τον άσκητή της αγοράς σε μια τόσο αγέλαστη έσωστρέφεια. “Ενα πράγμα είναι βέβαιο: ότι από την παιδική και την έφηβική του ζωή σταθερά άντλει και τα θέματα και τα πρόσωπα, τα πιο ζωντανά του έργου του. Και όλοι ξέρουμε πόσο ανεξάντλητος είναι αυτός ο κόσμος που μορφώνουν ο πόνος και ή χαρά και τα δάκρυα και ο πόθος και οι ανατάσεις μέσα στις καρδιές των παιδιών και των έφηβων. Σ’ αυτούς τους πρώτους σταθμούς της ύπαρξης του στάθηκε ο Σταθόπουλος, και φαινόταν σαν να ήταν όλη ή μετά την έφηβία ζωή του ένα απλό πλαίσιο, που έκλεινε στα στεγανά του μονάχα ότι είχε ζήσει σαν παιδί και σαν έφηβος.

“Όπως σταμάτησε σ’ ένα ώριμο έργο κόσμο θεμάτων, έτσι έδινε στην αρχή την έντύπωση πως θα σταματήσει σ’ ένα ώριμο τρόπο γραφής: τον δόκιμο βέβαια τρόπο γραφής των παλαιότερων καλών διηγηματογράφων μας. Και έμεινε άσφαλώς πιστός στην σαφήνεια του παραδοσιακού λόγου, με την πεποίθηση την κοινή στους περισσότερους καλούς συγγραφείς, παλαιούς και νέους, ότι είναι χρέος τιμής γι’ αυτούς το να γίνονται καταληπτοί στην μάζα των αναγνωστών, είτε με την άμεση λογική έπαφή, που δεν είναι βέβαια το καλύτερο μέσο συνεννόησης, όταν αισθητικών αξιών φορέας γίνεται ο λόγος, είτε μέσω της συγκίνησης, που αναγκάζει την καρδιά να χτυπάει με νέο μήκος κύματος, κάνοντάς της πιο προσιτή τη συγκίνηση που αναδίνει το κείμενο. ‘Ο Γιουγκοσλάβος “Αντριτς, παλιό θραείο Νόμπελ, έδωσε με τό: Γεφύρι του Δρίνου, ένα λαμπρό υπόδειγμα γραφής όπου ο απλός λόγος γίνεται φορέας άληθινής συγκίνησης, όπως συμβαίνει στην ποίηση πλούσια προικισμένων σε ευαισθησία παιδιών. Μα και ο ‘Ισαάκ Μπάσεβιτς, ο έφετείνος νομπελίστας, είναι κι’ αυτός όπαδός της σαφήνειας, που ευκολύνει την προσπέλαση προς το κείμενο του μέσου αναγνώστη. «“Ενας καλός συγγραφέας, λέει, πρέπει να προσπαθεί να εκφράζει τις σκέψεις του καθαρά». «“Η κατασκευασμένη πρωτοτυπία μπερδεύει και τον συγγραφέα και τον αναγνώστη». “Εχει όμως βέβαια το δικαίωμα ο συγγραφέας να απαιτεί από τον αναγνώστη και ένα μίνιμουμ λογικής ευελιξίας και ένα μίνιμουμ ευαισθησίας που

θά του ἐπιτρέπουν νὰ ρίξη κεραίες οὐσιαστικές πρὸς τὸ ξένο κείμενο καὶ τὸ μήνυμά του, νὰ μπορεῖ δηλαδὴ νὰ νοιώσῃ τὸ μήνυμα καὶ νὰ αἰσθανθῇ τὴν πρωτοτυπία του· αὐτὴν τὴν πρωτοτυπία πού μὲ τὶς δυσκολίες τῆς κόβει συχνὰ τὶς γέφυρες μεταξύ συγγραφέα καὶ ἀναγνώστη, ἀπομονώνει τὸν πρῶτο καὶ προκαλεῖ συχνὰ ἀγανάκτηση ἢ χασμουρητὰ στὸν δεῦτερο.

Ἄν ὅμως ὁ Σταθόπουλος σταμάτησε σ' ἓναν ὠρισμένο κόσμο θεμάτων, δὲν ἔμεινε τελείως πιστὸς — καὶ σ' αὐτὸ ἔκαμε πολὺ καλὰ — στὸν παραδοσιακὸ τρόπο γραφῆς. Στάθηκε ὅμως πάντα προσιτὸς στὸ δικό του ἀναγνωστικὸ κοινό, καὶ χωρὶς ἐξορμήσεις πρὸς τοὺς χώρους τοῦ σουρρεαλισμοῦ καὶ τῆς αὐτόματης γραφῆς, αὐτῆς τῆς γραφῆς πού ἂν δὲν δυσκόλευε φοβερὰ τὴν ἐπαφὴ συγγραφέα καὶ ἀναγνώστη θὰ ἦταν ἴσως ὁ πιὸ πιστὸς καὶ ὁ πιὸ ἀληθινὸς τρόπος ἔκφρασης. Στὶς «Πικρὲς Ρίζες» ὁ Ἄριστος, ἂν καὶ εἶχε περάσει πιά τὴν ἡλικία καὶ τῶν μεγάλων ἐξάψεων καὶ τῶν μεγάλων δονήσεων, ἀρχίζει νὰ ἐγκαταλείπει τὴν κλασικὴ πληρότητα τοῦ λόγου, παῦ χαρακτηρίζει τὸ παλαιὸ του γράψιμο, γιὰ νὰ κάμει, μὲ ἐπιτυχία καθαρὴ μάλιστα, δραματικώτερη τὴν προσφορά του μὲ ἐντατικὴ χρῆση τῆς ἐλλειπτικότητας καὶ τῆς φωτοσκίασης, πού χαρακτηρίζουν τὴν ἐξπρεσιονιστικὴ εἰσβολὴ ἀπὸ τὸ 1910 καὶ ὕστερα στὸν γραφόμενον λόγο ἀπ' ὅτὴν λυρικὴ ποίηση ἕως τὸ θέατρο. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἄρεστοὶ στὰ γράμματά μας, πού παρὰ τὸ ὅτι ἔχουν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὰ ὠραῖα χρόνια τῶν νεανικῶν σκιρτημάτων, ἀγωνίζονται νὰ κατακτήσουν μὲ ἐπιτυχία τοὺς νέους τρόπους ἔκφρασης πού ζητάει ἡ ἐποχὴ· καὶ τοὺς ζητάει ἐπειδὴ εἶναι νομιμώτεροι, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκφράζουν καλύτερα πρὸ δίκαια τὴν βασανισμένη ψυχὴ τῆς. Τέτοια εἶναι ἐδῶ σὲ μᾶς ἡ περίπτωσις τοῦ Κίωνα Τζάλλα, τοῦ ταλαντοῦχου νοτάριου τῆς πόλης μας, πού ἄρχισε σὰν τὸν Σταθόπουλο τὸ διήγημα ἐδῶ καὶ χρόνια, πιστὸς στὴν παράδοσις τῆς ἔκφρασης τῶν διηγηματογράφων μας τοῦ 19ου αἰῶνα, γιὰ νὰ μᾶς δώσει τώρα τελευταῖα συγκινητικὰ δείγματα ἐξπρεσιονιστικῆς γραφῆς. Καὶ ἔκαμε πολὺ ὠραῖα. Γιατὶ στὴν ἐποχὴ μᾶς λείπει ἡ ἀπάθεια πού χρειάζεται γιὰ νὰ βλέπουμε τὸν κόσμο μας σὰν φακοὶ φωτογραφικῆς μηχανῆς. Ἡ ροὴ τῆς δύσκολης ζωῆς μᾶς ἀναγκάζει νὰ πλησιάζουμε δραματικὰ τὸν κόσμον, δηλαδὴ νὰ μὴ συνδυάζουμε ἔννοιες μὲ ἔννοιες, ἀλλὰ εἰκόνες μὲ εἰκόνες, ὅπως ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος τῆς ἱστορίας, καὶ συγκινήσεις μὲ συγκινήσεις, ὅπως οἱ πρωτόγονοι ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς μας.

Ὁ Ἄριστος Σταθόπουλος χάθηκε ἀκριβῶς στὴν κρίσιμη ἐκείνη ὥρα τῆς δημιουργικῆς του ζωῆς, ὅπου ἀνάγκη καλλιτεχνικῆ ζωτικῆ τὸν ἀνάγκαζε νὰ ἐκφράζεται μὲ τὸ καινούργιον ὕφος. Γιατὶ ἂν δὲν μπορούσε εὐτυχῶς νὰ ἀποσκιρτήσῃ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν βιωμάτων του τῶν παιδικῶν, σὰν καλλιτεχνικὴ φύση πού τὴν βασάνιζε ἡ ἀγωνία τῆς ἔκφρασης, — καὶ ἡ κάθε ἐποχὴ ἔχει τὸν τρόπο ἔκφρασης τὸν δικό της — κοίταξε νὰ ἀποτινάξῃ τὴν στατικὴ νάρκη τοῦ παλαιότερου ὠραίου λόγου καὶ νὰ ἐκφράσῃ δυναμικὰ τὴν πῆχτρα τῶν παλαιῶν βιωμάτων του. Αὐτὸ τὸ πέτυχε μὲ θαυμάσιον τρόπο σὲ μερικὰ κείμενα τοῦ ὠραίου βιβλίου του: Φωτιᾶς στὸν Κάμπο. Αὐτό, μαζὶ μὲ τὴν γνησιότητα τῆς ἐμπνευσης, συνθέτουν μιὰ εἰκόνα τοῦ Σταθόπουλου τέτοια, ὥστε δικαιοματικὰ νὰ ἀξιῶσιν μιὰ θέση ζωντανῆ μέσα στὰ ἑλληνικὰ Γράμματα.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κώστα Ντούλα: «ΕΝΑΣ ΦΑΝΤΑΡΟΣ ΦΥΜΑΤΑΙ ΤΟΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ», Ἀθήνα 1976.

Ὁ Ἑπειρώτης διηγηματογράφος, Κώστας Ντούλας, Ἀρχιάρτος ἐ.ἀ. γνωστὸς ἀπὸ τὰ τόσα βιβλία καὶ διάφορα δημο-

σιεύματα σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ — κυρίως σὲ Ἑπειρωτικὰ ἔντυπα — ἀνήκει στὴ χορεία τῶν «ιατρῶν - λογοτεχνῶν» πού, παράλληλα μὲ τὸ λειτούργημα τοῦ Ἱππακράτη, θεραπεύουν καὶ τὶς μούσες. Καὶ χρωστάει πολλὰ ἡ λογοτεχνία μας — πεζογραφία, ποίηση — στοὺς γιατροὺς λογοτέχνες. Ἀπὸ τὸν δικό μας, Γιάννη Βηλαρά — πρῶτον κατὰ σειρὰ — τὸν

Καρκαβίτσα, Νιρβάνα, Γνευτό, Μαμέλη κ.ά. ὡς τοὺς γνωστούς χρόνους, στοὺς ὁποίους συγκαταλέγεται κι ὁ κ. Ντούλας.

Ἔπειτα ἀπὸ κείνο τὸ σπαρταριστὸ κι ἡρώϊκὸ μαζί «Ἕνας γιатρὸς θυμάται» μὲ τὶς πολεμικὲς ἀναμνήσεις του, ἀπὸ τὸ Στρατιωτικὸ Νοσοκομεῖο Καλπακίου, ποὺ διηύθυνε στὸν πόλεμο τοῦ 1940, μᾶς δίνει τώρα ἄλλες θύμησης, ἀπὸ τὸν «ἄτυχο κι ὄχι ἄδοξο» καθὼς τὸν λέει καὶ καθὼς ἦταν, Μικρασιατικὸ πόλεμο. Κι ἔχει πολλὰ πάρα πολλὰ νὰ θυμηθῇ καὶ νὰ μᾶς τὰ πῇ, ὁ νεαρὸς ἐκείνος φαντάρος, ποὺ τὸν ἔζησε καὶ γεύτηκε ὅλη τὴ συγκλονιστικὴ τραγωδία του.

Ζεστὰ κι ἄσβεστα τ' ἀνασύρει, ἀπὸ τὴν κιβωτὸ τῆς μνήμης του — μαυσωλεῖο κι ὀστεοφυλάκιο τὸ ἀποκλεῖ ὁ συγγραφεὺς στὸν πρόλογο —, τὰ ξαναπλάθει μὲ τὴ ζύμη τῆς καρδιάς, τοὺς φυσάει τὴν πνοὴ τῆς τέχνης, καὶ μᾶς τὰ παρουσιάζει ὁλοζώντανα, μὲ μιὰ γοητευτικὴ, γλαφυρὴ ἀφήγηση. Κι ἔχει ἀλήθεια ἕναν δικό του τρόπο νὰ διηγείται καὶ νὰ συνθέτει τὰ τόσα περιστατικά. Πότε λιτὰ καὶ ρεαλιστικά, πότε λυρικά μὲ ποιητικὸ οἶστρο, πότε συγκινητικά, μ' ὅλα τὰ δραματικά στοιχεῖα ποὺ περικλείουν, καὶ πότε μ' ἕνα χιούμορ ἀνάλαφρο, χαριτωμένο ποὺ συχρὴν διανθίζει τὰ κείμενα κι ἀπαλύνει τὴ σκληρότητα τῶν δραματικῶν γεγονότων. Εἶναι μία χάρη τῆς λογοτεχνικῆς του ἰδιαίτερης ὕφης, τοῦ δικοῦ του τόνου, ποὺ τὸν διακρίνει σ' ὅλα τὰ γραφτά του. Ντοκουμέντα αὐτούσια, ὀνόματα πικρὰ κι ἀξέχαστα ὅπως «Σαγγάριος, Ἀφιδὸν Καρὰ Χισάρ, Τουλὸ Μπουναρ, Μαγνησία, Μενεμένη, Κασαμπά, Φιλαδέλφεια... κι ἄλλα ὀνόματα ἡρώων καὶ μαρτύρων ποὺ ἔμειναν ἐκεῖ μαζί μὲ τὶς «Χαμένες Πατρίδες». Ἀνάμεσα καὶ μιὰ φωτογραφία τοῦ συγγραφέα μ' ἄλλα παιδιά, στρατιωτικάκια, ποὺ τὴν ὀνομάζει «Ἕνα μπουκέτο ἀπὸ τὴν ἀνοιξὴ τῆς ζωῆς ντυμένο στὸ χακί».

Καὶ τὸ βιβλίο κλείνει μὲ τὴ σελίδα «Ὁ ἀπολογισμὸς μιᾶς σφαγῆς». Οἱ ἀριθμοὶ σοῦ κόβουν τὴν ἀνάσα καὶ πληγώνουν τὴν καρδιά, κι ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια...

Εὐγενίας Παλαιολόγου —
Πετρώνδα: «ΞΕΚΑΠΙΣΤΡΩΤΟΣ
ΠΗΓΑΣΟΣ» (ποιήματα), Λευκωσία -
Κύπρος 1978.

Ποιήτρια λυρική, ἀπὸ τὶς πιὸ ἐκλεκτὲς καὶ συγγραφεῖς παιδικῶν βιβλίων, ἡ Εὐγενία Παλαιολόγου - Πετρώνδα, εἶναι ἀπὸ χρόνια γνωστὴ καὶ πανελλήνια καθιερωμένη, γιὰ τὴν τόση πνευματικὴ προσφορά της, πάνω σὲ πολλοὺς τομεῖς. Ἦταν ἡ πρώτη ποὺ θορήγησε μὲ τὸν ποιητικὸ λόγο τὴν τραγωδία τῆς Κύπρου, τὸ 1974. Θυμοῦμα ἔχειν τὸ βιβλίο, μὲ τοὺς συγκλονιστικοὺς στίχους, ποὺ ἦθε ἀπὸ τὴ σπαραγμένη Κύπρο. Ἦταν τὸ «Σύθρηνο τῆς Κύπρου» ποὺ ἀνάβλυσε ἀπὸ τὴ φοικὴ τῶν στιγμῶν καὶ γράφτηκε μὲ πέννα ματωμένη. Καὶ κρατῶ ἀκόμα στὴ μνήμη μου τοὺς πρώτους στίχους.

«Κυρά μου χαμηλόβλεπη καὶ μαυρομαν-
τηλοῦσα
Δέσποινα ἐστὺ Τροοδίτισα καὶ Παναγία
τοῦ Κόκκου
Κύπρο μου μὲ τοὺς ροδανθοὺς καὶ μὲ
τὰ πορτοκάλια
Νησάκι ἀεροφίλητο κάθε κορφή σου
θρύλος .
Κάποτε σὲ τραγοῦδησα, τώρα μαζί
σου κλαίω...»...

Τώρα ἡ ποιήτρια, ἐπνιξε τὸ δάκρυ καὶ πῆρε τὸ φαγγέλιο. Ὁ στίχος γίνεται μα-
στίγιο, καὶ σίδερο πυρωμένο, νὰ καυτη-
ριάσει, νὰ μαστιγώσει, νὰ καταγγείλῃ, νὰ
σαρκάσῃ.

Νὰ ξεσκεπάσῃ ἀλήθειες, κάτω ἀπὸ κα-
μουφλαρισμένα σχήματα, «Συμμεφροντικὴ
θολοῦρα / βολεύει τοὺς / βαθυστοχάστη δι-
φορούμενη ἐμβροθία / νὰ λὲς καὶ νὰ μὴ
λὲς...». Διαβάσεις, στοχάζεσαι, δοξάζεις τὸ
στίχο ποὺ γίνεται καταπέλτης. «Κατοχυ-
ρώνουν νόμιμα / κάμποσα παράνομα / ἀ-
ποσκεπάζουν τ' ἄνομα. Καί...». Ναι, καὶ
δὲν περιορίζεται στὸν κύκλο τῶν Κυπρια-
κῶν «ἀνομιμάτων» τοὺς.

Ἡ ἀπειλὴ κρέμεται πάνω ἀπ' ὅλους τοὺς
λαούς. Ἀπὸ τοὺς «μεγάλους» ποὺ παρι-
στάνουν τοὺς προστάτες καὶ κατευθύνουν
τὴ μοίρα τοῦ κόσμου. «...ἰδρωκοποῦν νὰ
λύσουν / νὰ διαλύσουν / νὰ καταλύσουν /
νὰ ἐπιδύσουν / τὰ φλέγοντα προβλήματα /

παγκόσμια ζητήματα / για τὰ δικά τους συμφέροντα...».

Έτσι τὸν ἀφίνει ἀχαλίνωτο τὸν Πήγασο, νὰ πατήση μὲ τὶς βαρεῖες ὀπλές του, ὅλη τὴ σαπῖλα, τοῦ καιροῦ, τὴν ἀνάληπτη πολιτική, τὰ ἐξοντωτικά ἐπιτεύγματα τοῦ... πολιτισμένου αἰώνα. «Δόξα ἐφευρετικότητας / πολιτισμοῦ αἰώνιου / Ἡ Βόμβα Οὐδετερόνιου!» ποὺ δὲν θὰ καταστρέψῃ τίποτε, μονάχα «τοὺς ὄχλους ποὺ ἐνοχλοῦν / τὰ πλήθη / τ' ἀνθρωπάκια...».

Μὰ ὄχι, χίλιες φορὲς ὄχι. Ἡ ποιήτρια δὲν μένει μόνον ὥς ἐδῶ. Προσθέτει τὴ δυναμική, αἰσιόδοξη, «Ἀντιστροφή» τὴν πίστη τῆς νίκης τοῦ Ἀνθρώπου, τῆς ἀληθείας, τῶν ἰδανικῶν. Γι' αὐτὰ παλεύουμε, καὶ τὸ φῶς θὰ νικήσῃ τὰ σκοτάδια.

«Ὅχι δὲν ἀποπαίδωσε ἡ Ἀνθρωπιά / ὁ Μέγας Πᾶν ξεῖ... Μυστικὸς ὁ αὐλὸς του / γλυκολαλεῖ / ἀναγγέλλει κοσμογόνο τ' αἶριο... ἀναγγέλλει τὴν φιλία τῶν λαῶν / τὴ σιγουριά, τὴν Εἰρήνη...».

Ἄ ν τ η Κ α ν ἄ κ η: «ΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑ» (ποιητική συλλογή), Λευκωσία - Κύπρος 1978.

«Κυνηγημένοι στοὺς αἰῶνες / ματώνουμε τῆς ἱστορίας / τὶς σελίδες / μὰ συνεχίζουμε τὸ δρόμο μας».

Ἀρχίζω μ' αὐτοὺς τοὺς ἐπιγραμματικούς, δραματικούς στίχους τῆς συλλογῆς, ποὺ ἐνσαρκώνουν τὸν τίτλο τῆς, καὶ δίνουν, σὲ συμπτυκνυμένη ἔννοια, τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν πηγή τῆς ἔμπνευσης. Σὰν νὰ χαράχτηκαν σὲ χαλκὸ τῆς Κύπρου, κι' ἐκφράζουν τοὺς αἰῶνες, μέσα στὴ σημερινὴ πραγματικότητα.

«Μικρὴ μας πατρίδα / μὲ τὸν ἥλιο τὸ λαμπρὸ / ...μάτωσε τὸ ἡλιοβασίλεμα / βουδάθηκε τὸ τραγοῦδι / μαύρισε τὸ φῶρμα τῆς ἀγαπημένης...».

Μὲ πόση δωρικὴ λιτότητα, ὑποβλητικὴ λέξη κι' ἄμεση συγκίνηση, ἀπλώνει ὁ ποιητὴς τὴν ἔκταση τῆς τραγωδίας, μπροστά μας, κι' ἀφήνει νὰ τὴ στοχαστοῦμε σ' ὅλο τὸ πλάτος τῆς. Δὲν τοῦ χρειάζεται πολλὰ λόγια, χτυπητὲς εἰκόνες, λυρικοὶ συμβολισμοί.

Τοῦ ἀρκεῖ ἡ οὐσία κι' ἡ νοηματικὴ διαύγεια.

Κατέχει τὸ μυστικὸ τῆς πύκνωσης καὶ τῆς ἀφαίρεσης, τῆς κατακόρυφης γραμμῆς, στὸ βάθος τῶν πραγμάτων. Ἔτσι ἐκφράζει ὅλα του τὰ συναισθήματα. Μ' αὐτὴ τὴν ποιητικὴ ἀρετὴ ἀκούει τὶς φωνὲς τῶν σκοτωμένων ποὺ «...τὰ βόλια δὲν τοὺς πήραν τὶς ψυχές / τὶς μετουσίωσαν μέσα μας...».

Ὅλα τὰ μετουσίωσε μέσα του ὁ Ἄντης Κανάκης, καὶ «γράφοντας ἱστορία» στὸ διβλίο, ποὺ μᾶς χάρισε, δὲν προδίδει, οὔτε τὴν ἱστορίαν, οὔτε τὴν ποίηση. Τὶς σφικτοδένει στὸν μεσοτὸ ὠραῖο στίχο του. «...Νὰ μὴν ἐρχότανε / οἱ νύχτες / νὰ πληθαίνουν οἱ σκιές / στ' ἀντίσκηνο / νὰ χάνονται τ' ἀστέρια / ἀπ' τὸ μικρὸ παράθυρο... μὲ τὴν ἀμφιβολία / φίδι / νὰ μπαίνει ἀπ' τὴ χαραμάδα / νὰ κουλουριάζεται στὰ στήθη μας...».

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΤΑΙΑ

Κ ὥ σ τ α Κ α ρ α χ ἄ λ ι ο υ: «ΜΑΧΗ ΜΟΥΖΑΚΗ» (μελέτη).

Μιὰ πλατιά μελέτη τοῦ Κ. Καραχάλιου γιὰ τὴν ποίηση τῆς Μάχης Μπουζάκη, περὶ μενε τὴ σειρά τῆς γιὰ διάβασμα. Ποιητὴς κι' ὁ Καραχάλιος καὶ κριτικὸς εἶταν ἀπ' τοὺς πιὸ ἐνδεδειγμένους γιὰ νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴ Μ. Μπουζάκη. Βέβαια, ἡ πορεία τοῦ ἔργου τῆς Μπουζάκη δὲν τελείωσε καὶ μπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ μιὰ μέρα ἐκπλήξεις. Μὰ κι' ὡς τὴ στιγμή ποὺ καταπιάναται μ' αὐτὸ ὁ Καραχάλιος εἶνε σημαντικὸ. Πάντα χρειάζεται μιὰ κριτικὴ θεώρηση ἐνὸς πνευματικοῦ ἔργου. Εἶνε κάτι σάν... ἀποκρυπτογράφηση, ἰδίως γιὰ τὴν ποίηση. Ἀκόμα κ' οἱ πρόχειρες κριτικὲς (ἡ σημειωματογرافία), βοηθοῦν τοὺς ἀναγνώστες. Πολὺ περισσότερο μιὰ τόσο πλατιά μελέτη, σάν αὐτὴ ἐδῶ.

Ἡ μελέτη ἀπλώνεται πάνου στίς 13 πρώτες σὺλλογές τῆς ποιήτριας κοντὰ κάπου σὲ μιὰ προσφορά μᾶς 20ετίας. Εἶν' ἀρκετὸ καὶ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου καὶ ὁ ὄγκος τῆς προσφορᾶς γιὰ νὰ ἐξετάσουμε γενικὰ, ἔνα πνευματικὸ ἔργο. Κι' ὁ Κ. Καραχάλιος ἔσκυψε εὐσυνείδητα καὶ μ' ἀγάπη πάνου ἀπ' τὸ μόχθο τῆς Μπουζάκη. Ὁ δαυλὸς τῆς ἀγάπης γιὰ ἔνα πνευματικὸ ἔργο εἶν' ἀπαραίτητος γιὰ νὰ τὸ πλησιάσουμε

και τὸ φωτίσουμε. Κι ὁ Καραχάλιος κατάφερε νὰ φωτίσει τὸ ἔργο τῆς Μπουζάκη ἀπόλες τὶς πλευρές του, σὰν ἕνας πολῦτιμος μυσταγωγὸς καὶ νὰ μᾶς κάμει καὶ μᾶς μύστες τῆς ὁμορφίᾳς καὶ τῆς γοητείας του.

Προσωπικὰ τὴν ἔχω παρακολοθηθεῖ στὶς 6 ἀπ' τὶς 13 συλλογές της — ὅσες εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ στείλει κ' ἔχω σημειώσει μὲ πολλὴ χαρὰ κ' ἱκανοποίηση τὴν τρυφερότητα καὶ τὴν ἀνθρωπιά της, μὰ καὶ τὸ ρεαλισμὸ της σὲ κάποιες σελίδες της ὥμο, τυφλό, ἀληθινό, ὅπως πρέπει πάντα νὰ λέγονται «τὰ μεγάλὰ πράγματα» — ὅπως θέλει ὁ Νίτσε — «μὲ κινισμό καὶ μὲ ἀθωότητα». Ἀλλ' ὁ Κ. Καραχάλιος θὰ μᾶς μιλήσει μὲ μεγαλύτερη ἄνεση χώρου γιὰ τὶς ἀρετὲς τῆς Μουζάκη, ποὺ τὴν ξεχωρίζουν σὰν ποιήτρια καὶ προπαντὸς μ' ἐπιτηδεύματα εἰσδυσης στὴν πολλὲς φορὲς δυσκολονόητη ποίησή της μὲ διάθεση ὅχι μόνο ἐνὸς μελετητῆ, μὰ κ' ἐνὸς ἐρμηνευτῆ. Θ' ἀναλῶσει τὸν ἐρμητικὸ λόγὸ της, ὅπου χρειάζεται, καὶ θὰ μᾶς ξεσκεπάσει τὸ μυστικὸ τοῦ πλούσιου καὶ πολύχρωμου συντριβανοῦ τῶν ξαφνικῶν της εἰκόνων καὶ τοῦ λυρισμοῦ της. Ποτισμένος ἀπ' τὴ δροσιὰ καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς ποιητικῆς της ἀμπολῆς, θὰ μᾶς ἀποκαλύψει τοὺς ἀναπαλμοὺς τῆς ψυχῆς της.

Δικαιώνεται πέρα γιὰ πέρα, ὅταν γράφει: «Ἡ ἀλήθεια τῆς ζωῆς καὶ τ' ὄραμα γιὰ ἕναν κόσμον καλύτερον, ὁ στοχασμὸς καὶ ἡ τόλμη, τὸ πάθος τῆς ἐλευθερίας καὶ μιὰ περηφάνεια ποὺ δὲν δέχεται συμβιβασμοὺς σπονδυλώνουν τὴν ποίηση τῆς Μουζάκη». Κ' ἔχει ἀπόλυτο δίκιο ὅταν γράφει πὼς «ἀποκαλύπτει σ' ὅλο τὸ βάθος της τὴν τραγικὴ ἀνθρώπινη περιπέτεια τῶν καιρῶν μας καὶ ὁποῖος γράφει ἀληθινὰ, γράφει γιὰ ὅλους τοὺς καιροὺς».

Μ α ρ ί α ς Ἀ ρ κ α δ ί ο υ: «ΑΓΕΡΑΣΤΗ ΡΙΖΑ» (ποιήματα).

Γιὰ τὴ Μαρ. Ἀρκαδίου εἶχαμε γράψει πολὺ παλιὰ τὴ γνώμη μας, καὶ γιὰ τὸ βιβλίον «Σὰρλ Μπωντλαίρ» (Κρητ. Ἑταιρεία, τεύχ. 198/72). Ἀργότερα πήραμε τὴ συλλογὴ τῆς «Ἀγέραςτῃ ρίζα», μὰ τὸ βιβλίον καταχωνιάστηκε μέσα στὸ πλήθος τῶν βιβλίων ποὺ παίρνουμε, καὶ μόλις

τώρα τελευταία ξεπετάχτηκε. Τὸ πήραμε μ' ἐνδιαφέρον κι ἀγάπη, γιατί δὲν ξέραμε πολλὰ πράγματα γιὰ τὴν ποίηση τῆς Ἀρκαδίου. Ὅλη μας ἡ γνώση εἴτανε ὅσα ποιήματά της διαβάζαμε σὲ περιοδικὰ. Συγκεντρωμένη δουλιὰ της δὲν εἶχαμε ἰδεῖ. Ἀπ' τὴν «Ἀγέραςτῃ ρίζα» βγαίνει τὸ συμπέρασμα πὼς τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς ποίησής της εἶνε ἡ τρυφερότητα κ' ἡ εὐαισθησία. Γιὰ τὰ πράγματα, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τοὺς τόπους.

Ἡ ποιήτρια χρησιμοποιοῖ καὶ τοὺς δυὸ ἐκφραστικὸς τρόπους στὸ γράψιμό της. Μά, μπορεῖ νὰ μᾶς πείθει πὼς κυριαρχεῖ πάνου στὰ ἐκφραστικά της μέσα καὶ χρησιμοποιοῖ μιὰ ζεστή, ἀπλὴ δημοτικὴ, ἀπαλόχη σὰν τραγούδι. Δὲν βάζει ψηλὰ πετάγματα στὴν ποίησή της. Χαμηλότονη, θὰ μᾶς μιλήσει γιὰ ὅ,τι τὴ συγκίνησε κι ὅ,τι ἀγάπησε, γιὰ τὶς μνήμες ποὺ κατακλύζουν τὴν ψυχὴ της, ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἀγάπη. Κ' αἰσθάνεσαι μιὰ ζεστασιά ποὺ ἀναδίνεται ἀπ' τὴν καρδιά της, ποὺ σ' ἀγγίζει εὐεργετικά καὶ σὲ κάνει ν' ἀπαλαίνουσι οἱ ἔγνιες κ' οἱ φροντίδες σου, καὶ μιὰ εὐλικρίνεια. Μ' ἀκριδῶς, ἐπειδὴ τῆς λείπουν οἱ φιλοσοφικὲς θεωρίες κ' οἱ ὀδυνηροὶ προβληματισμοί, ἡ ποίηση τῆς Μ. Ἀρκαδίου κλείνει πολλὴ ἀνθρωπιά καὶ στέκεται κοντὰ μας. Εἶνε μιὰ γλυκιὰ κι ἀπαλὴ ἐξομολογητικὴ φωνή, ποὺ μ' ἐμπιστοσύνη φτάνει ἴσαμε τὰ φυλλοκάρδια μας (Ἑρμ. σπιτάκι, Ἑπιστροφή, κ.ἄ.π.).

Ἡ γαλήνη ποὺ ξεχύνεται ἀπ' τοὺς στίχους της εἶνε χαρακτηριστικὴ: «ἤρεμα κι ὀπλόχωρα / θὰ μὲ δεχτεῖ στὸ χῶμα». Κι' ἄλλου: «Τώρα ξεμάκρανε ἡ χαρὰ / γύρω τριγύρω στὴν καρδιά / ἀπλώνεται γαλήνη». Κ' ὑπάρχει στὴ σελ. 33 τὸ «Κι ἔχω μιὰν ἀγάπη», ἕνα χαρωπὸ, πηδηχτὸ τραγούδι, ποὺ θὰ μᾶς δείξει τούτῃ τὴ βαθιὰ γαλήνη καὶ τὴ χαρὰ, ποὺ τὴν πλημμυρίζουν. Ἀκόμα καὶ τὸ «Φιόνα καὶ Μαριλένα» θὰ προδόσει τὴν ἀψήφισιά της. Ἐχει πολλὴ χάρη. Πὼς νὰ δικαιολογήσουμε τοὺς μόνους σκληροὺς στίχους της: «Ζωὴ / προσπέρασες / σκληρὰ / πατώντας τὴν καρδιά μου; Δὲ βρήκαμε στοὺς στίχους της τὸ δάκρι καὶ τὸν πόνο νὰ παίζουν τὸ φλάουτὸ τους, ἐχτὸς ἀπὸ μιὰ μυρμήνη μελαγχολία.

Σ ή φ η Γ. Κ ό λ λ ι α: «ΩΔΗ Σ' Ε-
ΝΑΝ ΑΓΙΟ» (ποίηση).

Μ' έναν αληθινά ποιητικό πρόλογο αρχίζει ο Σήφης Κόλλιας την «Ωδή» του. 'Η όδύνη κ' ή αγωνία ξεσικίζουν την ψυχή του ποιητή για το χαμό του μεγάλου 'Ανθρώπου. "Αν ή 'Ελλάδα κατηγορείται στους αιώνες για το θάνατο του Σωκράτη κ' οί 'Εβραίοι για το θάνατο του Χριστού, οί 'Αμερικανοί θά κατηγορούνται για πολλές δολοφονίες 'Αγίων τους: του Λίνκολν, του Τζών και Ρόμπερτ Κέννεντυ και του νέγρου Λούθερ Κίνγκ.

Πρίν απ' την «Ωδή» του ο ποιητής προτάσσει ένα «Μήνυμα». Κατό, πυρωμένο καρφί της μισητής έφταετίας, την εποχή που μεσουρανούσε (1972). 'Αδιαφορώντας για τις συνέπειες (ποιός ποιητής λογάρισε τις συνέπειες που θάχει το τραγούδι του;) θά κραβγάσει αγανακτισμένα: «Φωτιά!» — σ' όλους όσους καλλιεργούν το μίσος, που ζούν για το κακό, που προδίνουν τον 'Ανθρωπο και την Ειρήνη, που έτοιμάζουν τους πολέμους, που μισούν την Ειρήνη και την 'Αγάπη, που δουλεύουν για τον 'Ολεθρο και την Καταστροφή. Τι να φοβηθεί ο ποιητής; 'Η έφταετία τον είχε άπομακρύνει απ' το σάπιο οργανισμό της κείνα τα χρόνια. Είταν ο απόβλητός της. Και βρίσκει εύκαιρά κι αυτός για ένα ξέσπασμα.

Μετά μπαίνουμε στη μελέτη της «Ωδης». 'Ενα κείμενο παραγωγού, ένας θρήνος για το χαμό του δεύτερου Κέννεντυ, του Ρόμπερτ. Μά, κ' ένα τραγούδι αίσιοδοξίας πώς οι τέπιοι θάνατοι (Γκάντι, Κέννεντυ, Κίνγκ, Μπερναρδόττε) δέν πάνε ποτέ χαμένοι. "Όπως ή θυσία του Χριστού και του Σωκράτη. "Όπως των άθάντων ήρώων για την 'Ανεξαρτησία και τη Λευτεριά των Λαών! 'Η «Ωδή» κυκλοφόρησε και το 1968 (μυστικά κ' επώνυμα;) σέ 50 πολυγραφημένα αντίτυπα. Πού, χρειάζονταν πολλήν «άρετην και τόλμην». 'Η έφταετία έχωνε παντού τα λυγίσια δόντια της. Το τραγούδι, συνθεμένο σέ πλατιούς, δυνατούς και καλοδουλεμένους στίχους, που άλλοτε γίνονται λυρικοί 15σύλλαβοι, άλλοτε περιορί-

ζονται σέ λιγυσύλλαβους κι άλλοτε πλατύνουν σέ πάνον από 20 συλλαβές. "Όμως, ποτέ δέ χάνουν τη λαμπρότητα της έκφρασης και το λυρισμό τους, την εύλυγισία και την ποιητική τους ουσία.

Δόκιμος ποιητής ο Σ. Κόλλιας, καταφέρει να μάς μεταδίνει το συγκλονισμό της ψυχής του για την απάνθρωπη δολοφονία και του δεύτερου Κέννεντυ, με στίχους γιομάτους ελπίδα πώς ή θυσία του δέ θά πάει χαμένη. 'Ετσι, παρηγορεί τις αποκαρδιωμένες ψυχές των λαών, ενώ παράλληλα στηλιτεύει και καταριέται το δολοφόνο Σιρχάν, που ξέρει καλά πώς δέν είτανε παρά τ' όπλισμένο χέρι των άδίσταχτων εμπόρων του θανάτου, που το κρατούν δίχως καμιά τύψη «τετιμμένο» κατά το στήθος της βυθισμένης στό φοβερό άγχος της εποχής μας, βασανισμένης 'Ανθρωπότητας.

Φ ώ τ ο υ Γ ι ο φ ύ λ λ η: «ΤΕΣΣΕ-
ΡΑ ΔΡΑΜΑΤΑ» (Θέατρο).

Βετεράνος των ελληνικών Γραμμάτων ο Φ. Γιοφύλλης. Χαλκέντερος στην κυριολεξία. 'Εξηνταπέντε βιβλία του έχουνε κυκλοφορήσει 'Ισαμε σήμερα. Ποίηση, διηγήματα, μυθιστόρημα, θέατρο, ιστορία, μεταφράσεις. Δέν έμεινε τομέας της Τέχνης να μην τον εξυπηρετήσει. Κι ακούραστος σάν δημοσιογράφος. Για το έργο του έχουε μιλήσει οί πιό έγκυροι κριτικοί στη χώρα μας και πνευματικοί άνθρωποι κ' έχει πιά αξιολογηθεί στην περίοπτη θέση που του αξίζει. Δέν υπάρχει σήμερα λογοτέχνης που να μην τον δένε, να μην τον αγαπάει και να μην τον έχτιμάει τουτον τον ένενννατριάρη θαλερό πρύτανη των Γραμμάτων μας. Με συγκίνηση πήρα το τελευταίο 65ο βιβλίο του με «Τέσσερα δράματα». Δυό μονόπραχτα και δυό τρίπραχτα. Και απόλαυσα τη θαλερότητα του μυαλού του, τα γιομάτα ελπίδα μηνύματα που ξεπηδούν απ' τις σελίδες τους, την όμορφιά της νεανικής ψυχής, σέ ώρα που άλλοι νεότεροι του πνευματικού ανθρώπου σιωπήσανε από καιρό. 'Ο Φ. Γιοφύλλης παραμένει ακόμα νέος!

Τὸ πρῶτο τρίπραχτο ἀπ' τὰ «Τέσσερα δράματά» του ἔχει τὸν τίτλο «Ἡ Φαρμακωμένη» κι ἀναφέρεται στὴν ἐποχὴ τοῦ Σολωμοῦ στὴ Ζάκυνθο. Ὁ Γιοφύλλης μᾶς δίνει σὲ θεατρικὸ λόγο ποὺ σέβεται τὸν θεατρικὸ κανόνα τῶν τριῶν ἐνοτήτων τὸ ἱστορικὸ τῆς αἰτίας ποὺ προκάλεσε τὴν αὐτοχτονίαν τῆς ὁμορφῆς κ' εὐαίσθητης Μαριέττας Παπαγιαννόπουλου, ποὺ ἀγάπησε τὸν παντρεμένο ἰταλὸ μουσικὸ Αἰμ. Ριτσόνι δίχως νὰν τὸ ξέρει καὶ ποὺ ὁ Σολωμὸς προσπάθησε νὰ μποδίσει τὴν ἀναχώρησίν της μαζί του. Ἡ ἐπίδρασή του πάνω στὴν ὁμορφὴ κοπέλα εἶχε τ' ἀποτελεσματὸ τῆς αὐτοχτονίας της καὶ τὴν ἔμπνευση τοῦ Σολωμοῦ τὴν ἴδια νύχτα τοῦ ἀριστουργήματός του «Ἡ Φαρμακωμένη». Τὸ κείμενο κρατάει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη καὶ στὴ σκηνὴ θὰ συγκινοῦσε τὸν ἀκροατὴ - θεατὴ, ἂν παιζόταν ἀπὸ ἡθοποιοὺς καλοὺς.

Τὸ «Φετίχ» μοῦ ξανάφερε στὸ νοῦ τὸ *Lacrimae rerum* τοῦ Πορφύρα. Δὲν ἔχει βέβαια ἄμεση σχέση, μὰ τοῦτο τὸ μονόπραχτο μοῦ ὅσος τὴ συγκίνηση ποὺ ἀπλώνουν στὴν ψυχὴ μας τὰ πράγματα, ὅταν ἔχουν θεθεῖ μαζί μας μὲ τὸν καιρὸ. Οἱ νέοι ἄνθρωποι ἀνάλητοι κι ἀσυγκίνητοι, δὲ μποροῦν νὰ νιώσουν ποιά γοητεία ἀσκεῖ πάνου στοὺς μεγάλους τὸ παρελθὸν κι ὅτι τὸ δένει μαζί τους. Ἡ «Μαύρη κληρονομιά» ἔχει μιὰ μακρινὴ ἀπήχηση ἀπ' τοὺς «Βρυκόλακες» κ' ἡ ψυχικὴ εὐαισθησία τῶν ἀνθρώπων της, προκαλεῖται ἀπ' τὶς ἴδιες πηγές. Πολὺ ψυχογραφικὸ καὶ δυνάτο.

Κ' ἐρχόμαστε στὸ τελευταῖο τρίπραχτο: «Θυσία γιὰ τὴν Ἀθήνα». Ἀπειράτὰ παραδείγματα τῆς ἱστορίας ἀλλὰ καὶ τῆς ζωῆς, γύρω ἀπ' τὴν ἀχαρυστία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν γιὰ κείνους ποὺ θυσιάζονται ὑπαρξιακὰ ἢ οἰκονομικὰ γιὰ τοὺς πολλοὺς. Τρανότερο, πολὺ κοντινὸ παράδειγμα, οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ '21. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, οἱ πραγματικοὶ ἀγωνιστὲς παραγκωνίστηκαν, πείνασαν καὶ δυστύχησαν καὶ ἀποκατασταθῆκαν μόνον οἱ καταφερτζήδες. Τὸ ἴδιο ἔπαθε καὶ ὁ ἄρχοντας τῆς Ἀθήνας Θεόδ. Παλαιολόγος, ποὺ ἐξαγόρασε τὰ προνόμια τῆς Ἀθήνας,

δίνοντας μπαξίσια στὴν τουρκία τὰ τζοβαίρικὰ τῆς οἰκογένειά του προκαλώντας ἔτσι τὴ διάλυση τῶν ἀρραβῶνων τῶν τριῶν κοριτσιῶν του. Ἡ ἀχαριστία τῶν προεστών καὶ προκρίτων τῆς Ἀθήνας δὲ μᾶς φάνηκε τόσο σκληρὴ, ὅσο τῶν τριῶν κοριτσιῶν, ποὺ ἐνῶ ὁ πατέρας ἀπλῶνε τὸ χέρι γιὰ συγνώμη, καμιά τους δὲν τὴν ἔδωσε. Ἔτσι, μᾶς διδάσκει ἐδῶ ὁ συγγραφέας πῶς ὁ ἄνθρωπος παραμένει στοὺς αἰῶνες ἀναλλοίωτος: μικρός, σκληρός, ταπεινὸς συμφεροντολόγος, ἐγωιστής, ἄσπλαχνος. Τοῦτο τὸ δίδαγμα — ἀληθινὸ, δυστυχῶς — εἶνε ἀσύμφορο γιὰ τὴν κοινωνία μας, ποὺ ὅλοι καλλιεργοῦμε τὴν καλοσύνη καὶ τὴν ἀνθρωπιά, μὲ μοναδικὸ μας ὄνειρο, ν' ἀλλάξουμε — ἂν μποροῦμε — τὴν ἀνθρώπιν μοίρα.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Ἐλευθερίας Ι. Νικολαΐδου : «ΕΞΕΝΕΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΕΣ ΣΤΙΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΑΡΧΙΕΣ ΔΥΡΡΑΧΙΟΥ ΚΑΙ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ».

Εἶναι εὐτύχημα πού, μετὰ τῶν νέων ἐπιστημόνων ποὺ κινοῦνται σ' ἀκαδημαϊκὰ ἐπίπεδα ξρευνας, ἡ φιλόλογος δ/δα Ἐλ. Νικολαΐδου, ἀντὶ νὰ ἀνιχνεύει σ' ἕναν ξένο χῶρο θεματογραφίας, προτίμησε νὰ σταθεῖ στὴν πρόσφατὴ ἱστορία τοῦ τύπου της. Ἔτσι, μὲ στέριες προσβάσεις γιὰ τὴν προσπέλαση τῶν σημαντικῶν γεγονότων μᾶς ἀφώτιστης ἀκόμα περιόδου τῶν ξένων προπαγανδῶν (ρομανικῆς, ἀλβανικῆς, ρωσικῆς, αὐστριακῆς κλπ.) τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας, κατορθώνει νὰ δώσει μιὰ ἐνδύτερη ἐποπτεία τῶν περιστατικῶν, τῶν προσώπων καὶ τῶν κύριων στόχων τῆς ὀργανωμένης αὐτῆς κίνησης στὸν ἡπειρωτικὸ χῶρο. Καί, ἐξοικειωμένη μὲ τὸ κλίμα καὶ τὶς ὑπαρχτὲς ἀκόμα μαρτυρίες, διαστανθώνει τὰ τεκμήρια, μὲ δημοσιευμένες ἢ ἀνέκδοτες πηγές, γιὰ νὰ καταλήξει σὲ μιὰ συγκροτημένη καὶ ὁλοκληρωμένη ἱστορικὴ μελέτη, ποὺ καλύπτει καὶ τὶς δικές της προθέσεις καὶ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς θεώρησης. Κι' ὅλ' αὐτὰ (εἴτε πρόκειται γιὰ ἀναφορὰς εἴτε γιὰ ἀξιολογήσεις ὕλικου) δίνονται μὲ ἐκφραστικὴ πλη-

ρότητα ενός καλλιεργημένου λόγου, που χωρακτιρίζεται από σαφήνεια και την αναγκαία συναισθηματική απόσταση, πράγμα που επικυρώνει και φιλολογικά την έργασία της. 'Ακόμη, θα πρέπει να προσθέσουμε — χωρίς να θέλουμε, μ' αυτό, να εθίζουμε τις δυνατότητες μιάς παρουσίαισής, που θα ξέφενγεν, άλλωστε, απ' την εκκίνηση και τις προθέσεις μας — πώς ή προσφορά της 'Ελευθ. Νικολαΐδη στην διερεύνηση και την αξιοποίηση, τόσο των ιστοριοδιφικών ντοκουμέντων όσο και άρχαιου ύλικου γύρω απ' τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας στα Γιάννινα, είναι πολυσήμαντης αξίας. Γιατί, δεν συμβάλλει μονάχα στην διεύρυνση του φάσματος της σχετικής βιβλιογραφίας, αλλά και φωτίζει, ως 'Ηπειρώτισσα φιλόλογος, από πολύ κοντά, μίαν άθρατ (ή τουλάχιστον άφώτιστη σέ μεγάλο μέρος) πλευρά απ' την πρόσφατη σχεδόν ιστορία του τόπου της.

Έρμηνείας Φωτιάδου: «Η ΑΛΒΑΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ», «ΘΥΜΩΝΤΑΣ, ΑΓΝΑΝΤΩΝΤΑΣ, ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ» (όδοιπορικά), Γιάννινα 1978.

Η 'Ερμηνεία Φωτιάδου, με τα δυο παραπάνω βιβλία της, δίνει, στην σύγχρονη ταξιδιωτική λογοτεχνία προσωπική διάσταση και, ακόμη, μιá πρωτότυπη θεώρηση του χώρου και της ανθρώπινης ύπόστασης. Γιατί, εκτός απ' την περιγραφική ανάπτυξη, τα σκηνικά και την συναισθηματική διαχνώτιση, που ένανθρωπίζουν τον ύπαρκτο συγκεκριμένο χώρο, άνοιγεται και σ' έναν ύπομνηματισμό εύρύτερης άναφοράς. Κι' αυτό, μαζί με τα στοιχεία και την θερμή άπόνα δικό της ψυχικό ύπόστρωμα, μετουσιώνει την αΐσθηση σ' ένα επίπεδο σφαιρικής θέασης, ενώ παρέχει, έν ταυτώ, τις άναγκαΐες προσβάσεις για μιá γόνιμη προσπέλαση στην προσωπική της συμμετοχή. 'Ετσι, με τó πρώτο βιβλίό της («Η 'Αλβανία σήμερα»), ή συγγραφέας άνιχνεύει και δένεται μ' έναν χώρο, πού, ενώ της είναι οικείος, άποτελεί ένα καινούργιο πεδίο για άξιολόγηση κάτω άπό έντελώς νέο πρίσμα. Γιατί, ή 'Αλβανία, που είναι πάντα ένας

ρευστός ιστορικός και πολιτιστικός χώρος για την 'Ηπειρο και τούς τελευταίους (3—5 αιώνες, άποτελεί τώρα ένα ένδιαφέρον ξεχωριστής σημασίας, πού ξεκινάει τόσο άπ' την πολιτική διαφοροποίηση (μέσα στα εύρτερα οικουμενικά πλαίσια της σύγχρονης πραγματικότητας), όσο κι' άπ' την κοινότητα των έθνολογικών, των φυλετικών και των παραδοσιακών δεσμών που μάς συνδέουν μαζί της. 'Ακόμα, οί Βορειοηπειρώτες και ή πολιτιστική και έθνολογική παρουσία τους στον κύριο κορμό των 'Αλβανών, δίνει μιá ξεχωριστή βαρύτητα στην έργασία τούτης της 'Ηπειρώτισσας λογοτέχνιδας. Η 'Ερμηνεία Φωτιάδου, χωρίς προκαταλήψεις, με καθαρήν όραση και με διεισδυτική συγκίνηση, δίνει μιá ζωντανή εικόνα της σημερινής 'Αλβανίας, συνδυάζοντας τα σκηνικά του τοπίου με την ιστορική μνήμη, καθώς και την προοπτική της πορείας με τις άνησυχίες του άλβανικού λαού. Κι' αυτό, στην έποχή μας, όπου οί άνθρωποι ζητούν έναν κοινό χώρο ύπαρξιακής κατάφασης.

Στό δεύτερο βιβλίό της, ή 'Ηπειρώτισσα συγγραφέας, που είναι μαζί και δημιουργός του περίφημου λαογραφικού όμιλου «Κρυστάλλης», δίνει μιá ιδιότυπη λαογραφική και λογοτεχνική μαζί περιήγηση, πού έχει την άτμόσφαιρα, τα σκηνικά και την προσωπική συμμετοχή απ' τα ίδια της τα βιώματα. Γι' αυτό, άλλωστε, ή θερμή και τó πνευματικόν άνάβρυσμα, καθώς είναι διαποτισμένο άπ' την έντονη συγκίνηση και την εύαισθησία της φαντασίας της, γίνεται ένα κλίμα με ιδιόρρυθμη φόρτιση, όπου ένανθρωπίζονται τα περιστατικά και τα πρόσωπα με την δική της συναισθηματική κλίμακα. 'Ετσι, πέρ' άπ' την έκλυση της συγκίνησης και πέρ' άπ' την άχλύ της χρονικής άπόστασης μέσα σ' έναν χώρο ψυχικής άφής, τó κείμενο παίρνει την βαρύτητα της προσωπικής ύγρασίας, γίνεται περισσότερο ποιητικό και, πρò παντός, μεταστοχειώνεται σέ μιá ένδοθεν περιήγηση. Γι' αυτό, τα χρώματα, τα ύπαρκτα περιστατικά και οί ψάψεις στον κόσμο της άνάπόλησης, έχουν την

δύναμη ν' ἀγγίζουν τὸν ἀναγνώστη, νὰ φέρουν κοντὰ τὴν φυσιογνωμία ἐνὸς λαοῦ καὶ μιᾶς ἐποχῆς, κάνοντας ὁρατὲς τὶς ἀξίες καὶ τὴν διάρκεια τῆς παράδοσης. Καὶ φτάνει, μ' ἕναν χαμηλόφωτο ἀντικατοπτρισμό, ἡ συγγραφέας, νὰ συνθέτει, ξεκινώντας ἀπ' τὴ δική της μαρτυρία, ἕναν τόπο καὶ μιὰ ζωή, ποὺ ἐνυπάρχει, διασπασμένη, στὸ βαθύτερο ὑπόστρωμα τῆς νεώτερης λαϊκῆς μας κουλτούρας.

Σ τ ε φ . Ἰ ω α ν ν ῖ δ η : «ΑΠΟΚΗΡΥΞΗ» (μυθιστόρημα), Ξάνθη 1978 — «ΠΟΙΗΤΕΣ ΣΤΡΑΤΕΥΜΕΝΟΙ ΝΟΤΙΟΑΦΡΙΚΑΝΟΙ», 1976.

Ὁ Στέφανος Ἰωαννίδης, ἀπ' τοὺς πιὸ γνωστοὺς ἀνθρώπους τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας, ποὺ βραβεύτηκε πέρσι ἀπ' τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, δὲν παύει νὰ δίνει, ἀπ' τὴν ἑπαλξὴ τοῦ Βορῶ, τὸ «παρὼν» καὶ τὴν προσφορὰ του στὴν σύγχρονη πνευματικὴ μας ζωή. Ἔτσι, μὲ τὰ δυὸ παραπάνω βιβλία του, σημειώνει μιὰν ἀκόμα σοβαρὴ κατάκτηση.

Τὸ πρῶτο, μυθιστόρημα μὲ δυναμικὴ ἐσωτερικὴ ἀνάπτυξη, κρατεῖ μιὰν ἀπόσταση, φορτισμένη καὶ θερμή, στὴν σκηρικὴ δομὴ τῶν προσώπων, ποὺ ἀντανάκλᾳ τὴν δογμασιὰ, τὶς ἀνιχνεύσεις καὶ τὴν ὑπαρξιακὴ ἀναζήτηση τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων. Μάλιστα, ὁ χῶρος καὶ τὸ κλίμα, ὅπου διαρθρώνεται ἡ ζωὴ, ἡ δράση τῶν ἡρώων καὶ ὅπου, ἀκόμα, φωτίζονται οἱ ὁρίζοντες τῆς ἐμβέλειάς τους, εἶναι διαποτισμένα ἀπ' τὴν αἴσθηση τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος. Γι' αὐτό, τόσο τὰ σκηνικά, ὅσο καὶ ὁ ρευστὸς ψυχισμὸς ποὺ διαφέρεται σ' αὐτό, δίνει προέκταση καὶ προσβάσεις γιὰ ἀφομοίωση καὶ προσέγγιση. Ὅσοι, ὁ ζυγισμένος λόγος, ἡ πειθαρχημένη ἰσορροπία καὶ, πρὸ παντός, ἡ διαρκέουσα ποίηση ποὺ διαποτίζει τὴν πεζογραφία τοῦ Στέφανου Ἰωαννίδη, δίνουν μιὰ βαθύτερη διάσταση πνοῆς καὶ ὄρασης στὴν ἀντιστασιακὴν ὑπόστασιν μιᾶς ἀνθρώπινης εὐαισθησίας. Γι' αὐτό, ἡ «Ἀποκήρυξη» κομίζει πρᾶγματι ἕνα πραγματικὸ ἀντίκρουσμα μηνύματος, ποὺ ἔρχεται (καὶ

αὐτὸ) ἀπ' τὴν ἐπαρχία.

Στὸ δεῦτερο βιβλίο, ποὺ εἶναι μεταφράσεις ἀπὸ Ἀφρικανοὺς ποιητές, μ' ἕνα κοινὸ ὑπόστρωμα διαμαρτυρίας καὶ παρηγοῆς ἀντιστασιακῆς ποιότητας, ὁ Στ. Ἰωαννίδης συγκέντρωσε, μὲ πολλὴ εὐαισθησία καὶ συνείδηση εἰδικῶν κριτηρίων, ποιήματα μοναδικῆς ἴσως ἀξίας. Ἔτσι, ξεκινώντας ἀπ' τὸ ἀντιαποικιακὸ πνεῦμα καὶ ἀνταποκρινόμενος στὰ αἰωρούμενα αἰτήματα τῶν καταπιεζομένων, δίνει καὶ στὴν γλῶσσα μας μιὰ ποίηση μὲ ἔντονη αἴσθηση, δυνατὸ χρῶμα καὶ ἰδεολογικὴ θέση, ποὺ, ὡστόσο, κρατεῖ τὴν δύναμιν ἀπὸνα ὑπόγειο ποτάμι ποὺ ἤρθε στὴν ἐπιφάνεια. Καὶ τὸ κατορθώνει, κυρίως, χάρις στὴν λυρικὴ ποιητικὴ κρᾶση του, στὴν εὐρύτητα τῆς μουσικῆς ὄρασης καὶ στὸ αἶσθημα τῆς ἀνθρώπινης ἀλληλεγγύης. Ἀπ' αὐτοῦ, ἀκριβῶς, ξεκινώντας, ὁ Σ.Ι., δείχνει τὴν δική του ποιητικὴ φυσιογνωμία, ποὺ τὸν ξεχωρίζει, καὶ τὴν δυνατότητα ἀνταπόκρισης σ' ἕναν οἰκουμενικὸ χῶρο πνευματικῆς συνείδησης.

.....
Ἔμεις κοιτάμε τοὺς λευκοὺς ἀπὸ τὸ
(παραθύρι

αὐτοὶ ξεφαντώνουν,
τὰ φαγητά τους δίκαια μοιράζουν
μεταξύ τους.
.....

Ὁ λ γ α ς Β α τ ῖ δ ο υ : «ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤΟΝ ΕΞΩΓΗΙΝΟ» (ποιήματα), Ἀθήνα 1976.

Μὲ ὄνειρα ἀπ' τὴν ὁμορφὴ γῆ μας, ἡ Ὅλγα Βατίδου δίνει ἕνα τραγοῦδι μὲ ἀγάπη καὶ συνείδηση γιὰ τὴν καταβολὴ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Καί, μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἀπὸ ἠθικὴ παραίνεση καὶ ὑπαρξιακὴ ἀναφορὰ, κάνει τὸ τραγοῦδι τῆς νὰ ἔχει τὴν εὐρύτητα καὶ τὴν συναισθηματικὴ εὐφορία μιᾶς μπαλλάντας. Ἔτσι, ἔχοντας ὑψωμένες τὶς κεραίες καὶ καθαρὴ τὴν ὄρασή της, προσεγγίζει τὴν φορτισμένη ἐποχὴ μας, στέκεται μὲ δέος μπροστὰ στὶς παραληρηματικὲς ἐπιτεύξεις τῆς καί, ἀπόναν χῶρο προσωπικῆς θεώρησης, ἀνιχνεύει τὶς ὀριοθετήσεις τῆς

ανθρώπινης μοίρας. Πρόκειται για μιὰ ποίηση πού, χωρίς την άπώλεια της πυξίδας πού, για την αναζήτηση της πορείας, κρατεί την συγκίνηση, και την άφετηρία άπ' την δική μας ύπαρξη, πού δέν καταξιώνεται άπ' τις μεγάλες έπιτεύξεις ένός τεχνικού έπους. Μαζί μ' αυτά, ό καλλιεργημένος λόγος και ή ζυγισμένη έκφραστική άπλότητα με τις εικόνες και την πίστη στην άξία της ήθικης δικαίωσης, δίνουν μιάν άτμόσφαιρα άμεσης οϊκείωσης.

.....
Τά εύλαβικά ήλιοτρόπια ακολουθούν
τόν βασιλιά τους ήλιο στόν χρυσό του
(δρόμο

.....
Έχομεν έναν μύθο άπλό, άλληγορι-
(κό...
άραγε ό νοῦς σου θά μπορέσει νά τόν
(πάσει!

“Α ρ η Χ α τ ζ η δ ά κ η: «ΠΑΥΛΟΣ
ΣΑΡΟ» (θεατρικό), 'Αθήνα 1974.

Ένα θεατρικό, πού ξεκινάει άπ' την ύπαρξιακή άγωνία και πού, μέσ' άπ' αυτήν, δίκην καθάρσεως, άνιχνεύεται ό βαθύτερος πυρήνας της ανθρώπινης ύπόστασης (αυτός πού κρατεί και την καταξίωση της ζωής), είναι τό παραπάνω έργο του Άρη Χατζηδάκη. Γι' αυτό, όχι μονάχα ανταποκρίνεται, ώς θεματογραφία, στην άνησυχία του σύγχρονου ανθρώπου, αλλά και δίνει, ακόμα, τις αναγκαίες προσβάσεις για μιὰ θεώρηση, άπό κοντά, τή ζνέας διάστασης πού, ύστερ' άπ' την κατάκτηση της πυρηνικής δύναμης, παίρνει ό κόσμος στόν χώρο της ανθρώπινης κλίμακας. Πρόκειται για μιάν έντονη αίσθηση, πού διαρθρώνεται με οίκονομία και αὐστηρότητα στόν λόγο και, πρό παντός, πού δημιουργεί έναν εφύτερο προβληματισμό, χωρίς, έν τούτοις, νά άποξενώνει τόν ίδιον τόν άνθρωπο οὔτε άπ' τν χοϊκή του καταβολή οὔτε άπ' την πνευματική του ύπόσταση. Έτσι, τά πρόσωπα, τά περιστατικά και οι διάλογοι παίρνουν βάρος και θέρμη συναι-

σθηματική, ένώ άνοίγονται μ' έναν όρίζοντα φωτισμένον άπ' την συνείδηση ευθύνης και ήθικης δοκιμασίας, για νά δώσουν την κατάφαση πού δικαιώνει την ζωή πέρ' άπ' την άτομική μας περίμετρο.

Έ έσωτερική διάφοση και ή άπλότητα της σκηνηκής μορφής, νομίζουμε πώς εύκολύνει καλύτερα την ανάδειξη του μηνύματος πού φέρνει, με ποιητική διάθεση, πολλή εύαισθησία και έκφραστική λεπτότητα, τό κυρίως έργο του Άρη Χατζηδάκη.

Π έ τ ρ ο υ Γ λ έ ζ ο υ: «ΤΑ ΘΑΜΠΑ
ΜΑΤΙΑ» (διηγήματα), 'Αθήνα 1977.

Διαποτισμένα άπό συναίσθημα, ήρεμη άχλύ και τοποθετημένα σε κάποια χρονική άπόσταση πού φέρνει την καθημερινότητα κοντά στο όνειρο, τά διηγήματα του Πέτρου Γλέζου δίνουν μιάν ίσορροπημένη διάσταση ζωής, ή όποία κρατεί την κλίμακα έπαφής μέσα στόν κύκλο της ανθρώπινης αίσθησης. Έτσι, χωρίς τους άκαρπους εκείνους άκροβατισμούς και τό κενό της άμφίβολης λάμψης πού άφύδατώνει τις λέξεις, ό Π. Γ. διαχέει την ρέμδη και την εύαισθησία πού δένουν τόν άνθρωπο με τόν χρόνο και τά σκηνικά της περιήγησης πάνω σε τούτον τόν πλανήτη. Καί, με την άπλότητα ένός λόγου, άποκαθαρμένου άπ' τις έκζητήσεις και τά πλασματικά περιθώρια, δίνει στην άφήγηση την θέρμη άπ' τις χωνεμένες συγκινήσεις και άγγίζει την ψυχική δόνηση με την καθαρή όραση πού κυριαρχεί σ' ένα μουσικό χαμηλόφωτο τοπίο. Καί, όλ' αυτά, πού προσδιορίζουν τό ειδικό βάρος ύστερ' άπ' την άπόσταξη μιás ώριμης λυρικής μεταστοιχείωσης, διαρθρώνονται με την καλοζυγισμένη και ήρεμη έσωτερική άρχιτεκτόνιση της δομής πού μπορεί νά δώσει μονάχα ένας ταλαντούχος και έμπειρος συγγραφέας.

Γι' αυτό, στην έποχή τούτη, πού συμπιέζεται άπ' τις άπειθάρχητες αναζητήσεις και πού, ακόμα, ό άνθρωπος καταδυναστεύεται άπ' τις άντανακλάσεις τών ίδιων του έπιευγμάτων, ή άξία της άναπαλλοτρίωσης έκφρασης είναι όντως

πολύτιμη. Κι' αυτό, ακριβώς, ἐνέχει και τούτο τὸ βιβλίο τοῦ Πέτρου Γλέζου, ποὺ διαφυλάσσει τὸ ἦθος, τὴν εὐλικρίνεια καὶ τὴν ἀπροσχημάτιστη κατανόηση τῆς ἀνθρώπινης κοινότητος. Εἶναι μιὰ προσφορά στὴν δύσκολη προσπάθεια γιὰ τὴν σύνδεση καὶ τὸν διάλογο μπροστὰ στὴν εἰκόνα τοῦ ταραγμένου ὠκεανοῦ τοῦ ἐκπληκτικοῦ αἰῶνα μας.

Τ Ε Χ Ν Ι Κ Ο Ὑ ' Ε π ι μ ε λ η τ η ρ ί ο υ
Ἑ λ λ ᾶ δ ο ς (ἐπιμέλεια: Παύλου Κυριαζῆ καὶ Μιχ. Νικολινάκου): «ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΤΕΧΝΙΚΟΙ», Ἀθήνα 1976.

Πραγματικὰ μνημειώδης ἔκδοση, ποὺ καλύπτει ἓνα μεγάλο κενὸ καὶ ποὺ δίνει μιὰν ἀπρόοπτη διάσταση αἰσθητικῆς θεώρησης γιὰ τὴν μνημειακὴ φυσιογνωμία τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας. Ἀκόμα, οἱ ὁρατὲς ἀφετηρίες, ὁ δυναμικὸς ὁλὸς τῆς φυλῆς μὲ τὴν ἀπροσπέλαστη μυθογονία καὶ τὴν ἀνεπανάληπτη ἀρχιτεκτονικὴ κληρονομιά στὸν πανανθρώπινο πολιτισμὸ, ἀποταμιεύθησαν, μὲ τὴν καλύτερη δυνατὴ κλίμακα, στὸ πολύτιμο τοῦτο λεύκωμα. Ἔτσι, δίνεται μιὰ εὐρύτερη θέαση, μέσ' ἀπ' τὴν πλαστικὴ ἀπεικόνιση τῆς εἰκονογραφίας, τῶν ἔγχρωμων πινάκων καὶ τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς γραμμῆς, ὅλης τῆς πρώτης ἐκείνης ὑποδομῆς γιὰ τὴν ἀναπείρωση τῆς ἐθνικῆς καὶ τῆς λαμπρῆς μνήμης, ποὺ κυριάρχησε στὰ χρόνια τῆς παλιγγενεσίας καὶ στὶς γόνιμες ἀνησυχίες, ποὺ ξεκινοῦν ἀπ' τὰ τέλη τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα. Πρόκειται, ὄντως, γιὰ μιὰ ἥριστη ἐθνικὴ ὑπηρεσία (ἡ ἔκδοση τούτη) ποὺ δὲν θὰ ἦταν ποτὲ δυνατόν νὰ ἀντισταθμιστεῖ διαφορετικὰ ἢ ἀξία τῆς στὴν ἐθνικὴ μας βιβλιογραφία. Γι' αὐτό, προκαλεῖ τὴν ἰδιαίτερη ἀξιολόγησή της πάνω σ' ἓνα ἐπίπεδο πού, νομίζουμε, ἐκφεύγει ἀπ' τὶς δυνατότητες τοῦ ἀτόμου καὶ ἀνάγεται στὴν μέριμνα τῆς Κρατικῆς Ἀντίληψης. Γιατί, δὲν εἶναι μονάχα ἡ συγκέντρωση καὶ ἡ ταξινόμηση τῶν εἰκόνων, τῶν φωτογραφιῶν, τῶν σχεδίων καὶ τῆς ἀνίχνευσης στὶς μεγάλες συλλογὲς καὶ τὶς κρατικὲς Βιβλιοθῆκες σ' ὁλόκληρο τὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο,

ἀλλὰ καὶ ἡ σύνθεσή τους, μὲ τὴν ἀναφορά καὶ τὴν σύνδεση τῆς ἱστορίας τῶν καλλιτεχνμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς παρουσίας, ποὺ δίνει τὴν ἔξοχη ἐκφραστικὴ κατάρτηση. Γιὰ νὰ εἰμαστε κάπως συνεπείς ἀπέναντι στὸν μόχθο καὶ στὸ θαυμάσιο ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ ἔθλου, πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε τὸν ἀνεπιφύλακτον ἔπαινο, μαζὶ μὲ τὴν προσφορά τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητοῦ Ἑλλάδος, στὸν γνωστὸ λογοτέχνη Παῦλο Κυριαζῆ ποὺ εἶχε τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἐπιμέλεια τῶν κειμένων, καθὼς καὶ στὸν Μιχ. Νικολινάκο, γιὰ τὸν καλλιτεχνικὸ τομέα. Καὶ οἱ δύο συνέδεσαν, προσάρμοσαν καὶ ἀξιοποίησαν (ὁ πρώτος πνευματικὰ καὶ ὁ δεύτερος καλλιτεχνικὰ) αὐτὴν τὴν πολυτιμότερη ἀποθησαύριση, ἔτσι πού, μὲ καθαρότητα, χωρὶς ἀκροβασίες καὶ ἐλλείψεις, νὰ πάρει μιὰ σπάνια πληρότητα βαθύτερης διεύθυνσης, ἀναντίρρησης πληροφόρησης καὶ οὐσιαστικῆς τεκμηρίωσης. Στὴν ἐποχὴ μας, μάλιστα, ὅπου τὰ μεγάλα μεγέθη μὲ τὴν ἀμνήμηση πόλη καὶ τὴν κενὴ λάμψη ἐξουθενώνουν τὸν ἄνθρωπο καὶ θολώνουν τὸν προσανατολισμὸ του, αὐτὲς οἱ ὑπηρεσίες ἀποτελοῦν ἐθνικὸ κεφάλαιο.

Τ ᾱ κ η Δ ὀ ξ α: «ΕΠΑΡΧΙΑ Σ' ΑΓΑΠΩ» (ποιήματα γραμμένα στὸν Πύργο ἀπὸ τὸ 1938 ὥς τὸ 1968), Ἀθήνα 1978.

Μὲ τὴν συνέχιση τῆς παρουσίας, στὸν χῶρο τῆς ἐπαρχίας, ὁ Τάκης Δόξας ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, ἀπείροχτος ἀπ' τὸν χρόνο, σ' ἓνα πανελλήνιο ἐπίπεδο. Ἔτσι, μὲ τὸ νέο βιβλίο του «Ἐπαρχία σ' ἀγάπῳ», ἡ ἀξία σύντροφός του Εἰρήνη Τάκη Δόξα, ποὺ ἐπαμείσθηκε, μαζί μὲ τὸ μεγάλο ὄνομα, τὰ ὄνειρα καὶ τὴν πνευματικὴ δημιουργία τοῦ ἀλησμόνητου «Ἐρημίτη τοῦ Πύργου», ἔγινεν ἰέρεια γιὰ τὴν μνήμη καὶ τὴν φύλαξη αὐτῆς τῆς πολυτίμης κληρονομιάς. Καί, μὲ τὴν ἀφοσίωση τῆς ἐστιάδας, ἔκαμε σκοπὸ τῆς ζωῆς τῆς νὰ δώσει στὰ σύγχρονα γράμματά μας, ὅχι μονάχα ὅ,τι δὲν πρόλαβε νὰ δημοσιεύσει ὁ Τάκης Δόξας, ἀλλὰ κι' αὐτὴν ἀκόμα τὴν εὐρύτατη ἀκτινοβολία του, κρατώντας τὶς

άνταποκρίσεις, τις διακινήσεις και την έπαφή που είχε με όλους τους πνευματικούς ανθρώπους του τόπου μας. Είναι μια προσφορά που αξίζει τον έπαινο και την αναγνώριση απ' όλους μας γενικά και καταξιώνει την αγάπη και την αρετή της κυρίας Δόξα και πού, άκόμα, μάς θυμίζει την κυρία 'Ηλέκτρα Δ. Σαλαμάγκα.

Καρπός αυτής της ευλάβειας και της φροντίδας, άκριβώς, είναι και το παραπάνω βιβλίο, που περιλαμβάνει ποιήματα από μετὰ τριακονταετία, τὰ όποία έγραψε στον Πύργο (μεταξύ 1938 και 1968) ο Τάκης Δόξας. Καί αποτελεί τó καλύτερο μνημόσυνο, γιατί, μέσα σ' αυτό, ή αγάπη και τὰ όνειρά του ποιητή για την έπαρχία είναι διαποτισμένα με την άκρατη λυρική ευαισθησία και κρατημένα πάω στα σκηνικά μιάς άσκητικής άναχώρησης. Γι' αυτό, οί διαστάσεις διευρύνονται από μια ένδοθεν ποιητική όραση καί, άκόμα, ή άτμόσφαιρα φορτίζεται από κάποιαν ύπαρξιακή άποκάλυψη, για να πάρουν τó ειδικό εκείνο βάρος απ' την ανθρώπινη πικρία και τó πυρετικό παραλήρημα του ποιητή που έδωσε τή μοίρα του με την ζωή της έπαρχίας. Κι' έρχονται τώρα (ύστερ' απ' την έπίγεια ζωή του Τάκη Δόξα), να γίνονται προέκταση και συνέχεια, χωρίς την δέσμευση και την φθορά του χρόνου, πού, άκυρώνοντας την πεπερασμένη χοϊκή μας άντοχή, γιομίζει τó κενό με την διάρκεια της ψυχής και της αίσθησης που δόνησαν την καρδιά του κι' έδωσαν μορφή στις άνησυχίες του.

Ό Τάκης Δόξας είναι πάντα ένα μέγιστο κεφάλαιο της πνευματικής έπαρχίας κι' ένα πρώτο μέγεθος στα σύγχρονα έλληνικά γράμματα μας, που θα πρέπει να αξιοποιήσουμε και να τιμήσουμε ιδιαίτερα. Καί νομίζουμε πώς είναι καιρός να τó συνειδητοποιήσουμε καλύτερα, ξεκινώντας απ' την άφορμή που δίνει ή θαυμάσια τούτη προσφορά της συζύγου του.

Κ ώ σ τ α Σ α ρ δ ε λ ή: «ΘΕΟΦΑΝΗΣ Ο ΕΛΛΗΝΑΣ», Αθήνα 1978.

Ό γνωστός συγγραφέας Κώστας Σαρ-

δελής, ύστερ' απ' τόν «Μάξιμο τόν Γραικό», τώρα, κατόρθωσεν έναν άκόμα μεγαλύτερον άθλο: να δώσει, σ' έναν μνημειώδη τόμο ύψηλης έκδοτικής στάθμης, μίαν απ' τις μεγαλύτερες φυσιογνωμίες της χριστιανικής Ρωσίας. Καί ή άποταμίευση τούτη στην διεθνή βιβλιογραφία, πρώτ' απ' όλα, είναι ένα έλληνικό κεφάλαιο με παγκόσμιο αντίκρουσμα άκτινοβολίας, που εύρνει την παρουσία της προσφοράς μας στον διεθνή χώρο. Άκόμα, φέρει στο πνευματικό προσκήνιο τις οικουμενικές διαστάσεις της Βυζαντινής και μεταβυζαντινής συμβολής των Έλλήνων στην χριστιανική φυσιογνωμία του πολιτισμού των λαών. Μάλιστα, στην έποχή τούτη, με τὰ μεγάλα τεχνικοεπιστημονικά μεγέθη και με την διεύρυνση της άναφοράς στο κοινό υπόστρωμα που έδωσε τó έπος τέτοιων άνδρων, ό φωτισμός αυτής της άθέατης έν πολλοίς πλευράς της ιστορίας άποτελεί προσφοράν άνυπολόγιστης αξίας. Καί ό Κ.Σ., έκτός απ' την αγάπη, την ειδική προίκιση και την σπάνια οικείωση με τó κλίμα, τὰ ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα που συνδέονται μεταξύ τους σε μιά τέτοια ξρευνα, χρειάστηκε να κάμει και μιά πολύμοχθη και πολύχρονη ιστοριοδιφική άποθησαύριση μέσα στον άχανή χώρο της Ρωσικής χώρας. Έκκλησίες, μουσεία, βιβλιοθήκες, εικόνες, έπιστημόνες μνήμης και παράδοση, όλ' αυτά, που είναι τεκμήρια και ζωντανές μαρτυρίες σ' ένα έπίπεδο ρευστής άποτίμησης και δυσπροσέλαστης αξιολόγησης, δέθηκαν μ' έναν λόγο θερμό, ζυγισμένον αισθητικά και με άσυνήθιστη έκφραστική διαύγεια, για να συγκροτήσουν τόν «Θεοφάνη τόν Έλληνα» στην μορφή πράγματι μνημειακής μονογραφίας που, κοντά στ' άλλα, όλοκληρώνεται μ' ένα πολύτιμο λεύκωμα από έγχρωμες άγιογραφίες, αντιπροσωπευτικές της μεγάλης περιόδου που δημιούργησε αυτός ό 'Ιεραπόστολος στα τέλη του δέκατου τέταρτου και στο πρώτο ήμισυ του δέκατου πέμπτου αιώνα. Γιατί, ό Θεοφάνης ό Έλληνας, όπως και ό Μάξιμος ό Γραικός — έξ ίσον πολυσήμαντη φυσιογνωμία πού, κι' αυτήν, έφερε άναπλάσμένη στην γενικότερη πνευματική μας ζωή, ό ίδιος συγγραφέας — έπληξεν απ'

αὐτοὺς ποὺ ὁριοθέτησαν καὶ ποὺ ἔδωσαν ἀφετηρίες γιὰ τὴν χριστιανικὴν ὑπόστασι τῆς Ρωσίας. Ἡ πορεία του, μὲ τὴν ἀπεριόριστη ἀκτινοβολία, τὴν ποίησι τῆς ἀνεπανάληπτης ἀσκητικῆς ἀγιογραφίας καὶ τὴν πνευματικὴ ἐμβάθυνσι τῆς χριστιανικῆς ὁράσεως ποὺ ἐνεφύσησε ὡς ἡγέτης, ὡς λόγιος καὶ ὡς κορυφαία καλλιτεχνικὴ χριστιανικὴ ἔκφρασι, ἀνοιξαν τοὺς μεγάλους ὁρίζοντες γιὰ τὴν καταξίωσι τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξεως στὴ γῆ. Τέλος, πρέπει νὰ μνημονεύσουμε, ἐξ Ἰσου, καὶ τὴν ἐκδοτικὴ κατάρτισι, γιὰ νὰ ἐμφανιστεῖ τὸ ἔργο τοῦτο, ποὺ χρειάστηκε ἀνώτερη τεχνικὴ ἐλοπτεία καὶ μοναδικὴ καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία, πρᾶγμα ποὺ τιμᾷ τὸν ἐκδοτικὸν οἶκο.

Σ π ὺ ρ ο υ Κ α σ ῑ μ η: «ΟΙ ΡΗΤΟΡΕΣ», Ἀθήνα 1974.

Μὲ καθυστέρησι, παρουσιάζουμε τὰ ποιήματα τοῦτα τοῦ Σπύρου Κασιμή, γιὰτί, μέσα στὸν ὡκεανὸ τῶν λογοτεχνικῶν βιβλίων, οἱ δυνάτοτες τῆς κριτικῆς ἀξιολόγησι εἶναι ἐξ ἀντικειμένου πεπερασμένες. Στούς «Ρήτορες», ὁ Σ.Κ. κινεῖται μ' ἓνα λυρικὸ ἀναχωρητισμὸ καὶ ἀσκητικὴν οἰκονομία λέξεων, δίνοντας ἔτσι μιὰ ποίησι θαυτέρη ὑπαρξιακὴ, χωρὶς νὰ πάσχει ἀπ' τὸν ἴλιγγο τῆς σχινοδασίας. Κρατεῖ ἓνα φορτισμένο κλίμα ἀπὸ ὀπτικές ἀξίες καὶ διαστρώνει τὸν ἔνδοθεν χώρο τοῦ ψυχισμοῦ του μὲ τὸ φῶς μιᾶς αὐτόνομης ποιητικῆς συνείδησι. Κι αὐτό, κάτω ἀπὸνα κλίμα χαμηλόφωτης θεώρησι, ποὺ δὲν ἀφήνει τὸν ποιητὴ νὰ χάσει τὴν αἴσθησι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ λόγου, πρᾶγμα ποὺ πυκνώνει τὴν ὑγρότητα τῶν λέξεων. Πρόκειται γιὰ μιὰν ἀξιόλογη ποιητικὴ ἀπόστασι, στὴ ὁποία ἀντανακλᾶται ἡ ἰδαφεύγουσα καθημερινότητι καὶ παίρνουν νέες διαστάσεις τὰ αἰσθήματα, δῖχως, τὸ ἡχηρὸ ξεκίνημα πού, πολλές φορές, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καλυφθεῖ. Γι' αὐτό, ἡ μετρημένη ἰσορροπία καὶ ἀνθρώπινη εὐαίσθησι, δίνουν στὴν ποίησι τοῦ Σπ. Κασιμή εἰκόνας μὲ καλλιτεχνικὴ ἀξία καὶ προσωπικὸ βάρος.

.....
Τὸν σημάδευαν, ἀγάλυπτο στὸ χλόη.
Κρυμμένοι στὰ δένδρα, ἔκλεισαν στὸ
(τηλεσκόπιον
τὴν γελαστὴ μορφή του.
.....

Μ π ᾱ μ η Κ λ ᾱ ρ α: «Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ», Ἀθήνα 1978.

Ἡ ἀνίχνευσι, σ' ἓνα θολὸν ὁρίζοντα μὲ ἀσύλληπτες ἐπιτεύξεις καὶ τραγικὲς ἀπογοητεύσεις, ὅπως εἶναι ὁ ταραγμένος τοῦτος αἰώνας, ἀποτελεῖ ὁριοθεσιακὸ ἄθλο γιὰ μιὰ ἐνδύτερη κοινωνικοὑπαρξιακὴ ἀναφορὰ πρὸς ἀπ' τὴν κλίμακα τῆς ὁρατῆς θεώρησι. Γι' αὐτό, ἡ φιλοσοφικὴ θέασι καὶ ὁ βαθύτερος προβληματισμὸς πάνω στὰ γεγονότα, στὰ πρόσωπα καὶ στὰ ἰδεολογικὰ ρεύματα, ποὺ ἐνυπάρχουν εἴτε κάτω ἀπὸνα δεδομένο ὑπόστρωμα εἴτε πρὸς ἀπ' τὴν ἐμβέλεια τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, εἶναι ὅποσδήποτε ἡ μόνη δυνατὴ προσπέλασι γιὰ μιὰ ψαύσι μέσα στὸ ἡλεκτριζμένο κλίμα τῶν ἀνησυχιῶν ἡμερῶν μας. Καί, τοῦτο, γίνεται ἀκόμα πὺ δόξολο — ὅσο εἶναι καὶ ἀναγκαῖο — ἐφ' ὅσον οἱ κενὲς λάμψεις τῶν ἀντικατοπτρισμῶν τῶν εἰδῶλων τῆς εὐημερίας, ἀπ' τὴν μιὰ μεριά καί, ἀπ' τὴν ἄλλη, ἡ πίεσι τῶν μεγίστων διευρύνσεων τῶν ὑπερεθνικῶν ἐνοτήτων ἀλλάζουν τὴν προοπτικὴ τοῦ κόσμου καὶ δίνουν ἄλλες διαστάσεις γιὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο. Σ' αὐτὸν τὸν χώρο, ὁ γνωστός λογοτέχνης, κριτικὸς καὶ στοχαστὴς Μπάμπης Κλάρας, ποὺ ἔχει μιὰ σημαντικὴ κατάρτισι στὰ τρωινὰ μας γράμματα («Τὸ πιστεύω ἐνὸς ἀπλοῦ ἀνθρώπου», «Ἐνιαῖος Λογισμὸς», «Συνομιλίες μὲ τὰ παιδιά μου», «Δοκίμια», «Ἀγθροπιστικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἀρχαίου Δράματος»), μὲ ἀπόψεις πάνω στὰ φιλοσοφικά, κοινωνικά καὶ αἰσθητικά προβλήματα τοῦ καιροῦ μας, δίνει μιὰ ἐνδύτερη ἐποπτεία κι' ἓνα διάλογο οὐσιαστικῆς ἐπαφῆς, ποὺ ἀνεδάξει τὸ ἔργο του σ' ἓνα ἐπίπεδο κρίσιμης ἀφετηρίας γιὰ τὸν προσανατολισμὸ μέσα στὸν ἀνανεούμενο χώρο τῆς οἰκουμενικῆς συνείδησι. Ἔτσι, ἔκρινόντας ἀπ' τὴν ρευστότητα καὶ τὰ ἀ-

νελαστικά σχήματα και, σημασιοδοτώντας τα μεγάλα κινήματα που ανοίγουν νέες αποστάσεις για την πορεία των λαϊκών κατακτήσεων ενόπλιον μιάς αντιστατικής εξέλιξης, οργανώνει αυτήν την διαφεύγουσα έκλαμψη της μεταβιομηχανικής περιόδου, δίνοντας μιά καινούργια φιλοσοφική βιοθεωρία, που γίνεται, τόσο με την κοιτική αποτίμηση, όσο και με την συναισθηματική θέσμη. Γι' αυτό, το έργο του Μ. Κλάρα, όχι μονάχα δὲ νείναι οὐδέτερο, ἀλλὰ καὶ κρατεῖ ἀκόμα τὴν θέσμη, ἀπὸ μιά συναισθηματική συμμετοχή, παίρνοντας, μαζί με τὴν λογοτεχνικὴν ὑγρότητα, καὶ τὸ κῦρος τῆς προσωπικῆς θέσης. Μάλιστα, ἐπειδὴ ἀναφέρεται στὰ ζέοντα προβλήματα καὶ στὰ συγκεχυμένα πρόσωπα πού ἐκφράζουν αὐτὴν τὴν ἔνταση τῶν κοινωνικοπολιτικῶν μετασχηματισμῶν (Ροζέ Γκαρωντύ, Σαντιάγκο Καρίγιο, εὐροκομμουνισμός), ἡ ἀξία τῆς προσφοράς του ἔχει ἰδιόζουσα βαρύτητα, ἀφοῦ οἱ ἀνακατατάξεις καὶ ἀναθεωρήσεις αὐτῆς τῆς ὕψης, δημιουργοῦν μιά γενικώτερη τάξη, ἀνατρέχοντας ὡς τις ἀρχές δογματικῆς γέννησης. Εἰδικώτερα, στὸν «διάλογο με τὸν Γκαρωντύ», στέκονται στὴν ἐλληνικὴ ἱστορικὴ ὄντἀτητα καὶ στὴν διάσπρωση τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος στὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ καὶ, ἀνατρέποντας τις ἐσφαλμένες ἐκτιμήσεις τοῦ Γάλλου κοινωνιολόγου, ἀξιολογεῖ τὴν ἐλληνικὴν εἰσφορά γιὰ τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ. Ἐπίσης, καὶ στὸν «διάλογο με τὸν Καρίγιο», ὅπου διευρύνεται ἡ μυθογονικὴ τοῦτῃ καταβολή, οἱ ἀπόψεις καὶ οἱ θέσεις τοῦ συγγραφέα παίρνουν κα' ἓνα γενικώτερο ἐνδιαφέρον (ἐθνικῆς σημασίας γιὰ μᾶς), γιὰ τὸν ἀνθρώπο καὶ γιὰ τὸν πολιτισμὸ.

Δ η μ ῆ τ ρ η Ν ι κ ο λ ᾶ ε : «ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑ».

Νεοελληνιστῆς καὶ θερμὸς φίλος τῆς πατρίδας μας, ὁ Δ. Νικολάε, πού εἶναι μαζί — εὐτυχῶς — καὶ μορφωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ρουμανικῆς πρεσβείας στὴν Ἀθήνα, ἀποτελεῖ ἓναν πολῦτιμον παράγοντα, ὅχι μονάχα γιὰ τὴν ἐπαφή, στὸν πνευματικὸ καὶ μορφωτικὸ τομέα, μεταξύ τῶν δύο λαῶν, ἀλλὰ κι' ἓναν ἑξοχον διανοούμενον

στὴν Βαλκανικὴ κοινότητα. Ἔτσι, στὴν ἐποχὴ τοῦτῃ, ὅπου κυφορεῖται ἓνας οἰκουμενικὸς ἄνθρωπος καὶ οἱ λαοὶ καταργοῦν τὴν δουλεία τῆς κλειστῆς κοινωνίας, ἡ γνωριμία καὶ ἡ διεύρυνση τῶν σχέσεων σ' ἓνα ὑπερεθνικὸ ἐπίπεδο εἶναι ὅπωςδὴπογε κοινὸ αἶτημα, πέρ' ἀπὸ καθεστωτικὰ σχήματα καὶ κενὰ συνθήματα. Καὶ ὁ Δ. Νικολάε, με τὴν ἐπαφή, τις γνωριμίες πού ἔχει στοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας — πράγμα σχεδὸν σπάνιο, δεδομένου ὅτι ὅλες οἱ ἐπαφές καὶ οἱ ἀνταλλαγές στὸν πολιτιστικὸ χώρο ἀρχίζουν καὶ τελειοῦν στὴν πρωτεύουσα — καί, πρὸ παντὸς με τὸ παραπάνω βιβλίο του, δίνει τις καλύτερες προϋποθέσεις γιὰ μιά τέτοια πολυσήμαντη προσέγγιση. Γιατί, με τὴν εὐρύτητα τῆς ἀναφοράς, τὴν πληρότητα τῶν στοιχείων καὶ τὴν ζεστὴ ἀτμόσφαιρα, πού ἐμφύσησε στὸ ἔργο τοῦ, προσφέρει τὴν δυνατότητα γιὰ μιά οὐσιαστικὴ γνωριμία με τὴν χώρα τῆς Ρουμανίας, με τὸ αὐθεντικὸ ὑπόστρωμα τῆς παράδοσης τοῦ λαοῦ τῆς καὶ με τὴν γενικώτερη σημερινὴ τῆς φυσιογνωμία. Ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἀναφορά στὴν ἱστορικὴ μνήμη, τὴν ἀποταμίευση τῶν ἀναγκαιῶν καὶ χρησίμων πληροφοριῶν καί, ἀκόμα, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἐπάρκεια τῶν εἰκόνων, στὸ ἔργο του ἐνυπάρχει μιά βαθύτερη θεώρηση κι' ἓνας εὐρύτερος σχεδιασμὸς περιήγησης, πού συναρτᾶται με τὴν δική μας λαϊκὴ κουλτούρα, ἔτσι πού ἡ διάθεση νὰ ἔχει τὸ κλίμα τῆς οἰκείωσης καὶ τῆς ἄμεσης ἀνταπόκρισης στὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη.

Γι' αὐτὸ, πιστεύουμε πῶς, κοντὰ στ' ἄλλα (διευκόλυνση στὶς ἀνταλλαγές περιρδικῶν, βιβλίων) ὁ Δημήτρης Νικολάε, πού γνωρίζει πολὺ καλὰ τὴν ἀξία τῆς πολυδύναμης αὐτῆς σύνδεσης γιὰ τὴν οὐσιαστικώτερη γνωριμία καὶ γιὰ τὴν εὐρύτερη κουλτούρα τῶν Βαλκανικῶν λαῶν, πού ἔχουν κοινότητα ἀγώνων, μνήμης, θρησκευτικῆς ζωῆς καὶ συνεργασίας τόσων αἰῶνων, συμβάλλει ἰδιαίτερα καὶ με τὸ παραπάνω βιβλίο του. Ἀκόμα, θὰ θέλαμε νὰ τονίσουμε πῶς, μαζί με αὐτόν, καὶ ὁ πρεσβευτῆς τῆς Ρουμανίας στὴν Ἀθήνα κ. Ἴον Μπράντ ἀποτελεῖ ἓναν ἄλλον σημαντικὸν παράγοντα γιὰ τὴν πνευματικὴ

προσέγγιση τῶν δύο λαῶν, δεδομένου ὅτι κι' αὐτὸς εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς καλύτερους Ρουμάνους ποιητές. Καί, σ' ἕναν ταραγμένον αἰῶνα, ὅπου οἱ καταλυτικοὶ ἀντικατοπτρισμοὶ τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ἀφ' ἑνὸς καί, ἀφ' ἑτέρου, ἡ πίεση τῶν

μεγάλων μεγεθῶν στὴν διεθνή κλίμακα ριχνουν τὸν ἴσκιο τους πάνω ἀπ' τὰ μικρότερα ἔθνη, οἱ παρόμοιες προσφορὲς ἔχουν ἴσως ἀνυπολόγιστη σημασία.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», πιστεύοντας πῶς τὰ βιβλία ἀποτελοῦν πολὺ σημαντικὰ γεγονότα στὴ γενικώτερη πνευματικὴ μας ζωὴ, δίνει πάντα προτεραιότητα στὴν ἐιρὰρχηση τῆς ἀνάγκης νὰ παρουσιαστοῦν, νὰ κριθοῦν καὶ νὰ ἀξιολογηθοῦν, ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερα. Γι' αὐτό, διαθέτει πολλὰ σελίδες καὶ κατορθώνει νὰ καλύψει ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ζωτικῆς τοῦτον τομέα. Καί, ὅπως θὰ ἔχουν διαπιστώσει οἱ ἀναγνώστες μας, ἡ προσφορὰ τῆς εἶναι, πολλὰς φορές, πολὺ πέρ' ἀπ' τὰ συνηθισμένα ὅρια, δεδομένου ὅτι φτάνει, σ' ἕνα τεῦχος τῆς, νὰ καταχωρεῖ τριάντα - σαράντα ἢ καὶ παραπάνω ἀκόμα βιβλιοκριτικές. Ἔτσι, μέσα σ' ἕναν μονάχα χρόνο, οἱ στήλες τῆς παρουσιάζουν πολλὰς δεκάδες βιβλία, εὐρύνοντας τὸν χώρο τῆς πνευματικῆς ἐποπτείας καὶ δίνοντας τὴν εὐκαιρία γιὰ κάποια οὐσιαστικώτερη γνωριμία μὲ τὰ γράμματα, τὴς ἐπιστήμες καὶ τὸ πνευματικὸ μας δυναμικὸ.

Παρ' ὅλ' αὐτά, δὲν θὰ ἰσχυριστοῦμε πῶς, ὡς ἐδῶ, ἐξαντλοῦνται οἱ προθέσεις μας. Ἐχομε συνείδηση τῆς μεγάλης εὐθύνης, ποὺ βαρύνει ὅλους τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴν δημόσια συζήτηση πάνω σ' ἕνα πνευματικὸ γεγονός. Καί, γι' αὐτό, μᾶς εἶναι πράγματι ἠθικὰ ὀδυνηρὸ, ποὺ δὲν μπορούμε νὰ κάμουμε πιδὸ πολλὰ, γιατί, δυστυχῶς, οἱ δυνατότητες αὐτῶν, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀξιολόγηση τῶν βιβλίων, δὲν ἐπαρκοῦν. Μάλιστα, θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ σημειώσουμε πῶς ἡ τιμὴ ποὺ μᾶς κάνουν οἱ συνάδελφοι νὰ μᾶς στέλνουν τὰ ἔργα τους, δημιουργεῖ καὶ τὸ αἶσθημα τῆς βαρύτερης ἀκόμα ὑποχρέωσης ν' ἀνταποκριθοῦμε, ἔστω καὶ στοιχειωδῶς, ἀπέναντί τους. Γιατί, γνωρίζουμε τί ἀντιπροσωπεύει γιὰ τὸν καθένα ἕνα βιβλίο (ὄνειρα, ιδέες, θυσίες). Καὶ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν γόλο, ὅταν ἀδυνατοῦμε νὰ γράψουμε κάτι, μὲ πολλὴ πικρία, ἀφήνουμε ἔκθετο τὸν ἑαυτὸ μας στὴν δίκαιη, ὅπωςδὴποτε, ἀπαίτησή του νὰ ἔχει ἕνα σχετικὸ μήνυμά μας, πρᾶγμα ποὺ κάνουμε μὲ ἀληθινὴ συντριβή, κάτω ἀπ' τὸ βάρος τῆς ἀνέφικτης ἀδυναμίας νὰ ἐπαρκέσουμε.

Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴν τὴν πραγματικότητα, νοιώθω τὴν ἀνάγκη, πρῶτα, νὰ ζητήσω τὴν κατανόηση ὅλων (εἶναι συντριπτικὰ οἱ περισσώτεροι) αὐτῶν ποὺ δὲν κρίνονται τὰ βιβλία ποὺ μοῦ στέλνουν καί, δεύτερον, νὰ τοὺς βεβαιώσω πῶς, εὐλαβούμενος τὴν ἐιρότητα καὶ ἀξία τοῦ ἔργου τους καὶ τὴν εὐαισθησία τοῦ καθενὸς γιὰ τὸ δημιούργημά του, πρᾶττω πᾶν τὸ δυνατόν γιὰ τὴν καλύτερη δυνατὴ ἀξιοποίηση αὐτῆς τῆς προσφορᾶς, τόσο στὴν βιβλιοθήκη τοῦ περιοδικοῦ, ὅσο καὶ στὴ διεύρυνση τῆς γνωριμίας τους μὲ τὸν κύκλο τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων (καί, δόξα τῷ Θεῷ, ἔχομε πολλοὺς) ποὺ ἐρχόμαστε σὲ καθημερινὴ ἐπαφή. Τέλος, θὰ ἤθελα ἀκόμα νὰ γνωρίζουν, ὅλοι οἱ συνάδελφοι, πῶς τὸ κάθε βιβλίο ποὺ στέλνουν εἶναι πάντα μιὰ ἐπικοινωνία, ἕνα μήνυμα καὶ μιὰ πολὺτιμη φιλία, ποὺ μεγαλώνει τὴν ἴδια μας τὴ ζωὴ.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΗΣ ΜΑΝΕΚΑ

Ἡ ἔκθεση τῆς Ἀρτέμης Μανέκα, σὲ μιὰ περίοδο ποὺ ἡ πόλη μας γνωρίζει πολλοὺς ζωγράφους, ποτελεῖ ἕνα σημαντικὸ καλλιτεχνικὸ γεγονός. Πρῶτα γιατί, ἡ καλλιτέχνηδα

αὐτὴ εἶναι γνωστὴ ἀπὸ χρόνια καὶ δευτέρου γιὰτί, μὲ τὸ καλλιτεχνικὸ κέντρο πὺν δημιούργησε γιὰ τὴν μεγαλύτερη ἀνάπτυξη τῆς κίνησης σ' αὐτὸν τὸν τομέα, ἔδωσε ἀκόμα ἕναν τόνο ὑπεύθυνης συμβολῆς γιὰ τίς ἐκθέσεις ζωγραφικῆς στὸν τόπο μας.

Ἡ ἀναδρομικὴ τούτη δικὴ τῆς ἔκθεση, προσφέρει τὴν εὐκαιρίαν γιὰ μιὰ ὀλοκληρωμένη ἐποπτεία τοῦ ἔργου τῆς. Ἔτσι, μᾶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτιμήσουμε, πάνω σὲ μιὰ εὐρύτερη προοπτικὴ, ὄχι μονάχα τὴν καλλιτεχνικὴ πορεία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς προσφοράς τῆς. Ἡ ζωγραφικὴ τῆς Ἀρτεμῆς Μανέκα, πὺν εἶναι διαποτισμένη μὲ ἐκείνη τὴν μουσικὴ αἴσθησι καὶ τὴν λυρικὴ ποιητικὴ διάθεσι, κρατεῖ ἕνα ὀνειρικὸ τοπιὸ μὲ τὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασι. σ' ἕναν χῶρο χρωματικῆς εὐαισθησίας καὶ ψυχικῆς δόνησις, ὅπου ἡ ρέμβη καὶ ἡ θεώρησι γίνεται μέσ' ἀπὸ μιὰ κλίμακα ποιητικῆς ρευστότητος. Ἡ ζωγράφος ὀργανώνει τὰ αἰσθήματα καὶ δίνει, μὲ τὴν θέρη τῆς προσωπικῆς συμμετοχῆς, κάποιαν ἄλλη διάστασι, ἐνανθρωπίζοντας τὰ πράγματα καὶ διευρύνοντας τὴν θέρη τῆς ζωῆς. Δὲν παρασύρεται ἀπ' τὴν ἀκουσάσι καί, ἐλέγχοντας τὴν μέρη τῆς καλλιτεχνικῆς φαντασίας, δίνει τὴν συνστάλλωσι τῆς ὄρασῆς τῆς στὸ τόξο τῆς ἀνθρώπινης ἀντίληψης, πράγμα πὺν, γιὰ τὴν καλλιτέχνηδα, ἀποτελεῖ μιὰ μεγάλη κατάρκτησι. Ἔτσι, τόσο στὰ τοπία τῆς, μὲ τὴν μουσικὴ διαφάνεια καὶ τὸ ποιητικὸ φάσμα τῆς ἀκουαρέλλας (νερόχρωμα), πὺν τὴν ἔχει δαμάσει ὅσο λίγοι καλλιτέχνες, ὅσο καὶ στίς προσωπογραφίες, πετυχαίνει νὰ δώσει πίνακες μὲ μοναδικὴ ἀξία. Μάλιστα, δυὸ τρεῖς ἀπ. τίς προσωπογραφίες τῆς αὐτῆς καί, κυρίως τοῦ Α. Μανέκα (συζύγου τῆς), μπορούμε νὰ ποῦμε πὺς ἀποτελοῦν μιὰν ἀπ' τίς κορυφαίες περιπτώσεις σύνθεσις τῆς ψυχικῆς καὶ φυσιογνωμικῆς ἔκφρασις στὴν ἀνθρώπινη μορφή. Τὸ ἴδιο, σὲ ἀνάλογη κλίμακα, κινεῖται καὶ στὸς ἄλλους πίνακες, ὅπου, ἐκτός ἀπ' τὸ λυρικὸ στοιχεῖο καὶ τὴν χρωματικὴ ἀναγωγὴ σ' ἕνα ἐξαῶλομένο ἢ διαλυμένο μέσα στὸ φῶς ἀντικείμενο, ὑπάρχει ἡ τρυφερότητα καὶ ἡ ἀλληλεγγύη, καθὼς καὶ ἡ κοινωνικὴ συνείδησι, πὺν προσθέτουν κ' ἕνα εἰδικὸ βάρος ἀξίας στὴν ζωγραφικὴ τῆς.

Γι' αὐτὸ, πιστεύουμε πὺς, γιὰ τὴν πόλη μας, ἡ ἔκθεση τούτη πρέπει νὰ προσεχθεῖ ιδιαίτερα καὶ νὰ ἀξιοποιηθεῖ, γιὰτί, ὅπως εἶπαμε προσφέρει, ὄχι μονάχα τίς ἐγγυήσεις μιᾶς καλλιτεχνικῆς ἀξίας, ἀλλὰ καὶ δίνει τὴν δυνατότητα ἐπικοινωνίας, μὲ τὴν εἰλικρίνεια, τὴν γνησιότητα καὶ τὴν ποιότητα τῆς ἀποκαθαρμένης συγκίνησις καὶ τῆς ἀρτιωμένης καλλιτεχνικῆς μορφῆς.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

ΣΠΥΡΟΣ ΣΤΟΥΠΗΣ

Σεμνὰ καὶ ἀθόρυβα ἀπεχώρησε τὸ σεμνὸ τέκνο τῆς Ἡλείου, ὁ ἱστοριογράφος Σπύρος Στούπης. Ἀπὸ τὰ σκληροτράχηλα βουνὰ τῆς πατρώας γῆς, ἀπὸ τὴν ἀγαπημένη του Βήσσανη ὅπου πρωτοεῖδε τὸ φῶς, ὡς τὴν ἐράσσια Κέρκυρα ὅπου ἀπόθεσε τὴν τελευταία του πνοή — τὴ νοητὴ καὶ πραγματικὴ — αὐτὴν τὴν γραμμὴ τὴν γεφύρωνε στὰ μελετήματά του τὸ ἀκόμητο μεράκι τῆς ἔρευνας τοῦ αὐτοδίδακτου «γραμματικοῦ». Ὁ ΒΑ ἑλλαδικὸς χῶρος τοῦδινε τὴν πρώτη ἱστορικὴ ὕλη κ' αὐτὸς μὲ τὴ σειρὰ του τὴ μόρφωνε σὲ πονήματα νοῦ καὶ καρδιάς. Ἀπὸ τὸ πρῶτο του βιβλίον «Οἱ Ξένοι ἐν Κερκύρα» πὺν βραβεύτηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ δίτομον «Πωγωνησιακὰ καὶ Βησσανιώτικα», τὸ ἱστορικὸ - λαογραφικὸ «ΒΗΣΣΑΝΗ» ὡς τὸ τελευταῖον «Ἡπειρώταν καὶ Ἀλβανὸν» πὺν τὴν ἔκδοσή του τὴν πραγματοποιοῖσι ἡ Ἑταιρεία Βορειοηπειωτικῶν Μελετῶν ἀκριβὺς γιὰ τὴν ἔθνικὴ καὶ ἱστορικὴ του σημασία, σ' ὅλα, ἡ πίστη τοῦ συγγραφέα στὴ φανερὴ καὶ κρυφὴ φλέβα τῆς Συνέχειας καὶ τῆς Ρομοσύνης συμπορεύεται μὲ τὴν εὐσυνείδητη ἔρευνα καθὼς αὐτὴ θεμελιώνεται σὲ πηγὰς καὶ μεθοδεύεται μὲ ἱστορικὰ, λαογραφικὰ καὶ γλωσσολογικὰ τεκμήρια. Δὲν πρόλαβε νὰ τελειώσει τὸ «Ἡπειρωτικὸ καὶ Κερκυραϊκὸ ἱστορικὸ Λεξικόν», ἔργο ἀσφαλὺς πολὺ χρήσιμο.

Ἄρθρα καὶ ἱστορικά σημειώματα πολὺ συχνὰ ἐβλεπαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος σὲ περιοδικὰ, ὅπως στὴν Ἑπειρωτικὴ Ἑστία καὶ σὲ Κερκεραϊκὰ Περιοδικὰ καὶ σὲ ἐφημερίδες (Ἑπειρωτικὸν Μέλλον κ.ἄ.), συχνὰ μὲ πρωτότυπες καὶ πειστικὲς ἀποψέψεις σὲ ἱστορικά θέματα.

Ὁ Σπύρος Στούνης ἐξῆσε καὶ δημιουργήσε. Ὁ τίτλος τοῦ Ἑπειρωτολόγου ἐπάξια τοῦ ταιριάζει. Καλὸ ταξίδι στὰ φαιά τοπία τοῦ Ἀχέροντα...

I. ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Η ΣΙΚΕΛΙΑ ΤΙΜΗΣΕ ΤΟΝ ΦΟΙΒΟ ΔΕΛΦΗ

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς παρουσίας τοῦ βιβλίου τοῦ συνεργάτου μας Φοίβου Δέλφη, **ΑΝΤΙΕΡΩ-ΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ**, πέντε πόλεις τῆς Σικελίας ὀργάνωσαν εἰδικὲς ἐκδηλώσεις γιὰ νὰ τιμήσουν τὸν ποιητὴ, ποὺ τόσα πολλὰ ἔχει προσφέρει γιὰ τὴν δημιουργία μιᾶς πνευματικῆς κοινότητος τῶν ἐλληνικῶν καὶ ἰταλικῶν γραμμάτων. Ἔτσι, τὸ Παλέρμο (ἡ πρωτεύουσα τῆς Σικελίας), ἡ Ματζάρα ντὲλ Βάλλο, τὸ Τράπανι, τὸ Καστελβετράνο καὶ ἡ Σκιάκκα ἔλαβαν μέρος σ' αὐτὲς τὶς γιορτές. Ὁ τύπος, τὸ ραδιόφωνο καὶ ἡ τηλεόραση τῆς Σικελίας ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ γεγονός αὐτό, ἐνῶ παραβρέθηκαν πολλοὶ γνωστοὶ Ἴταλοι λογοτέχνες καὶ κριτικοί. Ἀκόμα ἀπένειμαν στὸν Φ.Δ. ὁ Δήμαρχος τῆς Ματζάρας ντὲλ Βάλλο χρυσὸ μέταλλο μὲ τὸ σύμβολο τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς Τρινάκριας, καὶ ὁ Δ)ντὴς τοῦ Λυκείου τῆς ἴδιας πόλης εἰδικὸ μπρούντζινο μέταλλο.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Παρά τὴν θέλησή μας, εἴμαστε στὴν ἀνάγκη ν' αὐξήσουμε, ἀπ' τὸ ἐπόμενο τεῦχος, τὴν συνδρομὴ τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας». Βέβαια, γνωρίζουν οἱ συνδρομητὲς μας πὼς τὸ ἔντιμος τῆς συνδρομῆς αὐτῆς, ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν αὐξηση, εἶναι πάντα πολὺ κάτω ἀπ' τὰ ἐπιπεδα τῆς συνηθισμένης τιμῆς ποὺ ἰσχύει γιὰ τὰ σοβαρὰ ἔντυπα, ὅταν αὐτὴ δὲν ἀντιστοιχεῖ οὔτε πενήντα λεπτά τῆς δραχμῆς στὴν κάθε σελίδα (ἡ σελίδα τῆς «Η.Ε.» ἔχει 3.000 γράμματα καὶ πάνω).

Γι' αὐτό, ζητοῦμε τὴν κατανόηση καί, μαζί, ὑποβάλλουμε τὴν παράκληση, σὲ ὅσους ἔχουν τὴν δυνατότητα, γιὰ τὴν ἐγγραφή νέων συνδρομητῶν.

ΔΙΑΦΟΡΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ

Ἡ «Η.Ε.» εὐχαριστεῖ τοὺς παρακάτω φίλους συνδρομητὲς τῆς γιὰ τὶς ἐνισχύσεις ποὺ τῆς ἔστειλαν κατὰ τὸ 1978:

1. Τάκης Τσιάκος	δρχ. 3.000
2. Βασ. I. Λαζινᾶς	» 2.000
3. Ἰωάννης Μπέττος	» 2.000
4. Μαρία Ἀρκαδίου (εἰς μνήμην Γεωργίου Σιμίτη)	» 1.000
5. Κων. Α. Διαμάντη (εἰς μνήμην τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης)	» 1.000

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Στὸ 315—316 τεύχος τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» (σελ. 760) στὴ νεκρολογία («Πνευματικὰ πένθη») γιὰ τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους ποὺ μᾶς ἔφυγαν στὸν περασμένο χρόνο, τὴν ὁποία δημοσιεύει ὁ συνεργάτης μας Γ. Πολιτάρχης, ἀθέλητα, σημειώνεται ἓνα πράγματι δυσάρεστο λάθος. Συγκεκριμένα, στὸ ὄνομα ΚΑΡΜΙΡΗΣ, ἀντὶ γιὰ τὸν καθηγητὴ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ν ι - κ ὸ λ α ο Κ α ρ μ ί ρ η, ποὺ χάθηκε τόσο πρόωρα καὶ ἀδόκητα, γράφεται τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, ἀκαδημαϊκοῦ Ἰ ω ά ν ν η Κ α ρ μ ί ρ η, ὁ ὁποῖος ζεῖ καὶ συνεχίζει τὸ συγγραφικὸ του πολύτιμο ἐπιστημονικὸ ἔργο.

Ἐκφράζοντας τὴν λύπη μας γιὰ τὸ λάθος καὶ ζητώντας συγγνώμη ἀπ' τὸν πατέρα Ι. Καρμίρη, παρακαλοῦμε γιὰ τὴν διόρθωση.

Τ.Γ.: Γιὰ τὴν διόρθωση τούτη, ἡ «Η.Ε.» ἔλαβε καὶ ἐπιστολὲς καὶ τηλεφωνήματα ἀπὸ πνευματικοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπιστήμονες, πράγμα ποὺ μαρτυρεῖ τὴν εὐαισθησία καὶ τὴν ἐκτίμησή τους, τόσο πρὸς τοὺς Ἰωάννη καὶ Νικόλαο Καρμίρη, ὅσο καὶ πρὸς τὸ περιοδικὸ μας.

ΕΛΑΒΑΜΕ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ — ΜΕΛΕΤΕΣ

Ἐρασμίας Θ. Τζίνα: «Ο ΓΑΜΟΣ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΕΣΜΟΣ» (μελέτη. Σχ. 8ον, σελ. 196, Ἀθήνα 1975.

Κώστα Ζηλεμένου: «Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΤΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ». Σχ. 8ον, σελ. 140, Ἀθήνα 1974.

Γιάννη Δάλλα: «ΑΡΧΑΙΟΙ ΛΤΡΙΚΟΙ Ι-ΑΜΒΟΓΡΑΦΟΙ» (Ἀρχιλόχος, Σμωνίδης, Ἰππώνακτας, Ἐλάσσονες, Ἀδέσποτα), (Εἰσαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια). Σχ. 8ον μεγ., σελ. 244, ἔκδοση: «κείμενα», Ἀθήνα 1976.

Κ. Μητσάκη: «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ». Σχ. 8ον μεγ., σελ. 408, Θεσσαλονίκη 1977.

Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων «Ο ΠΛΑΤΩΝ», Τόμος 30ός. Σχ. 8ον, σελ. 352, Ἀθήνα 1978.

Θέμης Σιαπκαρά - Πιτσιαλίδου: «LE PETRARQUISME EN CUPRE POEMES D' AMOUR» (μελέτη). Σσ' 6ον, σελ. 448, Ἀθήνα 1975.

Πέτρον Χάση: «ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ» (Κων. Θεοτόκης, Κ. Βάρναλης, Ν. Νιζολαΐδης, Κλ. Β. Παράσχος, Ἡλ. Βενέζης, Γιάν. Χντιζίνης), τόμος Πέμπτος.

Σχ. 8ον, σελ. 248, Ἀθήνα 1976.

Θέμης Σιαπκαρά - Πιτσιαλίδου: «Ο ΠΕΤΡΑΡΧΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΡΙΜΕΣ ΑΓΑΠΗΣ (ἀπὸ χειρόγραφο 16ου αἰώνα μεταφορὰ στὴν κοινὴ μας γλῶσσα). Σχ. 6ον, σελ. 136, Ἀθήνα 1976.

Ἐπιστημονικὴ Ἑπετηρίδα Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεμίου Ἰωαννίνων: «ΙΩΝΙΚΟ ΛΕΚΤΙΚΟ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ». Σχ. 6ον, σελ. 220, Ἰωάννινα 1978.

Ι. Θ. Κακριδῆ: «ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ» (Μιά ἑλληνικὴ καρδιά). Σχ. 8ον, σελ. 40, Ἀθήνα 1972.

Κούλη Ἀλεπῆ: «ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ» (ἐκλογή καὶ μετάφραση ἀπὸ τὴν Παλατινὴ Ἀνθολογία). Σχ. 6ον, Σελ. 80, Ἀθήνα 1977.

Νίκου Σπάνια: «26 ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΥΤΑΛΟΥ» (μετάφραση). Σχ. 8ον, σελ. 40, Θεσσαλονίκη 1976.

Σόφ. Θωμόπουλου: «ΠΑΡΩΝΤΜΙΑ ΚΑΙ ΒΙΑΙΟΙ ΘΑΝΑΤΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ». Σχ. 6ον, σελ. 42, Ἀθήνα 1977.

Κώστα Τσιλιμαντοῦ: «ΘΕΟΓΝΙΣ» (εἰσαγωγή, ἀρχαῖο κείμενο, ἔμμετρον μετάφραση). Σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα 1978.

Μενελ. Σ. Ζώτου (ἐκδοσις Ἰδρύματος Βορειοηπειρωτικῶν Ἑρευνῶν): «ΤΟ ΔΗ-

ΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ» (μελέτη). Σχ. 8ον, σελ. 80, 'Ιωάννινα 1978.

Σπύρου Κοκκίνη: «ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ» (νέο σχολικό διήθημα για τὸ Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο). Σχ. 8ον, σελ. 200, 'Αθήνα 1978.

GEORGES POLIRZER: «ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ». Σχ. 8ον, σελ. 232, 'Αθήνα.

Τίτου Γιοχάλα: «ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΣΤΡΙΩΤΗΣ Ο ΣΚΕΝΤΕΡΜΠΕΗΣ», Σχ. 8ον, σελ. 202, Θεσσαλονίκη 1975.

'Ιωάννου Καλογήρου: «Η ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ, ΤΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ» (άνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικό «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς». Σχ. 8ον, σελ. 30, Θεσσαλονίκη 1978.

'Ιωάννου Καλογήρου: «Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ ΕΥΛΑΒΕΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ» (άνάτυπον ἐκ τοῦ τόμου «Χαριστήρια» εἰς τιμὴν τοῦ μητροπολ. Χαλκηδόνης Μελίτωνος). Σχ. 8ον, σελ. 26, Θεσσαλονίκη 1977.

E. J. BRILL: «SHORT — TITLE CATALOGUE». Σχ. 8ον, σελ. 142, HOL-LAND 1977.

ΙΣΤΟΡΙΑ

'Αχιλλέως Γ. Λαζάρου: «Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ ΤΟ 1066 ΚΑΙ Η ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΣΧΕΤ. ΧΩΡΙΩΝ ΤΟΥ ΚΕΚΑΤΜΕΝΟΥ» (άνάτυπο ἀπὸ τὰ «Θεσσαλικά Χρονικά, τόμος 11ος»). Σχ. 8ον μεγ., σελ. 119, 'Αθήνα 1976.

Κ. Ξηραδάκη: «ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΔΕΣ» (ιστορική μελέτη). Σχ. 6ον, σελ. 180, 'Αθήνα 1976.

'Αθανασ. Φ. Παπαγιάννη: «ΜΑΝΤΙΝΕΙΑΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ» (ἡ συμβολὴ τους στὸν ἀγώνα τοῦ 1821 καὶ ὁ 'Ιωσήφ 'Ανδρουσᾶς). Σχ. 6ον, σελ. 738, 'Αθήνα 1977.

Γεωργίου 'Ιωάν. Οἰκονόμου: «Η ΕΞΑΓΟΡΑ ΤΟΥ ΒΟΤΑΓΑΡΕΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ». Σχ. 6ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1976.

Κ. Α. Στεργιόπουλου: «Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΣΤΑ ΤΖΟΤΜΕΡΚΑ ΤΟ 1821» (άνάτυπ. περιοδ. Παρνασσός,

τόμ. ΙΘ', ἀριθ. 1). Σχ. 6ον, σελ. 118, 'Αθήνα 1977.

Κέντρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν: «ΔΕΛΤΙΟ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣ. ΣΠΟΥΔΩΝ». Σχ. 8ον' σελ. 336, 'Αθήνα 1977.

Σωτ. Δάκαρη: «ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΩΝ ΡΗΓΩΝ». Σχ. 8ον μεγ., σελ. 44.

Μοναχοῦ Θεόκλητου Διονυσιάτου: «ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ Ο ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ» (ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα του), Β' ἔκδοσις. Σχ. 8ον μεγ., σελ. 384, 'Αθήνα 1959.

Γιάννη Μουγογιάννη: «ΖΩΣΙΜΑΣ ΕΣΦΙΓΜΕΝΙΤΗΣ» (ὁ κοσμοκαλόγερος τοῦ Βόλου). Σχ. 8ον μεγ. σελ. 40, Βόλος 1976.

'Ελευθερίας Νικολαΐδου: «ΞΕΝΕΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΙΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛ. ΕΠΑΡΧΙΕΣ ΔΥΤΤΑΧΙΟΥ ΚΑΙ ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ». Σχ. 6ον, σελ. 420, 'Ιωάννινα 1978.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Πέτρου Θ. Πεννά - Τρ. Α. Θεοδορίδου: «ΣΕΡΡΑΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (σύγγρ. περιοδικόν, τόμος ἔβδομος). 'Ιστορική καὶ λαογραφική 'Εταιρεία Σερρῶν Μελετιῶν Σχ. 6ον, σελ. 256, 'Αθήνα 1976.

'Αδελφότης Προαμάντων: «Η ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ». ('Ιστορία - Λαογραφία, Προάμαντα Τζουμέρκων 'Ιωαννίνων). Σχ. 6ον, σελ. 306, 'Αθήνα 1977.

Δημητρίου Σ. Λουζάτου: «ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ». Σχ. 8ον μεγ., σελ. 344, 'Αθήνα 1977.

'Ιωάννου Γ. Παπαϊωάννου: «ΤΟ ΠΑΠΙΓΓΟΝ» (τόπος πρῶτος). Σχ. 8ον, σελ. 228, Θεσσαλονίκη 1977.

Λούλας Κ. Χρυσάνθη: «ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΓΑΜΟΥ» (άνάτυπο ἀπὸ τὴ Λαογ. Κύπρου). Σχ. 8ον μεγ. σελ. 58, Λευκωσία Κύπρου 1976.

Δημητρίου Σ. Λουζάτου: «ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ», σχ. 6ον, σελ. 36, 'Αθήνα 1976.

Μ. Γρηγοράκη: «ΕΥΘΥΜΕΣ ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ». Σχ. 8ον, σελ. 74, Χανιά 1976.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Χαρ. Πέτσου: «ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΤΟΥ

ΛΟΥΤΣΒΙΤΣ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 112, 'Αθήνα 1977.

Δημήτρη Σταμέλιν: «ΤΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ ΤΗΣ ΚΛΕΦΤΟΥΡΓΙΑΣ (ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ Ο ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ)»: Σχ. 8ον, σελ. 254, 'Αθήνα 1957.

Δημήτρη Γαλάνη: «ΕΑΡΙΝΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ» (ποιήματα). Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα 1978.

Γιώργου Χ. Χιονίδη: «ΛΙΟΛΙΟΣ ΞΕΡΟΙΒΑΔΙΩΤΗΣ». Σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Θεσσαλονίκη 1977.

Ίωάννου Χαρ. Βράνον (Μοναχού): «ΘΕΩΡΙΑ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΣ». Σχ. 8ον, σελ. 410, Θεσσαλονίκη 1977.

Τάσσαν Ζάπτα: «Ο ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΜΕΣ' ΑΠΟ ΤΑ ΧΦΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΤΟΥ» (άναντιπο από τὸ βιβλίο «Νεοελληνιζὸς λόγος»). Σχ. 8ον, σελ. 16.

Μηνᾶς Δημάκης: «ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ» (ἐπιστολές - σχόλια). Σχ. 8ον, σελ. 112, 'Αθήνα 1975.

«ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ» (3ο Τετράδιο Εὐθύνης). Σχ. 8ον, σελ. 100, 'Αθήνα 1977.

Όδυσσέα Έλύτη: «ΤΟ ΦΩΤΟΔΕΝΤΡΟ ΚΑΙ Η ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΟΜΟΡΦΙΑ». Σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, 'Αθήνα 1971.

Στέφανου Ίωαννίδη: «Η' ΑΠΟΚΗΡΥΞΗ» (μυθιστόρημα). Σχ. 8ον, σελ. 132, 'Αθήνα 1976.

Σωκράτη Καραντινού: «ΠΕΡΙ ΘΕΑΤΡΟΥ» (δοκίμιο). Σχ. 8ον, σελ. 128, 'Αθήνα 1949.

Κώστα Πηγαδιώτη: «'Ανισόπεδη δάβαση» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα 1977.

Έφης Κ. Αϊλιανού: «ΚΑΤΟΠΤΡΙΣΜΟΙ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 40, 'Αθήνα 1976.

Άννας Χατζηαντωνίου: «ΣΤΟΝ ΚΥΚΛΟ ΤΗΣ ΑΝΑΜΟΝΗΣ» (ποίηση). Σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα 1977.

Γιώργου Κατσαντζή: «ΝΙΚΟΣ ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗΣ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 44, Σέφρες 1977.

Γιώργη Χαλατζᾶ: «ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΟ ΒΥΘΟ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 80, 'Αθήνα 1969.

Εῤῥης Παπαδήμα: «ΟΙ ΞΩΜΑΧΟΙ» (δι-

ηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 112, 'Αθήνα 1978.

Γιάννη Μοντάφη: «ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 104, 'Αθήνα 1975.

Γιώργη Χαλατζᾶ: «ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα 1978.

Γιώργου Βελισσαρίου: «ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ» (δοκίμια) τοῦ Ἀλέκου Βασιλείου. Σχ. 8ον, σελ. 24, 'Αθήνα 1977.

Σωκράτη Καραντινού: «Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ». Σχ. 8ον, σελ. 16, Καβάλα 1963.

Κ. Μητσάκη: «ΤΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ ΑΥΤΟ ΖΩΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ EDWARD LEAR καὶ τῆς Θάλειας Φλωρᾶ - Καραβία. Σχ. 8ον, σελ. 16, Θεσσαλονίκη 1977.

Σωκράτη Καραντινού: «SOS ΜΙΑ ΦΩΝΗ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΧΗΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ». Σχ. 8ον, σελ. 28, Θεσσαλονίκη 1962.

Τάξη Σιωμόπουλου: «ΞΑΝΘΟΣ - ΦΛΑΒΙΟΣ ΑΠΕΛΛΙΝΟΣ». Σχ. 8ον, σελ. 64, Γιάννινα 1978.

Όδρανᾶς Διοματᾶρη: «ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΑ ΜΕ ΠΟΛΛΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ — ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ» (ζοριτικὲς ἐπιστολές).

Κυριάκου Σιμόπουλου: «ΠΩΣ ΕΙΔΑΝ ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ '21» (ἀπομνημονεύματα, χρονικά, ὑπομνήματα, διπλωματῶν, εἰδικῶν. Πρῶτος τόμος 1821—1822). Σχ. 8ον, σελ. 560, 'Αθήνα 1979.

Κώστα Σαρδελῆ: «ΘΕΟΦΑΝΗΣ Ο ΕΛΛΗΝΑΣ» (μελέτη με λένγκωμα). Σχ. 4ον, σελ. 460, 'Αθήνα 1978.

Μπάμπη Δ. Κλάρα: «Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ» (διάλογος με τὸν Γκαρζοντὺ καὶ τὸν Καρίγιο — Πρὸς ἓνα κοινωνικὸ ἀνθρωπισμὸ). Σχ. 8ον, σελ. 336, 'Αθήνα 1978.

Δ. Βασιλειάδη: «ΤΟ ΚΡΗΤΙΚΟ ΣΠΙΤΙ» (αὐτὸ τὸ καταφύγιο καὶ αὐτὸ τὸ ὄρη-μητήριο). Σχ. 4ον, σελ. 332, 'Αθήνα 1976.

Πέπης Α. Δαράκη: «ΣΚΛΑΒΟΧΩΡΙ» (μυθιστόρημα). Σχ. 8ον, σελ. 360, 1971.

Όμηρου (Εἰσαγωγή - Ἑμμετρὴ μετάφραση: Πάϊζον Νικολαΐδη: «ΟΔΥΣΣΕΙΑ». Σχ. 8ον, σελ. 336, 'Αθήνα 1976.

Π. Β. Πάσχου: «ΑΓΩΝΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ-

ΝΤΕΗ» (ἐπιλογή δοκιμίων ὁρθοδόξου στοχασμοῦ). Σχ. 80^α, σελ. 184, Ἀθήνα, 1970.

Γ. Ἀμποτ: «ΙΟΛΗ» (μυθιστόρημα). Σχ. 80ν, σελ. 184, Ἀθήνα 1970.

Σπύρον Κατσίμη: «ΟΙ ΡΗΤΟΡΕΣ» (ποιήματα). Σχ. 80ν, σελ. 40, Ἀθήνα 1974.

Δημ. Γαλάνης: «ΥΦΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑ» (ποιήματα). Σχ. 80ν μεγ. σελ. 64, Ἀθήνα 1979.

Γιώτας Γουρδομιχάλη - Τσιμπαριώτου: «ΓΙΑ ΛΙΓΟ ΦΩΣ» (ποιήματα). Σχ. 80ν, σελ. 32, Ἀθήνα 1958.

Νίκου Ι. Ζαζόπουλου: «Ο ΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ» (δοκίμια). Σχ. 80ν, σελ. 240.

Γ. Μ. Πολιτάρχη: «ΑΝΟΙΧΤΗ ΠΤΑΗ» (ποιητική σύνθεση). Σχ. 80ν, σελ. 32, Ἀθήνα 1978.

Τάσου Ἀναγνώστου: «Ο ΚΑΘΡΕΦΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ». Σχ. 80ν, σελ. 72, Ἀθήνα 1976.

Σπύρον Μουσελίμη: «ΛΑΧΑΝΟΜΑΖΟΜΑΤΑ» (ποιήματά). Σχ. 80ν μεγ., σελ. 68, Θεσσαλονίκη 1976.

Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου: «ΛΑΖΑΡΙΓΙΟ ΝΤΕ ΤΟΡΜΕΣ» (μετάφραση ἀπὸ Ἰσπανικά). Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴ Ἑστία. Σχ. 80ν μεγ., σελ. 48, Ἰωάννινα 1977.

FELICE MASTROJANNI: «ΑΝΟΙΞΗ» (ποιήματα). Σχ. 80ν, σελ. 48, Ἀθήνα 1977.

Πέτρου Γλέζου: «ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΑ ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ» (ταξιδιωτικό). Σχ. 80ν, σελ. 154, Ἀθήνα 1977.

NICOS BLETAS DUCARIS: «GRECIA ORA ZERO» (TESTO ITALIANO A CURA DI MARINELLO M. ARGELLI), ποιήματα. Σχ. 80ν, σελ. 354, COPURIGHT 1974, GRAFIS EDIZIONI BOLOGNA.

Πέτρου Χάρη: «Η ΤΕΛΕΤΤΑΙΑ ΝΥΧΤΑ ΤΗΣ ΓΗΣ» (διήγημα). Σχ. 80ν, σελ. 32, Ἀθήνα 1977.

Ἀγγελου ΤεοζάκηJ «ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΑΓΓΕΛΟ ΤΕΡΖΑΚΗ ΓΙΑ ΤΑ ΕΒΔΟΜΗΝΤΑΧΡΟΝΑ ΤΟΥΤ» (δοκίμια). Σχ. 80ν μεγ., σελ. 176, Ἀθήνα 1977.

Τάκη Σκανάτοβιτς: «MENS RERUM» (ποιήματα). Σχ. 80ν μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα 1975.

Εὐγενίας Ρέγκον - Σγουροῦ: «ΣΤΟΝΟΙ» (ποιήματα). Σχ. 80ν, σελ. 48, Ἀθήνα 1977.

Γιώργου Δέλιου: «Η ΣΤΥΝΑΝΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ» (διηγήματα). Σχ. 80ν, σελ. 100, Θεσσαλονίκη 1976.

Ἰωάννου Παπαθασιλείου: «Ο ΣΤΙΓΧΡΟΝΟΣ ΤΡΑΓΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΤΤΡΩΤΙΚΟΝ ΡΟΔΟΧΑΡΑΜΑ». Σχ. 80ν, σελ. 88, Ἀθήνα 1976.

Γιώργος Χιονίδης: «ΕΝΑΣ ΒΟΤΛΕΥΤΗΣ ΑΠΟΛΟΓΕΙΤΑΙ». Σχ. 80ν, σελ. 102, Θεσσαλονίκη 1977.

Ἀλίκης Γιατράκου—FOESIJ «ΕΚΤΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ» (ποιήματα). Σχ. 80ν, σελ. 64, Ἀθήνα 1977.

Πέτρου Γλέζου: «ΤΑ ΘΑΜΠΑ ΜΑΤΙΑ» (διηγήματα). Σχ. 80ν, σελ. 160, Ἀθήνα 1977.

Ὀλγας Βατίδου: «ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤΟΝ ΕΞΩΓΗΓΙΝΟ» (ποιήματα). Σχ. 80ν, σελ. 64, Ἀθήνα 1976.

Δημήτρη Σιατόπουλου: «Η ΔΙΚΗ ΤΗΣ ΦΡΤΝΗΣ». Σχ. 80ν, σελ. 104, Ἀθήνα 1970.

Ἥλια Φέρτη: «ΣΤΝΟΜΙΛΙΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΕΛΑ». Σχ. 80ν, σελ. 96, Ἀθήνα 1976.

Πότη Κατράκη: «Ο ΣΚΑΡΤΟΣ» (διηγήματα). Σχ. 80ν, σελ. 96, Πειραιῆς 1976.

Μάκη Τζιλιάνου: «ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ» (ποιήματα). Σχ. 80ν, σελ. 80, Νέα Ὑόρκη 1975.

Ἀρη Χατζηδάκη: «ΠΑΤΛΟΣ ΣΑΡΟ» (θεατρικό). Σχ. 80ν, σελ. 72, Ἀθήνα 1974.

Ἀλκη Γιαννόπουλου: «ΝΕΑΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ» (θεατρικό). Σχ. 80ν, σελ. 54, Ἀθήνα 1964.

Γιώργη Χαλατσά: «ΕΠΙΤΥΜΒΙΟ ΣΤΟ ΧΘΕΣ» (διηγήματα). Σχ. 80ν, σελ. 72, Ἀθήνα 1976.

Γ. Α. Δέπου: «ΑΔΡΟΜΕΡΗ» (ποιήματα). Σχ. 80ν, σελ. 32, Ἀθήνα 1975.

Κώστα Δ. Κόκκινου: «ΔΙΑΘΛΑΕΙΣ» (ποιήματα). Σχ. 80ν, σελ. 40, Θεσσαλονίκη 1977.

Σαράντου Πανλέα: «ΑΤΡΙΟ ΘΑ ΧΡΕΙΑΣΘΕΙ ΝΑ ΦΟΡΟΥΜΕ ΦΤΕΡΑ» (ποιήματα). Σχ. 40ν, σελ. 264, Θεσσαλονίκη 1978.

Τ.Ι.Α.: «ΜΙΚΡΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ» (πεζό). Σχ. 80ν, σελ. 64, Ἀθήνα 1978.

Άλεξ. Μπάρα: «ΦΑΣΕΙΣ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 80, 'Αθήνα 1978.

Έρμ. Φωτιάδου: «Η ΑΛΒΑΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ» (όδοιπορικό). Σχ. 8ον, σελ. 32, 'Ιωάννινα 1978.

Έρμ. Φωτιάδου: «ΘΥΜΩΝΤΑΣ, ΑΓΝΑΝΤΩΝΤΑΣ, ΤΑΞΙΑΕΤΟΝΤΑΣ» (όδοιπορικό). Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Γιάννινα 1978.

Δημοσθ. Κόκκινου: «ΕΣΠΕΡΙΝΑ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 64, Θεσσαλονίκη 1978.

Δημοσθ. Κόκκινου: «ΗΡΩΪΚΑ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 56, Θεσσαλονίκη 1977.

Ίουλίαν Ίατριδου: «ΚΑΒΑΛΑΡΗΣ ΣΤΟΝ ΑΝΕΜΟ» (μυθιστόρημα). Σχ. 8ον, σελ. 236, 'Αθήνα 1975.

Δημοσθ. Ζαδέ: «ΑΡΙΣΤΟΣ ΣΤΑΘΟΠΟΤΑΟΣ» (μελέτη). Σχ. 8ον, σελ. 112, 'Αθήνα 1978.

Τάσου 'Αναγνώστου: «Τ' ΑΠΟΤΡΟΠΑΙΑ - ΠΕΤΡΙΝΟΣ ΧΡΟΝΟΣ - ΤΥΠΕΛΑΦΟΣ» (ποιήματα). Σχ. 8ον μεγ., σελ. 120, 'Αθήνα 1978.

Άλκη 'Αγγέλογλου: «ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΕΡΙΘΩΡΙΑ» (χρονογραφήματα). Σχ. 8ον, σελ. 224, 'Αθήνα 1978.

Βασ. Εὐαγγέλου - Γαζή: «Ο ΒΑΡΩΝΟΣ» (μυθιστόρημα). Σχ. 8ον, σελ. 362, 'Αθήνα 1978.

Διον. Πιτταρά: «ΠΡΟΠΤΛΑΙΑ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1975.

Γιώργου Παναγιολόπουλου: «Ο,ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΠΑ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 72, 'Αθήνα 1978.

Κατερίνα Άλ. Καριζώνη: «PINOCHIO» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 32, Θεσσαλονίκη 1978.

Γιώργου Βέη: «ΚΙ' ΑΛΛΗ ΠΟΙΗΣΗ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 24, 'Αθήνα 1976.

ANDRE J. PARASCHI: «FILOSOFIA DA BANDA DESENHADA» (δοκίμιο). Σχ. 8ον, σελ. 136, LISBON 1977.

Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία: «ΑΓΟΝΗ ΓΡΑΜΜΗ» (μυθιστόρημα). Σχ. 8ον, σελ. 256, Θεσσαλονίκη 1978.

Χρήστου Κουλούρη: «ΤΑ ΕΠΙΓΕΙΑ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 80, 'Αθήνα 1975.

Σωκράτης Καραντινού: «ΣΑΡΑΝΤΑ

ΧΡΟΝΙΑ ΘΕΑΤΡΟ» Τόμος Β', «ΣΚΑΜΠΑΝΕΒΑΣΜΑΤΑ Β'». Σχ. 8ον, σελ. 302, 'Αθήνα 1976.

Άνδρέα Άγγελάκη: «ΚΤΟΦΟΡΙΑ» (ποιητικό θέατρο). Σχ. 8ον, σελ. 28.

Τζέκας Λαγονίκα (Τ.Ι.Α.): «ΣΕ ΣΙ ΜΠΕΜΟΛ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 136, 'Αθήνα 1977.

Λείας Χαντζοπούλου - Καραβία: «ΠΡΩΙ ΜΕΣΗΜΕΡΙ ΒΡΑΔΥ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 80, 'Αθήνα 1977.

Ίουλίαν Ίατριδου: «ΠΤΡΙΓΟΝΟΣ» (μυθιστόρημα). Σχ. 8ον, σελ. 456.

Κώστα Άσημακόπουλου: «ΤΟΤ ΙΕΡΟΥ ΛΟΧΟΥ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 158, 'Αθήνα 1978.

Τάκη Παναγόπουλου: «ΠΙΚΡΗ ΖΩΗ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 208, 'Αθήνα 1975.

Γιώργου Μανθ. Οικονόμου: «Α' Τ' ΔΗΤΕΦΡΑ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα 1977.

Άννας Λερέκα: «ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΟ ΘΑΡΡΟΣ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 64, Γιάννινα 1977.

Φώτη Εδδαγγελάτου: «ΤΑ ΠΟΔΟΒΟΛΗΤΑ ΤΩΝ ΑΛΟΓΩΝ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 40, 'Αθήνα 1975.

Χρήστου Κουλούρη: «ΑΓΝΩΣΤΗ ΜΕΡΑ» (μυθιστόρημα). Σχ. 8ον, σελ. 104, 'Αθήνα 1975.

Κ. Μαϊστράλη: «ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΤΣ ΠΟΙΗΤΕΣ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 112, 'Αθήνα.

Γιώργη Κότσιρα: «ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΗ ΚΟΤΣΙΡΑ» (ποιήματα). Σχ. 80, σελ. 256, 'Αθήνα 1978.

Χρήστου Κουλούρη: «Η ΚΡΥΦΗ ΦΛΟΓΑ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 174, 'Αθήνα 1977.

Ρήγα Σκουτέλα: «ΚΑΠΩΣ ΕΤΣΙ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 144, 'Αθήνα 1977.

Δημοσθ. Ζαδέ: «ΓΙΑ ΣΜΕΡΝΕΣ» (διηγήματα). Σχ. 8ον, σελ. 160, 'Αθήνα 1977.

Τάσου Κόρφη: «ΕΝΑ ΕΡΗΜΟ ΣΠΙΤΙ» (πεζογραφήματα). Σχ. 8ον, σελ. 96, 'Αθήνα 1978.

Παναγιώτη Τσουτάκου: «ΕΔΩ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ» (ποιήματα). Σχ. 8ον, σελ. 36, 'Αθήνα 1978.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΚΖ' ΤΟΜΟΥ

Calderon de la Barga, Georges Barthouil, Σπύρος Βασιλείου, Γιώργος Βέης, Κώστας Βελιαρούτης, Γιάννης Βερόβρης, Φίλαρετος Βιτάλης, Κώστας Βλάχος, Rob. Borrello, Μ. Βουδούρης, Παῦλος Βρέλλης, Ἀντιγόνη Γαλανάκη - Βουρλέκη, Γιάννης Γαλάνης, Ἀρσένης Γερωντικός, Σ. Γιεσένιν, Δημ. Γκαρτζονίκας, Σταῦρος Γκατζόπουλος, Πέτρε Γκελμέζ, Yban Goll, Δημοσθένης Γραμματόπουλος, Marian Grzeszrak, Ναπολ. Στ. Δοκανάρης, Φοῖβος Δέλφης, L. Deybel, Ἀναστ. Εὐθυμίου, Δημοσθ. Ζαδές, Χρυσάνθη Ζιτσαία, Λάμπρος Ζιώγας, I. Γ. Θεοχάρης, Σπ. Ν. Καϊνούργιος, Δημ. Καπετσώνης, Γιάννης Καραβίδας, Σωκράτης Καραντινός, Φωκίων Καυρῆλης, Roland Certa, Σπύρος Κοκκίνης, Δημοσθ. Γ. Κόκκινος, Γεώργιος Δ. Κόκκινος, Κώστας Δ. Κόκκινος, Primo Conti, Θ. Κουσουρής, Παῦλος Α. Κυριακίδης, Θάνος Κωτσόπουλος, Μ. Jastrun, Βασίλ. I. Λαζανάς, Κώστας Π. Λαζαρίδης, Λαφονταίν, Περικλῆς Λεύκας, Στέφανος Ληναῖος, Κώστας Λιάτης, Νικόλ. Β. Λώλης, Arg. Macheisch, Τόμας Μαϊορέσκου, Θεόδ. I. Μαλδογιάννης, Gregor Maranon, Μαρί, Βασίλ. Μάργαρης, Πην. Π. Μαρινέλη, Γρηγ. Μαρτίνης, I. Μαυρομάτης, Γιώργος Μαυροϊδῆς, Λέων Μελάς, Μπέττης, Μαρία Μικρού, Γκαστόν Μιρόν, Κων. Μπράτσος, Γιάννης Μουγογιάννης, Σάρλ Μπωντλαίρ, Shiva Naipaul, Θανάσης Νάκας, Δημοσθ. Νασιούλης, Νίνα Κοκκαλίδου - Ναχιμία, Ewa Najwer, Γ. Νικολάου, Κώστας Ν. Νικολαΐδης, Παν. Ν. Νοῦτσος, Στέλιος Ντόμαλης, Θεόδωρος Ξύδης, Γιώργος Μ. Οἰκονόμου, Κώστας Μ. Οἰκονόμου, Δ. Γ. Παναγιωτόπουλος, Μαρία Μιλτ. Παντελιοῦ, I. Παπαδημητρίου, Δημ. Τρ. Παπαζήσης, Θεμ. Β. Παπαθανασίου, Θανάσης Παπαθανασόπουλος, Εὐάγγ. Παπανοῦτσος, Βαγγέλης Παππᾶς, Γ. Παπαστάμος, Α. J. Paraschi, Fr. Gr. Paton, Γ. Πατσούρος, Χρήστος Πέτρου, Μιχ. Κ. Πετρόχειλος, Φώτιος Μ. Πέτσας, Κώστας Πηγαδιώτης, Γ. Μ. Πολιτάρχης, Α. Σ. Πούσιν, Προπέρτιος, Μίλια Ροζίδη, Μάγια Μαρία Ρούσσου, Γιάννης Σακελλίων, Τάσος Σαμαρτζῆς, Κορνήλιος Σερμπάν, Τάκης Σιωμόπουλος, Χρήστος Σκανδάλης, Δημ. Σκυλίτσης, Εὐριπ. Σούρλας, Νίκος Σπάνιας, Leopold Staff, Μιχ. Σταφυλᾶς, Κ. Δ. Στεργιόπουλος, Wislawa Szymborska, Νίκος Σωτηρίου, Α. Α. Τατιόπουλος, Νίκος Α. Τέντας, Πάνος Τσιόδας, Ε. Ἀβέρωφ - Τσιότσας, Τάκης Τσιάκος, Κώστας Γ. Τσίλιμαντός, Μιλτ. Τσίρκας, L. Tyndos, Νικόλ. Α. Φορόπουλος, Franco Fortini, Γιώργος Φρέρης, Νίκος Χατζηνικολάου, Χρήστος Χειμώνας, Sb. Herbare, Βαγγέλης Ψινιώτης, Γερβάσιος Ὁρολογᾶς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΖ' ΤΟΜΟΥ

ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

«Κτήμα στην Εὔβοια» — Σωκρ. Καραντινοῦ

Σελ. 386

ΑΡΘΡΑ

Τὰ βραβεῖα οἱ χορηγίες καὶ οἱ συντάξεις — Δημοσθ. Κόκκινου

Σελ. 144

Τὸ «Ἄρμα Θέσπιδος» — Δημοσθ. Κόκκινου

» 353

Ἡ φωνὴ τῆς ἐπαρχίας — Δημοσθ. Κόκκινου

» 742

Κων. Μέρτζιος (1886—1971) — Τάκη Σιωμόπουλου

» 771

Κώστας Μέρτζιος — Ἀρσένη Γερωντικοῦ

» 774

Κων. Μέρτζιος — Εὐρ. Σούρλα

» 783

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

Αἱ καταβολαὶ τῆς Χωροφυλακῆς — Ναπ. Σ. Δοκανάρη	Σελ. 1
Ἡ προσωπικότης τοῦ Ἀθαν. Ψαλίδου — Μαρίας Μιλτ. Παντελίου	Σελ. 8, 216
Ἡ Κοβίλιανη — Στεφάνου Μπέτη	Σελ. 13, 205, 409, 595
Μιά ἐπιστολὴ καὶ ἓνα ὑπόμνημα τοῦ Θ. Α. Πασχίδου — Κ. Βλάχου	Σελ. 193
Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας — Δημ. Τρ. Παπαζήση	Σελ. 225, 422, 817, 981
Ἡ διαθήκη τοῦ Νικ. Μ. Πίχτου — Νίκου Α. Τέντα	Σελ. 387
Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης ἐν Ρουμανίᾳ — Δημοσθ. Γραμματοπούλου	» 400
Τὸ ἀνέκδοτο ἡμερολόγιον τοῦ Μητροπολίτου Γερδασίου Ὡρολογᾷ (παρουσίαση Π. Τζιόβα)	Σελ. 577, 810, 972
Παλαιὰ ἔγγραφα τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης — Ἀναστ. Εὐθυμίου	Σελ. 616
Ἡ Χωροφυλακὴ στοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἡπειρο- βессαλίας — Ναπ. Δοκανάρη	» 795
Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης — Φιλαρέτου Βιτάλη	» 961

Λ Α Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

Γλωσσάριον τῶν δύο ἡπειρωτικῶν ἐπαρχιῶν Πωγωνίου καὶ Κονίτσης — Σταύρου Ματθ. Γκατσοπούλου	Σελ. 21, 243
Πιὲ νερό, φάϊ χιόν' — Φωτίου Μ. Πέτσα	Σελ. 27
Δημοτικὰ τραγούδια Κρυφοβοῦ καὶ Πεστών Ἰωαννίνων — Χρ. Σκανδάλη	Σελ. 29, 262
Οἱ βίζιτες — Νικολάου Β. Λώλη	Σελ. 36
Λαογραφικὰ Κομποτίου Ἀρτης — Α. Τ. Τατσιοπούλου	Σελ. 236, 433, 633
Ἡ λαϊκὴ δικαιοσύνη καὶ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη στὰ Γραμμενοχώρια — Κώ- στα Δ. Βελιαρούτη	Σελ. 251
Ἡ λαϊκὴ λατρεία — Χρ. Σκανδάλη	Σελ. 623, 842, 1006
Τὰ «κουδαρίτικα» — Σταύρου Μ. Γκατσοπούλου	Σελ. 832
Πρακτικὲς ἱατρικὲς γνώσεις ἀπὸ τὴν περιοχὴ Θεσπρωτικοῦ — Σπ. Ν. Καί- νούργιου	Σελ. 993
Οἱ μαστόροι τὸ σαρανταήμερον μέχρι τὸ Πάσχα — Ι. Μαυρομάτη	Σελ. 1004

Π Α Ι Δ Ε Ι Α

Προγραμματισμὸς στὴν ἐκπαίδευση — Γεωργίου Πατσούρου	Σελ. 39
--	---------

Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Η

Δημογραφικά — Γ. Πατσούρου	Σελ. 441
Τὸ κλίμα τῶν Ἰωαννίνων — Θεοδ. Ι. Μαλδογιάννη	» 853
Ἐπιπτώσεις τῆς ρυπάνσεως τῶν ὑδάτων στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξιν τῆς Ἡ- πείρου — Θ. Κουσούρη	» 1018

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Α

Ἡ ἐργασία κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν — Θεμ. Β. Παπαθανασίου	Σελ. 45, 281, 459, 664, 870, 1046
Ἡ κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν — Παύλου Α. Κυριακίδου	Σελ. 69, 295, 471, 679
Ἡ ὁρατότητα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος — Κ. Δ. Στεργιοπούλου	Σελ. 260

Ἑλληνικὰ συγγραφικὰ ψευδώνυμα (1800—1969) — Μ. Βουδούρη	» 451
Ἐλευθερία καὶ δίκαιο — Κων. Μπράτσου	» 645
Τὸ ἐπίθετο «ἱστορικός» καὶ ἡ χρῆση του — Κ. Δ. Στεργιοπούλου	Σελ. 1031

Λ Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

α. Π ο ί η σ η

Μυστικὸς ὕμνος — Τάκη Σιωμόπουλου	Σελ. 81
Μνημόσυνο — Νίκου Α. Τέντα	» 81
Γέρο Τολστόϊ — Τὸν θυμᾶμαι — Ὡς πότε; — Γ. Μ. Πολιτάρχη	» 82 - 83
Τὸ κενὸ — Τάκη Τσιάκου	» 83
Σύνθεση — Ἀντιγόνης Γαλανάκη - Βουρλέκη	» 113
Ἱερὴ μοναξιά — Κων. Μπράτσου	» 113
Κύκλωμα ἐποχῶν — Πηνελ. Π. Μαρνέλη	» 119
Ἰφιγένεια — Ἰκαρος — Μπροστὰ στὸν καθρέφτη — Νίκου Χατζηνικολάου	» 119
Ἡσυχία μου — Θάλασσα — Βουβὴ κατάπληξη — Πρόποση — Εἶναι οἱ νύχτες — Κορνέλιου Σεμπᾶν (μετάφρ. Λάμπρου Ζιῶγα)	» 133
Ἐκεῖνο ἦταν τὸ βουνό — Franco Fortini (μετάφρ. Φοῖβου Δέλφη)	» 137
Σὰν Μινιάτο ἂλ Μόντε — Διακοσιοστὸ κυνικὸ καῦμα — Primo Conti (με- τάφρ. Φοῖβου Δέλφη)	» 137
Στὸν Ἥλια — Rolando Certa (μετάφρ. Φοῖβου Δέλφη)	» 138
Τὸ γεφύρι — Ἡ σκάλα καὶ τὸ ὕψος — Gambr. Aldo Betozzi (μετάφρ. Φοί- βου Δέλφη)	Σελ. 138 - 139
Τὸ λουλούδι — Δημ. Καπετσῶνη	Σελ. 139
Βιετνάμ — Wislawa Szymborska (μετάφρ. Ν. Χατζηνικολάου)	» 141
Τοῖχος — Zbigniew Herbert (μετάφρ. Ν. Χατζηνικολάου)	» 142
Ὡσπου ζοῦμε — Julian Przybos (μετάφρ. Ν. Χατζηνικολάου)	» 142
Μεγάλος ἄντρας — Ewa Najwer	» 142
Ἡγουμενίτσα — Georges Barthouil (μετάφρ. Γεωργίου Κόκκινου)	
Ὅχτῶ σκυλιὰ — Ὁραῖο ἤχηρὸ ροῦβλι — Πέρα στ' ἁλῶνι — Στὰ παιδικὰ μου χρόνια — Λαϊκὰ τραγούδια τῶν Μάρι (ἀπόδοση Τάκη Σιω- μόπουλου)	Σελ. 303 - 304
Ὁ Διογένης — Ι. Παπαδημητρίου	Σελ. 304
Τὰ γιασεμιὰ προσμένουν — Κ. Μπράτσου	» 309
Ὁ κυνηγὸς καὶ ὁ λύκος — Λαφονταῖν (μετάφρ. Α. Γεροντικοῦ)	» 310
Ἰσοπέδωση — Χρήστου Πέτρου	» 311
Στὸ δάσος — Νίκου Χατζηνικολάου	» 311
Ἡ θάλασσα — Γιάννη Βερβέρη	» 321
Ὀδυσσεάς — Rob. Borrello (μετάφρ. Φοῖβου Δέλφη)	» 322
Μιά ζωὴ — L. Tundo (μετάφρ. Φοῖβου Δέλφη)	» 323
Στὴν παραζάλη μιᾶς νότας — Πην. Μαρνέλη	» 323
Μ' ἀρέσεις — Φωκ. Καψάλη	» 324
Νυκτερινὸ — Βαγγέλη Χ. Παππᾶ	» 324
Μιά ἀκόμα νύχτα — A. J. Perasshi	» 329
Διθύραμβος στὴ Σαλαμίνα — Γ. Παπαστάμου	» 330
Ἡ τρίτη ἐλεγεία τοῦ Πρώτου Βιβλίου — Προπέρτιου (μετάφρ. Β. Λαζανᾶ)	» 330
Μορφές — Δημ. Γκαρτζονίκα	» 333
Θύμηση — Πάνου Τζιόβα	» 333
Ἑλλάδα — Α. Σ. Πούσκιν (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδη)	» 334
Γεῖά σου καλὲ μου φίλε — Σ. Γιεσένιν (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδη)	» 334
Ἡ θεὶά Γιώργαινα — Ι. Παπαδημητρίου	» 482

'Η φτώχεια «άνθρωπος» — Γκαστὸν Μιρόν (μετάφρ. Γ. Κόκκινου)	Σελ.	483
'Αδυναμία — Γ. Βέη	»	483
'Οδυνηρή εξομοίωση — Στοχασμός — Χρ. Πέτρου	»	502
'Αλήθεια — Λησμονία — Π. Τζιόβα	»	502
'Εν θαλάμῳ — Γιάννη Βαρβέρη	»	503
Τὸ πρόσωπο τοῦ πατέρα μου — Νωρίς — Νύμφη — Ν. Χατζηνικολάου	»	507
Τροχαῖο — Γιάννη Καραβία	»	507
Γι' αὐτοὺς — Δ. Γ. Παναγιωτακόπουλου	»	516
Παλινδρόμηση — Δημ. Πέτρου	»	519
Εἶμουν αὖν — Στὸ χωριό μου — Γιάννη Γαλανοῦ	»	522
'Εξομολόγηση — Χρυσ. Ζιτσαίας	»	686
Κούρσεμα — Χρ. Χειμῶνα	»	686
Γυρισμός — Γ. Νικολάου	»	687
Παίζει ἐδῶ μέσα μου ὁ ρυθμός — Τάκη Τσιάκου	»	687
"Αλωση — 'Επιστροφή — Ν. Α. Τέντα	»	691
Τὸ ἰσπανικὸ φέμμα — Arg. Macheisch (μετάφρ. Ν. Σπάνια)	»	692
Τὰ μηνύματα τῶν ἄστρων — Ι. Παπαδημητρίου	»	700
'Η Τροία — Δημ. Καπετσώνη	»	701
La vida es sueno — Calderon de La Barca (μετάφρ. Κ. Δ. Κόκκινου)	»	711
'Αττικὸ ρεπορτάζ — "Αν τὰ πουλιά — Τόμα Τζ. Μαϊορέσκου (μετάφρ. Λάμπρου Ζιώγα)	»	712
Σὰν σὲ ὀθόνη — Μὴν ξεδεύεις τὶς λέξεις — Γ. Βέη	»	713
Πέμπτη καὶ "Εκτη ἐλεγεία τοῦ Πρώτου Βιβλίου — Προπέρτιου (μετάφρ. Β. Ι. Λαζανᾶ)	»	714
'Επιστράτευση — Δημ. Σκυλίτση	»	715
'Αλήθεια — Σχήμα — Τάσου Σαμαρτζή	»	718
Βάρος — Mieczyslaw Jastrun (μετάφρ. Ν. Χατζηνικολάου)	»	719
Βιετνάμ — Wislawa Szymborska (μετάφρ. Ν. Χατζηνικολάου)	»	719
Θεμέλιο — Leopold Staff (μετάφρ. Ν. Χατζηνικολάου)	»	719
Πραγματικότητα ἀτέλειωτη — Marian Grzeszczak (μετάφρ. Ν. Χατζηνικολάου)	»	719
'Ο χαρούμενος νεκρός — Σάρλ Μπωντλαίρ (ἀπόδ. Α. Γεροντικού)	»	732
Κων. Μέρτζιος — Δημοσθ. Κόκκινου	»	793
Οὐδὲν ἐφάνη σημεῖον — Κων. Μπράτσου	»	884
'Οφειλὴ — Χρυσ. Ζιτσαίας	»	884
Φόνος — Πην. Μαρνέλη	»	893
"Ορθὸς Ε', ΣΤ' — 'Αναβαθμοὶ — Γρηγ. Μαρτίνη	»	894
'Η βάρκα — Βασ. Μάργαρη	»	894
'Αγωνία — L. Deybel (μετάφρ. Μιχ. Κ. Πετρόχειλου)	»	901
Ξέρω ἓνα μέρος — Τίποτα δὲν εἶναι πολὺ ἀργὰ — Παραμῦθι — Πέτρε Γκελμέζ (μετάφρ. Α. Ζιώγα)	»	902
'Η μάνα — Ι. Παπαδημητρίου	»	906
"Αρπυιαὶ ἀνῃρέψαντο — Site Fata vocant — Κώστα Γ. Τσιλιμαντοῦ	»	916
"Ατιτλα — "Αννας Δερέκα	»	917
'Ερωτικὴ ὥδη — Στὸν ἔρημο δρόμο — Π. Τζιόβα	»	917
"Όταν ὁ ὀρίζοντας ἦταν ἓνας πελώριος ἄνθρωπος — 'Η γῆ νὰ γίνει μετέωρη αὖν πορτοκάλι — Κώστα Μ. Οἰκονόμου	Σελ.	1058 - 1059
Τὰ Σύννεφα — Κώστα Πηγαδιώτη	Σελ.	1059
Τὰ γενικὰ πεπρωμένα — Στοὺς φιλοπρόδους κριτικούς — Franco Fortini (μετάφρ. Φοίβου Δέληφ)	Σελ.	1060 - 1061
Πίνακας — Χρυσ. Ζιτσαίας	Σελ.	1065
'Ο Γιάννης χωρὶς γῆ ἀποβιβάζεται στὸ τελευταῖο λιμάνι — Yvan Goll (με-		

τάφρ. Μιχ. Κ. Πετρόχειλου)	Σελ.	1056
Ἡ ἔβδομη καὶ ὄγδοη ἐλεγεία τοῦ Πρώτου Βιβλίου — Προπέρτιου (μετ. Βασ. Ι. Λαζανᾶ)	Σελ.	1067 - 1068
Ροή — Πηνελ. Μαρνέλη	Σελ.	1077
Τὰ κρυφὰ μου μηνύματα — Γιάννη Σαραλή	»	1078
Ὁ ἀγαπῶν — Τὸ αἷμα τῶν ὀνείρων — Ὁ φόβος — ἝΑδεια ἐπιστροφή — Ἰσως — Georges Barthouil (μετάφραση Γεωργίου Κόκκινου)	Σελ.	1079 - 1080
Δεκαπενταύγουστος — Κώστα Πηγαδιώτη	»	1080
Λευτεριά — Φωκίωνος Ι. Καψάλη	»	1085
Ἰππῶναξ ὁ Ἐφέσιος — Γιώργου Παπαστάμου	»	1085
Ἐγὼ γιὰ τὴν ἀφοσίωση — Γιώργου Βέη	»	1086
Σκηνή — Ἀγγελικῆς Κουτσογιάννη	»	1090

β. Π ε ζ ο γ ρ α φ ί α

Ἀπὸ τὶς ρίζες στὸ σήμερα — Εὐάγγ. Ἀδέρωφ - Τσιτίσα	Σελ.	84
Τὸ παιδί — Γιώργου Μανθ. Οἰκονόμου	»	114
Πάργα — Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία	»	134
Προβολὴ σκότους — Διάλογος κοφτὸς — Τ.Ι.Λ.	Σελ.	305 - 306
Ὅταν ἤμουν χρυσόψαρο — Μιλτ. Τσίρκα	Σελ.	325
Ὁ ἀγροφύλακας ἀπεκοιμήθη — Στέλιου Ντόμαλη	»	328
Ὁ Γαίλης — Δημοσθ. Νασιούλη	»	335
Ὁ θερμαστής — Χρυσ. Ζιτσαίας	»	504
Ἀκοίμητος πόθος — Βαγγέλη Ψινιῶτη	»	517
Ἡ τιμὴ τῆς ἀδερφῆς — Τ.Ι.Λ.	»	521
Ἡ τρομερὴ δις Περιστερά — Fr. Gr. Paton (μετάφρ. Νικ. Λώλη)	»	523
Οἶκος Εὐγηνρίας — Γ. Μ. Οἰκονόμου	»	688
Ὁ ἄνθρωπος τοῦ μυστηρίου — Shiva Nairaul (μετάφρ. Περικλῆ Λεύκα)	»	702
Ἀντίπαρος — Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία	»	716
Διάλογος κοφτὸς — Τ.Ι.Λ.	»	904
Ὁ πατέρας μου κι' ἐγὼ — Δημοσθ. Νασιούλη	»	918
Ὁ ραβδοσκόπος — Τ.Ι.Λ.	»	1062
Ἀποκλεισμός — Βαγγέλη Ψινιῶτη	»	1087
Ἐπιστροφή — Δημοσθ. Κόκκινου	»	1087

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Κ Α — Δ Ο Κ Ι Μ Ι Α

Ὁ Γκρέκο καὶ τὸ Τολέδο — Gregor Maranon (μετάφρ. Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου)	Σελ.	70, 271, 466, 733, 885, 1069
Σύγχρονες πολιτικὲς διαστάσεις στὸ ἔργο τοῦ Ἀλ. Παπαδιαμάντη — Γιάννη Σακελλίωνα	Σελ.	121, 338, 508, 693
Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα στὴν Ἰταλία — Κώστα Ν. Νικολαΐδη	Σελ.	140
Ἐξὶ νύχτες στὴν Ἀκρόπολη — Θ. Παπαθανοπούλου	»	312
Ὁ Σεφέρης καὶ ἡ μουσικὴ — Θανάση Νάκα	»	484
Ἡ ἐξωγενὴς ὁρατότητα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος — Κ. Δ. Στεργιοπούλου	»	720
Εἰς μνήμην Κων. Δ. Μέρτζιου — Νικ. Λ. Φοροπούλου	»	776

Ὀλίγα γιὰ τὸν Κων. Δ. Μέρτζιο — Λέοντος Μελά	»	785
Ἀρχιλόχου ἀποσπάσματα — Ἀποστ. Μπενάτση	»	895
Ὁ G. Vico καὶ ὁ Μ. Ρενιέρης — Παν. Χρ. Νούτσου	»	908
Ποιήματα τοῦ Guillevic — Γιώργου Φρέρη	»	912

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

Πνευματικοὶ ἄνθρωποι καὶ ἦθος — «Η.Ε.»	Σελ.	147
Μιά διάλεξη γιὰ τὸν Γερβάσιο — Δ.Κ.	»	148
Κώστας Λαζαρίδης — Α.Γ.	»	148
Πενήντα χρόνια πνευματικῆς ζωῆς (Τριαντ. Θεοδωρίδης) — Δ.Κ.	»	149
Βραβεῖα Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ Κρατικὰ Βραβεῖα — «Η.Ε.»	Σελ.	149 - 151
Τιμητικὴ ἐκδήλωση γιὰ τὸν Σπύρο Μουσελίμη — Δ. Κόκκινου	Σελ.	357
Ἐπαινος στὸν Δ. Κόκκινο — «Η.Ε.»	»	358
Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Δικαιοσύνη» — Ν. Α. Τέντα	»	358
«Ἀλέξ. Δελμούζος» — Γιάννη Μουγογιάννη	»	359
«Κείμενα τοῦ Βόλου» — Κώστα Π. Λαζαρίδη	»	360
Ἡ πρώτη φοιτητικὴ ἀπεργία καὶ ὁ Ἀν. Γούδας — Κώστα Βελιαρούτη	»	531
Ὁ ποιητὴς τοῦ Κλαυσίγγελου — Νίκου Σπάνια	»	534
«Μεσημβρινὸς» — «Η.Ε.»	»	744
Ἐκκλησις — Ἐνώσεως Ἰδιοκτητῶν Περιοδικοῦ Τύπου	»	923
Ἡ νίκη τῆς Πίνδου — Ι. Μαυρομάτη	»	923
Τὸ Ε΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Νοσοκόμων — Π. Κυριακίδη	»	924
Τὸ Πανελλήνιο Συνέδριο Νοσοκόμων — Δ. Κόκκινου	»	925
Ὁ κ. Τανάκας καὶ τὰ μαθήματα στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων — Π. Βρέλλη	»	1111
Ἐνα μνημόσυνο γιὰ τὸν Ἀριστο Σταθόπουλο — Ἀρσένη Γεροντικοῦ	»	1113

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Α Ι

Τὸ ὑπόμνημα Δαδάνη — Βασ. Κέσκου	Σελ.	151
Ἡ Ἑλλάδα στὴ Γενεύη — Τριαντ. Δ. Παπαζήση	»	538

Δ Ι Α Φ Ο Ρ Α

Ἡ Κριτικὴ τῶν βιβλίων — Δ. Κόκκινου	Σελ.	1127
Εὐχαριστήριο	»	1129

Β Ι Β Λ Ι Ο Κ Ρ Ι Σ Ι Ε Σ

Georges Barthelemy: «L' amour comme un Soleil» — Δ. Κόκκινου	Σελ.	154
Ἡ λῖα Σιμόπουλου: «Ἐναγώνια» — Δ. Κόκκινου	»	155
Χρήστου Κουλουρίη: «Τὰ ἐπίγεια» — «Ἡ κρυφὴ φλόγα» — Δ. Κόκκινου	»	155
Πάνου Παναγιωτοῦνη: «Τὸ ἄσπρο δωμάτιο» — Δ. Κόκκινου	»	156
Νίκου Μούλια: «Συλλογὴ — Ἄνεμος '74» — Δ. Κόκκινου	»	157
Ἐφης Κ. Αἰλιανοῦ: «Κατοπτρισμοὶ» — Δ. Κόκκινου	»	157

Γ. Ξ. Στογιαννίδης: «Ἐσωτερικὴ ἐπένδυση»	»	158
Γιάννη Μουγογιάννη: «Γνωρίζοντας τόπους»	»	158
Τάσου Ἀναγνώστου: «Ἕνας ἴσκιος στὴν πόλη» — «Ὁ καθρέφτης καὶ τὸ πρόσωπο» — Δ. Κόκκινου	»	159
Δημ. Σταμέλου: «Τὸ λιοντάρι τῆς κλεφτουριάς» — Δ. Κόκκινου	»	160
Τίτου Π. Γιοχάλα: «Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκεντέρμπεης» — Δ. Κόκκινου	»	160
Π. Α. Κυριακίδης: «Ἡ σημερινὴ κοινωνικὴ κατάστασις τοῦ διδασκάλου τῆς ἐπαρχίας» — «Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τῶν ἱερέων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἰωαννίνων» — Δ. Κόκκινου	»	161
Fel. Mastroianni: «Ἀνοιξη» — Δ. Κόκκινου	»	162
Τίνου Ἀλασάκη: «Αἰθούσα ὠδίνων» — Νίκου Α. Τέντα	»	163
Τάκη Π. Γκοσιόπουλου: «Συγκινήσεις στὸ πεντάγραμμο» — Νίκου Α. Τέντα	»	163
Κώστα Γ. Μίσσιου: «Πορεία Β΄» — Νίκου Α. Τέντα	»	163
Ἰφιγ. Διδασκάλου: «Ἐλεγείο στὸν πατέρα» — Ν. Α. Τέντα	»	164
Ἀννας Π. Τιγγαράκη: «Νίκος Στασινόπουλος» — Ν. Α. Τέντα	»	164
Δημ. Παναγιωτακόπουλου: «Ἀνθισμένες Χαραυγές» — Ν. Α. Τέντα	»	164
Ὁδυσσέως Μπέτσου: «Λέλοβα» — Ν. Α. Τέντα	»	164
Ἀννας Τιγγαράκη: «Ὑμνος στὸν ἄνθρωπο» — Ν. Α. Τέντα	»	165
Νίκου Α. Στασινόπουλου: «Καλαβρυτινὲς δάφνες» — Ν. Α. Τέντα	»	165
Γιάννη Καραβίδα: «Poesie» — Ν. Α. Τέντα	»	165
Στυλ. Κατσίκας: «Λαγγερὸ» — «Ἀναφορὰ στὸ λόγο» — Ν. Α. Τέντα	»	165
Πάνου Παναγιωτούνη: «Οἱ λύκοι καὶ τὰ νούφαρα» — Φοῖβου Δέλφη	»	166
Δημοσθ. Κόκκινου: «Ἡρωϊκὰ» — Γιάννη Καραβίδα	»	166
Λείας Χατζοπούλου: «Τὸ λάβαρο καὶ τὸ σημάδι» — Γιάννη Καραβίδα	»	167
Γιάννη Σφακιανᾶκη: «Ταξιδιωτικὰ» — Γιάννη Καραβίδα	»	167
Λευκῆς Σαράτση: «Γαλάζιο καὶ πράσινο» — Μιχ. Σταφυλᾶ	»	168
Δημ. Γιάκου: «Ἱστορία τῆς ἑλλην. παιδικῆς λογοτεχνίας» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	169
Πέτρου Γλέζου: «Ταξίδι στὰ περασμένα» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	169
Μονογυιοῦ - Μοσκοβῆ - Πρεβελᾶκη - Φυλακτόπουλου: Συντακτικὸ Δημοτικῆς — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	170
Τριαντ. Ι. Δελή: «Ἡ Ὀδύσσεια τοῦ Ὀμήρου» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	171
Ι. Μ. Χατζηφώτη: «Ἀναλύσεις νεώτερης ποιήσεως» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	172
Ἀρσένη Γεροντικοῦ: «Δώδεκα ἀριστουργήματα» — «Ἀνθολόγιο ξένης ποιήσεως» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	173
Μίλιας Ροζίδη «Λήκυθος» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	174
Ἑλ. Δ. Κουτσούδη: «Ἀνθὴ καὶ στοχασμοὶ» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	174
Εὐαγγ. Παπανικολάου (Ψινιώτη): «Κατοχή» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	175
Βασίλη Μάργαρη: «Ποιήματα» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	176
Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: «Ἄν ἔχης τύχη διάβαινε» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	177
Ἀνθ. Βέργη: «Ἡ ἀνάσα τῆς γῆς» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	361

Θέμη Τζίφα: «Ἐφτάψυχοι» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	362
Ἐπιτροπῆς Συμαϊκῶν Ἐκδόσεων: «Τὰ Συμαϊκὰ» — Σπ. Κοκκίνη	»	363
Ε. Ἀβέρωφ - Τοσίτσα: «Περασμένα καὶ τωρινὰ» — Ν. Α. Τέντα	»	364
Δημοσθ. Κόκκινου: «Ἡρώϊκὰ» — Ν. Α. Τέντα	»	366
Δαμασκηνοῦ Βράκα: «Ἡ ζωὴ καὶ ὁ Λόγος» — Ν. Α. Τέντα	»	366
Ἀνδρέα Η. Μιχαλόπουλου: «Ψυχικὰ ἔρηναι» — Ν. Α. Τέντα	»	367
Κώστα Μαιστράλη: «Ἀναφορὰ στοὺς ποιητὲς» — Δ. Κόκκινου	»	367
Σπύρου Μαρκέτου: «30 βιοϊατρικὰ σημειώματα» — Δ. Κόκκινου	»	368
Κώστα Ἀσημακόπουλου: «Τοῦ Ἱεροῦ Λόχου» — Δ. Κόκκινου	»	369
Λευκῆς Σαράτση: «Γαλάζιο καὶ πράσινο»	»	369
Ἀδαμ. Κασιούμη: «Χειρουργικὴ Παθολογία» — Δ. Κόκκινου	»	370
Νίκου Ι. Ζακόπουλου: «Ὁ σημερινὸς κόσμος» — Δ. Κόκκινου	»	370
Γιάννη Χονδρογιάννη: «Ἡ Μαρία Πολυδούρη μετὰ τὸν Καρυσωτάκη» — Γιάννη Καραβίδα	»	371
Γιώργη Χαλατσᾶ: «Τρεῖς κόσμοι» — Γιάννη Καραβίδα	»	371
Αἴγλης Ζωγράφου - Σιμαλαρίδου: «Ἐπαφή» — Γιάννη Καραβίδα	»	372
Ρήγα Σκουτέλα: «Κάπως ἔτσι...» — Γιάννη Καραβίδα	»	372
Κωστῇ Μπαστιᾶ: «Νέον Κυριακοδρόμιον» —	»	372
Φώτη Κόντογλου: «Μυστικὰ ἄνθη» — Γ	»	372
Θεοκλήτου Διονυσιάτου: «Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης» —	»	373
Μάκη Πανώριου: «Ἡ διαδρομὴ» — Γ. Μ. Οἰκονόμου	»	540
Δημοσθ. Κόκκινου: «Ἡρώϊκὰ» — Γ. Μ. Οἰκονόμου	»	540
Χρ. Π. Κλειώση: «Ἱστορία τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως» — Ν. Α. Τέντα	»	541
Φοῖβου Δέλφη: «Μερόνυχτα τοῦ Προμηθέα» — Ν. Α. Τέντα	»	542
Γρ. Στάθη: «Ἡ καταλογράφηση χειρογράφων βυζαντινῆς μουσικῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους» — Ν. Α. Τέντα	»	543
Παναγ. Φαναριώτου: «Ἀποκέντρωσις καὶ αὐτοδιοικήσις» — Ν. Α. Τέντα	»	544
Δημ. Π. Μπέτσου: «Σχολικὴ μουσικὴ» — Ν. Α. Τέντα	»	545
Λευκῆς Σαράτση: «Γαλάζιο καὶ πράσινο» — Χρ. Ζιτσαίας	»	546
Βασ. Ι. Λαζανᾶ: «Γκαῖτε — Ἡ τριλογία τοῦ πάθους» — Μαρίας Μικροῦ	»	547
Γιάννη Τσιρμπίνου: «Ὁράματα πέντε» — Δ. Ζαδὲ	»	547
Γιάννη Δ. Ἀλεξίου: «Μνήστρα» — Δ. Ζαδὲ	»	548
Σοφ. Καλογερά: «Ἀφιέρωση» — Δ. Ζαδὲ	»	548
Βαγγέλη Γκιβίσση: «Ἄγναντέματα» — Δ. Ζαδὲ	»	549
Ι. Βασιλείου: «Στὶς παγόδες» — Δ. Ζαδὲ	»	549
G. G. Sangiglio: «Ἕλληνες ποιητὲς τῆς ἐλευθερίας» — M. Caudella (μετάφρ. Κ. Νικολαΐδη)	»	550
Πέτρου Χάρη: «Ἕλληνες πεζογράφοι» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	551
Κλεάνθη Παλαιολόγου: «Ἀπὸ τοὺς θρύλους τῆς Ὀλυμπίας» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	552
Γ. Βαλέτα: «Τῆς Ρωμιούσνης» — Δ. Κόκκινου	»	553
Εὐαγγ. Γαλάνη «Λαὸς Χάριτος» — Δ. Κόκκινου	»	553
Χρυσάνθη Ζιτσαίας: «Ὦρα τῆς Κύπρου» — Δ. Κόκκινου	»	554

Ἰον Μπράντ: «Πύρινα ἄλογα» — Δ. Κόκκινου	»	554
Μαρὶν Σορέσκου: «Σαρκασμοὶ καὶ ἐφιάλτες» — Δ. Κόκκινου	»	555
Θανάση Παπαθανασόπουλου: «Ὁ καιρὸς καὶ τὸ πρόσωπο Β'» — Δ. Κόκκινου	»	555
Νίκου Βαζᾶ: «Οἱ γυιοὶ τοῦ ἡλίου» — Δ. Κόκκινου	»	556
Δημ. Κράνη: «Τὸ σκοτάδι» — Δ. Κόκκινου	»	556
Λεων. Κουτσομπίνα: «Νεκρὲς πολιτείες τοῦ Πωγωνίου» — Κ. Π. Λαζαρίδης	»	557
Τάκη Σιωμπούλου: «Ξάνθιος Φλάβιος Ἀπελλίνος» — Δ. Κόκκινου	»	760
Γιωργῆ Κότσιρα: «Ποιήματα» — Δ. Κόκκινου	»	761
Ἀνθη Βέργη: «Ἐρημιὰ» — Δ. Κόκκινου	»	762
Χ. Παππά: «Ξεκινώντας μόνος» — Δ. Κόκκινου	»	763
Κώστα Πηγαιδιώτη: «Ἀνισόπεδη διάβαση» — Δ. Κόκκινου	»	763
Κώστα Πετρονικολοῦ: «Δροσπηγή» — Δ. Κόκκινου	»	754
Πέτρου Μπενέκου: «Ἀπαντα Χουλιαράδων» — Δ. Κόκκινου	»	754
Μαρίας Λαγγουρέλη: «Κίρκη καὶ κρίκος» — Δ. Κόκκινου	»	755
Νίκου Τυπάλλου: «Στιχηρὰ πεντάχορδα καὶ ἀρύβαλλοι» — Δ. Κόκκινου	»	755
Γιάννη Α. Σακελλίων: «Σύγχρονες πολιτικές διαστάσεις στὸ ἔργο τοῦ Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη» — Νίκου Σωτηρίου	»	756
Γιώργου Δέλιου: «Ἡ συνάντηση καὶ ἄλλες ἱστορίες τοῦ καιροῦ μας» — Δ. Κόκκινου	»	928
Λείας Χατζοπούλου - Καραδί: «Πρωτὶ - Μεσημέρι - Βράδυ» — Δ. Κόκκινου	»	928
Τ. Ι. Α.: «Σὲ σὶ μπεμόλ» — «Μικρὸ βιογραφικὸ» — Δ. Κόκκινου	»	928
Γιώργου Παναγουλόπουλου: «Ὅ,τι δὲν εἶπα» — Δ. Κόκκινου	»	929
Τάσου Ζάππα: «Ὁ Βάρναλης μέσ' ἀπ' τὸ χρονογράφημά του» — Δ. Κόκκινου	»	929
Γιώργη Χαλατσᾶ: «Πορτραῖτα» — Δ. Κόκκινου	»	929
Κώστα Νικολαΐδη: «Νόστιμον ἡμῶν» — Δ. Κόκκινου	»	930
Διον. Παπανικολόπουλου: «Τὸ φτύσιμο» — «Διωγμένοι» — Δ. Κόκκινου	»	930
Δημ. Ἑμμ. Ἑμμανωλίδη: «Λόγος καὶ ζωὴ» — «Ποιὸς νᾶμαι ἐγὼ» — Δ. Κόκκινου	»	931
Ἀχιλλέα Καρανάσιου: «Μεγάλοι εὐεργέτες Τρικάλων» — Δ. Κόκκινου	»	931
Θεοδ. Κ. Τρουπῆ: «Κρινάνθια» — Δ. Κόκκινου	»	932
Δημ. Π. Παπαδημητρίου: «Ἀσκήσεις» — Δ. Κόκκινου	»	932
Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: «Στὸ περιθώριο τῆς ἱστορίας» — Δ. Ζαδὲ	»	933
Ἀνθούλας Ζόλδερ: «Ῥωρες» — Δ. Ζαδὲ	»	933
Καγιετάνο Ρόσελ (μετάφρ. Μάγιας - Μαρίας Ρούσου): «Ἡ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου» — Δ. Ζαδὲ	»	934
Ντίνου Βλαχογιάννη: «Μαρτυρίες σιωπῆς» — Δ. Ζαδὲ	»	935
Βασ. Λαζανᾶ: «Θρήνοι τοῦ Μένωνος γιὰ τὴν Διοτίμα τοῦ Φρ. Χαίντερλιν» — Δ. Ζαδὲ	»	936
Δημ. Σταμέλου: «Νεοελληνικὴ λαϊκὴ τέχνη» — Δ. Ζαδὲ	»	936
Μιχ. Σταφυλᾶ: «Γιάννης Βλαχογιάννης» — Δ. Ζαδὲ	»	937
Λούλας Ἰερωνυμίδη: «Οἱ δυὸ ρεμπούπλικες» — Δ. Ζαδὲ	»	938

Λούλας Ίερωνυμίδης: «Μιά κάποια Εύα» — Δ. Ζαδὲ	»	939
Ἐλένης Σοφρᾶ: «Λίνος Καρζής» — Χρυσ. Ζιτσαίας	»	939
Δημ. Ἐμμ. Ἐμμανωλίδης: «Λόγος καὶ ζωὴ» — Χρ. Ζιτσαίας	»	940
Ἐλενας Βαρλαάμ Μιχαηλίδου: «Σκιαγραφίες» — Χρ. Ζιτσαίας	»	941
Ἀντιγόνης Γαλανάκη - Βουρλέκη: «Τὸ μεγάλο ποτάμι» — Χρυσ. Ζιτσαίας	»	941
Κώστα Ντούλα: «Ἕνας φαντάρος θυμάται» — Χρ. Ζιτσαίας	»	942
Κωστῆ Μπαστιᾶ: «Νέον Κυριακοδρόμιον» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	944
Ἀλεξ. Μωραϊτίδου: «Μὲ τὰ πανιὰ» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	944
Δημ. Παπακωνσταντίνου: «Σκιαμαχία» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	944
Γλυκερίας Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου: «Ἡ ἀθηναϊκὴ σχολή» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	945
Σοφίας Σκοπετέα: «Βιβλιογραφία» — Μελὴ Βουδούρη	»	946
Βασιλικῆς Α. Λαναρᾶ: «Ἡρωϊσμός καὶ νοσηλευτικὴ» — Π. Α. Κυριακίδη	»	948
Τάκη Σιωμοπούλου: «Ξάνθος Φλάβιος Ἀπελλίνος» — Ν. Α. Τέντα	»	949
Βασίλη Κραψίτη: «Στίξεις» — Ν. Α. Τέντα	»	950
Ἄννας Στ. Δερέκα: «Φθινοπωρινὸ θάρρος» — Ν. Α. Τέντα	»	951
Παν. Θεοδώρου: «Παιδαγωγικὰ καὶ κοινωνικὰ μελετήματα»	»	952
Κώστα Φάλαρη: «65 Ἕλληνες συγγραφεῖς» — Γ. Καραβίδα	»	952
Χαρ. Πέτσκου: «Τὸ φάντασμα τοῦ Ἀουσθίτης» — Κ. Π. Λαζαρίδη	»	952
Λευκῆς Σαράτση: «Γαλάζιο καὶ πράσινο» — Κώστα Λιάπη	»	953
Κώστα Ντούλα: «Ἕνας φαντάρος θυμάται τὸν Μικρασιατικὸ πόλεμο» — Χρυσ. Ζιτσαίας	»	1114
Εὐγενίας Παλαιολόγου - Πετράνδα: «Ξεκαπίστρωτος Πήγασος» — Χρυσ. Ζιτσαίας	»	1115
Ἀντὴς Κανάκη: «Γράφοντας ἱστορία» — Χρυσ. Ζιτσαίας	»	1116
Κώστα Καραχάλιου: «Μάχη Μουζάκη» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	1116
Μαρίας Ἀρκαδίου: «Ἀγέραςτη ρίζα» — Δημ. Ζαδὲ	»	1116
Σήφης Γ. Κόλλια: «Ὡδὴ σ' ἕνα Ἅγιο» — Δημ. Ζαδὲ	»	1117
Φώτου Γιοφύλλη: «Τέσσερα δράματα» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	1118
Ἐλευθερίας Ι. Νικολαΐδου: «Ξένες προπαγάνδες» — Δημοσθ. Κόκκινου	»	1119
Ἑρμηνείας Φωτιάδου: «Ἡ Ἀλβανία σήμερα» & «Θυμώντας, ἀγναντεύοντας, ταξιδεύοντας» — Δ. Κόκκινου	»	1120
Στεφ. Ἰωαννίδης: «Ἀποκήρυξη» & «Ποιητὲς στρατευμένοι Νοτιοαφρικανοὶ» — Δημοσθ. Κόκκινου	»	1121
Ὀλγας Βατίδου: «Ἐπιστολὴ στὸν ἐξωγήϊνο» — Δ. Κόκκινου	»	1121
Ἀρη Χατζηδάκη: «Παῦλος Σαρὸ» — Δ. Κόκκινου	»	1122
Πέτρου Γλέζου: «Τὰ θαμπὰ μάτια» — Δ. Κόκκινου	»	1122
Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἐλλάδος (ἐπιμέλεια Παύλου Κυριαζῆ & Μιχ. Νικολινάκου) — Δ. Κόκκινου	»	1123
Τάκη Δόξα: «Ἐπαρχία σ' ἀγαπῶ» — Δ. Κόκκινου	»	1123
Κώστα Σαρδελῆ: «Θεοφάνης ὁ Ἕλληνας» — Δ. Κόκκινου	»	1124
Σπύρου Κατσίμη: «Οἱ ρήτορες» — Δ. Κόκκινου	»	1125
Μπάμπη Κλάρα: «Ἡ κρίση τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἀνάπλαση τῆς ζωῆς» — Δ. Κόκκινου	»	1125
Δημήτρη Νικολάε: «Σημερινὴ Ρουμανία» — Δ. Κόκκινου	»	1126

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

Ὁμαδικὴ ἔκθεσι ζωγραφικῆς — Δ. Κόκκινου	Σελ.	373
Ἡ ἔκθεσι τῆς Ἑλένης Μπότσου — Δ. Κόκκινου	»	375
Γκαλλερὶ ἐκθέσεων στὰ Γιάννινα — Δ. Κόκκινου	»	558
Ἐκθεσι Κ. Μαλάμου — Δ. Κόκκινου	»	559
Ἐκθεσι Θέμου Μάιπα — Δ. Κόκκινου	»	559
Ἐκθεσι Χρ. Σταύρακα — Δ. Κόκκινου	»	560
Ἐκθεσι Ν. Κυριακίδη — Δ. Κόκκινου	»	560
Οἱ ἐκθέσεις τῶν «Ἑπειρωτικῶν '78» — Δ. Κόκκινου	»	746
Οἱ παραστάσεις τῆς Δωδώνης — Δ. Κόκκινου	»	747
Τὸ ἀλθανικὸ συγκρότημα λαϊκῶν χωρῶν — Δ. Κόκκινου	»	749
«Ἐπιστροφή στὶς Μυκῆνες» — Δ. Κόκκινου	»	926
Ἡ ἔκθεσι τῆς Ἀρτεμῆς Μανέκα — Δ. Κόκκινου	»	1127

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Σελ. 561

ΠΕΝΘΗ

Ἐκεῖνοι ποὺ ἔγιναν ἀνάμνηση — Γ. Πολιτάρχη	Σελ.	178
Ἀλεξάνδρα Παραφεντίδου — Χρυσάνθης Ζιτσαίας	»	186
Πνευματικὰ πένθη — Γ. Μ. Πολιτάρχη	»	758
Σπύρος Στούπης — Ι. Μακρυγιάννη	»	1128

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Προκήρυξη διαγωνισμοῦ Ριζαρείου Ἐκκλ. Σχολῆς	Σελ.	375
Ἡ διάλεξι τοῦ Γ. Σακελλίωνα — Δ. Κόκκινου	»	535
Βραδυνὰ Σολωμοῦ στὸν Ο.Η.Θ. — Δ. Κόκκινου	»	535
Ὁ Δῆμος Ἰωαννιτῶν τιμᾷ μαθητὲς — Δ. Κόκκινου	»	535
Δωρεὰ βιβλίων στὴν «Η.Ε.» — Δ. Κόκκινου	»	536
Τὸ XVI Διεθνὲς Συνέδριο Συγγραφέων Τουρισμοῦ — Δ. Κόκκινου	»	537
Διεθνὲς Βραβεῖο στὸν Δημοσθ. Κόκκινου — «Η.Ε.»	»	537
Ἡ ἐκδήλωση τοῦ Β' Γυμνασίου Θηλέων — Δ. Κόκκινου	»	537
Ἡ γιορτὴ τοῦ Λατινισμοῦ στὴν Ἀβινιὸν — Γ. Κόκκινου	»	538
Τὰ «Ἑπειρωτικὰ»	»	745
«Δωδωναία»	»	745
Ἡ Σικελία τίμησε τὸν Φοῖβο Δέλφη — Δ. Κόκκινου	»	1129

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Ἀνακοίνωση	Σελ.	376, 1129
------------	------	-----------

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Διόρθωση	Σελ.	376, 1130
----------	------	-----------

ΔΙΑΦΟΡΑ

Ἐκθεσι Διοικητοῦ Τραπεζῆς Ἑλλάδος 1977	Σελ.	377
Ἐκθεσι Διοικητοῦ Ἑθνικῆς Τραπεζῆς 1977	»	567
Ἐκθεσι τοῦ Προέδρου τῆς Γενικῆς Τραπεζῆς	»	761

“Η ΕΘΝΙΚΗ,”

Ἡ πρώτη καὶ μεγαλύτερη Ἑλληνικὴ
Ἀσφαλιστικὴ Ἑταιρία, ἰδρυθεῖσα τὸ 1891,

μὲ καταβεβλημένον κεφάλαιον
Δρχ. 345.600.000.

μὲ ἀποδεματικά Δρχ. 1.300.400.000

μὲ ἐπενδύσεις σὲ ἀκίνητα καὶ χρεώ-
γραφα Δρχ. 4.515.000.000

μὲ 160.000 πελάτες σὲ ὅλους τοὺς
Κλάδους Ἀσφαλίσεως,

μὲ πλήρες δίκτυον 269 Ὑποκαταστημά-
των καὶ Πρακτορείων σ' ὅλες τὶς πόλεις
τῆς Ἑλλάδος,

**ἀσφαλίζει
κάθε κίνδυνον καὶ
προσφέρει πλήρη κάλυψιν.**

“Η ΕΘΝΙΚΗ,”

δημαίνει διγουριὰ

Διεύθυνσις : Καράγεώργη Σερβίας 8, Ἀθήναι (Τ.Τ. 125)

προϊόντα ποιότητας
με το προβάδισμα
στην υπεροχή

MEAD

ΣΟΚΟΛΑΤΕΣ - ΚΑΚΑΟ - ΚΑΡΑΜΕΛΛΕΣ